

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

305
Cat 46
6 Vols K1

Z
7751
F126

HISTORIA BIBLIOTHECÆ FABRICIANAE

QVA

SINGVLI EIVS LIBRI EORVMQVE
CONTENTA ET SI QVAE DANTVR VARIAE
EDITIONES AVGMENTA EPITOMAE VERSIONES
SCRIPTA ADVERSA ET HISCE OPPOSITAE APOLOGIAE
SIVE DEFENSIONES AVCTORVM ERRORES
ET VITAE

DOCTORVMQVE VIRO RV
DE AVCTOR. ILLIS EORVMQVE LIBRIS IVDI-
CIA ET ALIA AD REM LIBRARIAM FACIENTIA
RECENSENTVR SCRIPTORESQUE ANONYMI
ET PSEVDONYMI NEC NON SCRIPTA
SPVRIA INDICANTVR

AVCTORE

J. Fabricius
(IOANNE) FABRICIO.

WOLFFENBVTTELII,
SUMTIBUS GODOFREDI FREYTAGII BIBLIOPOLÆ.
ANNO MDCCXVII.

HELMSTADII LITTERIS SCHNORRIANIS.

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
OF GREAT BRITAIN AND IRELAND
VOLUME 10
PART 1
1880
LONDON
PUBLISHED BY THE INSTITUTE
1880

64-27-25405

SERENISSIMO PRINCIPI AC
DOMINO
DOMINO
AVGVSTO
WILHELMO
DVCI BRVNSVICENSI
ET
LVNEBVRGENSI
PRINCIPI
PIO FELICI AVGVSTO
VITAM
AC
PROSPERITATEM

Librarian
H. J. Con
9-10-25
12-09-2
bv.

SERENISSIME DVX DOMINE CLEMENTISSIME

Prima hæc *Historiæ bibliothecariæ*
Pars sine temeritatis nota, gravissi-
misque de causis, Serenitatis tuæ
genibus advoluitur, eiusque celsissimo No-
mini debita cum submissione sese dicat de-
dicatque: non enim tu ex eorum es Princi-
pum genere, qui litteras ac litteratos aver-
santur, proque inutilibus terræ ponderibus
habent, sed illas magnum Dei beneficium
esse, sine quo nullum imperium, nullum
regimen consistere, feliciterque geri queat,
sapienter & cordatè iudicas; atque hos
pro eorum meritis non tantum æstimas,
iisque faves, verum etiam ipse nobilissima
eorum es portio, utpote ea eruditione, quæ
Principi viro necessaria & congrua est, sa-
tis atque egregie imbutus: & quamvis ad
exemplum beatis adscriptorum Avi & Pa-
ren-

DEDICATIO.

rentis, **AVGVSTI & ANTONII VL-**
RICI, quorum memoria est eritque sem-
per in benedictione, libris scribendis, quod
nec tui est officii, non des operam, rem
tamen litterariam in conservandis & locu-
pletandis Scholis, Bibliotheca Augusta, &
Academia Iulia insigniter promotes, eo-
que, præter alia præclarissima laudandaque
opera, famam tibi comparas immortalem.
Neque hoc scriptorum genus, quod subie-
ctissime offero, a fastigio principali, in quo
supremus rerum Arbiter Serenitatem tuam
collocavit, alienum, aut indignum est,
quod coram eo compareat: nam res bi-
bliothecaria & per se sacrosancta est, & o-
lim Bibliothecæ sacris in ædibus asservatæ,
iisve adiunctæ fuerunt, atque hæc Pars
sanctissimos libros, quibus verbum Dei
continetur, eorumque insigniores omnium
temporum interpretationes, adeoque the-
saurum exhibet omnibus mundi regnis lon-
ge maiorem; sicut & pietas tua, scio,
a 3 agnoscit,

DEDICATIO.

agnoscit, cumque inclyto Israëlitarum Rege, qui librum Psalmorum reliquit, ultrò confitebitur. Præterea illud in Academia illustris Senatus Noribergensis altorfina coëptum quidem, at in alma tua Iulia, cuius possidendæ gubernandæque æquo & pari iure, cum potentissimo Magnæ Britanniae, Franciæ & Hiberniæ Rege, eodemque S. R. I. Archithesaurario & Electore, ac Duce Brunsvic. & Luneb. quem Deus præteritis temporibus servavit, servetque in posterum, gaudes ac frueris, continuatum, auctum, recognitum, emendatum, atque eo usque perductum est, ut, si Deus velit, una iam pars post alteram in lucem emitti, cumque eruditionis studiosis, si non cum eruditis, communicari possit. Et habet sane Prima hæc Pars, de quo sibi gratuletur, dum Superi voluerè, ut hoc prodiret anno, quo Serenitas tuæ magnificentissimi Academiae suæ *Rectoris* munus ac nomen gloriose gerit, quoque

DEDICATIO.

que, quasi altero iobelæo, reformationis a *Luthero* factæ, cuius illo in tempore necessitatem ne ipsi quidem adversæ partis Proceres scriptoresque, prudentia, iudicio & candore valentes, diffiteri possunt, memoria rite atque solemniter recolitur. Sed & otii mei, Domine, tibi reddenda erat ratio. Cognosces autem ex hoc ipso scripto, me in tam grandibus operibus per-volutandis ac legendis, tamque multis variisque rebus colligendis, discernendis, ponderandis, collocandis, atque in litteras redigendis, minime otiosum fuisse, sed multum curæ, laboris, studii, industriæ & vigiliarum impendere debuisse. Huc accedit, quod a serenissima Domo Brunsvic. & Luneburg. atque in primis tua, multis magnisque beneficiis affectus & ornatus sim: quorum memoriam sicut nulla in me dies, nulla temporis iniuria aut iniquitas delere unquam valebit, ita præsens liber in publici eorum ac sempiterni

DEDICATIO.

terni testimonii locum subire gestit, laudesque virtutum tuarum, dum hinc & illinc eas recenset, quæ optimorum sunt Principum, præclarissime celebrasse sibi videtur. Denique cum omnium tibi parentium votis, inter eos, si fidem, cultum, atque obedientiam spectes, non ultimus, coniungo meum, Deumque precor optimum, maximum, ut sospitem & florentem te nobis servet, Dux serenissime, eamque tibi felicitatem largiatur, quæ piis desideriis tuis respondeat, & salutem gloriamque cumulet atque adaugeat cum temporalem, tum æternam. Scriptum Helmstadii, in celebri Academia Iulia, V. Non. Augusti, die AVGVSTO sacra, anno a nativitate Christi MDCCXVII.

SERENITATI TVAE

Subiectissimus

IOANNES FABRICIVS.

PRAE.

PRÆFATIO.

Ccipis hic, benevole LECTOR, *Primam Partem Historiæ* librorum in folio qualis *meæ* cunque *bibliothecæ*, habiturus brevi alteram, in qua scripta dogmatica, polemica, moralia, homiletica, philosophica, historica, philologica, lexicorum volumina, synodica, juridica, & alia recensentur. Atque alteram istam, si Deus velit, opusque non displicuerit tibi, sequentur cum tempore ceteræ etiam Partes, eæque prioribus concisiores, ac breviores; nam in grandibus istis voluminibus, quæ primus librorum ordo exhibet, quæque tam multa in se comprehendunt, verbosiores nos esse oportuit; sequentes autem paucioribus absolvi poterant. Ita tamen in illis quoque versabor, ut instituti meminer non præteriturus sim quidquam eorum, quæ mihi commemoranda sunt, atque ad modum priorum in medium producenda. Edo autem præsens hoc opusculum, ceteraque editurus sum, non tam in gratiam excellenter eruditorum, nobiliorumque bibliothecarum possessorum, quam eruditionis alumnorum, seu studiosorum, eorumque virorum, quibus non datum est multos & selectiores sibi comparare libros. & tamen aliquam eorum sibi cognitionem, eamque nec vulgarem,

PRAEFATIO.

nec vanam atque inutilem. Nam pro studiosis, atque in meum patitèr usum, coëptum a me fuit hoc opus in alma Noribergensium Academia altorfiua. Vbi cum aliquando respirarem a diurnis laboribus, & crepusculi tempore in musco meo, libris undique cincto, deambularem, illos circumspiciens cogitare coëpi: *Bone Deus, tuum hoc est munus, tuumque beneficium, quod bonis me libris, partim a maioribus & parente ad me translatis, partim ere mea, immo tuo comparatis, instruxeris; tibi pro thesauro isto gratias ago habeoque immortales. Sed utinam exactius constaret mihi, quid in singulis contineatur ac proponatur.* Mox incidit hæc cogitatio: *Voti tui facile damnari poteris, si praelectiones instituas bibliothecarias, & libris omnibus probe inspectis & excoëptis, eorum contenta & auctorum vitas, varioque de illis doctorum iudicia, & si quæ sunt alia hac facientia, colligas, collectorumque copiam facias auditoribus studiosis.* Nec mora, Cogitationis enim huius, tanquam fidi & sinceri amici consilium secutus, horas subsecivas operæ huic impendi, & parata in materiam lectionum supellectile aliqua, bono cum Deo adplaudentibusque studiosis, scholam aperui bibliothecariam, eamque aliquot vicibus, si qui desiderarent, non solum Altorfii, sed etiam hic loci, fideliter continuavi, donec præsens exinde, summo Numine favente, prodiret commentarius, tanquam arrha & sponsor subsequentiū. Quod si vero Superis visum fuerit, prius me e vita evoca-

PRÆFATIO

evocare, quam opus sit absolutum; fieri tamen potest, ut alii meo excitentur exemplo, qui eius modi in se operam suscipiant; eaque & melius & elegantius fungantur: meam enim exiguum esse fateor, errorumque ac defectuum, qui a congerie tam variarum rerum non abesse solent; verum & studiose peto, & ab humanitate tua, LECTOR optime, mihi plane pollicor. Patere etiam, queso, ut adhuc unum atque alterum tibi significem. Frequenter excito G. M. *Blonvium*, Tob. *Magirum*, *Blonvium*, Guil. *Cervum*, & Io. Gottfr. *Olearium*, quoniam eorum libri sunt parabiliores, iidemque alios indicant scriptores, qui & ipsi, si lubet, evolvi atque inspicere queant. Et quod ad errorum inditum attinet, (adfero autem non vivorum, sed defunctorum errores) illos omnes ego nolim præstare, aut tanquam certos approbare; sed fides eorum sit penes auctores, quos allego: qui si cui iniuriam faciunt, in culpæ consortium memet non possunt attrahere, qui narratorem & historicum ago, non vero accusatorem & adversarium. Pari modo si quæ sunt alia, quæ offendere quem possunt, aut a veritate recedunt, eorum, tantum abest, ut prudens ac sciens me reddam participem, ut potius omne illud indictum velim, siue a me dictum sit, siue ab alio. Scopus meus est, sincera & fidei

PRÆFATIO.

recensione prodesset discantibus & librorum amatoribus, iisque Bibliothecæ meæ, non quidem magnæ atque eximiæ, nec tamen etiam plane contemnendæ, usum concedere. Abundant alii pluribus ac maioris pretii libris; ego me beatum reputo, quod mihi concessum fuerit, meos propius atque intimius inspicere, eorumque viscera, artus, temperamentum, affectiones, habitum, ornamenta, itemque nævos, vitia & defectus accuratius perscrutari, & quidquid in illis boni & notabilis, quidquid etiam malæ notæ, ac proinde fugiendum, ad meum & aliorum usum transferre, adeo, ut Dei beneficio (huic enim, huic soli omne bonum adscribendum est) dicere liceat cum poëta:

Exiguus vobis, sed bene cultus ager.

Vale.

BIBLIA

L

BIBLIA SACRA HEBRAICA & CHALDAICA, cum
 Masora, ac selectissimis hebraeorum interpretum
 Commentariis, R. Salomonis Iarchi, R. Abrahami Aben
 Ezra, R. Davidis Kimchi, R. Levi ben Gerson, R. Saadia
 Gaon, R. Iesehaia, & Notis ex auctore, quem *Baal Turius*
 vocant, collectis, studio & labore *Io. Buxtorfii*. Basileæ, 1620.
 Cum ejusdem Tiberiade, seu Commentario masoretico triplici. 2.
 volum. Ex Bibliotheca Mart. *Berrii*. Prodiit hoc opus sic correcti-
 us post quatuor, ut titulus habet, editiones venetas, quæ adorna-
 tæ fuerunt a Dan. *Bomberg*o antverpiensi, qui a Felice Pratenfi
 linguam didicit hebræam, & Venetiis typographia hebraica maximis
 sumtibus erecta & curata (vide *Magiri* Eponymol. crit. p. 143.) æ-
 ternum sibi nomen comparavit. Prima editio fuit anni 1517. secun-
 da anni 1525. tertia anni 1548, quarta anni 1568, ceu refert *auctor* in
 Præfatione. Quatuor autem sunt, quæ hoc opus præcipue conti-
 net, nempe textum hebræum, textum chaldaicum, Masoram, &
 commentaria Hebraeorum. *Idem* ibidem. Henricus Jac. *von Bas-*
boysen, Hanoviz professor theologiæ, linguarum oriental. & histor.
 ecclesiasticæ, meditatatur editionem Bibliorum rabbin. glossar. in
 quâ glossas Rabbînorum contracturus est in compendium, ceu
 memorant *Relationes iungens* de anno 1709. p. 60. Ceterum de variis
 editionibus Bibliorum hebraeorum videantur *Buxtorf.* in Biblioth.
 rabbin. p. 297. *Pet. Terpagrin* in Prodromo Bibliothecæ sanctæ, Rich.
Paris 1. 2. fol.

Simon in Hist. crit. V. T. Append. libri III. p. 511. & *Iac. Le Long* Biblioth. S. quam CL. *Boernerus* cum Additionibus edidit Lipsiæ, part. I. 96. ac speciatim de præfente p. 112. Et *Simonius* quidem in Hist. crit. V. T. p. 513. refert, iudeos parvi æstimare hanc Buxtorfii editionem propter errata, quæ in ea occurrant, præcipue in Commentariis Rabbiorum, ubi reliquerit mendas amanuensium, quæ in præcedentibus erant editionibus. Certe non assurgit ad perfectionem Bibliorum *Bombergi* in fol. cum paraphrasibus chaldaicis, & commentariis plurimum rabbinorum, nec non Masora magna & parva, ac præfatione R. *Iacob Haim* A. 1525. editorum. R. *Simon* l. c. p. 512. qui & de aliis ebraici codicis editionibus ibid. & in seqq. verba facit. *Boernerus* autem in Additam. ad Biblioth. Le Longi dubitari ait, an recte fecerit Buxtorfius, cum ad librorum *Esdræ* & *Danielis* analogiam punctationem paraphrasium chaldaicarum revocavit. P. I. 113. Interim *Kortholens* huic editioni laudem tribuit, in tract. de Var. scripturæ versionibus p. 387. De Commentatoribus Bibliorum ebraicis, & imprimis de illis, quorum mentio fit in titulo præsentis operis, consulendi sunt *Buxtorfius* in Biblioth. rabbin. p. 293. *Leusd.* in Iona illustrato p. 22. 28. *Rich. Simon* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 5. & in Catal. auctor. hebr. p. 535. *König* Bibl. vet. & nova, & I. C. *Wölf.* Biblioth. hebr.

R. *Salomon*, *Isaaci* filius, contracte שׂר unde nonnulli fecere *Rabbi Salomonem Iarchi* (nam *Iarchi* nomen i. e. Lunatici, aiunt assumsisse ab urbe *Luner* provincie *Aquitaniæ*, ubi aliquandiu vixit, לון enim significat Lunam) *Augustobonæ* seu *Trecis*, quæ nunc *Troyes*, in *Galliæ* *Campania* natus, *Rabbeu Gerschom* discipulus, *Iudæis* מֵרֵאשִׁיטָּה מֵרֵאשִׁיטָּה *Parschanda* i. e. Legis interpres, *Buxtorfio* in Biblioth. rabbinica p. 393. 234. commentatorum princeps dictus, æ stilo strictiori & subobscurus usus, scripsit commentarium in tota V. T. Biblia, & claruit sec. XII. obiitque anno, ut fertur, æt. 75. Vid. *G. Galini*. Appar. theol. 133. *Cartwright* præfat. in Annot. in Gen. d. *Gron.* Animadvers. P. V. 186. Io. Frid. *Bretschnept* in Annot. ad præfat. in commentar. *Iarchi* in V. libb. *Mosis*, 2. *König*. 423. 717. & *Wölf.* Biblioth. hebr. 1057.

R. *Abraham*, bar R. *Meir*, *aben Esra*, i. e. nepos *Esra*, theologus, medicus, philosophus, astronomus, *Iudæis* dictus *Sapiens*, aut *Daluy*, in plerosque scripturæ libros scripsit commentarios literales, nec

et non multos libros grammaticos, interque mortales esse desijt A. 1165, et. 75. Stilus eius est concisus, ideoque interdum obscurus. *König 2. Wolf 71. Cartwrighti* prafat. in Annot. in Gen. d.

R. *Saadias*, cognomine Gaon siue Haggæon, i. e. excellens, dictus, ex urbe Egypti Pithom, (Al Fiumi) princeps academiarum foran-
e secta Karzorum, scripsit tractatum de Resurrectione, & si non omnes libros V. T. certe Legem in arabicam linguam transtulit, commentarium quoque in Canticum & Daniele, composuit, vitæque hac excessit A. 942. et. 50. *König 71. Rich. Simon* in Catal. scriptor. iudaicor. 544. *Wagenseil* de LXX. hebdomad. Danie-
lis p. 24. *Le Long* Biblioth. S. part. I. 218. 224. 240. 244. I. C. *Wolf* praf. in Notit. Karzorum & Biblioth. hebr. 932.

Libri *Baal basturim* (i. e. Domini montium) autor est R. *Iacob*, Afcheris filius, germanus, qui vixit sec. XIV. & scripsit *ספר* *sef* IV. Ordines, quibus instituta & leges iudiciorum omnes, quæ vel in Gemara, vel in scriptis iuris iudaici peritorum continentur, complexus est. Notulæ autem eius in Pentateuchum, *ספר* *Baal basturim* vocatæ, sunt commentarius allegoricus & cabbalisticus; sed, *Simonis* iudicio in *Histor. crit. V. T. l. 3. c. 6.* satius fuisset, ut eius loco positus hoc in opere blico fuisset commentarius R. *Aben Mose*, qui pure literalis est. *Placcius* de Anon. 686. *Wolf*. 584.

Quod ad Tiberiadem attinet, seorsum hæc prodiit A. 1120. & 1165. in 4. Et in primo quidem libro agitur de Masora nomine, definitione, urbe Tiberiade, schola & sapientibus Tiberiadis, quorum princeps erat R. *Iehuda* sanctus, compiler Mischnæ A. C. 190. (quibus tamen incrementum potius, quam initium Masoræ tribuit *L' Empereur* in annotat. ad *Kimchi* *Odeuræ*. 63.) deque translatione scholarum ex Iudæa in Babyloniam: nam mortuo R. *Iehuda* sancto, discipuli ejus, *Raf* & *Samuel* in Babyloniam migrarunt, secumque illuc traduxerunt doctores & discipuli. Habuit autem Babyloniam celebres academias in urbibus Nahardea, Sora, & Pumbeditha. Præterea agitur in Tiberiade de ultimis Tiberiadis sapientibus; de tempore scriptæ Masoræ, videlicet, eam ante Talmud esse concinnatam; de punctorum vocalium & accentuum inventoribus, eos non fuisse Masoretas; de viris 120. Synagoga magnæ, hos esse primos Masoræ auctores; de materia Masoræ, & censura cir-

ea voces, litteras, & litterarum numerum: & denique de Masoræ forma, ac fine. In secundo autem libro traditur clavis Masoræ, & in tertio castigationes in Masoram. De Masora videatur Rich. Simon. Hist. crit. V. T. l. I. c. 24. adserens, Buxtorfium ea, quæ de Masora adfert, petivisse a Iudæis, malæ hominibus fidei, iuxtaque cum illis rem exaggerasse. Errat autem, iudicante Barthol. Mayo Philol. S. Tom. II. p. 109. Buxtorfius noster, quando cap. X. p. 26. scribit, Esdræ *cum duce Zerobabel* Ierolimam missum fuisse. In præfatione Tiberiadis (nullus enim liber sine lectione præfationis, si qua datur, inspiciendus est, quoniam illa lectorem in notitiam libri deducit, & sæpe præclara continet. *Hoslinger* Biblioth. quadrip. 120.) commemorat auctor 1. fidelitatem ac studium suum, 2. brevem historiam de Masora & Masoretis, 3. occasionem & causam suæ scriptionis.

Ioannes Buxtorfius, westphalus; *Piscatoris*, *Grynæi*, *Hosplianæ*, *Bullingeri* & *Beza* discipulus, professor hebrææ linguæ in academia basilicensi per annos 38. linguarum orientalium peritissimus, & *Rabbinorum Magister* dictus, ideoque & apud Iudæos in diversis Europæ partibus magnæ celebritatis, atque ab ipsis, immo & ab integris Synagogis, creberrimis literis salutatus dicam? an fatigatus, vir pietate in Deum, humilitate & candore præstans, & in quo ne hostes quidem quidquam, nisi præconceptam rabbinicarum opinionum existimationem taxare sciunt, huc pestifera pluribus magnis laboribus ereptus fuit A. 1629. æt. fere 65. Plura de eius vita, & e-logiis dabunt *Witte* in Memor. Philosoph. 306. *Blount* in Censura script. celebr. 910. *Magirus* 157. *Pasor* in præfat. Manual. in N. Testamentum, & *L' Empereur* in Annot. ad Kimchii *Odeorop.* 64.

II.

BIBLIA HEBRAICA cum latina interpretatione Xantis PAGNINI & Benedicti ARLE Montani hispalensis. Accesserunt libri apocryphi græce scripti. Cum N. T. græco, eiusque vulgata interpretatione a Benedicto Aria Montano correctæ, ita ut, quæ minus recte a vulgato sunt reddita, in marginem translata sint. Aureliæ Allobrogum 1609. Sæpius editum est hoc opus, videlicet Antverpiæ A. 1584. (quam editionem, ut optimam, sequi solebant, teste *Grosio* Animadvers. philol. P. XI. 96, Raphelengius &

& Grotius) & A. 1613. in 8. Lipsiæ A. 1677. citra Mart. Gauri ac Ios. Phil. Obsim; & Francofurti ad Martium A. 1707. Sed & Illipiensis prædicta commendatur a Bese in Introduct. in notis. Script. eccles. c. 6. (Crenii Method. T. III. 466.) Cum in titulo aliarum editionum legeretur: *Accesserunt huic editioni libri græce scripti, quos ecclesia orthodoxa, hebræorum canonem secuta, inter apocryphos recenset;* verba hæc, rogatu Iesuitarum, ut Crenius narrat l. c. mutata fuere in illa, quæ supra attulimus. Notabis autem, ea, quæ in margine, & littera antiqua in textu occurrunt, *Pagnini* esse; quæ autem currente, ut vocant, littera expressa sunt, *Montani*. In præfatione agit Ben. Arias Montanus de antiquitate & utilitate linguæ hebrææ, nec non integritate Bibliorum hebraicorum, de studio Sanctis *Pagnini* in vertendis Bibliis, & quomodo eius versio ab ipso alicubi correctæ, talisque Bibliis regiis, quæ Antverpiæ proderant, inserta fuerit. Curam veto corrigendi Pagninus, teste *Simone* in Epit. Biblioth. Gesner. 743, communem habuit cum Fran. *Raphelengio* & Guidone ac *Nicolaso Fabriciis Boderianis*, fratribus, (de quibus vide Io. Alb. *Fabricii* Centur. Fabricior. p. 32.) eamque, auspiciis & iussu PHILIPPI II. Hispan. regis, Iovaniensis academix theologiis suffragantibus, suscepit; sed & hoc pacto, ut *Thuanus* ad A. 1598. observat, magnam sibi invidiam concitavit, atque in primis adversarium habuit Leonem a *Castro*.

Hac occasione de versionibus Scripturæ non nihil dicendum est. Nimirum magnum est Dei beneficium, quod, cum varix sint hominum linguæ, in eas passus sit transferri S. Scripturam, ut eius cognitionem omnes sibi gentes comparare & acquirere possent. Quamvis enim nulla versio ad puritatem fontium ubivis accedat: tamen cum *Brochmundo* in *Avxw λω. οὐκ ὄντ.* parte II. c. 5. persuasissimi sumus, nondum prodixisse ullam Bibliorum versionem adeo corruptam, e qua citra præiudicium lecta disci non possit, quicquid ad salutem præcise necessarium est. De variis autem scripturæ versionibus vid. Rich. *Simon* in Hist. crit. V. T. l. 2. Jac. *Le Long* Biblioth. S. P. L. 157. & seqq. & *Koriboli* in singulari de hac materia scripto.

Xantes five Santes *Pagninus* fuit nativitate Lucensis, religione dominicanus, seu ordinis Prædicatorum, & teste *Sixto* sen. Biblioth. S. l. 4. 375. trium linguarum, maxime vero hebrææ peritissimus,

mus, & LEONE X. hortante sumtusque praeante, quanta maxime
 valuit diligentia ac fide, primus post B. Hieronymum omne V. T.
 ex hebraica veritate latine reddidit; diemque suum obiit A. 1536.
 aut A. 1541. aetatis 74. Nic. *Apostolus* in Biblioth. hispan. Versio-
 nem eius, ut commodissimam, theologi commendant Iovani-
 ses, nec non in Bibliis regijs gallicanis) parisiensibus, ceu omnes,
 vulgata excepta, cum sermonis puritate, tum proprietate verborum
 ab ipsis fontibus cum delectu petita, antecellentem. Eademque
 laudatur a *Sisto* sen. I. c. *Francisco* de Interpret. Script. p. 31. 41. & *Hog-*
dingero in *Bibliothecar.* p. 166, errata tamen etiam ex *Luthero* ibidem p. 22
 indicantur. In eiusdem laudes quoque eunt *Calvinus* Part. 1. Bibl.
 illustrat. p. 3. & *Husspan.* in prolegom. in Annotata ad dicta script.
 difficil. p. 12. *Glauber* de autem praefat. in *Origenis Opera*, versio eius
 videtur esse minus diligens, nimis ambitiosa, nimis curiosa, ni-
 mis grammatica, nimium rabbinicarum fabularum aemula &c.
 Videatur etiam R. *Staub* Crit. V. T. I. 2. c. 20. p. 313.

Bened. *Arta*, Montanum se vocans ob montosam patriae regionem
 (erat enim, ut refert Cypr. *de Valera* in praef. ad Biblia, natural de Fre-
 xenal de la Sierra) quem *Frisius* in Epitome Biblioth. Gesner. p. III. &
Scoliger in *Scoligerian.* 270. hispalensem, *König* autem in Biblioth. vet.
 & nova p. 550. andalusinum facit, obiit A. 1598. aet. 71. De eius scriptis
 & elogius videatur *Blount* 774. & *Lexic. univers. histor.* editum Li-
 ppsiae 1709. T. I. 191. Eundem vero perstringunt *Drahus* in *Levit.* 18, 6.
 & *Iud.* 4, 11. *Matth. Palus*, & *Rich. Simon* Crit. S. V. T. I. c. p. 317. quod
 Pagnini versionem temere loco moverit, & pro bonis Pagnini sua
 prava, inepta, ac barbara vocabula reposuerit. Sed aliud, mitius-
 que iudicium de versione eius fert *Brianus Falconius* in operis an-
 glicani praefatione, quod videlicet, licet alicubi barbara, nec ita com-
 mode, ac Pagninus, sensum exprimere, videri queat; in hoc tamen
 veniam mereatur, quod non ad elegantiam latini sermonis, sed
 ad vim vocis hebraicae exprimendam, in usum cithorum, Pagnini
 versionem mutaverit.

III.

Divinae scripturae, nempe VET. & NOVI TESTAM. omnia,
 GRAECE. Francofurti apud Andr. Wecheli heredes. 1597. Quae
 editio commendatur *Francisco* de Interpret. Script. 30. nobiliss. Col-
 lecto-

lectoribus lipsiens. *Altor. erudit.* A. 1698. 75. & Jo. Alb. *Fabricii* Biblioth. gr. l. 3. c. 12. p. 326. Prodiit etiam Londini LXX. interpretum versio, secundum exemplar romanum, quod laudat *Colomæsus* p. 801, in grandi, minore quadruplici, & octuplici forma, (inter quas media præstare dicitur) & Lipsiæ 1697. in 8. ch. aug. iuxta exemplar oxoniense, cum Io. *Frickii* præfatione de variis LXX. interpretum editionibus, & notabilioribus rebus ad hanc versionem spectantibus: (vide *Alta eruditum* A. 1698. 75. Rich. *Simon* Hist. crit. V. T. l. 3. p. 135. & Io. Alb. *Fabricium* l. c.) item cura Io. *Ernsti Græbi* Oxonii A. 1708. 1709. in fol. & 8. (ubi tamen deficit ea pars, quæ libros historicos & propheticos complectitur) nec non studio *Lamberti Bas*, Franequeræ 1709. 4. mai. Vide *Alta erudit.* A. 1708. 193. & A. 1710. 469. & 473. & *les Nouvelles de la Rep. des Lettr.* A. 1710. 634. In præfatione docetur, editionem hanc a viro quodam doctissimo, quem Rich. *Simon* Histor. crit. V. T. l. 3. p. 136. putat fuisse *Francis Junium*, iuxta exemplar complutense, antverpiense, argentinen- se, ac romanum recognitam, & inde varias lectiones fuisse collectas. Novum autem Test. ad exemplar *Rob. Stephani* excusum, & ex eo, ac aliunde varias lectiones expressas: noluisse autem Veteri Testamen- to præfigere titulum *Versionis septuaginta*, quia iure ne an injuria sic appellentur, inter doctos non conveniat. Ceterum differunt in ea de LXX. interpretibus, ac variis V. T. versionibus græcis.

De hodierna versione græca, eiusque ab antiqua genuina diffe- rentia, legi. possunt *Iac. Psserus* in Syntagm. peculiari, & in Dissert. de Cainane Arphaxadi, (T. VII. Crit. sacror. 3266.) Aug. *Pfeiffer* disp. de Colloquio Caini & Abelis §. 9. *Sixtus* sen. B. S. l. 4. 376. *Pottidier* Dissert. IIX. & IX. 59. *Scaligerana* 368. *Colomæsus* 447. *Græbi* in Prolegom. versio. ab ipso editæ, de qua: *Alta erudit.* A. 1710. 469. & Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 3. c. 12. p. 324. Negat autem *Hæring* in Thesaur. philolog. 279. versionem 760 LXX. esse omni- um antiquissimam, etque præponit Chaldaicam, non Onkelosi il- lam, sed alias, unde Onkelos suam deinde concinnavit. Sicut *Colomæsius* Opp. 801. correctiorem, ita *Patricius Junius* in Notis ad 4. ep. Clementis ad Corinth. p. 40. edit. clericanæ, & post eum *J. Vossius* promiserit novam editionem Bibliorum V. T. græc. ex M. exemplari *Thecla*, quod omnium, ut ille ait, quotquot hodie in Europa sunt, longe optimam & antiquissimam esse. Vide etiam

Le Long Biblioth. S. 340. Io. *Mafius* in Ios. 3, 16. (Criticor. sac. Francofurt. editionis p. 1470.) notat, LXX. interpretes vocalium observationi operam nullam dedisse, quarum fortasse, ipsius iudicio, nullae erant eo tempore notae. Et in c. 4, 8. eos non nunquam certo consilio, nullo errore, aliud, quam hebraeum habet, reddidisse. Et si Ios. *Scaligerum* in *Scaligeranis* p. 50. audire iuvat, in nominibus animalium, arborum, lapidum, is magis, quam aliis interpretibus, est fidendum. Danielis, aut certe quarti capitis eiusdem prophetae, nec non apocryphorum versio *Theodotioni* tribuitur, sicut interpretatio psalmorum *Symmacho*. Quid? si *C. Cellarius* in *Collectaneis* hist. samariz. credimus, tota haec versio Bibliorum V. T. non est LXX. interpretum, sed *Dosithei* cuiusdam, iudaei. *Plaetor* de *Pseudon.* 564. Antequam discedamus ab hoc libro, lubet communicare cum Lectore ea, quae viri eruditi notarunt, & corrigendis accensuerunt.

Iob. 39, 19. φοβει

Pf. 67, 27. αρχοντες

Ezech. 20, 37. αρχιθμω

Amos 9, 6. επιγελιας

φοβει. *Le Cens* dans le *Projet* d'une nouv. verf. 409.

ψαλται, cantores. *Wagenföhl* *Notabil.* noriberg. 169.

αρχιθμω. *Bois* in *Prolegom.* in V. T. graec. LXX. interpr. c. 3. atque in *Altit studis.* A. 1710. 476.

επιγελιας. *Idem* *ibid.* 476.

IV.

BIBLIA S. cum Glossa ordinaria STRABI, & Postilla Nicolai LIRANI, cum Additionibus PAVLI burgenfis episcopi, ac Matthiae DOERINGI Replis. Leander a S. MARTINO omnia recensuit, adiecitque plures antiquos ac novos tractatus, analyses, parallela; tabulasque chronologicas & prosopographicas. Antwerpiz 1634. volum. III. Ex bibliotheca G. Calixti. Editio haec, iudice *Le Long* B. I. 639, est omnium optima; priores autem sunt venetae A. 1588. & parisiensis A. 1589. Praemittuntur duo B. Hieronymi Prologi, videlicet galeatus ad Paulam & Eustochium, & alter ad Paulinum cum annotationibus Leandrae a S. Martino, Peculiare & proprium

prium huic est operi, quod secundum Glossam singula capita in versus distributa sunt, Stephani *Laxtoni*, Cardinalis & archiepiscopi cantuariensis, partitio capitum in ultimo tomo separatim exhibetur, summaria ad singula capita sunt apposita, loca SS. *Petrus* suis redduntur auctoribus, *Iohannis* abbatis nivicellensis Concordantia canonum & scripturarum annotata est Glossæ ordinariæ, Fran. *Luca* Correctiones romanæ cum coniecturis *Leandri de S. Martino* exhibentur, totius scripturæ Tabula analytica operi, singulis autem libris singulæ analyses præmittuntur; ultimo tomo comprehensa sunt Nic. *Lirani* Opuscula contra iudæos, *Pauli* burgensis scrutinium scripturarum, Chronologia totius scripturæ, Calendarium veteris synagogæ, Index propriorum nominum, locorum communium S. Scripturæ, nec non rerum & verborum, præterea Index in singulas epistolas & evangelia dominicalia, & denique Index controversiarum istius temporis. Videatur de hoc opere Rich. *Simon* Hist. Crit. V. T. l. 3. c. II. de Glossa autem ordinaria *idem* l. c. p. 414. & Hist. crit. N. T. part. III. c. 27. *Mathes.* in Concionib. de Luth. 144. *Gerhard.* Conf. cathol. 1465. & *G. Calix.* Appar. theol. 181. ubi dicit, Glossam interlinearem esse *Anselmi* laudunensis.

Walaffidus, Rabani discipulus, ac primum monachus fuldenfis, tum abbas Augiæ divitis, ab oculorum vitio *Strabus* vel *Strabo* dictus, vixit sec. IX. & commentatus est in multos S. Scripturæ libros; Glossa autem eius ordinaria ex SS. Patribus collecta, a posteris aucta & ornata fuit. *Bellarmin.* de Scriptor. eccles. ad A. C. 840. Io. *Gerhard.* Conf. cathol. 1465. & Exeg. L. de script. S. n. 89. Io. *Gottfr. Olear.* Biblioth. S. P. II. 237 Io. *Frid. Mayer* Biblioth. bibl. 53. Io. *Christian.* New in Accession. ad Wheari Relect. 283.

Nicolans de Lyra, oppido non Brabantia, neque Angliæ, sed Normanniæ, non ex iudæo factus christianus, (*Saubert.* Palæstr. theol. philol. 29.) dictus *Docteur planus & utile*, *Luthero* bonus hebraïsta & fidelis christianus, vixit Lutetiæ Parisiorum in conventu Fratrum minorum, & supremum diem vidit A. 1340. Vide *Sixt. senens.* Biblioth. S. 347. Rich. *Simon.* H. C. du V. T. l. 3. c. II. & Biblioth. crit. T. IV. 252. *Luther* Colloq. mensal. 478. *Mathes.* in Concion. de Luthero 144. *Mayer* Biblioth. bibl. 53. *Gerhard.* Patrol. 629.

Pars I. In fol.

B

Olear.

Olear. Biblioth. eccles. P. II. 22. *Cartwright* præfat. in Annot. in Gen. d. & I. C. *Wolf.* Biblioth. hebr. 912. Animadversiones in eum scripserat *Paulus*, episcopus burgenfis, & *Diegus Deza*; *Döringus* autem eum contra illum defendit. Ipse vero præter Postillam prædictam, quæ est perpetuus brevisque commentarius in universa S. Biblia, scripsit *Postillas maiores*, seu enarrationes in epistolas & euangelia dominicalia: disputat. contra perfidiam iudæorum: Probationem adventus Christi per scripturas a iudæis receptas: Tract. de animæ clauistro: & alium de idoneo ministrante & fuscipiente sacrosanctum altaris sacramentum.

Paulus, Burgo-hispanus, religione iudæus, e sanguine levitico, sed lectione Summæ Thomæ aquin. conversus ad fidem christianam, atque in baptismo nomen *Pauli de S. Maria* consecutus, ecclesiæ carthaginensis spartariæ primum, deinde burgenfis in patria episcopus, postea regnorum Castellæ & Legionis archicancellarius, tandemque patriarcha aquileiensis, scripsit Scrutinium scripturarum, obiitque A. 1435. Vide Barthol. *Mayerum* Philol. S. part. II. 71. *Trithemius* vocat virum in divinis scripturis studiosissimum, & valde peritum. Videatur quoque *König* 143. *Olear.* Part. II. B. S. 61. *Cane* Append. 63. *Cartwright* præfat. in Annot. in Gen. d. *Simon* Hist. crit. V. T. 415. Optima Scrutinii scripturar. editio! Labbeo videtur illa, quæ Brugis prodit A. 1591. *Casanbon.* in Exercit. S. 412. *Lutheri* in Colloq. mensal. p. 478. iudicio, Additiones eius & *Simigeri* satis sunt frigida.

Matth. Döringus. saxo, ordinis Minorum, claruit sæculo XV. Vide Rich. *Simonium* l. c. 415. & *Mayeri* Biblioth. bibl. 54. Erat vir in theologicis quidem non indoctus, ebraici autem nihil quidquam intelligens; unde ad istiusmodi quam suscepit provinciam minime fuit idoneus, ac eruditis interdum risum movit, iudice *Cartwrighto* præfat. in Annot. in Gen. T. I. supplem. Crit. sacr. d.

Ioannes Iones, vulgo *Leander a S. Martino*, londinensis, ordinis benedictini, Præfes generalis Congregationis anglicæ, & in academia duacena hebrææ linguæ professor regius, obiit A. 1536.

Fran. Lucas, brugenfis, theologus lovanienfis, atque ecclesiæ cathedralis audomaropolitanæ theologus & decanus, vir græcæ & hebraicæ doctissimus, A. 1619. obiit, & Concordantias biblicas, Commentarium in IV. euangelia, Notasque in S. Biblia reliquit, *LeLong*
P. II.

P. II. 430. 437. *König* 483. *Cartwright* præfat. Annot. in Genes. d. *Mayer* Biblioth. bibl. 65.

V.

Targum, h. e. paraphrasis ONKELOSI, ex chaldæo in latinum versa, & annotationibus illustrata a Paulo *Fagio*. Argentorati 1546. Ipsum hoc Targum, dictum *Babylonicum*, lingua chaldaica conscriptum, reperitur etiam in Bibliis polyglottis A. 1657. neque nisi solum Mosis pentateuchum complectitur. Sed & aliæ sunt interpretationes sacri codicis chaldaicæ, videlicet *Ionathanis ben Vziel* in prophetas, Ierusalemiani, & Hagiographorum interpretis, qui vulgo *Iosephus cæcus* esse putatur, sub eiusque nomine Dav. *Wilkins* Paraphrasin chaldaicam in librum I. & II. Chronicorum in lucem emisit Amstelædami A. 1715. 4. quæ editio & correctior & plenior est Beckiana. Vid. *Clerici* Biblioth. vet. & nova T. IV. 219. Immo & longe plures extiterunt translationes chaldaicæ, de quibus videatur *Le Long* Biblioth. S. part. I. 158. Onkelosi & Ionathanis idioma est elegans & nitidum. Targum in totum V. T. latine reddidit Andreas *de Leon* zamorensis. *Fagius* in præfat. huius translationis ostendit, tres præcipue causas esse, propter quas chaldaica biblia merito nobis commendatissima esse debeant. Incidit autem ibi cum *Galatino* triplicem in errorem, putans, *Onkelosum* & *Aquilam unum eundemque esse*: Onkelosum fuisse *profelytum*: & paraphrasin adornasse in V. T. *totum*. Præterea consilium aperit suum, quod in transferenda ista paraphrasi secutus sit. Nimirum in versione non spectavit elegantiam linguæ, sed operam dedit, ut non multum a verbis auctoris discederet, phrasas & idiotismos linguæ in Annotationibus accurate exposuit, ritusque & alia memoratu digna & utilia ex ebræorum scriptis fideliter indicavit. Quo nomine laudatur a *Boissardo*, Melch. *Adamo*, *Leighio*, & aliis apud *Blount* 645. Quibus adde *Cartwright* in Annot. in Gen. d. 2. & Rich. *Simon*. Crit. V. T. I. 3. c. 15. & 24. p. 507.

Onkelos creditur esse æqualis Hillelis, Schammai, & Gamalielis senioris, cuius apostolus Paulus facit mentionem, non autem, uti iam dictum, idem cum Aquila pontico, nec profelytus, nec sororius Titi Vespasiani, nec denique universi paraphrastes Testamenti veteris. *Hottinger* Theol. Philol. 254. *König* 589. *Ligbifoot*

ad Matth. I, 23. *Place*. de Pseudon. 468. I. C. *Wolf*. Biblioth. hebr. 959. & *Scaligerana* 289. ubi magnus Scaliger profitetur, Onkelosum & Ionathanem eiusmodi esse paraphraftas, ut valeant instar commentatorum.

Paulus *Fagius*, germanice *Bücklein*, Tabernis rhenanis natus, *Wolfg. Fabricii* Capitonis discipulus, fuit ludi isnenfis magister, & ibidem, postquam Argentorati docuisset, pastor, & quamvis inter christianos excelleret in ebraicis, tamen informatione *Elia Levi*, Venetiis accersiti, usus est: postea Argentina, ubi in locum Capitonis succederat, occasione libri *Interim*, cui subscribere recusabat, iuxta cum Bucero recusante idem in Angliam se contulit, ab archiepiscopo cantuariensi Thoma *Grammere* evocatus, ubi S. biblia transferre cœperunt: sed progressum mors Fagii insperata evertit. Mortuus autem est Cantabrigiæ A. 1550. æt. quasi 46. non sine veneni suspitione, & sepultus in aede S. Michaëlis. Sed sub regimine *MARIÆ* hæreseos accusatus, ideoque corpus eius effossum & crematum; sub *ELISABETHA* vero in integrum restitutus est, vir severus & humanus, atque in concionando eloquens, & liberi oris. Melch. *Adam*. in Vitis theol. 204. Varia ex ebraico transtulit in latinum, atque inter illa etiam Tobiae librum, quem ebraice conscriptum & a iudæis CPlī impressum Seb. Münsterus Basileæ recudi curaverat. De quo vide *Placcium* in pseudon. 594. & Io. *Saundersi* Opera posthuma 102. Scripsit etiam Collationem præcipuarum, quæ in usu sunt, translationum Geneseos, & Isagogen in linguam ebræam. *Elias Levita* eum dignum censet, de quo, ad imitationem iudæorum, qui de Mose Maimonide dicunt, *A Mose* (legislatore) *usque ad Mosē* (Maimonidem) *non surrexit sicut Mosēs* (Maimonides) dicant Christiani: A Paulo (apostolo) usque ad Paulum (*Fagium*) non surrexit, sicut Paulus (*Fagius*.) Et Christoph. *Carionwright* præfat. in *Electa targumico-rabbinica* (T. I. supplem. Critic. sac. c. 2.) hanc Fagii sententiam: *Si ex præcipuis Hebræorum commentariis unum quoddam fieret, ventis iudaicis navis atque cavillis, & reservatis, qua alienius pensæ atque momenti essent, futurum esset, ut plura ad S. linguæ studium animum applicarent, nec facile S. lingua, quod alias formidandum, iterum consideret, penitusque interiret, utroque adprobat pollice, addens, unius Fagii iudicium pluris apud se esse, quam omnes omnium hebræomastigum*

stigmum censuras. Rich. Simon l. 3. Hist. crit. V. T. c. 15. scribit, eum pluribus locis Münstero feliciorum esse. Fagius, Scaligeri in Scaligeranis p. 153. iudicio, in Genesim optimus. Plura eius encomia congeffit Blount p. 645.

Cypriani de VALERA Biblia hispanico idiomate, cum annotat. marginalibus. Amstelodami 1602. Editio altera. Altera autem dicitur, non respectu alicuius prioris; quam emisit Valera, sed eius, quam publicaverat Cassiodorus de Reyna Basileæ A. 1569. 4. unde Kortholius de variis scripturæ edition. c. 24. scribit, hanc nostram non tam novam translationem esse, quam Reynanæ; alicubi ex genevensi, præsertim gallica, mutata & emendata repetitionem. Biblia hispanica, Francofurti impressa A. 1622. 4. non nova sunt editio, sed ipsissima reynana anni 1569. Sunt & translationes Bibliorum hispanica a iudeis adornata, ut Ferrariensis A. C. 1553. quæ non est castrata, (vid. Biblioth. Sarraziana p. 3.) & versionem Sanctis Pagnini, uti in præfatione dicitur, eiusque Thesaurum sequitur, seque iactat placuisse romanæ Curia, (certe etiam placuit Ios. I. Scaligero, sicut patet e Scaligeran. 59.) & Constantinopolitana; si non eadem est, paucis mutatis, cum Ferrariensi. Videatur Le Long P. II. 152. Fran. de Enzinas (du Houx) quem Camerarius & Melancthon recte adpellant Dryandrum, traduxit N. T. in linguam hispanicam; sed inde sibi negotium accersivit apud theologos belgicos, de quo videantur Colomesii opera p. 807. Præmissa nostræ editioni est Adhortatio non tantum Cypriani de Valera, in qua agit de divino legendi scripturas præcepto, de canone librorum sacrorum, de usu nominis Iehova, quem retinuerit, deque sui scopo negotii, sed etiam Cassiodori de Reyna, qui partim ad Concilium tridentinum, quod lectionem scripturæ in lingua vulgari permisit, provocat, seque nec versionis vulgatæ, nec pagninianaë mancipium fuisse, sed fontes ipsos adiisse ait: præterea prædictæ versionis ferrariensis corruptelas quasdam, ex odio christianorum illatas, aperit atque indicat. Mart. Sylv. Græbe in Append. apologet. ad Urb. Regii Form. caute loq. p. 186. observat, translatorem nostrum Gen. 37, 35. vocem non recte reddidisse per sepulcrum, sed reddere debuisse per infernum seu inferos. In uero huius versionis exemplari, quod Lugduno Batauorum a Cl.

quodam viro accepi, scelesti nebulonis cuiusdam, qui sine dubio iudeus fuit, manus, ex perverso zelo omnes paginas, libros apocryphos V. T. nec non Matthæum & Marcum usque ad huius caput 4. complectentes, discidit & perforavit, tamque subtiliter & affabre, ut vix observari queat.

Cyprianus de Valera, hispanus, reformatæ æque, ac Casiodorus de Reyna, addictus ecclesiæ, quem Thom. Hyde l. 2, Biblioth. bodlei. p. 219. alias de Valeriola dici ait, claruit initio sæculi XVII. & alios duos libros hispanica lingua scriptos reliquit, unum de Vitis Pontificum, eorumque doctrina & nimia potestate, alterum de Falsis miraculis visitationis B. Mariæ, matris Domini. Casp. Lindenberg Lubecæ emisit Epistolam de non contemnendis ex lingua hispanica utilitatibus theologicis, lectu omnino dignam, qua reynanam versionem, a Valera nostro correctam, ac ferrariensem pro accuratissimis habet, Vid. Lascheri Narrat. innoc. A. 1716. 2II. & Place, de Anon. 673. & Pseudon. 599.

VI.

Biblia utriusque testamenti, ex editione Rob. STEPHANI: Parisiis 1557. volum. II. Quæ magno in pretio hodieque apud Gallos habentur, mihiq; cum A. 1681. spectarem Bibliothecam celeberrimi collegii, Doctorem eius insignem interroganti, quem pro rariori ac præstantiori Bibliothecæ libro haberent, ille exerto digito opus hoc biblicum, tanquam singularem thesaurum, indicavit atque ostendit. Et sane meretur commendari, quoniam correctissime editum est, typisque argenteis, teste Hülsemanno Prælect. in Form. concord. 237, sane elegantissimis. Quid autem in eo præstitum sit, ex Præfat. hauriri potest. Nimirum in V. T. ponitur litteris minusculis versio vulgata: maiusculis, uti quidem Robertus dicit, interpretatio Santis Pagnini a Katable correctæ, Notæque, ut iterum Robertus ait, subiiciuntur ex Santis αυτογενους, ac Varabli dictatis. Sed transferendis in latinum libris apocryphis Claud. Budellus operam suam navavit, notisque eos illustravit. Novi Testamenti translatio & notæ sunt Theodori Beza, Atque in hisce notis Beza multa N. T. loca in suspicionem mendaciarum & corruptelarum illatarum vocare non veretur. Colomes. 787. Quæ loca vindicatum it Glasius lib. I. Philol. S. & Io. Eric. Oster.

Ostermannus in Position. suis philol. observationes bezanas examinare studet. *Cyri.* P. I. Animadvers. philol. p. 58. At alii observant, versionem novam, quæ iam A. 1545. prodierat, non esse Pagnini, sed tigurinam, seu Leonis Iudæ, eaque Doctores lugdunenses & salmanticenses, qui pro pagniniana acceptabant, deceptos fuisse; Notas autem, pro vatablicis venditatas, ipsum Rob. *Stephanum* ex iudæis & aliis collegisse. Vid. *Genebrardus*, *Duceus*, *R. Simon* apud *Le Long*. Biblioth. S. part. I. 603. 665. M. *Adam* in Vit. theologor. 96. *Episcop.* Opp. T. I. 2. 277. *Calov.* P. I. Biblior. illustr. p. 4. Io. *Hülsemann*. l. c. & auctor præfat. in *Simon*. Hist. crit. V. T. * 4. Cuius autem cunque sint, profecto valde literales & criticæ sunt, adeoque magni æstimandæ, iudice *Rich. Simonio* l. 3. Hist. crit. V. T. c. 15. p. 443. Ant. *Teissere* apud *Blount* in Censura celebr. auctor. 605. & *Dav. Chytrao*. orat. de Stud. theolog. p. 7. quamvis *Alphonsus Martine*, hæticus, sub Sanctæ in hæreticos Inquisitionis nomine, Censuram earum A. 1558. ediderit.

Rob. *Stephanus*, de cuius familia legendi sunt *Theodor. Iansson* ab *Almeloveen*, & *Mich. Maistairius* de Viris Stephanorum (in Tomo V. supplem. Actor. erudit. 504. & *Novor.* libror. atrio (Nener bücher saal) T. I. 730.) nec non *Ancillonius* Mel. crit. P. II. 92. fuit typographus parisiensis, qui variis doctissimis scriptis inclaruit, qualia sunt: *Dictionarium* sive *Thesaurus* latinæ linguæ, *Lexicon* latino-gallicum, *Lexicon* gallico-latinum, *Elucidarium* poeticum, *Ambrosii Calepini* *Dictionarium* ex *Thesauro* auctum, *Responsio* ad *Theologorum parisiensium* censuras, quibus *Biblia* ab ipso edita notarunt, (cuius excerpta reperies in *R. Simonii* Crit. S. N. T. part. III. c. 39.) & *Genevæ*, quo propter theologorum persecutiones se transtulerat, obiit A. 1559. ætatis 56. foris gloria dives, & domi liberis, quibus si *Genevæ* manerent (sic enim testamento caverat) reliquit opulentam suppellectilem. Elogia eius vide apud *Colomesium* p. 22. & *Blountium* 636. Quibus adde *Thulinum* l. 23. p. 453.

Fran. Vatablus, *Gamachio* - picardus, romano-catholicus, sub **FRANCISCO** I. ebrææ linguæ prof. parisiensis, & abbas bellozanensis, quem ebræi admirati sunt, christiani autem maximo cum fructu audiverunt, obiit A. 1547. uti testantur *Colomesium* operum p. 3. lib. 3. pag. 62. & *König* pag. 832. Elogia eius dant *Colomesius* l. c. & *Blount* 603. *Ios. Scaliger* in *Scaligeran.* p. 401. iudicio; non

non tantum magnus fuit in hebræis, sed nec alius christianus in iis eo doctior. Nihil scripsit: Annotationes autem, quæ eius nomine sunt editæ, studiosi in auditorio collegerunt.

Claud. *Baduellus*, natione gallus, reformatæ addictus religioni, & prof. nemaus. claruit A. 1567. cuius scripta recensentur in *Epir. Biblioth. gesner.* p. 150. interque illa eminent liber de Ratione vitæ studiosæ ac literatæ in matrimonio collocandæ & de-gendæ: de officio & munere Professorum: Annotationes in Ciceronis orationes pro Milone & M. Marcello: Instituta literaria, quibus demonstratum, quemadmodum disciplina iuventutis in gymnasio sit constituenda: Acta martyrum sui, quo vivebat, sæculi, ab ipso latine reddita.

Theodorus *Bæze*, natus *Vezeliis*, vetusto Heduorum oppido in Burgundia, profelytus religionis Reformatorum, Aureliæ creatus Licentiatuſ iuris, in voluntarium exilium, religionis causa, abiit Genevam, posteaque docuit Lausannæ græcas literas & sacram scripturam: inde rediit Genevam, factus collega Calvinī, & docuit tam in ecclesia, quam in schola, ejusque primus fuit rector. Fuit valde præstanti forma, & eloquentia atque auctoritate pollebat, ideoque in synodis & legationibus ab ecclesia reform. adhibitus, & a Pontificiis dictus *Papa Hugonotarum*. Interfuit colloquio parisiensi, synodo rupellanæ, & nemausensi, colloquio mompelgartensi (in quo collocutorem habuit Iacobum *Andrea*) & conventui bernensi. Nimis reprehendit Erasum in minutulis, & interdum iniuste. *Clericis Biblioth. choif.* T. XII. 20. Obiit An. 1605. ætatis 86. Epitaphium eius extat apud Melch. *Adamum* in vitis exteror. theol. p. 237. Scripta eius recensentur p. 242. Doctorum de eo iudicia habes apud *Magir.* in Eponymol. crit. 131. *Blount* 710. *Ancillon.* P. I. 378. *Crenium* Animadvers. P. XII. 45. 46. & *Bibliothecar.* nulli addiit. part. T. I. 277. Ex omnibus ejus scriptis Annot. maiores in N. T. cum Elogiis hominum illustrium, & Poëmatibus latinis maxime commendantur. *König* in Bibl. V. & N. p. 109. *Colomes.* oper. p. 497. *Grey.* Animad. P. I. 8. & *Bibliothecarius.* 1. & Optima bezani N. Tti editio est cantabrigiensis A. 1642. Polluit insigni memoria, eamque, quod ad præterita, etiam in senectute retinuit, quum præsentium oblivione facile caperetur. Iustus *Iosephus Scaliger* stomachatur contra eum, quod in ea esset hæresi, ut pronuntiationem græcam probaret novam. De

De Bibliis latinis vid. Rich. *Simon* l. 2. H. cr. V. T. c. 21. & in Append. libri III. eiusdem Hist. p. 525. Iac. *Le Long* Bibl. S. 518. & *Episcop.* T. I. a. 276. Nimirum in 3. classes Biblia latina distribuuntur. Ad primam pertinet *Vetus vulgata* secundum græcam versionem LXX; ad secundam *Hodierna vulgata*, maximam partem iuxta ebræum facta; ad tertiam *Nova versiones*, secundum eundem ebræum textum. Hodiernæ vulgatæ innumeræ extant editiones, & variæ admodum. Olim multi eam reformare & corrigere tentarunt, ut complutenses Theologi, parisienses, lovanieneses, & Rob. *Stephanus*. SIXTUS V. P. M. novam & correctiorem versionem edere studuit, iussitque, ut Missalia omnia, Breviaria, Officia Virginis, Psalteria, Ritualia, Pontificalia, & alii ecclesiastici libri iuxta hanc editionem emendarentur. Meliorem postea CLEMENS VIII. A. 1592. dare voluit; sed & ipse expertus est, se in suis correctionibus non fuisse infallibilem. Hinc, etsi Rich. *Simon*, romanæ addictus ecclesiæ, concedit, in usu Ecclesiæ publico editionem Clementis usurpandam esse, expedire tamen iudicat, in privatum usum editiones Stephani & Lovaniensium usurpare, quia non solum postremæ correctionis auctores infallibiles se esse non arbitrati sunt, sed maxime, quod testati sunt, multa se inemendata reliquisse, quæ emendari poterant. p. 528. 529. Append. ad lib. 3. Hist. crit. V. T. Idem meminit aliarum editionum latinarum, videlicet Isidori *Clarii*, Lucæ *Osiandri*, *Münsteri*, *Castellionis*, Leonis *Jude*. ibid. Adde etiam eiusdem Crit. S. N. Tti. Autorem hodiernæ vulgatæ quidam putant esse B. *Hieronymum*, sed in libro duntaxat Psalmorum: alii ignotum esse aiunt. *Place.* de Anon. 82. In *Scaligeranis* dicitur, vulgatam veram esse ex ebræo, exceptis Psalmis, & aliis duobus libris, qui ex græco versi sint. p. 405.

De Vulgata versione latina, qualis hodie datur, sanum videtur ferre iudicium *Sixtus* senensis in Biblioth. S. lib. 8. p. 854. concedens quidem, reperiri in ea non nullas mendas, solæcismos, barbarismos, hyperbata, multa parum accommodata versa, & minus latine expressa, obscure & ambigue reddita, itemque non nulla superaddita, aliqua omissa, quædam transposita, immutata, ac vitio scriptorum deprauata; negans tamen inde sequi, ecclesiam latinam, quæ illa usa est, non habuisse veram, sinceram & integram

gram SS. Bibliorum editionem. in eave quid inveniri, quod vel a veritate christianæ fidei devium, falsum ac mendax sit, ita ut in fide & moribus homines inde nequeant instrui & informari, Et quamvis notetur a *Galatino* l. 3. A. C. V. c. 7. *Dilherro* Dispp. T. I. 40. *Calovio* Crit. S. 535. aliisque, tamen etiam laudatur a *Bugenhagenio* in comment. in Ierem. c. 1. p. 1. *Ios. Scaligero* in Scaligeranis 405. & *Alex. Moro* in Matth. 24, 50. Ne quid dicam de *Ramirese* in Pentecont. c. 49. *Io. Boys* apud Rich. Simon. dans l' H. cr. des versions du N. T. 158. & *Christ. Helovichio* in Vindic. Discuss. 40. Sique a fonte abit, sæpe id fit ob variam lectionem, notante *Simonio* de Commentator. N. T. 878. aut quod, uti *Pagius* observat in notis ad Paraphrasin chald. Gen. 4, 8. sequitur vel LXX interpretes, vel paraphrasten chaldaicum, vel rabbinorum quendam. Magnam quoque ei invidiam confluxit opinio de intolerabili authenticæ axiomate, quasi in Concilio tridentino Sess. IV. decreto de editione & usu SS. librorum, respectu fontium declarata fuerit authentica: cum tamen, sicut contextus docet, non respiciantur nisi editiones latinae. Qua de re legi potest *Wagenseil.* in Confut. carn. Lipmann. 523. 524. Prima vulgatæ impressio facta fuit Moguntia per *Io. Fust.* & *Pet. Schoeffer* A. 1462. *Le Long* P. 1. 575. & *Bibliothecar.* nulli parti addict. T. I. 359.

VII.

Sebast. CASTELLIONIS Biblia sacra, ex eius interpretatione, cumque eiusdem Annotationibus. Francofurti 1697. Prima editio prodit A. 1551. ultima 1699. In dedicatione ad EDVARDVM Angliæ regem, quem *Flori* exemplo de Pyrrho Epiroratum rege loquentis vocat *clarissimum*, translationis suæ institutum exponit, dicens, sese operam dedisse, ut fidelis & latina ac perspicua illa esset, quoad eius fieri posset, ne quem deinceps orationis obscuritas, aut horriditas, aut etiam interpretationis infidelitas a sacrorum lectione librorum reuocaret: fatetur, esse adhuc suum seculum in profundis ignorantiae tenebris circa divina demersum, eiusque causam esse hominum vitiositatem ac impietatem, veram autem ad divinarum rerum cognitionem viam divini Numinis merum & cultum, eiq; præstitam obedientiam: speranda nostris meliora tempora, cum multa & maxima in oraclis promissa

missa nondum sint perfecta: docet, in controversiis religionis decidendis non esse condemnationibus, aut vinculis suppliciiisve utendum, sed caritate, lenitate, & patientia, quam etiam Deus exerceat, dum finit cum frumento crescere zizania; eosque demum viros esse bonos, & magistratui etiam politico fideles & obediētes, qui ex religione erga Deum nolint credere, quod capere nequeant. Ceterum, uti in Praefatione indicat, quaecunque ebraeo aut graeco sermone a sacris auctoribus scripta sunt, ea inde suo marte transtulit in latinum; quae autem chaldaice extabant, ex aliorum translationibus est interpretatus, ut linguae illius imperitus. Profitetur etiam, se non esse vatem, sed vatū & veritatis studiosum, suis igitur rationibus non temere credendum: docetque, apostolum, dicentem, *nullum facidicum scriptum privata explanationis esse*, hoc velle, sacrarum literarum mentem, divinumque sensum nullis artibus, nullis scientiis, nulla humana industria, aut memoria, aut ingenio posse percipi. Si scire velis, quae sit recta ad intelligendas sacras scripturas via, eam statim post praefationem monstrare laborat, nempe hanc, oportere te spiritu divino seu pietate esse praeditum: impios enim literam duntaxat videre & verba audire posse. Et quoniam historia a temporibus Maccabaeorum usque ad Christi adventum manca & mutila, ideo eam ex Fl. Iosepho supplevit, & libris Maccabaeorum adiunxit, novi autem foederis libris Defensionem utriusque translationis suae, & latinae & gallicae, eamque in primis contra Theod. Beza.

Seb. Castellio, gallice Châteillon, qui postea *Cassio* maluit audire, (vide *ipsum* in Defens. contra Calvinum p. 356. & *Scaligerum* 34.) allobrox, Basileae graecae linguae professor, ibidem obiit An. 1563. æt. 48. sicut indicat eius epitaphium, quod legitur in fine Dialogorum ipsius sacrorum. Vertit S. Biblia non tantum in latinum, sed etiam gallicum sermonem. Et in illa quidem puritati latini sermonis studuit ut cum maxime. Sed hoc eius studium non nullis visum est nimium, immo superstitiosum, inque eius notis crediderunt se invenisse impia quaedam. Itaque factum, ut vulgo male audiat, & verberetur a Genevensibus, atque in primis Beza (contra quem scripsit Defensionem suarum translationum) *Passe* Instit. orat. P. II. 6. *Riveto* T. II. opp. 917. *Hastingero* Bibliothecar. p. 167. Henr. Stephano praefat. in Psalmos cum Expofit.

cathol. & præfat. in N. T. *Hesomanno* ep. 1. *Hofmanno* in Lexico, *Sixto* senensi Bibl. S. lib. 8. 839. R. *Simonio* Hist. crit. V. T. l. 2. c. 21. l. 3. c. 15. & H. C. des Commentat. du N. T. c. 52. *Dictorio* part. 1. Antiqq. bibl. 174. *Calevio* Prolegom. in Biblia illustr. 4. & in *Excerptis mensuris* A. 1700. 686. Sed alii eum excusant, immo laudant, ut *Polus* in præf. tom. 1. Synops. criticor. 5. *Iac. Du Port* præfat. ad Metaphr. psalmor. H. *Grotius* in Epp. Arn. *Boet*, Io. *Checius* & *Laur. Humfredus*, C. *Carleilus*, Phil. *Melanchthon*, & *Frid. Furlius*, (quorum testimonia huic Bibliorum editioni præmissa sunt, ut & IV. ipsius Dialogis) G. *Arnold* Hist. eccl. & hæ. P. IV. sect. 2. n. 57. R. *Simonius* Crit. sacr. V. T. l. 3. c. 15. p. 443. *Sim. Episcopus* Opp. T. I. a. 277. 278. *Mart. Ruarus* Epp. P. I. 97. & *Scæv. Sanmarthau*. l. 1. Elogior. Vide plura apud *Blount* 708. & *Le Long* P. I. 696. Et laudatoribus eius accensendus etiam est *Thuanus*, qui lib. 36. p. 670. sic scribit: *Castalio puriorem linguarum cognitionem ad theologicam scientiam adiunxerat, & Biblia sacra interpretatione nova transfulerat*. Minime vero hæc eius sunt verba, quæ quis hostili animo editioni infarsit genevensi: *Castalio cum puriorem linguarum cognitionem ad theologicam scientiam adiunxisse se putaret, impurissimas manus, multorum iudicio, ad sacra tractanda attulit, cum a rebus ad tantum opus necessariis homo imparatissimus novam Bibliorum interpretationem insolenti temeritate molitus est*. Vide *Le Long* l. c. Tandem, cum sententiam de prædestinatione mutaret, adversariorum impotentia bonus vir ad tantam redactus est paupertatem ut, teste *Grotio* ep. XI. lignando sibi vitam quæreret; sæpe etiam Io. *Oporinus* inopem sustentavit, & post mortem eius inventi sunt quidam, qui æs defuncti alienum dissolverent, eiusque liberos suis educandos sumtibus fusciperent, tres quoque Poloni fidelissimo præceptori monumentum posuere, in quo eum ob multivariam eruditionem & vitæ innocentiam, doctis piisque viris percarum fuisse testantur. *König* 174.

תורה נביאים וכתובים Ios. ATHLÆ Vetus Testamentum germanicum seu teutonicum, literis rabbinicis. Amstelædami A. M. 5447. C. 1687. Antea expressum fuerat A. 5439. C. 1679. literisque germanicis exhibetur in Bibliis pentaplis Wandesbeci prope Hamburgum 1711. 4. de quo vid. *New, Bücher saal* T. 2. 786. R. autem *Iekuthi-*

Iekuthielis versio, Amstelodami A. 1677. edita, multorum errorum postulat. *Id.* 788. Ordo librorum scripturæ S. hoc in nostro libro est sequens: V. libri Moſis, Canticum Salom. Ruth, Eccleſiaſtes, Eſtheris, Iofuæ, Iudicum, Samuelis, & Regum libri: Ieſaias, Ieremi- as, Ezechiel, & Prophetæ minores: Pſalmi, Proverbia, Iob, Daniel, Eſra, Nehem. & Paralipomena. Athiæ versio, uti *Odbelius* obseruat in Synag. bistr. 17. sæpe Lutheri versionem sequitur, superatque sermonis elegantia *Iekuthielianam*. Et Theodor. *Dassovius*, ceu refert *Meelfuhrer* in Accession. ad Almeloveeniik Biblioth. latent. p. 23. promittit Consensum Athiaſianæ versionis cum Lutherana. De hac Athiæ versione videantur *Le Long* Biblioth. S. part. 2. 271. *Kortholt* de Var. scripturæ edition. 342. *Wolfius* Biblioth. hebr. 553. & *Wagenſeil* in præfat. Instructionis de iudæorum modo loquendi & scrib. germanice, E 4. ut qui istam versionem habet instar magni commentarii. Estque illa efformata, sicut in titulo dicitur, iuxta optimos iudæorum interpretes & libros, videlicet Ionathanis Targum, Raschi, Aben Eſræ, R. David Kimchi, Rabbenu Ieſaiam, Rabbenu Saadiam Gaon, Ralbag, Beer Moſche, Maggid, Aiala Schlucha, Chibbure læct, & Michlal iophi. Vbi sciendum, Beer Moſche auctorem habere R. Moſen filium Iſſacharis, Maggid R. Iacobum f. Iſaaci, Aiala Schlucha R. Naphthali fil. Aſcheris, Chibbure læct R. Abrahamum fil. R. Iehudæ, & Michlal iophi R. Salomonem fil. Melech. De quibus qui plura ſcire cupit, adeat *Buxtorſii*, *Bartolocci*, & *Wolfii* Bibliothecas hebræas seu rabbinicas.

Iosephus *Athias*, iudæus, typographus amstelodamensis, medio seculo XVII. clarus, Biblia hebraica, hispanica, & anglicana characteribus nitidissimis in lucem edidit; & anglicana quidem ingentibus sumtibus: non enim per singulas schedas, ut solent typographi, literas æneas in loculamenta reposuit, sed omnes typorum formas, ut vocant, integras servavit, ut sequentes editiones statim imprimi possent, sine nova typorum politione. *Wolfius* l. c. *Le Long* P. II. 336. Ipse autem non est auctor huius versionis, sed eius rogatu, R. *Ioseph Gofel*, filius Alexandri, cognomine *Witzenhausen* dictus, & revisores eiusdem R. *Meir*, archisynagogus Germanorum amstelodamensis, & R. *Schabai*, qui posterior operam in primis dedit, ut eiusmodi adhiberentur voces, quæ a quibuscunque iudæis germanis intelligerentur. *Wolf* 505. *Nen.*

Bücherſaal T. 2. 788. ita ut Athias nihil contulerit, quam ut prelo eam ſuo excuderet.

IX.

BIBLIA ſacra LATINA, in quibus vulgata emendata, & difficiliora loca, potiſſimum ex Luca *Oſiandri* Obſervationibus explicata, per Andr. OSIANDRVM. Francofurti 1611. Editio quarta, emendatior & locupletior. Præmittitur duplex præfatio, una editoris, altera Conſistorii theologi in Ducatu württembergensi. In illa ostendit editor, ſe hoc opus conſenſu & voluntate FRIDERICI, Principis württembergensis aggreſſum eſſe, atque eum in finem unice elaboraſſe, ut genuinam, fideique analogam difficultiorum locorum explicationem lectori ſuppeditaret, graviffimarum quaſtionum ac controverſiarum theologicarum ſuccinctam enodationem ſuo loco infereret, veros ſolutionum fontes, ſive ſerio cum adverſariis conſictandum, ſive in congreſſibus academais veritas defendenda ſit, extento quaſi digito monſtraret, & una cum textu biblico quoddam velut compendium theologiæ (quod index operis poſterior oſtendit) additis interdum etiam ſuis cogitationibus, in hac præſertim editione poſteriori, adornaret, denique capitum argumenta textui & gloriæ convenientiora multis in locis ſubſtitueret. Idem præterea indicat, iſtam patris ſui paraphraſin ſimul & lutheranam & brentianam Bibliorum explicationem proponere & exhibere. In hac autem Conſistorium württembergense docet, quid ſigna diuerſa huic Bibliorum editioni inſerta, ut, [ ] " — ( ), ſignificent, pariterque indicat, in apocryphis ſcriptis, præſertim in Baruch, libro Sapientiz, & Siracide, non verbum verbo, ſed ſententiam redditam eſſe, nec ſe dubitare, quin inter reliqua promovendi ſtudii adminicula haud poſtremo loco opus hoc ſit futurum. Recuſa ſunt hæc Biblia, ſed ſine notis, Stutgardiz A. 1664. in 8. maiori, in uſum ſtudioſorum. Et hæc Vulgati editiones oſiandrinæ optimis accenſentur a *Boſſe*, in *Introduct.* in notis. ſcriptor. eccleſ. c. VI. n. 7. & *Crenio* T. II. Methodor. 450. Iam accipe aliorum obſervata.

Deut. XVI, 2. Immolabilis Phaſe
de ovibus & de bobus.

1. *Reg.* 21, 1. Venit David in Nob
ad Achi-melech ſacerdotem.

Oves & boves. *Cafaubon.* Exercit. XVI. 418.

In *Nob.* Hieron. *Dicelins* Geograph. S. I. 5. p. 710.

Andr.

Andr. *Osiander*, Lucae senioris, pastoris eslingensis filius, & Andreæ, pastoris noribergensis, deinde autem professoris & pastoris regiomontani nepos, fuit ecclesiæ uracensis pastor, deinde concionator Aulae wurtembergicæ, & consiliarius, porro abbas adelbergensis, denique cancellarius academiciæ tûbingensis, & ecclesiæ præpositus. Melch. *Adamus* p. 362. laudat eum, quod fuerit theologus vigilans, prudens, constans: in concionibus nervosus ac disertus, in consolando placidus, in erigendis lapsis & visitandis ægris facilis: robustus elencticus: perspicuus exegeticus: utrobique artificiosus orthotomicus. Scripsit etiam Assertiones de Conciliis, & Respons. ad Analysin Greg. de Valentia, & obiit A. 1617. æt. 55. Hoc opus laudatur ab *Hülsemanno* in præfat. in Form. concord. 237. *Gerhardo* in Methodo studii theol. 151. A. *Pfeiffero* in Thesauro hermeneut. 520. & R. *Simonio* Hist. crit. V: T. I. 2. c. 21. Lucas *Osiander* sua decerpfit ex Luthero, *Vinaricenses* ex L. Osiandro, sicut observat *auctor Annotat.* ad Biblioth. Schrader. P. I. A. 8. Osiandri explicatio, ex latino in germanicum idioma a Dav. *Förstero* translata, prodit Stutgardiæ A. 1600.

IX.

BIBBIA VOLGARE tradotta per il. Rev. P. D. Nicolò DE MALERMI, In Vinegia A. 1567. Primum edita fuit A. 1471. & recusa cum Summariis Marini *Veneti* A. 1477. cum præfatione Hier. *Squerzafici*, qui & historiam Aristæ subiunxit, (unde R. *Gedalias* errandi occasionem cepit, ut scriberet, Christianos inter sacros libros recipere illam etiam Historiam. *Wolf.* B. hebr. 215.) eod. anno, ac postea sæpius, donec in lucem veniret ultima ista nostra editio, cum licentia, ut in frontispicio dicitur, S. Congregat. inquisitionis, & ab omnibus mendis summa diligentia purgata. De italicis Bibliorum versionibus videantur Rich. *Simon* p. 534. *Le Long* Biblioth. S. part. II. 119. & *De Pin* Dissert. prelim. sur la Bible T. I. 222. Idem agunt etiam de aliis vernaculis versionibus, ut gallicis, hispanicis, anglicis, polonicis, ungaricis, belgicis, & germanicis. Et omnino notandum, quod *Simonius* dicit, omnes horum populorum versiones, ante Lutherum iuxta vulgatam compositas fuisse, minusq; accurate esse, propter imperitiam linguarum l. 3. p. 141. Ant. *Brucisoli* versio italica secundum fontes concinnata esse dicitur, quæ-

quæque A. 1540. prodit cum Notis, reliquis editionibus præfertur; sed R. *Simonius* ait, eum exscripsisse Pagninum, l. 2. H. cr. V. T. c. 22. Recusa est A. 1544. & 1546. ac 1548. nisi fortasse hæc ultima cum penultima confunditur. Tribuitur etiam SIXTO V. Papæ versio Bibliorum italica, quæ prodierit A. 1590. sed sine fundamento. *Le Long* Bibl. S. part. II. 131. *Placc.* de Anonym. 643.

Nicolaus *Malermus*, in subscriptione se vocans *Malherbium*, natione venerus, religione camaldulensis, fuit abbas monasterii S. Michaelis de Lemo, floruitque sub finem seculi XVI.

X.

Versio Bibliorum germanica nitidissimo charactere impressa Noribergæ apud Anton. Koburgerum A. 1483. volum. II. Eadem etiam fuit excusa Augustæ Vindel. A. 1518. Verustior autem est illa, quam Augustæ Vindel. A. 1467. excudit Io. *Benmler*, de qua vide Diet. *von Stade* in Specim. lection. antiq. francicar. 22. Immo *Hottingerus* p. 150. meminit adhuc antiquioris, quæ excusa fuerit A. 1448. In hisce versionibus liber Deuteronomii appellatur das Buch der andern Ee, Ecclesiasticus das Buch der geistl. Zucht, Acta apostolorum das Buch der Würckung der 12. Botten. Continent etiam, & epistolæ ad Galatas subiungunt epistolam ad Laodicenses, spuriam illam, ut erudite docet *Issig.* in Append. Dissert. de Pseudepigr. Christi, Mariæ & apost. c. 6. 135. Quam barbarum sit hoc idioma germanicum, quod in hisce reperitur versionibus, facile apparet, dummodo evolvantur seqq. loca, videlicet Gen. 3, 15. 16. *Ich vuir setzen feyntschafft zwischen dir und dem weyb und deinen samen. und irem samen. Sy wirt zermischen dein haubt. und du vuirst heymlich tragen neyde irem fußtritt.* Vnd zu dem weyb sprach er. *Ich vuird mannigfaltigen deyn iamer und dein empfangung.* Du wirst geben die sun in schmerzen. *und vuirst under dem gevvilt des mannes.* und derselb wird über dich herschen, Gen. 8, 21.: Vnd der herr *schmecket den geschmack* der süßigkeit. Ex. 34, 29.: Vnd do moyses *abgieng* von dem berg Synai, *er hiet die zween tafeln der gezeugnuß.* unnd wessite nit das anlutz *gehörnet vvas von vvegen der gesellschaft* des worts gottes. Ps. 1, 1: Selig ist der mann, der nicht *abgieng in den rath der ungütigen* unnd nicht stund in den weg der funder. und nicht *saß in dem stul der pestilenz,*

leniz. Quæ verba in alia quadam versione sic redduntur: Selig ist der mann, der nicht den weg ist gangen *der nuuvilden*, und den *vweg* der *sünder nicht ist gestanden*, und in den *meisterfessel* der *schelmen nicht ist gefessen*. & denique Ps. 22. (23.) 1. & 7. Der herr regieret mich, und mir *gebrist nichts*. Du *hast erweyhet mein haube in dem oel*. und mein *kelch macht truncken*, *vvis lanter er ist*. Vltimum hoc dictum in versione quadam, ut aiunt, heluetica, sic exprimitur: Du *schmierest mein grind mit schmutzen*. Sed & non nunquam sensus S. Scripturæ pervertitur, ut Gen, 3, 15. *Sie wird zermischen dein haupt*; & in Summariis Ps. 2. & 8. Vide *Calov.* part 1. Bibl. illustr. p. 4. Et Ioh. Frid. *Mayer* in disp. XI. de versionibus bibl. aliqua eius vitia recenset, quorum Eccius ad 3000. se observasse testatur. His etiam adde *Spenerum* præfat. in Luther. rediviv. b. *Hottinger* in Bibliothecario 150. *Bugenhagium* præfat. in Annot. suas in Biblia Lutheri germanica saxonici idiomatis, & *Ittig.* præfat. in Biblia germanica A. 1708. Editiones Bibliorum germanicæ iam ante Lutherum prodierunt Augustæ A. 1467. 1477. 1518. 1494. & Noribergæ A. 1490. 1518. *Le Long* Bibl. f. 186.

Mart. LUTHERI Biblia germanica, Wittebergæ 1536. Sane pro ingenti Dei beneficio agnoscendum est, quod per Lutherum meliorem ac nitidiorem patriæ nostræ dedit versionem germanicam. Quæ quidem initio *marginas* prodiit, seu secundum partes; novi enim T. ti translatio in fol. edita est Wittebergæ A. 1522. idiomate germanico, & A. 1523. illo idiomate, cuius usus est in Saxonia inferiore. A. 1524. Illuminata, ut vocant, Wittebergæ prodiit: A. 1528. utriusque Saxonix idiomate itidem Wittebergæ. Editum quoque est N. T. germanicum Basileæ A. 1523. in 4. Augustæ A. 1524. & Argentorati A. 1527. in fol. eodemque anno Dresdæ in fol. De hoc autem dresdensi exemplari notandum, illud non comparuisse sub nomine Lutheri: immo Lutheri translationem prohibitam fuisse mandato Principis, & præsentem illam, quæ tamen & ipsa erat Lutheri, commendatam. Quo de *Lutherns* Tom. V. ien. german. p. 140. b. Quod autem ad V. T. attinet, edidit Lutherus pentateuchum Wittebergæ A. 1523. & partem secundam libros historicos, ac tertiam poeticos continentem, anno 1524. Psalterium tamen Davidis ebraïsmos in multis locis sapit, quod postea in re-

visione Lutherus germanico idiomati magis adaptavit. Eſaiam vero edidit A. 1528. & omnes prophetas A. 1532. Quæ partes omnes ac ſingulæ in unum opus collectæ, adeoque integra Biblia germ. ſimul & uno volumine edita ſunt A. 1534. ſive potius inchoata A. 1534. & conſummata ac publicæ donata luci A. 1535. Atque hæc fuit prima editio verſionis Lutheri; cui ſucceſſit altera ſive poſtrema anno 1541. vel potius A. 1542: illo enim prelo ſubiecta fuit, hoc autem plene expreſſa & conſummata. *Calov.* in *Bibl. illuſtr.* T. I. p. 5. *Franz.* de *Interpr. Scripturæ* p. 90. 91. *Narrat. innoc.* A. 1706. p. 326. & *El. Fricks* *Append. Lutheranismi ſeckendorf.* pag. 2713.

Iuvabit ex hoc ultimo annotare, quo ordine verterit Lutherus libros biblicos, & quibus illi annis prodierint. Nimirum

Anno 1522. editum ab ipſo fuit Novum Teſtam.

23. Pentateuchus, ſive V. libri Moſis.

24. Liber Iosuæ & reliqui uſque ad Iobum.

- - Iob, Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Cant. cant.
in ſol. Et hæc prima fuit Pſalterii editio.

26. Ionas & Habacuc, cum explicatione.

27. Zacharias.

28. Eſaias.

29. Liber Sapientiæ. Item translatio Biblicorum latina.

31. Nova translatio Pſalmorum.

32. Omnes Prophetæ. Et circa idem tempus Apocrypha.

33. Biblia ſaxonici idiomatis per *Bugenhagenium*.

Non nulla tamen loca etiam poſt ſecundam editionem ſeu correctionem, a Luthero emendata ſunt, quæ a Georg. *Rorario*, præſcitu & conſilio theologorum wittebergenſium, in poſteriores editiones fuere relata, ſicut ex *Matheſio* refert *Franzius* p. 96. Immo etiam poſt mortem Lutheri quædam fuere mutata a *Rorario* & *Philippo*, teſte *Sauberto* in *Opp.* poſth. p. 158. Verſioni ſuæ multum operæ impendit Lutherus. Vide *Tom. V. ien. germ.* 143. T. I. iſleb. 424. & *Matheſ.* in *vita Lutheri* p. 145. magisque interpretem egit, quam translatorem. *Olear* in *Prolegom. Explicat. bibl. (der Bibl. erkl.)* p. 5. Verſioni Lutheri iniquior eſt *Rich. Simon C. S. V. T.* lib. 2. c. 23. Eam vero inſigni ornat encomio *I. Saurmius*, rector ſcholæ

scholæ argentoratensis, in præfat. libri de Exercitat. rhetor. ad Philippum, Comitum a Lippe, *Mencelius* in præfat. Pastoralis Lutheri per Portam, editionis primæ, & *Quensted.* in Eth. pastor. p. 35. Neque tamen pro infallibili seu tali est habenda, quæ nullum habeat erratum: nam nec ipse Lutherus hoc sibi tribuit, nec alii, quotquot veritatem amant. Vide *Mathes.* conc. XIII. de vita Lutheri p. 144. *auctorem præfat.* in Biblia vinar. sub finem, & *præfat.* meam operibus Sauberti posthumis præmissam. Vnde patet, quod verba D. *Hoë* in præfat. Bibliis Lutheri germanicis Luneburgi A. 1660. editis præfixa, neminem Lutheri versionem reprehendere, multo minus unquam corrigere posse, daß niemand D. Lutheri version mit guten gewissen tadeln, viel weniger in ewigkeit verbessern könne, non absolute & simpliciter, sed restrictæ & secundum quid sint intelligenda. Inter correctiores Bibliorum Lutheri germanicorum editiones sunt Luneburgensis A. 1663. Stadenfis A. 1690. Schleusingensis A. 1691. in 4. & Lipsiensis A. 1694. in fol. Glossæ seu Notæ marginales magnam partem sunt Georg. *Rorarii*, teste *Placcio* de Anon. 432.

Martinus *Lutherus*, islebiensis, primum studiosus iuris, deinde monachus ordinis augustiniani, Doctor & prof. theologiæ wittebergenfis, vir eruditus, cordatus, facundus, fervidus in precibus, laborum tolerans, pecuniæ contemtor, iramque, ad quam pronus erat, moderare studens, A. 1517. factus religionis reformatæ (ut Guil. *Cave* loquitur) dux atque antesignanus, e cuius unico scriptorum folio; *Erasmo* iudice, plus quam ex omnibus *Thoma* scriptis addisci potest, quique gratis docuit, licet salarium haberet 200. tantum florenorum, (Biblioth. *Schrader*. P. I. Aa 4.) pie obiit Islebiæ A. 1546. ætat. 63. honorifice Wittebergæ sepultus. Eruditorum de eo iudicia vide apud *Magirum* 538. *Blount* 540. & *Ancillon*. *Melange crit.* P. 2. 341. Quibus adde Urb. *Rhegi* part. 2. Opp. lat. p. 80. *Copii* præfat. Explicat.)(epist. ad Galat. 1. *Mosellan.* apud Schilter. de Libert. eccles. germ. 847. *Palatin. theolog.* Gegenbericht von dem Colloq. maulbrun. 204. *Erasmum* in Epp. p. 601. 603. 613. *Micral* Synt. hist. 764. *Olear.* Biblioth. S. E. part. I. 453. *Wharton* Append. ad Hist. lit. Cavei 138. & *Sonntag.* disp. de præcip. quibusdam sec. XVI. & XVII. theologis lutheran. De familia autem Lutheri Biblioth. *Schrader* P. I. Y. Scripta tamen eius legenda sunt,

prout ipse vult, cum iudicio & multa miseratione: idemque aliquando ad Capitonem scripsit, nihil sibi suorum scriptorum placere, præter Catechismum & librum de Servo arbitrio.

XI.

Dat oude Testament düdesch, M. L V T H E R. Wittenberch. 1528. Vetus Testamentum germanice, per Mart. L V T H E R V M. Cum aliquot figuris. Sed de hoc non, nisi V. libri Mosis hic adfunt.

Dat Nyge Testament tho Dude. Novum Testamentum germanice, per eundem L V T H E R V M. Wittebergæ 1523. Cum variis figuris, præcipue in Apocalypsi Iohannis. De aliis Bibliorum saxoniorum, seu dialecto Inferioris Saxoniz expressorum, editionibus videantur *Kortholt* de Variis script. editionibus p. 344. & *Le-Long* P. II. Biblioth. bibl. 247. Nec huius tamen, vel præcedentis libri mentionem facit *Le Long*. Interpres fortasse fuerit Io. *Bugenhagenius*. Immo hunc ipsum esse adfirmat El. *Frickius* in Append. Lutheranismi seckendorfiani p. 2720. & patet ex sequentibus, eiusque Biblia saxonici idiomatis Lubecæ A. 1533. ait cœpisse imprimi.

XII.

Biblia, dat ys, de ganze hillige Schrifft, düdesch. D. M. L V T H E R. Biblia Lutheri Saxoniz inferioris idiomate. Magdeburgi 1578. Cum Annot. Io. BVGENHAGII, a quo etiam versa sunt, in libros quosdam biblicos, & Summariis Viti D I E T E R I C I in V. T. Neque etiam huius editionis mentio fit a *Le Long* in Biblioth. bibl. P. II. 246. & seqq. Eadem Biblia recognita, emendata & elegantiori stilo reddita sunt a Dav. *Woldero*, Hamburgi 1596. fol.

Io. *Bugenhagen*, Iulino pomeranus, primum rector scholæ, deinde ecclesiastes in Ducatu natali trepoviensis, hocque munere ob Pontificiorum persecutionem relicto, professor theol. wittebergensis, & post impetratum Doctōris titulum etiam pastor ecclesiæ wittebergensis, & electoralium Superintendens, ad reformandum ecclesiam scholamque Ducarus brunsvicensis, & hamburgenses, conscribendamque Ordinationem ecclesiasticam Brunsvicenfium atque Hildesienfium, & inaugurationem regis Daniæ CHRISTIANI ac VII. episcoporum adhibitus, Germaniæ evangelista, & Pome-

Pomeranorum apostolus dictus, exaravit Annotationes in Deuteronomium, libros Samuelis, Psalmos, Ionam, & in epistolas ad Gal. Ephes. Philipp. Coloss. Thessal. Timoth. Tit. Philem. & Ebræos. Festum translationis Bibliorum quotannis celebravit, deque vita academica dixit, se non amare tyrannidem, sed æquabilem aristocratiam, in qua fieri possit collatio iudiciorum cum bonis & doctis viris, tandemque obiit A. 1558. æt. 73. M. *Adam.* in Vitis theol. 311. *Cramer* Histor. pomeran. eccles. l. 3. c. 33. *Cren.* de Singular. scriptor. 60. I. *Moller.* ad Bartholin. de scriptis Danor. 261. *König* 141.

Vitus *Dietericus*, seu Theodorus, noribergensis, primariæ in urbe patria ædis pastor, Andr. *Osiandri* pro concione factas sugillationes, *Melanchthonis* consilio, patienter ferens, silentioque hostem superans, concinnavit librum de Officiis pastorum, Institutionem vitæ christianæ, Modum orandi, & Sententias consolatorias; in primis autem utilem ecclesiæ operam navavit colligendis expoliendisque Lutheri commentariis in prophetam Micheam, atque in prima XI. Geneseos capita, ita ut totam ab ipso sic absolutam optaverit cum aliis *Calvinus*. Ad plures vero abiit A. 1549. *König* 246. M. *Adam.* 199. *Melanchth.* T. V. Epp. 254. *Selmecker.* præfat. in comment. in Gen. a

XIII.

Io. DIETENBERGERI Biblia germanica, cum annotationibus. Moguntia 1534. Excusa etiam sunt Moguntia A 1603. 4. Colonia 1702. f. & 8. Noribergæ 1705. at Casp. *Vlenbergii* Biblia germ. prodire Colonia A. 1630. recusa Bambergæ 1705. f. & 8. De dietenbergeriana hac versione vide *Le Longi* Biblioth. S. part. 2. 190. *Hottinger.* Biblioth. 153. *Dilhevi* Vitas Christi, eiusque apostolorum, p. 688. *Dannhauer.* Hermeneut. S. 15. & *Zelner.* de Nov. Bibl. version. german. 5. Notabis autem, idiomate eam bavarico, quod ipsi fortasse translatorum pulcrum videbatur, deturpatam esse.

Io. *Dietenbergerus*, sic dictus a natali moguntinæ dioceseoq. vico Dietenberg, dominicanus, theologiæ D. & in suo monasterio professor, hæreticaque pravitatis inquisitor, scripsit Frantum Lutheranorum, item de Diuortio, & contra Lutherum de Votiæ monasticis, suamque Bibliorum versionem Lutheri versioni opposuit

fuit (sicut *Eccius* versionem V. T. & *Emserus* suam N. Tri, uterque iuxta vulgatam: de quibus vide *Le Long* P. II. 192. 197.) illamque per calumniam vocat *elymasiticam*, tum in epistola dedicator. ad E-lectorem moguntinum, tum in præfatione ad lectorem, & obiit A. 1534. *Sixtus* sen. l. 4. p. 330. & Nic. *Serav.* Rer. mogunt. l. 1. c. 40. Melch. *Zangerus* A. 1605, in libro suo, quem inscripsit Warhafftige und augenscheinliche Erweisung, welcher gestalt Mart. *Lutberus* die H. Schrift den hauptsprachen, und der gantzen catholischen Kirche theologischen verstand zu wider, an unterschiedenen orten ungleich verdolmetschet, itidem Lutheri versionem exau-ctorare, Dietsbergianam vero evehere non dubitavit. Verum hæc ipsa tamen non formata est ad fontem ebraicum, sed vulgatam versionem, prout auctor ipse indicat in præfatione ad lectorem, ut & in allocutione lectoris, calci libri subiuncta. In N. Tri translatione secutus est *Emserus*. *Kortholt* de Var. Scripturæ edition. c. 25. *Le Long* P. II. 191. Meliorem autem esse Lutheri nostri versionem, ex eius collatione cum Dietsbergiana ostendit *Calo-vius* in Præloq. ad Bibl. illustr. p. 7. 8. Adde *Glauch.* de Vsu concordant. 143. Sæpe etiam in explicatione epist. petrinæ Euangelicis iniuriam facit, uti *Keslerus* ostendit in Bello relig. S. Petri & Papæ rom. p. 323.

XIV.

BIBLIA GLOSSATA Noribergensia, alias dicta VI-NARIENSIA, Noribergæ 1703. Hæc editio est ex correctis; mendosissima autem illa, quæ prodiit A. 1670. Primæ editioni A. 1642. fuit a typographo subiuncta D. Dan. *Crameri* Arbor hæret. consanguinitatis cum Declarationibus. De quo Io. *Musæus* in Vin-dic. horum Bibliorum p. 292. Editioni A. 1686. accedere debebant serenissimorum Principum lineæ vinariensis-gothanæ imagines, affabre in æs incisæ, sed certam ob causam cum exemplaribus non venduntur: in nostra autem visuntur imagines ser. ERNESTI III. Pii iure meritoque dicti, & ser. FRIDERICI X. eius filii: ne quid de Lutheri effigie dicam, quæ & ipsa sequitur. In præfatione, cuius auctor est Sal. *Glasius*, agitur iuxta dictum apostoli Pauli 2. ep. ad Timoth. 3, 14-17. de S. scripturæ nomine ac titulis, eius vi & efficaciâ, & modo eam legendi: docetur etiam, scopum huius

huius operis fuisse, illiteratis, qui originalium linguarum & artium notitia carent, eo potissimum inservire. Post præfationem sequitur biblicorum mensium, mensurarum, ponderum, monetarum, & ulnarum collatio cum nostris; singulis capitibus præmittuntur usus a *Glasio* concinnati, & in fine exhibentur Symbola œcumenica, cum narratione de aug. Confess. & ipsa etiam hæc Confessio. Biblia hæc dicuntur *Noribergensia* a loco impressionis; *Vinariensia* autem, ab auspiciis Ducum Saxoniae vinariensis lineæ, in primis vero ser. ERNESTI Pii, cui ad hoc opus auctor suasorque fuit M. Sigismundus *Evenius*, antehac halensis & magdeburgensis scholæ rector, post huius autem urbis excidium atque e Livonia reditum consiliarius scholasticus vinariensis. Glossæ non sunt unius hominis, sed variorum theologorum & ministrorum ecclesiæ: de quibus videantur *Calovius* in Prolegom. in Biblia illustr. 13. Io. Frid. *Mayer* in dissert. select. p. 429. *Tenzelius* in Colloq. mensr. A. 1693. 816. & Supplem. Hist. goth. 897. V. E. *Löcher* in Relat. innoc. A. 1704. 398. & A. 1708. 103. *Puckerodt* in Exercit. acad. 28. *Placcius* de Anonymis 415. *Alta crudis*. A. 1711. 184. *Eyring* in Vita ERNESTI, Ducis Saxon. *Heumann* de Anon. & pseudon. 184. Car. *And.* Continuat. Biblioth. bibl. *Mayer* 15. & Io. *Franc. Meiet* in dissert. epistol. de pseudon. & anon. Quoniam vero auctorum istorum indices quibusdam in locis variant, haud ingratum erit lectoribus, si & meum cum ipsis communicavero.

Nimirum Geneseos librum enarrasse fertur D. Io. *Gerhard*, theol. prof. ienensis: Exodum M. *Ilchner*, archidiaconus sondershusanus: Leviticum D. *Elfner*, theol. prof. publ. Erfurti: Numeros D. *Zappus*, theol. prof. publ. Erfurti: Deuteronomion D. *Grosshain*, concionator aulicus vinariensis: Iosuum, Iudices & Ruth M. *Mylius*, concionator aulicus cranichfeldensis: Samuelis libros M. *Hubmaier*, superintendens heldburgensis: Regum libros M. *Mose*, archidiaconus ordruvianus: Paralipomena M. *Müller*, archidiaconus ienensis: Esdram, Nehemiam, Estherem, M. Paul. *Steuert*, LL. oriental. prof. ienensis: Iobum Io. Mich. *Dilherr*, theol. & philof. prof. ienensis: Psalmos: Ecclesiasten, Proverbia D. Sal. *Glasius*, theol. prof. ienensis. Vide eius Philol. sacram p. 1491. Esaiam D. *Wetber*, superint. ordruvianus: Ieremiam & Threnos M. *Kroymayer*, superint. generalis vinariensis: Ezechielem D. Andr. *Kessler*, super-

superint. coburgensis: Daniele D. Io. *Gerhard*: Hoseam, Ioël. Amos. Obadiam M. *Thilo*, archidiaconus gothanus: Ionam, Mich. Nahum, Habacucum M. *Schunck*, superint. waldershufanus: Sophon. Hagg. Zachar. Malachiam M. *Evenius*, consiliarius scholasticus in Ducatu ERNESTI Pii: Iudith, Sap. & Tob. D. *Kesler*: Ecclesiasticum seu Siracidem D. *Mengering*, concionator aulicus altenburgensis: Baruch, Maccab. II. Historiam Estheris, Sufannæ, Daniel, Belis, Draconis babylonici, orationem Asariæ, trium virorum, & Manassæ, item Efdra III. & IVtum, nec non Maccab. III. D. *Kesler*: Matthæum M. *Pratorius*, superint. schleusing. Marcum & Lucam M. *Cellarius*, superint. smalcaldienfis: Iohannem D. *Glasius*. Vide Spizel. Templum hon. 220. & Witteji Memor. theol. 1210: Acta apostol. D. Io. *Maior*, prof. theol. & superint. ienensis: epistolam ad Rom. M. *Lipaeb*, superint. neustadiensis: II. ad Corinthios D. Io. *Himmel*, theol. prof. ienensis: epistolas ad Galat. Eph. Philipp. & Coloss. M. *Satarius*, superint. eisenbergensis: epistolas ad Thessal. Timoth. & Titum M. *Grebins*, regiomontanus; epist. ad Philem. & II. Petri M. *Seilerns*, archidiaconus vinariensis: III. Io. D. Io. *Maior*: epp. ad Hebræos, Iacobi & Iudæ M. *Neander*, pastor lobstettenfis: Apocalypsin D. Io. *Gerhard*. Et revisores totius operis fuere D. Io. *Maior*, D. Io. *Gerhard*, D. Io. *Himmel*, & *Dilberius*.

Paraphrasis hæc cum illa, quæ Lucæ *Osiandri* est, unde etiam nostri, teste *Bibliotheca* Schraderiana A. 8, sua depromserunt, coniuncta, *Calevii* iudicio in Prolegom. ad Biblia illustr. p. 13, non raro integris præstat commentariis, & ob sedulam locorum parallelorum collationem multum ad sensum Scripturæ enucleandum facit. Plura si nosse cupis hoc de opere iudicia, adi, si placet, *Hülsemann*. Prælect. in Form. concord. 239. Io. *Musæi* præfat. in tract. de Conversione, Io. *Schefferum* in Crenii Methodor. tomo II. 450. Rich. *Simon*. Hist. crit. V. T. I. 2. c. 23. p. 337. & *Bibliothecarium* nulli parti addict. 183. 973. At neutra tamen istarum paraphrasium iuxta fontes instituta est, fatentibus in præfatione Vinariensibus, sibi iniunctum fuisse, Lutheri versionem intactam relinquare, nec eam ad fontium cynosuram examinare. Virtus *Erbermannus*, iesuita, impugnavit quidem præsentem; sed Io. *Musæus* eam contra illum defendit in Bibliorum glossatorum Vindiciis. Et I. M. *Kraft* in Emend. & corrigend. quibusd. Historiæ ver-

version, german. Lutheri Mayerianæ p. 3. notat, glossas quasdam Lutheri marginales ab hisce Vinariensibus mutatas & exterminatas esse. Denique indicanda sunt errata, quæ alii pro talibus habent.

Gen. II, 2. ex Armenia.

25, 18. Et ipse cecidit, i. e. mortuus est.

31, 7. Decies

Ex. 17, 16. Hoc altare est signum, Deum invasse per solium seu maiestatem suam.

Ex. 23, 19. Ne coquito hædum in lacte matris sue. (ne offeras illum in sacrificium, aut domi mactes & coquas ante octavum a nativitate diem)

25, 2. Offerant mihi oblationem, ein Hebeopffer. (munus, quod in altum tollebat) Confer Ex. 35, 5.

28, 6. Amiculum hoc faciendum curabis ex filis sericis.

Lev. 13, 45. Reverso capite incede. Pars I. in fol.

Ab oriente. Iac. Rauppius.

Accidit ei, scil. habitatio. Ger. Titius Animadvers. exeget. C 3.

Sapius, ut Num. 14, 22. Vatablus.

Quum manus mea erat versus thronum Dei seu cælum, bellum erat Domino contra Amalek, idque erit deinceps, usque dum deleatur memoria Amaleki. Sarc in Observat. bibl.

Licet ante diem a nativitate trigessimum non offerretur Deo victima, tamen a die octavo idonea erat ad offerendum. Sed an hebræa phrasis hoc velit, vehementer iudæi ambigunt, qui prohiberi hic carnes cum lacte collas constanter asserunt. Theodor. Dassovius disp. de S. codicis interpretib. vinariens. §. 3.

Hebræum vocabulum תרומה Truma nihil aliud quam separationem significat, quod ea, quæ ad fabricam dabantur tabernaculi, a rebus domesticis seiungerentur. Idem §. 4.

Immo ex læneis, Ex talibus etiam fieri debebant aulæ. Ex. 26, 17. Idem §. 5.

Caput potius in luctum apud eos debet.

E

re, erat *signum iustus* apud iudeos.

Levit. 14, 6. Intingat illa simul cum avicula viva in aviculæ sanguinem (ita tamen, *ut non suffocetur in aqua*)

23, 14. Aut spicas virentes ne comeditote (*extra hunc casum non erat prohibitum deambulando spicas recentes evelere.*)

17. Ex habitation. vestris affertote panes agitationis duos (*singuli patres familias duos panes adferre debebant, peregrini autem, festum celebraturi, istos panes poterant emere Ierusalem, sicut & hostias.*

40. Termitibus arborum *speciosarum* (virescentibus ramis) spathis palmarum, & ramis arborum densarum cum salicibus torrentis (*qui maxime idonei sunt ad fabricam tabernaculorum*)

25, 2. Horti tamen excipiebantur.

Deut. 24, 13. Vt in veste sua dormiat (*ut eo quietius dormiat, si pignus suum, quo carere non potest, ante noctis adventum recipit.*)

debebat regi: & hinc etiam leprosos oportuit testo incedere capite. *Idem §. 6.*

Hoc periculum non erat metuendum, quandoquidem non caput avis, sed ala & cauda immergebantur. *Idem §. 7.*

Immo ante tempus hic definitum, non licebat vel demetere fruges, vel edere spicas virentes. Et vocabulum כרמל Carmel significat spicam virentem hic prohibitam. *Idem §. 8.*

Non nisi duo panes fuere oblati, iique cum duobus agnis. Atque isti panes summis publicis parabantur, tanquam munus publicum, adeoque a patribus familias offerri non poterant; multo minus emi: quia extra atrium sacerdotale, ubi parabantur, exportari nequebant. *Idem §. 9.*

At arbores speciosa erant singularis species arboris. Atque illi frutices gestabantur manibus, in signum lætitiæ, non vero debebant inservire extruccioni tabernaculorum. *Idem §. 10.*

Negat Lundius in Sacris iudaic. 1072.

Licet pignora non restituerent Ebræi, tamen si vel vestis, vel utensilia adium ablata essent, ea ipsa restituebantur. *Idem §. 11.*

Vtrum-

Deut. 26, 12. Statuitur, omnes decimas datas Levitis fuisse anno primo & secundo, sed anno tertio, præter decimas ordinarias, datas fuisse *pauperibus decimas alias*,

1. Sam. 7, 16. Kiriath Iearim,
1. Reg. 1, 3. Vt ei coniugio copularetur.

18, 17. Qui novitates invenitis in religionem?

32. Tantæ capacitatis, ut dua frumenti mensura ibi potuerint feri.

Mich. 5, 2. *1. Chron.* 13, 20.

Act. 15, 11. Nempe omnes fideles inde usque a mundo condito.

- - 22, 3. Ego ut discipulus huius præclari doctoris scholam frequentavi, atque ad pedes eius inferiori in loco sedi.

Vtrumque inficiantur ebraei: siquidem anno primo & secundo non omnes decimæ, sed tantum *decima prima* porrigebantur Levitis; *decima secunda* autem in esum cedebant pauperibus familias, & cibus erant sanctus: anno autem tertio & sexto, secundarum decimarum loco dabantur decimæ pauperum. *Idem* §. 12.

Intelligenda est *Beihel*, *Rauppins*. Fuit *serua*, ad calefaciendum. *Abulensis*, *Munsterus*, *Tarnovius* Exercit. bibl. 62.

Qui tantam siccitatem & famem in Israël immittis: vel, qui causando famem, populum israeliticum magno dolore & tristitia afficis. *Ios.* 7, 25. *Rauppins*. Tantæ capacitatis vel latitudinis, quanta est *saccus duorum satorum capax*. *Rauppins*, & *Glossius* Philol. S. p. 668.

- - v. I.

Quemadmodum & illi, qui gentibus sunt. *Glossa ordinaria*, & *G. Calixtus*.

Loquitur Paulus de visu, & dicit per extenuationem, se quasi ad pedes magni doctoris Gamalielis abiectum cum eo cibum captasse: Pauli enim ætate nondum mos erat introductus, ut discipuli proiecti in solo operæ darent præceptoribus ad eorum pedes. *Wagenheil* in *Sota* c. 9. p. 994. E 2 XV.

XV.

Biblia STATVVM GENERAL. belgica, de STATEN-BIBEL, ex decreto Synodi nationalis dordracenæ, cum Annotationibus. Dordraci 1700. Hæc editio priori, quæ prodiiit A. 1637. est correctior, in eaque exhibentur aliquot tabulæ, videlicet ad c. 3. Gen. situs paradisi, terra Canaan, & regiones a primis patriarchis habitatæ: ad c. 10. globus terraqueus: ad c. 33. Numer. peregrinatio Israëlitarum, cum terra Canaan: ad c. 3. Nehem. urbs Hierosolyma, cum templo & habitu sacerdotum, atque instrumentis sacris: ad c. 1. Matthæi terra Canaan peragrata a Christo, eiusque apostolis: ad c. 1. Actor. apostol. regiones ab apostolis, eorumque ablegatis peragrata. Ceterum de hoc opere vide *Benshemis* Statum holland. eccles. & scholar c. 7. *Hulsemann*. Meth. stud. theol. 291. *Pfeiffer*. Thes. hermen. 520. Io. *Olear*, Elem. hermen. S. p. 13. *Kortbolt* de var. Script. edition. 350. I. Fr. *Mayer*. Biblioth. bibl. 133. *Wiesich* Theol. pacif. Append. 124. *Le Long Bærneri* P. 2. Biblioth. S. 280. Illustrissimi Status Generales provinciarum unitarum, in decreto A. 1637. d. 29. Iulii facto, huicque volumini præmissio, authenticam declarant (authoriseeren) & adprobant hanc versionem, ita ut in ecclesiis & scholis suarum provinciarum possit recipi, tractari, & ad usum transferri. Sed & de auctoribus & revisoribus huius operis quid dicendum est. Enimvero ad translationem V. T. adhibiti sunt Io. *Bogermannus*, Wilh. *Baudartius*, Gerson *Bucerus*: ad N. T. & Apocryphorum translationem Iac. *Rolandus*, Pet. *Cornelii*, Herm. *Faukelius*; ad revisionem V. T. Ant. *Thysius*, Io. *Polyander*, Pet. *Plancius*, Arn. *Teckmannus*, Iod. *Latenus*, Sibr. *Lubberti*, Iac. *Revius*, Fran. *Gomarus*: ad N. T. & apocryphorum revisionem, Sebast. *Damman*, Fest. *Hemmius*, Goost. *Geldorpius* Lud. Ger. *Van Renesse*, Ant. *W. laus*, Bern. *Fullenius*, Io. *Langius*, Vbbo *Emmius*, Io. *Cape-roos* Vide *Placcium* de Anon. 484. & *Benshem* c. 7. p. 241. Et quamvis hæc versio magnam laudem mereatur, clarissimique Actor. erudit. collectores lipsienses ad A. 1696. p. 12. eam cum nulla non recentiorum de palma contendere posse iudicent, non tamen ab erroribus plane immunem esse, credendum est. Tales observarunt atque annotarunt Iul. *Sturminge* in Animadversionibus philologico-sacris in Pentateuchum, quæ recensentur in *Actis erudit.*

terum A. 1696. 12. Classis theologorum leuwardiana, Walenburchii, T. I. Opp. 702. *Episcopus, Curcellaus*, prout statim percipiemus, & ipse, licet temerarium huius versionis publice censenda morem in oratione, qua professionem auspicabatur suam; improbaverit, celebris franeckeranae academiae doctor, *Vitringa*. En igitur errata, eorumque correctiones, quantum observare in scriptis licuit.

Gen 1, 16. Tot heerschappij des daeghs - tot heerschappij des nachts. Dat den dagh - dat de nacht regeert. *Episcop.* T. I. opp. a. 278.

2, 7. Hadde geformeert

Hadde gemaect. *Idem* ibid.

18. Ick sal hem eene hulpe macken, (die) als tegen hem over zy.

Geen gedierte en nam hem des menschen aen by hem te zyn, dat hem holpe vermeerden en genereren. *Biblia holland.* impressa Dordraci A. 1584.

24. Aenkleven

Adhaerebit uxori suae, i. e. habitabit cum ea. *Episcop.* l. c.

4, 2. Een lantbouwer.

Een ackerman. *Sterringa*, in *Actis* erud. A. 1696. 13.

28, 13. Dit lant, daer gy op ligt te slapen, sal ick u geven

Dit lant - dat sal ick u geven. *Id.* ib. p. 14.

Exod 9. 16. Verweekt

Doen staen. In *Not.* ad h. l. id est, peperci tibi, nec vitam, prout merebaris, eripui, ut tibi tempus ad poenitentiam concederem. *Curcellaus* Opp. 381.

21, 8. dat hyse niet ondertrouwen heeft, soo sal hyse doen lossen: en sal hy niet vermogen

Die haer aen sich ondertrout heeft, so sal he *sorge dragen*, dat se geloft worde. *Vitringa* *Observat. sacr.* lib. I. 678.

Deut 20, 20. Dat sulc gy verderven: ende gy sulc een bolwerck bouwen.

Permissionem, non praecceptum id faciendi dat Deus.

I. Reg 10, 1. Aengaende den name des Heeren.

Ter eeren van Iehova. *Vitringa* 803.

Iob. 2, 12. Waerom zyn my de Kni-
ien voorgekomen?

-- 17, 12. Het licht is naby (den on-
dergangh) van wegen de dui-
sternisse

Prov. 16, 4. De Heere heft alles
gewrocht om syns selfs vville

Ecclef. 12, 11. (Van) de meesters der
versamelingen.

Ier. 15, 8. Ick hebbe (hem) haeste-
lick haer doen overvallen; de
stadt met verschrickingen.

Luc. 2, 1. Van den Keyser Augu-
sto

Act. 19, 3. Waer in zyt gy dan ge-
doopt?

In *Argum. epist. ad Rom.* Soo dat d'
Apostel in het verhandelen
van de leere houdt de selve or-
dre, die in den Catechismo der
Gereformeerde Kercken ge-
houden wert. p. 76.

In *Annot. ad verba ad 1. Cor. 5, 5.* O-
verte geven den Satan. D. ny-
uwe gemeynschap te bannen,
of, gelyck Christus spreckt
Matth. 18, 17. te houden als een
heyden ende tollener.

*Quare oblatus sum patri, nutriceis ge-
nibus impositus.* *Schultens in h. l.*

Lux brevis est propter tenebras.
Idem.

*Deus omnia sic constituit, ordi-
nat & disponit, ut aptissime in-
ter se quadrent.* *Episcop. 381.*

Zynde seer vasthoudende. *Vitringa*
de Synag. vet. 378.

*Et immittam in eam (Hierosoly-
mam) subito alienationem men-
tis & terrorem, i. e. alienatio-
nem mentis ex terrore ortam.*
Schultens in Iobi 17, 2. p. 53.

Van den *Cesar* Augusto. *Bynae*
de nativit. Christi 287.

Waer toe zyt gy gedoopt? *Vitringa*
g⁴ Observ. sacr. l. 3. p. 791.

Catechesis a Paulo, non Paulus a
*catechesi, methodum mu-
tuata est.* *Phil. a Limborch The-
ol. christ. l. 1. c. II. §. 12.*

*Nulla est affinitas inter has locu-
tiones, Habere aliquem pro esni-
co & publicano, & Traders eum*
fatana: posterius enim hoc fuit
gravis poena; prius vero non
*est poena, & exercetur a singu-
lis privatis, cum se subdu-
cunt a conversatione eorum,*
qui monita ecclesiae spernunt.
Curcell. 491.

Plura & alia videas in Tomo I. operum *Walenburghiorum*, p. 714.

XVI.

Erasmi SCHMIDII Opus sacrum posthumum, id est, sacer contextus græcus N. Tti. cum versione latina vetere, & nova Schmidii, eiusdemque Notæ & Animadversiones in idem, & Orationes, 1. de Sibyllis, 2. de libris sibyllinis in genere, 3. de librorum sibyllinorum, qui adhuc extant, auctoritate. Noribergæ 1658. Opus hoc auctoris fuit ultimum, teste *Spizelio* in Templo hon. 347. idque promisit in præfat. Concordant, in N. T. græcum. Versio Schmidii inter meliores numeratur a *Bosio* in Introd. in notit. scriptor. eccles. c. 6. §. 3. In prima oratione docet, X. uti quidem numerant *Varro* & *Lactantius*, fuisse Sibyllas, seu feminas vates, Deique consiliarias, sive Dei arcanorum participes (est enim Σιβυλλα quasi ἑοβυλαν, cum *Dores* & *Æoles* pro Θεῶν Σιῶν dicant) videlicet perficam, libycam, delphicam, cumæam, erythræam, samiam, cumanam seu amaltheam, quæ tamen, iuxta auctorem, eadem est cum cumæa, hellesponticam, phrygiam, & tiburtinam: nobilissimam autem & antiquissimam erythræam, quæ Iapheti uxor fuerit: in secunda, cumæam fuisse illam, quæ Tarquinio, non Superbo, sed Prisco primum novem, deinde sex, & denique tres duntaxat divinationum libros, non indicans, quid iis contineretur, pro 300. aureis philippeis venales obtulit, & accepto pretio tradidit: hisce libris in delubro Iunonis, quod erat in templo Iovis capitolini, custodiendis, initio duumviros, inde Xviros, post XVviros, denique XLviros, eosque sacerdotes, constitutos fuisse, usque dum *Stilico*, HONORII Imp. focer, seditionem in generum concitaturus, eos, adversis in rebus atque in magnis calamitatibus alioquin inspicifolitos, A. C. 399. abolendos curavit; interim mansisse octo libros sibyllinos græce scriptos, qui hodie adhuc supersint, quanquam imperfecti & confusi, in sacris, politicis, & communi vitæ statu monita dantes, ortique ex illa carminum sibyllinorum collectione, quam AVGVSTVS Cæsar anno ante Christi nativitatem XVI. omnibus illis in locis, ubi Sibyllas fuisse inaudiverat, fieri iussit: in tertia, hos ipsos octo libros, si auctoritatem respicias, sibi videri genuinos, seu a variis Sibyllis profectos. Plura de Sibyllis & sibyllinis carminibus reperies in Rich. *Simonii* Biblioth. choif. P. I. 55. I. Alb. *Fabricii* Biblioth. gr. I. 1. c. 29. *Cavei* Hist. lit. P. I. 25. *Cotelerii*.

rii Iudicio de Clementis post. epist. 182. & Pet. Petiti lib. de Sibylla. Iam producemus aliqua, quæ alii notarunt in libro præsentē.

Matth. XI, 23. c. p. 190. Scriptura vocabulum αἰὼς tantum de loco cruciatibus damnatorum, adeoque impius tantum & diabolus parato, accipit. Sic in Symbolo apostol. κατὰβη εἰς αἰὼς.

αἰὼς æque, ut Schoel, est status animarum post mortem, homini per naturam incognitus: eoque etiam pervenit anima Christi a corpore soluta. Grabe ad Urb. Regii Form. caute loq. 189. Pearson Exposit. symb. apostol. 414. Historia symb. apost. (in Actis erud. A. 1704. 59.) p. 150.

Ibid. III. significat sepulchrum; ficut & Hebræi voce לְנֶפֶשׁ modo infernum, modo sepulchrum intelligunt. Act. 2, 27. 31. ex Ps. 16, 10.

Neque hoc assertum firmo statulo, nec loca scriptura adducta de sepulcro sunt intelligenda. Grabe 243. Pearson 448.

Io. 18, 28. p. 746. Ne polluerentur, ingressi in locum iudicii politiciæ destinatum.

Hanc rationem retulit Bynaus de Morte Christi lib. 3. p. 10.

Act. 27, 9. p. 962. Notatur hic ieiunium privatum nautarum horum, quibus ob continuos aliquot dierum periculosos labores, cibum capere non vacaverat.

Negat I. H. Lederlinus disp. in h. l.

Er. Schmidius, Delirii in Misnia natus, primum scholæ lentchovienſis in Hungaria moderator, postea græcæ linguæ & mathematicæ prof. Wittebergæ, atque alumnorum electoralium ephorus, dedit etiam Pindari opera cum notis suis: dissertationem de Calendarii emendatione: tractatum de principalibus Græcorum dialectis: Centurias præcipuarum falsitatum, incommoditatum, confusionum & defectuum, in libr. grammatic. Io. Rhenii occurrentium: Orationes in obitum Taubmanni ac Dav. Rungii, & alia, obiitque A. 1637. æt. 67. Witte in Diar. biograph. Ll3. & Memor. philosophor. 405. Spizel. Templ. honor. 349. In versione & notis suis sæpe, modestè

desse tamen, nec ubi necessitas postulat, a Lutheri versione abic-
 etsi enim, sunt verba *Welleri* in præfatione, professione & officio
 theologum non egerit, pietate tamen tanta erat, ut eruditione il-
 la profunda sua in græcis literis non ad invehenda schismata, aut
 in præiudicium theologicarum rerum uteretur. Gratulor igitur
 (sic ille pergit) nostro seculo, cui adeo doctas notas typo exscri-
 ptas elegantiori videre licebit. Ger. *Titius* in not. ad disp. II. Theol.
 theol. eundem vocat virum prisca eruditione & fide; *Academia*
vvitsbergensis in progr. fun. modestum, abstinentem, mitem. Quibus
 adde *Grabium* in Append. ad Vrb. Regii Form. c. l. 170. *Morhof*, Po-
 lyh. l. 4. c. 6. p. 75. I. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. l. 4. c. 5. p. 199. &
Raphel. Præfat. in Annot. philol. in N. T. e Xenoph. collectas. Fuit
 hostis hebraïsmorum, sed non omnium; concessit enim eos in di-
 ctis ex V. T. in novo allegatis, in ceteris autem illud pure græ-
 cum, exceptis quibusdam, asseruit. Sic enim se explicat ad Matth.
 4. 4.

XVII.

Ioh. BVXTORFII patris, Concordantiæ bibliorum ebraicæ, cum
 Concordantiis chaldaicis, & filii cognominis præfatione. Basilie
 1632. eodemque anno Lutetie Paris. nisi forte eadem est editio,
 mutato duntaxat loci nomine. Concordantiis istis locus quæsitus
 quasi in momento ostenditur, Lexici ebraici omnibus vocibus fle-
 xibilibus completi forma absoluta proponitur, & Masora sive criti-
 ce perfecta, quoties, qua forma, quo libro, capite, & versu unaquæ-
 que vox declinabilis in textu ebræo inveniatur, numerato traditur.
 Præfatio est insignis & prolixa, qua ostendit auctor, Concordan-
 tias biblicas nihil aliud esse, quam indicem biblicum; omnium
 primas fuisse Concordantias latinas: & quamvis illarum primus
 concinnator indicari certo nequeat, IV. tamen scriptores
 præcipue nominari, a quibus primordia ceperint, *Antonium* de
Padua, *Hugonem* de S. Caro, *Arlostum* etruscum, & *Conradum* halbersta-
 tensem, qui omnes sec. XIII. claruerint: e quibus fortassis primus il-
 lorum faber *Hugo* fuerit carensis, nisi forte quædam initia iam an-
 te data ab *Antonio* patavino; reliquos autem duos inventa auxisse,
 & initium aliquod concordantiarum particularum indeclinabilium
 fecisse; postea & alios Concordantiis operam dedisse, nimirum

Pars I. In fol.

F

Ioan.

Ioannem de Segovia vel *Secubia* seculo XV, *Frebenium*, & *Rob. Stephanum*; in græco idiomate *Enthalium* rhodium A. 1300. *Xyftum Bezeleium*, *Henr. Stephanum*, & *Conr. Kircherum*; in ebraico autem *R. Isaacum* five *Mordechai* (qui fortasse alterum hoc nomen assumpsit gravi morbo decumbens, ex more iudeorum) & *Nathanem*, qui vixit sec. XV. neque idem est cum *R. Natahane* iusto, *Lexici talmudici* auctore, quippe qui floruit medio seculo XI. Præterea ostensa operis huius ratione, summaque Concordantiarum utilitate, (de qua etiam legendus *Franzius* in tract. de Interpret. script: 52.) triplicem illarum usum commonstrat, quorum primus sit, rem vel locum quaesitum ostendere, secundus, *Lexici* vicem obire, tertius, esse instar *Maforæ* perfectæ. Interpretatio latina est *Buxtorfii* patris, & vicem sustinet selectissimarum illustrationum. Desunt autem nomina propria, & particulae indeclinabiles: ad quem defectum ex parte supplendum facere possunt Christiani *Noldii* Concordantiæ particularum ebræo-chaldicarum, *Hafniæ* 1701. 4. Ceterum inter Concordantias *Bibl. ebræas*, quas commemorant *Pet. Terpagrius* in append. *Prodromi Biblioth. sacræ*, & *Le Long Biblioth. S. part. II. 398.* nominari merentur illæ, quas dedit *Marius a S. Calasio* Romæ 1621. f. 2. volum. quasque *Rich. Simon* *Biblioth. choif. P. I. 259.* longe præfert *Buxtorfianis*. Hisce etiam, si titulum respicias, præstant *Guil. Robertsoni* Concordantiæ hebrææ, quippe quæ *Buxtorfianis* locupletiores, omniaque lexica ebraica, quotquot extant, complecti dicuntur; sed, iudice *Wagenfeilio*, methodus in iis non placet, nec citra molestiam & difficultatem adhibentur. Quod denique ad utilitatem Concordantiarum attinet, præter *Buxtorfium*, & ab eo citatos *Franzius* ac *Fullerum*, eam prædicat *Calovius* in prolegom. ad *Biblia illustrata* p. 15. *Hackspan Miscellan. sacr. 30. Quensted Eth. pastor. 45.* & *Andr. Glanche* de *Vsu concordant. bibliacar.*

XIX.

Erasmi SCHMIDII N. Tri ταμσιον seu Concordantiæ. *Gothæ & Lipsiæ* 1717. Prior editio prodierat *Wittebergæ* 1638. Quæ si iuxta *Le Longum Biblioth. S. II. 403.* est optima, quanto maiori iure dici hoc poterit de præsentē, quæ singulari studio denuo revisa, atque ab innumeris mendis repurgata, ita concinnata dicitur, ut & loca repe-

reperiendi, & vocum veras significationes, & significationum diversitates per collationem inuestigandi, ducis instar esse possit? Et huic novam accedere uoluit Præfationem Ern. Salom. *Cyriannus*, in qua differit de *euangelii* etymologia, varia acceptione, de causâ discrepantiæ interpretationum, & origine hæresium, tandemque rogat fratres, ut in scripturis explicandis concordia caritativæ christianæ (o utinam hoc fieret ab omni parte! studeant. In titulo prioris editionis prædicatur hoc *Ταμειον* hætenus usitato correctius, ordinatius, distinctius, pleniusque: & per *hætenus usitatum* intelliguntur Henr. *Stephani* Concordantiæ græcæ N. T. Has ipsas vero, quamvis ex typographeo *Stephani* prodierint, & cum eiusdem præfatione, eius tamen non esse, coniicit *Schmidius* in præfat. varias ob causas, quæ sunt 1. imperita multorum similium vocabulorum confusio, 2. multarum vocum amissio, 3. falsorum thematicum constitutio; ne quid dicam de superfluis, omissis, inconvenienter positis, transpositis extra ordinem, ac parum distinctis. Non male igitur locavit tempus biennii *Schmidius*, quod huic operi impendit reformando. Commendatur id ab *Hülsmanno* in Meth. stud. theol. 285. & *Morhofio* Polyh. l. 4. c. 6. p. 75. estque auctum a Io. Reinh. *Rub.* Relatum etiam est, *Gagnierum* Oxoniæ meditari Concordantias græcas V. & N. T. quarum fundamentum ponit in *Kircheri* Concordantiis similis argumenti. De aliis Concordant. græcis vid. *Le Long* Biblioth. S. part. II. 402.

XIX.

Frid. LANKISCHII Concordantiæ Bibliorum germanico-hebraico-græcæ. Lipsiæ 1696. Editio tertia, auctior & correctior, Priores enim in lucem prodire A. 1677. & 1688. recentissimaque comparuit A. 1705. & omnes istæ dicuntur Ernestinæ, quia Ser. ERNESTI Pii, Sax. Ducis, auspiciis factæ sunt. Certe *Agricola* & *Zeisii* Concordantias hæ nostræ longissime superant. Nicol. *Haas*, pastor & inspector budissenus, novum Concordantiarum opus promisit, sed in publico illud nec dum est visum. Præsens hoc omnes voces ebræas, & græcas LXX. interpretum, nec non germanicas versionis Lutheri secundum V. & N. T., exceptis pronomibus die, derer, denen, nec non particulis für, vor, & aliis, (de quo tamen conqueritur *Boediker* de Lingua teutonica §41) item græ-

cas apocryphorum librorum continet. Valde commendatur a Mart. Geiero in vetere, atque ab alio viro docto in nova præfatione, item a Kromayero in Lankischii programm. fun. ob collationem versionum & linguarum originalium, quæ hic tanquam in compendio exhibentur.

Frid. Lankisch, eruditus Philos. magister, & celebris pariter bibliopola lipsiensis, ibidem quidquid mortale habebat deposuit A. 1699. æt. 51.

XX.

SS. PATRVM, qui TEMPORIBVS APOSTOLICIS floruerunt, Opera edita & inedita, cum versione & notis Io. Bapt. Cotelarii, aliorumque, & Io. Clerici. Antverpiæ 1698. Et in primo quidem tomo comparent 1) Epistola BARNABÆ, p. 15. græce & latine, cum variorum doctorum iudiciis, p. 3. & notis Hug. Menardi, H. Vossii, Cotelarii, & Clerici, omisiss Stephani le Moine notis, in quibus multæ vir lectionis, non tam, iudice Clerico, illustravit Barnabam, quam collectanea sua pleno effudit modio. Epistola scripta est ad iudæos conversos, qui, ut cum Tertulliano loquar, galitantes, legem mosaicam cum euangelio coniungendam esse putabant, idque multis christianis persuadere audebant. Sanctus igitur Barnabas, sive quis alius, S. Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola it convulsam, docetque multis scripturæ locis & figuris, legem Moïsi iam abrogatam esse, eique euangelium successisse. 2) HERMÆ *ποιμην*, sive Pastor, p. 75. latine, cum variis lectionibus editionis tam cotelarianæ, quam oxoniensis, & animadversionibus, quæ in oxoniensi occurrunt. Pastor ille est liber a multis olim ecclesiis receptus, ab aliis reiectus, & Spencero in Annot. ad Origenis Philocal. p. 95. immo & ante eum Clementi alexandr. Origeni, & Athanasio valde utilis videtur, divinitusque inspiratus: dolendum autem, quod tantum latine ad nos pervenerit. In prima parte agit de visionibus, quæ concernunt statum ecclesiæ & mores christianorum; in altera de constitutionibus seu præceptis pietatis, quæ pastor sive angelus Hermæ præscribit; in tertia de similitudinibus, X. moralia docentibus: hinc prima pars Visionum, secunda Mandatorum, tertia Similitudinum nomine adpellatur. *De Pin* T. I. de la Biblioth. ecclési. 28. *Placc.* de Anon. 146.

Ver-

Versio Pastoris latina est Rufini. *Placc.* 148. *Chytræus* Onomast. theol. 860. 3) CLEMENTIS Epistolæ duæ, p. 143. cum iudiciis virorum eruditorum, p. 126. & notis Patricii Iunii, Io. Felli, Pauli Colomesii, Cotelerii, anonymi cuiusdam, & Io. Clerici. In quarum priore, indubitato genuina, licet, fatente Clerico T. I. de la Biblioth. ancien. & mod. p. 183, quædam addita sint ex Clemente alexandrino, auctor hortatur fideles corinthios, ut ad communionem cum pastoribus suis revertantur, & virtutum exercitio navent operam; in altera (quæ fragmentum duntaxat est, & prius, quam prædicta, scripta fuerit, & de qua non nulli dubitant, (si non potius est doctrina Clementis, ab alio ex illo audita, & postea literis mandata) continetur exhortatio ad pœnitentiam, & virtutum opera christianarum. *Colomesius* 690. *Schurz fleisch* Epp. arcan. T. I. p. 24. *Rich. Simon* Biblioth. choif. T. I. 275. *Thom. Smith* in Vita Patricii Iunii pag. 26. 4) CONSTITUTIONVM APOSTOLICARVM, quæ græce *Διδαχαι*, item *Διδασκαλια* dicuntur, libri IIX. p. 199. præcepta de vita fidelium & regimine ecclesiastico continentes, cum testimoniis & iudiciis tam veterum, quam recentiorum, itemque notis, ut *Grabe* in Spicileg. patr. & hæret. sec. I. p. 41. vocat, aureis *Cotelerii*, qui & iudicium de iis in principio dat suum, videlicet, nec ab apostolis, nec ab apostolico Clemente profectas, antiquas tamen esse, manusque passas interpolatrices. Vid. etiam Card. *Bona* Rer. liturg. l. I. c. 8. §. 4. *Casanbonus* Exercit. XVI. 591. *Cave* 14. *Grabe* l. c. p. 40. At *Guil. Whiston* T. VI. Doctr. prim. eccl. (uti refertur in Nov. libror. Atrio, T. III. 360.) sibi persuadet, esse sanctissimum omnium N. T. librorum, dignumque qui canoni inferatur. 5) CANONES APOSTOLICI, p. 437. cum *Guil. Beveregii* notis, deque iis iudicio, p. 427. ex Synodico huc translatis. Exhibentur autem numero LXXVI. vel, iuxta aliorum partitionem, LXXXV. sub variis nominibus antiquitus cogniti: nam a Synodo chalcedonenſi appellantur *οι παλαι κανονες*, a constantinopolitana *οι παλαιοι κανονες*, ab antiochena & *Basilio* *αρχαιοι κανονες*, a nicæna, ephesina, antiochena & *Athanasio* *εκκλησιαστικοι κανονες*, a Constantino & *Theodoreto* *εκκλησιαστικοι θεσμοι*, a *Cyrillano* ecclesiasticæ regulæ, a Cptana, CONSTANTINO & *Alexandro* *αποστολικοι κανονες*, nunquam vero *κανονες των αποστολων*, nisi in decreto ephesino, ubi tamen pro *αποστολων* etiam legitur *πατερων*, & fortasse rectius: a

CONSTANTINO vocantur etiam *αποστολικοί παραδόσεις*, & a concilio nicæno *κανόνες*. Sic autem de hisce canonibus iudicat *Beveregian* p. 31. & seq. eos non quidem ab apostolis ipsis conscriptos, vel Clementi tanquam amanuensi dictatos, nec inter canonicos sacrarum scripturarum libros recensendos, sed tamen a viris apostolicis, secundo a Christi nativitate seculo labente, & ineunte tertio constitutos, non nullos eorum a conciliis tunc dierum celebratis editos, tertio demum currente seculo a diversis viris in unum corpus collectos, (unde alii plures, alii pauciores numerarunt) summa in ecclesia polluisse auctoritate, & universam propemodum ecclesiæ primitivæ disciplinam per eos administratam fuisse. Huic adde *Chemnit.* Exam. conc. trid. P. 3. 92. *Casaubon.* contra Baroni. 591. *Ziegler.* *Σιδηροξύλ.* eccles. c. 1. §. 22. *Schilter.* Instit. iur. canon. l. 1. tit. 2. n. 4. *Strauch.* Amoen. iur. canon. 169. 6) RECOGNITIONVM CLEMENTIS rufinianarum (sunt enim a *Rufino* in latinum translatae) libri X. p. 487. cum notis *Cotelarii*, alias etiam Clementis Acta, Historia, S. Petri Acta, Itinerarium, Periôdi, Dialogi cum Appione dicti, continentesque narrationem de informatione Clementis a D. Petro accepta, de colloquiis Petri cum Simone mago, deque fortuna parentum & fratris Clementis. Sic satis antiqui sunt, citati quippe sub Clementis *περιοδων* nomine ab *Origene* Philocal. c. 22. pseudepigraphi tamen sunt, & apocryphi, fatente *Cotelario* p. 484, compositi secundo seculo a viro docto quidem ac disertio, sed philosopho magis & philologo, quam theologo, in excogitandis autem connectendisque fictis narrationibus plane rudi & imperito; quæque libro IX. a cap. 19. usque ad 29. habentur, ea omnia descripta sunt ex *Bardesani* dialogo de Fato ad Imperatorem. Ceterum de Recognitionibus hisce vid. quoque *Bellarm.* de scriptor. eccles. p. 30. *Chytraus* Onomast. theol. 813. *Gerhardus* Patrol. 34. *Olear.* Biblioth. eccles. 171. *Cave* 14. & *Grabe* Spicileg. Patr. & hæret. l. sec. p. 275. 7) ΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ CLEMENTINA, p. 602. Epistolam S. Petri ad S. Iacobum, episcopum ierusalemitanum, Epistolam Clementis ad Iacobum, utramque græce ac latine, posteriorem autem etiam ex interpretatione *Rufini*, & Homilias XIX. de rebus gestis, peregrinationibus & prædicationibus Petri complectentia. Vbi notandum, *ομιλίας* hic idem esse atque *κηρυγματα*, & *διαλέξεις* colloquia, sermones,

mones, prædicationes, dissertationes. Licet autem Clementi na ista nugis & erroribus scateant, a semichristiana philosophia & hæresi, præcipue ebionitica, profecta, non sine fructu tamen legi posse iudicat *Cotelerius*, notarum additarum auctor, p. 601. tum propter elegantiam sermonis, tum multiplicis doctrinæ causa, tum denique ad melius cognoscenda primarum hæresium dogmata: idemque observat, in multis ea similia esse Recognitionibus, nec semel in iis factam interpolationem. Et *Clericus* in operis huius præfat. existimat, præfens scriptum esse hominis ebionitæ, qui vixerit seculo II. Epistolam Clementis ad Iacobum veram ab *Alto* credi ac venditari miratur, aut potius indignatur cordatus *Launojus*, eique opponit multos alios, plane eximios ecclesiæ romanæ doctores, Epp. p. 687. Petri autem ad Iacobum Epistolam *Cotelerius* p. 602. aliam putat esse ab illa, quæ Photio memoratur. 8) CLEMENTINA EPITOME de gestis Petri, p. 749. in qua eiusdem Clementis vita continetur. Videtur ex Homiliis Clementinorum, & Recognitionum libris, tum ex Epistola Clementis ad Iacobum, Clementis martyrio, atque narratione *Ephraimi* composita esse, per eos homines, qui doctrinæ ac pietatis suæ esse duxerunt, quidquid superfluum, falsum, periculosum videbatur, id omne aut tollere, aut mutare, & corrigere. Estque ter facta huiusmodi compendiaria compages, secundum *Cotelerii* sententiam p. 749. & prima quidem ista, quæ post Turnebum hic editur. 9) MARTYRIUM S. CLEMENTIS, p. 804. græce & latine, quod extat apud Symeonem *metaphrastem* die 24. Novembris. Sed bene notat *Cotelerius* p. 804. de Clementis martyrio se nihil legisse in antiquioribus ecclesiæ magistris, primumque, quod sciat, *Rufinum*, (hic autem claruit versus seculi IVti finem) scribentem de adulteratione librorum Originis, Clementem nomine martyris donasse. Et *du Pin* rotunde pronuntiat, id a recentioribus græculis conscriptum esse. T. I. 30. Videntur autem primi huius fabulæ fabricatores Clementem Pontificem romanum cum Fl. Clemente Consule, & DOMITIANI Imp. consobрино confudisse, sicut *Cave* *Dodwellum* secutus arbitratur. 10) S. EPHRAIM narratio p. 81. de miraculo, quod in puero factum est a S. Clemente martyre, videl. templum in profundo maris a Deo temporis momento exstructum, proiectum ab

ab impiis idololatriis martyris corpus excepisse, atque ad preces discipulorum eius aliorumque fidelium immensi pelagi undas retrocedentes viam iis ad templum, in quo corpus martyris arca inclusam erat, aperuisse, idque per septiduum ~~in~~ factum quovis anno tempore certaminis sancti martyris, puerumque quendam a parentibus suis eo ductum, hisce non animadvertentibus, illo in templo apud arcam remansisse, & quanquam redeunte mari obtectum, sub eoque quasi sepultum, altero tamen anno, cum illi redirent, viuum & valentem repertum esse, interrogatumque, quo medio vitam sub undis conservasset, respondisse, necessarium cibum ac potum affatim sibi datum fuisse a beato defuncto. Hæc est summa fabulæ. Sic multa tribuuntur scripta Clementi, sed sine fundamento, quædam etiam confunduntur cum Clementinis aliis Clementis alexandrini, ut, si Epistolas ad Corinthios excipias, recte pronunciaverit acutissimi iudicii *Patavinus Dogmat. theol. de Trinit. l. 1. c. 3. n. 7. Clementis nomine quæ inscripta circumferuntur, non sunt germana.*

In secundo tomo 1) Testimonia veterum de Ignatio p. 1. 2) Præfationes *Vsserii*, *I. Vosii* & *Cotelerii* in Ignatium. p. 5. ubi cum præfatione *Vsserii* legendum est, quod in eius Vita narratur a *Thoma Smith* p. 88. & sqq. 3) IGNATII Epistolæ genuinæ, græce & latine, cum notis *Cotelerii* & *I. Vosii*, p. II. exque VII. ab *Eusebio* memoratæ, nominatim epistola ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphenos, ad Smyrnanos, ad Polycarpum, in vinculis inter ferocientium militum manus & carcerum angustias animo præsentissimo exaratæ. Græcum earum debemus curæ *Vsserii*, diligentiaque *I. Vosii*, & gratia ac favori seren. Magni Etruriæ Ducis FERDINANDI II. Huius enim permissu, illiusque rogatu, iste eas ex codice MSto Bibliothecæ Medicæ descripsit Florentiæ, primusque edidit Amstelædami A. 1646 4. Londini recusas A. 1680. 4. Priores IV. Smyrnæ, III. posteriores Thoadæ, dum Romam ad martyrium contendebat, scriptæ sunt, continentque fidem, patientiam, & cetera, quæ ad augendum domini Iesu cultum pertinent. 4) EÆDEM interpolatæ, etiam græce & latine, p. 45. cum notis *Vsserii* & *Cotelerii*. Interpolatas eas (inquit *Cotelerius* p. 45.) ac depravatas fuisse, satis superque demonstrant tum veræ epistolæ, cum testi-

testimoniis veterum ad oras positis, tum ex additamentis multa, quæ ad doctrinam, disciplinam & historiam æui ignatiani pertinere nullatenus possunt. Interpolationes istæ interiectæ fuerint seculo VI, aut antea, ab audaculo quodam græco, & fortasse ab eopse, qui Constitutionibus apostolicis suos adsuere centones ausus est, nisi clementini ignatiani sunt vetustioris futura. 5) EIUDEM Epistolæ supposititiæ, p. 99. græce & latine, cum notis *Vsserii*, *If. Vosii*, & *Cotelerii*, nimirum epistola *Maria* cassobelitana seu potius castabalenfis, sic dictæ a Castabali, Ciliciæ urbe, ad Ignatium: epistola *Ignatii* ad eandem Mariam, ad Tarsenses, ad Antiochenos, ad Heronem diaconum Antiochiæ, ad Philippenfes de baptifmate, &, quæ tantum latine extant, duæ ad S. Ioannem apostolum & euangelistam, & una ad S. Mariam virginem, matrem domini nostri Iesu Christi, beatissimæque Virginis ad eam Responfio. 6) *Ignatii* Epistolarum veterum & spuriarum VETVS VERSIO. p. 129. 7) MARTYRIVM *Ignatii* p. 167. græce & latine, cum notis *Cotelerii*. 8) Eiusdem MARTYRIVM latine p. 171. cum notis *Vsserii*. 9) TIBERIANI, PLINII & TRAIANI Epistolæ de christianis p. 179. cum notis *Vsserii*. Atque hæ duæ posteriores resolutæ & explicatæ etiam sunt a G. I. *Vosio* in Tomo II. opp. histor. p. 54. 10) S. POLYCARPI Epistola ad Philippenfes p. 184. græce ac latine, cum notis *Vsserii*, *Patricii Iunii*, & *Cotelerii*. Latinum in lucem produxit Iac. *Faber* stapulensis, græcum Pet. *Halloixius*. In ea hortatur sanctus vir ad iustitiæ, spei, ac patientiæ studium, officiaque præscribit uxoribus, viduabus, diaconis, iuvenibus & presbyteris, ac denique ostendit, quisnam fit antichristus, nimirum negator adventus Christi in carne, martyrii crucis, resurrectionis, atque iudicii. 11) Eiusdem Martyrium, descriptum ab ECCLESIA SMYRNENSI in epistola circulari p. 193. græce & latine, cum notis *Vsserii* & *Cotelerii*, & ille lacunas epistolæ supplevit. Vid. *Cave* P. I. 29.

In tertio tomo 1) Codex canonum ecclesiæ primitivæ, illustratus a Guil. BEVEREGIO. p. 1. ubi contra Io. *Dallaum*, Canones apostolicos (hos enim intelligit per canones primitivæ ecclesiæ) ad sæculi V. exitum referentem disputat, atque evincere laborat, eos a catholicis secundi tertiiq; sæculi Synodis sancitos publicatosque, adeoque nihil aliud esse, quam primitivarum Synodo-

rum decreta: cuius sententiæ fundamentum ponit in duobus hisce capitibus, 1. frequentes illis sæculis habitas fuisse synodos, quibus altiora tractata sint, 2. nihil in Canonibus apostolicis haberi, quod ecclesiasticæ istorum temporum disciplinæ non exacte respondeat. 2) Iac. VSSERM Dissertationes de Ignatii & Polycarpi epistolis. p. 183. In quibus docetur, varias a Polycarpo cum ad ecclesias, tum ad fratres quosdam scriptas fuisse epistolas, c. 1. ex omnibus autem illis unicam superesse ad Philipppensium ecclesiam datam, eique subnexas olim fuisse Ignatianas VI. & hanc esse Syllogem epistolarum Ignatii polycarpianam, c. 2. a posterioribus græculis immutatam & interpolatam, c. 3. videri autem hanc iniuriam Ignatio factam seculo VI. ab eodem artifice, qui veteres L. canones ecclesiasticos, ob antiquitatem apostolicos dictos, XXXV. novorum adiectione auxerit, & pseudoclementinarum Constitutionum libros VIII. apostolorum quoque nomen præferentes varie interpolaverit atque immutaverit, c. 6. & 10. Apostolorum *Διδαχὴ* seu *Διδασκαλία* non significari VIII. Constitutionum libros, c. 7. non Ignatii, sed falsi Ignatii dari epistolam ad Philipppenses, c. 12. non Petrum duntaxat, sed & Paulum & reliquos apostolos, in epistola ad Philadelphenos antiquissimis exemplaribus græcis referri, frustraque id negari a *Baronio*, c. 17. antiquas latinas Ignatii interpretationes ad textus originalis vitia sananda prudenter adhiberi posse, latinasque sancti viri ad Ioannem apostolum & B. Mariam virginem epistolas iure meritoque pro spuris haberi, c. 19. 3) Vindiciæ Epistolarum S. Ignatii, per Ioann. PEARSONIVM. p. 236. ubi cum *Hammondo*, contra *Salmasium* & *Blondellum*, Io. *Dallam*, Edm. *Albertinum*, argumentis tam internis, quam externis, id est, ex ipsis epistolis, & doctorum testimoniis, a secundo ad decimum quintum sæculum collectis, probat, VII. Ignatii epistolas, Eusebio & Hieronymo memoratas, in quibus etiam est illa ad Polycarpum, atque ab *Maaco Vossio* editas, veras esse & genuinas; adeoque, quod eius propositum scopusque erat, vere ex eis probari posse distinctionem episcopatus & presbyteratus; incidenter autem docetur, Stichometriam non esse Nicephori patriarchæ, c. 4. Ignatii *Αποφειγμένα* veteribus ignota esse, c. 6. plures episcopos in Ægypto fuisse ante Demetrium, c. 11. Hisce subiiciuntur Is. *Vossi* 2. Epistolæ ad Andr. Rivetum, quarum prima depromit rationes, cur

cur se permovere Dav. *Blondelli* argumenta non potuerint ad ever-
tendam epistolarum Ignatii veritatem, p. 429. altera respondet ad
Blondelli Annotata, quæ ille priori adposuerat epistolæ, p. 434.
& denique EIVSDEM Responsio ad ea, quæ in Notis ad Igna-
tii epistolas reprehendit Blondellus p. 441. Equidem anonymus qui-
dam, qui est *Matthæus de la Roque*, ecclesiastes rotomagensis, ausus
est Vindicias pearsonianas ad examen revocare, sed imparatus,
fatente *Colomese* p. 637. ad tantum opus accessit, illisque laus Henr.
Norisi Orthograph. p. 32. quæ eruditissimæ vocantur, illibata manet.
Opera hæc recensentur in *Actis* erud. A. 1699. p. 1. optandumque esset,
ut eorum editor, CL. Clericus, summi viri Ezech. *Spanhemii* No-
tas in Patres apostolicos Cotelerii, quæ MSS. in bibliothecam regiam
venerunt, quarumque mentionem facit Car. *Ancillonius* Memo-
riar. suar. p. 416. habuisset, quo & illæ splendido huic operi ad-
iungi potuissent. Et quoniam hæc scripta ad tempora antiquissi-
ma pertinent, bene ac prudenter in præfatione monet *Clericus*, an-
tiquitatis studium ab iis auspicandum esse. Neque vero in his &
sequentibus Patribus recensendis dum versamur, exscribemus eo-
rum errores, a Centuriatoribus magdeburgensibus, Io. *Gerhardo* in
Patrologia, aliisque indicatos, sed eos duntaxat beneuolo cum le-
ctore communicabimus, quos alii sibi videntur observasse. Et
hic quidem unicum, quod vir quidam eruditus notat, a nobis in-
dicandum est.

In T. I. Constitut. apostol.
c. 44. p. 381. In dedicatione
templi Salomonis, sacerdotes &
levitæ, & cantores, cum cymba-
lis & psalteriis *steterunt* ad orien-
tem, κατ' ανατολάς. 2. Paral. 5.
12.

Hoc vero non necessario indi-
cat, facies eorum orienti obuer-
sas fuisse. Nec facit textus, dum
ait, eos steterisse מזרח למזבח, quid
aliud dicit, quam eos steterisse in
oriens ad altare, seu ad orienta-
lem plagam altaris. *Seldenus* l. 3.
de Synedr. vet. Ebr. c. 16. p. 257.

S. *Barnabas*, i. e. filius consolationis, antea Ioses seu Ioseph di-
ctus, in Cypro natus, genere iudæus & levita, unus e LXX. Chri-
sti discipulis, una cum S. Paulo gentium apostolus ordinatus, e-
iusque ad annum a resurrectione Christi XVIum usque fidelis
in peregrinatione comes, cuius mentio fit *Act.* 4. 9. 11. 15. & *Gal.*
2. dicitur quidem Romæ & Mediolani docuisse, sed hoc dubium
est;

est; probabile autem, sub finem vitæ docuisse patriā in insula, ubi etiam martyrio coronatus fuit. *Cave* P. I. 9. P. II. 6. *Chytræus* Onomast. theol. 790. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 4. c. 5. & l. 5. p. 31.

Hermas, Pastoris auctor, veterum & recentiorum quibusdam videtur esse S. apostoli Pauli discipulus, quem salutat *Rom.* 16, 14. quique obiisse dicitur anno Christi 80. Pastorem autem scripsisse ante excidium urbis hierosolymitanæ, h. e. ante annum 70, demonstratum it *Dodovellus* dissert. 6. p. 523. Cui adde *Heronymum* Catal. scriptor. eccles. c. 10. *Cassiodorus* 15. *Du Pin* T. I. 28. & *Olear.* P. I. 329. Quicumque autem fuerit, certe primo vixit seculo. I. Alb. *Fabricius* de Apocryph. N. Tti p. 967.

S. *Clementis*, romanus, S. Pauli comes & collaborator, & iuxta Origenem S. Petri discipulus, Lini & Anacleti circa A. C. 64. velfrequentem in sede pontificia romana successor, cum Fl. Clemente consule nequiquam confundendus, dignitatem illam gessit usque ad annum 83. Liturgia & Epistolæ decretales ei tributæ, sunt scripta spuria. *Cave* 13. 15. *Olear.* P. I. 170. *Vossius* de Epp. Ignatii 183. *Cotelerius* in Constitut. apostol. l. 8. c. 6. p. 393. *Grabe* Spicileg. Patr. & hæret. sec. I. p. 254. & seqq. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 4. c. 5 & l. 5. c. 31.

Ephraim, Chersonesi tauricæ archiepiscopus & martyr, obiit sub Traiano Imp. *Olear.* P. I. 223. *Cave* dissert. 1. de scriptor. eccl. incertæ ætat. p. 7. Scripsit etiam de Miraculis S. Clementis, qui ita incipit: ΕΞΕΛΘΟΝΤΙ ΦΙΛΙΠΠΩ ΤΩ ΑΠΟΣΤΟΛΩ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ. quem tamen tractatum *Colomesius* se reperire potuisse negat.

S. *Ignatius*, si Gregorio Abulpharagio fides habenda, natus Novæ, seu, ut Phil. Cluverius vocat, Nuræ in Sardinia, apostolorum familiaris, Θεοφορῶς eo appellatus, quod Christum in pectore ferret, sedis antiochenensis in Syria episcopus, TRAIANI iussu, apud quem contra Parthos euntem, atque tunc Antiochiæ præsentem, delatus fuerat, A. C. 107. Romam in vinculis missus, ibique ad bestias damnatus fuit. *Cave* P. I. 20. I. E. *Grabe* Spicileg. SS. Patrum & hæret. sec. II. p. 1. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 5. p. 38. *König* 426. *Neua Bibliotheca* T. I. 538.

S. *Polycarpus*, smyrnensis, Ioannis apostoli & evangelistæ discipulus, ecclesiæ patriæ episcopus, sub ANTONINO Pio ad rogam, de quo visionem antea habuerat, damnatus, latus iubens-

bensque supplicium passus est anno Christi 147. ætatis 86. Scripsit epistolas plures, e quibus superest unica ad Philippenses. Fragmenta autem a *Vittore* capuano latine reddita, atque a Fr. *Fenardentia*, & Pet. *Habetsio* edita, sicut dubia sunt, ita ἀδύαχην, & liber de obitu S. Ioannis euangelistæ spuris merito accensentur. Cave P. I. 21. König 653. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. I. 5. 47.

Tiberianus fuit Primæ Palæstinæ Præses, vir, ut videtur, mitis, humanus, & iustitiæ studiosus, cuius relatione factum, ut TRAIANVS Imp. ecclesiis Palæstinæ, Syriæ, & aliarum orientis partium, pacem redderet, quod Ignatius Troadem perveniens intellexit. *Vsser.* in annot. ad epp. Tiberiani & Plinii p. 179.

C. *Plinius Cæcilius* (iuxta veterem morem potius Cæcilianus dicendus, a patre Cæcilio) *Secundus*, comensis, parente in pueritia privatus, a C. Plinio Secundo autem, Hist. natur. scriptore, avunculo suo adoptatus & nomina C. Plinii Secundi nactus, ab eodemque & matre educatus, præceptores habuit *Quintilianum*, & *Euphratem* stoicum, quem in Syria miles audivit, studiisque eloquentiæ, potestis & iuris non tantum magnam apud eruditos, atque in foro famam sibi acquisivit, sed & honores consecutus est amplissimos: fuit enim Quæstor Cæsaris, Tribunus militum, Tribunus plebis, Prætor, Præfectus ærarii militaris, Proprætor provincie ponticæ consulari potestate, & Curator alvei Tiberis, vir frugalis & abstinens, diligens paterfamilias, mitis in servos, iusti & æqui amans, munificus & liberalis, corpore imbecillo & minus robusto, vitamque per plurimum imperii TRAIANI tempus, aut paullo ultra, produxit. Eius sunt non tantum Epistolarum libri X. quos, tanquam magnum thesaurum, e Gallis in Italiam delatum, Aldo Manutio excudendos dedit Aloysius *Mocenicus*, Reip. Venetæ apud Regem christianissimum orator, immortalem gloriam meritis, sed etiam Panegyricus, Nervæ TRAIANO augusto dictus; non autem opusculum de Viris illustribus, quippe quod Sex. Aurelius *Vittorem* auctorem habet: Tragoediam vero græcam scripsit anno ætatis decimo quarto. *Voss.* de Histor. lat. lib. I. p. 51. & in epist. Plinii de christianis, T. 2. opp. histor. p. 54. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. I. 2. c. 22. Eximias huius Plinii editiones habemus a Io. *Veenbusio*, Jac. *Thomasso*, Christoph. *Cellario*, & Thoma *Hearnæ*. Vide iterum *Fabricium* p. 482.

Nerva TRAIANVS Imp. Cæs. natione hispanus, ante adoptionem M. Vlpivs Traianus dictus, amore erga Senatum Optimi cognomen adeptus, cuiusque animam S. GREGORII precibus ex inferno liberatam esse superstitiosi credidere monachuli, cetera vinosus, παιδεστης, & acerrimus persecutor christianorum, dum bella gerebat in remotissimis terris, multas a tergo gentes iugum dominationis suæ abicere expertus est, tandemque obiit Selimunte in Cilicia, quæ ab ipso nomen Traianopolis accepit, A. V. 869. Christi 117. æt. 63. vel 64. postquam Dacica scripserat. *Voss. de Histor. lat. l. i. c. 30. p. 52. C. A. Rupertus ad Besoldi Synopsi. histor. 274. & in Orat. histor. 672. Donatus de patria Proper- tii 139.*

II. *Vossus*, Lugduno-batavus, Gerhardi Ioannis filius, Ordinum Hollandiæ historiographus, & canonicus winforiensis regius in Britannia, variis scriptis, & quidem annotationibus in Melam & Iustinum, *Seylacus* Periplo, & libris de lucis natura, de Nili & fluminum origine, deque Sibyllis celebris, obiit A. 1689. æt. 70. Collectores *Actor.* erudit. ad A. 1685. 73. eum vocant maximi ingenii & doctrinæ virum, Io. *Pearson* in Vindic. epp. Ignatii c. 3. p. 250. veterum scriptorum peritissimum indicem, & *Urosius* in Epp. præstant. viror. p. 824. adhuc iuvenem laudat ob summam eruditionem morumque suavitatem. Plura de eius encomiis collegit *Colemesius* Opp. p. 481. Adde *König.* 856. *Gravium* præfat. in Hesiodum, *Schwarzfleisch.* Epp. arcan. T. I. 66. 90. 94. 47. T. II. 102. & *Beuvreg.* Prolegom. in Synod. p. 22.

Io. *Pearson*, angulus, theol. professor cantabrigiensis, dein episcopus cestriensis, Annalibus cyprianicis, & operibus posthumis famam immortalem consecutus, Collectoribus *Actor. erudit.* A. 1690. 52. πολυμαθης, & A. 1683. p. 43. vir incomparabili doctrina, singulari erga externos humanitate, & maximis in rem literariam meritis insignis, *Cavio* P. I. 20. doctissimus & nunquam sine præfatione honoris nominandus, *Colemesio* p. 513. vir naris emunctissimæ, & p. 847. magnus Cestriensium antistes, *Kustero* præf. in Suidam sub fin. magnum decus orbis literati, Natali *Alexandro* Dissert. histor. P. I. Sæc. III. p. 140. vir multæ eruditionis & accuratissimi criterii, & Sæc. V. 751. vir doctissimus dictus, mortalitatem deposuit A. 1688. *Witte* in Diar. biograph. T. II. *Beuvreg.* Proëm. in Cod.

Cod. canon. univ. eccl. §. 9. *Critopulus* in Censura eclogar. I. Fr. Mayeri 69. König 615.

Hugo *Menardus*, parisiensis, presbyter benedictinus, edidit notas in S. Gregorii librum de sacramentis, Diatribam de unico Dionysio, Martyrologium ex ordine Benedictinorum, atque e terris discessit A. 1644. *Wite* in Append. Diarii biograph. ad A. 1644.

Patricius *Iunius*, patria lingua *Young*, scotus, Petri equitis, qui IACOBI VI. Scotorum regis aetatem juvenilem rexit, filius, græce & latine doctissimus, ac primum theologiæ a parente destinatus, Armiger, IACOBI I. Britann. Regis bibliothecarius, & ab epistolis latinis, ecclesiæ paulinæ apud Londinenses thesaurarius, Græcorum amicus & commendator, ideoque a Rich. *Montacutio*, bathoniensi & wellensi tunc episcopo, Græcorum patriarcha dictus, ad interpretationem marmorum & aliorum cimeliorum arandelianorum, iuxta cum Io. *Seldeno*, & Rich. *Jamesso*, delectus, primus edidit S. Clementis ad Corinthios epistolam, cum alterius fragmento, deinde Catenam græcorum Patrum in Iobum, cum textu Iobi, (sed in hoc errans, quod putaret, eam esse veram & germanam LXX. Seniorum interpretationem) porro Gilb. *Folioti* Expositionem in Canticum canticorum, *Alcimi* in idem canticum compendium, & *Euthymii* Zigabeni, ut olim *Theodoriti*, in psalmos Commentarium, publicaturus etiam codicem Bibliorum græcorum alexandrinum, versionem LXX. interpretum & N. T. complectentem, quem vir præstantissimus D. Thomas *Rovvans* a Cyrillo Lucari, patriarcha Cptano acceptum, circa annum Christi 1628. in Angliam attulit, cuiusque variantes lectiones, cum scholiis Iunii nostri usque ad XV. caput libri Numerorum, in Bibliis waltonianis extant, nisi morte præventus esset: hæc enim eius actionibus atque propositis finem imposuit A. 1652. æt. 68. Vide sis Thom. *Smithium* in eius Vita, cui subiunguntur doctorum virorum de eo elogia & testimonia p. 39.

Io. *Fell*, episcopus oxoniensis, dedit opusculum de catasterismis A. 1672. Notas in *Nemesium* de natura hominis A. 1674. & iuxta cum Io. *Pearsono* accuratissimam optimeque digestam S. *Cypriani* editionem A. 1682. obiitque A. 1686. æt. 63. A collectoribus *Astor. Ernd.* ad A. 1683. 43. mactatur elogio viri incomparabili doctrina, singulari erga externos humanitate, & maximis in rem litera-

literariam meritis insignis, atque ad A. 1688. 477. viri non minus eruditione præclara, morumque sanctitate, quam episcopatu oxoniensi recte laudabiliterque gesto celeberrimi.

Paulus *Colomesius*, (e cuius maioribus Petrus quidam se vocavit *de Colomedio*) rupellenfis, ob religionem e patria fugere coactus, presbyter ecclesiæ anglicanæ, & bibliothecæ lambethanæ curator, dedit etiam Vitas G. I. Vossii & Jac. Sirmondi, Epistolas CHRISTINÆ Suecorum Reginæ, Epigrammata & alia pœmata, nimioque propter Io. *Sancrofti*, archiepiscopi cantuariensis, singularis patroni sui, casum moerore sibi mortem attraxit anno 1692. Honorifica de auctore hoc, eiusque scriptis testimonia reperies in eiusdem Operibus a L. A. *Fabricio* editis p. 672. Quibus adde sis *Novam Biblioth.* T. I. 56. *Le Clerc* T. IX. de la Biblioth. choif. 335. & *Struvium* Introd. in notit. rei lit. 404.

Io. Bapt. *Cotelerius*, nemausensis, pastoris reformatæ ecclesiæ, qui ad romanam se postea recepit, filius, lacte caprino nutritus, adolescens iam adeo eruditus in ebraica, græca & latina lingua, ut eo audito venerabilis Clerus gallicanus obstuperet, postea doctor forbonicus, & professor linguæ græcæ regius, vir mediocris quidem staturæ, maximæ vero atque infinitæ propemodum literaturæ, a cunctis magni æstimatus, metu mortis in mortem ruit A. 1686. æt. 58. Steph. *Baluzius* in eius Vita, operi huic præmissa. Cui iungendi sunt *Grægorolus* in eius Memoria, quæ in principio Sorberianorum extat, & Carol. *Ancillon* dans les Memoires & vies de plusieurs modern. auteurs f. 379. Vide etiam *Altaerud.* A. 1699. I. C. *Wagenfeil.* de LXX. hebdom. Daniel. p. 18. & *Crisopulum* Censur. eclogar. Mayeri 43.

Io. *Clericus*, genevensis, Stephani Clerici græcæ linguæ professoris & senatoris genevensis filius, A. 1657. natus, *Chouet*, & patris sui Dav. *Clerici*, orientalium linguarum professoris, discipulus, continuato in salmuriensi academia studiorum cursu Genevæ repetiit, indeque cum Gregorio *Lessi*, italo doctissimo atque tot scriptis claro, in Angliam abiit, ibique aditu sibi ad viros tum temporis celeberrimos parato Londini per integros VI menses in ade quadam Gallorum sacras conciones ad populum publice cum omnium adplausu habuit, usque dum A. 1683. cum egregio illo viro, postea socero suo, Amstelodamum reversus est; ubi

ubi cognita inter Remonstrantes eius eruditione & virtute, primo philosophiam, deinde & theologiam docendi facultatem accepit; in quibus quantum valeat, doctrina & scriptis abunde comprobavit, philosophi, philologi, & theologi præclarum nomen insigniter meritis, sæpe etiam cum adversariis certans, quos inter fuere *Simoniæ*, *Perizonius*, *Baylius*, *Menardus*, *Vander Wayen*, *Wissius*, *Cave*, *Peires*, *Rich. Kidder*, alique. Quod ad scripta ab ipso edita attinet, eius curæ & industriæ debet resp. literaria editiones *Dictionarii moreriani*, operum *S. Augustini*, *Dogmatum Petavii*, *Commentariorum Hammondii* in *N. T.* *Compendium historię universalis*, *Artem criticam*, *Epistolas criticas & ecclesiasticas*, *Notas in Hammondum*, & alia, quæ deinceps nobis se se offerent. *Gottl. Frid. Jenichen* præfat. in *Clerici nostri Opera philosophica*, A. 1719. *Lipsiæ impressa*, & *Parrhesiana* 341. A *Collectoribus Actor. exauditor.* sæpius pro merito laudatur Clericus, atque ad annum quidem 1711. p. 277. salutatur plurimum operum & scriptorum hætenus five editor, five autor celebratissimus; a *Melnyssio* in eiusdem anni *Actis* p. 478. maximus per totam Europam inter viros, qui inventuri scholasticæ docendæ operam suam dicarunt, pius, iudicio præditus, & sincerus christianus; a *Schurzleischio* *Epp. arcan.* P. II. 320. quanquam multa in eius Arte critica reprehendat, vir acris ingenii & multæ variæque eruditionis: ut alios præteream.

Quando iam de Patribus cœpimus agere, de illis ipsis quid dicendum est. *Patres* hodie illi vocantur doctores ecclesiæ, qui a temporibus apostolorum ad annum Christi 800. vixerunt, & interpretati sunt scripturam sacram: unde & *ecclesiastici scriptores* appellantur, & hac ratione a doctoribus ecclesiæ subsequen-
tium temporum, qui in scholis Petrum Lombardum exposuerunt, philosophia, aut potius vanitatibus & inanitatibus philosophicis theologiam adulterantes, ac *Scholastici* dicti, distinguuntur; suntque Patrum alii græci, alii latini. Iudicium ad Patres duplex afferre debet lector, veritatis, ac prudentiæ: illud, ut sciat, quid in quolibet doctrinæ capite Scripturæ congruum, quid aduersum; quod qui non attulerit, eum non raro diversæ Patrum de una eademque re sententiæ antipitem animi reddent, nec doctiorem, sed dubium & ambigentem a se dimittent: hoc, ut scripta Patrum legitime discernat, probe conferat, deque iis candide iudicet. *Abr.*

Scultetus in Aphorismo de fructuosa lectione Patrum, Medullæ theol. Patrum præmissio. Qua de materia egerunt quoque Mart. *Chemnitius* in initio LL. theol. *Heerbrandus* disp. peculiari, *Dallæus* de Vsu Patrum, *Rivetus* in Crit. sacro, *Hülsemannus* & *Gerhardus*, Io. Gottfr. *Olearius*, I. c. *Meelfuhrer* in Corona C. Patrum & Dd. eccl. & *Du Pin*; deque selectu Patrum *Försterus* apud Crenium Exercit. III. de libris scriptor. opt. 20. 21. & *Lushernus* in Colloq. mensal. c. 30.

Neque vero, ut iam superius dixi, ea Patrum errata recensere, aut exscribere constitui, quæ notarunt *Centuriatores* magdeburgenses, Luc. *Osiander* in Epit. Hist. eccles. Abr. *Scultetus* in Medulla theol. Patrum. I. *Gerhard.* & Io. *Hülsemannus* in Patrologia, I. C. *Meelfuhrer* I. c. & I. G. *Olearius* in Biblioth. eccles. sed illa tantum cum benevolo Lectore communicare, quæ in quotidiana lectione modo hic, modo illic observavi, quæque alicuius momenti esse videntur.

XXI.

S. IVSTINI opera: item ATHENAGORÆ, THEOPHILI, TATIANI & HERMIÆ tractatus aliquot, græce & latine. Colonia (immo potius Wittebergæ, indicante *Tenzelio* in Dissert. select. 165.) iuxta parisiensem anni 1636. Editio hæc nostra non cedit parisiens, eo quod eam correxit *Vinterus*, *Schurtzfleischii* iudicio in Epp. arcan. P. I. 632. vir probus ac diligens, græcæque & latinæ linguæ admodum peritus; sed & typorum chartæque elegantia satis se commendat. Nuper etiam Thomas *Creech*, Anglorum eruditorum non ultimus, novam Iustini editionem Oxoniæ molitus est, sed non perfecit, sibimet ipsi vim inferens, neque ea, quæ affecta habebat, stare passus est. Londini A. 1715. genuina Iustini martyris opera *Thirlbins* excudenda curavit: nunc vero omnium, quæ feruntur, eiusdem operum plenissimam atque elegantissimam parat Io. Adolphus *Hefmannus*. Vide *Acta erudit.* A. 1716. 237. Contenta huius voluminis, & quidem in I. Tomo, sunt: 1.) *Parænesis ad Græcos*, p. I. λογος παρανηλικος, seu potius ελεγχος προς ελληνας, Io. *Lango* interprete. In quo scripto ostendit, christianam religionem præstantiores habere auctores, quam gentilem; hanc enim aut poetas habere, aut philosophos, utrosque autem esse

esse ridiculos & absurdos, cum illi deorum originem ex aqua deducant, deque eorum pugnis, amoribus & ærumnis blaterent; hi vero inter se de rerum principiis convenire nequeant: ceterum christianæ religionis auctores esse prophetas, quorum doctrina sit consona, certa, & divinitus inspirata: christianam quoque religionem esse vetustiore ethnica, quia Moses, eius princeps, ipsorum etiam ethnicorum testimonio omnibus Græcorum sapientibus, sive poetis, sive historicis, sive philosophis, sive legislatoribus sit antiquior. Porro duplicem monstrat viam, qua græci seu gentiles ad veram pervenire possint religionem, nimirum ex parte, si eam didicerint a veteri Sibylla, Aemone, Mercurio; ex toto autem, si ex divinis sanctisque prophetis. 2) *Oratio ad græcos*, p. 37. Henr. Stephano interprete. Qua probat, se cum ratione & recto iudicio ab ipsis discessisse: nihil enim in eorum religione sanctum aut Deo acceptum inveniri, immo ipsos eorum deos, iuxta poetarum descriptionem, admodum vitiosos ac scelestos fuisse. Videtur hæc oratio esse mutila, quoniam in ea non reperitur disputatio de demonibus, quam tamen in ea legerunt *Tatianus*, *Hieronymus*, ac *Photius*. 3) *Ad Senatum romanum pro christianis defensio*, p. 41. & II. ad *Antoninum, Pium*, p. 53. Io. Lango interprete. Cuius etiam est interpretatio sequentium scriptorum, usque ad p. 516. Sed hæc potius est prior, & illa posterior, atque hæc posterior prolixioris quædam quasi appendix, utraque autem scripta ad Imperatores M. Aurelium ANTONINUM & L. VERVM, Senatunque romanum, circa A. C. 161. L. Alb. *Fabritius* Biblioth. gr. l. 5. c. 1. p. 53. & I. E. *Græbe* Spicil. leg. Patr. sec. II. 143. In illa, prima videlicet apologia, queritur Iulianus, christianos iniquissime ad supplicia rapi ob solum nomen, causa incognita; deinde ad obiectiones gentilium respondet; denique a Senatu petit, ut is decreto, si quod hac de re promulgarit, Apologiam hanc publice adiungat, quo christianorum innocentia cuique innotescat: in hac, sive II. ut vulgo numeratur, Apologia, petit, ne christianos amplius puniant causa incognita, nam legitimum processum hoc postulare; propter nomen ipsum neque laude, neque pœna quem dignum esse; gentiles neminem suorum prius afficere pœna, quam reus fuerit peractus; iudicium contra christianos hætenus usitatum affectu præter rationem niti; doctrinam christianorum non esse talem, ut eius confesso-

res sint puniendi; omnes, qui hanc doctrinam amplectentur, renuntiare veteribus voluptatibus, caritatem erga mortuos exercere, & orare pro inimicis; doctrinam christianam multa habere ethnica similia, multa etiam diviniora; esse inter ipsos ethnicos circa religionis capita dissensiones, quarum causa tamen non sese invicem oderint; licuisse prisca Bacchum & Apollinem flagitiosissimos, item Proserpinam & Venerem colere, quidni & christianis Deum ingenuum? hæreticos post ascensionem Christi, a satana ætos, minime a Romanis puniri, nedum occidi; christianos diligentissime cavere, ne quam impietatem committant; christianorum doctrinam esse certam, eosque iure meritoque Christum secundo a Patre loco colere; nec eorum ritus & caerimonias causam esse posse, ut puniantur & interficiantur. Prolixiorē Apologiam hanc cum variorum notis Oxoniæ A. 1700. 8. edidit I. E. Grabe, sicut breviorē illam H. Huetius A. 1703. 8. Exstant etiam in longioris Apologiæ loca quædam Observationes Lat. Latini in Bibl. sacr. prof. Clericum T. II. Biblioth. select. 328. & T. III. 372. & I. Alb. Fabricium l. c. p. 54. 4) Liber de *Monarchia Dei*, p. 103. five potius posterior eius pars: nam gentilium duntaxat testimonia nunc iam in eo legimus, cum prius monarchiam illam sacrorum auctoritate voluminum confirmasset. 5) *Aristotelicorum quorundam dogmatum everso*, p. 110. Eorum nimirum, quæ leguntur in quinque libris & nono Naturalis auscultationis, & tribus de Cælo. Vbi notandum, ea, quæ num. XVI. sequuntur, sub num. XIII. collocanda, quæ autem numeris XIII. XIV. XV. posita sunt, ad num. XII. referenda esse, frustra que e Bibliotheca vindobonensi expectari augmentum, quod quidem CL. Lambecius promissit, huius libri, cum ea, quæ in codice cæsareo exstant, & pro novo thesauro habita sunt, illa ipsa sint, quæ Rob. Stephanus in græca editione iam exhibuit, Commelinus autem & Parisienses omiserunt. Grabe p. 155. 6) *Quæstiones ad græcos*, cum græcorum responsione, & responsionis illius confutatione. p. 159. De quo libro dubium, pro genuino, at interpolato tamen, an spurio haberi debeat; sique posterius valet, fraus ista paulo ante seculum XIV. facta fuerit. Quæstiones hæ numero sunt V. quarum prima agit de Dei ignoratione, secunda de futura mundi restitutione, tertia de mundi creatione, quarta de discrimine essentia & voluntatis divinæ, quinta de Deo,

Deo, an ingenuus ingenua faciat omnia. 7) *Quæstiones græcæ ad christianos*, cum responsione ad eas, p. 199. Agunt de incorporeo, Deo, resurrectione mortuorum, &c. suntque aut interpolatæ, aut confictæ. 8) *Dialogus cum Tryphone iudæo*, p. 217. Habitus fuit Ephesi per biduum, cum Iustinus in procinctu esset, navique Epheso abire vellet: & hoc colloquium ille postea in literas retulit inter annum Christi, uti *Grabe* p. 159. videtur, 150. & 160. Neque vero integer iste dialogus ad manus pervenit nostras, dum posterior prioris, & prior posterioris pars evanuit peritque. Certamina virorum doctorum de hoc libro, siue genuinus, an spurius, nota sunt, atque illa refert I. A. *Fabritius* l. c. p. 57. & *Buddens* in Notitia suor. scriptor. 16. Probat autem Iustinus contra Tryphonem, doctrinam christianam non vanis niti fabulis, sed demonstrationibus spiritu Dei plenis, solvitque hoc iudæorum argumentum, christianos falso de vera religione gloriari, quia mandata Dei de diebus festis, circumcissione &c. non servant, atque in homine spem collocent cruci affixo. 9) *Expositio rectæ fidei*, seu rectæ confessionis de S. consubstantiali Trinitate. p. 379. Sed hoc scriptum est spurium, & forsan Iustini siculi, qui vixit seculo V. *Sculcrus* Med. theol. Patr. 20. *Rivetus* l. 2. c. 4. p. 199. *Cave* 28. *Tenzel*. Exercitat. select. p. 183. *Crem.* Exercit. III. de libris scriptor. opt. 49. 10) *Quæstionum* siue dubitationum CXLVI. ad orthodoxos *Solutio*. p. 392. Neque hic liber est Iustini martyris, sed alterius recentioris, & fortasse Iustini siculi. Interim non est plane improbandus, cum paleis hisce gemmulæ quædam intermixtæ sint, quas studiosus lector ex splendore agnoscat. *Sculcrus* 24. *Cave* 28. *Tenzelius* 187. *Grabe* 165. *Placc.* de pseudon. 405. *Ion.* *Slasbingius* auctorem huius scripti vocat virum tersi iudicii, in Vindic. confess. p. 11. 11) *Epistola ad Diognetum*, p. 494. In qua differitur de religione christianorum, cur a iudæis & græcis secesserint: quæ sit ipsorum vita: quæ doctrina nova: cur mortem contemnant. *Grabe* nec ad spurias eam vult reiiicere, nec pro indubia venditare p. 165. *Sculcrus* autem, *Cave* & *Tenzelius* pro genuina agnoscunt, & auctor *Historia Imperatorum romanorum*, quæ in Actis erudit. A. 1693. p. 188. recensetur, antiquiori scriptori tribuendam, iamque ante A. C. 70. exaratam fuisse contendit: quæ autem p. 501. lin. 44. & deinceps operum S. Iustini extant, pro lacinia habet, antiquissimæ huic

epistolæ vergente tempore adfuta. 12) *Epistula ad Zenam & Socrum*. p. 503. Est tota ethica, atque in præceptis moralibus occupata, nec indigna S. Iustino, uti quidem iudicant *Scultetus*, *Tentzelus*, *Cave*, aliique. 13) A *Leontio* hierosolymitano, & *Eulogio* zigabeno citata loca e libro de S. Trinitate. p. 516. Et posterius quidam testimonium interpretem habuit Petrum *Zin*. Sed Leontium Expositionem fidei, qualis nunc extat, scripsisse negat *Grabius* p. 163. concedens interim, quædam ex opere cuiusdam Iustini de Trinitate, a Leontio contra Nestorianos & Eutychianos citata, in dicta expositione reperiri, longeque prolixius & diversam a nostro fuisse illud, quo Leontius usus est, Iustini opus. 14) Petri *Lausselis* Disputatio notarum Casauboni. p. 517. seu refutatio non tantum notarum, sed etiam calumniarum, (sic enim vocat refutator) quæ ab H. Casaubono in Exercitat. contra illustriss. Cardinalem Baronium Iustino martyri inurantur. In Tomo II. Fr. *Sylburgii* in Iustini opera annotationes. p. 1. & aliz ex *Perionio* & *Bilio* depromptæ. p. 44. cum triplici Indice, videl. verborum & phrasum, rerum, & dictorum Scripturæ. In Tomo III. 1) A THENAGORÆ Apol. pro christianis. p. 1. Contr. *Gesnero* interprete, qui tamen liberius vertit, melius autem *Suffrid. Petri*, qui codicem emendatiorem habuit. *Tentzel.* p. 205. Apologia huius ad Imp. fratres M. Aurel. ANTONINUM, & L. Aurel. VERUM (quanquam Steph. *le Moigne* contendit, oblatum fuisse librum, post VERI obitum, M. Aurel. ANTONINO, & M. Aelio Aurel. COMMODO, patri ac filio, quem ille in societatem imperii assumerat. *Tentzel.* 204.) duæ sunt partes, in quarum altera petit, ut christianis æquo cum aliis reis iure in iudiciis uti liceat, nimirum ut criminis convicti puniantur, non convicti autem absolvantur, in altera vero respondet ad tria christianis obiecta flagitia, quæ sunt *adulterium*, cœnæ thyestæ, & concubitus incesti ac promiscui. *Scultetus* 46. Apologia hæc I. A. *Fabrics* l. 5. B. gr. c. 1. videtur esse scripta intra annum Christi 177. & 180. ap. autem ab auctore oblata fuerit Imperatoribus; ipseque a christianis ad eos missus sive legatus, certum non habemus. Recusa fuit cum *Suffridi Petri* versione, notisque variorum, & novis Ad. *Rechenbergii*, theologi hodie Lipsiensis primi, Lipsiæ 1694. 8. cum *Gesneri* versione, notisque variorum

orum, & novis Eduardi *Dechair*, Oxoniæ e theatro scheldoniano 1706. 8. cui etiam additus liber Athenagoræ de mortuorum resurrectione, cum versione Pet. *Nannii*. Exiit etiam auspiciis Dav. *Humphrey*, cum binis ipsius dissertationibus, Iustini mart. Iosephi, Methodique fragmentis adhuc ineditis, & libro eiusdem Athenagoræ de Resurrectione. 2) EIVSDEM oratio de Resurrectione mortuorum. p. 40. Pet. *Nannio* interprete. In ea duo tractat vir sanctus, disputans contra eos, qui resurrectionem negant, eorumque argumenta solvens, deinde eandem ex IV. demonstrans fundamentis, 1. a fine hominis, 2. a communi omnium hominum natura, 3. a conditoris super homines iudicio, 4. a summo hominis bono. Et hæc etiam oratio recusa est Lipsiæ, cum variorum & novis Ad. *Rechenbergii* notis, A. 1685. 8. 3) THEOPHILI contra christianæ religionis calumniatores libri III. p. 69. Contr. *Clausiro* interprete, sicut annotat I. A. *Fabricius* p. 92. Optima editio, si textum respicias, est oxoniensis A. 1684. 12. quam curavit Io. *Fellus*. In quorum primo explicat doctrinam de Deo, & causas recitat, cur *Antolicus*, qui erat ethnicus sapiens, & ad quem hi libri directi sunt, resurrectionem mortuorum credere debeat: in secundo irridet deorum cultum, & diversas, immo contrarias poetarum ac philosophorum gentilium de Deo sententias commemorat, e contrario autem ostendit, prophetas, Spiritu sancto ductos, magno consensu docuisse: in tertio ostendit, inutilem esse operam ethnicorum scriptorum, quia neque ipsi verum noverint, neque alios ad eius inquisitionem hortentur; prætereaque calumnias ite repulsum, quibus christiani tunc petebantur, quasi 1. uxores haberent communes, 2. germanis sororibus commiscerentur; 3. humanas carnes ederent, 4. nullasque doctrinæ suæ haberent demonstrationes; & tandem, SS. literas neque novas, neque fabulosas, sed antiquissimas & verissimas esse, evincit. Atque notandum est, non esse commodiorem ad convincendos gentiles librum hoc ipso, quippe in quo auctor non ex SS. literis argumenta promit, sed ex natura, prout etiam facit S. Paulus. Hi libri, uti *Græbio* videtur Spicileg. Patr. sec. II. p. 220. non sunt eodem tempore scripti; saltem tertius a prioribus disiunctus fuit, ut qui a *Lactantio* seorsum tanquam liber de Temporibus allegatur. Scriptus autem fuit hic liber post mortem Imp. M. Aurelii

VERI, quæ contigit anno Christi 180. Quamquam Henr. *Dedue* in peculiari Dissertatione visum sit, non esse Theophili, episcopi antiocheni. 4) TATIANI contra græcos oratio, p. 141 interprete Conr. *Gesnero*. Qua ostenditur, nihil eorum, quibus græci gloriantur, studiorum apud ipsos natum, sed omnia a barbaris, ut illi eos vocant, hoc est, ab orientalibus inventa esse, eosque adeo immerito sibi solis arrogare veritatis notitiam, & nulla iusta de causa christianos odio prosequi, ridere, placitisque eorum invidere. Scripta est circa A. C. 168. cum auctor eius nondum esset infectus hæresi. 5) HERMIÆ gentilium philosophorum irrisio, p. 175. cum versione Raphæel, *Seileri*. Ridet autem, atque perstringit in hac oratione adversa inter se fronte pugnantes philosophorum opiniones de rerum principiis, anima, ac Deo. Vtraque hæc, & Tatiani & Hermiæ, oratio edita est Oxoniæ A. 1700. 8. a Wilh. *Worth* cum adnotationibus variorum, huiusque ipsius. 6) Henr. *Stephani* & Conr. *Gesneri* Annotationes in Athenagoræ apologiam, & librum de Resurrectione mortuorum. Præmissa autem operi huic sunt 1. Fed. *Morrelli* epistola de sua Iustini editione. 2. Frid. *Sylburgii* præfatio, qua vir hic clarissimus exponit, quibus præsidis fultus editionem suam curaverit, quod Jac. *Bills* omnia, *Pertoni* autem ea duntaxat, quæ præmissa erant, annotaverit, quodque Io. *Langi* versionem elegerit, quoniam sit accuratior. 3. De S. Iustino veterum testimonia. Sequuntur iam, quæ notata sunt ab eruditis hoc in opere.

In *Iustini* Cohort. ad Græcos p. 34. Sibylla, Babylone orta, *Berosi*, qui chaldaicam historiam scripsit, filia.

Hæc verba ab *glossatore* inopie interiecta esse indicat *Montacuti* in *Analect. ecclesiast.* exercitat. 4. *Morhof* Polyh. l. 1. c. 6. n. 32.

In *Iustini* pro christianis Apolog. II. p. 72. Cum Ptolemæus, Egyptiorum rex, bibliothecam instrueret, de prophetis iudæorum certior factus, ad *Herodem*, iudæorum tum regem, misit.

Errorem hunc notat I. *Georg. Escard* in Program. A. 1706. de Historia universi. contemptum sui vindicante.

In *Iustini Quest. & respons. ad oribed.* quaest. LVI. p. 424. Quod erit discrimen in resurrectione inter infantes baptizatos, qui nihil egerint, & eos qui non sunt baptizati, ac similiter nihil egerint?

Liber hic non est *Iustini*, fatentibus criticis. Iac. *Moberning* in *Historia baptismi* 170.

Iustinus, natus in Flavia Neapoli, urbe Palaestinae, ante Sichem dicta, patre Prisco, avo Bacchio, Romae commoratus sermonibus, vita & habitu philosophum egit, martyrum autem constantia, senisque cuiusdam admonitionibus motus, christianam circa annum Christi 133. suscepit religionem, atque hinc *Crescentem*, philosophum cynicum, nactus hostem, ab eodemque insidiosè accusatus, martyrii gloriam obtinuit anno Christi, ut probabile videtur, 163. *Hieronymus* Catal. scriptor. eccles. c. 23. *Tentzel*. Exercitat. select. p. 165. *Cave* P. I. 27.

Athenagoras, patria atheniensis, professione philosophus, studio christianus, homo cum primis pius, singulari ingenio praeditus, in divinis iuxta & humanis literis egregie versatus, (verba haec sunt *Rechenbergii* in eius editione) secundi scriptor seculi, quo anno obierit, quoque mortis genere, cum ignarissimis scimus. Plura autem de eo sciremus, si XII. eius libri *περί των εις εαυτων*, qui MSS. extabant in bibliotheca Conr. *Gesneri*, in lucem exiissent. Sed opus de vero & perfecto amore, quod eidem tribuitur, est supposititium. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 5. c. 1. p. 85. *Tentzel*. 199. *Olearius* Biblioth. eccles. 89. Stilus eius, iudice Suffrido *Petri*, grandis est, & quantum sobrietas attica maximum capere potuit.

Theophilus noster non est ille, cui Evangelium Actusque apostolicos Lucas inscripsit, sed multo iunior, & quidem homo antiochenus, ex gentili christianus, ac postea episcopus urbis patriae, A. C. 168. clarus, & post annum 180. defunctus. Scripsit & alios libros, unum contra Hermogenem, unum contra Marcionem, & libros catecheticos, sed omnes hi perierunt. Elaboravit quoque commentarios in euangelia, proverbias Salomonis, & Canticum canticorum; sed qui partim non extant amplius, partim mutili sunt. *Grabe* Spicileg. patr. sec. II. p. 219. I. A. *Fabricius* p. 91. *Olear.* P. II. 201. R. *Simon* Hist. crit. N. T. part. III. c. 1. p. 4.

Pars I. in fol.

I

Ta.

Tatianus, natione assyrius, sive syrus, ex Mesopotamia, sophista sive philosophus, si non orator, deinde ex gentili christianus & Iustini discipulus, ad christianam quidem religionem eius perspicuitate & simplicitate permotus, vitæque christianorum modesta & frugali perspecta, multos scripsit libros, e quibus hodie tantum superest Oratio ad gentiles, *Eusebio, Irenæo, & Origeni* laudata, ut elegantissima, utilissima, & eruditissima. Verum mortuo S. Iustino in graves incidit errores, damnans coniugium, veluti corruptionem, & abstinens a vino & animatis, atque ita sectam Encratitarum condens, obiitque, prout Io. Gottfr. *Oleario* in Abaco Patr. (nam in Biblioth. script. eccl. omisum est) p. 441. videtur, A. 175. cum Irenæus, Lugdunensium antistes, adversus hæreses scriberet. *Tentzel.* 218. *Cave* P. I. 34. I. A. *Fabricius* l. 5. c. 1. p. 81.

Hermias, sive *Hermias*, philosophus christianus, licet non constet, quo tempore vixerit, antiquus tamen est scriptor, qui floruerit scripseritque ante religionis paganæ destructionem. Legantur etiam, quæ de eo tradunt *Tentzelus* p. 227. *Cave* P. I. 37. & P. II. 21. I. A. *Fabricius* 96. I. G. *Olearius* B. script. eccl. P. I. 330. Magnum autem saltum facit Iac. *Tirinus*, qui in Indice auctorum sui in S. scripturam commentarii, v. *Hermias*, hunc nostrum ait illum esse, cuius meminit Diog. Laërtius l. 5. f. 3. in vita Aristotelis, qui-que ex eunucho et trapezitæ famulo factus sit philosophus, Platonis discipulus, ac postea Atarnensium tyrannus.

Contr. *Gesnerus*, tigurinus, medicus, philologus & polyhistor, pius etiam, & omni virtutum genere ornatissimus, lumen Germaniæ & decus Helvetiæ, inter universalium & perpetuorum catalogorum scriptores principatum obtinens, quantum iuvandæ reip. litteriæ studium in se esset vel eo ostendit, quod lue pestifera correptus, omni alia, præterquam salutis æternæ cura abiecta, supellectilem librariam ita disposuit, ut scripta inedita post ipsius mortem publicari possent. Obiit A. 1565. æt. 49. postquam perpetuam ipse sibi noctem prædixerat, vir uti *Thuanus* iudicat, longissima vita dignissimus. Melch. *Adam* in Vitis medicor. 146, *König* 343. *Magirus* 389. *Conring* de Biblioth. Augusta 14. *Vogler* Introduct. in notit. bonor. scriptor. 10. 24. B. G. *Servus* Introd. in notit. r. l. cap. 1. p. 27. Horrendis autem *Craßi* verbis, quæ leguntur. Elogior. P. I. 26. opponi possunt ea, quæ de eius cura salutis æternæ memorat *Thuanus*, deque eius virtutibus *Teissier*. *La-*

Leontius, byzantius, ibique advocatus, si non etiam ecclesiæ presbyter, postea monachus in Laura S. Sabæ prope Hierosolymam, claruit sub MAURICIO Imp. & vitam protraxit usque ad annum 620. Scripsit Excerpta, sive scholas de sectis, item adversus Eutychianos, Nestorianos, ac Severum, Dubitationes hypotheticas, & alia. *Cave* P. I. 303. *Olearius* B. script. eccles. P. I. 442. & P. II. 114. Io. Alb. *Fabricius* B. gr. l. 7. p. 451. G. I. *Vossio* de Histor. gr. l. 4. c. 18. idem videtur cum Leoncio, cyprio episcopo, sed *Olearius* eos distinguit.

Euthymius Zigabenus, monachus græcus, ordinis S. Basilii, A. C. 1116. florens, ALEXIO Commeno familiaris, confecit Panopliam adversus hæreses, & Comment. in psalmos, in X. scripturæ cantica, & in IV. euangelia. *Voss.* l. 2. de Hist. gr. c. 27. *Cave* P. I. 451. *König* 289. & *Olearius* P. II. 251. Ceterum de Euthymio notandum, eum, ut *Colomesius* observat p. 627. & ex eo *Crenius* Dissert. I. de furib. librar. p. 55. exscribere Chrysostomum, tacito eius nomine.

Petrus Franciscus *Zin*, veronensis, plurima e græco in latinum transtulit, ut Gregorii nazianzeni orationem de amandis & amplectendis pauperibus, Gregorii nysseni orationes II. eiusdem argumenti, Philonis vitam Iosephi, IV. abbatum, Ephraimi, Nili, Marci & Esaia quædam opera, & 3. condidit orationes, quarum prima agit de virtutibus Augustini *Valerii*, episcopatum veronensem auspicientis, secunda de philosophiæ laudibus, tertia de iuris & legum laudibus, floruitque medio seculo XVI. *Simlerus* in Epit. Biblioth. Gefner. 672.

Conradus *Clauser*, tigurinus, eodem, quo Zinius, florens tempore, latinitate donavit *Cornuti*, sive *Phornuti* commentarium de natura deorum gentilium, Commentarios quosdam in epistolas Pauli, *Laonici* libros X. de origine & rebus gestis Turcarum, ipseque scripsit Sermones de I. Christi passione & resurrectione, librum de Oratione, Admonitionem de legendis poetis, Phrases Isocratis, Methodum analyticam ex Platone, Aristotele, Hermogene & Cicerone conflata, Artificiosam methodum declamandi, concionandi, disputandi, conscribendi epistolas, & alia. *Simler.* 161.

Ioach. *Perionius*, Cormeriaci in Turonibus natus, Aristotelem elegantius latinum, quam Io. Argyropylus fecerat, reddere studens, dum nimium Ciceroni addictus erat, Nic. *Græchii* & Gul.

Guerensai censuram expertus est. Eidem etiam cum Pet. *Ramo* contentio fuit de Aristotele. Multa ex Patribus græcis transtulit in latinam linguam, suasque ipsius lucubrationes publico dedit, quibus nominis famam, satis inter sui ævi homines claram, ad posteritatem propagavit, & animam de litteraria republica bene meritam Deo reddidit A. 1559. *Thuanus* lib. 23. p. 451. *König* 620. G. Th. *Meier* præf. in analysi Polit. Aristot. §. 47. cuius verba refert *Magirus* 647.

Iacobus Billius (de Billi) prunæus, sancti michaelani cœnobii in eremo antistes, vir non plus nobilitate, (verba sunt partim *Thuanus* l. 74. p. 96. partim *Königii* p. III.) quam propria virtute ac sanctimonia & doctrina ab omni fūco aliena, linguæque græcæ exacta cognitione clarus, præterea etiam mathematicum & iuris peritissimus, græcos Patres eleganter transtulit, notisque illustravit. Edidit etiam Formulas græcarum locutionum, Anthologiam sacram, & Observationes sacras: eiusque Carmina extant T. I. Delit. gall. Vtebatur familiariter Gilb. *Genebrardo*, viro doctissimo, cuius in ædibus Lutetiæ dum valetudine parum firma hospitatur, & Gregorianæ versionis nuper a se recognitz novam editionem urget, sub exitum anni 1581. post longa morborum tædia, vix 47. ætatis annum ingressus, in eadem, qua vixerat, pia animi tranquillitate ad Deum migravit. *Blount* 771. Vide etiam, quid in eo notet Rich. *Simon* T. II. de la Biblioth. choif. 35.

Pet. *Nannius*, alcmariensis, presbyter & canonicus atrebatensis, græcæ autem & latinæ linguæ 18. annos Lovanii in collegio buslidiano professor, grammaticus præterea, criticus, orator, theologiæ, iuris & matheseos gnarus, comis & blandi vir ingenii, multis doctrinæ suæ monumentis rem litterariam promovit, dum aliquot Patrum scripta feliciter transtulit, & de suis lucubrationibus reliquit Miscellanea, Dialogos, Orationes, item Scholia in Canticum canticorum, & Sapientiam Salomonis, Mortuus est A. 1557. cum sæculo annos ætatis numerans. Defunctum laudavit Cornel. *Valerius*, & Sigism. Frid. *Fugger*, L. Baro in Kirchberg & Viana, ut gratus discipulus, iussuque patris, qui cum *Nannio* amicitiam coluerat, bene merito tumulum posuit in D. Petri basilica louanienfi. Melch. *Adam.* in Vitis philosoph. 178. *König* 566. *Magirus* 610. *Blount* 664. *Cren.* Animadv. P. XV, 88.

Raph.

Raph. Seiler, augustanus, ICTus, florens A. 1553, e græco translulit *Cydonii* de contemnenda morte orationem, collegit Decisiones seu Sententias Camera imperialis ab A. 1495, usque ad annum 1570. ediditque Remissiones vel Relegationes, instar mercurialis statutz indicantes, quo quique textuum iuris civilis, veri, perspicui solidique intellectus loco, ultra ordinarias leges, a diversis iuris interpretibus traditi atque explicati sint. *Simler.* in Epit. Biblioth. Gesner. 717. *König* 745.

Fed. Morellus, gallus, eruditione clarus in initio sæculi XVII, edidit *Pisidem*, commentarium in *Scatium*, & *Libanii* orationes. *König* 553. *Morhof* Polyh. T. I. l. 6, c. 2. n. 19. p. 271.

Pet. Lanßelius, gravelinganus, linguarum orientalium in academia madritensi professor, obiit A. 1632. æt. 52. deditque Scholia in ea SS. bibliorum loca, ubi Em. Sa & Io. *Mariana* deficiunt. Vid. *König* 457. & L. Fr. *Mayer* Biblioth. bibl. 70.

XXII.

IRENÆI Opera, quæ extant, & Fragmenta, cum scholiis & annotationibus Iac. *Biblii*, Front. *Ducal*, & Fran. *Penardentii*. Lutetiz Paris. 1675. Quæ editio a *Cave* P. I. 31. habetur pro præstantissima. Meliores autem infecutz sunt, *Grabiana* Oxoniæ A. 1702, de qua vide *Acta erud.* eiusd. anni p. 309. & Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 728. & Biblioth. gr. l. 5. c. 1. p. 66. atque parisiensis P. *Massueti* A. 1710. de qua *Journal des Savans* A. 1711. P. I. 68. & *Fabricius* B. gr. l. 5. p. 69. Operibus hisce præmittitur 1. *Penardentii* *epistola dedicatoria* ad CAROLVM Iotharingum, metensem & argentinensem episcopum, ac Pontificis a latere Legatum, in qua eorum studium commendat, qui veterum, præsertim theologorum, scripta edunt & emendant, deinde in laudes excurrit cum Irenæi, tum Caroli Iotharingi. Invehitur autem in Lutheranos & uti vocat, Calvinianos, eosque divum Petrum horrendis probris lacera-re, hominem libero arbitrio spoliare, operibusque iustis nullum in cælis præmium polliceri criminatur: quæ omnia sunt falsa, talia tamen, quæ fidem faciunt iudicio Ios. *Scaligeri* Canon. isagog. chronol. l. 3. p. 216. ubi editores hosce Irenæi vocat clamorosos & maledicos. 2. *Commonitio* ad lectores de hac Vta librorum Irenæi editione, ubi fatetur, Irenæum græce scripsisse, putat autem, sive eundem,

dem, sive presbyterum quendam græca in latinum transfuisse.
 3. Vita Irenæi per eundem *Feuardentium*. 4. Antidota adversus probra & impias criminationes, quibus illustrissimam B. Irenæi famam lacerare, auctoritatemque vel imminuere, vel labefactare conentur novissimi huius temporis hæretici. Quinam vero illi? Ex crudeli quidem Feuardentii sententia: Calviniani & Lutherani, illi in libro gallicano, quem Clypeum fidei inscripserunt, hi in Centuriis magdeburgensibus. 5. Encomia B. Irenæi ex priscis Patribus collecta. 6. Interpretatio latina vocabulorum græcorum, quæ in Irenæo passim obvia sunt.

Ad Irenæi autem scripta quod attinet, exhibetur heic ex illis, quicquid' superest, videlicet 1) V. libri adversus hæreses p. i. scripti ante annum Christi 177. ita tamen, ut intervallo aliquo duo priores libri præcesserint reliquos. In quorum primo agitur de erroribus hæreticorum inde a Simone mago usque ad sua tempora, in primis autem de erroribus *Valentinianorum*: in secundo refutat eos per ipsorum principia, ostendens, sibimet ipsos contradicere: in tertio docet, per auctoritatem ecclesiæ fieri non posse, ut totius mundi ecclesiæ conspirarint in sententia doctrinæ apostolicæ contraria; In quarto probat, non esse nisi unum Deum, & contra *Marcionem* demonstrat, eundem esse Deum in V. ac N. T. Præterea rationes affert, quare homo spiritualis i.e. christianus, condemnet paganos, iudæos, hæreticos, & schismaticos: in quinto, eoque magna ex parte mutilo, agit de redemptione I. Christi, de lapsu hominis, resurrectione, extremo iudicio, antichristo, & statu animarum post mortem. Quamvis autem translatio horum librorum, exeunte seculo II, ut *Grabio* videtur, a quodam lugdunensis vel alterius in Gallia ecclesiæ ministro facta, admodum sit barbara & erroribus plena, nihilo minus tamen pretiosum est depositum, unde doctrina S. huius patris perspicui & æstimari potest. 2) Fragmenta horum librorum græca ex Eusebio, Theodoro, Epiphania & Damasceno, latine reddita a Ioach. Perionio, Iac. Billio, Io. Christophersono, aliisque: item Fragmenta V. ex scriptis B. Polycarpi, nunquam antea impressa. *Billii* scholia & *Ducii* Notæ ultra XIX. primi libri capita sese non extendunt, sed *Feuardentius* singula omnium librorum capita notis illustravit: quæ, *Du Pinii* iudicio p. 74, maximam partem sunt utiles, & eruditæ, sed non nullæ earum

rum excedunt limites, quos sibi præscribere debet commentator, quippe qui explicare debet auctorem suum, non vero ostentare eruditionem. 3) Fragmentum ex libro extremo Ogdoadis (quam scripsit contra Florinum valentinianum, nuper presbyterum romanum) de accurate describendis & cum *αυτογεαφαις* conferendis suis libris, cum diris & imprecatione, quales & Iudæi & Christiani, immo etiam Romani, Græci & barbari suis adponere solebant libris. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 5. p. 74. 4) Fragmentum epistolæ ad VICTOREM papam de celebratione pascharis diversa apud orientales & occidentales. Et post Indicem plura sequuntur Fragmenta, a *Duca* serius transmissa. Alia edidit Christoph. Matth. *Pfaff*, quæ recensentur in *Clerici* Biblioth. anc. & mod. T. III. 449. & nel *Giornale de' Letter. d' Italia* T. XVI. 226. 5) Sub finem operum additur etiam *Arnobii* catholici & *Serapionis* confictus de Deo trino & uno, duabus in Christo substantiis in unitate personæ, gratiæ & liberi arbitrii concordia, cum notis *Fernardentii*.

Lib. I. adu. hæres. c. 26. p. 127. b.

Non similiter, ut Cerinthus & Carpocrates opinantur.

In Annot. ad c. 9. l. 2. p. 159. a.

Hoc ipsum novissimi huius ævi *Gnosticis*, i. e. *Lutheranis* & *Calvinianis* contigisse.

L. 2. c. 57. p. 218. a. Nec invocationibus angelicis facias aliquid, nec intantationibus, nec aliqua prava curiositate, sed munde & pure & manifeste orationes dirigentes ad Dominum.

In Annot. ad lib. IV. c. 23. p. 340.

a. Calvinus & Marloratus plane iudaizantes.

In Annot. ad lib. IV. c. 37. p. 374.

a *Hermæ* seu Pastoris scripta.

Consimiliter. Vetus disp. I. de cura veter. circa hæres. 33. *Itig* de Hæresiarch. ævi apostol. (in *Actis* erud. 1690. 311.)

Vid. *Le Clerc* Biblioth. chois. T. III. 406.

Sic legendum: Nec invocationibus angelicis facis aliquid — orationes dirigens ad Dominum. *Werlhof* Programm. A. 1702. C 3.

Hoc refutatur a *Clerico* T. III. de la Bibl. chois. 406.

Hermæ E. S. *Cyprianus* ad Hieronymi Catal. de Scriptor. eccles. 235.

Irenæus, natione græcus, post Domitiani mortem natus, discipulus S. Polycarpi & Papiæ, a *Porphyrio* episcopo lugdunensi ordinatus provecta iam ætate presbyter, eiusque successor factus A. 178. subque SEVERO Imp. martyrium passus circa annum 202. aut 203, scripsit græce, non latine, (ut *Erasmus* initio credidit, postea tamen errorem suum corrigens) & quidem, præter libros & epistolas superius commemoratos, tractatum contra gentiles περί ἐπιστήμης de scientia: librum de disciplina: Demonstrationem apostolicæ prædicationis, ad Marcianum fratrem: librum διαλέξεων διαφωτεινών, h. e. dissertationes aut homilias super variis materiis: epistolam ad Blastum de schismate, quia ille prætextu ritus paschalis iudaismum in ecclesiam invehere cum non posset, ab ea discessit: librum de monarchia ad Florinum, in quo ostendit, Deum non esse auctorem malorum. Stilus Irenæi non est sublimis, sed pressus, tersus, nervosus, nec tam aptus ad delectandum, quam ad erudiendum lectores. Henr. *Doduvellus* scripsit Dissertationes VI. in Irenæum, de quibus vide *Acta erudit.* A. 1690. 547. & Io. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. I. 5. p. 68. De ipso autem Irenæo evolve sis non tantum *Doduvellum* & *Fabricium* modo memoratos, sed etiam *Königium* 434. *Magirum* 481. *Blount* 174. *Du Pin* T. I. 75. *Olear.* T. I. 416. *Cave* T. I. 30. *Grabinus* Prolegom. in Irenæum, & R. *Simon*, Hist. crit. N. T. part. III. c. 1. p. 8.

Arnobius, vulgo iunior dictus, ut ab Arnobio afro distinguitur, gente, ut videtur, gallus, scripsit etiam Commentarium in psalmos, & Annotationes ad quædam loca euangelistarum, florens sub medium seculi V. *Fenardent* in Præfat. *König* 63. *Cave* P. I. 255. *Olearius* P. I. 79.

Fran. *Fenardent*, gallus, ordinis Minorum, S. theol. D. & professor parisiensis, natus A. 1541, florensque adhuc A. 1580, commentatus est in Ruth, Esther, Ionam, epistolas Iacobi, Petri, Iudæ. Reliquit etiam Theomachiam calvinisticam, hæreticosque, ut Andr. *de Souffray* loquitur in Continuat. Bellarm. p. 51, acerrimis scriptis exagitavit. *Dallans* in lib. de Pœna & satisfact. 462. scribit, fuisse hominem suo nomine dignissimum, cæcosque irarum, odiorum & furiarum ignes sic exagitasse, ut raro apud se esset. Et *Hottin-gerus* Bibliothecar. 373. corruptionis in Irenæo eundem accusat, ipsosque Pontificios propterea editionem coloniensem seuardentianæ præ-

preferre observat. Adde *Kinty.* 302. *Casauboniana* 67. *Covv* P. L. 31. *Thomaf.* in *Cautel.* p. 129.

OPTATI milevitani Opera, cum observationibus & notis Gabr. *Albaspinaei*. Parisiis 1631. Huic editioni quæ vitiosa est, accesserunt etiam eiusdem Albaspinaei de veteribus ecclesiæ ritibus Observationum libri II. ac Notæ in concilium eliberitanum & quosdam alios antiquos canones, atque aliquot Testulliani libros. Præclara autem & emendata, ceterisque omnibus præferenda est editio Lud. El. *Du Pin*, cum ipsius *Albaspinaei*, *Fran. Baldassari*, *Mic. Casauboni*, *Casp. Barbii*, & incerti scriptoris notis, Lutetia Parisi. (an verò Amstelodami?) A. 1700. de qua *Acta eruditiorum* A. 1701. pag. 193. Contenta nostri voluminis hæc sunt: 1) Caroli *Paulini*, aurelianensis, S. L. ac postea LVDOVICI XIV. Gall. Regis confessionarii, qui editionem istius, post obitum Albaspinaei, curavit, *epistola* ad Armandum Io. Cardinalem de RICHELIEU *dedicatoria*, in qua in laudes magni huius Cardinalis excurrit. 2) Narratio felicitis obitus Gabr. *Albaspinaei*. 3) Præfatiuncula ad lectorem, qua refertur, statuisse beatum hunc episcopum historiam omnem carthaginensem, ac Donatistarum hæresis ortum atque progressum sic illustrare suis Observationibus, omnino ut hæc superioribus seculis implicata quæstio posteris aperta, plana, explicata denique videretur: sed mortem præmaturam huic obstitisse proposito. 4) *Albaspinaei* observationes XL in Donatistarum historiam, videl. 1. de erroribus ac criminibus Donatistarum. 2. & 3. Quomodo congruerent aut differrent Novatiani & Donatistæ. 4. An *Melchisedes* datus fuerit iudex a CONSTANTINO, in causa Donatistarum, 5. 6. 7. de manus impositione, quæ est in sententia Melchisedis. 8. 9. An quosdam reordinarint Donatistæ. 10. de Concilio arelatensi, contra Calvinum & Molinæum seniore. 11. de die & Consulibus iudicii proconsularis, quo Felix apungitanus purgatus fuit. 5) *Optati* libri VII. contra Parmenianum. *Meronymus* tantum VI. memorat: septimus autem, ut *Sextus* & *Du Pin* Tom. 2. p. 109. videtur, est auctori nostro suppositus, & factus alicuius atri haud ita diu post Optatum viventis, & primum in lacem productus a *Fran. Baldasso* ICto A. 1569. Optatus in libris suis VI. non solum surgentis atque invalescentis donatianæ sectæ factionisque historiam exponit, sed errores ipsos Donatistarum confutat, scelera item, factiones, & sacrilegia ipsorum;

ut vocantur, exagitant. In specie autem liber I. agit de traditoribus & origine schismatis Donatistarum. II. de una vera ecclesia, quæ, & ubi sit? III. de defensione ecclesiæ catholicæ adversus criminationes *Parmentianæ*, quod, dum unio africanæ & aliarum ecclesiarum quærebatur, duo a Marcario, CONSTANTIS Imperatoris Legato, essent occisi. IV. de abusu dictorum scripturæ, quem committant Donatistæ, dissuadentes populo unitatem ecclesiæ. V. de baptismatis iteratione nefaria. VI. de multifaria stultitiâ Donatistarum, & moribus perversis eorum, qui ad ipsos transierunt. In VII. repetuntur non nulla capita, in prioribus iam tractata libris, atque ad novas aliquot Donatistarum provocaciones respondetur. 6) Notæ Gabr. *Albaspinaei* in VII. Optati libros. 7) In eisdem Annotationes ex Fr. *Baldvini* commentariis. 8) Ad eosdem *incerti auctoris* Emendationes. 9) Gesta purificationis *Cæciliani & Felicis*. Sunt pars quædam processus verbalis circa iustificationem Felicis, episcopi antumnitani, habiti A. 314. m. Febr. in quo convincit *Ingentium* falsi, quod nimirum & ipse contribuerit aliquid ad epistolam Cæciliani, qua falso accusabatur Felix, quasi esset traditor. 10.) Exemplum epistolæ *Constantini*. Quæ præcipitur Ablatio, ut Cæcilianum cum quibusdam suis sectæ episcopis æque ac nonnullos ipsius accusatores Arelatem mittat, quo ibi in Synodo mox instituenda possiat iudicari. 11.) Concilium episcoporum Arelate celebratum & directum a SILVESTRO, Episcopo Romanorum, Vbi habentur V. epistolæ CONSTANTINI Imp. e quibus Donatistarum obstinatus animus, & Imperatoris moderatio ac studium pacis ecclesiæ elucet. 12.) Fragmenta a donatistâ quodam scripta ex historia passionis martyrum africanorum sub Anulino proconsule: videlicet, Dativi, Saturnini, Felicis, Ampelii & aliorum. Scriptum hoc complectitur impudentes Donatistarum calumnias contra Mensurium & Cæcilianum. 13.) Gesta Collationis carthaginensis. Habita hæc fuit Collatio inter Catholicos & Donatistas, HONORII Cæs. iussu, coram Fl. Marcellino V. C. Trib. & Not. P. C. Varanis V. C. A. 411. ac primum in lucem edita a Papirio *Masonio*, posteaque a Petro *Pithæo* cum MESS. collata & emendata. 14.) Historia carthaginensis Collationis ex Commentariis Fr. *Baldvini*. 15.) Observatorum *Albaspinaei* libri duo, eiusdemque Commentarii & Notæ in aliquot concilia & Tertulliani libros, nimirum in Concilium eli-

ber-

berinum, caesaraugustanum, toletanum I. barcinonense, gerundense, nicænum I. chalcedonense, ancyranum, neocæsariense, antiochenum, laodicense, & caput 2. epistolæ tertiæ INNOCENTII P. R. ad Exuperium; in conciliū arelatense I. arausicanum I. valense I. arelatense II. valentinum, epæmenise, carthaginiense II. III. & IV. in *Tertulliani* libros de Penitentia, de Oratione, ad Vxorem, de Præscriptionibus, de Pudicitia, de Spectaculis. *Thomas*. in Cautel. c. II. §. 26. c. 23. §. 19. De Notis & Observationibus istis, ac præcedentibus etiam, quas memoravimus numero sexto, sic iudicat *Du Pin* p. 121. eas quidem explicare quædam capita disciplinæ, nec tamen semper recte se habere. Interim pro frivolis scripta isthæc non sunt habenda, sicut iudicat *Halsmannus* in Patrol. c. 4. n. 28. sine causa fecit *Mer. Casaubonus*. Observationes hæc alias prodierunt cum notis *Georg. Kessembælli*, opera *Chr. Rittershusii*, in 4. item cura *Gebh. Theod. Alsteri* eadem in forma.

Optatus, afer, milevitane ecclesiæ in Numidia episcopus, circa annum Christi 370. sub VALENTINIANO & VALENTE Imp. sedente Romæ DAMASO, sex libros adversus Parmenianum, Isecta donatistæ episcopum, elucubravit; vixit autem usque ad pontificatum SIRACH, ac THEODOSII imperium: quo tempore libros suos recensuerit, eaque confecerit additamenta, quæ libro VII. continentur. Quo vero anno diem supremum obierit, non liquet. *Sacchi* nomen inde iam ab initio sexti post natum Christum seculi tributum ei est. Occasio libros istos scribendi Optato hæc fuit: Donatistæ maledicis ubique vocibus adversus Catholicos perfirebant, at confessum & colloquium eorum vitabant quam potenter maxime. *Parmenianus* autem non contentus, dictis, quæ in ventos abeunt, Catholicos intellere, sententiam scriptis suam complexus est. Hæc igitur *Optatus* sibi refutanda sumit libris prædictis, quorum utilitatem prædicat B. *Hieronymus*, multaque & valde egregia ad doctrinam pariter & disciplinam ecclesiasticam in eis contineri, variis probat exemplis. Stilus auctoris est magnificus, vehementer, & pressus, sed minus nitidus, ac politus. *Du Pin* in præfat. (& in *Actis erud.* A. 1701. 195.) *König* 590. *Cave* P. I. 131. *Olear.* P. II. 44. *Coniurati* *magdeburgenses* laudant eum, ut virum instructum multiplici eruditione, constanti pietate, & doctrina. *Barthius* vocat pium & elegantem scriptorem, summumque argumentandi artificem. Vide *Magirum* 623.

Gabr. *Alhassinaus*, Guilielmi Marchionis a Castello novo filius, adeoque ex illustrissima familia editus, aurelianensis episcopus, multis virtutibus, doctrina, ingenio, consilio, acritate mentis, navitate, canonum veterum decretorumque scientia, & præclaris ingenii dotibus, præcipue vero humanitate, misericordia & liberalitate erga pauperes insignis, ac fere incomparabilis fuit. Famulorum ægotantium curam ipse habuit, eosque crebro iussit. Nihil ei prius, nihilque antiquius fuit, quam copias pauperibus suas, easque ingentes, elargiri, illos ipsos *obviaver ac pinguiores suas fructus* (vox Antistite digna, sed oppido rara!) vocitans. Sæpe etiam piis hominibus dixit, si gravior annona incumberet, non ex tantum, quæ in numero haberet, cum egenis communicaturum, sed omnem insuper supellectilem suam, & abacum, & currum, & sacrarii sui aurum atque argentum omne oppigneraturum. Immo post mortem suam nihil de familiarum claritate, nihil de dignitatibus, nihil de virtutibus suis prædicari voluit, præter unicam in pauperes misericordiam: eamque sibi fore dulcem nectam, funebrem pompam, ac monumentum ære perennius putavit. Mortuus autem est A. 1630. Gratianopoli, cum ex Alpibus, ad quas L V D O. V I C V S XIII. Rex christianissimus fulminabat, & ad quem a Cle- ro gallicano missus fuerat, redisset, mortemque eius sensit vidique in somnio mendiculus quidam, in via, qua Aurelia Magdunum itur, cum misera & afflicta matre degens: media enim nocte magno eiulatu matrem excitavit, ac *forte post hoc peribit*, inquit, *o mater: obiit sacer antistes, iam iam vale mihi dicit, atque ut sua causa Deum orarem, multis precibus obnixæ contendit.* Nam Aurelia Magdunum ad castellum suum nunquam ibat benignissimus præsul, neque Magduno redibat unquam Aureliam, quin mendicanti ad currum pauperulo isti nummum impertiret argenteum, unde arctissima in rerum omnium egestate sustentaretur oppressa familia. Atque hæc excerptimus ex *Descriptione saluti eius obitus*, quæ, uti diximus, Operibus præmissa est. Ab *Esserio* in Epp. Ignatii c. 6. p. 195. dicitur vir antiquorum ecclesiæ rituum scientissimus; & a Ger. *Titis* de phrasib. vet. eccl. Dd. p. 158. episcopus doctissimus. Quibus adde Ios. *Arnd* de freq. commun. c. 5. p. 133. & Christian. *Eluvichium* de ordinat. presbyt. p. 3.

XXIII.

CLEMENTIS alexandrini opera, græce & latine, ex versione Dan. Heinsii, & emendationibus Frid. Sylburgii, variorumque annotationibus. Coloniz, seu potius Wittebergæ, 1688. Ex bibliotheca Frid. Bened. Carpzovii. Editio nova, iuxta parisinam A. 1641. Huic autem *De Prin* T. I. p. 86. præfert alteram parisinam de A. 1629. Et illi quidem, qui ad hanc editionem contribuere annotationes, sunt Theod. Cantabrigiæ, Ioan. Arærinus, Dav. Haschellius, Georg. Rottius, Pet. Villorius & Hieron. Commelinus. Opera vero ipsa, hic contenta, sunt: 1) Admonitio ad gentes p. 1. Quæ eas hortatur, ut relicta religione sua falsa christianam amplectantur. 2) *Pædagogi* libri III. p. 77. Quibus hominis conversi mores formantur, seu theologia moralis traditur. 3) *Stromatum* libri IXX, p. 269. In quibus ei, qui iam informatus est in doctrina christiana, uberiores eius cognitionem subministrat: præcipuusque huius operis scopus est ostendere, doctrinam christianam philosophia esse antiquiorem. Octavus autem liber est farrago principiorum logicorum, nihilque continet, quod spectet ad religionem christianam. *De Prin* T. I. 83. Dicuntur libri *Stromatum*, quia continent variam multiplicemque literaturam, similem stragulis varie contextis, quæ a Græcis *ερωματα* vocantur. Triæ hæc scripta, uti ex Heinsio observat Io. Alb. Fabricius B. gr. I. V. 103. referunt veterum mystagogorum ac philosophorum tres gradus, *αποκαθαρσιν*, *μυσιν*, & *εποπτιαν* nam in *Protreptico* purgantur futuri christiani a sordibus superstitionum æque ethnicismi; in *Pædagogo* iam facti initiantur atque instituantur; in *Stromat.* libris ad sacra maxima, & supremam Dei contemplationem admittuntur. 4) Subiiciuntur *ει των Θεοδοτου και της ανατολικης καλημενης διδασκαλιας κατα της Ουαλεντινις χρονος Επιτομαι*, græce tantum, i. e. epitome ex *Theodoti* scriptis, & doctrina orientali (id est, Gnosticorum. R. Simon Hist. crit. T. III. 19. 28. & *Thomas.* in Cautel. 136.) secundum tempora vel æonas Valentini, continens varias locorum S. scripturæ explicationes gnosticas & valentinianas. Intelligendus autem Theodotus byzantinus, coriarius, a VICTORE rom. episcopo excommunicatus, cuius hæresin perstringit etiam S. *Hippolytus* in homilia contra errores Noëti. Et Epitomen illam a Fran. *Combesisso* latinitate donatam, quæ interpretatio extat in *Fabricii* B. gr. I. V. 135. germanice reddidit Godofr.

Arnoldus in Hist. eccles. & hæret. P. IV. p. 41. quam vero versionem postea impugnavit *Elias Vais* in Ostensione *Arnoldo* opposita. Præmittuntur præfatio & veterum de *Clemente* nostro testimonia. In præfatione autem dicitur, *Herustum* male hæc verisſe opera, idque aliquot exemplis comprobatur; *Clementem alex.* esse auctorem valde obſcurum: sapientesque videri, non qui vocēs in Patribus & ſyllabas, quanquam & hoc neceſſarium, ſed qui vitam emendent. *Clementis* huius Supplementum edidit *Thom. Ittigius*; de quo vide *Acta erudit.* A. 1700. 451.

In *Stromat.* l. VI. p. 646. prophetæ dictum (Ps. 117. (118.) 20, *Bar-nabas* exponens.

Immo *Clemens* romanus, *Grabar* Spicil. Patr. ſec. I. 303.

Titus Flavius Clemens, athenienſis, dubium nativitate ne, an origine, ex ethnico philoſopho chriſtianus, multis & longinquis itineribus exercitus, *Pantæni* diſcipulus, & ſucceſſor in munere catechetico, pariterque alexandrinæ eccleſiæ preſbyter, & catecheſeon magiſter, eruditus ſed & naviſ expoſitus, claruit ab A. C. 191. uſque ad 210. multaque ſcripſit, e quibus prædicta duntaxat ſuperſunt. *Olearius* P. I. 169. Io. Alb. *Fabricius* 102, *Thomas* in Cautel. 127. Fuit hic *Clemens*, iudice *Barthio*, & *Campanella*, omnium, qui contra gentes, ex earum doctrina & lectione inſtructi pugnarunt, auctorum longo intervallo præclariffimus, ac verus chriſtianæ antiquitatis Varro. Stilus eius in *Stromatibus* eſt incomtus, ſed in *Protreptico* & *Pædagogico* elegantior, fulciturque gravitate, quæ lepore non caret. *Cren.* de Singular. ſcriptor. 98, *Magirus* 224. *Blount* 178. *Campanella* de libris propr. c. 9. *Rich. Simon* Hiſt. crit. N. T. part. III. c. 25.

Dan. Heinfius, gandavenſis, iam in infantia & pueritia adverſam fortunam cum parentibus expertus, *Henr. Sebastiani* & *Bonaventuræ Vulcanii* diſcipulus, a grammaticorum canonicibus ediſcendis abhorrens, græcarum autem literarum ſtudio incredibili ardeſcens, a *Ioſ. Scaligero* & *Phil. Marulizio* impenſe dilectus & æſtimatus, in academia leiſdenſi juvenis, videl. anno ætatis 19, docere cœpit, latinos primo, mox & græcos exponens auctores: poſtea politica profeſſione donatus eſt, ac denique hiſtorica, publicæ quoque bibliothecæ a Curatoribus præfectus, a GVSTAVO ADOLPHO, Sueciæ Rege, in numerum Conſiliariorum cooptatus, & a Ser. VENETORVM Rep. equeſtri D. Marci

ci dignitate ornatus. Morti proximus, quæ secuta est A. 1655. ætatis eius 73. omnium pæne rerum oblitus est. Ex auctoribus græcis & latinis, partim cum interpretatione & notis suis, edidit Maximum Tyrium, Aristotelis librum de poetica, Paraphrasten antiquum in Ethica Aristotelis, Theocritum & græcos interpretes, Hesiodum & eius interpretes, Theophrastum cerasium, Themistii Orationes quasdam, Silium italicum, Horatium, Senecæ tragædias, deque sui ingenii penu Peplum græcorum epigrammatum, Orationes, Poëmata, Historiam rerum ad Silvam - Ducis gestarum, (in qua Taciti profundum os multa doctrina curaque, sine ineptiis, prout Crenius p. I. Methodor. p. 382. iudicat, non infeliciter æmulatus est) & alia. König 386. Academia leidens. 201. Io. Moller ad Schæfferi Suec. liter. 454. Magirus 424. Blount 993. Quibus adde Octav. Ferrarium Opp. P. I. 154. & P. II. III. Scaligerana 178. 185. Morhof. in Polyhist. Schnuppins in lib. Amicus in adversis, accusat eum magnæ superbiz, G. I. Vosius in Epp. præst. vir. p. 800. maledicentiz, & Calvinus ap. Cren. Animad. P. I. 63. sectationis criticarum minutiarum.

XXIV.

ORIGENIS Commentaria in S. scripturam, quæcunque græce reperiri potuerunt, omnia, cum variorum versionibus, notisque & animadversionibus, atque Origenianis Pet. Dan. Huettii, Coloniae (aut potius Wittebergæ; vel Francofurti) 1685. ad exemplar rotomagensis anni 1668. Origenis opera sæpius prodierunt Lutetiz Paris. & Basileæ, de quo legendi sunt Du Pin T. I. 134. Cave P. I. 61. R. Simon Epp. select. ep. X. ac I. Alb. Fabricius B. gr. I. 5. Et P. de la Rue, monachus benedictinus, novam ac pleniorẽ daturus est omnium Origenis operum editionem. Quique ea integra, prout quidem hodie dantur, vult habere, is iungere huic volumini debet ea, quæ latine edidit Gilb. Genebrardus, & quæ seorsum prodierunt, videlicet librum de Precatione: Sermonem exhortat. ad martyrium: Hebraicorum nominum S. scripturæ, & mensurarum interpretationem: & librum I. refutationis omnium hæresium; editum à Jac. Gronovio, & I. C. Wolfio. In hoc autem volumine huetiano, quod prima est pars eorum, quæ publico donare constituerat reverendissimus editor, quodque complectitur exegetica, cum secunda deberet exhibere Syntagmata, & tertia Spuria, continentur 1) Fragmenta Comment. in Geneseos c. 1, 7, 12, 14, 16, scripti post A. C.

A. C. 231. at. 47. cum versione Fran. *Vigori* & Io. *Tarini*. 2) Fragmenta Comment. in Exodi cap. 20, 27. eodem tempore. 3) Fragmentum homiliz II. in Leviticum, post A. C. 244. at. 60. sed diversè ab illis in Leviticum homiliis, quæ in latinis Origenis editionibus exstant. 4) Fragmentum comment. in Iosiam, c. 15. post A. 237. 5) Homilia in I. Regum. c. 28. post A. 244. at. 60. cum versione *Le-on, Allatii*. 6) Fragmenta comment. in psalmos, ante A. 231. at. 47. cum versione *Petavii, Tarini, Henr. Valesii*. 7) Fragmentum parvi tomi in Canticum, post A. 210. at. 26. & aliud ex secundo in Canticum tomo, A. 240. at. 56. cum auctor esset Athenis. 8) In Ieremiam homiliz XIX. eodem tempore: & tertia quidem, quinta, sexta, septima, decima quinta, decima octava, & undevicesima cum Balth. *Corderii* versione. Omissa autem sunt, indicante id *Fabricio* p. 217. Fragmenta, quæ exstant in Catena in Threnos, quam latine Ant. *Agellinus*, & græce ac latine Mich. *Ghilarinus* publicaverat. 9) Fragmentum tomi XX. in Ezechielem, A. 240. at. 56. 10) Fragmentum exegeticorum in Hoseam. A. 247. at. 63. 11) Fragmentum tomi I. in Matthæum, post A. 244. at. 60. & tomi II. cum *Valesii* & *Tarini* versione; nec non Tomus XI. usque ad XVII. cum *Huetii* versione. 12) Tomus I. & II. in Iohannem, ante A. 231. at. 47. cum versione Ambrosii *Ferrarii*. 13) Fragmentum homiliz quartæ in Acta apostolorum, post A. 244. at. 60. cum versione Io. *Tarini*. 14) Fragmenta tomi I. & IX. exegeticorum in epistolam ad Romanos, eodem tempore. 15) Fragmenta duo homiliarum in epistolam ad Hebræos, post A. 244. at. 60. cum versione Henr. *Valesii*. Quas observationes de tempore scriptionis aut meditationis, præstantissimo debemus *Fabricio*, l. c. Hisce subiunguntur *Huetii* Observationes & Notæ: in capite autem voluminis exhibentur eiusdem Præfatio, & Origeniana, in quarum illa vir illustrissimus differit de iam commemoratis partibus huius operis, in his autem 1. de vita & obitu Origenis, 2. de eius eruditione & dogmatis, unde multæ ortæ sunt turbæ. 3. de eiusdem scriptis.

Origenes, non confundendus cum Origene philosopho platonico, natus Alexandriæ Ægypti A. 185. parentibus christianis, (e quibus pater *Leonidas* martyrium subiit A. 202.) adeoque a puero christiana fide imbutus, sæculares & sacras litteras diligenter coluit, mirumque in modum in utrisque profecit. Clementis alexandrini

& auditor fuit, & catechetico in munere successor; cumque in hac profelytorum informatione frequenter ipsi non minus cum feminis, quam cum maribus conversandum esset, scripturæ litteram *Matth.* 19, 12. superstitione secutus, se ipsum, cultro ne vel medicamine? probabilius autem hoc, quam illo, eviravit, magisterium catecheseos incredibili studio exercens, donec per invidiam *Demetrii* episcopi expulsus Cæsaream se conferret, ubi anno ætatis 43. Christi 228. ordinatus fuit presbyter. Sed & hoc displicuit *Demetrio*, episcopo ordinario, proptereaque omnem lapidem movit, ut reversum Alexandria eiiciendum, & sacerdotio privandum curaret. Sic *Origenes* iterum Cæsaream migravit, ac deinde persecutionis procella faviente de loco in locum fugit, donec Tyri miseram & calamitosam vitam anno Christi 253. ætatis 68. deponeret. Iac. *Halsani* in Conlect. libr. rar. T. I. Fasc. V. 55. Dictus fuit *Adamantius*, item *χαλκοντις* ☉, ob animum pertinacem & plus quam adamantinum, utpote quem nec vitæ austeritas, nec perpetui laboris studium, nec dura paupertas, nec æmulorum improbitas, nec suppliciorum terror a sancto absterret instituto. Cognominatus quoque fuit *συνακτης* *Compositor*, incredibile enim dictu est, quam multos scripserit libros: nam *Epiphanius*, alioquin ei iniquior, testatur, illos ad numerum sex millium ascendere. Vnde *Hieronymus* ait: *Quis nostrum tanta potest legere, quanta illa conscripsit?* Attamen hodie pauca ex illis supersunt, & pauciora integra: quædam etiam ei tribuuntur, quæ vel dubia sunt, vel supposititia, de quibus videndi *Cave*, *Du Pin*, & *Io. Alb. Fabricius*. Multi errores ei obiecti fuere, cum viveret, maxime autem post mortem: immo dictus fuit fons hæreticorum. Sed eius apologiam susceperunt inter veteres *Rufinus*, *Eusebius* Pamphili, & *Socrates*; inter recentiores *Io. Plessius*, comes mirandulanus, *Merlinus*, *Erasmus*, *Genebrardus*, *Pet. Halesius*, *Pet. Cusanus*, *Io. Rodolf. Westenius*, *Huetius*, *Gottfr. Arnoldus* *Histor. eccl. & hæz. P. I. 99. I. Wilh. Petersen* in *Αποκαταγ. πατρ. P. I. 58.* Erraverit bonus vir, sicut errare humanum est, & adhæreant rosis eius spinæ ex inconsiderata applicatione philosophiæ platoniciæ ad theologiæ dogmata, & nimio allegoriarum amore, considerare tamen oportet, 1. præiudicia in iuventute hausta non ita facile deponi posse, 2. multa ab eo dicta scriptave non dogmaticæ, sed problematice, 3. eos libros, in quibus præ aliis errores reperiri

aiunt, non in communem ecclesiam, sed in privatum amicorum usum scriptos, nec ab ipso Origene, sed aliis in lucem prolatos. 4. multas, quæ in eo damnabantur, sententias, ne quidem ecclesiam catholicam dogmatibus, aut apostolicis traditionibus, Conciliorumve decretis adversas, sed quaestiones vel philosophicas fuisse, vel fidei adnatas. 5. plurima eius scripta ab hæreticis adulterata & interpolata esse. Certe vir fuit eruditissimus & sanctissimus, linguarumque græcæ & hebraicæ (quanquam ei huius cognitionem multi abiudicant, ceu patet ex *Actis erudis* A. 1701. 32.) callentissimus, eiusque elogia collecta reperies in *Gerhardi Patrol.* 143. *Magiro* 6. 3. *Blauet* 197. *Gesneri* Prolegomenis, & P. I. Origenianor. *Huetii*, in quibus caput effert illud *Didymi & Hieronymi*, secundum post apostolos ecclesiarum magistrum vocantium Origenem. Et *Erasmus* in primis maximi eum fecit, atque Augustino aliisque patribus prætulit, Opp. T. III. 401. V. 432. VI. 559. IX. 87. Stilo usus est diffuso quidem & abundante, perspicuo tamen & facili. Operibus eius accenseri etiam possunt collectiones illæ variarum S. scripturarum editionum, quæ vocantur *Tetrapla*, *Hexapla*, & *Octapla*, scriptæ in totidem columnis iuxta se invicem, & inchoata A. C. 228. ætatis 33. Tyrique perfecta post A. C. 244. æt. 60. Et Octapla quidem constabant 1. exemplari ebraico, eiusdem linguæ literis descripto, 2. exemplari ebraico græcis elementis exarato, & versionibus græcis, 3. Aquilæ, 4. Symmachi, 5. LXX. interpretum, 6. Theodotionis, 7. Quintæ editionis hierichuntinæ, & 8. Sextæ editionis nicopolitanae, quæ duæ ultimæ desiderantur: Hexapla, quæ auctiora edidit Bern. de Montfaucon, Parisiis 1714. p. I. & Attio nov. libror. T. III. 589. 669. sex prioribus prædictarum editionum: & Tetrapla quatuor intermediis, videl. Aquilæ, Symmachi, LXX. & Theodotionis versionibus. Vid. *Huetius* in Origenianis p. 255. R. *Simon Hist. crit.* part. III. c. 3. 4. 5. C. *Thomas* in Cautel. cir. hist. eccl. 141

Pet. Dan. de Huet, cadomensis, Ser. Delphini, LVDOVICI XIV. Magni filii præceptor, episcopus abrincentis, iam diu privatam agit vitam Lutetia Parisi, in domo profess. Iesuitarum, octogenario maior, scripsitque etiam de Interpretatione, de Claris interpretibus, de origine librorum, qui gallice *Romans* vocantur, Odes & Satyras, de quibus vide *Morhofium* Polyh. I. p. 92. lib. 7. p. 380. 383. III. p. 73. vir raræ eruditionis *Becharis Hieroz.* P. I. 956. πολυ-

ma des ar Morhofio Polyh. tomo I. p. 92. clarius hodie in literis *stringe* Sacr. observat. l. 1. 452. dictus. Quibus adde *Bynaum* de nativitate Christi 322. *Claricum* Biblioth. select. T. XII. 26. *Critopulum* in Censura eclog. Mayeri 47. & *Menagiana* T. II. 278. T. III. 91. 93. no. 576.

Fran. *Vigerni*, rotomagensis, Soc. Iesu presbyter, eloquentie prof. parisiensis, & ecclesiastes, vir græce & latine doctissimus, versione & notis illustravit Eusebii Præparationem evangelicam, librumque dedit de Idiotismis græcæ linguæ, cuius editio leyden- sis de A. 1680. est optima, e vivis excessit A. 1647. æt. 56. *König* 844. *Witte* Diar. biograph. X. 23. R. *Simon* Biblioth. choif. T. I. 35. 46. Versio Eusebii, ab ipso peracta, indice *Simone* p. 36. est exactissima, & iuxta *Labbeum* P. I. 306. tersissima & castigatissima.

Io. *Tarinus*, andegavensis, in literas redegit Deditionem nanci- nam, & *Soteria* nantina A. 1633.

Balth. *Corderius*, antverpiensis, S. I. primum græcæ linguæ Bruxellis lector, deinde theol. doctor, & professor viennensis, e- didit Catenam Patrum in Psalmos, & evangelistas Matthæum, Lu- cam & Ioannem, Io. *Philoponum* in caput I. Genes. Opera S. *Dionysii*, ut fertur, areopagitz, & S. *Dorothei* Institutiones asceticas, morta- litati valedicens anno 1650. æt. 58. *König* 211. *Witte* Diar. biogr. A a a

Dionys. *Petavius*, aurelianensis, S. I. Parisiis in collegio cla- ramontano primum rhetorices, deinde SS. literarum professor, vir æque sanctus, ac doctus, sed & superstitiosus in flagris eo usque corpori suo interdum dandis, ut ad vulnere medelam chirurgi opem implorare necesse esset, præterea etiam mordax & obtro- culator, acios. *Santigero* infensissimus, ita ut adeius nominis promun- tiationem nauscearet, in omni scientiarum genere edidit libros tam eruditos, ut ex omnibus prope regnis a viris doctis consuleretur: confuevit etiam quotannis repetere Io. *Desfontenii* Grammaticam, ne quid ipsi excideret contra regulas grammaticæ, obiitque A. 1652. æt. 69. Inter eius opera eminent Dogmata theologica, Parisiis 1644. & Antverpiæ 1700. Rationarium temporum, Paris. 1627. & Fran- queræ 1700. *Synesius*, *Themistius*, & *Iulianus* cum versione & notis, tra- ctatus de Pœnitentia publica, Poëmata, Orationes & Epistolæ, alia- que plura. *König* 623. *Colanescus* 217. Henr. *Valesius* in eius vita, *Vale- siana* 26. *Sorberiana* 171. *Mugrus* 649. *Blaunt* 979. *Corcellanus* p. 362. cum vocat inter Iesuitas aquilam; *Limberchius* Theol. christ.

l. 2. c. 17. n. 26. doctorem inter Iesuitas celeberrimum ac doctissimum.

Henr. *Valeſius*, pariſienſis, primum advocatus in ſumma Curia, deinde hiſtoriographus regius, cum aliis libris, tum verſione & notis in Conſtantini Porphyrogennetæ variorum Græcorum excerpta, notisque in Ammianum Marcellinum, & aliis a *Colomeſio* p. 316. indicatis clarus, obiit A. 1676. æt. 72. *König* 828. *Magirus* 787. *Colomeſius* l. c. & p. 709. *Blount* 1029. Io. *Clavius* de Arte crit. ſect. I. c. 14. *Hallerus* Spicileg. de Hiſtor. lat. 669. *Schurzſch* Epp. arcen. T. I. 90. 104. *Crispulus* in Cenſura eclogarum *Mayeri* 64. ubi dicitur, plures obſervaffe, eum nec in chronologia, nec in græcis litteris ſatis verſatum fuiſſe.

Ambroſ. Ferrarius, mediolanenſis, monachus benedictinus, vir græce doctus, claruit anno 1552. *König* 300. *Friſius* Epit. biblioth. geſner. 35.

XXV.

ORIGENIS opera, eaque tantum latine, doctiſſimorum virorum ſtudio iam olim translata, poſtremo autem a *Gilberto Genebrardo* partim cum græca veritate collata, partim libris recens verſis & e regia bibliotheca depromtis aucta Pariſiis 1604. f. mai. Et quidem in tomo I. hæc continentur: 1) in Genefin homilia XVII, eæque extemporales, & diverſæ a myſticis. 2) in Exodum XIII, & ipſæ extemporales. 3) in Leviticum XVI, eiſdem conditionis. Secundæ harum homiliarum fragmentum in Philocaliæ c. 1. exhibetur; ſed cum eiſ nec vola, nec veſtigium in ſecunda latinæ editionis homilia extet, haud difficulter inde colligat, plures in Leviticum homiliarum collectiones fuiſſe. *Cave* P. I. 57. 4) in Numeros XXVIII. rurfus extemporales, cum ſcholiis Origenis permiſtæ. 5) In Iofuam XXVI etiam extemporales. 6) in librum Iudicum IX. 7) in 1. Reg. (Sam.) c. 1. & 2. de Elkana, eiſque uxoribus Peninna & Hanna, item de Eli, eiſque filiis Ophni & Pinehas I. 8) in librum Iobi libri III. quos e græco in latinum ab *Hilario* confefſore verſos tradit *Hieronymus* adverſ. Vigilantium. Sed accenſentur ſuppoſitiis. *Cave* 61. 9) in pſalmum 36. V. 10) in pſ. 37. H. 11) in pſ. 38. II. 12) in Cant. cant. II. auctoris adhuc iuuenis. 13) in Cant. cant. explanationis uberioris, quæ ab Origene iam proutectiore facta eſt,

IV. quarum duæ priores interpretem habent *Hieronymum*, reliquæ sicut illæ, quæ a nobis a numero 1. usque ad 8. memoratæ sunt, *Rufinum*. 14) in Esaiam IX. quarum quidem alias dantur XXV. idemque hunc in prophetam scripsit Commentariorum libros XXX. & Scholia. 15) in Ieremiam (de XLV.) XIV. extemporales, & confuso hic ordine exstantes, atque ab *Hieronymo* translata. 16) in Ezechielem XIV. extemporales, & ab *Hieronymo* versa. 17) Peri archon, id est, de Principiis libri IV. anno 233. scripti, difficillimi sane & obscurissimi, atque a *Rufino* pessime versi, multis videlicet omissis, aliisque additis & interpolatis. *Cave* P. I. 60. Interim *Rufinus* in Prologo p. 419. negat se quid usquam addidisse, nisi ad tollendam obscuritatem, immo dehortatur ab omni additione & subtractione. Tractatur autem in iis de christianæ scientiæ rudimentis, ad instar compendii theologici. Ioach. *Hildebrand* Theol. dogmat. 36. 18) Threni seu planctus Origenis. Est scriptum spurium. 19) Apologia *Pamphili* martyris pro Origene. Hæc Apologia ad eos, qui pro Christi nomine ad metalla damnati erant, solatii ergo mittebatur, & libris constabat V. quibus sextum addidit *Eusebius*. Ex his primus defendit vel excusat Origenis dogmata, reliqui de eius vita, moribus & eruditione agunt. Et primum hic elegit *Rufinus*, quem latino sermone explicaret. *Cave* 76. 20) *Rufinus* de depravatione librorum, præcipue *Origenis*. Vbi ostendit, Origenis libros, sicut & aliorum, ut *Clementis* apostolorum discipuli, *Clementis* alexandrini, *Dionysii* alexandrini, *Hilarii* pictaviensis, *Cypriani* & *Damasii*, ab hæreticis & maleuolis nefarie esse corruptos, atque ea illata, quæ ab eius sententiis & doctrinis longissime sunt remota. 21) de recta in Deum fide Dialogus, contra Marcionitas, Ioach. *Perizonio* interprete. *Westenius* quidem ipsi hunc Origeni tribuit, *Huetius* autem Maximo. *Cave* 61. 22) Commentarius in Iob, eodem *Perizonio* interprete, itidem supposititius. 23) in eundem homiliæ IV. quas *Chrysostomi* esse deprehensum est. In tomo II. 1) in Matthæum tractatus XXXV. sic male divisi, interprete, uti *Huetius* coniicit, vel *Ephraïmo* scholastico, vel *Beilatore* presbytero. Sunt pars commentariorum, a capite 16. vers. 33. initium ducens, & ad finem fere euangelii progressa. 2) in Lucam homiliæ XXXIX. ab Origene, si *Pearsoni* in Vindiciis epp. Ignatii c. 7. iudicium valet, perquam iuvene scriptæ. 3) in Ioannem tomi XXXII. Hæc divisio

ex græculi cuiusdam, opus mutilatum ficta librorum multitudine obtegere conantis, fraude profecta est: neque enim revera plures sunt, quam IX. duntaxat tomi, priores quidem circa annum 222. posteriores post annum 237. scripti. 4) in diversos N. T. (10: cos) homiliæ X. videlicet, *Matth.* I, 13. *Io.* I, 1-14. *Matth.* 2, 13-18. c. 6, 16. c. 8, 1-4. c. eod, 23. 24. c. 15, 21. 22. *Luc.* 2, 7. vel *Matth.* 3, 13. de epiphania Domini: quæ tamen homilia, uti inscriptionis auctor fatetur, non plene Origenis stilum redolet: c. 25, 31. & *Io.* 20, 11. Atque hæ homiliæ in suppositorum operum numero ponuntur. 5) in epistolam ad Rom. libri X. Erant XX. sed *Rufinus* eos ad mediocritatem contraxit, detruncavit, interpolavit, misere vertit, & *Hieronymus* pessima fide pro traduttore venditavit. *Cass.* 59. 6) contra Celsum, philosophum epicureum, qui christianam religionem impugnaverat, libri IX. *Sigism.* *Galenio* interprete. Vide sis Rich. *Samon.* P. I. de la Biblioth. choif. p. 13. 7) Contra Marcionitas dialogi III. Laur. *Hunsfredo* interprete. Primus quidem contra Megethium, tres *αρχα;* seu tria Principia, Bonum, Conditorum & Malum statuentem: ubi unum asseritur, pariterque docetur, legem moralem Christi adventu non esse sublatam, nec ei repugnare evangelium. De hoc Dialogo iam supra diximus ad num. 21. librorum I. tomi: Secundus contra Marcum, duo principia invellere assum, Bonum & Malum; unitas igitur conditoris & legislatoris ac iudicis, nec non convenientia legis & evangelii, Christi que in lege prædictio defenditur, Eutropiusque philosophus ethnicus, ab utraque disputantium parte in arbitrum electus, secundum Adamantium fert sententiam, & catholicorum ecclesiæ cupit inferi: Tertius contra Marinum, Megethium, Dioserium & Valentem, de diaboli & malorum ortu, Christi vera humanitate & incarnatione, mortuorumque resurrectione certo futura. 8) Philocalia, siue de amore honesti, Gilb. *Genebrardo* interprete. Sunt collectanea ex libris Origenis a *Gregorio* nazianzeno & *Basilio* facta, de scriptura sacra, disciplinis exteriori, fide, Deo, materia, libertate arbitrii, prædestinatione, causa bonorum & malorum. Notat autem *Philocalia* vocabulum h. l. docente *Genebrardo* in epist. dedicat. p. 3. rerum divinarum celestem revelationem, & verbo Dei comprehensarum sapientiam. 9) De Susannæ historia epitome, ubi recensentur *Julii Africanus* dubia de historia illius, quæ *Dan.* 13. existat, 777-

Origenis, & *Origenis* adferuntur solutiones. 10) Eiusdem *Iulii Africani* ad *Origenem* de historia *Iulianæ* epistola, cum Responsione *Origenis*, interprete *Gent. Hermen.* qui in præfat. scribit, optimum quidem esse, sacram scripturam ex ipsis haurire fontibus, sed quoniam non cuivis id datum, reliquum esse, ut ad veterem (vulgatam) editionem melius intelligendam ceterarum quoque editionum subsidio adiungeris. Præmittuntur hisce operibus 1) gravis & proluxa *Genebrardi* epistola dedicatoria ad CAROLVM IX. Gall. regem, in qua *Origenis* eruditionem ac merita celebrat, eiusque rationem interpretandi adversus cauillatores defendit, ostendens, duas eum libertatis suæ habuisse causas, 1. quod non commentaria scriberet, sed verba faceret ad populum; aliud autem esse docendi, aliud concionandi munus. 2. quod ipsi res esset cum iudeis & hæreticis, veterem legem ad literam accipientibus, & ad literam quoque servandam contendentibus, adeoque Mosem cum Christo, iudaismum cum christianismo, legem cum evangelio commiscuentibus. Hisce igitur eum sese opposuisse, & mysticum demonstrasse sensum, ita tamen, ne historicam expositionem, quæ inter grammaticam & allegoricam media, quæ præter literæ sonos, sensum Spiritus S. primo & per se significatum contemplans, orationis vim, verborum & sententiarum pondus, ordinem, antecessiones, consecutiones, profunditatem & amplitudinem declarat, atque spiritualibus spiritualia comparat, præteriret atque negligeret. Distinxisse ipsum inter S. scripturæ corpus, animam, & spiritum: illud fuisse ei literam; istam, translationem ad locum morale; hunc, relationem ad mysteria. Magni faciendum esse, propter auctoritatem & antiquitatem, opus LXX. interpretum; sed pluris *Octapla Origenis*, quæ si exstarent, non opus nos habituros complutensibus vel antverpianis Bibliis. Novas Bibliorum versiones esse indoctas, barbaras, factiosas, fidei sæpe & pietati noxias, corruptasque multis additionibus, detractionibus, ac distortionibus: & monumenta *Origenis* ab hæreticis & planis deprauata fuisse, ipsum vero alterum esse ecclesiæ post apostolos magistrum. 2. Collectanea de *Origenis* vita, operibus, rebus & sententiis, ubi c. 6. & ultimo notantur loci, quorum alii malevole in deterius accepti sunt, alii e Libris vel non extantibus vel supposititiis excitantur, alii ab hæreticis corrupti sunt, vel avari, e. g. de Trinitate,

nitatem, Spiritu S., Christo, Christi matre, angelis, dæmonibus, damnatis & inferis, magia, mundo, stellis, terra, terrestri paradiso, homine, Adamo, anima & eius beatitudine, ecclesia eiusque potestate, Melchisedech, resurrectione & igne gehennæ vel conflagrationis. *Hieronymus* opera Origenis diuisit in *Scholia*, *Homilias*, & *Tomos*, per illa intelligens breviores annotationes, per istas sermones familiares & conciones coram fidei populo habitas, per hos autem Commentarios maiores. Quibus expositionum generibus addi possunt adhuc duo, nempe *Epistolicum*, & *Hermenæuticum*, quorum illud in epistolis dubia explicantibus obtinet, hoc in Hexaplis, Octaplis, & palæstinæ editionis (de qua *Cave* P. I. 76.) codicibus. *Gembrard*, in Vita Origenis.

Rufinus Toranius, Aquileiæ, ubi & natus videtur, fidei lavacrum & presbyteratus ordinem consecutus, postea vero monasticam ingressus vitam, circa annum 371. cum *Melania* seniore in Orientem profectus est, atque inde in Ægyptum; reversus autem in Palæstinam, Melaniæ opibus sublevatus monasterium extruxit, in quo sub illius cura 52. virgines instituebantur, ipse autem in hoc vitæ genere 25. vel, ut alii narrant, 27. annos transegit, originismi causâ ingentes cum Hieronymo lites exercens, donec A. 397. Romam reverteretur; quæ tamen ei minus benigna fuit: nam ANASTASIUS papa hæreseos suspectum ad dicendam causam evocavit, nec comparentem, sed Apologia sese defendentem, declaravit hæreticum. Tandem Aquileia ab ALARICO A. 410. vastata, profugit in Siciliam, ibique eodem, vel sequenti anno, obiit, *Cassiano* christianæ philosophiæ vir, haud contemnenda ecclesiasticorum Doctorum portio, *Palladio* nobilissimus & fortissimus, quo non est inventus inter homines nec doctior, nec mitior, *Paulino* nolano vere sanctus, & pie doctus, scholasticis ac salutaribus litteris græce & latine diues, sed *Hieronymo* (quem fortasse ἀποστρέφει τῆς ἀσβολιᾶς nimis transversum egit) Grunnius, Aleto, L. Lavinius, Asinius Pollio, Calphurnius Lanarius, & Scorpius dictus. Scripsit de benedictionibus Iudæ & reliquorum patriarcharum, Comment. in Hoseam, Ioël. & Amosum, item in psalmos 75. Expositionem symboli, duas Invectivas in Hieronymum, quarum tamen prior periit, & alia, quæ commemorantur a *Cave* P. I. 166. Videantur etiam *König* 707. *Olearius* P. II. 143. *Blenni* 265. auctor Dissert. II. de suburbic. eccles. c. 6.

Pamphilus, Beryti in Phœnicia nobili genere natus, *Pierii* alexandrinus discipulus, presbyter caesariensis in Palæstina, illa ipsa in urbe bibliothecam exstruxit, eamque *Origenis* operibus maximam partem sua ipsius manu descriptis ornavit, caritate & munificentia celebris, ut qui egenis necessaria ad victum large præbuit, & multos S. scripturæ codices, suis sumptibus paratos, inter viros & feminas lectionis peritos distribuit. Sed anno 307. propter christianæ fidei professionem, post acerbissima tormenta in carcerem coniectus, & biennio post ultimo affectus est supplicio. Edidit, *Eusebii*, necessarij & amici sui ope adiutus, ex relictis *Origenis* Hexaplis editionem LXX. interpretum palæstinam, quippe quæ in usum ecclesiarum palæstinarum, concinnata erat, item Apologeticum pro Origene libros V. quibus *Eusebius* sextum addidit. *Cave* P. I. 76. *Olearius* P. H. 53. At *Sandius* in Nucl. Hist. eccles. p. 44. Apologeticum non eius, sed *Eusebii* opus esse contendit.

Gilbert, *Genebrardus*, arvernus, professione benedictinus, theologus parisiensis, & orientalium litterarum professor regius, aliquandiu etiam summus episcopus aquensis, sed dignitate hac, eo quod regia auctoritas non interuenisset, iterum exutus, in causa regni & scriptis suis, quæ sunt Chronologia, & Commentarius in Psalmos, & alia, iniquior & acerbior, & vita quam stilo temperantior, A. 1597. obiit Semuri in Æduis, ubi opimum habuerat sacerdotium, maior sexagenario. *Saussay* de scriptor. eccles. 58. *König* 339. *Colomesius* 87. *Cren.* Dissert. I. de furib. librar. 57. & Dissert. II. 26. *Blount* 793.

XXVI.

EVSEBII Pamphili Præparationis euangelicæ libri XV. græce & latine, ex versione, cumque notis Fran. *Vigier*. Coloniz (seu potius Lipsiæ, vel Wittebergæ) A. 1688. iuxta editionem parisinam anni 1628. ut optimam. Scripti sunt hi libri post concilium nicænum, certe post conditum Chronicon, opus profecto nobilissimum, ut *Cave* verba P. I. 93. mea faciam, & auro contra non carum, in quo etsi nihil aliud esset, tot aurea veterum fragmenta nobis conferantur. Et recte adpellatur *Præparatio euangelica*, quia in eo gentilibus iter quodam præparatur modo ad agnitionem euangelii, æterna & incorruptibilia bona omnibus hominibus, græcis & barbaris annunciantis, & ad solum unumque Deum, nec non ad

Pars I. In fol.

M

piam

piam vitam, ex quo inter Deum & homines amicitia initur, invitantis. Nimirum causas recitat, cur Christiani religionem gentium abiecerint, & hebraicæ sapientiam scripturæ delegerint, *Scaliger* in Prolegom. in Thes. temp. * iii. libri hi vocantur luculentissimi, in quibus omnes thesauri vetustatis expositi sunt ad gentium deos traducendos, insanam earum theologiam profligandam, & verum unius Dei cultum vindicandum.

Eusebius, natus in Palæstina, & fortassis Cæsareæ, circa annum Christi 270. vel frater, vel consobrinus Eusebii nicomediensis, a Pamphili, cæsariensis ecclesiæ presbyteri, atque a schola & bibliotheca ibi adornata magnam nominis famam adepti, amicitia Pamphili cognomen ferens, ipse etiam presbyter, Pamphilo per martyrium sublato Tyrum secessit, & apud Paulinum episcopum, nisi fallimur, latitavit: inde in Ægyptum descendit, maioremque ibi persecutorum sævitiam expertus, ipseque in vincula coniectus est; sed idolis eum ibidem immolasse, ore calumniantium proditum est. Cessante persecutione in Palæstinam rediit, & Agapio Cæsariensium episcopo, rite electus, successit, sed episcopatum antiochenum, ad quem post Eustathium A. 330. surrogatus fuerat, licet ampliorem & sublimiorem, generose respuit, probe sciens, episcoporum ex una ecclesia ad alteram translationes a Canonibus ecclesiasticis prohibitas esse; tandemque annorum & famæ satur extremum diem clausit A. 340. æt. 70. vir pius, doctus, veri studiosus, & ab ipso etiam Imp. CONSTANTINO magni æstimatus, ita ut de eo diceret, ipsum felicem esse, qui non unius artis, sed orbis prope totius regimine dignus esset. Quod ad fidem eius attinet, alii arianum fuisse aiunt, ut *Ballarminus*, *Baronius*, (de quibus vide *Hülsemann*. Patrol. c. IV. p. 1014) *Petavius*, *Clericus* in Epp. crit. & eccles. (Acta erud. A. 1701. 68) *Biblioth. anc. & mod.* T. IV. 19. 33. & *C. Thomasius* in Cautel. circa Hist. eccl. 155. alii negant, ut *Cave* P. I. 92. & dissert. de Eusebii arianismo, nec non in epist. contra Clericum, de qua vide *Acta erud.* 1701. 71. alii dicunt, arianum fuisse ante concilium nicænum, sed in eo resipuisse, ut *Hülsemann*. l. c. *Slüterus* Propyl. 33. *Valesius* de vitæ scriptisque Eusebii d. 2. *Sculseus* in Medulla Patrum p. 833. pro semiariano agnoscit: *Valesius* autem, nec non *Conringius* in *Conringian.* epist. 123. ab hac eum culpa liberant; hoc tamen concedit *Valesius*, eum, licet æternitatem filii Dei confessus sit, opor-

¶ tamen vocem nunquam ex animo probasse. Scripsit etiam Commentarios in psalmos & Esaiam, editos a Bern. *Montfauconio*, de quibus *Asia erud.* A. 1707. 440. & *Clericus* Biblioth. anc. & mod. T. IV. l. I. Onomasticon urbium & locorum S. scripturæ, quod opera Jac. *Bonfertii* prodiiit Parisiis A. 1631. Præterea de Eusebio plura dabunt *Hülsem.* Patrol. 1013. *Gesselinus* præfat. in Hist. sacr. 2. *Sagittarius* Introd. in Hist. eccl. c. 3. *König* 287. *Magirus* 327. *Blonius* 219. *Sandius* Nucl. hist. eccl. 133. *Olear.* P. I. 241. R. *Simon* Hist. crit. N. T. part. III. c. 6. *Rechenberg* de Stud. acad. 206. *Crenius* Animadvers. P. I. 123. de singulari scriptor. 126. & Christian. *Thomasius* Program. A. 1701. de 2. collegiis, & in Cautelis circa præcogn. Iurispr. eccl. 23. & I. A. *Fabricius* Biblioth. gr. vol. VI. 105.

XXVII.

EVSEBII Pamphili Demonstrationis euangelicæ libri X. Cum confutatione Hieroclis, libris II. contra Marcellum, & III. de ecclesiastica theologia. Omnia studio R. M. id est, Richardi *Montacutii* (vide *Labbeum* P. I. 307. & *Caveum* p. 94.) latine facta, & notis illustrata. Coloniz 1688. iuxta editionem parisinam anni 1628. Demonstrationis istius erant libri XX. scripti eodem fere tempore, quo priores; sed hodie non nisi X. extant. In iis auctor causam christianam contra iudæos & gentes agit, & euangelicæ prædicationis veritatem ex sacris scripturis demonstrat. *Hierocles*, cum quo hic disputat Eusebius, erat Nicomediæ in Bithynia sub Diocletiano Præses, & postea Ægypti Præfectus, distinguendus ab Hierocle philosopho, de quo *Photius*, integro seculo iunior. Iudex nicomediensis autem scripserat duos adversus christianos libros, *Παράλογος* dictos, in quibus Christum comparat Apollonio tyaneo, spurcissimumque magum Domino nostro paria, vel etiam maiora fecisse contendit, nimirum illum sine magistro fuisse gnarum omnium linguarum: in vincula coniectum pedicis se exsolvisse: in Æsculapii templo cultum pro Deo: miracula multa edidisse: denique in cælum translatum. Sed hæc omnia falsa esse ostendit Eusebius. *Sculiesius* Med. theol. PP. 785. Hoc opusculum L. *Holstenius* recognovit, & versionem Zenobii *Acciaioli* latinam, quibusdam in locis a græci exemplaris fide & auctoris mente abeuntem interpolavit. Vide p. 547. *Marcellus*, contra quem duos scripsit libros Eusebius.

bis, Ancyrae fuit episcopus, sabellianismi aut potius paulissimi siue samosatensis damnatus in conciliabulo CP. A. 336. habito. In tribus de ecclesiastica theologia libris Eusebius argumentum adversus Marcellum latius pertractat. Atque hi V. libri cum versione & notis Rich. *Montacutii*, episcopi cicestriensis, cuius nomen tamen propter religionis discrimen non exprimitur, sed tantum initialibus indicatur litteris, libris de demonstrat. euangel. editionis parisiensis A. 1628. subiuncti sunt. Ipsius autem Demonstrationis euangelicæ versio latina non est alia, quam *Donati* veronensis, neque tamen exacta & accurata, iudice Rich. *Simoni* l. c. 44.

Demonstrat. euangel. lib. III. p.

124. adfertur *testimonium Iosephi* de Christo.

Lib. VI. p. 197. At Iosephus præter ea, quæ in sacris libris scripta sunt, etiam ea, quæ intrinsecus, quasi secundo loco, apud iudeos habentur, summa diligentia persecutus.

Quamvis accuratus sit in citationibus suis Eusebius, suspectus tamen falsæ citationis se reddidit, adferens testimonium *Iosephi* de Christo, quasi illud legisset in 18. libro Antiquitatum huius historici, quod tamen *ibi non reperitur*. Videtur primus sic legisse. Vnde non nulli dixerunt, eum id e suo finxisse cerebro. Et certe Origenes, qui eum præcesserat, & plures citandi Iosephum occasionem habuerat, nullam eius fecit mentionem. Rich. *Simon* T. I. de la Biblioth. chois. 42.

Sic vertenda erant: At Iosephus *vico eorum*, quæ in sacris libris scripta sunt, *iudeis traditis* summa diligentia persecutus. Indicare enim voluit Eusebius, Iosephum non, uti promiserat, exacte semper secutum fuisse textum sacrum, sed eius loco attulisse maiorum suorum *δωρεῶν* siue traditiones, R. *Simon* l. c. p. 44.

Donat.

Donatus veronensis, id est, Bernardinus Donatus, scripsit opusculum de platonica & aristotelica philosophia differentia, latineque reddidit Aristotelis libros II. economicorum, & Galeni librum de cognoscendis curandisque animi morbis, medio seculo XVI. clarus.

Rich. *Montanius*, (Mountague) anglus, primum presbyter, deinde episcopus cicestriensis, iussu Regis IACOBI scripsit *Analecta* ecclesiasticarum exercitationum contra Baronium, item Apparatum ad origines ecclesiasticas, nec non commentationum de Originibus ecclesiasticis Tomum I. Antidiatribas ad priorem partem Diatribarum I. C. Bulengeri contra I. Casaubonum, Versionem & notas ad Photii epistolas, & plura alia, obiitque A. 1641. Suspectus fuit suis, qui faueret interdum Pontificiis, eorumque dogmatibus; quo autem iure, quae iniuria, ipsi viderint. *König* 549. Th. *Hyde* in Catal. libr. biblioth. bodlei. P. I. 465. *Schlüter* Propyl. hist. eccles. 32. *Critopolus* in Cens. Eclogar. Mayeri 68.

Zenobius *Acciaiolus*, florentinus, ord. Prædicatorum, bibliothecarius in Vaticano, transtulit etiam in latinum *Theodoresi* cyrensis libb. XII. de græcarum affectionum curatione, & *Olympiodorum* in Ecclesiasten, scripsitque Epistolam, primo epistolarum Pici libro extantem, clarus A. 1536. atque ab Henr. *Ernstio* de Vera philosoph. 51. n. 92. vir doctissimus & probus appellatus. *Frisius* in Epit. biblioth. gesner. 831. *Magirus* p. 5.

XXIIX.

S. ATHANASII Opera, græce, cum interpretatione Petri *Nannii*, & aliorum, ut Io. *Lampadii*, *Erasmi* roterodami, Pet. *Felckmanni*, *Wolfg. Musculi*, *Theod. Beza*, *Abt. Senheri*, Io. *Rouchlini*, *Valent. Ampelandri*, Heidelbergæ ex officina commeliniana 1601. Hanc editionem secuti sunt Parisienses in sua anni 1626. de eo tantum solliciti, ut correctiorem & auctiorem exhiberent, quamvis correctionem ubivis feliciter tentatam fuisse, in præfat. ad posthuma Petri de Marca opuscula neget *Baluzius*. Alia porro editio iuxta parisinam prodiit Colonia 1686. in qua additum opusculum ab Andr. *Arnoldio* sub Athanasii nomine publicatum. Vide *Alia erudit.* 1686. 270. & A. 1685. 509. 511. Ultima lucem adspexit Parisiis A. 1698. per monachos S. Benedicti e congregatione S. Mauri, de qua

Acta erudit. A. 1699. 192. P. *Harduinus*, S. I. novam fertur moliri editionem. In dedicat. ad Perenottum, episcopum atrebatensem, versionis promotorem athanasianæ, dicit *Nannius*, se scripta Athanasii in III. classes seu tomos distribuisse, ita ut prima classis contineat Orationes cum Epistolis eiusdem argumenti, secunda Res synodales cum variis Epistolis eo spectantibus, tertia Supposititios libros; sed in præsentī editione hic ordo non fuit servatus, operaque duobus duntaxat tomis distincta, ita ut dubia & supposititia genuinis permixta appareant: Sunt enim omnino triplicis generis scripta athanasiana, germana, dubia, & supposititia. Germana & Genuina sunt vel Polemica, vel Apologetica, vel Historica, vel Didactica.

Polemica, in quibus pugnat vel contra gentes & iudæos, vel contra hæreticos. Contra gentes tantum pugnat Oratione contra gentes, T. I. pag. 1. In qua agit de idolorum vanitate, Deoque vero. Contra gentes & iudæos Orat. de Incarnatione Verbi p. 37. Quæ est epitome doctrinæ christianæ. Hæreticis opponit tum Confessiones ecclesiæ de Deo & Christo, tum Confutationes eorum. Confessiones sunt 1) Epistola de fide ad loevianum, T. I. 398. Quæ tamen non ab uno Athanasio, sed universæ Synodi alexandrinæ nomine scripta. 2) Sermo de Incarnatione. T. 2. 36. In quo singula axiomata, seu singulas propositiones singulis scripturæ S. testimoniis comprobatur. Refutationes, quas instituit, attingunt Arianos, Dimœritas siue Apollinaristas, Sabellianos, Pneumatomachos, & Paulum samosatenum. Arianis oppositæ sunt 1) Orationes V. Tom. I. III. & seqq. Quarum epitome est Oratio contra eos, qui dicunt, Filium esse creaturam. T. 2. 30. 2) Tractatus in illud dictum: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. T. I. 325. 3) Epistola ad Adelphium fratrem. 330. In qua laudat Adelphii pietatem, & zelum in refutandis Arianis. 4) Epistola ad *Maximum philosophum*. 332. Quæ est epitome eorum, quæ Maximus contra Arianos scripsit. 5) Epistola de sententia *Dionysii*, episcopi alexandrini. 428. In qua docet, Arianos e scriptura refutatos, frustra ad sententiam illius episcopi provocasse. 6) Refutatio hypocrisios *Meletii*, *Eusebii* & *Pauli samosatensis*. 446. In qua asserit æqualitatem Filii cum Patre, & eos, qui Filium tantum similem Patri, non vero consubstantialē confitentur, negatæ divinitatis Christi accusat. 7) Sermo de humana natura suscepta ab unigenito Verbo, 464. Habet tres partes, prima agit

agit de diuinitate Christi; secunda de Christi & Spiritus S. cum Patre consubstantialitate; tertia itidem de diuinitate Christi. Dimaritas confutavit 1) Epistola ad Epictetum, Corinthiorum episcopum. 453. Habetur hæc epistola pro omnium athanasiarum celeberrima. Dicti autem sunt (*) *Dimarita*, quod duas tertias partes humanæ in Christo naturæ confiterentur, corpus videlicet & animam, tertiam vero partem, ipsam mentem, in adventu Christi in carnem negarent. 2) Oratione, quod unus sit Christus. 518. Sabellium adoritur Oratione contra Sabellii gregales. T. I. 507. In qua ostendit, 1. Verbum esse distinctam a Patre personam, 2. personam illam a Patre distinctam non esse nudum hominem, sed Deum, ut & Spiritum S. Sabelliani enim sic duas hypostasies inducebant, ut unam in Deo Patre, alteram in Filio homine constituerent, more Samosateni. Pneumatomachos oppugnat Epistolis duabus ad Serapionem de Spiritu S. T. 2. 2025. In priore ostendit, Spiritum S. non esse creaturam: in posteriore respondet ad obiectiones Pneumatomachorum, quæ sunt, 1. Si non est creatura Spiritus sanctus, ergo Filius est, ac duo fratres erunt. 2. Si ex Filio accipit Spiritus S. sique ab eo datur, ergo avus est Pater, & Spiritus eius nepos. Samosatenum refutat Epistola de incarnatione Verbi Dei, T. 2. 461, eamque claudit repetitione confessionis Synodi apostolicæ (h. e. nicænæ) de Christi persona, incarnatione, passione, morte, resurrectione, ascensione, & reditu ad iudicium.

Apologetica sunt 1) Apologia ad Imp. CONSTANTIVM. T. I. 524. In qua se purgat a calumniis de maledicentia ad CONSTANTEM Augustum adversus Imp. CONSTANTIVM, de epistola ad *Magnentium* tyrannum scripta, de synaxi in templo dominico nondum dedicato celebrata, de inobedientia erga Imperatorem. 2) Apologiæ duæ de fuga sua. 545. 560. In quibus ostendit, se merito, ab Arianis persecutione pressum, fuga sibi consuluisse, nec reum esse homicidiorum, cum illi homines adhuc vivant, quos a se occisos fuisse fama mendax divulgaverit. 3) Epistola ad Africanos. 717. In qua defendit Synodi nicænæ decreta, & hortatur Episcopos, ut in iis solis acquiescant.

Histo-

(*) Το διμωριον significat duas totius partes. *Διμωριται*, milites duplares, qui duas salarii partes consequabantur.

Historica sunt 1) Narratio de Concilio nicæno. T. I. 400. 2) Epistola catholica. 444. In qua hortatur episcopos Ægypti, Syriæ, Phœnicæ, & Arabiæ fratres, ut se ab arianis serungant, cum orthodoxis conspirent, & pio zelo veritatem propugnent. Quæ tamen Athanasio abiudicatur a *Monsfanconio* in Collectione nova Patrum & scriptor. græcor. (*Asserud* A. 1707. 638.) 3) Epistola ad Antiochenes. 447. Quæ videtur esse fragmentum integri alicuius libri. 4) Epistola ad Serapionem de morte Arii. 522. Videlicet, eum multa blaterantem in secessum abiisse, quasi ad usum alvi, & primum factum medium crepuisse, humique exspirasse. *Erasmus* habet epistolam hanc pro spuria, sed P. *Monsfancon* ob stili & methodi convenientiam pronuntiat genuinam, cuius iudicium adprobat *Clericus* Bibl. choif. T. VII. 27. 5) Epistola de synodis Arimini & Seleuciæ. 670. Agit de levitate & inconstantia Arianorum & Eusebianorum in negotio fidei, & rebus in synodis Arimini & Seleuciæ gestis. 6) Epistola ad omnes ubique orthodoxos. 725. Exponit atrocem crudelitatem Arianorum contra orthodoxos, & rogat eos, ne *Georgii cappadocis*, truculentissimi Christianorum hostis, literas accipiant, sed tabellarios eiciant. 7) Epistola ad Ioannem & Antiochum, & Epistola ad Palladium. Quæ tamen nihil memoratu dignum continent. 8) Epistola ad Dracontium. 735. Quem, episcopum alexandrinum electum, sed alio aufugientem, hortatur, ut ad ecclesiam redeat, nec eos audiat, qui ipsi hoc diffuadeant. 9) Epistola ad Ruffianum. T. 2. 46.

Didactica sunt 1) Tractatus de sabbato & circumcissione. T. I. 760. In quo docet de fine sabbati, & abrogatione eiusdem respectu diei carimonialis 2) Synopsis script. S. T. II. 61. In qua recenset Catalogum libræ. canonicorum & non canonicorum; a quibus singuli conscripti sint, & unde quisque habeat, quod sortitus est nomen; denique nominat libros V. & N. T. quibus contradicitur,

Dubia, quorum tamen aliqua iure meritoque in spuriorum classẽ referas, sunt 1) Homilia de semẽte. Matth. 11. T. I. 835. Præter collationem Christi & Davidis nihil habet memoratu dignum. 2) Oratio de ascensione Christi. T. II. p. 3. Monstrat typum ascensionis Christi in Elia & summo sacerdote V. T. Ob stilum floridiorem non videtur esse Athanasii. 3) Symbolum Athanasii. 38. *Fluss*, 85. S. *Clarke* in *Bücher saal* T. III. 363. Nam in codicibus Athanasii

Athanasii vetustis non facile reperitur. 4) Epistola ad Ammun. 41. In ea vindicat honorem matrimonii, ita tamen, ut cœlibatum ei præferat. 5) Fragmentum epistolæ festalis. 44. Catalogum continet librorum canonicorum utriusque testamenti, fortassis ex Synopsi descriptum. 6) Vita Antonii ab Athanasio descripta. 444. *Placc.* 84. Nam insulsi potius hominis commentum, quam Athanasii scriptum esse videtur *Sculs.* 480. *Gerb.* 220. 7) Liber de virginitate siue Meditatione. T. 1. 822. *Placc.* 84. Si Athanasii est, mire deciecit stilum, inquit *Erasmus. Scultetus* & gravitatem theologicam abieciſſe ait Athanasium, si istas pueriles præceptiones virgini præscripsit. 8) Expositio fidei 394. Nam est diversa a Symbolo Athanasii, eique contraria, quia dicit, tres personas divinas non esse tres subsistentias seorsum distinctas. *Gerb.* 206. 9) Epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes. 626. 10) Epistola LIBERII ad Athanasium, & *Athanasii* ad Liberium. 396. *Gerb.* 207. *Placc.* 84. *Montfaucon* in *Actis* erud. A. 1707. 436.

Supposititia sunt, & quidem in I. Tomo 1) Disputatio contra Arium in concilio nicæno. 82. *DuPin* T. II. 41. In ea enim dicitur, Concilium illud habitum esse A. 310. cum tamen fuerit habitum A. 325. Falso quoque refertur, in ea disp. Arium fuisse conversum. Nec disputatio illa habita fuit contra Arium, sed contra arianum quendam, non in concilio nicæno, sed in monasterio aliquo. *Gerb.* 212. *Sculs.* 481. 2) Epistola catholica. Vide hic p. 45. 3) Epistola ad Serapionem de Spiritu S. cuius initium: *In eremo.* 344. In qua mira congeries locorum, & rationum confusio, molestissimaque semel dictorum iteratio. *Sculs.* 482. Auctor videtur imitari voluisse Athanasii libellum ad Serapionem de Spiritu S. 4) Testimonia ex scriptura de naturali communione essentiae inter Patrem, Filium & Spiritum S. 371. Nam compilator quædam ad verbum exscripsit ex Quæstionibus ad Antiochum, quæ tamen Athanasii non sunt. *Caveo* est genuinum scriptum. 103. 5) Enarratio illius: *Professio in pagum* &c. 775. Auctor in ea torquet scripturas ludens. 6) In passionem domini nostri I. C. 782. Phrasis non sapit Athanasium. Et auctor iudic quodammodo, præter morem Athanasii, in SS. literis, vetatque omnino ius iurandum. 7) Homilia de sanctissima deipara Virgine. 810. Eiusdem est farina. Hinc & *Nannius* & *Baronius* e scriptis Athanasii genuinis eliminant. 8) Oratio contra omnes hæreses.

fes. 848. Est hominis deliri, iudice *Erasmo*. 9) De incarnatione Christi contra Apollinarium. 470. 10) Oratio contra Apollinarium. 494. 11) Epistola ad Marcellinum de interpret. psalmod. 740. 12) Sermo in illud: *Qui dixerit verbum* &c. 764. Quem tamen *Cave* pro genuino agnoscit. tom. I. Hist. lit. p. 103. In Tomo II. 1) Oratio de Melchisedeco. p. 8. In cuius fine auctor facit mentionem Patrum nicænorum, quasi longe ante se mortuorum. 2) Epistola de passione imaginis Christi. II. Quæ mire redolet Legendam auream. *Cœns* 193. *Bellarminus* ipse statuit, eam esse recentioris auctoris. 3) Definitiones theologicae. 51. Quæ in initio dicuntur collectæ a Clemente. 4) Dialogi V. de Trinitate. 137. *Sand.* Interpret. parad. 381. Non sunt Athanasii, sed *Maximi*, qui multis post illum annis vixit. Et Maximi nomen extabat in membrana, cui Dialogi erant involuti, teste *Sculteto* 483. 5) Dialogi alii cum variis quibusdam contra diversas hæreses opusculis. 222. Eiusdem sunt *Maximi*. 6) Quæstiones ad Antiochum. 275. In quarum vicesima tertia Athanasius ipse citatur. *Place.* 84. 7) Dicta & interpretationes parabolarum S. euangelii. 323. 8) Quæstiones aliæ anonymæ. 355. In quibus citantur, ut antiqui patres, Epiphanius & Gregorius nyssenus. *Gerhard.* 214. 9) Disputatio laodicensis cum Ario. 366. *Sand.* Interpret. parad. 381. In qua Arius dicitur a Photino, qui tamen eo recentior, hæresin suam didicisse. Est autem *Vigili* asri, qui vixit sec. VI. *Place.* 84. 10) De unita deitate Trinitatis libri VII. ad Theophilum. 394. Latine videntur scripti, non vero ex græco versi. Deinde auctor refellit Vrbicum, Eunomii discipulum, cum Eunomium primus refutarit Basilius. *Gerhard.* 219. 11) Adhortatio ad monachos. 434. 12) Epistola ad MARCVM, papam romanum. 438. *Bellarmin.* de Scriptor. eccles. 62. Ita patet, vere scripsisse *Nannium* in dedicat. Nulli auctori plures falsos & nothos libros esse adscriptos, quam Athanasio. Vnde autem hoc? ex pia fraude eorum, qui scripta sua sub Athanasii nomine protrudere satagebant. Quale exemplum reperitur in *Vigilio* martyre I. 5. contra Eutych. fatente, se libros adversus Sabellium, Photinum & Arium idcirco sub Athanasii nomine scripsisse, ut præsentibus præsentibus viderentur agere. *Scultet.* 481.

Commentarii in omnes epistolas Pauli, qui vulgo Athanasio tribuuntur, non sunt eius, sed Vulgarii seu *Theophylacti*. *Scultet.*

497. *Placc.* 83. Neque etiam Syntagma doctrinæ ad clericos & laicos, editum ab Andr. *Arnaldo*; prout ostendunt Iac. *Basnagius*, & ex eo Collectores *Ath. erud.* A. 1685. §II. & *Placc.* 84. Neque Commentarii in psalmos: sunt enim *Theophylacti. Du Pin* T. 2. 43. Varia Athanasii opuscula, nunquam antea edita, in lucem produxit Bernard. *de Montfaucon* in Collect. nova Patr. & scriptor, græcor, de qua vide *Ala erudit.* A. 1707. 436.

Athanasius, piis & honestis parentibus Alexandriæ in Ægypto natus, primum urbis patriæ archiepiscopi notarius, tum diaconorum primicerius, tandemque archiepiscopus, & postquam varia fata expertus, & mox eiectus, mox receptus, pristinaque dignitate ornatus esset, sub VALENTE Imp. anno, ut videtur, 373. animam Deo reddidit, ætatis 76. vir omni virtutum genere cumulatissimus, promptus & acris disputator, strenuusque orthodoxiæ propugnator, quamvis inde a puero *avrodidax* (Cave P. I. 101. *König* 69. I. Alb. *Fabrieius* Biblioth. gr. lib. VI. §82. & V. 299. *Gerhard.* Patrol. 222. *Magirus* 86. *Blount.* 223. G. *Arnold.* Hist. eccl. & hæc. P. I. 149. *Schurzleisch* disp. LXXVI. *Cren.* de Singular. scriptor. 33. Stilus eius non est quidem floridus, Rhetorumque ornamentis distinctus, attamen apertus, perspicuus, simplex, efficax, splendidus. *Photius* apud Caveum 102. *Schurzleisch* l. c. §. 12.

Io. *Lampadius*, brunopolitanus, philos. magister, primum scholæ patriæ, deinde solquetanæ rector, post historiarum professor nec non ad D. Stephani pastor bremensis, edidit Mellificium historicum: *Bertramum* h. e. perpetuum orthodoxæ ecclesiæ de verbis S. cænæ consensum, notis illustratum: Triumphum Christi: Disputationum de Conciliis Decades IV. Prodromum concordiæ euangelicæ: Censuram ubiquitatis: & Dispp. de Persona Christi, obiitque A. 1621. æt. 52. *Witte* in Diar. biogr. Q. 4.

Wolfg. *Musculus*, natus Dufæ in Lotharingia, ordinique S. Benedicti adscriptus, ob defensionem doctrinæ Lutheri vulgo *Lutheranus monachus* audivit. Relicto autem monasterio, & uxore ducta, Argentinam migravit, ubi paupertate pressus, uxore ancillari iussa, textoriam didicit; mox etiam aggeribus faciendis operam suam locasset, nisi munus docendi in pago Dorlizheim (ubi tamen per integrum annum nullo fruebatur stipendio) ipsi demandatum fuisset. Postea primæ ædis pastor lectiones sa-

cras Wolfg. *Fabricii* Capitonis & Mart. *Buceri* assidue audiuit, ac hebrææ linguæ operam dare cœpit. Dehinc Augusta Vindelicorum doctuit in æde S. crucis, prudentem moderationem adhibens in convertendis Anabaptistis. Ibidem græcam a Xysto *Bealsio* didicit linguam, & sine magistro arabicas litteras. Interfuit conventibus theologorum isenacensi, wormatiensi & ratisbonensi, relictaque ob libri *Interim* receptionem Augusta in Helvetiam abiit, atque in schola bernensi varios commentarios, locosque theologicos prælegit, ac præclare ad mortem se parans, eandem vidit & amplexus est A. 1563. æt. 66. Melch. *Adam.* in Vitis theolog. 367. Opera eius IX. tomis in fol. Basileæ edita sunt, eaque recensentur in *Frisii* Epit. biblioth. gesner. 325. ac sunt inter illa Dialogi IV. sub nomine *Entychii Myonis* de quæstione, Liceatne homini christiano, euangelicæ doctrinæ gnaro, papisticis superstitionibus ac falsis cultibus externa societate communicare: Enarrationes in psalterium: Instructio venientium ad baptismum: de paradiso: Dialogi III. de concilio tridentino: de divisione decalogi: de iniuria homini christiano ferenda: de iuramento, contra errorem Anabaptistarum. Natura a contentionibus abhorruit, nec eius scripta, ipso vivo, a quocquam fuere impugnata, quam a *Cochleæ*. Et quamvis Rich. *Simon* in Hist. crit. V. T. l. 3. c. 14. eum in linguarum & critices studio non satis exercitatum, atque *Huetius* de Clar. interpret. linguæ græcæ notitia imparatum fuisse asserant, loquentes de eccellente & plane egregia notitia; hoc tamen non obstat, quo minus *Königius* p. 562. latine, græce, hebraice, & arabice peritissimum; G. *Calixtus* lib. de Resurrect. carn. c. 6. n. 17. eruditissimum commentatorem, & Io. *Crellius* in Comment. in epist. ad Ebr. c. 1, 2. celeberrimum scripturæ interpretem vocare possint. Hisce adde *Blount* p. 621. Ne quid dicam de *Hottingero* in dedicat. Thesium philol.)( )(2, & *Schwarzfleisch.* disp. 97. de Merit. German. in gr. liter. §. 15.

Io. *Reuchlinus*, alias *Capnio*, phorcensis, iurium doctor, a Duce wurtembergico legatus missus primum ad FRIDERICVM II. Imp. a quo in signum benevolentiae sub discessum donatus fuit codice biblico ebræo, plus quam trecentos aureos valente, postquam a medico casareo, eoque iudæo *Ichiel Loans*, ebræam linguam didicerat, deinde Romam ad Pontificem summum, ubi etiam informatione iudæi, & quidem perfecte eruditi, nomine *Abdia*, usus est, cui-

cuique pro singulis horis unum solvit aureum, sicut ibidem audivit *Argyropylos*, publice Thucydidem enarrantem, quem & ipse iam tum & legere & interpretari noverat, ita ut eo audito *Argyropylos* gemens exclamaret: *Græcia nostra exilio transvolavit Alpes*. Post reditum autem in Germaniam, iudicibus suevici foederis adscriptus, atque ob libros iudæorum multa adversa a barbaris passus fuit monachis. Scripsit Epitomen historiarum, & unam atque alteram Comædiam, Breviloquium seu Lexicon latinum, librum de Verbo mirifico, Defensionem contra calumniatores suos, Interpretationem psalmorum pœnitentialium, libellum de Arte concionandi, primusque latina lingua Grammaticam ebræam; atque in ultima senectâ, bella suevica ut evitaret, græcam & latinam linguam in academia docuit ingolstadiensî, vir in curia & iudiciis exercitatus, ebrææ linguæ in Germania inter christianos parens & fuscitator, ad hæc pius, modestus, candidus, erga inopes, ac præcipue scholasticos beneficus, atque alienus a liuore & obreftationibus, horridioris quidem pro illius, quo vivebat, sæculi qualitate, & impolitoris dictionis latinæ, melioris tamen, quam sunt Epistolæ obscurorum virorum, ad quas fingendas & conscribendas ipse dicitur symbolam suam contulisse. Stutgardia morbo icterico laborare cœpit, eoque prorsus labefactus ex hac vita discessit A. 1521. æt. 67. Melch. *Adamus* in *Vitis philosoph.* 37. & *Matus* in *Vita Reuchlini*, *Melanchthon* Orat. T. III. 295. *Frisius* Epit. Bibl. gesner. 242. *König* 164. *Magirus* 705. *Wharton* Append. ad *Cævet* Hist. lit. 122. *Buddens* Introd. ad Hist. philos. Ebr. 179. 200. *Schurzst.* disp. 97. de Merit. Germ. in gr. liter. §. 14. De eo scribit *Bucholzerus* in Ind. chronol. ad annum 1455. primum fere literas hebraicas & græcas in Germaniam importasse. Cui addatur *Calixtus* in Appar. theol. 161. & *Sainiore* Biblioth. crit. T. IV. 173. Io. *Hilibrandus* A. 1558. Tiguri volumen Epp. ad Capnionem missarum edidit. *Valentinus Ampe-lander*, bernensis, condidit carmen in obitum Bullingeri, impresum Tiguri A. 1575.

XXIX.

BASILII Magni Opera, latine, per Wolfg. *Musculum* partim locis aliquot castigata, partim luculentis accessionibus aucta. Basileæ 1565. Tomi III, vol. I. Eadem græce & latine prodierunt

cum notis Front. *Ducal*, Parisiis A. 1618. & 1638. sed optandum, ut posterior hæc editio foret castigatior: item Moguntia A. 1692. cum eiusdem *Ducal*, Franc. *Combesfisi*, aliorumque selectissimis annotationibus. Quæ editio hætenus est optima, omnibusque prioribus præferenda. Atque hic commendari meretur Fr. *Combesfisi* Basilii restitutus, A. 1679. 8. T. II. impressus, quo editiones adhuc vulgatæ castigantur, augentur, illustrantur, & versiones recensentur. De Iuliani autem *Garnerii* Basilio nihil dicam. In nostræ editionis præfatione Wolsf. *Musculus* exponit, quid hoc in opere præstiterit, quidque de Basilio iudicandum sit, pariterque hortatur ad refarciendam ecclesiarum concordiam. Iam accipe contenta operis: quod quidem dispesci potest in Sermones, Tractatus & Epistolas.

In tomo I. continentur 1) Monadia *Gregorii* nazianzeni in vitam Basilii Magni. p. 1. 2) Basilii Hexaëmeron, sive de mundo sex diebus condito Homilia XI. *Argyropilo* byzantino interprete. p. 24. Quæ maximam admirationem merentur, teste *Suida*, nec ullis scriptis, si fratrem eius *Gregorium* audimus, cedere debent, nisi divinis. *Cave* P. I. 136. Decima autem & undecima non sunt Basilii, sed *Gregorii* nysseni. *Placc.* P. 2. no. 3) Aduersus *Euenonii* Apologeticon libri V. *Georgio* trapezuntio interprete. p. 101. Ab Hieronymo & *Suida* vocantur egregii, *ἐξαιρητοί*. Sed duo ultimi in dubium vocantur. 4) Liber de Spiritu S. ad S. Amphilochoium, *Erasmo* interprete. p. 171. Huic libro Erasmus quidem & alii moverunt litem, postremam saltem eius partem *νοθηας* accusantes, sed contra omnium sententiam veterum doctorum. *Il. Casaubonus* Exercit. XVI. c. 43. p. 490. & c. 33. p. 459. 5) In psalmos quosdam Homilia XVII. *Raph. Volaterrano* interprete. 214. Nimirum prima agit de virtute & laudibus psalmorum, atque Augustini tractatibus in psalmos præponitur, reliquæ exponunt psalmum I. VII. XV. (iuxta vulgatam versionem, alioquin enim est psalmus XV. & sic in ceteris) XXIX. XXIX. XXXII. XXXIII. XXXVII. XLIV. XLV. XLVIII. LIX. LXI. CXIV. CXV. Ab Homiliis hisce distincta sunt Scholia in psalmos. 6) Homilia XXXI. varii argumenti, p. 303. videlicet in diuites avaros, *Luc.* 12. 16. & *Matth.* 19. 16. in divites: de ieiunio, ebrietate & luxu, invidia, ira: in verba Moïsis, *Attende tibi ipse, Dent.* 30. 11. Deum non esse auctorem malorum: de gratiis Deo agendis:
in

in martyrem *Iulittam* : de fide seu Trinitate : in verba *Jo. I. I.* in principium *Prov* : de humana Christi generatione : de multorum vitiorum natura & proprietate : in *XL.* martyres : in *Gordinum* martyrem, militem cæsariensem : quomodo gentilium scripta adolescentibus profint : de S. Trinitate : de Spiritu sancto : contra Sabellianos, Arium, & Anomios : de martyre *Mamante* : de *Barlaam* martyre : pœnitentia : humilitate : non esse adhærendum rebus secularibus : ad baptismum exhortatio : de institutione baptizandorum : quomodo fiat baptisma in euangelio I. Christi : eum, qui per baptismum regeneratus est, participatione deinceps divinarum mysteriorum nutriri debere : Sermo II. de baptismo, 31. capitum, Wolfg. *Masculo* interprete : sine divina virtute non posse ququam resistere satanæ.

In II. tomo, 1) Epistolæ CLXXX, p. 3. Inter quas sunt quædam *Gregorii* theologi, seu episcopi nazianzeni, & *Libanii*, octogesimæque est *Gregorii* nysseni tractatus de Trinitate ad Eustathium. *Placc.* no. in aliis editionibus exhibentur CCCCXXXVIII. Hoc opus est præstantissimum, continetque omnem illius temporis historiam, & ecclesiæ, quæ tunc erat, statum, atque epistolicum characterem, iudice *Phrisio* cod. 143. optime exprimit. *De Pin* eas iuxta temporis, quo scriptæ sunt, ordinem disposuit & recensuit tomo II. B. E. 156. Epistolæ ad Amphilochem continent decisiones de principalibus capitibus disciplinæ, ita ut non haberi debeant pro privatis Basilii opinionibus, sed pro legibus sui temporis ecclesiasticis. *Idem* 175. *Scultetus* in Medulla theol. Patrum p. 1209. admirandas, ut vocant, Basilii epistolas, e codd. MSS. a Dav. *Hæschelio* collectas, a Io. Jac. *Beuero* autem in latinam linguam conversas, cum lectoribus communicat, ipse vero statuit, in iis nihil magnopere admirandum occurrere; quin de auctore non unam ob causam dubitat. 2) Sermo de paradiso. p. 124. 3) liber de vera virginitate, *Ambrosio* camaldulensi interprete. p. 129. *Hülfsmann* in Patrol. pro suspecto habitus. 4) Ascetica, seu de renuntiatione huius vitæ, & spiritualis perfectione. p. 174. e quibus non nulla debentur *Eusarbio*, *Placc.* P. II. no. 5) Ethica. p. 198. Quæ constant capitibus seu definitionibus LXXX. 6) Regulæ contractiores. p. 294. Quas non nulli Romano-catholicorum tribuunt *Eusarbio*, a quibus tamen alii dissentiunt. *Placc.* no. 7) De vita solitaria, seu monastica Constitutiones, p. 354. Quas

Quas Nicephorus Eustathio sebasteno tribuit. *Placc.* I. c. alii Basilio æque ac Gregorio nazianzeno. Irrepserunt quidem non nulla, quæ a Basilii genio aliena sunt, & quædam Eustathio debeantur; interim scriptum Basilio non est plane abiudicandum. *Cave* 136. 8) Epistola ad Chilonem, de vitæ perfectione. p. 383. 9) Ad monachum lapsum. p. 386. Sunt alias duæ epistolæ. 10) Admonitio ad anachoretas iuniores. p. 387.

In tomo III. 1) Scholia in psalterium. p. 1. A Riveto habentur pro cinno commentariorum Chrysostomi & Theodoret. *Placc.* no. 2) In XVI. priora Esaia capitula enarratio, Godefrido Tilmanno interprete. p. 364. Quæ Hülsemanno *Patrol.* c. 4. §. 34. spuria videtur. 3) XXI. Epistolæ, prioribus adiiciendæ. p. 482. Ad libri de Spiritu S. caput 27. beatus parens meus hoc annotavit: *Hoc caput Erasmo atque aliis multis videtur suspectum & dubia fidei, in primis Abr. Sculteto in Modula patrum* p. 1055. 1176. a quibus dissentit Casaubonus *Exercit.* XVI. n. 43. quem allegat Gerhard. *Patrol.* 251. & Rivetus *Crit. sacr.* 329. Antequam progrediamur, notemus errores non tam eruditissimi patris, quam eius interpretum: varios enim multosque nactus est interpretes, qui omnes sæpe lapsi sunt, & correctione opus habent: quam quidem præstantissimus vir, L. E. Du Pin, Deo vires concedente, in se suscipere vellet, spem hancce faciens latissimam p. 200.

In Gregorii naz. *Monodia* in Basilii vitam p. 3. Gregorius nysen. celebs, & pater eius sacerdos.

Vtrumque falsum: nec ea repertiuntur in Gregorio naz. sed Raph. Volaterranus alterum confinxit, alterum ex scholio textui intulit. G. Calixt. de Coniug. clericor. p. 224.

T. I. 253. in psalmum 32. Servabitur non omnis (Israël) sed solummodo, qui ad gratiam fuerit electus.

Sic vertendum: Servabitur non quisvis ex Israël, quasi forte oblatum. Spener in Pius desider. 158.

T. II. 45. in Epist. 63. Sed ipsa dicitur tempore Gregorii Magni non fuisse.

Basilius intelligit Gregorium neocæsariensem, denatum anno 265.

Basilius, Cæsareæ in Cappadocia, vel, ut *Cave* p. 135. coniicit, Neocæsareæ Ponti natus e parentibus nobilibus, Gregorii nazianzeni

zeni commilito scholasticus, fidusque postea in solitudine comes, patriæ ecclesiæ primum lector, dein diaconus, inde presbyter, ac tandem archiepiscopus, vir pius, ingenuus, moderatus, prudens, ab avaris & invidis episcopis multa passus, obiit A. 378. postquam VII. annos suprema hac dignitate fructus erat, habens etiam duos fratres pariter episcopos, *Petrum* sebastenum, & *Gregorium* nysen. suumque ipse nominavit successorem. *Magni* cognomen adeptus est, si *W. Musculum* in præf. audimus, non tam ob eruditionis excellentiam, quam a pietatis eximio studio; Raphaël autem *Volaterranus* præfat. in Basilii Homilias in psalmos, eum sic dictum putat ob eloquium singulare, severiusque vitæ institutum. Stilus eius est purus & nitidus, atque ad persuadendum efficax. Vnde & ab *Erasmo* præfat. in librum eius de Spiritu S. Basilus vocatur *Demosthenes christianus*. *König*. 90. *Cren*. Dissert. de Singular. scriptor. 44. In homiliis, iudice Rich. *Simonio* Hist. crit. V. T. I. 3. c. 10. subtilior est Chrysostomo, & oratorem perfectum potius agit, quam sacri textus interpretem. *Gerhard*. Patol. 254. *Magirus* 112. *Blonius* 242. *G. Arnold*. T. I. 160. *Olearius* P. I. 110. Liturgia eius, prout hodie extat, plurimum est interpolata, variisque additamentis pro sæculi genio aucta. *Cave* 136. *Simon* de Cærimon. & consuetud. iudæor. 104. I. Alb. *Fabricius* B. gr. I. 6. p. 12. Vitam eius plures scripserunt, interque illos *Amphilochius* iconiensis, *Philothæus* patriarcha CPTanus, & *Gregorius* nazianzenus; sed *Amphilochii* scriptum est spurium & fabularum plenum. *Gerhard*. Patol. 254. omnibus autem præstat *Gregorius* nazianzeni, nisi quod eum nimis extollit, & fere apostolis præfert ac prophetis. *G. Arnold*. 161.

· *Fran. Combefis*, gallus, ord. F. F. Prædic. congreg. S. Ludovici Lutetiae Parisiorum, edidit Historiæ byzantinæ scriptores post Theophanem; (quo de opere vide *Acta erudit.* A. 1685. 437.) Auctuarium Bibliothecæ patrum: Triumphum martyrum: IIX. tomos Bibliothecæ concionatoriar, obiitque A. 1679. æt. 74. I. A. *Fabricius* Biblioth. gr. I. VI. 348. 687. Critopulus Censur. Eclogarum I. F. Mayeri 42. A. *Lambecius* I. 7. Comment. de Biblioth. cæsar. vocatur homo insolentissimus maledicentissimusque.

Raphaël *Maffius* seu *de Maffeis*, (hoc enim eius erat cognomen) a patria dictus *Volaterranus*, struxit Commentariorum libros 38. quos Urbanos vocavit, quod in urbe Roma conscripti essent, &
Pars I. in fol. ○ *Pro-*

Procopius de bello persico & vandalico, aliaque, non tam sincere, ut sibi persuadet *Iovius*, convertit, obiitque A. 1521. septuagenario maior. *König*. 854. *Voss*. de Histor. lat. 108. *Giornale de' letter. d' Ital.* T. XV. 315. *Magirus* 800. *Blount* 523. *Campanella* de libr. propr. & sat. stud. (T. II. Method. Crenii 218.) Opera eius prodierunt Lugduni A. 1599.

Argyropylus byzantinus, Græcia eiectus, a COSMO autem Medice, cuius filium *Petrum*, nepotemque *Laurentium* erudiebat, liberaliter sustentatus, Romæ primus e Græcis philosophiam, & cunctas disciplinas, quæ cyclica vocantur, professus est, *Aristotelisque* Naturalia & Moralia tam generose transtulit, ut *Gaza* ab se translata combureret, ne amicissimi hominis crescenti famæ officerent. *König* 56. At aliter sentit *Raphæel Volaterranus*, scribens, eum magis eleganter, quam fideliter convertisse. Claruit A. 1473. *Magirus* 65.

Eusebius, qui Basilii Hexæmeron e græco transtulit in latinum, eruditionis laude florens A. 440. fecit tanta id venustate, ut ingenium doctissimi viri, *Cassiodoro* iudice, facundia suæ viribus æquiparare videatur. Idemque eum vocat virum disertissimum. *Cave* P. I. 241. *Olearius* P. I. 244.

XXX.

GREGORII NAZIANZENI Opera, græce & latine, Coloniz 1690. volum. II. ex emendatione & interpretatione *Iac. Billii*, cum Commentariis *Niceta Serronis*, *Pselii*, *Nomni*, & *Elia* cretensis, quos ex græco vertit Billius, & suas, ubi opus erat, annotationes & scholia addidit. Accesserunt etiam aliquam multæ Gregorii Epistolæ, nunquam antea editæ, ex interpretatione *Fed. Morelli*. Editio hæc expressa est ad optimam, quæ parisiensis est anni 1630. Seorsum ex scriptis auctoris nostri prodierunt duæ in IVLIANVM investivæ, cum notis *Rich. Montacutii*, Etonæ 1610. 4.

In tomo I. continentur Orationes, Tractatus, Metaphrasæ, & Epistolæ. Et in Orationibus quidem agitur de Gregorii fuga in Pontum: adversus Iulianum: in laudem *Cæsarii* fratris: in laudem *Gorgonia* sororis suæ: de pace: in plagam grandinis: de pauperum amore: in laudem S. Cypriani martyris, Basilii, Athanasii, Maccabæorum, Heronis, philosophi alexandrini: in Ægyptiorum adventum: ad Arianos, & de se ipso: de moderatione in disputationibus servanda: de

de ſe ipſo, & ad eos, qui ipſum cathedram CPTanam affectare dicebant: de ſuo ſeceſſu: de dogmate & conſtitutione epiſcoporum: in electione *Eulalii*, Doarenſium epiſcopi: in dictum illud euangelii, *Matth.* 19, 1. *Cum conſummaffes Ieſus hos ſermones*: de fide Trinitatis, in praeſentia CL. epiſtoporum, contra IVLIANVM & VALENTM: V. de theologia: in Chriſti nativitate: in ſancta lumina, ſeu de baptiſmo Chriſti: in S. baptiſma: II. in paſcha: in novam dominicam, ſive in feſto encarniorum: in S. penitecoſten: ad *Euagrium* monachum de divinitate: ad *Noſtarium*, CPTanum epiſcopum: in laudem martyrum: Significatio in Ezechielem: Tractatus de fide: Tractatus de fide nicana: Metaphraſis in Eccleſiaſten: Epiſtolae II. ad Cledonium, & reliquae.

In II. tomo poemata omnia, quorum primum eſt Vita S. patris, ab ipſomet deſcripta, cum commentariis in totum opus. Poemata, inquit *Morhof* Polyth. l. VII. c. 2. n. 27, non eo nitore ſcripta ſunt, qui antiquis comparari poſſit, pia tamen omnia. Dubia autem hoc in opere ſcripta, ſunt Oratio ſeu Epiſtola ad *Euagrium* monachum de divinitate, & Significatio in Ezechielem: Spuria, Metaphraſis Eccleſiaſtae, & Tragoedia, *Chriſtus patiens*: illa enim *Gregorii* eſt *ibauuſarigi*, haec *Apollinarii* ſenioris. *Cave* P. I. 141. Tomo I. praemittuntur 1) Praefatio, in qua ſermo eſt de codicibus, ad opus hoc emendandum & edendum adhibitis, deque opera a *Bilio*, *Ducan*, & *Morello* praefata. 2) alia *Gilb. Genebrardi*, & *Io. Chatardi*, novae ipſorum verſioni praefixa, in qua criminantur Calvinianos, *Gregorii* huius exemplum GREGORIO XIII. imitandum proponunt, eique conſervationem linguarum, etiam graecae & ebraicae, ac ſolidiorum diſciplinarum commendant. 3) Index dictorum S. Scripturae explicatorum, 4) Index ſimilium & proverbiorum, quibus S. pater ſuis in ſcriptis uſus eſt. 5) Appendix, qua continentur Oratio in SS. martyres, contra Arianos, graece: Epiſtola X. graece ac latine, *Fed. Morello* interprete: Teſtamentum S. *Gregorii*, Iac. *Stirmondo* interprete, ſcriptum, uti *Cave* p. 140. indicat, paullo ante renunciata ſedem CPTanam: & Notae in LIII. Orationes & Epiſtolas.

Tomo II. p. 1406. *Cyri Niceta*, da- | Commentarium hunc *Niceta Serr-*
briensis epiſcopi, comment. in D. | *roni* deberi, conſtat, *Cave* 395.
Gregorii nazianzenſi Tetraſti-
cha.

Gregorius, non quod in urbe Nazianzo natus, eiusve episcopus esset, sed quia Arianzi, in prædio paterno, prope Nazianzum, obscurum Secundæ Cappadociæ oppidum, in lucem editus fuit, *Nazianzenus* adpellatus, patrem habuit *Gregorium*, episcopum nazianzenum, a quo etiam presbyter fuit ordinatus. Turbarum autem pet IV L I A N V M Imp. contra Christianos motarum pertæsus, in Ponti solitudines ad *Basilium* familiarem suum secessit, ægre postea ferens, & oblatum munus respuens, cum ab eo, archiepiscopalem dignitatem adepto, *Sasimæ*, vilis in Cappadocia Secunda oppidi episcopus constitueretur; patris autem, extremo senio laborantis, vices ea obiit conditione, ne illo ex hac vita digresso episcopatus sibi imponeretur. Circa annum 378. a Synodo Antiochiæ habita missus CPlm, ut causam catholicam ab Arianis oppressam erigeret & sustentaret, voto & expectationi ablegantium satisfacere studuit, aucto in dies Catholicorum numero, quos fideliter colligebat in *Nicobuli* affinis sui ædibus, quæ mox in templum erectæ sunt, indito ei *Anastasia* nomine, quod fides languescens antea & moribunda, illic revixisse visa esset. Hinc a THEODO- SIO M. creatus quidem fuit archiepiscopus CPTanus, atque a Concilio oecumenico A. 381. confirmatus; verum orta mox in eodem ea de re contentione, sedis suæ sponte renunciavit, & domum repetens privatam egit vitam pietatis exercitiis & poëticis lucubrationibus vacans, donec vitam hanc caducam cum meliori commutaret A. 389. ætatis suæ circiter 65. *Cave* 139. *Olearius* 294. I. Alb. *Fabrisius* B. gr. 508. *Wolf* in *Casauboniana* 332. *G. Arnold.* L. 4. c. 4. n. 41. Vir erat apertus & simplex, minimeque omnium ad technas compositus, præterea in quovis disciplinarum genere præstantissimus, atque in theologia summus: unde etiam κατ' ἐξοχὴν theologus cognominabatur, tantaque eius erat auctoritas, ut hæreticum reputaretur, ab eo dissentire. Sermonibus usus est grandi, sublimi, & ubique maiestatis pleno, dicendi gravitate *Polemonem* secutus. Facultati autem oratoris plus, quam par est, indulgens, invocationi sanctorum viam stravisse dicitur. A Rich. *Moniacatio* vocatur græcorum patrum μεγαλοφρονεταί, ab *Erasmo* & *Budæo* pariter cum facundia pietatis, a *Basilio* M. os Christi & vas electionis. Plura dabunt *Magirus* 401. *Blount* 245. *Gerhard.* Patrol. 261. C. *Thomaf.* in *Cautel*, circa hist. eccl. 155. & quæ operibus hisce præmissa sunt usq.

Iac.

Iac. Billius, sive *de Billi*, prunæus, natione Guisigaillus, abbas ordinis S. Benedicti, theologus, mathematicus, Ictus, & poëta, *Gilb. Genebrardi* familiaris, vir, ut *Thuanus* ad A. 1581. scribit, non plus nobilitate, quam propria virtute, ac vitæ sanctimonia, & doctrina ab vacuo fuco aliena, linguæque græcæ exacta cognitione clarus, multos Patres græcos in latinum transtulit, notisque illustravit: edidit etiam Formulas græcarum locutionum, Anthologiam sacram, Sacrarum observationum libros II. & Carmina, præproperam mortem ex phthisi expertus: obiit enim Lutetia Parisiæ A. 1581. ætatis 48. *König* III. *Blount* 1771. *Dallæus* de Pœn. & satisfaction. l. 5. p. 463. Quam doctus autem erat in græcis, nihilominus sæpe lapsus est, notante auctore Bibliothecæ novæ selectæ, qui est *Rich. Simon*, P. II. 35.

Nicetas, cognomento *Serren*, magnæ ecclesiæ CPTANÆ diaconus, & magister seu doctor, postea heracleensis archiepiscopus, minime confundendus (quod tamen fit etiam in præsentis operis T. II. 1405) cum *Niceta Davide* paphlagone, dedit Catenam in Iob, & fortasse etiam in Matthæum, Lucam &c. nec non Responsa canonica ad interrogationes episcopi cuiusdam, clarus A. 1077. *Cave* P. I. 434. *Olearius* P. II. 14. L. *Allatius* de Psellis (apud *Fabricium* B. gr. I. V. p. 10.)

Mich. Psellus, patricius CPTANUS, præfectus studiorum *Michealis* Ducæ CONSTANTINI Ducæ filii, claruit medio seculo XI. & *Adichasile* Duca exauctorato, ipse a Botoniata Nicephoro dignitatibus spoliatus, relicta aula cucullum induit, solumque vertere coactus fuit, multis interim scriptis famam immortalem consecutus. Interea sunt Carmina seu paraphrasis metrica in Cant. canticorum: Commentarius in eadem: Capita quædam de Trinitate & persona Christi: Oratio panegyrica in *Simeonem* metaphrasten: Officium pro eius commemoratione. Sed Dialogus de operatione dæmonum est alterius *Mich. Pselli*, qui vixit sæculo IX. *Cave* P. I. 423. 392. *Olearius* P. I. 488. *Leo Allatius* de Psellis (apud *Fabricium* B. gr. lib. V. 14.) qui ob variam scientiam & stili suavitatem eum summopere laudat.

Nonnus, ægyptius panopolitanus, inter græcos poëtas christianos, ut *Sixto* senensi videtur, princeps, sed stilo obscuriore, & gentilissimum sapiente usus, floruit circa annum Christi 410. scripsit

que Paraphrasin euangelii S. Ioannis, & *Διονυσίου* libros 48. *König* 579. *Olearius* P. II. 33. I. Alb. *Fabricius* B. gr. I. 7. 682. Octav. *Barbarius* I. 2. Elect. c. 1.

Elias, metropolita cretensis, distinguendus ab *Elia* cretensi ebræo, claruit anno 787. quo Synodo interfuit nicænæ II. deditque Responsa ad *Dionysii* monachi interrogata IIX. item Expositionem in *Ioannis Climaci* Scalam paradisi. Sed hæc, in bibliotheca cæsarea asservata, nondum est edita. *Cave* P. I. 351. *Olearius* P. I. 218.

XXXI.

THEOPHYLACTI Opera, latine, Basileæ 1570. Nimirum 1) Enarrationes in iv. euangelistas, ab *Oecolampadio* latinitate donatæ, a Ph. autem *Montano* ad exemplar græcum Romæ impressum infinitis pæne locis recognitæ, p. I. Quæ editio recusa fuit Lipsiæ A. 1700. 4. In fine eis annectitur hæc nota, tria cauenda esse, citra tamen catholici auctoris notam: 1. Spiritum S. non procedere a filio. 2. Dei esse vocare, electos autem fieri, vel non, nostrum esse. 3. Humanum quid voluisse ostendere matrem (Iesum,) quod tunc in filium potestatem haberet. 2) Enarrationes in omnes S. Pauli epistolas, adeoque etiam in epistolam ad Ebræos, p. 333. 3) In 4. prophetas minores, Habacuc, Ionam, Nahum & Hoseam, Ioanne *Lonicero* interprete. p. 660. ubi enarratio in *Hoseam* est sine capite & cauda. 4) In Acta apostol. Laur. *Sisano* interprete. p. 749. Ex his enarrationibus græce & latine prodiit prima Parisiis 1631. & 1635. secunda Londini per Augustinum *Lindsellum* 1636. De qua editione vide *Crem. Animadversion. philol. T. XIII. 37.* quarta Colonia, 1568. Ceterum de variis scriptorum huius auctoris editionibus vid. *Du Pin* ad sec. XI. 113.

Theophylactus, Acridæ in Bulgaria archiepiscopus, ab *Erasmo* in c. 1. Lucæ, *Adelambetho* in Apol. A. C. ad art. X. n. 364. *Sculisto* in Medulla theol. P. P. 497. aliisque *Vulgius* dictus, floruit anno circiter 1071. Scripsit etiam Epistolas, quas græce edidit Io. *Maurusius* Lugduni Bat. A. 1617. 4. Vincent. *Maurinerius* autem latine interpretatus est, imprimique fecit Colonia 1622. Orationem in adorationem venerandæ crucis medio ieiuniorum tempore: Institutionem regiam ad Constantinum porphyrogenetam, Michaëlis Duce filium: & Argumenta adversus Latinos de processione Spi-

nitus S. *Cave* P. I. 434. *Olearius* P. II. 202. *Sixtus* sen. Biblioth. S. Lib. IV. 383. *Gerhard.* Patrol. 535. *Blount* 364. Estque, ut *Oecumenius*, epitomator, si non exscriptor Chrysostomi. *Hülsemann.* Patrol. c. II. *Casamb.* Exercit. XVI. n. 84. p. 559.

Phil. Montanus, armenterius, in patria theologus, postea vero Regis iussu professionem in acad. duacena sexagenario maior aggressus, vir græcæ linguæ peritissimus, ac pius, (id quod ex eius dedicatione elucet, ubi de compendiarie ecclesiæ institutione, & contra sacerdotum improbitatem, ambitionem, avaritiamque differit) obiit A. 1576. *König* 591. *Lexic. univ. hist.* T. III. 550.

Io. *Lanigerus*, mansfeldicus, in academia marpurgensi primum græcæ, deinde etiam ebrææ linguæ professor multa tam sacra, quam profana scripta ex græco in latinum transtulit restituitque, augustanam vero Confessionem, eiusque Apologiam græcæ, sicut varia *Lutheri* scripta latine reddidit, & multa alia scripsit, vir mitis ac placidi ingenii, optimorumque & amabilium morum, cum proposito dormiendi obdormivit in Domino A. 1569. æt. 70. M. *Adam* in *Vitis philos.* 248.

Laur. Sifanus, prunsfeldius, I. V. doctor, etiam Gregorii nysseni translatione celebris, floruit sec. XVI. & reliquit orationes II. de laudibus linguæ græcæ & Isocratis, deque commendatione historiz. Coloniz 1564. 8.

GREGORII NYSSENI opera, de græco in latinum sermonem conversa a *Laur. Sifano*, & Io. *Lewenklaio*. Basileæ 1571. Quid præstitum sit in hac editione, docent præfationes Sifani & Lewenklaui. Hæc enim priore, quam curaverat Sifanus, aut potius ipso absente corrector, multo est emendatior, & per socium reddita etiam auctior. Græcæ autem & latine prodierunt hæc opera Parisiis A. 1616, cum notis *Front. Ducei*, & *Iac. Gresseri*; quæ editio longe est correctior altera, quæ lucem vidit A. 1638. Primus contra Eunomium liber, & græcus textus Orationum moralium, qui in laudata absunt editione, supplementi vicem subeunt in S. Basilio A. 1618. impresso. Vide *De Pin.* T. II. 231. *Cave* P. I. 139. Iam præsentium operum contenta sunt indicanda, eaque sunt sequentia: Epistola, quid nomen professioque christiana sibi velit: liber de Oratione, in quo oratio dominica explicatur: de beatitudinibus, *Matth.* V. de Christi nativitate: de S. Stephano protomartyre: in
Vltum

Vtrum psalmum de octava: de festo paschæ: de assumptione Christi: de S. Trinitate, & quod Spiritus S. sit deus: tres dici deos non oportere: de differentia essentia & hypostaseos: de fide, seu de Patre, Filio & Sp. sancto: in dictum apostoli I. Cor. 15, 28. de *dormientibus*: de paschatis festo orationes IV. de assumptione Domini: In dictum *Matth.* 25, 40. de anima & resurrectione disputatio cum sorore *Macrina*: de historia VI. dierum, quibus mundus a Deo creatus est: de Trinitate, adversus iudæos, ex V. T. delecta testimonia, cum explicatione: liber de S. baptismo: Oratio in laudem *Basilii* magni: Orationes II. in laudem XL. martyrum: Oratio in funere *Pulcheria*, filia THEODOSII magni Imp. Oratio funebri de PLACILLA, augusta, prædicti Imp. uxore: Vita *Gregorii* neocæsariensis, miraculorum opificis: Oratio in laudes sancti viri ac magni martyris *Theodori*: Oratio habita in funere *Meletii*, episcopi Antiochiæ. Hæc omnia, hæcenus recensita, sunt ex interpretatione Laur. *Sifani*: quæ verò iam sequuntur, eorum versio debetur Io. *Leuvenklai*, videlicet Explanatio in Canticum canticorum, & & liber de hominis opificio. Liber autem de vita Moysis, siue de vita perfecta, interpretem nactus est *Georgium trapexuntium*, qui in Catalogo scriptorum nostræ editionis falso vocatur Gregorius. Ex his supposititia partim, partim dubia sunt: de S. Trinitate, & quod Spiritus S. sit deus: de differentia essentia & hypostaseos: de dormientibus: de anima & resurrectione: Testimonia V. T. de Trinitate adversus iudæos: Vita *Gregorii* neocæsariensis: oratio in laudes *Theodori*, *Sculetus* Medull. p. 887. *Gerhard*, Patrol. 297. *Rivet*. Crit. S. l. 3. c. 23. *Hülsemann*. Patrol. c. 4. §. 46. *Cave* P. I. 138. *Placc*. P. II. 324. *De Pin* T. II. 222. In nostra editione post præfationes *Sifani* & *Leuvenklai* sequuntur elogia *Gregorii* nysseni, ex *Hieronymo*, *Suida*, *Nicephoro* Callisti & *Volaterrano* deprensa.

Gregorius, gente ponticus, *Basilii* magni frater natu minor, a nimio rhetoricæ studio per *Gregorium* nazianzenum ad theologiam reuocatus, Nyssæ in confinio Cappadociæ episcopus, ob fidei nicænæ acerrimam defensionem in exilium missus, sed & sedi suæ restitutus, Symboli CPtani compositor, coniugem habens *Theosebiam*, vir egregia morum sanctitate, ac omnigena eruditionis laude, stilique elegantia conspicuus, a Græcis honoris causa *pater patrum* adpellatus, vixit sub Impp. CONSTANTIO, IVLIANO,

NO, IOVIANO, VALENTINIANO & VALENTE, GRATIANO & THEODOSIO M. ultra concilii CPtani, cui ipse anno 394. interfuit, cumque *Gregorio nazianzeno* praefedit, tempora, & extraordinario Metropolitæ seu Patriarchæ honore affectus fuit. *König* 362. *Cave* 137. *Magirus* 402. *Blount* 250.

Io. *Leuvenclains* seu *Lennclavius*, nobilis angrivarius, cum Legato caesareo, *Dav. Vagnadio* CPLim profectus, atque ita magnam sibi rerum turcic. & græcarum notitiam comparans, postea episcopus mindensis, varios auctores græcos transtulit, & 18. libros Historiæ musulmannicæ edidit, vita defunctus A. 1593. sexagenario paulo minor. *König* 474. *Blount* 734. *Richard* Histor. biblioth. vindobon. 56.

XXXII.

DIONYSII areopagitæ Opera, ex editione Petri *Laussellii*, Lutetiæ Paris. 1615. Recentior editio est Balth. *Corderii*, Antverpiæ A. 1634. & Parisiis 1644. Vide *Ittig*. Dissert. de Patrib. apostol. 134. Contenta præsentis voluminis sunt 1) Petri *Laussellii* disputatio apologetica de S. Dionysio eiusque scriptis: ubi quidem probare nititur, eum fuisse in Galliam missum, & quæ ei hic tribuuntur, ipsius esse scripta. 2) Vita S. Dionysii, ex operibus eius & scholiis S. *Maximi* ab eodem collecta. 3) Liber Dionysii de cœlesti hierarchia, agens de ter ternis angelorum ordinibus, quasi auctor in tertium usque cælum raptus, deque illis omnibus edoctus fuisset: interim, *Gregorio* nazianz. Orat. 38. & 42. fatente, pulcherrime & sublimissime philosophatus est. 4) Liber de ecclesiastica hierarchia, doctrinam de omnibus ad negotium ecclesiasticum pertinentibus mysteriis tradens. 5) Liber de divinis nominibus, quo ea modo Deo tribuantur, deque S. Trinitate differens. 6) Liber de mystica theologia, explicans discrimen affirmationum & negationum, atque ostendens, verius omnia de Deo negari, quam affirmari; & X. Epistolæ: in quibus nihil memoratu dignum continetur, nisi forte cuiuspiam fabella de eclipsi passionis dominicæ arrideat, quam Dionysius Heliopoli Ægyptiorum se vidisse scribit in ep. ad Polycarpum. *Sculter*. Med. theol. PP. 383. 7) Vita & encomium Dionysii ex Menæis Græcorum, *Simeone* metaphraste, *Snida*, libro II. *Nicéphori*, Mich. *Syngelo*, & Martyrium eius ex *Methodio*, & Dionys. *Guerrino*. 8) *Laussellii* Notæ & variz lectiones. 9) *Maximi* Scholia in
Pars I. In fol. P Dio-

Dionysii libros. 10) Georg. *Pachymeris* paraphrasis in eius Epistolas, 11) *Eiusdem* paraphrasis in ipsa Dionysii opera. 12) S. *Maximus* Scholia in Epistolas.

Tribuuntur & alia scripta Dionysio, sed quæ sunt deperdita. *Da Pin* T. I. 37. Neque vero illa, quæ hic exhibentur, Dionysii sunt areopagitæ, qui vixit seculo I sed alterius cuiusdam, e quarto, vel quinto, vel sexto seculo, si fidem apud nos habent *Gerhardus* in *Patrol.* p. 19. *Rob. Cocus* 94. *Casaubonus* *Exercit.* xvi. p. 498. *G. Calixtus* de *Ign. purgator.* R. 2. *Dreier* in *Controv.* p. 79. 221. *Er. Schmid* in *Col.* 2, 16. *Meelfabrer* in *Corona C. P. P.* p. 5. *Ittig* *Dissert. de Patrib. apostol.* 143. *Senlisetus* *Med. theol. PP.* 384. *Rinetus* *Crit. S. lib.* l. e. 10. 11. p. 158. *Al. Morus* in *Act.* 17, 34. *Io. Lud. Fabricius* *Opp.* 437. *Sand* de veter. scriptor. eccles. 15. Neque etiam omnes omnino romanocatholici scriptores Dionysio areopagitæ ista tribuunt opera, certe non *Erasmus*, nec *Valla*, nec *Thomas de Vio*, nec *Perronius*, nec *Launoius*, nec *da Pin*, multique alii critices periti: quo etiam videtur inclinare *Labbeus* de *Scriptor. eccles. P. I.* 259. Probabilior autem sententia est hæc, auctorem præsentium operum floruisse sæculo IV. & *συγγεγον* fuisse Eusebii cæsariensis: quæ etiam est *Guil. Forbesii* p. 240. *Io. Pearsonii* in *Vindic. epp. Ignatii c. X.* p. 312. 317. *Cassii* P. I. p. 125. & *C. Thomassii* in *Cautel. circa hist. eccl.* 113.

Dionysius, natione thrax, Areopagi atheniensis assessor sive Senator, Pauli discipulus, iuxta *Afl.* 17, 22. 24. &, si *Eusebio* l. 3. *Hist. eccl.* c. 4, fides habenda, primus Atheniensium episcopus, non vero Gallorum apostolus, aut parisiensis episcopus, (prout contra fabulosas *Hilduini*, *Baronii*, & *Bellarmini* relationes *Iac. Sirmondus* peculiari differt. *Io. Launoius* opusc. de 2. Dionysiis, *Sammarthannus* *Gall. christ. T. I.* 400. & *Da Pin* T. I. 34. *Dorschew* in *Sylloge* 48. *Bebel* *Antiqq. eccles.* 25. *Hülsemann* *Patrol.* 979. *Dallaus* de scriptis Dionysii supposit. solide demonstrarunt). vitamque suam Athenis martyrio finivit sub Domitiano Imp. *Ittig* l. c. p. 131. & *Cassii* P. I. 12. Quicunque autem hic auctor fuerit & quamvis multa subtiliter & argute disputer, multisque ævi sui corruptelis laboret, de S. cœna tamen & baptismo præclare testatur, fatente *Schurz-fleischio* in *Epp. arcan.* T. I. 25. & perantiquus, magnique spiritus, nec aspernandus scriptor est, ut *Alex. Morus* prædicat l. 2. p. 100. immo, teste *Casaubono* contra *Baron.* p. 498. pro elegantissimo agnoscendus est; librumque de

de Mystica theologia videtur intelligere *Morbofius*, quando Polyh. l. i. c. 10. p. 100. scribit, rerum diuinarum profundissimis meditationibus plenum esse. Stilus horum librorum, eorumque methodus, non convenit modo scribendi, qui usitatus erat sæculo I. & II. nam stilus est inflatus affectatusque, & argumenta singulari cum cura sunt disposita. *De Pin* T. I. 35. multarum etiam rerum, quæ primis sæculis non erant in usu, in iis fit mentio.

Simeon, CPTanus, ubi sub Imp. LEONE eiusque filio CONSTANTINO Porphyrogen. summas in aula dignitates obviit, a genere scribendi dictus *Metaphrastes*, vixit sæc. X. usque ad A. 950. Collegit etiam vitas sanctorum, easque ad mensium dies ordinavit; sed plurima in iis fabulose scripta sunt. *König* 755. *Cave* 402. *Olearius* Biblioth. eccl. P. II. 165.

Maximus, CPTanus, vixit sæc. VII. tempore HERACLII Imp. cuius primus siue supremus erat secretarius, postea abbas monasterii chrysopolitani, ab Arianis autem in exilium pulsus, anno 662, ut fertur, postquam sibi mortem intra paucos dies obuenturam prædixisset, martyrii coronam obtinuit. Fuit in magna apud catholicos eruditionis & sanctitatis opinione, pluresque ante se Scholia in Dionysium scripsisse testatur. *Pearson* in Vindic. epp. Ignatii c. 10. p. 314. Scripsit multos libros, interque illos librum asceticum: IV. Centurias sententiarum de virtute & vitio: Ambigua, siue Scholia in *Gregori* theologi locos difficiles. *Cave* 322. *Olear.* P. II. 478.

Mich. Syngelus, hierosolymitanus, vixit sec. xvi. Eius liber de laudibus S. Dionysii, Lutetiæ Parisiorum, græce & latine prodit A. 1547. 1562. & per Corderium 1633.

Methodius, nobilis sicutus, primo monachus, deinde *Nicephori* expatriarchæ apocrisiarius, postque falsam de adulterio accusationem & duplicis carceris squalores patriarcha CPTanus, obiit A. 847. teste *Cave* p. 375. Scripsit etiam commentatiunculam de iis, qui abnegarunt per diversos modos & ætates, extantem in tomo VI. Biblioth. P.P. 619. Orationem de occurfu Simeonis & Annæ in templo: Orationem in Ramos palmarum, & Canones penitentiales. *Cave* l. c. Si *Sirmundo* & *Launoio* credimus, encomium S. Dionysii *Methodius* petiit ex Hilduini Areopagitici; sin *Leoni Allatio*, ex vetustioribus Græcorum monumentis.

Georgius Pachymeres, Latinis vulgo Pachymerius dictus, natus Nicæ, sacerdos CPTanus, Patriarchæ protecticus, & hieromnemou, item dicæophylax imperialis, atque ad examinandam remoti a patriarchatu Arsenii causam cum tribus aliis ablegatus, eiusque restitutor, vir sacra & profana eruditione insignis, scripsit Historiam rerum constantinopolitanarum sub Michaële & Andronico Palæologo ab anno 1258 usque ad annum 1308 libris XIII. libellum de Processione Spiritus S. & multa in rhetoricis monumenta, stilo, ut Leo *Allatus* iudicat, accurato, atque ad antiquum succum & sanguinem efformato, quamvis ultra historię captum tumidiore, obiitque valde senex, & si Lambecio fides habenda, fere centenarius. *Voss.* de Histor. gr. l. 2. c. 28. p. 154. *Nen* in Access. ad Relect. Wheari 176. *Koenig* 597. *Cave* 514. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. I. vi. 458. Maximus & Pachymeres a *Casaubono* Exercit. xvi. n. 150. p. 668. & n. 30. p. 449. vocantur interpretes. Dionysii eruditissimi ac diligentissimi.

XXXIII.

EPIPHANII opera, ex recensione & versione, cumque animadversionibus Dionysii *Petavii*. Colonia 1632. volum. II. Quæ editio auctior parisiensis illa anni 1622. iuxta quam formata est: accessit enim sub initium tomi I. vita Dionysii Petavii, ab Henr. *Vallesio* oratione descripta, & sub finem tomi II. appendices *Petavii*: geminæ pro vindicandis Animadversionibus, altera adversus *Marpurinum Simonium*, altera adversus Cl. *Salmasium*. Ceterum, ut ad contenta progrediamur, in tomo I. continetur Panarium (quæ vox significat arculam medicamentorum. *Petavius* in dedicat. tomi I.) adversus hæreses 80. vel potius 77. inchoatum A. 374. rogatu *Acacii* & *Pauli* archimandritarum, & progreditur usque ad *Mesalianorum* hæresin sub CONSTANTIO exortam; opus, *Photio* iudice, omnibus prioribus adversus hæreses lucubrationibus uberius, atque utilius, in quo præter argumentum principale, multa veterum auctorum ecclesiasticorum fragmenta notatu digna, & nusquam alibi occurrentia, nec exigua historię ecclesiasticę pars exhibetur. *Melanchthon* præfat. in *Pauli Iovii* Histor. turc. quæ etiam extat in libro *Selectar. declarationum* p. 735. Ex hoc libro *Angustinus* fecisse compendium in lib. de Hæresib. ad Quodvultdeum, scribit quidem *Gerhardus* Patrol. 267. sed *Petavius* id. negat in dedicat.

ficat. tomi I. & in Append. contra Simonium, T. II. 26. Sumit autem bonus Epiphanius vocabulum *hæresis* latissime, easque in duas dividit classes, nimirum in hæreses ante & post Christum natum, & *Crotinus* Dissert. II. de Furib. librar. §. 27. ex *Chytræ* Onomastico observat, Epiphanium totum fere primum Irenæi de hæresibus librum de verbo ad verbum transcripsisse. In II. tomo 1) Ancoratus, interprete Dion. *Petavio*. p. 1. In quo traditur doctrina de Trinitate, & in primis de divinitate Christi, resurrectione mortuorum, vita æterna, & iudicio extremo. *Ancoratus* autem dicitur hic liber, quia *animum* de vita ac salute sollicitum instar anchoræ moderatur. Vide *Synops.* Ancorati p. 1. 2) Anacephalæosis, eodem interprete. p. 126. Est brevissima Panarii epitome. 3) De Mensuris & ponderibus, eodem interprete. p. 158. Vbi in gratiam eorum, qui cum fructu in Scriptura versari cupiunt, explicatur, quid sibi velint signa Bibliorum interpretationibus apposita, nimirum * vel):(: asteriscus, + obelus, — semniscus, — sublemniscus; deinde ponderum & mensurarum, ac numerorum S. Scripturæ ratio exponitur; denique historia traditus vi. interpretationum Bibliorum græcarum, videlicet LXX. virorum, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & duarum anonymarum, quæ in dolis repertæ fuerunt, altera quidem Hierichunte post SEVERI Imp. persecutionem, altera Nicopoli tempore ALEXANDRI, filii Mammeæ. Quem tamen librum Latinus *Latinus*, observante *Placcio* P. II. 254. præfati salaminio ab iudicat. 3) Phvsilogus, interprete Gonsalo *Ponce* cumque eiusdem notis. p. 189. Agit hic liber de cuiusque generis ferarum & volucrum natura, estque, *Ponce* in dedicat. indice, ob pias allegorias concionatoribus apprime utilis; *Cævo* P. I. 131. supposititiis eum accenset, sed *Petavius* & *Poncius*, pro genuino agnoscunt. 4) De XII. gemmis, interprete Iola *Hierotantino*. p. 225. Exponit gemmas pectoralis summi apud iudæos pontificis; Et quamvis eum in catalogum spuriorum referat *Cævus*, fatetur tamen, non deesse rationes, cur pro vero Epiphaniæ sætu haberi queat. 5) Eiusdem libri Epitome, Fran. *Turriano* interprete. p. 233. Hæc autem, iuxta *Petavium* præfat. in T. II, non est Epiphaniæ, sed *Anastasi*. 6) De Vita prophetarum, interprete *Petavio* p. 235. Liber est supposititijs, in quem tamen notas scripsit Ioach. *Zebnerus*. Hunc librum esse *ψευδοπροphetων*, ait *Psarus* in præf. T. II. sexcentæ mendaciorum

nugæ, quibus ille refertus est, persuadent. Adde *Rivet. Crit. S. I. 3. c. 30.* & *Cocum in Censura 241.* 7) Orationes ix. videlicet in festo palmarum, de Christi sepultura, resurrectione, & assumptione, de laudibus Mariæ, & numerorum mysteriis, partim a *Petavio*, partim a Stanis. *Phanicio*, partim a *Gonsalo Ponce*, partim a *Theod. Peltano*, partim a *Io. Pico*, partim a *Ger. Vosio* veris. p. 251. Sed Epiphanius nomine fucum faciunt, sicut ex stilo, aliisque indicibus cognosci potest, suntque alterius vel Epiphanius, (plures enim fuere) vel auctoris. *Petavio* in excipit. præfat. *Cave 131. Place. 254.* 8) Epistola ad Ioannem hierosolymitanum, *Hieronymo* interprete. p. 312. Hæc tantum latine extat, estque purgatoria: Epiphanius enim ostendit, Ioannem sibi iniuste irasci, quod diaconum in monasterio quodam ordinasset, & quod ipsum Ioannem eiusque assecras, ut *Origenum* Arii parentem agnoscerent, vocarentque, hortatus esset. 9) Vita Epiphanius, incerto interprete. p. 318. Quæ quidem in plerisque fabulæ quam historiæ propior, non tamen penitus reiicienda est, ex sententia *Petavii* l. c. De hac editione vide sis *Alta erudit. A. 1682. 93.* iisque adde Præfat. *Iac. Thomasi*, quam debemus industriæ fideique *Io. G. Krausii* in *Histor. libror. (Bücher Historie) T. I. 262.* in qua de variis operum Epiphanius editionibus, & quibusdam eius scriptis differitur. Iam errores, qui Epiphanius tribuuntur, notare ordo iubet.

Tomo I. 123. De Christo certo illud

affirmare nequeo, utrum Nazoræi, Cerinthi, vel Merinthi impietate illa decepti, simplicem illum hominem asseverent, an, uti se se res habet, per Spiritum S. de Maria virgine genitum esse fateantur.

P. 148. Olearius, idemque vestrum custos, Ioanni respondit, *Ebriorem* intus esse.

P. 362. De quo & *Callimachus*.

Evincit id sufficienter doctrina apostolorum, qua imbuti erant. Et *Hieronymus* refert, eos evangelio *Matthæi* usus esse: *Matthæus* autem de conceptione ac natiuitate Iesu sancte scripsit. *Ier. Felbinger* Demonstrat. christ. 127.

Dicere debebat, *Corinthios*. *Cren. Animadv. P. xv. 226.*

Sed non iisdem verbis, quibus *Epimenides* utitur de *Cretensibus*. *Dan. Heinsius* in *H. L. Schwarzfleischii Actis* liter. p. 36.

Debue-

- P. 704. Chanaan præter alios filios genuit *Philistæum*. Debuerat scribere, *Hamathæum*, Sam. *Bochart.* in Phaleg l. 4. c. 36. p. 307.
- P. 717. Meletius schismate ecclesiam discidit, ita tamen, ut *fidem nulla ex parte mutaret*. Aliter narrant *Socrates* l. 1. H. E. c. 3. & *Theodoretus* l. 1. c. 9.
- P. 720. Arii dogma post eius mortem damnatum. Arium non tantum Concilii nicæni tempore, sed etiam post illud usque ad penultimum CONSTANTINI annum in vivis fuisse, ex *Socrate* l. 1. c. 25. & *Rufino* l. 1. c. 13. constat.
- Pag. 822. Audiani ex *Apostolorum Constitutione* (τῶν τῶν Αποστόλων Διατάξεων) auctoritatem accommodant. — Etenim *Apostoli* in illa *Constitutione* ita definiunt. Constitutiones istæ dicantur, licet, *apostolica*, sed ipsorum non sunt apostolorum. De quibus vide huius operis pag. 45. *Dallaum* de Pseudepigraph. apostolor. lib. 3. & alios.
- P. nos. verbum ἀπολυνεῖν a *Petavio* per missionem populi transferatur. Sed ἀπολυνεῖν hic idem est, ac ἐπιλυνεῖν, & significat *actum solvendi ieiunium*. Dan. *Heinsius* in H. L. Schurzfleischii Actis literar. p. 37.

Plura cum S. Epiphaniū, tum eius doctissimi interpretis σφαιρατα qui noscere cupit, evolvat modo allegatum *Schurzfleischii* librum p. 36. & seqq.

Epiphanius, natus in ignobili Palaestina loco, Besauducen dicto, ad Eleutheropolin, e parentibus agricolis, dubium an ebrais, (*Huttinger.* Thesaur. philolog. 14) & transacta inventure cum Hilarione, Hesychio aliisque in vita monastica, factus est episcopus Constantiæ seu Salaminæ in Cypro insula, ob mediocrem cognitionem linguæ ebraicæ, syriacæ, ægyptiacæ, græcæ & latinæ vocatus, ab Hieronymo παντάλως, vir multæ eruditionis & lectionis, sed acumine iudicii in rebus discernendis exiguo, atque ita simplex, & ex simplicitate præpostero interdum flagrans zelo, præcipue contra Origenem, & Ioannem chrysostomum, Ioannemque Hierosolymitanum, quos durius inclementiusque tractavit, cum

Hiero-

Hieronymo & Theophilo alexandrino faciens, atque adeo Chryso-
stomo communionem denegans. Hac animi commotione, atque
hoc proposito CPLi abiit, in navi, qua domum repetebat, animam
exhalans A. 402. ætatis 95. episcopatus 34. Ipse Chryso-
stomo CPLi dixisse fertur: *Spero te non moriturum episcopum*; Chryso-
stomus autem illi: *Spero te non rediturum in patriam*. Vtrique evenit iuxta va-
tacinium, aut potius imprecationem: nam Chryso-
stomus in ex-
ilio mortuus est, & Epiphanius in itinere. *König* 276. *Cave* 130. *Olea-
rius* P. I. 224. *Dan. Heinsius* in Schurzfleischii Actis liter. 34. I. Alb.
Fabricius B. gr. I. VII. 416. *Du Pin* T. 2. 301. *Casaubon*. Exercit. xv. n. 7.
& xvi. n. 120. *Blount* 239. G. *Arnold* I. 2. 3. & 4. Defenditur autem a P.
Alf in apol. pro B. V. Maria P. II. 194. Effigies, quæ sub nomine
Athanasii præsentis operi præfigitur, non est eius, sed alterius
cuiusdam, indicante *Schurzfleischio* in Actis literar. p. 34. Stilis eius
omnis elegantia & sublimitatis expers est, immo simplex, humi-
lis & abiectus, asper ac rusticus, absque serie & connexione.

Consalus, five Gonfalus *Ponce*, de Leon, hispanus, scripsit
contra Leonh. Waramundum in causa colonienfi, Romæ 1585.

Fran. Turrianus, legionensis, S. I. vir græce doctus, & in an-
tiquitate plurimum versatus, ad hæc etiam probus, sed temporum
mire ignarus, nec bonus criticus, quin & si *Dallæ* credendum,
quisquiliarum & fabularum avidissimus, multa græcorum theolo-
gorum scripta in lucem protraxit, ipse etiam scripsit contra Centu-
rarios magdeburgenses, Andr. Volanum, Boquinum & Sadaëlem,
item de Hierarchicis ordinationibus ministrorum ecclesiæ catholi-
cæ, de Votis monasticis, de Iustificatione & electione, de Eucharis-
tia, obiitque Romæ in Schola iesuitica A. 1584. paulo minor octo-
genario. *König* 822. *Magirus* 784. *Blount* 681. *Blondellus* præfat. in
Pseudo-Isidor. & Turrianum vapulant. *Perrondana* 378. G. *Calixt*,
Resp. ad Hülsemanni M. Muft. Yyy 3. *Baron*. Annal. ad A. C.
266. n. 1. *Casaubonus* Exercit. XIII. 243. Io. *Pearson* Vindic. epp. Igna-
rii c. 5. p. 252.

Anastasius, romanus, presbyter, & bibliothecarius pontificius,
probe distinguendus ab Anastasio Cardinale, utriusque peritus lin-
guæ, qui multa Græcorum scripta in latinum, rudi quidem stilo,
sed fideliter transtulit, suo autem Marte dedit Acta concilii CPra-
ni, five, ut non nulli agnoscunt & vocant, generalis IIX, A. 869.
ha-

habiti, ſi non integra, quia iam græce exarata erant, tamen bonam eorum partem: Collectanea de iis, quæ ſpectant ad hiftoriam Monotheletarum: & Hiftoriam roman. Pontificum (quam quidem *Blondellus* ab alio formatam, ab *Anaſtaſio* autem interpolatam eſſe iudicat) vitam, ſi *Baronii* relationi fides eſt habenda, produxit uſque ad A. 886. *Kœnig* 35. *Blount* 35. *Olear*, P. I. 45. *Cave* P. I. 392. *Casp. Sagittar.* Introduct. in Hift. eccl. 652. *New* in Access. ad Relect. *Wheari* 284. ac nota, editionem *Vitarum PP. roman.* moguntinam eſſe caſtratam. *Bæcler* Bibliograph. crit. 429. *New* 286.

Ioannes Picens, in ſenatu pariſienſi claſſium inquiſitoriarum præſes, a *Io. Pico Mirandulæ* Comite diſtinguendus, floruit ſec. XVI. atque e græco in latinum *Macarii*, *Hippolyti*, *Theodoreti*, & *Marci* eremitæ quædam tranſtulit. *Friſius* in Epit. Bibl. geſner. 485. *Io. Møller* de Homon. 711.

Ger. Voſſius, germanice *Voskens*, *borchlonio-eburo*, theol. doct̃or, protonotarius apoſtolicus, & præpoſitus tongrenſis, aliquot Patrum ſcripta edidit, Romæ animam exhalans A. 1609. *Kœnig* 856. *Møller* de Homon. 729. *Crenius* Animadverſ. P. XIX. 90. *Lambecius* eum vocat ſimium *Ambroſii camaldulenſis*, notante *Crenio* diſſert. I. de Furib. librar. p. 116. cavendumque eſt, ne hic noſter confundatur cum *Gerhardo Voſſio* iuniore, *Gerhardi Ioannis* filio.

XXXIV.

IOANNIS Chryſoſtomi Opera omnia, græce & latine, ſecundum editionem *Fran. Ducaſi* pariſinam de A. 1619. ſicut hæc iuxta græcam *Henr. Savillii* etonenſem anni 1613. *Francofurti* ad *Moenum* 1698. volum. V. De aliis editionibus videantur *Cave*, *Du Pin*, *Olearius*, & *Richard. Simon* in Epp. ſelect. ep. VIII. & IX. Novæ operam dat *P. Bernardus de Montſancon*. Sunt diſtributa in XII. tomos, quorum VI. priores opuscula eius varia, VI. poſteriores in N. Tri libros homilias complectuntur. Nimirum Tomo I. volum. I. continentur 1) ad populum antiochenum Homiliæ XXI. *Bernardo brixiano* interprete. p. 1. Habitæ A. 388. eiſque in aliis editionibus ſubiunguntur aliæ 59. eodem titulo inſignitæ, ſed quæ nihil aliud ſunt, quam centones ex variis auctoris huius operibus petiti. 2) De ſimilitudine ſive ira, *Pet. Nannio* interprete p. 246. 3) de

Pars I. In fol.

Q

obſer-

obſervatione noviluniorum, Io. *Checo* interprete. p. 262. 4) de Chriſti baptiſmo. p. 274. 5) de diabolo tentatore. p. 284. 6) V. de incomprehenſibili Dei natura, Theod. *Gaza* interprete, p. 291. Antiochiæ habitæ. 7) de B. Philogonio, Def. *Eraſmo* interprete. p. 350. 8) de Conſubſtantiali, *Duceo* interprete. p. 358. 9) de petitione filiorum Zebedæi *Matth.* 20, 21. p. 371. 10) VI. aduerſus iudæos, Dav. *Haſchelio* interprete. p. 383. Scriptæ a Chryſoſtomo, dum erat preſbyter. Et primam illarum ei abiudicat *Savilius*. 11) de SS. Iuven-tino & Maximo. p. 483. 12) de S. *Pelagia* virgine. p. 490. 13) In S. *Ignatium*, Pet. Fran. *Zino* interprete. p. 495. 14) de S. *Romano* martyre. p. 506. 15) de nativitate Maccabæorum. p. 514. 16) de S. *Mecleſio* antiocheno. p. 522. anno 386. habitæ. 17) de S. *Luciano* martyre. p. 527. 18) de S. *Iuliano* martyre. p. 534. Antiochiæ habitæ. 19) de SS. Maccabæis II. aliæ. p. 550. Omnes tres huius argumenti homiliæ recitatæ fuerunt Antiochiæ, tertia autem non niſi excerptum quoddam eſt. 20) de SS. *Bernice* & *Proſdoce*. p. 257. 21) de S. *Eſtaſio* antiocheno. p. 570. 22) VI. de pœnitentia, Lælio *Tifernate* interprete. p. 578. quarum prima *Savilio* videtur Antiochiæ habitæ, ultima Conſtantinopoli. 23) de S. *Babyla* martyre. 639. 24) Contra gentiles, ſeu de Vita Babylæ liber, Germano *Brixio* interprete. p. 646. Hactenus Homiliæ a Chryſoſtomo, (verba hæc reperies p. 695) cum preſbyter eſſet, ad populum antiochenum habitæ: quibus ſubiunctus eſt liber contra gentiles, in eiſdem populi gratiam ſcriptus. 25) Contra Anomæos, homilia CPLi habitæ, de incomprehenſibili Dei natura, & quod N. T. veteri conſonet, atque in eos, qui divinis non interſunt Miſſis, ſermo ſextus. p. 695. 26) Catecheliſ ad illuminandos. p. 704. 27) de fato & providentia Dei VI. p. 714. quæ *Duceo* videntur eſſe fragmenta, non integræ homiliæ, ſed *Savilius* eſſe negat. Sexta autem nihil habet de providentia, & de ingluvie inſcribenda eſt. 28) II. de precatione, Pomp. *Brunello* interprete. p. 743. 29) In SS. *Petrum* & *Eliam*. p. 755. 30) In martyres ægyptios. p. 767. 31) de S. *Phoca* martyre. p. 774. 32) de S. *Thecla* virgine. p. 780. 33) de S. *Barlaam* martyre. p. 783. 34) de SS. martyribus totius orbis. p. 790. 35) de beato *Abraham*. p. 798. 36) de anathemate. p. 802. Quam *Haſeſius* putat non eſſe Chryſoſtomi. p. 802. 37) de pœnitentia & continentia. p. 807. Eſt epiſtola parænetica ad virginem quandam Deo dicatam, eiſque auctor dicitur eſſe *Ioannem Neſtencia*.

Tomo II. 1) Homiliae LXVII. in Genesin, p. 1. 2) In *Genes.* I, 1. *In principio creavit Deus cælum & terram.* p. 725. ubi pariter agit de ieiunio & eleemofyna: habita enim est Antiochiæ in principio quadragesimæ. 3) In *Gen.* I, 26. *Faciamus hominem ad imag. & similitud. nostram.* p. 732. 4) In *Gen.* I, 28. *Dominamini in pisces &c.* p. 736. 5) de peccato, quod tria servitutis genera induxit, & in negligentes auditores p. 740. 6) Nos non puniri propter Adamum, & adversus eos, qui pauperes prætereunt. p. 747. 7) de ligno scientiæ boni & mali, *Gen.* 2, 17. p. 754. Vbi & de ieiunio dicitur, eorumque meditatione, quæ in ecclesia dicuntur. 8) quare *lignum scientiæ boni & mali* vocetur lignum illud, & quid sit, *Hodie mecum eris in paradiso*, *Luc.* 23, 43. p. 758. 9) In conventum episcoporum, & de mandato, quod traditum est Adamo, *Gen.* 2, 17. p. 769. 10) quod oporteat semper ieiunii meminisse, & de *Anna*, I. *Reg.* (*Sam.*) I, 2. p. 784. 11) de fide & *Anna*, & de honore sacerdotibus deferendo, deque precibus in fine prandii, *Desid. Erasmo* interprete. p. 797. 12) de *Anna* & *Samuelis* educatione I. *Reg.* (*Sam.*) I, 22. p. 809. 13) de precatione *Anna*, & quod in omni loco precari oporteat. I. *Reg.* (*Sam.*) 2, 1. p. 818. 14) Adversus eos, qui in festis tantum conveniunt: itemque de *Anna*, I. c. p. 830. 15) de *Davide & Saul*, deque tolerantia. I. *Reg.* (*Sam.*) 17, 26. p. 839. 16) *Davidem* maius tropæum erexisse parcendo Sauli, quam Goliathum occidendo. c. 24, 7. p. 852. 17) quod periculosum sit adire spectacula, & de tolerantia *Davidis*, I. c. p. 862. 18) Omnia vitia ab ignavia originem ducere, neque diabolus homini nocere posse, Io. *Iac. Beuero* interprete. p. 879.

Tomo III. volum. II. 1) Expositio in psalmum 3. p. 3. in psalmum 4. sqq. usque ad 12. in psalmum 41. sqq. usque ad 49. in psalmum 108. sqq. usque ad 150. Atque hosce psalmos exposuit Chrysostomus, dum erat presbyter Antiochiæ. p. 8. 145. 269. Expositio autem in Ps. 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, & 118. (101-119) maximam partem ex *Theodoriti* commentariis est decerpta. *Ericum Benzelsium*, *Erici* filium, aliquot genuinas Chrysostomi homilias, ex codicibus MSS. baroccianis descriptas, inter quas una est in Ps. 115, publico donaturum, memoratur in *Extract. menſtr. A.* 1702. m. Ian. p. 73. 2) Commentarius in *Esaïam*, *Godeſ. Tilmanno* interprete, etiam a Chrysostomo presbytero scriptus. p. 554. 3) in

locum psalmi 44, (45) 10. *Affixit regina a dextris tuis*, p. 666. Ex occasione *Eutropii*, ecclesia abrepti, sermo CPlī habitus. 4) in locum psalmi 48, (49) 17. *No timueris, cum dives factus*, p. 689. 5) in eundem locum, & de eleemosyna. p. 705. Sermo CPlī habitus. 6) in locum psalmi 145, (146) 1. *Lauda, anima mea*, Pet. Nannio interprete. p. 712. 7) in locum *Esaia* 6, 1. *Vidi Dominum sedentem*, homilia V. *Erasmo* interprete. p. 723. Antiochia habitus. 8) in Seraphim, Front. *Duceo* interprete. p. 768. 9) de verbis *Esaia* 45, 7. *Ego Dominus feci lumen*, p. 776. 10) in locum *Ieremi.* 10, 23. p. 798. 11) de prophetiarum obscuritate. p. 799. de V. Tti obscuritate. p. 813. 12) in psalmum 15, (14) p. 833. 13) in psalmum 50. (51) homilia II. p. 846. 14) in psalmum 51, (52) p. 884. 15) in psalmum 95, (96) p. 892. 16) in psalmum 100, (101) Iac. *Bilio* interprete. p. 906.

Tomo IV. 1) de sacerdotio libri VI. p. 1. Quos in eremo maximam partem elaboratos, postea diaconus factus, ad umbilicum perduxit. *Cave* 179. 2) de compunctione cordis libri II. p. 98. Scripti si non a lectore, saltem diacono. 3) de providentia Dei libri III. p. 137. Scripti inter annos 381. & 386. 4) quod regulares suae viris cohabitare non debeant. p. 225. 5) in eos, qui sorores adoptivas habent. p. 247. *Socrates* l. 6. c. 3. hunc & praecedentem tractatum a Chrysostomo diacono scriptos esse testatur, *Savilius* autem in principium suscepti archiepiscopatus reiecit. 6) de virginitate, Iohanne *Livinsio* interprete. p. 275. Chrysostomi presbyteri opus. 7) Adversus vitae monasticae vituperatores libri III. *Ambrosio* camaldulensi interprete. p. 335. 8) Comparatio regis & monachi. p. 449. 9) ad viduam iuniorem libri II. p. 456. Scripti, ut *Simeon* metaphrastes testatur, aptequam Chrysostomus factus esset diaconus. p. 469. 10) Ad *Eutropium* eunuchum sermo. p. 481. anno 399. habitus, cum Eutropius plebem tumultuantem fugiens, apud altare sacrum sibi asylum quaesiverat. 11) de poenitentia homilia III. p. 487. 12) quod nemo laedatur, nisi a se ipso. p. 498. Hic liber paulo ante obitum fuit scriptus. 13) Liturgia sive missa, *Erasmo* interprete. p. 522. Quae a G. *Wicelio* teutonicam in linguam conversa, atque edita fuit. Composita videtur in usum CPranæ ecclesiae, sed variis seculis varie pro cuiusque genio interpolata; communi tamen usu apud Gracos hodieque retinetur. Versio autem non est Erasmi, iudice *Cave* p. 179. Vid. etiam *Simon* de Carim. & consuetud. iud. c. 18.

c. 18. p. 104. & Io. Alb. Fabricius Biblioth. gr. I. 6. p. 12. Optima eius editio exhibetur a Iac. Goaro in Eucholog. Græcor. 14) Ad Theodorum lapſum Parneses II. p. 545. Eo ſine ſcripta, ut Theodorum, Mopsveſtiæ poſtea epiſcopum, qui ſecularem vivehditionem amplexus erat, & de uxore ducenda conſilium inſinuat, ad vitam aſceticam revocarent. Sed ordo earum eſt inverſus. Cave 180. 15) Quum preſbyter eſſet designatus. p. 834. 16) Antequam iret in exilium: p. 842. 17) Poſt reditum ab exilio. p. 848. Scilicet, prior: atque hic ſermo ex tempore fuit recitatus anno 403. 18) Ad Innocentium, Papam romanum, Epiſtolæ II. p. 593. 19) Ad epiſcopos in carcere incluſos epiſtola. p. 600. 20) Epiſtolæ CLXXIII. ad Olympiadem & diverſos alios, p. 603. Illæ quidem ad Olympiadem ſcriptæ ſunt in exilio, nec minus ceteræ maximam partem. 21) Ad diverſos Epiſtolæ LXIX. p. 794. quinque autem penultima Conſtantii preſbyteri ſunt. Cave 180. De epiſtola Chryſoſtomi ad Caſarium monachum, in qua agitur de S. cœna, & quidem contra dogma tranſubſtantiationis, quæque poſt Petrum martyrem Vermilium, qui eius duntaxat particulam in medium protulit, diverſis vicibus edita fuit ab Emerico Bigotio, Steph. le Moyne, Eduar. Stillenſſe, Iac. Baſnagio, & Io. Harduino. Vide, ſi lubet, diſputationem Chriſtiani Guil. Vellandi, ſub Wernsdorffii moderamine habitam Vitembergæ A. 1712. atque inſcriptam Vindictæ Chryſoſtomi contra Io. Harduinum: dictam enim epiſtolam omnino Chryſoſtomi eſſe, & doctrinæ tranſubſtantiationis plane adverſari probare contendit.

Tomo V. volum. III. 1) In parabolam X. millium debitoris, Matth. 18, 24. Pet. Nannio interprete. p. 1. Habita, cum a morbo convaleuiſſet. 2) De Lazaro mendico homilia IV. Luc. 16, 20. p. 18. Prima recitata eſt Antiochiæ. 3) In terræ motum, & de divite ac Lazaro, Luc. 16, 19. 20. Front. Ducao interprete. p. 87. 4) In paralyticum 38. annorum, Io. 5, 3. Flam. Nobilio interprete. p. 102. 5) In illud, Pater, ſi eſt poſſibile, Matth. 26, 39. Ducao interprete. p. 124. 6) In illud, Intrate per anguſtam portam, Matth. 7, 13. p. 125. 7) In illud Anguſta eſt porta, c. 7, 14. Achille Scatio interprete. p. 137. 8) De Lazaro quatrividuo, Iob. 11, 32. p. 146. 9) In inſcriptionem Actorum apoſt. p. 151. Antiochiæ habita. 10) De ferendis reprehentionibus, & in Acta. p. 164. 11) De gloria in tribulationibus, Rom. 5, 3. p. 180.

12) *Diligentibus Deum* omnia cooperari, *Rom.* 8, 28. p. 191. 13) in illud, *Si esurieris inimicus tuus*, *Rom.* 12, 20. p. 199. 14) in illud, *Salutate Priscalem*, *Rom.* 16, 3. p. 216. 15) in eundem locum, & de collendis sacerdotibus, Sig. *Galeno* interprete. p. 226. 16) in illud, *Propter fornicationem autem*, *1. Cor.* 7, 2. p. 240. 17) de libello repudii, c. eod. 39. p. 251. 18) in illud, *Nolo vos ignorare fratres*, c. 10, 1. p. 260. 19) de hæresibus, c. 11, 19. p. 273. 20) de collatione in sanctos, c. 16, 19. p. 283. 21) III. de verbis, *Habentes eundem Spiritum*, *2. Cor.* 4, 13. p. 296. 22) in illud, *Viduas sustineretis*, c. 11, 1. p. 332. 23) in illud, *Sive occasione, sive veritate*, *Phil.* 1, 18. p. 343. 24) *Laus Maximi*, & quales ducendæ sint uxores. p. 355. 25) de dormientibus, *1. Thess.* 4, 13. *Iac. Goupplo* interprete. p. 375. 26) de viduæ electione *1. Tim.* 5, 9. p. 387. 27) de prodicione Iudæ & paschate, *Io.* 13, 21. p. 406. 28) in Christi natalem, *P. Pantino* interprete. p. 417. 29) in cœmeterii appellationem & crucem, *Iac. Gressero* interprete. p. 431. 30) de cruce & confessione latronis, *Luc.* 23, 40. p. 437. 31) de resurrectione Christi. p. 467. Vbi & contra ebrietatem differitur. 32) de ascensione Christi, *Ger. Vosio* interprete. p. 477. 34) II. de S. pentecoste. p. 488. 35) de pœnitentia & eucharistia. p. 508. 36) VII. de laudibus S. *Pauli*, *Aniano* interprete. p. 512. 37) de mansuetudine p. 558. 38) in illud: *Paulus spirans minas*, *Act.* 9, 1 p. 564. 39) de inscriptione altaris, *Act.* 17, 23. p. 576. 40) de vocatione *Pauli*, *1. Cor.* 1, 1. 41) de utilitate lectionis scripturæ, *Ps.* 1, 1. p. 602. 42) de precibus Christi in miraculis. p. 615. 43) in eos, qui pascha ieiunant. p. 628. 44) in eos, qui cum iudæis ieiunant. p. 640. 45) in *Elisam* & viduam, *3. (1) Reg.* 17, 9. p. 646. ubi & de eleemosyna tractatur. 46) de futuræ vitæ deliciis. p. 657. 47) Non esse desperandum. p. 664. 48) Peccata fratrum non evulganda. p. 672. 49) Non esse ad gratiam concionandum. p. 684. 50) de SS. martyribus. p. 695. 51) daemones non gubernare mundum. p. 699. 52) in illud: *In faciem et resistit*, *Gal.* 2, 12. p. 715. 53) liber de deitate Christi. p. 735. 54) liber de scandalo. p. 766. 55) in paralyticum per tectum demissum *Mar.* 2, 3. p. 824. 56) Cur in pentecoste legantur *Acta*. p. 841. 57) de mutatione nominum in Scriptura. p. 860. 58) In SS. martyres. p. 870. 59) de S. *Bassi* martyre. p. 879. 60) de S. *Drosida* martyre. p. 885. 61) de pœnitentia & mœstitia *Achabi*, *3. (1) Reg.* 21, 19. p. 897. 62) II. post reditum ab exilio. p. 905.

Tomo VI. 1) Vnum & eundem eſſe legiſlatorem utriuſque teſtamenti. p. 1. Hoc & reliqua huius Tomi opuſcula *Ducas* videntur eſſe ſive dubia, ſive ſpuria; ſed *Pearſon* in *Vindie*. *Ignat.* c. 9. p. 311. illud pro genuino agnoſcit. 2) In illud *Gen.* 1, 31. *Kidit Dent canſta.* p. 16. 3) De propoſito creandi hominem, c. 1, 26. p. 21. 4) In dictum Abrahami, *Pone manum tuam*, *Gen.* 24, 10. p. 26. 5) de ſerpente aeneo, *Num.* 21, 8. p. 44. 6) IV. de iuſto & beato *Iob.* c. 1, 22. p. 67. 7) in illud *Pſ.* 38. (37) 7. *Verum tamen fruſtra conturbatur*; *Ioach. Perionio* interprete. p. 98. 8) in *Pſ.* 83, (84) 4. *Et turtur nidum*, p. 104. 9) in *Eliam* prophetam. p. 109. 10) de *Ioseph*, & caſtitate, *Gen.* 39, 8. p. 116. 11) de *Suſanna*, *Dan.* 13, 2. p. 120. 12) de 3. pueris, *Dan.* 3. p. 126. 13) de figillis librorum, *Eſ.* 46, 3. p. 134. *Severiani* eſt. 14) de fide & lege naturæ. p. 149. 15) de S. & individua Trinitate. p. 160. 16) de S. & adorando Spiritu. p. 173. 17) de Pentecoſte. p. 192. Habita temporibus *ARCADII* Imp. 18) in illud *Io.* 1, 1. *In principio erat Verbum*. p. 199. 19) de occurſu & *Simeone*, *Luc.* 2, 21. 25. p. 207. 20) de S. theophania Domini, *Ach. Scatio* interprete. p. 213. 21) de nuptiis, *Io.* 2, 1. & contra iudeos. p. 217. 22) de Chriſto paſtore & ove, *Io.* 10, 11. p. 224. 23) In decollationem S. Ioannis baptiſtae, & de herodiade, *Matth.* 14, 3. p. 235. Chryſoſtomo hanc abiudicat *Phoſius* propter ſtili diſcrepantiam & humilitatem. 24) In venerabilem crucem, & de transgreſſione *Adami*. p. 241. 25) In dimiſſionem cananæ, *Matth.* 15, 23. p. 248. Ex eius parte poſteriore excerpta eſt homilia VII. inter eas, quæ in diverſos habitæ, *Origeni*, quanquam falſo, adſcribuntur. At genuinam tamen eſſe, affirmat *Savillius*. 26) In præcurſorem Domini, *Ioannem* baptiſtam, *Pet. Pantino* interprete. p. 261. 27) In SS. apoſtolos *Petrum* & *Paulum*. p. 263. 28) In SS. XII. apoſtolos. p. 268. 29) In S. *Thomam* apoſtolum. p. 271. Chryſoſtomi non eſſe, ſtilus arguit. 30) In S. *Stephanum* protomartyrem. p. 274. 31) In illud 2. *Cor.* 12, 9. *Sufficiat tibi gratia mea*. p. 284. 32) In annuntiationem S. deiparæ virginis, *Luc.* 1, 26. p. 298. Habetur etiam inter opera *Gregorii* neocaſar. 33) In ſancta theophania & S. *Ioannem* baptiſtam. p. 302. 34) In parabolam de filio prodigo, *Luc.* 15, 11. p. 308. 35) In ſaltationem *herodiadi*, & decollationem *Ioannis*, *Matth.* 14, 3. p. 317. 36) In illud, *Io.* 11, 47. *Collegerunt iudei concilium*. p. 312. 37) In X. virgines, *Matth.* 25, 1. p. 325. 38) In meretricem & phariſæum, *Luc.* 7, 37. p. 331. 39) In ſancta

sancta & magna parasceve. p. 336. 40) In samaritanam, *Io.* 4, 7. p. 342. 41) de cœco a nativitate, *Io.* 9, 1. p. 354. 42) In triduanam Christi resurrectionem. p. 370. 43) IV. In ascensionem Domini; *Ger. Vosio* interprete. p. 375. 44) Bonum Christi discipulum benignum esse. p. 392. 45) de pseudoprophetis & falsis doctoribus, *Matth.* 7, 15. Habetur etiam inter *Ephraimi* opera, a *Ger. Vosio* edita, atque hic eam tribuit *Ioanni Nestenta*, in quo consentiunt *Vsserius*, & *Pearson* Vindic. Ignat. c. 10. p. 313. atque *Tentzel.* in T. I. Supplem. Act. erud. 17. 46) de circo. p. 406. 47) in Salvatoris nostri natiuitatem, *Matth.* 1, 18. p. 413. Videtur eo genuinum opus Chrysostomi, quod sub istius nomine citatur a *Cyrillo alexandrino* lib. ad Reginas, Concil. tomo III. col. 118. 48) in illud *Luce* 2, 1. *Exiit edictum a Cesare.* p. 421. 49) in oraculum *Zacharia* redditum, *Luce.* 1, 11. p. 429. 50) in conceptionem *Ioannis* bapt. *Luce.* 1, 24. p. 432. 51) in illud *Matth.* 6, 1. *Attendite, ne eleemosynam.* p. 438. 52) de fugienda simulata specie, *Matth.* 7, 15. p. 443. 53) de muliere, quæ fluxum sanguinis passa, c. 9, 20. p. 447. 54) de patrefamilias & operariis, c. 20, 1. p. 451. 55) in parabolam de ficu arefacta, c. 21, 19. p. 463. 56) de pharisæo & convivio, *Luce.* 11, 37. p. 469. 57) de *Lazaro* & divite, *Luce.* 16, 19. p. 472. 58) de publicano & pharisæo, c. 18, 10. p. 476. 59) de cœco & *Zachæo*, v. 35. p. 482. 60) Religiosum facietis uti non debere. p. 496. 61) de S. *Ioanne* theologo. p. 503. 62) de adoratione S. crucis, *Ioach. Perionio* interprete. p. 511. Refertur inter supposititia, 63) de confessione S. crucis, p. 518. 64) de negatione *Petri*, *Matth.* 26, 34. 70. p. 523. *Duceo* interpr. Ex homilia III. in illud: *Habentes eundem spiritum.* 65) de ieiunio & eleemosyna. p. 531. 66) In sacrum pascha. p. 535. 67) In secundum Domini aduentum. 543. Petita fere tota est ex homiliis in epistolam ad Romanos. 68) XXXI. Florilegia ex homiliis Chrysostomi decerpta per *Theodorum* magistrum, si quidem *Theodori* nomen, hom. XXX. præfixum, ad reliquas omnes referendum est, interprete *Balth. Etzelio* p. 557. In editione saviliana habentur XLVIII. Sed harum quam plurimæ ex iis, quæ supersunt, homiliis excerpta sunt, atque adeo iam alibi reperiuntur. *Cave* 182.

In Tomo I. Commentarior. in N. T. volum. IV. homiliae xcr. in *Matthæum*, a presbytero Antiochiæ habitæ. In editione saviliana sunt XC. nam diversæ in binis editionibus homiliarum & opusculorum

sculorum divisiones aliquando inveniuntur, unde numerorum differentia oritur. Sic & discrimen interdum in titulis opusculorum reperitur, e. g. homiliae, quae in editione saviliana titulum habent, *In Oziam*, in morelliana dicuntur; *In illud Iesaiâ, Vidi Dominum*. *Cave* I. c. Tomo II. 1) Operis imperfecti in *Mattheum* homiliae LV. latine; seu potius commentarius in homilias perperam distributus. p. 1. Non est Chrysostomi, sed latini cuiusdam scriptoris, eiusque arianizantis, certe a quibusdam ex grege Arii, Montani, Manetis &c. interpolatus: opus quidem non ineruditum, & Chrysostomi aëvo scriptum, sed quod græcum non habet auctorem: unde mirum est, qui scribere potuerit *Possavinus*, illud non semel græce & latine prodiisse. *Voss. Histor. pelag. l. 6. th. 13. Placc. 177.* 2) In euangelium *Ioannis*, homiliae LXXXVII. A presbytero Antiochiæ habitæ. Vbi notandum, homilias 62. 63. 64. seu, ut alii numerant, 61. 62. 63. easdem esse cum V. postremis homiliis inter opera *Basilii* seleuciensis, edita græce a *Commelino* A. 1596. & sub illius nomine a *Theodoro Peltano* versas haberi in Bibliotheca patrum. 3) *Andrea*, archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ, Commentarii in Apocal. *Ioannis*. p. 573. Tomo III. In Acta apostolorum homiliae LV. In quibus plurima confuso admodum atque abrupto ordine disposita deprehenduntur; ideoque liber iste *Savilio* iam ab antiquis temporibus duas diversas editiones videtur sortitus esse, quæ deinde in unum opus congestæ & commixtæ confusionem induxerint. *Cave* 183. Tomo IV. volum. Vto, in epistolam Pauli ad Romanos homiliae XXXII. Tomo V. 1) in epistolas ad Corinth. homiliae, & in priorem quidem XLIV. in posteriorem xxx. 2) in epist. ad Galat. commentarius perpetuus. p. 755. 3) in epist. ad Ephesios homiliae xxiv. Tomo VI. Homiliae in reliquis epistolas D. *Pauli*, comprehensa simul epistola ad Ebræos. Vbi notandum, *Constantinum* seu *Constantium* presbyterum homilias in hanc epistolam, dum Antiochiæ habebantur, notis quibusdam & compendiis exceperisse, & post mortem Chrysostomi edidisse. *Cave* P. II. 82.

Ioannes, cognomento *Chrysostomus*, antiochenus, *Libanii* sophistæ, & *Andragathii* philosophi discipulus, ad christianam religionem conversus, a studio caussarum forensium, cui destinatus erat, sese contulit ad culturam SS. literarum, in eaque doctores habuit *Diodorum* & *Casseterium*, qui id temporis monasteriis præfidebant: nam

in his ſolis tum docebantur SS. literæ, ac itiventus ad pietatem inſtituebatur, ſcholæque multis poſt ſæculis inventæ ſunt; monaſteria autem eo tempore, ut *Eraſmo* videtur in Vita Chryſoſtomi, erant Epiſcoporum ædes, in quas ſe recipiebant, qui popularibus negotiis nuntium remiſerant. Studiorum ſodalem habuit *Baſilium*, qui poſtea Magni adeptus eſt cognomen. A *Zenone*, epiſcopo antiocheno, creatus fuit lector, a *Meleſio* diaconus, ab *Euaſgrio* ſacerdos ſeu preſbyter. In quo munere ita inclaruit, ut mortuo Neſtario, archiepiſcopo CPtano, communibus cleri populique ſuffragiis, conſentiente ARCADIO Imp. in eius locum A. 398. eligeretur ac vocaretur, ab aureo dicendi genere *Chryſoſtomus* appellatus. Quamvis autem illa in provincia diligentiffimum & vigilantiffimum ſeſe exhiberet, odia tamen & perfecutiones cum cleri & aliorum epiſcoporum, tum politicorum aulæque cæſareæ, & in primis EVDOXIÆ auſta evitare nequivit. Valde etiam ei inſenſus fuit *Theophilus* alexandrinus, idemque *Epiphanius*, Cyri epiſcopum, ei reddidit hoſtem. Hinc bis depulſus fuit ab eccleſia, & in ſecundo exilio obiit, iuxta *Ballarminum* & *Cave*, anno 407. in villa regionis ponticæ, Comana dicta, ætatis 52. ſepultus in martyrio S. *Baſiſci* prope Comana; ſed poſt XXX. annos oſſa eius ſolemni pompa CPlin translata ſunt, & in SS. apoſtolorum baſilica recondita. Fuit idea boni & diſerti concionatoris, ac merito dictus *Chryſoſtomus*, item æris & ignei doctoris, ut qui non tantum populi, ſed etiam cleri, imo & aulæ cæſareæ vitia libere perſtrinxit & taxavit. Equidem non nullis nimia videtur ſeveritate peccaſſe (*Thomaſ. de Cautelis* circa hiſt. eccl. 163.) at *Eraſmus* ab hoc eum vitio purgat & excuſat, oſtendens, ſeveritatem cum humanitate & manſuetudine coniunxiſſe. Dictio eius, *Photio* teſte, pura eſt ac ſplendida. Videantur, qui vitam eius deſcripſerunt, *Palladius*, *Georgius*, archiepiſcopus alexandrinus, LEO Imp. cognomento Sapiens, *Anonymus*, *Simcon* Metaphraſtes, *Eraſmus*, *Savilius*, & *Vſſerius* apud *Caveum* p. 188. & ſqq. Quibus adde Io. *Vincartum*, & duos *anonymos* apud *Wolſium* in Notis in Caſauboniana 230. *Königium* 191. *Olear. P. I.* 377. I. Alb. *Fabricium* B. gr. I. 7. p. 553. *Blount* 276.

Io. *Checus*, cantabrigienſis, Argentinx docuit græcas literas, tranſtulit e græco in latinum Demoſthenis Orationes, nec non adverſarias Demoſthenis & Aefchinis, Euripidis & Sophoclis quædam,
Iofe-

Iosephum, aliaque. Composuit qq. librum de linguz græcæ pronunciatione, & obiit A. 1557. *Frisius* 420. *Kanig* 186.

Theod. *Gaz.* seu Gazinus, thessalonicensis, qui quidem se ipse vocat Cptanum, nobili genere prognatus, AMVRATHE Græciam occupante in Italiam venit, ibique feliciter & latinas literas didicit, & græcas propagavit, multos auctores græcos in latinum, & quædam latina in græcum dexterrime transferens, stilo usus minime affectato, sed puro & facili; in tanta autem paupertate vixisse fertur, ut, nisi eum ad se vocasset Dux ferrariensis, fame ipsi perendum fuisset, usque dum in Magna Græcia, ubi sacerdotium obtinuerat, ætatem absolvit, studiis & lectioni bonorum auctorum operam navans, tandemque Romæ obiit A. 1478. *Kanig* 335. *Magirus* 379. *Blount* 473. *Giornale Ven.* T. XIX. 336. *Morhof* Polyh. L. 4. c. 6. n. 4. *Cren.* Methodor. T. I. 79. *Nandé* Apolog. pour les grands homm. 169.

Henr. *Savillus*, eques britannus, Inspector collegii merton. oxoniensis, & præpositus etonensis, in acad. cantabrigienſi mathematicam professionem de suo instituit, prælectiones in Euclidem, & tractatum de Militia romana confecit, optimamque & accuratissimam cum tribus sociis, *Boisio*, *Haleſto*, & *Dunnæ*, operum Chrysoſtomi editionem, quæ ipsi IX. mille libris anglicanis constitit, Etonæ procuravit, anno 1621. æt. 72. ex hoc mundo decedens. *Kanig* 726. *Blount* 925. If. *Casambonus* in epp. p. 275. vocat excellentis ingenii & admirandæ eruditionis virum.

Fronto *Ducæus* (Du Duc) burdegalensis, e patricia gente natus, S. I. & quidem, iuxta Ios. *Scaligerum* in Scaligeran. p. 132, honestissimus iesuita, vir ingenii elegantia, iudicii soliditate, græcæ linguz & antiquitatis notitia, insignique sapientia & modestia clarus, primum eloquentiæ, deinde sacrarum literarum professor, emisit gallice Inventarium errorum, contradictionum, & falsarum citationum Phil. *Mornai*, ac responsionis ab hoc datæ Refutationem, & Bibliothecam græcorum patrum, multa SS. Patrum opera recensuit ac notis illustravit, obiitque A. 1623. æt. 66. relig. 47. *Kanig* 263. *Blount* 916. *Witte* Diar. biogr. T. 3. *Colomes.* 636. *Casamb.* epp. p. 275. 708. *Cave* P. I. 14.

Pomp. (alias Hieronymus, fortasse post assumptam religionem) *Bruneſius*, senensis, S. I. corpore quidem pusillus, at virtute & eru-

ditione magnus, hebraice, græce & latine doctus, quas omnes linguas in gymnasio rom. Soc. Iesu multos annos magna cum laude docuit, adhuc in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimus, ideoque a multis, ipso etiam Fulvio *Vrsino*, scriptorum suorum agnitus adhibitusque corrector & iudex, edidit Catenam in prophetam Ezechielem, Romæque deposuit, quidquid mortale habebat, anno 1613. æt. 63. *Witte* Diar. biogr. K. 3. *König* 137. Ian. Nic. *Erythraus* Pinacoth. P. II. 160.

Ioannes Nestens, archiepiscopus Cptanus, produxit quædam græce ex canonico iure, Canones conciliorum, & opusculum de vitiis, quod MS. extat in bibliotheca vindobonensi.

Io. *Liuvineius*, nativitate tenera-mundanus, gandensis autem dictus, quod Gandavi esset educatus, primum sacerdos leodicensis, deinde canonicus & cantor antverpianus, vir græce & latine doctissimus, *Theodori Studita* Catecheses & alia e græco in latinum convertit, morboque apoplectico decessit A. 1599. æt. 52. Edidit etiam XII. veteres panegyristas cum notis. *König* 476. *Miræus* Elog. belg. 131.

Constantinus sive *Constantius*, Episcopo antiocheno ab epistolis, deinde lector, postea diaconus, & denique presbyter antiochenus, (qui & episcopatus dignitatem nactus esset, nisi Porphyrius eam præripuisset) distinguendus tamen ab eo Constantio, qui relicta matre domoque sua Cucufum in Armeniam ad Chrylostomum exulem properavit, vir perspicax, severioris vitæ cultor, mitis, misericors, longanimis, liberalis, ceterisque virtutibus expolitus, claruit A. 404. atque in voluntario exilio, quod coacto seu mandato præferebat, vitam hanc miseram clausit. *Cave* P. II. 82.

Balth. Eizelius, bremensis, S. I. in collegio moguntino humaniorum, græcarum & orientalium literarum professor celebris, simulque spiritualis coadiutor, e Syro vertit in latinum epistolam secundam *Petri*, 2. posteriores *Ioannis*, epistolam *Iuda*, & Apocalypsin, mundo huic valedicens A. 1648. æt. 81. *Witte* Diar. biogr. Yy. *König* 281.

Ambrosius, cognomento gentili de *Traversariis*, natus in castello Porticus dicto, non procul Florentia, græcas literas didicit Venetiis ab *Emanuele Chrysolora*, ab ordine autem monachorum camaldulensium, cui se mancipavit, vocatus est *Camaldulensis*, in eoque ascen-

ascendit ad abbatis dignitatem, utriusque linguæ, quod illo tempore rarum erat, peritissimus, EVGENIO IV. & NICOLAO V. pontificibus summis maxime carus, a quibus etiam ad cardinalitiam promotus fuisset dignitatem, nisi vel ipsius voluntas, vel fatum resistisset. Ab EVGENIO ad Concilium basileense missus, partes ibi pontificias curavit & tutatus est, nec minus sedulam in conciliis ferrariensi & florentino operam navavit, quin & *Formulam Concordiæ* inter Græcos & latinos imitæ conscripsit atque composuit, mortuus tandem Florentiæ A. 1439. æt. 53. Multa tranſtulit e græco in latinum, proprioque Marte elaboravit Epp. libros XVI. Commentarios de rebus gestis Camaldulensium, tractatum de Sacramento admirabili corporis Christi, aliumque contra Græcos de processione Spiritus sancti, & reformavit Chronicon montis Cassini. Vitam eius descripsit *Anguſſinus* florentinus, non in tribus libris peculiaribus, sed in tertio Historiæ camaldulensis. *Kæniq* 32. *Voss*, de Hist. lat. 173. *Cave* in Append. Hist. lit. 83. *Giorn*, de' Letter. d' Ital. T. IX. 196.

Iac. *Grosſer*, Marckdorfio-fueuus, S. I. Ingolſtadii primum græcam linguam, inde philosophiam, ac postea theologiam docuit, multa e græco vertit in latinum, & plura ipse scripsit, interque ea libros IV. de sacris peregrinationibus, de ecclesiasticis processionibus libros II. Historiam ordinis iesuitici correctam & refutatam, Labyrinthum cretico-hunnianum, Controversiarum *Bellarmini* defensionem, de funere christiano, deque festis, & parænesin ad A. C. academicos, obiit A. 1625. æt. 63. *Witte* Diar. biogr. V. 4. *Kæniq* 363. *Baillet* in Anti 183. *Rich. Simon* Biblioth. choif. T. II. 26. *Lex univ. hist.* T. II. 298.

Anianus, patria campanus, diaconus celedensis, Pelagii a manibus, acerrimusque doctrinæ pelagianæ propugnator, interfuit Synodo diospolitana, scripsitque contra *Hieronymi* epistolam ad Cresiphontem, ac floruit A. 415. *Cave* P. I. 216. *Olear*. P. I. 41. Neque ille tantum priores IIX. in Matthæum homilias vertit, sed plures. R. *Simon* in Epp. select. (Act. erud. 1701. 119.)

Pet. *Paminius*, tiletanus, Toleti aliquando græcas literas docuit, obiitque A. 1611. æt. 56. Habemus ab eo Commentarium de dignitatibus & officiis Gothorum, & Carmina, nec non latinam translationem paroemiarum Michaëlis *Apoſtolii*. *Kæniq* 605.

Pet. Fran. *Zinnus*, veronensis, Gregorii neocæsar. nysseni & nazian-

zianzeni, nec non Philonis & abbatum, Ephraemi, Nili, Marci, quædam latinitate donavit, & Panoplium dedit orthodoxæ fidei dogmaticam, atque Orationes tres, florens medio ſeculo XVIto. *Frifius* in *Epit. Biblioth. Geſner.* 672.

Godefrid. *Tilmannus* carthuſiæ pariſienſis monachus, e græco in latinum convertit Fl. Iosephi vitam, Mich. Syngeli Encomium in Dionysium areopagitam, & Antiochi Pandeſtas S. Scripturæ, & collegit Allegorias & tropologias variorum in locos utriusque teſtamenti ſelectiores, clarus inter viros eruditos tempore mediæ ſæculi XVIci. *Frifius* 288.

Flamin. *Nobilius*, patricius lucenſis, philoſophus & theologus, ſcripſit de generatione & corruptione, de hominis felicitate, de vera & falſa voluptate, & de honore, ac poſt egregie navatam in latinorum Bibliorum a SIXTO V. procurata editione operam, cum Roma in patriam migraret, anno Chriſti 1590. ætatis 58. ad meliorem peruenit patriam. *Frifius* 233. *Thuanus* l. 99.

Achilles *Scatius*, luſitanus, ſcripſit in Suetonium, Plinium, Catullum, & Ciceronis Topica. Eiuſdem ſunt Silvæ cum Hymnis & liber Obſervationum, obiitque A. 1581. æt. 57. *Frifius* p. 4. *Kœnig* 774.

Iac. *Goupylus* edidit Annotat. in Alexandrum trallianum & Rhaze librum de peſte, Dioſcoridem cum caſtigationibus, paraphraſin epiſtolæ ad Romanos, & quædam alia, floruitque medio ſæculo XVI. *Frifius* 375.

XXXV.

S. *Iſidori* peluſiotæ de Interpretatione divinæ ſcripturæ Epiſtolarum libri IV. cum verſione latina & notis Conr. *Rittershuſii*, ex officina commeliniana, id eſt, Heidelbergæ, 1606. Eiuſdem liber Vtus cum notis Andr. *Schotti* Francofurti 1629. Tres dantur operis huius editiones, Billiana de A. 1585. *Rittershuſiana*, & *Schottiana*, quæ Lutetiæ Pariſ. adornata fuit A. 1638. Nimirum Billius vertit & produxit epiſtolas 123. libris tribus, *Rittershuſius* 230. libro IV. & *Schottus* 570. libro V. notasque ſubiunxerunt *Rittershuſius* & *Schottus*. *Sixtus* Sen. *Biblioth. S.* lib. 4. teſtatur, ſe in bibliotheca D. Marci veneta vidiffe volumen MS. continens S. Iſidori epiſtolas 1148. easque *Chatardus* habet pro ineditis. *Rittershuſius* in dedicat. ad Ianum Gruterum diſſerit de ſtudii græcæ linguæ utilitate, eamque diſcendi

di ardore temporibus Reuchlini, quidque hoc in opere a se sit præstitum. Tum sequuntur adprobationes suæ editionis, & acclamationes a Ios. Scaligero, If. Casaubono, Phil. Scherbio, Scip. Gentili, Laur. Rhodmano, Theod. Sizmanno factæ; denique elogia Isidoro data a Suida, Evagriæ, Nicephoro Callisti, Sixto senensi, & Io. Chazar-do: sicut libro V. præmittuntur elogia ex *Martyrologio* romano, Rob. Bellarmino, Ant. Possivino, & Andr. Schotti Observationibus divinis. Epistolæ Isidori breves quidem sunt, sed acutæ, & multam sacræ scripturæ lucem affundentes, possuntque, cum *Dn Pinio* distinguui in hermeneuticas, dogmaticas, & disciplinares tam pro quibusvis christianis, quam pro monachis.

Lib. I. ep. 51. p. 13. Arcanus quidam sermo a senibus sapientibus ad nos pervenit, *transgressionis* (primorum nostrorum parentum) *arborescam esse, cuius foliis ad corpus tegendum illi ipsi usi sunt.*

Hæc traditio est futilis, absurda, & verbo Dei apud Mosem palam repugnans. Casaubonus Exercit. XVI. ann. XXXIV. n. 9.

Lib. I. ep. 132. Locustæ, quibus Ioannes alebatur, non animantia sunt, ut quidam imperite putant, scarabæis similia, absit, verum *herbarum aut plantarum summitates,*

Confundit Isidorus res diversissimas, ἀνείδας & ἀνεγόμενα. Hæc erant inter alimenta eorum, qui rigidissime ieiunia observabant. Casaub. Exercit. XIII. p. 221. locustas autem & olim orientalibus æque, ac meridionalibus in cibum fuisse, & hodie esse, constat. G. Calixtus Concord. euang. l. 2. c. II. p. 75.

Lib. III. ep. no. p. 264. Sabbatum *δευτερονόμιον* sic dictum est, quia *posteriorius* quidem *die pasche*, *primum* autem *azymorum* *eras.*

Sic dicitur, quia est primum sabbatum post τὴν δευτέραν πάχα, alteram paschatu. Ios. Iust. Scaliger Canon. isagog. chronol. l. 3. p. 217.

Isidorus, ægyptius, & quidem alexandrinus, Pelusiota dictus a monte Pelusii, in cuius cænobio, si non abbas, certe presbyter erat, S. Chrysostomi discipulus, sectator, & defensor, vir gravis, doctus & pius, floruit sæculo Vto, quippe qui adhuc in vivis erat anno

anno 431, & præter epistolas scripsit etiam de fato, seu contra gentiles, atque Cyrillum, stilo adeo elegante ac nitido, ut opus eius, *Rittershusii* iudicio, mereantur in scholas publicas introduci. *Du Pin* T. III. P. II. f. 4. (& *Supplem. Act. erud.* T. II. 416.) *Kœnig* 436. *Gave* 214. *Rechenberg* Exercitat. in N. T. 453. 457. 461. *Cren.* dissert. II. de furib. librar. 37. *Magirus* 485. *Blommi* 286. Quam scire etiam, quamque studiose imitatus sit præceptorem suum Chrysostomum, variis exemplis ostendit *Rittershusius* Sac. lection. l. 4. c. 16. & 17.

ANDRÆ, cæsar. archiepiscopi, Commentarius in Apocalypsin Ioannis, Theodoro *Peltano* interprete, cum notis Frid. *Sylburgii*, ex typographæo Hieron. Commelini 1596. Resp. literaria, interprete Rich. *Simonio* Hist. crit. N. T. part. III. 467. obligata est Commelino propter hanc primam & egregiam editionem, factam ex MSto quodam Bibliothecæ palatinæ.

Andreas hic, Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopus, ab aliis in fine sæculi IV. collocatur, ab aliis autem ad sec. VI. refertur; hoc interim certum est, eum recentiorem esse Basilio magno, & Cyrillo alexandrino, prioremque Areta, qui ex ipsius commentariis fecit compendium. *Simonio* l. c. 466. non tam antiquus videtur, ut eum facit *Bellarminus*, collocans ad initium sæculi VI. *Sixtus* senensis Biblioth. S. l. 4. p. 243. Andreæ commentarium vocat opus insigne, *Pearsonus* in Vindic. epp. Ignatii c. 10. p. 313. ipsum Andream virum gravem & catholicum. Et quamvis etiam *Iustinus* martyr, atque *Irenæus* in Apocalypsin scripserint, nullus tamen, ut *Peltanus* in epist. dedicatoria profitetur, uno hoc patre aut copiosius, aut eruditius, aut luculentius hoc præstitit. *Gave* 268. 288. Andream hunc exscribit *Aretas* in Catena super Apocalypsin Ioannis, iridem cæsariensis archiepiscopus in Cappadocia: de quo vide *Simon.* l. c. 465.

Theodorus *Antonius*, a patrio in ditione leodicensi pago *Pelta*, ubi natus est, *Peltanus* dictus, unus ex Iesuitis primis, vir hebrais, græcisque ac latinis literis eruditus, & hinc primum græcæ atque hebrææ linguæ, postea theologiæ professor, & Concilii assessor tridentini, contextuit commentarios paraphrasticos in Proverbia Salomonis, & volumen de ieiunio, oratione atque eleemosynâ, quædam etiam græca scripta, ut Homilias XVII. nec non concilium ephe-

ephesinum I. in latinum convertit, tandemque fenex & vigiliis fractus Augustæ Vindelicorum A. 1584. obdormivit. Aub. *Mirac.* Elog. belg. p. 69. *König* 617. In epitaphio, quod eius memoriz in schola theologica Ingolstadii positum est, tumido & adulante stilo vocatur omniscius. *Quensted* de patr. illustr. viror. 142.

Frid. *Sylburgius*, veteranus, vir eximius, humilis, industriæ incredibilis, candidus & apertus, græceque doctissimus, adiuvit Commelini editiones, & castigatissime in lucem produxit Aristotelem, Herodotum, Dionysium halicarnass. Theodoretum; dedit etiam Grammaticam græcam, quam G. I. *Vossius* magni æstimat: & Henrico *Stephano* in edendo græcæ linguæ Thesauro suppetiastulit, defunctus Heidelbergæ A. 1596. æt. 60. ubi ob sua in re litteraria merita annuum stipendium, Ser. Landgravii Hassiæ iussu, ab academia marpurgensi accepit. De eo plura vide apud *König*. 787. *Blount* 813. L. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. L. 3. c. 6. p. 168. & l. 6. p. 689.

XXXVI.

CYRILLI alexandrini Opera, latine, V. tomis digesta. Basileæ 1566. Prima horum operum collectio latina prodit A. 1524. Basileæ, quam ibidem secutæ sunt aliæ eodem sæculo, anno videlicet 1528. 46. 66. 76. græco-latinam vero, quæ illis omnibus præferenda, curavit ediditque Parisiis A. 1638. VI. voluminibus Io. *Anbertus*, canonicus lugdunensis & professor regius. De scriptis horum operum seorsum editis legi potest *Cave* P. I. 141. *Olearius* P. I. 188. & *Du Pin* T. IV. 52.

In I. tomo continentur 1) Commentariorum in Euangelium S. *Ioannis* libri XII. p. 1. *Georgio* trapezuntio interprete. p. 1. Sequitur in illis quidem literam Cyrillus, sed subinde etiam immiscet quæstiones theologicæ. Nec nisi fragmenta extant libri septimi & octavi: quintus autem & sextus plane perierunt. Quatuor igitur intermedii isti libri, qui iam in opere conspiciuntur, non sunt Cyrilli, sed Iodoci *Clichtovei*, qui eos, ut defectum suppleret, confecit, & reliquis a se translatis adiecit. 2) Libri XVI. in Leviticum p. 630. Sed hi *Origenis* sunt, non vero Cyrilli, *Placcius* de pseudon. p. 214.

In II. tomo Thesaurus. p. 1. Qui est opus de Trinitate, in
Pars I. In fol. S quo

quo proponuntur 35. propositiones (atque adeo hoc opus non dividitur in libros, quanquam in nostra editione XIV. eius libri constituantur. *Dn Pin* Tom. IV. 45.) de divinitate & consubstantialitate Filii & Spiritus S. contra Arii & Eunomii furibundam rabiem. Ex hoc Thesaurο citantur sententiæ quædam pro Pontificis rom. primatu, sed quæ ibi non reperiuntur, fatente *Dn Pinio* T. IV. p. 44. habetque quasdam partes, *Thoma* aquinati debitas. *Place*. de pseuδon. 214. Operis huius versio, quam fecit *Georgius* trapezuntius, valde imperfecta est, aut potius epitome Operis cyrillini, in qua amputavit, addidit, mutavit multa, & plane immutavit ordinem auctoris: melior autem est illa, quam postea adornavit Bonaventura *Vulcanius* brugensis, quæque prodiit Basileæ 1576. Vid. *G. Calixt.* in Refutat. Welleri n. 99. *Dn Pin* p. 44. & *Giornale de' letter.* d.^o Ital. XVI. 425. 2) Dialogorum cum *Hermia* de Trinitate libri VII. p. 200. Dialogorum horum stilus est minus spinosus, minusque scholasticus, quam ille præcedentis libri, immo sat humilis est, iudice *Io. Oecolampadio* (qui Dialogos istos traduxit in latinam linguam) in Prologo, p. 198. 3) Liber de adoratione & cultu in spiritu & veritate. p. 410. Est Dialogus ad *Palladium*, seu cum *Palladio*, isque unicus. Sed hodie XVII. huins materiæ habemus libros, versos per Antonium *Agellium*, qui eos Lugduni in Gallia & Romæ evulgavit. Omnes sunt compositi in forma dialogi, eorumque scopus est, ostendere, quod tota lex mosaica, nec minus præcepta & cærimoniæ ab ipsa præscripta, tendant ad Dei in spiritu & veritate adorationem, quam euangelium postulat. *Riveto* in Crit. sacr. li. 4. c. 19. liber iste videtur esse dubiæ fidei.

In III. tomo 1) Contra IVELIANVM apostatam, pro religione christiana, libri X. *Io. Oecolampadio* interprete. p. 1. Opus hoc inter præstantissima Cyrilli scripta caput extollit, docente *Dn Pinio* p. 48. In eo laborat auctor defendere veritatem religionis christianæ, & refutare obiectiones famosi illius apostatæ, eiusque lectionem *Nat. Alexander* (in *Veielii* dissert. isag. p. 156.) suadet omnibus, qui veræ theologiæ studium tractare volunt. *Hæc enim* (ita pergit) *vera theologia est, religionis christiana veritatem scire, & adversus atheos & impios: posse propugnare: non in scholasticis contentionibus, plerumque inanibus, toto vita tempore immorari.* 2) De Recta fide in Christum libri III. p. 254. In hisce probatur, Iesum Christum esse deum, eique omnes divinæ naturæ proprietates posse tribui. In

In tomo IV. 1) Epistolæ XXXIX. Wolfg. *Musculus* interprete. p. 1. Non omnes autem scriptæ sunt a Cyrillo, sed quædam ab aliis, inter quos etiam *Nestorius*, episcopus CPTanus, ad ipsum. 2) Homiliæ X. p. 190. Earum septima & octava, agentes de incarnatione Christi & laudibus Cyrilli, sunt *Pauli*, episcopi emeseni. *Place*. P. II. 214. 3) Apologia ad Imp. THEODOSIVM. p. 116. In ea agit contra Nestorium. 4) Declaratio XII. capitum seu anathematismorum, contra Nestorium, p. 132. Dicta a Cyrillo, cum ephesina Synodus latiore illorum explicationem peteret. 5) Liber apologeticus, in defensionem eorundem XII. capitum, contra orientales episcopos, qui illa scriptis taxauerant. p. 142. 6) Alius ad Euoptium, contra reprehensiones Theodoret, Cyri episcopi, Io. *Oscolampadio* interprete p. 188. ubi adversus omnes obiectiones hunc tenet ordinem, ut primum præmittat capitulum suum, deinde subdat Theodoret reprehensionem, postremum suam adiiciat responsionem. 7) Expositio Symboli nicæni, Io. *Theophilo* interprete. p. 220. Scripta post Synodum ephesinam, ad sacerdotes & monachos, ea de re informari cupientes, cum non deessent, qui Symbolum illud torquerent ac sinistre interpretarentur. 8) Scholia de Incarnatione unigeniti. p. 234. Quæ quidem proponuntur in forma catecheseos, seu per quæstiones & responsiones. 9) Synodales epistolæ XII. p. 277. Ejus esse hæc epistolas, Wolfg. *Musculus*, earum interpres, colligere sibi videtur posse ex stilo, prout ait in præfatiuncula..

In tomo V. commentariorum in Iesaiam libri V. Laur. *Humfredo* interprete. In hisce commentariis insistit beatus auctor literæ, nec allegorias sectatur. Multa iis esse addita, quæ non sunt Cyrilli, scripsit quidem *Possennus*, sed nullam rationem affert, quæ alicuius momenti. *Rivet*. l. 4. c. 19. Libris supposititiis accensendi sunt *tractatus* de S. Trinitate, *Explicationes* morales super V. T. *Homilia* XIX. in Ieremiam, *Lexicon*, & *Tractatus* de animalibus. *De Pin* 51. 52.

Cyrillus, post Theophilum patrum sedem patriarchalem alexandrinam tenuit 32. annis, ac vivere desiit A. 444. Nam quod apud *Gorb.* extat in *Patrol.* p. 416. *Cyrillum* floruisse A. 370. & quidem tempore *Ambrosii*, id de Cyrillo hierosolymitano verum est, non de nostro. *Olear.* in *Abac. Patr.* p. 125. In Synodo ephesina

præcipuus fuit, Nestorūque primum scriptis, deinde auctoritate damnavit. Quam primum factus est episcopus, Novatianos Alexandria expulit, mox etiam factum a iudæis insultum adversus christianos ita vindicavit, ut per populum suum christianum, cuius ducem se gerebat, incenderet eorum synagogas, easque illis eriperet, spoliatosque facultatibus ex urbe expelleret. Quæ res Præfecto urbis valde displicuit. Ridendi autem sunt, qui cum *Trithemio* & *chronologo* quodam, de quo tamen, ater an albus sit, non constat, Cyrillum nostrum aiunt fuisse *carmelitam*, seu monachum *montis Carmeli*, *Rivet*. l. c. *Olear*. P. I. 188. Quid vero docti sentiunt de Cyrillo? *Nicephoro* dicitur ad certamina natus, *Bellarmino* in primis circa mysterium incarnationis a Deo doctus, *Hofmanno* vir ingenii vehementis & imperatorii, *Savilio* magis bonus theologus, quam vir bonus, utpote Io. Chrysostomi, viri innocentissimi disertissimique, in vita & post mortem, hostis infensissimus, immo, iuxta G. *Arnoldi* P. I. lib. V. c. 30. n. 10. & *Thomasii* de Cautelis circa hist. eccl. p. 164. relationem, fastu, invidia, sævitia, seditione, temeritate, cædibus, avaritia inquinatus, sed a *Cave* P. I. 215. aliisque defensus. Vid. etiam *Blount* 287. & *Hülsem.* in *Patrol.* c. 5. n. 22. Quod ad doctrinam eius attinet, vix aliquis memorabilis nævus in eo deprehenditur, nisi quod angelis nimium tribuere viderur. *Olear*. 126. Scripsisse dicitur super totam script. S. Vnde patet aliqua eius scripta intercidisse. Quo etiam pertinet tractatus de *desectū Synagoga*, & magnus *Homiliarum* numerus. *Du Pin* 52.

Georgius cretensis, sed *Trapezuntinus* appellari malens, quod Trapezunte originem traxisset, Platonis contemtor, Aristotelis autem maximus admirator, Romæ linguam græcam & artes liberales magno cum adplausu docuit, deinde EVGENII Papæ fuit ab epistolis, scripsitque varia, ex quibus sunt liber de Processione Spiritus S. contra Græcos, Epistola ad hieromonachos cretenses eadem de re, deque Vna sancta ecclesia, & Explicatio loci *Iob.* 21, 22. ubi fabulose statuit, S. Ioannem non esse mortuum. Multa quoque e græco transtulit in latinum, atque in senio omnium pænerum oblitus est, cuius causam nonnulli deriuant ex animi agitudine, cum pro dedicatione lucubrationum suarum a Pontifice accepisset C. aureos: hoc enim donum adeo ei vile & exiguum fuisse visum, (quod hodie profecto magni æstimaretur a cuiuscun-
que

que generis litterato, si talis ei obtingeret Mæcenas) ut nummos in Tiberim iratus proiecerit, exclamans: *Perire labores, pereat & ingrata mercus!* tandemque pro rutilo auro obscuram nactus est terram, cum obdormiret anno circiter 1483. æt. 88. *Wharton* in Append. ad Cave 80. *Olear.* P. I. 279. *König* 816. *Blount* 460. *Giornale de' Letterati d' Italia* T. XVI. 416. 422. & T. XVII. 275.

Iodoc. *Clichiovens*, novoportuensis flander, doctor forbonicus, & carnutenfis apud Celas canonicus, theologus, iuxta *Trithemium* Catal. script. eccl. f. 181. consummatissimus, philosophus nitidissimus, orator plane insignis, quique, ut *Flacio* in catal. test. verit. f. 1917. videtur, cum Iac. Fabro longe ante Lutheri disputationem errores papisticos olfecit, sed & primus fuit, ceu *Launoins* Epp. p. 148. arbitratur, qui e theologis parisiensibus calamum contra Lutherum stringeret, Elucidatorio ecclesiastico & Homiliis clarus, floruit A. 1534. *König* 187. *Mirans* in Elog. belg. 38. *Carpzov.* Ifag. ad libb. Symbol. 556. Iac. *Roileau* Disquisit. de Sangu. corp. I. Christi post resurrect. 124. *Von der Hardt* in Autograph. bibl. R V D. AVG. D. B. ac Lun. P. I. 42. *Du Pin* T. XIV. 162.

Io. *Oecolampadius*, germanice *Hauschein*, winsbergensis, deserto iuris studio primus in urbe Basileæ, ut in epitaphio eius dicitur, euangelicæ doctrinæ auctor, & templi basileensis verus episcopus, non solum pietate, (verba sunt *Eraſmi* in præfat. Annotat. in N. T.) verum etiam trium peritia linguarum eminens, adeoque verus theologus, multa scripsit, quæ dispesci possunt in exegetica, didascalica, & apologetica: multa quoque e græco transtulit in latinum, obiitque A. 1531. æt. 49. Melch. *Adamus* in Vit. theol. 59. *Frisius* Epit. biblioth. Gesn. 478. *Blount* 544. Laudatur in primis ab ingenio miti & tranquillo. *Adam.* 58. & G. *Calixtus* de toler. Reform. 40. Phil. *Melancthon* eum doctrina, prudentia, & pietate excellentem non secus ac patrem coluit, sicut ipsemet scribit in epist. A. 1542. primæ suorum operum editioni præmissa.

Laurent. *Humfredus*, buckinghamensis, SS. literarum professor oxoniensis, scripsit præfationem in Origenem de recta fide, librum de Nobilitate, & alium de interpretatione, florens medio sæculo XVIto.

Ioannes *Theophilus*, A. 1540. famæ & eruditionis laude gaudens, vertit etiam aliquot S. Chrysostomi libros.

XXXVII.

THEODORETI, episcopi Cyri, Opera omnia. Quorum plurima græce, quædam etiam latine nunc primum prodeunt, cura & studio Jac. *Sirmondi*. Lutetiæ Parisiorum 1642. volumina IV. totidemque tomi. Cum Io. GARNERII Operibus posthumis. Francopoli 1685. Tomo I. cui præmittitur 1. *Sirmondi* epistola dedicatoria ad LVDOVICVM XIV. Gall. Regem, quem laudat a pietate, iustitiæ rectique tenace studio, vitæ morumque innocentia, moderatione animi, clementia, mansuetudine, humanitate, sub quo civiles motus sint compositi, receptæ perdomita rebellione ciuitates ac provinciæ, defensi bellis externis focii & fœderati, partæ de hoste terra marique victoriæ, munitissimæ urbes expugnatae, regni fines dilatati, oppressi afflictique aliarum gentium principes & populi in maiestatis eius tutelam recepti, ac seruari: 2. Brevis præfatio: 3. Vita S. patris, ex eius Epistolis excerpta, cum veterum aliquot scriptorum de ipso testimoniis, continentur 1) Quæstiones in Octateuchum, h. e. V. libros Moysi, & libros Iosue, Iudicum & Ruthæ. p. 3. Scriptæ illæ sunt post annum Christi 453. Et quamvis Ioannes *Picus*, canonicus, præses senatus parisiensis, Heptateuchi interpres, in regia bibliotheca earum exemplar reperiri negaverit, *Sirmondus* tamen plenius ac perfectius aliquod, quam est picianum, ibi invenit, idque hic exhibet. 2) Quæstiones in libros IV. Regum, & in II. Paralipomenon, P. Gentiano *Heruero* interprete. Itidem post annum 453. in litteras redactæ, videnturque supremus Theodoreti labor fuisse. 3) Commentarius in psalmos, p. 393. Alfonso *Caraffa* Cardinale interprete. Cœptus post annum 433. & absolutus ante annum 445. In eo auctor plurimum sequitur Chrysostomum, eiusque non modo sententias, sed etiam verba sæpe retinet. 4) Commentarius in Canticum canticorum, p. 983. Fran. *Zino* interprete. Sed non esse Theodoreti, quia auctor Chrysostomum tanquam adhuc viventem laudat, Theodorum mopsuestenum conviciis petit, seque rusticanis, militaribus & civilibus præter ecclesiastica negotiis distentum esse ait, multi quidem sentiunt, cumque iis etiam *Cave* P. I. 225. verum *Du Pin* dubia illa soluit T. III. B. E. part. II. p. 90. idque recensetur in T. II. *Supplem* Actor. erud. 418. Scripsit eum sub initium episcopatus sui, circa A. C. 425. Tomo II. Commentarii in prophetas maiores ac
mi-

minores, scripti inter annos 426. & 429. Inter quos Ieremias, eiusque Lamentationes, & Baruch interpretationem suam debent Io. Pico, Ezechiel & Daniel Io. Bapt. Gabrio, & minores Pet. Gillio. Commentarii autem in Esaiam datur epitome duntaxat, siue excerpta non nulla e Catenis graecis collecta, quae subsidio interim erant, dum integrum opus emergat. Cuius tamen spes eo decollare videtur, quod ipsimet Graeci excerptis hisce, quorum plurima Theodoro mopsuesteno tribuenda esse putat Cave P. I. 229. utuntur, nec de reperiundo abdito thesauro solliciti sunt. Tomo III. 1) Commentarii in XIV. Pauli epistolas, p. 1. concinnati circa annum 432. atque a Gentiano Hermeto latinitate donati. 2) Ecclesiastica historia. p. 521. Scripta ineunte anno 450. & in latinum uersa primum ab Epiphanio scholastico, deinde a Ioach. Camerario, post a Io. Christophoro, denique a Sirmondo. De qua plura inferius, ubi ad scriptores ecclesiasticos, ab Henr. Valejo editos, pervenerimus. 3) Philotheus, seu religiosa historia. p. 757. Haec scripta est. A. 444. & continet 30. piorum ascetarum elogia, interpretem habens Gentianum Hermetum. Commemoratur autem, sicut & Palladius, ea de monachis, eorumque vita & institutis, quae vel ipse suis usurpavit oculis, vel a viris fide dignis accepit. 4) Epistola 146. p. 898. Scripta post susceptum episcopatum. Eas in usum & gratiam Cardinalis Baronii latine reddidit Federicus Moetius; sed quia haec interpretatio non exiit in lucem, ideo suam hic substituit Sirmondus, praefixo graeco textu ex altero codice Bibliothecae vaticanae. Tomo IV. 1) Eraniestes seu Polymorphus, p. 3. IV. continens libros, quorum tres priores dialogi formam habent, ultimus eorum materias in syllogismos contrahit. In eis contra haereticos illiustempestis pugnatur, & quidem in primo docetur, Deum sermonem esse immutabilem; secundo, unionem naturarum in Christo inconfusam; tertio, Deum impatibilem. Natum est hoc opus anno 446. sed non longe post, gemina THEODOSII Imp. sanctione, quarum prior A. 449. facta est, igne crematum. Benmlerus graece & latine edidit, notasque adiunxit, Tiguri 1593. 8. 2) Haereticarum fabularum libri V. p. 187. Scripti A. 453. Eorum quatuor priores singularum haeresium brevem historiam, ultimus divinorum decretorum seu doctrinarum epitomen complectitur. Neque vero caput XII. libri IV. quo Nestorium impugnatur, pro spurgo habendum, quia Theodoretus

doretus alias de eo bene sensit, eumque defendit: nam distinguenda sunt tempora, & cogitandum, libros hosce compositos fuisse post concilium chalconense, adeoque post condemnationem Nestorii, ad quam ille se quoque, quantumvis ægre, tandem adduci passus est. *De Pin* l. c. p. 103. & in *T. II. Supplem. Aët. erud.* 419. Atque hoc & præcedens opus nacta sunt interpretem Gent. *Hervæum*. 3) De providentia Orationes X. p. 319. Rudolpho *Gualtero* interprete, qui græcum exemplar, nunquam antea visum, Romæ autem Nicolai *Maierani* cura A. 1545. impressum, Ioachimo *Vadiano* acceptum fert. Habitæ sunt Antiochiæ circa annum 430. vel 433. eoque dicendi genere, & orationis elegantia, eo dispositionis ordine, ea argumentorum subtilitate, & sententiarum gravitate ac copia, teste Nicolao *Maierano*, bibliothecario pontificio, scriptæ, ut earum lectione, suis præsertim temporibus, christianarum litterarum amatores fraudare nefas putaverit vir clarissimus pariter ac prudentissimus. 4) Aduersus gentiles libri XII. sive græcarum affectionum curatio, euangelicæque veritatis ex gentilium philosophia cognitio. p. 461. Scripti A. 427. & latine redditi per Zenobium *Acciaolum*, cumque notis, uti *Cave*, censor non ineptus, P. I. 226. scribit, doctissimis *Sylburgii* græce & latine editi Heidelbergæ A. 1592. f. nec immerito Colomelius p. 442. (p. 101. de la Biblioth. choif.) miratur, doctissimum G. I. Vossium in Thesib. suis histor. abiudicare hosce libros Theodoretis, quorum tamen hic ipse mentionem facit in prima sua Quæstione super Leviticum. Atque in prima quidem disputatione respondet ad obiectionem de apostolorum incitia: in secunda comparat mosaicam doctrinam, utpote certam ac veram, cum græcorum philosophorum opinionibus & commentis: in tertia commemorat fabulas gentilium de diis secundariis, iisque opponit incorporeas, sed creatas naturas, de quibus SS. litteræ tradunt: in quarta ostendit, nostram mundi genituram magis rationi consentaneam esse, quam quæ statuitur a *Platone* ceterisque philosophis: in quinta docet de natura hominis, & collatis utriusque partis sententiis, gentilium illas tenebris, nostras autem luci similes esse demonstrat: in sexta providentiæ divinæ iura ruetur; quod quidem ita facit, ut *Diagora* impietatem, *Epicuri* blasphemiam, & exilem *Aristotelis* sententiam refellat, *Platonis* autem, *Plotini*, ceterorumque cum illis facientium doctrinam com-

pro-

probet: in *septima* agit de sacrificiis, illaque tot numero superflua, ac legis iudaicæ observationem valde puerilem fuisse evincit: in *octava* honorem, quo christiani martyres prosequuntur, defendit, philosophorum, historicorum, ac poetarum testimoniis ostendens, Græcos non libamina solum, sed etiam sacrificia honorandis mortuis impendisse, eorumque alios deos, alios semideos, alios heroas appellasse, quamvis plerique illorum magnis, dum vivere, vitiis inquinati fuerint: in *nona* confert inter se celeberrimos ethnicorum legumlatores cum piscatoribus & publicanis, e quibus sibi Christus elegit apostolos: in *decima* de oraculis divinis & ethnicorum, quorum illa veritati & maiestati divinæ conformia prædixerunt, hæc autem, ut Pythius & Codonæus, falsa & mendacia, qualia nullus quidem proborum hominum effari vellet: in *undecima* utriusque sectæ sententias proponit de fine mundi, atque iudicio: in *duodecima* de virtutis actuosæ discrimine, probatum iens, non habere Græcos, quod glorientur de philosophorum suorum vita supra modum honesta: eam enim ne quidem laudandis mancipiis convenientem fuisse, cum e contrario apostolorum, atque ad normam christianam & apostolicam incedentium vita humanam superet conditionem, & cœlesti, ad quam beati perveniunt, per sit similis. Vocantur autem hi libri *Curatio græcarum affectionum*, vel, *Evangelica veritatis ex gentiliū philosophia cognitio*, quoniam auctor, tum ut ægrotos curaret, tum ut bene valentium utilitati consuleret, operam dedit. Mich. Neander Oper. aurei P. I. p. 655. libros hosce laudat, ut eruditos, varios, & philologicos. 5) Oratio de divina caritate, siue caritate, qua nos Deus afficit. p. 680. Scripta A. 1559. græceque & latine edita Romæ A. 1588. a Ger. Vossio, cum notis & lectionibus variantibus. 6) Contra Nestorium liber, siue epistola, ad Sporacium. p. 696. Garnerius & Cavius pro spuria habent, sed *Dn Pinus* (sicut & in T. II. Supplem. Actor. erud. p. 420. recensetur) pro genuina. 7) Epistola ad Ioannem, episcopum Germanicæ. p. 702. In multis eadem cum libri IV. Hæreticarum fabularum capite 12. Scripta sub finem anni 449. aliquo post synodum latrocinalem, quæ eodem anno, præsidente, episcoporumque suffragia vi & armis extorquente *Dioscuro*, habita, & in qua depositus & anathemate percussus fuit Theodoretus. De hac igitur iniuria, & paterculorum illorum, dogmatum tantum, non autem

vitz rationem habentium, impietate conqueritur hac in epistola; & Ioannem episcopum rogat, eorum communionem ut devitet. 8) Librorum XXVII. adversus Eutychianos argumenta, ex *Photii* Bibliotheca p. 704. Ex hisce tres primi Theodoretum auctorem agnoscunt, sed perierunt; ceteros vero a VII. usque ad XXVI. inter Athanasii scripta extantes, *Theodoreto* vindicavit Dallæus, *Maximo* Combesissus, & *Eusebio* Garnerius, sicut I. A. *Fabricius* testatur Biblioth. gr. vol. VII. p. 438. 9) Reprehensio seu Refutatio XII. capitulum siue Anathematismorum *Cyrilli*. p. 706. Cum præmissa ad Ioannem Antiochiæ episcopum epistola. Vtrumque scriptum est partus anni 429. 10) LEONIS Papæ ad Theodoretum epistola. p. 723. Qua huius in oppugnandis Nestorianis & Eutychianis ardorem adprobat. Quod ad versiones aliorum latinas attinet, eas *Sirmondus* maximam partem retinuit, nisi quod interdum, ubi laciniola interpretum oratio textui græco paribus spatiis non respondebat, nunc parcius, nunc liberior aliqua interpolando, incommodum illud avertere ac tollere conatus est.

Ioannis GARNERII Opera posthuma. Francopoli, id est, Lutetiæ Parisiorum 1686. Sunt Dissertationes variz ad historiam ecclesiasticam, & ad-scripta quorundam Patrum græcorum, atque imprimis Theodoretum, cuius operum sunt auctarium, editæ non ab ipso Garnerio, sed post eius obitum a Io. *Harduino*, S. I. qui & Dedicationem præmisit ad Fran. de *Harlay*, archiepiscopum parisiensem, Ducem & Parem Franciæ, Sorbonæ provisorum, cuius dotes, virtutes ac merita gravi & elegante oratione celebrat; & Præfationem, qua Garnerii vita describitur, cum catalogo operum, quæ ille in lucem produxit. Partes autem huius voluminis sunt sequentes: 1) Excerpta commentariorum Theodoreti in psalmos. p. 1. e Catenis ut plurimum deprompta. Sed Theodoreti esse negat *Du Pin* T. IV. p. 90. 2) Fragmentum breve, descriptum ex Catena in Lucam, p. 20. atque, ut *Garnerius* suspicatur, decerptum ex libro II. Pentalogii, cuius auctor est Theodoretus. 3) Sermo in natiuitatem Ioannis baptistæ, *Luc.* 1, 57: p. 21. Verum *Leo Allatus* eum *Theodoro Daphnopata* tribuit. 4) Ex V. Sermonibus in Ioannem chrysostrum. p. 30. 5) Ex allocutione & homilia Chalcedone habitis. p. 34. Homilia hæc tantum latine hic extans, dicta fuit A. 431. eamque sequitur p. 37. Ioannis, antio-

tiocheni episcopi, homilia post præcedentem recitata; fuit enim ille mos orientalis ecclesiæ, ut sermonem concionantis exciperet antistes, qui synaxi præerat, sicut in Notis observat *Garnerius* p. 37. 6) Fragmentum ex Sermone, quem Theodoretus Antiochiæ habuit coram Domino post obitum S. Cyrilli, insultans morti eius. p. 38. Latine etiam, ex *Mario Mercatore*, & Actis Vtæ Synodi: quorum auctoritate Garnerius evincere confidit, factum hunc esse Theodoretum. 7) Fragmentum breve ex alia allocutione. p. 39. De qua incertum, quo tempore fuerit facta. 8) Fragmenta *πενταλογίου του θεοδωρου*, sive V. librorum de incarnatione. p. 40. græce & latine: latina autem versio fere tota *Marii* est *Mercatoris*. Libros istos aduersus Concilium ephesinum & Cyrillum, Theodoretum diabolo instigante conscripsisse ait *Marinus Mercator*. Et *Garnerius* observat, libros VI. priores ex illis XXVII. quos Photius Cod. 46. memorat, non diversos fuisse ab hoc Pentalogio, ita tamen, ut secundum ex his V. Photius in duos distractum legerit, quorum altero testimonia novi, altero veteris fœderis, Theodoretus exposuerat. 9) Epistolæ XXXIV. p. 51. Inter quas sunt quædam aliorum episcoporum orientalium, ut *Cyrilli alexandrini*, & *Iovannis antiocheni*. 10) *Garnerii* Historia Theodoretum, seu I. dissertatio de vita Theodoretum. p. 109. II. de eius libris. p. 173. III. de eiusdem dialogis aduersus Arianos, Macedonianos, & Apollinarianistas. p. 259. II) *Fulvii Vrsini* Emendationes in libros Theodoretum de curandis græcorum affectibus. p. 393. 12) *Garnerii* IV. (quæ III. vocatur) dissertatio de fide Theodoretum. p. 457. 13) Dissertatio V. (quæ IV. appellatur) de V. Synodo generali, p. 493. In qua Theodoretus A. 553. cum 3. Capitulis damnatus est. Quænam vero illa capitula? 1. Excerpta ex *Theodori mopsuesteni* scriptis. 2. *Theodoretum* aduersus Cyrillum. 3. Epistola *Ida* edesseni ad *Marin* per sam. 14) Dissertatio VIa (quæ hic Vta dicitur) de Theodori & orientalium causa. p. 549. Est nihil aliud, quam nova & emendatior editio versionis antiquæ epistolarum ad Concilium ephesinum, quas e MS. monasterii cassinensis mendose ediderat *Christianus Lappus*. Auctor huius epistolarum collectionis & versionis *Stephano Baluzio* videtur esse afer aliquis, non nestorianus quidem, trium tamen Capitulorum defensor. Notas Garnerius hæc scriptis subiecit, easque & plures fecisset, & prolixiores, nisi fato reip.

reip. litterariæ immaturo ereptus fuisset. De his omnibus, quæ antea de operibus Theodoreti, eorumque auctario diximus, vide *Cave* P. I. p. 225. I. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. volum. VII. p. 432. & *Du Pinium* T. IV. Biblioth. ecclesiast. eorumque ductum secutos nos esse, lubentes meritoque profiteamur.

Theodoretus, sive, ut *Scaliger* in *Scaligeranis* p. 388. mavult, *Theodoretus*, (quanquam utroque modo nomen hoc scriptum invenitur, videlicet *Theodoretus* & *Theodoretus*, quorum illud significat a Deo donatum, hoc Dei donum; eumque isto nomine appellavit mater, quod post sterile XIII. annorum coniugium precibus a Deo impetratus esset, cui etiam illa filium reddidit) natus Antiochiæ A. C. 393. dicam? an 386. parentibus piis ac honestis, vita monastica electa ordinatus primum lector, deinde diaconus, postea presbyter, Theodori mopsvesteni & Ioannis Chrysostomi discipulus, episcopatum cyrensem in provincia Syriæ euphratesia, ad quem invitatus evectus fuit, A. 423. vel 420. subiit, eumque impigre & magno cum zelo gessit. X. Marcionitarum millia ad ecclesiam reduxit, & vicos ab Eunomianis, Arianis, Macedonianis & Apollinaristis repurgavit. Cyrilli alexandrini anathematismis in Concilio ephesino A. 431. opposuit XII. capitula, atque ita visus est facere cum Nestorio, at postea tamen subscripsit Formulæ concordie a Cyrillo compositæ. Accusatus autem sequentibus temporibus nestorianismi a *Dioscuro*, Cyrilli alexandrini successore, & sectæ eutychianæ socio, a THEODOSIO iuniore prohibitus pedem dioecesi suæ efferre, atque in Synodo latrocinoli ephesina absens damnatus, & depositus; sed & a MARCIANO in chalcedonensi Synodo ab exilio revocatus, & sedi suæ restitutus est; ea tamen lege, ut Nestorium damnaret: quod ille tandem, licet ægre, fecit. Vitam non produxit ultra annum 457. & post mortem etiam variam expertus est fortunam: nam sub ANASTASIO Imp. fuit condemnatus, ut hæreticus; sub IVSTINO autem a clericis cyrenæ ecclesiæ imago eius sollemni pompa in ædem sacram portata, throno episcopali reposita, & sacra synaxis in honorem eius celebrata fuit. Vir erat meliori fato dignus, animi puritate, arctioris vitæ disciplina, liberalitate erga pauperes, ædificiorum publicorum exstructione & exornatione, omnique varia eruditione, & stilo facili atque elegante inclutus. Si *Hervetum* audimus in principio tomi IV. horum ope-

operum, Theodoretus inter Patres si non primum, tamen inter primos locum obtinet; si *Scaligerum* l. c. optimi antiquorum theologorum sunt Chrysostomus & Theodoretus; si *G. Calixtum* de Verit. relig. christ. §. 16. fuit Græcorum eius ætatis longe doctissimus. Videantur *Sirmundus* in Vita huius Patris, *König* 799. I. A. *Fabricius* l. c. p. 430. *Olearius* P. II. 190. *Cave* P. I. 223. *Magirus* 755. *Blount* 292. Pertinet & hoc ad laudes eius, quod litteram scripturæ multo pressius sequatur, quam ceteri Patres græci, & plusquam mediocrem eius notitiam habuerit. Hinc iudicatur, inter eos omnes maxime huic se addicere debere, quicumque in bibliis doctus vult evadere. *Rich. Simon*. Hist. crit. V. T. I. 3. c. 10. Sed ut nihil est ob omni parte beatum, ita nec Theodoretus ab omni nævo & vitio immunis fuit. Notatur enim, quod quædam inutilia in quæstionibus suis adferat, quæque longe nimis accersita sunt, & interdum magis ad sermonis sui ornatum, quam ad explanationem argumentorum, allegorias admisceat; quod philautiæ, nimio gloriæ amoris, & pertinacissimo partium studio deditus fuerit; quod non tam ex modestia, quam præ se quidem tulit, quam nobilioris & opulentioris ecclesiæ desiderio, cyrensem episcopatum invitus susceperit; quod eloquentia, quam a *Chrysostomo* didicerat, ad tuendos *Theodori* mopsvesteni errores abusus fuerit; quod totam non nunquam hæresin sibi visus sit videre, ubi minima eius species vel umbra appareret; quod non tantum ore & calamo amarulenta in *Cyrium* alexandrinum convicia iecerit, sed etiam mortuo insultaverit. *Simon* l. c. & *Garner*. in Hist. Theodoret.

Iac. Sirmundus, ricomagensis arvernus, S. I. huiusque collegii parisiensis, post alias functiones rector, & LVDOVICI XIII. a confessionibus sacris, Hier. *Bignonii* inprimis & Petri *Pithoei* amicus atque æstimator, sicut etiam ab illis magni æstimabatur, laudatus a *Morbosio* ob præclaram variamque eruditionem, ab *Hug. Grotio* & *Io. Dallao* ob magnum iudicium fidemque optimam, a *Königio* ob candorem & integritatem, tanquam rem raram, stiloque usus ad elegantiam & puritatem muretici ac vivacitatem scaligerani, edidit ultra XL. scriptores cum annotationibus & explicationibus, nec non Tomos III. Conciliorum Galliæ, Appendicem Codicis theodosiani, Censuram (*Salmasii*) de suburbicariis regionibus, Historiam publicæ penitentia, item de azymo &c. obiitque ex icte-

ro A. 1651. æt. 93. cum firma adhuc valetudine & vividus esset senex. Omnia eius opera prodire Parisiis A. 1696. IV. volum. in fol. *König* 718. *Magirus* 755. *Blount* 966. *Lexic. univ. bist.* P. IV. 449. *Morhof* Polyh. T. III. 62. *Menagius* in epist. ad fratrem, Launoii Dissertationi de scriptore vitæ Maurilii & Historia Renati subiuncta, p. 231. *Menagiana* P. III. 459. El. *Vesel* Defens. exercit. de Eccles. græcan. hod. 249. & *Crisopulus* in Censura Ecl. Mai. 63. Fuit tamen, uti *Schwarzsteischius* P. II. Epp. arcan. p. 228. sentit, Petavio inferior, si græca spectamus, multaque perperam ex græcis in latinum conuertit, nominatim *Theodori* Studitæ testamentum: in quo & a *Iac. Tolto* reprehensus est.

Io. Garnerius, parisiensis, nobili editus familia, S. I. in qua primum rhetoricam, tum philosophiam, ac denique theologiam docuit, in omni disciplinarum genere egregie versatus, atque in primis in theologia morali docenda tantam eruditionis famam consecutus, ut non modo tenuis fortis homines, sed etiam ecclesiastici æque ac politiz procures ad eum deferrent, eumque tanquam sacrum oraculum consularent. Delectus autem a convocatis provinciz Franciz Patribus, ut Romam pro Societatis negotiis se conferret, medio fere in itinere, & quidem Bononiz, decessit A. 1681. æt. 70. vir antiquo morum candore, pietate atque eruditione, vix eorum ulli, qui præcipuam in Societate famam obtinuerunt, secundus, atque adeo tantus, quantum & egregia, dum viveret, hominum de eo existimatio, & omnium bonorum atque eruditorum, postquam vixit, luctus desideriumque declaravit. *Io. Harduinus* in eius vita: Inter opera Garnerii, quibus ille adhuc vivus orbem eruditum beavit, sunt Regula fidei catholicæ de gratia Dei per Iesum Christum: *Iuliani* eclanensis episcopi libellus missus ad Sedem apostolicam, cum notis: *Marli Mercatoris* opera cum notis & dissertationibus, Parisiis 1673. f. *Liberati* diaconi Breuiarium, cum notis & dissertationibus, ibid. 1675. 8. Syntema bibliothecæ Collegii parisiensis Societ. Iesu, ibid. 1678. 4. & Liber diurnus rom. Pontificum, cum dissertationibus de causa HONORII, de usu pallii &c. ibid. 1680.

XXXVIII.

Ioannis DAMASCENI Opera, græce & latine. Basileæ 1548. Ibidem hæc opera denuo prodierunt A. 1575. & Parisiis A. 1577.

per

per lac. *Bilium* prunæum. Meditabatur quoque novam Damasceni editionem, eamque auctiorem, Ioh. *Aubertus*, postquam a Leone *Allatio* varia *avandora* acceperat, quorum catalogum deinde, suppresso tamen Allatii nomine, publicavit *Labbens*, Auberti propositum, morte sufflaminatum, effecturus, quod tamen nec ipse effecit, *Cave* H. L. part. I. 342. *Du Pin* Tom. VI. 104. Post datum ab auctore *Extratti. mensr.* A. 1700. 526. conspectum novæ editionis P. Mich. *Lequien*, hæc ipsa in lucem exiit Parisiis A. 1712. f. recensita in *Actis erud.* A. 1713. p. 1. & T. III. In nostra autem editione continentur. 1) Orthodoxæ fidei libri IV. quorum primus agit de divinitate, secundus de creaturarum genesi, tertius de iis, quæ ab incarnatione Christi usque ad eius resurrectionem, quartus de iis, post resurrectionem usque ad universalem resurrectionem, interprete lac. *Fabro* stapulensi, & cum enarratione Iod. *Glichtovet*. 2) Damasceni Sermo, quod, qui in fide hinc migrarunt, sacris operationibus & virorum beneficiis multum iuventur; interprete Ioh. *Oecolampadio*. 3) De decretis & placitis primæ institutiones. 4) De duabus Christi voluntatibus & actionibus, reliquisque naturalibus proprietatibus. 5) *Maximi* de duabus Christi naturis libellus. 6) Hæresum, quæ ad illius tempora extiterunt, catalogus, Ioachimo *Perionio* interprete. 7) Epistola de eo, quod ecclesia canit, *Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis*. 8) Disceptatio christiani & saraceni. 9) De Dialectica seu Logica, incerto interprete. 10) Sententiarum aliquot fragmentum, Bilibaldo *Pirckheimero* interprete. 11) Carminum farrago. Aldo *Mannio* interprete. 12) Historia duorum Christi martyrum, interprete Georg. *trappzanti*. Quamvis *Rosvoldus, Warthon*, & auctor del *Giornale de Letter.* d' Ital. T. XVI. translationem hanc auctori multo antiquiori adscribant. At multa sunt sub nomine & auctoritate Damasceni supposita, multa scriptis eius infarcta, multa denique errore & lapsu illius temporis admissa, tanquam ad devotionem facientia, quæ tamen putida sunt mendacia, ut Historia de Barlaam & Iosaphat, (cuius verus auctor Io. *Sabaïta* s. *Sinaita*, alias Climacus s. *Scalaris* dictus, teste *Placcio* Pseudon. 183. & *Köntz* 430.) & fabula (iuxta ipsum *Bellarminum* de Scriptor. eccl. 147. & *du Pin* Tom. VI. 102.) de Falconillæ & Traiani animabus, ab inferni suppliciis liberatis. *Huissem* Patrol. c. 8. §. 1. Adde *Casani*. Exerc. I. contra *Baron*, n. 48. p. 101. & Exerc. 13. p. 270.

Ioannes noster, natus Damasci in Syria e parentibus illustribus, non ebraeis, (uti *Volaterranus* refert) sed christianis, teste *Ioanne* patriarcha hierosol. in Vita Damasceni, quæ Operibus nostræ editionis præmissa est, atque ex consiliario & prætore Principis Saracenorum sacerdos & monachus factus, claruit sub LEONE Isauri & CONSTANTINO Copronymo circa A. C. 740. non vero; uti scripsit Alph. de Castro, sub Theodosio Iun. circa A. 450. & obiit A. circiter 750. Ob donâ eloquentiæ dictus *χρυσόροας*, non autem, prout exstat apud *Centur. Magd.* in Cent. 8. p. 827. Chrysaoras. Per contemptum, & quidem, quod simulasset fidem Saracenorum; a Patribus Synodi CPTanæ sub Constantino Copronymo collectæ appellatus est *Manzur*, (quasi *ἡνίοπος* spurius, nothus) atque ab iisdem excommunicatus. *Cent. magd.* cent. 8. 829. Aliter tamen de voce Mansor *Cedrenus* & *Paulus* diaconus: nam ille eam per *λεωτράβον*, hic per redemptum exponit. *Seldenus* de Success. c. 3. p. 14. vocem *λεωτράβον* ex *λυτρεμειν* corruptam esse autumat. *Manzur* Arabibus vindicatum, servatumque denotat. *Damascenus* primus auctor fuit, qui Locos theologicos in ordinem redegit, & quidem syntheticum, in libris videlicet de Orthodoxa fide. *Hülsem.* c. 8. §. 1. *Hildebrand.* Theol. dogmat. 37. *Cren.* Exercit. III. de libris script. opt. 34. Nimium autem philosophatur, iudice *Melanchthone* in principio LL. Theol. immo Systema suum, uti *Thomasius* videtur in Cautelis p. 169. adplicuit ad doctrinas aristotelicas, præque iuit Scholasticis. Libri illi IV. a D. Balth. *Mentzero* notis illustrati sunt, teste *Hülsemanno* in Patrol. c. 8. n. 1. Omnia eius opera dividi possunt in Dogmatica, Historica, Moralia, Festalia, Ecclesiastica & Profana. *Du Pin* T. VI. 101. Quod ad stitum attinet, scripsit clare & methodice; erat quoque subtilis theologus, aptus compilator, at mediocris orator. *Du Pin* 104. legitque scripta Patrum diligentius, quam SS. literas. *Cent. magdeb.* 827. At vero *Alsius* defendit eum in Apolog. pro B. V. Maria P. II. 196.

Iac. *Faber*, vulgo *Fabry*, natus ad Stapulas, maritimum Picardiae pagum, ex ignobili familia, mole corporis exiguus, sed ingenio maximus, doctor sorbonicus suo tempore celeberrimus, qui renaſcentibus in Gallia literis & scientiis facem prætulit, at tamen ob novitates, uti *Spondanus* vocat ad A. 1523. remotus e loco suo atque expulsus, immo & doctoris sorbonici titulo spoliatus, vixit

vixit 101. annos, purus ab omni contactu muliebri, atque ex dolore, quod Christi euangelium non semper impeterrito animo annuntiaverit, sed periculi evitandi causa discesserit, obiit A. 1557. æt. 101. Quodsi vero *Teissere* in parte III. Elogior. (in *Alis erud. A.* 1704. 464.) aures præbemus, credendum nobis est, eum nothum, ac proinde inter Sorbonæ doctores nunquam receptam fuisse. Scripsit, ut philosophica prætereamus, Commentarium in Ecclesiasten; librum de III. Magdalenis: in IV. evangelistas: in epp. catholicas: disceptationem de descensu Christi ad inferos, contra Nicol. de Cusa. *Kenig* 291. Io. *Moller* de Homon. 58. *Olear*. P. L. 247. *Colemes*. 810. *Cron* de Furib. librar. 55. *Magirus* 335. *Blount* 521. R. *Simon* Hist. crit. N. T. P. III. 483. & *Lexic. univ. histor.* T. II. 93.

Bilibald. Pirckheimerus, Patricius & Senator noribergensis, qui tamen, ut litteris dare posset operam, senatoriæ dignitati bis renunciavit, græce atque latine doctus, & quo duce (sunt verba *Erasmi* in Ciceroniano) primum efflorescere coepit apud Germanos eloquentia, quam & morum pietate & fortunæ splendore illustravit, e *Xenophontis* & *Gregorii nazianzeni* scriptis quædam transtulit in latinum, obiitque gentis suæ ultimus A. 1530. æt. 60. Opera eius iunctim cum Alb. *Dureri* figuris æneis edita sunt a Melch. Goldasto Francofurti 1610. Melch. *Adam*. in Vit. IC. & Polit. p. 41. *Kenig* 642. *Magirus* 664. *Camerasius* in Vita Melanchth. 25. G. *Richter* Orat. XVII. 109. L. C. *Dürt.* Isag. in lib. normal. Reip. norib. 14.

Aldus Manutius, romanus, Pauli pater, Aldi avus, floruit A. 1520. & composuit Grammaticam græcam & latinam: librum de dierum generibus: notas in Horatium & Homerum: & multas præfationes in libros, quos ipse excudit; nam arte typographica sibi gloriam, studentibusque utilitatem peperit maximam, seu, ut *Thuanus* verbis lib. 119. utar, arte sua tantum rei literariæ contulit, quantum superiorum temporum barbaries illi abstulerat, *Kenig* 504. *Alia erud.* 1702. 229. *Morhof* Polyh. l. I. c. 7. n. 37. *Lausson* ab Almelveen in Io. Alb. Fabricii Biblioth. lat. P. II. 171. *Sirmon* Introd. in notit. rei lit. c. 11.

Ad. REISNERI Ierusalem. Francofurti 1563. Describitur celeberrima hæc totius mundi civitas ex SS. literis & approbatis historicis, cum figuris ligno incis. Reisnerus germanica lingua

Part I. in fol,

V

deli-

delineaverat, nunc autem latina omnia perscripta, ac fufius ple-
risque in locis, veterum ecclesiasticorum scriptorum testimoniis
adhibitis, tractata, & in VII. libros digesta, per Io. *Heydenum*. Prodiit
etiam hic liber ibidem A. 1565.

Adam. *Reisnerus*, vir in præcipuis tribus linguis perquam ex-
ercitus & vere pius, scripsit quoque multa alia germanice, ut, de
Miraculis Christi: versionem psalmorum, cum brevi explicatione:
& IX. libros de gestis G. & Casp. de *Frensdorff*, floruitque med.
seculo XVIto. *Frisius* in Epit. Biblioth. Gefn. 6. *Kauig* 686. & *Heydenus*
in ep. dedicat. A 4.

Io. *Heydenus*, eyflandrus dunensis, rogatu Georgii *Corvini*
typographi francofurtensis, sui que hospitis, cui Reisnerus descripi-
onem suam typis exprimendam commiserat, hoc opus in se succe-
pit, ut eam non modo latine redderet, sed etiam insigniter auge-
ret, eo consilio, ut omnibus prodesset, nemini fraudem faceret, flo-
rens eodem cum Reisnero tempore, & illustri Io. Lac. *Fuggero*, cui
librum suum dedicavit, notus, ac sine dubio etiam carus.

XXXIX.

TERTULLIANI Opera, cum notis Nicol. *Rigaltii* & va-
riorum, nimirum Fran. *Zephyri*, Beati *Rhenani*, Gab. *Albaspinaei*, Io.
Merceris, Cl. *Salmasii*, Iac. *Pamelii*, Lud. de la *Cerda*, Io. *Wouweris*,
& Phil. *Priorii*. Accedunt NOVATIANI tractatus de Trinita-
te, & Cibus iudaicis. Lutetia Parisiorum 1664. De variis Tertullia-
ni editionibus videantur *Morhof* Polyhist. l. 4. c. 14. *Du Pin* T. I. 105. &
Ittig de Hæresiarch. 247. Rhenanianam commendat *Colomesius* 476.
Optima autem inter Rhenanianas est tertia, impressa Basileæ A. 1550.
inter Pamelianas heidelbergensis 1599. & inter Rigaltianas parisi-
na A. 1641. At *Grævius* T. I. Methodor. p. 328. huic præfert illam, quæ
lucem adspexit A. 1675. Nostra hæc *Du Pin* non adeo probatur:
interim *Morhofius* eam habet pro nitidissima, Polyh. l. c. & Io. Alb.
Fabricius Biblioth. lat. 727. nec non *Cave* Hist. liter. p. 43. pro opti-
ma; melior autem & correctior, notisque Guid. *Panciroli* instructa,
expectatur ex Italia, prout refertur in Atrio nov. libror. T. III.
586. Editioni nostræ præfixa sunt sequentia: *Priorii* dissertatio, in
qua Tertulliani Vita, opiniones, & errores expenduntur; Iudicium
Rigaltii

Rigaltii de Tertulliano & eius scriptis, deque variis eorum editionibus; Vita Tertulliani, auctore Iac. *Pamelio*: Paradoxa Tertulliani, cum antidoto *Pamelii*; Proverbiales formulæ, toto opere Tertulliani contentæ, brevibus scholiis illustratæ; & denique Series operum hoc volumine contentorum.

Scripta autem, quæ hic continentur, dispesci possunt in ea, quæ ante, & reliqua, quæ post susceptum montanismum exaravit. Prioris generis sunt XXVI. 1) Apologeticus, liber omnium Tertulliani, iudicibus *Ancillanti* in *Melange crit. Part. II. 489.* & *Crenio* Exercit. II. de libris scriptor. opt. 54. optimus, scriptus, uti *Pamelio* in Vita Tertulliani videtur, A. C. 200. In quo ostendit, iniquissima esse rom. Imperii Procerum de secta christianorum, deque inferenda iis persecutione, iudicia. *Du Pin* T. I. p. 91. existimat, eum in Africa scriptum, non Senatui romano, sed proconsuli Africæ, & rectoribus provinciarum oblatum fuisse. 2) Ad nationes libri II. Hoc scriptum eiusdem cum priore argumenti est, siquæ *Salmasio* in *Prolegom. ad Solinum* p. 10. credimus, ex hisce libris correctis & emendatis natus est, mutato titulo, Apologeticus. 3) De Testimonio animæ. 201. Docet hoc libro, omnem animam merito ream esse & testem: in tantum & ream erroris, in quantum testis est veritatis, & statutam ante oculos Dei in die iudicii, nihil habentem dicere. 4) Ad Scapulam. A. 202. Hunc Carthaginis, siue provincie, in qua Carthago erat, præsidem monet, ut sibi parcat, & iram Dei non ipse in se concitet sævis christianorum persecutionibus. 5) De spectaculis. A. 205. Propositio eius hæc est: Voluptates spectaculorum statum fidei adimere christianis. 6) De idololatria. A. 205. Differit de amplissima idololatriæ materia, h. e. quibus in rebus idololatria committatur, nempe non tantum eo, quod quis aut incendit, aut immolat, aut prælucet, aut sacris aliquibus, vel sacerdotiis obligatur, sed & aliis tribus modis, 1. in factis & actionibus, 2. in verbis, 3. in factis & verbis simul. Ad primam speciem refert artifices idolorum, astrologos, ludimagistros, & negotiatores. Ad secundam, nominare deos gentilium, ut deos, aut iurare *Mehercle*, *Medius fidem*, vel pati, ut te alius per deos suos obliget. Ad tertiam, quando aliquis ab ethnico pecuniam mutuans, iuramento per deos concepto subscribit, & ita cavet. 7) De Corona. A. 208. Quæstio libri est: An licitum & concessum sit militibus christi-

christianis, siue in genere christianis gestare coronas? Ubi autor negatiuam tenet. 8) De Pallio. A. 196. Est oratio post susceptum christianismum Carthagine habita. In qua differit de uetustate pallii & comodo eius usu, ac ostendere laborat, rationem se habuisse deponendi togam, ac sumendi pallium. Transiit autem ad pallium, cum primum *ασκησιν* & strictiorem disciplinam profiteri coepit, siue ante sacerdos esset, siue tunc primo factus. *Ferrar.* de Re vestiar. Part. II. p. 190. Etiam hunc libellum acri censuræ supposituit P. *Malebranche* dans la Recherche, sicuti notat *Ancillon* part. II. du Melange crit. 489. Plura de eo uide apud *Gren.* dissert. I. de libr. script. p. 2. 9) De Pœnitentia. A. 201. Ostendit, veram doctrinam de pœnitentia extra ecclesiam esse ignotam, christianos uero eam peccatis adhibere, iisque tam corporalibus, quam spiritualibus: post consecutam veniam non amplius indulgendum esse peccatis: primæ pœnitentiæ superesse adhuc aliam, nempe secundam, & hanc non sola conscientia præferri, sed aliquo etiam actu administrari debere, actum uero hunc esse *εξομολογησιν*, qua delictum Domino nostro confiteamur. *Senk.* 186. *Tertull.* p. 127. 10) De Oratione. A. 201. Libri huius tres sunt partes, 1. Proœmium, in quo commendat orationem dominicam a causa efficiente, quæ est christianus, & a breuitate; qua tamen epitome euangelii continetur. 2. Explicatio orationis dominicæ. 3. Agit de quibusdam adiunctis orationis uidelicet 1. Precaturi Deum, fratri non irascantur. 2. Sint vacui ab omni animi confusione. 3. Item a superstitione de lotionie manuum, de abiectione penularum, de scissione post orationem. 4. Manus temperate ac probe eleuentur. 5. Vultus non erigatur in audaciam. 6. Sonus vocis sit subiectus. 7. Post orationem osculum fratribus dandum, & stationes etiam sacrificiorum (i. e. eucharistiæ & ieiuniorum) orationibus interueniant. 11) Ad Martyras. A. 202. Hortatur confessores in carcere constitutos ad constantiam & concordiam mutuam. 12) De Patientia. A. 202. Sermo est paræneticus, hortans ad patientiam. 13) De cultu feminarum libri II. A. 205. Aliæ Tertulliani editiones librum unum de Habitu muliebri, alterum de cultu seminarum exhibebant; Rigaltius autem, eumque secutus editor noster, vetustissimi exemplaris agobardini auctoritate moti, utrumque de cultu seminarum inscripserunt. Et in primo quidem libro Tertullianus dehortatur mulieres a pom-

pomposo & fastuoso habitu: in secundo hortatur feminas, ne studeant fuce & nitori. 14) Ad uxorem libri 2. A. 206. In priore præcipit uxori suæ, ut post obitum suum nuptiis renuntiet. In posteriore docet, non esse nubendum viris gentilibus. 15) De Virginitate velandis. A. 210. Vbi ostendit, virgines quoque christianas, non solas mulieres, velari oportere. Per *virgines* autem intelligit non religiosas, quas moniales vocant, sed seculares. *Scal.* Medull. Theol. patr. p. 187. 16) Adversus iudeos. A. 199. Probat, legem Moysi eiusque caerimonias non nisi ad tempus observandas fuisse, & Messiam a iudeis expectatum, & a Prophetis prædictum venisse, ac esse I. Christum. In *Scaligeranis* p. 219. scriptum hoc vili penditur. 17) De Præscriptionibus hæreticorum. A. 203. Qui liber ceteris Tertulliani scriptis palmam præripit, docens, hæreticis nihil esse causæ, cur ab ecclesia catholica deficerent, nulliusque momenti esse ea omnia, quæ ad sententiæ suæ defensionem prætexant, ac proinde ad ecclesiæ auctoritatem esse revocandos. Partes libri sunt tres, nimirum 1. Exordium, 2. Præscriptiones hæreticorum adversus ecclesiam, 3. Præscriptiones ecclesiæ adversus hæreticos. Vsurpat autem vocabulum *Præscriptionum* iuxta normam Iuris civilis, in quo Præscribere significat *Excipere*, & Præscriptio *Exceptionem*, qua nimirum aduersarii accusatio dissiuitur, aut in eum retorquetur. *Briffon.* in Lexico Iuris, & *Scaltr.* 153. at G. *Calixtus* de Arte noua Nihufii 167. adhuc pressius fumit illud vocabulum, pro tali exceptione, quæ petitem a limine iudicii submoveat, eique facultatem agendi adimat: adeo, ut præscriptio Tertulliani, per quam hæreticos diversa a regula fidei docentes, & alia tradentes, quam Apostoli ecclesiis primitivis tradiderant, repellat, ut ne quidem, nisi ex abundanti, cum illis disputationem institui velit. Ceterum de *postremis libri capitibus*, quibus XXV. hæreses recensentur, notandum, ea alium quam Tertullianum auctorem habere, ut ex Christ. *Lupo* & Petro *Alixio* observat *Ittigius* in Dissert. de hæresiarchis ævi apostolici & apostolico proximi. Emendationem huius libri dedit C.A.H. seu C.A. *Hennemannus*, quæ recensetur in *Altu erud.* A. 1715. 299. & *Supplém.* Actor. erud. T. VI. 196. 18) De Baptismo. A. 204. Defendit baptismum aquæ, & plerasque explicat quæstiones, quæ suo tempore de baptismo movebantur, videlicet, An baptismus Iohannis cœlestis fuerit, vel terrenus? an ne-

cessarius sit baptismus? cur semel fiat? an singulis liceat administrare eum? quibus, & quando sit conferendus? quæ præparatio sit facienda baptismum suscepturis? 19) Adversus Hermogenem. A. 206. Huius sententia, Deum omnia de aliquo, siue ex præcedente natura fecisse, refutatur. 20) Adversus Valentinianos. A. 206. Quorum figmenta de æonibus aliisque refutantur. Est autem hic liber potius satyra & irrisio, quam seria illorum errorum refutatio. *De Pin* 98. 21) De Anima. A. 207. Continet varias quæstiones de animæ humanæ essentia, operationibus, & adiunctis. 22) De Carne Christi. A. 208. Disputat contra Marcionem & Apellem, animalis carnis defensores, veræ carnis hostes, ac Valentinum. 23) De Resurrectione carnis. A. 208. In quo 1. confirmat carnis resurrectionem. 2. docet, qualia sint futura resurgentium corpora. 24) Aduersus *Marcionem* libri V. A. 208. Duos is deos assererat, unum Boni, alterum Mali auctorem: illum esse creatorem, hunc autem fuisse ante se (videl. Marcionem) ignotum. 25) *Scorpiace*. A. 209. Vbi adversus Gnosticos (nempe *Prodicum* Scorpionum & alios Valentinianos, martyriorum refragatores) defendit martyrii necessitatem & utilitatem. *Scorpiace* autem inscribitur hic liber, siue, ut B. Hieronymus effert, *Scorpiacum*, cum propter prædictum Scorpionum, Gnosticorum non ultimum, tum quia remedium affert contra venenum Gnosticorum, qui scorpionum in morem latenter simplicioribus imponebant, dicentes, Deum sanguinem non sitire, nec Christum de morte nostra salutem expectare. Nempe Tertulliano familiare erat, Gnosticos appellare *Scorplos*. Vide *Bechari*. P. II. Hieroz. 643. 26) Adversus Praxeam. A. 210. Ille delirabat, Deum patrem descendisse in virginem, ipsumque ex ea natum ac passum esse Iesum Christum.

Posterioris generis libri, scripti videlicet a montanista, qui lapsus videtur contigisse A. 211. sunt V. 1) De Exhortatione castitatis. A. 213. In quo absolute damnat secundas nuptias, tanquam adulterinas. 2) De Monogamia. A. 213. Idem argumentum tractat. 3) De fuga in persecutione. A. 212. Asserit, ministris in persecutione non fugiendum, nec persecutionem redimendam esse. 4) De ieiuniis. A. 215. Vbi laudat excessiva ieiunia Montanistarum, qui plures celebrabant quadragesimas, & observabant ieiunia stationum, quasi divinitus præcepta, eaque protrahebant usque in vespe-

speram, non edentes nisi panem & fructus tempore ieiunii, nec bibentes nisi aquam. 5) De pudicitia. A. 216. Vbi contra ecclesiam probat, eam non habere potestatem remittendi peccata fornicationis & adulterii, & quod homines post baptismum lapsi non possint admitti ad communionem Ecclesiae.

Pro diversitate obiectorum possunt etiam scripta Tertulliani distinguui in ea, quæ contra gentiles, & alia, quæ contra hæreticos, & rursus alia, quæ de disciplina & moribus sunt exarata. *Du Pin* p. 93. Supposititiis scriptis accensentur *Poëmata*, videl. adversus Marcionem libri V. de Iudicio Domini, Genesis, Sodoma. A. 198. Hinc incerti auctoris dicuntur esse in editione nostra. Quibus adduntur Carmina de Iona & Ninive, quæ quidem *Vossius* de poetis lat. c. 4. & *Eschenbach* de poetis christ. sacr. gr. & lat. p. n. Tertulliani esse contendunt. Libri de *Corona*, *Virginibus velandis*, & *Baptismo*, iuxta *Caesarium* in Hist. lit. græce scripti sunt. Nam utriusque linguæ, græcæ & latinæ, peritus fuit Tertullianus, ac *Pamelio* in Vita Tertull. videtur ille obscuritatem, quæ stilo ipsius inest, ex assidua scriptorum græcorum lectione hausisse. Omnia eius opera (scribit *Du Pin* p. 104.) tribus his vitiis, duritiei videlicet, inelegantiae stilique obscuritati, obnoxia sunt, alia tamen plus, alia minus. In polemicis libris planior & tersior, sed minus comptus est; obscurior vero & purior in locis communibus, ut in libro de Pallio, qui inter totius antiquitatis obscurissimos libros censeretur debet: omnium comptissimus est liber de penitentia. Præclariora eius opera & utiliora sunt Apologeticus, & libri Præscriptionum, de Penitentia, de Baptismo, de Oratione, cum Exhortatione ad patientiam & martyrium. Seorsum prodierunt liber de Præscriptionibus, cum notis Christiani *Lupi*, Apologeticus cum notis Desid. *Heraldi*, liber de Pallio cum notis Theodori *Marcilii*, Emundi *Richerit*, Cl. *Salmasii*, Io. VIr. *Maureri*, & libri II. ad Nationes cum notis Iac. *Goehofredi*. De vita & scriptis Tertulliani egit etiam Pet. *Abix*, sicut de la Motte de dit Histoire de Tertullien & d'Origene, *Pivienus* Tertullianum prædicantem, & Georgius *Ambianus*, capucinus, tribus magnis voluminibus, Tertullianum redivivum.

Q. Septimius Florens *Tertullianus*, natus in Africa, patre censure proconsularis officii, in provincia ad Carthaginem spectante,

te, e gentili, anno Christi præter propter 196. christianus factus, antea rhetorices professor & causarum patronus, iurisque adeo peritus, sed cum *Tertuliano* tamen ICto minime confundendus. Circa mediam fere ætatem ad Montani hæresin, quippe quæ ipsius genio conveniebat, (quis enim pro certo dicat, eum ex impatientia, & quod episcopatu carthaginensi exclusus esset, religionem sic mutasse?) secessit, in eaque, ut videtur, decessit circa annum Christi 220. In *Perroniana* p. 367. terribilis appellatur scriptor, quique non a quovis possit tractari. Ibidem recitantur peregrinæ quædam & peculiare eius voces & loquendi modi, ut *disciplina* pro cultu, *fides* pro speculatione, nec non pro fidei interpretatione, *regula* pro canonibus, *pisciculi* pro christianis, *candidati baptismi* pro iis, qui iam sunt baptizati. Hinc etiam *Schurzsteischius* Epp. arcan. T. I. 333. *Nemo*, ait, *sine potius intelligat Tertulliani plerasque dictiones*. Interim Ios. Iust. *Scaliger* eius lectionem quam maxime commendat, inquiens: *Tertullianum semper in manibus habendum, accurateque legendum est, tum propter lingua romana proprietatem, tum propter disciplinam ac literarum omnium cognitionem; fuit enim doctor omniscius & argutus, qui illis manibus tractandus non est, nec obiter legendus, ubique enim reueratur lectorem*. *Tertullianus* certe excellentissimus auctor est in omnibus. Plura iudicia evolventi suppeditabunt *Magirus* 773. *Blount* 178. *König* 796. R. *Simon* Hist. crit. N. T. part. III. c. 1. p. 10. Quibus adde *Calvinum* Institut. l. 1. c. 13. sect. 28. C. *Thomas*. in Cautelis circa hist. eccl. 99. 129. Ad errores eius & hæc pertinent: *Eum*, qui in euangelio *Luca* 2, 2. *Cyrenius* dicitur, esse *Sensinum Saturninum*; Christumque vixisse annos 47.

Fran. Zephyrus, florentinus, floruit sec. XVIto, & Explicationem obscurior. locorum in Pentateucho emisit. Coloniz A. 1572. 8.

Beatus (quam vocem, observante *Ancillonio* part. II. du Meilange crit. 487. *Gideon Pontier*, presbyter & protonotarius, inscite reddidit *Bienheureux*) *Rhenanus*, vera cognomine *Bildius*, (*Rhenanus* enim dictus fuit ad oppido *Rhenaco*, unde pater eius *Selestadium* concesserat) *Selestadio*-alsatus, in humanioribus litteris, antiquitate, & pia doctrina exercitissimus, ingenii vir mitis, quique in cogitatione de constituenda ad omnium palatum religionis concordia consenuit, sed erga pauperes tenacior, (unde proverbium percrebuit: *Beatus est beatus, ac tamen sibi (sibi) præterea de rebus ger-*

germanicis bene meritis, scripsit & Observationes in Plinium, Livium, Tacitum, nec non præfationem sub Licentii *Evangelici* nomine in Marfilii de Menandrino Defensorem pacis, denatus Argentinæ A. 1547. æt. 62. Melch. *Adam* in Vitis philos. 132. *König* 687. *Blount* 594. *Olearius* P. I. 138. At eius in Tertullianum notæ hac in editione sunt castratæ.

Gabriel *Albaspinaus*, episcopus aurelianensis, ex legatione italica, ipsi a Præsulibus Lutetiæ Parisiorum congregatis ad regem LUDOVICVM XIII. tum ad Alpes fulminantem imposita, rediit, obiit Gratiænopoli A. 1630. Mortem suam non tantum ipse præsensit, sed & eam annuntiavit, cum nulli homini quidquam de illa constaret, mendiculus aliquis, tuguriolum inhabitans, qua Aurelia itur Magdunum, quod est oppidulum 4. lapidibus distans ab Aurelia. Nihil de se commemorari post mortem voluit Albaspinaus, præter misericordiam in pauperes. Atque hæc excerpta sunt ex *Narratione* de obitu Albaspinaei, Observationibus eius præmissa. Fuit vir sacræ antiquitatis peritissimus, pariterque ingenuus & candidus: quo nomine laudatur a Gerh. *Tisio* de phrasib. vet. eccl. Dd. 158. *Pfauero* de charism. c. 2. Ios. *Arndio* de freq. commun. c. 5. p. 133. *Vfserio* de Ignatii Epp. c. 6. p. 195. & *Heluvichio* de Ordinatio presbyter. 3.

Io. *Mercerius*, gallus, ICtus, distinguendus a Ioanne *Mercero*, uticensi, regio ebraicarum litterarum professore in urbe parisiensi, floruit sub finem seculi XVIi, nec tantum dedit Commentarium in Tertulliani librum de Pallio, verum etiam Lecturas in 3. priores titulos Digestorum de pignoribus & hypothecis, Opiniorum & Observationum libros II. & Conciliatorem, seu artem conciliandi ea, quæ in iure contraria videntur, utendique eis, quæ vere contraria sunt.

Claud. *Salmasius*, divionensis gallus, eruditorum sui & aliorum temporum facile princeps, sed pariter ambitiosus & maledicus, scripsit commentarios in Historiam augustam, Apparatum sacrum, de Annis climactericis, de Vfuris, Defensionem regiam pro Carolo I. (in qua tamen bonam causam male, sicut *Miltonus* e contrario malam bene defendit) librum de primatu Papæ, de Transubstantiatione, & alia, supremum diem obiit A. 1652. æt. 56. Post mortem, ipso sic iubente, multa eius scripta ab uxore combusta

Pars I. in fol.

X

sunt,

sunt, quod in iis durius in viros doctos inuictus fuisset. Neque tamen negari potest, fuisse eum doctissimum theologum, præclarum ICRum, exquisitissimum medicum, excellentem philosophum, admirabilem philologum, qui linguis ceteris europæis arabicam, ægyptiacam, persicam, chinicam & indicam adiungere, discere, & tractare non dubitavit. De eo videantur, præter *Kœnigium* 716. *Magirum* 721. & *Blountum* 1025. *Colomesius* p. 188. *Alia erudit. A.* 1689. 245. *Conringiana* 74. *Ferrarius* de Re vestiari. in præfat. P. II. & Oper. varior. T. I. 534. *Bæclerus* in Museo 38. 42. *Io. Vorstius* in præfat. Hebraism. N. T. *Mourfius* in P. II. Epp. Vossii p. 82. *Morhof* in Polyh. *Io. Arnd* in Goëzii Elog. theologor. german. 207. *Slevoigt* in Iudicio sapient. 33. *Crenim* Animadvers. philol. P. VII. 11. & de furib. librar. Dissert. II. 61. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 414. & R. *Simon* Biblioth. chois. T. I. 358.

Iac. *Pamelius*, brugenfis, Baronum stirpe oriundus, accepta in lovaniensi lyceo theologiæ laurea factus canonicus & archipresbyter brugenfis, ac postea a PHILIPPO II. Hispan. rege amplissima Conventus S. Salvatoris præpositura ultraiectina donatus, designatusque episcopus audomaropolitanus, vir summus, utriusque linguæ, theologiæ & historiæ cognitione, omnique doctrinæ genere excellens, deque Cypriano æque ac Tertulliano bene meritus. Montibus Hammonia, (*Tbuanus* ad A. 1587. Bruxellas nominat) quum eos transire vellet, morbo correptus animam efflavit A. 1587. æt. 52. Scripsit etiam Rituale SS. patrum. *Mirans* Elog. belg. 19. *Kœnig* 602. *Blount* 779. I. F. *Mayer* Biblioth. bibl. 12.

Nicol. *Rigaltius*, parisiensis, regius in Mediomatricum Senatu consiliarius, regiæque custos bibliothecz, edidit observationes & notas in auctores Finium regundorum, in Martialem, Phædrum, Onofandrum, Artemidorum & Iulianum, Glossarium tacticum *μὲν ἔοβαρβαρον*, obiitque senex A. 1652. *Kœnig* 692. *Magirus* 708. *Blount* 984. *Crenim* Dissert. II. de furib. librar. 59. De eius editione tertullianea *Grosius* sic scribit ad Pet. Puteanum: *Editio est elegans, nota brevis, sed exacti iudici, & interspersa libertate, præfationes nitida & oculæ.*

Io. Ludov. *de la Cerda*, toletanus, S. I. Eloqu. & poët. in Carpentanis per 50. annos professor, reliquit Commentarios in Virgilium, Adversaria sacra, quibus fax præfertur ad intelligentiam mul-

multorum scriptorum sacrorum, Psalterium Salomonis græco-latīnum cum Scholiis, librum de Excellentia cœlestium spirituum, præsertim de angeli custodis ministerio, *Caleptini* Supplementum ex glossis Isidori, vita defunctus A. 1643. æt. 81. *König* 182. *Witte* Diar. biogr. Rr 3. *Cronius* Dissert. I. de furib. librar. 45.

Io. *Wovverus*, hamburgensis, distinguendus a cognomini ant-verpiano, Comit̃is emdani primum, deinde etiam Ducis Holsatiæ consiliarius, ac præfectus arcis gottorpiæ, scripsit Notas in Sidonium Apollinarem, & Apuleium: libellum de Vmbra, & alia, obiitque A. 1612. æt. 38. *Witte* Diar. biograph. I 4. & in Vitis philos. 79. I. *Moller* de homon. 733. *König* 874. *Morhof* Polyh. I. I. c. i. n. 19. & c. 24. n. 78. *Rigaltius* in Iudicio de Tertulliano & eius scriptis, Wowerii Notas, quibus illum studuit illustrare, vocat apodicticas.

Phil. *Priorius*, gallice *Le Prieur*, theologus gallicus, florens medio sæculo XVIII^{mo}, impugnavit Peyrerium de Præadamitis.

In NOVATIANI tractatu seu libro de Trinitate docetur ex regula fidei, h. e. Symbolo apostolorum, credendum esse in Deum patrem, Filium & Spiritum S. disputatur etiam contra Sabellium, ostendendo, alium esse Patrem, alium Filium. *Petavius* vero auctorem hunc iis accenset, qui idem quod Arius ante tradiderint. *Sand.* I. I. Enucl. hist. eccles. p. III. Epistolæ de Cibis iudaicis contenta hæc sunt: Primum hominum cibum fuisse fructum arborum, postea usum carnis accessisse, legem autem subsecutam cibos carnis cum discretione disposuisse, & quædam animalia quasi immunda interdixisse, non quod immunda revera, cum Dei essent creaturæ, sed duas ob causas, 1. ut in animalibus mores depingerentur humani, & actus ac voluntates, e. g. in suisbus vita turpis & carnalis, in mustela furta, in lacerta vitæ incerta varietas, in corvo versutæ voluptates, in passere intemperantia. 2. ut ita in populo iudaico intemperantia coerceretur: sed iam, cum Christus venerit, prohibitiones istas per libertatem evangelicam sublatas esse, dummodo servetur frugalitas & temperantia.

Novatianus, ex stoico philosopho christianus, baptizatus clericus, ecclesiæ rom. presbyter, post mortem Fabiani tremendis quidem sacramentis se obstrinxit, longe a se abesse, ut episcopatum desideraret, sed videns, Cornelium ad sublime eius fastigium ele-

etum & euectum esse, quod factum A. 251. adeo inhiavit illi dignitati, ut a tribus Italiae episcopis ad se vocatis consecrandum se curaret, & in religionem subiectionis sibi met, non Cornelio, praestanda homines sub eucharistiae sacrae pignore vocaret. Transiit etiam in sententiam *Novati*, presbyteri carthaginiensis, statuentis, lapsos poenitentes ad ecclesiae pacem nunquam esse admittendos. Atque adeo ab ipso orti sunt *Novatiani* seu Cathari, *Novatianani* potius, nisi usus loquendi obstaret, dicendi. *Fabricius* System. theol. §44. Scripsit ante schisma, Cleri romani nomine, epistolam ad Cyprianum, quae inter cyprianicas est XXXma, post schisma vero librum de Trinitate, & epistolam de cibis iudaicis, si modo, ut *Cave* addit, illius sit, & alia; sed quae perierunt. De morte eius non constat. *Cyprianus* autem epist. 67. ad Cornelium inuehitur in eum, vocatque desertorem ecclesiae, misericordiae hostem, interfectorem poenitentiae, doctorem superbiae, veritatis corruptorem, perditorem caritatis. *Olear.* P. II. 35. *Cave* 66.

XL.

CYPRIANI opera, cum notis *Rigaltii*, *Pamelli*, & *Prioris*. Parisiis 1666. Quae editio laudatur a *Cave* P. I. 65. Sunt & aliae, nimirum vetus, quae statim post inventam typographiam, sine nomine typographi, loci impressionis & anni prodit; pro correctissima autem habetur Erasimiana Basileae A. 1520. 1525. 1558. Pameliانا Antverpiae 1568. 1589. & Rigaltiana 1648. Correctiorem prioribus, exactiorem, & ampliorem, Annalibusque cyprianicis Io. (*Pearsoni*) episcopi cestriensis, illustratam, produxit Io. (*Fell*) episcopus oxoniensis: quae editio recusa fuit Bremae A. 1690. Eadem Cypriani opera cum Henr. *Doduvelli* Dissertationibus cyprianicis Amstelodami typis exscripta sunt A. 1699. quae editio recensetur in *Albi erud.* A. 1683. p. 43. & commendatur a Io. Alb. *Fabricio* Biblioth. lat. 728. *Balaetus* novam dicitur moliri editionem. Cavendum autem ab editionibus *Gryphi* & *Morelli*, quippe quae, ut *Hottinger* refert Bibliothecar. p. 72, sunt castrata; item ab illa parisiensi, quam dedit Arnulphus l' *Angelier*, cui quaedam addita, quae non sunt Cypriani, teste *Pamelio* in Censura contra Dd. Sorbon. apud *Cave* p. 65.

Nostrae editioni sequentia praemittuntur: De Cypriani scriptis

ptis Io. *Tribemii* testimonium: Observatio (*Rigaltii*) galeata: Vita Cypriani per *Pontium* eius diaconum: Actus passionis Cypriani, cuius ipse Pontius meminit: Eiusdem passio ex veteri cod. MSto: Eadem ex MSto S. *Victoru*: Vita Cypriani per D. *Hieronymum* ex catalogo virorum illustrium: Passio Cypriani descripta ab *Aur. Prudentio*: Sermo *Augustini* de S. Cypriano martyre: Passio Cypriani per *Paulum* diaconum: *Ennodii* hymnus de S. Cypriano: *Agebardi* carmen de translatis Lugdunum reliquiis SS. martyrum, Cypriani, Sperati, & Pantaleonis: De earundem translatione ad ecclesiam rothnacensem in Belgio epistola Io. *de la Haye*: Vita Cypriani ex ipsius scriptis collecta per *Iac. Pamellium*: & Indices. Subiunguntur autem M. MINVCII Felicis Octavius de idolorum vanitate, cum notis *Wouvert*, *Elmenhorstii*, *Heraldi*, *Rigaltii*, *Ouzellii* & *Priorii*. ARNOBII adversus gentes libri VII. cum notis *Canteri*, *Elmenhorstii*, *Heraldi*, *Steuvechii* & *Priorii*: Iul. FIRMICI Materni liber de errore profanarum religionum, cum notis *Wouvert*: & COMMODIANI Instructiones adversus gentium deos, cum notis *Rigaltii*.

Opera Cypriani constant Epistolis & Tractatibus. Una epistola scripta est statim a baptismo, alia in secessu, alia sub pontificatu CORNELII & LVCII, alia in pace ecclesiae, alia sub pontificatu STEPHANI & de baptizandis hæreticis, alia in exilio & sub finem vitæ. Tractatus sunt seqq. 1) de Disciplina & habitu virginum, scriptus, iuxta episcopum oxon. i. e. Io. *Fellum*, (cuius sententiam & in seqq. tractatibus, attamen sine nominis repetitione, afferemus) A. C. 248. Partes eius sunt III. in prima confirmatur hæc thesis, Virgines a terreno cultu & ornamentis debere abstinere: in secunda hortatur virgines, ne cerussa novum corpori colorem inducant: ne celebrent lavacra cum viris, & ne illæ, quibus non est animus nubendi, interfint nuptiis: in tertia celebrat virginitatem ab adiunctis, quod a malo sit libera, h. e. quod non pariat cum gemitu, & in hac vita eius boni sit particeps, quod in vita æterna alii sunt sensuri. Et notandum, *disciplina* vocabulum a Cypriano hic adhibitum fuisse pro severa vivendi ratione. Vide notas *Priorii* & *Pamellii*, p. 162. 2) de Lapsis. A. 251. Hic sermo 4. habet capita: In primo latandum esse ait & gratias agendas Deo pro restituta (per Decii mortem) pace, proque martyrum constantia;

quorum præclarum textit elogium : in secundo deplorat nonnullorum defectionem : in tertio invehitur in eos, qui temere lapsos recipiebant : in quarto hortatur lapsos ad pœnitentiam, propositis recentibus aliquot exemplis punitæ in hac quoque vita ἀποστασις. *Rufinus* librum hunc magnificentissime scriptum esse perhibet. 3) de Vnitate ecclesiæ, vulgo, de Simplicitate prælatorum. A. 251. Scriptus est hic liber contra *Novatum* & *Novatianum*, quod sub prætextu singularis sanctitatis, & quasi disciplina ecclesiastica dissoluta esset, schisma fecissent. Monet igitur piissimus auctor, iungendam esse cum simplicitate prudentiam, & cavendum a fraudibus satanæ, quas struit per hæreses & schismata : probat, ecclesiam I. Christi essentialiter unam esse, & eos, qui inde recesserunt, hortatur ad reditum. Librum hunc, ad stabiliendum Petri primatum, interpolatum & corruptum esse, observat *Gerh. Patrol.* p. 165. Io *Forbesius* *Iren.* 265. *G. Calixtus* *Introduc.* in lection. huius libri 157. *Carph.* 200. *Isag.* 818. *Cave* in *Prolegom. Hist. liter.* 13. *Du Pin* *H. D. E.* 308. 314. & *Sandius* *Nucl. hist. eccl.* 40. Immo *Pearsons* eum Cypriano abiudicat, & vel *Origeni*, vel *Gaudenzio brixiano*, vel alii recentioris ævi, quo lis illa in occidente maxime fervebat, scriptori tribuit, in præfat. in *Opera Cypriani*. 4) de Oratione dominica A. 252. VII. sunt partes huius sermonis. Prima continet commendationem Orationis dominicæ ab autore & effectis : Secunda docet, qualiter ad Deum accedere debeamus, nimirum cum disciplina, in secretis locis, spiritu, non clamore, & fiducia misericordiæ divinæ : Tertia, quid oremus, atque h. l. explicatur Oratio dominica : Quarta de veritate precum : Quinta, quomodo mens hominis debeat esse composita inter orandum : Sexta de necessario precum adiuncto, nempe caritate : Septima de tempore orandi, quod quævis hora christianis conveniens sit ad orandum. 5) Ad Demetrianum, iudicem Africæ, A. 253. Respondet in hoc tractatu accusationi gentilium, atque ostendit, christianis calamitates, quibus tunc mundus urgebatur, videlicet bella, pestem, famem, non esse imputandas. 6) De idolorum vanitate. A. 247. Docet, idola non esse deos, unum autem esse omnium Dominum ac Deum, & salutem per I. C. datam esse, quem iudæi spreverint. 7) de Mortalitate. A. 252. In hoc sermone docet, homini christiano, invalescente peste, nec mortem pertimescendam, nec supra modum mortuos defendos esse. 8) De Opere

pere & eleemosynis. A. 254. Intelligit vocabulo *Operis* opera iustitiæ & misericordiæ, hortaturus christianos ad eleemosynam & misericordiæ officia, eaque & necessaria & utilia esse probat. 9) De Bono patientiæ. A. 255. Ostendit in hoc sermone, christianos, præ philosophis patientiæ studere debere, eiusque utilitates explicat. 10) de Zelo & livore. A. 256. In hoc sermone dehortatur ab invidia, tanquam scaturigine omnis mali, & e contrario hortatur ad caritatem. 11) Ad *Fortunatum* de Exhortatione ad martyrium. A. 252. Agitur in hoc libello de nomine Iesu Christi generose confitendo, & sustinendis fortiter persecutionibus. *Fortunatus* autem ille erat episcopus Africæ, juxta *Pamelii* notam p. 233. Et *Marianus* quidem *Victorius* eum Hilario tribuit. *Placc.* 210. 12) Testimoniorum libri III. ad Quirinum, contra iudæos. Sunt hi libri collectio quædam dictorum scripturæ, & potissimum quidem V.T. de diversis materiis. Nam in primo libro afferuntur scripturæ dicta, quæ probant, legem iudæis ad tempus duntaxat datam fuisse, eamque debuisse aboleri, ac iudæos reiici, I. Christum autem debuisse extruere novum templum, ac instituere nova sacrificia, & novum sacerdotium, & gentiles in ipsum debere credere, ac per ipsum impetrare remissionem peccatorum. In secundo agitur de mysterio incarnationis Christi. Vterque scriptus est A. 248. In tertio tractatur de disciplina christiana, seu moralis doctrina christianorum describitur. Atque hic liber post illos duos priores scriptus est, videl. A. 249. nec proprie ad eos spectat. *De Pin* Tom. I. 167. 13) *Concilium carthaginense* de baptizandis hæreticis. Habitu A. 256. In quo proponitur erronea Cypriani sententia de baptizandis denuo illis, qui ab hæretico erant baptizati.

Cypriano etiam sequentia opera adscribuntur, sed falso: De Spectaculis: de Disciplina & bono pudicitæ; (cuius auctor, si *Erasmo* credendum, est *CORNELIVS* Papa. *Placc.* 210.) de laude martyrii: ad Novatianum, quod lapsis spes veniæ non sit neganda: de Cardinalibus operibus Christi: (quod scriptum creditur esse *Arnoldi* abbatis Bonævallis *Placc.* 210.) de Aleatoribus: de montibus Sina & Sion, contra iudæos: Carmina tria, videlicet de Genesi, Sodoma, & ad Senatorem apostatam: (quæ partim *Tertulliano*, partim *Victorio* pictaviensi tribuenda.) Hymnus de pascha Domini: Oratio pro martyribus: Oratio, quam dixit Cyprianus in die passionis

fionis suæ: liber de Singularitate clericorum: (qui nec Origenis est, nec Rufini. *Placc.* l.c.) In Symbolum apostolicum expositio: (quæ est *Rufini*) de Iudaica incredulitate: adversus iudæos, qui insecuti sunt Christum: de Revelatione capitis B. Io. baptistæ: (scriptum est fabulis refertissimum, *Siranch* Amœn. iur. canon. 162.) de Duplici martyrio: (qui tractatus frustra imputatur Erasmo. *Placc.* l.c.) de *XII*, abusibus seculi. (Est sive *Errardi*, s. *Io. Climaci*, *Placc.* ib.) Dispositio cœnæ: Quæ tamen, iudice *Casaub.* Exercit. XVI. p. 454. & 469. non indigna Cypriano. Ceterum vid. *Bellarmin.* de scriptor. eccles. p. 47. *Cocus* 139. *Rivatus* l. 2. c. 15. *Gerhard.* Patrol. 166. *Hilfmann.* Patrol. c. 3. §. 28. *Du Pin* 172. Immo Oratio pro martyribus, Oratio, quam, uti fama fert, Cyprianus dixit in die passionis suæ, nec non liber de Revelatione capitis S. Ioannis baptistæ, ac Dispositio cœnæ, *episcopi oxoniensis* iudicio a bonarum litterarum finibus ableganda sunt, nugarum refertissimæ sarcinæ? Neque etiam omnia Cypriani scripta ad nos pervenerunt, quantum ex *Lactantii* l. 5. Instit. & *Hieronymi* epistola ad Paulinum constat. Pamelius primus fuit, qui epistolas Cypriani collocavit secundum ordinem temporis, distribuens eas in V. classes, sed parum accuratus fuit in disponendis cuiusque classis iuxta ordinem suum naturalem epistolis.

Octavius Minucii Felici nomen suum habet ab altero collocutorum: est enim hoc scriptum dialogus inter christianum Octavium, & ethnicum Cæcilium; quorum hic præterdit, non esse anxie inquirendum in religionem: antiquam retinendam, novam autem (ita vocat christianam) repudiandam esse. Istum contubernalem suum refutat & instruit Octavius christianus. Scriptum est perelegans, in quo auctor gentilium scripturarum, ut *Heronymus* loquitur, nihil intactum reliquit. Genus dicendi, iudice *Fran. Balduino* in præfat. est argutum, acre, vehemens: est pressum, densum, nervosum, crebris sententiis compactum, omniumque antiquitatum atque historiarum memoria refertum. Olim hic liber habebatur pro octavo Arnobii, primus autem vero eum auctori suo vindicavit & restituit *Fran. Balduinus*. Octavio nostro præmittitur *Rigaltii* præfat. de variis Octavii minuciani editionibus, veterum de præsentis auctore Testimonia, & Prolegomena *Balduini* de persona & officio Minucii, deque libri contentis. Atque hæc nostra cum variorum notis editio, fatente *Du Pin* p. 119. est omnium præstantissima.

tissima. Postea prodiit Octavius ex iterata Io. Davissii editione cum ipsius & Heraldii ac Rigaltii notis integris, nec non selectis aliorum, Cantabrigiæ 1712. 4. de qua vid. *Clerici* Biblioth. choif. T. XXIV. 121. *Alia erud.* A. 1713. 139. & T. IV. *Supplem.* Aët. erud. 422. Cui davissianæ editioni, eiusque a Clerico factæ recensionis opposuit anonymus quidam, quem collectores Aët. erud. suspicantur esse Iac. Gronovium, Ludibria maleuola Clerici. Vide *Alia* l. c. Idemque Gronovius edidit ipse Minucium Lugduni Bataurorum A. 1709. 8. mai. de quo vide T. IV. *Supplem.* Aët. erud. p. 426. Eidem auctori antea Christoph. etiam Cellarius operam impendit suam, emittens Octavium Minucii, nec non Cypriani de vanitate idolorum librum cum notis suis, Halæ Saxonum A. 1699. 8.

M. Minucius Felix, gente, ut videtur, aser, claruit sub initium seculi III. nec ignobilem inter causidicos romanos locum tenuit, doctrina tamen & pietate christiana longe nobilior. *Kœnig* 542. *Magirus* 595. *Blount* 189. *Olearius* P. I. 490. *Cave* P. I. 48. *Gren.* dissert. I. de furib. librar. 82.

In *Arnobii* libris VII. adversus gentes religio ethnicorum magna solertia oppugnatur, & hæc quidem oppugnatur feliciter, quam christiana defenditur: cuius rei hæc est causa, quod auctor eo, quo scribebat, tempore non satis recte in dogmatibus christianis erat confirmatus; unde non mirum, si quæ dogmata irrepsissent non plane catholica, quæ tamen homini catechumeno, immo ne quidem adhuc catechumeno, condonanda sunt. Stilus auctoris est quidem africanus & tumidus, non tamen prorsus reiiciendus, cum ei non desit eloquentia & dictio florens, neque etiam libro concinna & bene ordinata methodus. Editio hæc nostra laudatur a *Cave* P. I. 180. & *Morhofio* Polyh. l. 4. c. 14. n. 10. miratur autem *Labbeus*, cur neque hic, neque in alia *Arnobii* editione, additus sit Io. *Maurisii* Criticus arnobianus cum Hypercritico minuciano. *Grenio* T. I. Method. 329. præ aliis placet editio lugdun. batava A. 1651. 4. ex qua hæc nostra, quod notabis, formata est.

Arnobius, gente aser, claruit initio seculi IVti & rhetoricam docuit Siccæ, in mediterranea Africæ urbe, inter discipulos suos etiam habens *Lactantium*; somniis autem admonitus, ut religionem christianam amplecteretur, baptismum ab episcopo impetrare nequivit, donec edito adversus gentiles scripto, veluti certissimo

pignore, fidei suæ sinceritatem testaretur. Hinc igitur ei nati sunt VII. isti libri, quibus quasi gradibus in ecclesiam christianam ascendit, a *Clemente* alexandrino multa fere ad verbum mutuatus; quod factum circa annum Christi 303. Cumque ille nihil aliud scripserit quam libros memoratos, ideo Commentarios breves in psalmodum volumen non eius esse, sed alterius (*Arnobii* videlicet *iunioris*, qui seculo vixit Vto) facile constare potest. Fuit Minucii discipulus & imitator. *König* 63. *Magirus* 83. *Blount* 213. *Olearius* P. I. 79. *Cave* P. I. 80. *Cren.* de singular. scriptor. 31. & T. I. Methodor. 533. *Calactius*, uti Patiniana memorant p. 130. didicebat, nullum se librum legisse, e quo non aliquid didicerit, præter Arnobium in psalmos. Adeo ieiunus hic ei videbatur commentarius.

Iulius Firmicus Maternus in libro de Erroribus profanarum religionum CONSTANTIO & CONSTANTII Augg. nuncupato, erudite, (ut verbis utar *Cave* P. I. 110.) gnauiter, & ingenti plane zelo causam christianam agit adversus gentiles, quos ad fidem Christi amplectendam vehementer cohortatur, ipsisque Imp. stimulos admovet ad extirpanda prorsus gentilium sacra. Scriptus est hic liber inter annum 340. & 350. nam CONSTANTIVS, fratrum natu maximus, obiit A. 340. & CONSTANS a Magnentio occisus fuit A. 350. Estque valde elegans & plenus profundissima eruditione. *Du Pin* T. I. 212.

Iul. (aliis Villius) Firmicus Maternus, ficulus, in codicibus *Vit clarissimus* dictus, morum vir probatissimorum, relictis patrocinii forensibus, in senectute fidem christianam A. C. 336. vel huic proximo amplexus est. Non nunquam temere ab aliis differt, & antiquorum scripta negligentius legisse deprehenditur. Et si titulum habuit *viri consularis*, ille non nisi honorarius fuit; neque enim vel consul fuit unquam, vel provinciam administravit. Eisdem *Labbeus*, *Olearius*, *Königius* & *Cave* Astronomicorum libros IIX. dissentientibus licet Baronio, Possevinio, Simlero & Miræo, tribuunt, quos ille scripserit adhuc gentilis. Ceterum de ipsomet Firmico videantur *König* 305. *Magirus* 351. *Cave* P. I. 110. & I. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 562. Observat autem *Reinesius* in Epp. ad Bosium p. 176. Firmicum librum IIX. suæ matheseos quinto Manilii compilasse, etiam *avtas* eius *λειτουργ* adhibendo, illum tamen nusquam nominasse, contentum solum laudasse *Aratum*, huiusque interpretes *Casarem* & *Ciceronem*. Commo.

Commodiani Instructiones aduersus gentium deos, scriptæ sunt tempore SYLVESTRI pontificis romani, sub CONSTANTINO M. mediocri sermone, quasi versu, ita ut singulæ lineæ sint acrostichæ. Stilus admodum barbarus & durus est. Potest liber distribui tres in partes, quarum prima gentiles, & secunda iudæi, ostensa falsitate & absurditate religionis ipsorum, ad suscipiendam religionem christianam vocantur & admonentur, in tertia autem christianis moralis doctrina traditur, & seculum illud malis moribus depravatum graviter taxatur. A *Sermone* liber hic e tenebris extractus, ac postea a *Rigalio*, uti iam diximus, notis ornatus & illustratus est. Eundem edidit H. L. *Schurzfleischius* & Io. *Davifius*; sed hic illius Observationum non meminit, neque etiam Supplementorum, quæ ex bibliotheca illustris Spanhemii, & ingenio Maturini *Peifferii* la Croze ab eodem Schurzfleischio A. 1709. Wirtebergæ sunt edita; notas autem ipse Davifius rigaltianis in Commodianum pauculas inseruit. *Acta erud.* A. 1713. 139.

Commodianus, ortu & cultu ethnicus, postea christianus, in Italia vixit, & ut videtur Romæ, ubi etiam fuerit natus, Constantini M. ætate, tempore Concilii nicæni, ac per multa sæcula fuit ignotus. *Gazennu* se vocat, fortasse quod ex gaza stipem accepit, ut qui se etiam *mendicannu Christi* appellat. *Cave* P. I. 105. *Olear.* P. I. 175. *Dn Pin* T. I. 210.

Thascius Cæcilius *Cyprianus*, carthaginiensis, nobili genere ortus, Senator & rhetor, (distinguendus ab aliis cognominibus, ut Nicomediensi, qui Nicomediæ cum Iustina passus est, Vnizitirensi, qui in Africa antistes & martyr fuit, Pictaviensi, & Abbate Petragorio) maiorem vitæ partem in ethnica idololatria transegit, magnam sibi gloriam, (quæ ipsius sunt verba p. 2.) opes, honores acquirens, epularibus cœnis & largis dapibus assuetus, pretiosa veste conspicuus, auro atque purpura fulgens, fascibus oblectatus & honoribus, stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis cohonestatus, donec mediante *Cacilio* presbytero carthaginiensi (cuius nomen, honoris & gratitudinis ergo, in locum Thascii assumpsit) a seculari errore ad fidem Christi A. C. 246. transit. Exeunte anno 247. factus est presbyter, annoque insequente & iam adulto, plebe efflagitante ac pene rapiente, ipsomet vero humiliter renitente, episcopus, in qua dignitate duas coëgit synodos,

unamque & alteram persecutionem expertus, atque in exilium missus, donec inde revocaretur, & A. 258. 18. Kal. Octobr. in agro Sexti caput amitteret, proconsule *Galerio Maximo* decretum isthoc ferale, *Thascium Cyprianum gladio animadverti placet*, ex tabella recitante. Neophytus factus bona sua vendidit, & in pauperum usus erogavit, *Tertulliani*, tanquam magistri sui, (hunc enim intelligebat, quando eius librum ad legendum desiderans, notario suo fere quotidie dixit, *Da magistrum*) & *Minucii* Felicis, e quo plurima ad verbum depromsit, æmulus; quanquam eum *Tertulliani* nimis studiosum fuisse putet & scribat *Chemnitius* in Exam. concil. trid. de Tradition. p. 84. Primus fuit, uti *Lactantius* observat, inter patres latinos, qui vere fuerit eloquens: erat enim ingenio facili, copioso, suavi, & quæ sermonis maxima est virtus, aperto, ut discernere nequeas, oratione in eloquendo, an facilius in explicando, potentiorve in persuadendo fuerit. *Neque alium video*, (inquit *Erasmus* ep. 430. p. 446. idque repetit ep. 448. p. 479.) *inter eos, qui latine scripserunt, qui ad apostolici pectoris vigorem propius accedat. Ubique sentias loqui pastorem, ac martyrio destinatum.* Hinc etiam dubitare incipit, an non eum B. Hieronymo debeat anteporre. Aliquid tamen, prout *Crenio* de Singular. script. 103. videtur, de genio africano retinuit. Neque vero ante conversionem magicis præstigiis, ut per errorem ei imputat *Gregorius nazianz.* confundens eum cum Nicomediensi, sed semper bonis artibus ac studiis deditus fuit, eisque ad pietatem christianam, cuius magister evasit, gradum Deo fauente struxit. *König* 231. *Magirus* 257. *Blount* 201. *Olearius* P. I. 186. *Cave* P. I. 63. *Du Pin* T. I. 152. *Clericus* in Vita Cypriani (Bibl. univ. T. XII. 209.) *Thomas.* in Cautel. c. h. e. 143. In hoc etiam patribus ceteris, *Spizelli* iudicio in Infel. liter. 968, felicius fuit, quod, cum horum voluminibus multa inspersa sint lectu prorsus indigna, ipsi nihil nisi doctum adscriptum sit, & a magnis viris profectum. Verba & vocabula Cypriano peculiariter collegit, & in editione sua exhibuit *Erasmus* Roterodamus. Talia sunt: *Abstinere* pro excommunicare: *apostatare* pro deficere a fide: *accersio* pro mors: *commutatus* pro liberatio ex carcere: *dedicare* pro incipere: *exambire* pro ita ambire, ut impetremus: *excessum* pro mors: *exponere* pro deponere, exuere: *isthic* pro hic: *illic* pro isthic: *remissa* pro remissio: *sacrificati* pro sacrificantes:

se & *sui* pro ipse & ipsius : *subitare* pro subito opprimere : *studentes fabula* pro docta colloquia.

Magnus Felix *Ennodius*, ligur, illustri ac proconsulari familia ortus, diaconus primum ticinensis, deinde romanus, denique A. 511. vel paulo post ad episcopatum ticinensem evectus, ab *HORMISDA* papa ad *ANASTASIUM* Imp. orthodoxæ fidei defendendæ causa bis legatus, sed ab hoc, quia nullis siue minis siue pollicitationibus ad ipsius nutum flecti poterat, ludibrio habitus, navigioque carioso impositus, ad instar exulis domum remissus est, ubi vitam caducam finivit A. 1521. æt. 48. Reliquit Epistolarum libros IX. Panegyricum *THEODORICO* Ostrogothorum regi dictum : libellum apologeticum pro Synodo palmari : Præceptum de Cellulanis episcoporum : Poëmata atque Epigrammata, & alia. Scripta eius Andr. *Schoettus* emendavit, illustravit, & edidit Tornaci 1610. & Jac. *Sirmondus* cum notis, Parisiis 1611. *Kœnig* 273. *Cave* P. I. 276. *Olearius* P. I. 222. Difficilis est scriptor, sententiis densus, exactæque mentis; unde propter intricatam obscuritatem *Innodium* vocandum censet *Arnulphus* lexov. Epist. p. 54. Bernardo *Sacco* autem Aennodius scribitur.

Agobardus, gente gallus, natiuitate hispanus, primum vicarius *Leidradi* archiepiscopi lugdunensis, deinde eiusdem successor, *Felici* urgelitani hostis ac refutator infensissimus, acri vir ingenio, nec vulgari eruditione, quæstionum theologicarum peritissimus, canonumque perpetuus & constans defensor, sed in hoc peccans, quod rebellibus *LVDOVICI* Imp. filiis Lothario & Pipino sese adiungeret, eorumque causam libro apologetico tûtaretur, scripsit varia contra iudæos, item adversus dogma *Felici* : librum de picturis & imaginibus, quo eas adorandas esse negat; quam sententiam, si Papirius *Massonus* & Steph. *Baluzius* audimus, omnes catholici probant: de dispensatione ecclesiastica seu collapsa ecclesiæ disciplina: de correctione Antiphonarii: de divina psalmodia, contra sciolum quendam h. e. *Amalarium*, & alia, obiitque, Ludovicum, in cuius gratiam redierat, ad tuendum orientale Rheni litus profectum, secutus, apud Sanctones A. 840. æt. 61. *Kœnig* 16. *Olear.* P. I. 19. *Cave* P. I. 362. *Biblioth. Schrader.* P. I. Z. Opera eius edidit Papirius *Massonus* Parisiis A. 1605. 8. & emendatius, cumque notis, ibid. A. 1666. 8. Steph. *Baluzius*.

Io. de la Hays, theologus & canonicus tornacensis, claruit declinante seculo XVIto, suamque epistolam scripsit ad Vigilium *Zachemum*, praesidem.

Gebhardus sive Geverhardus *Elmenhorst*, hamburgensis, praeter commentarios in Minucium & Arnobium, edidit Epistolas *Genadii* massiliensis & *Martialis* episcopi lemovicensis: *Apuleium* cum notis: *Cebetis* tabulam cum notis Caselii: *Theodulphi* episcopi aurelianensis Paranesin ad iudices, & alia, atque ad plures abiit A. 1621. *Witte* Diar. biogr. R. 3. *Pareus* apud Magirum p. 305. eum vocat philologum solertissimum, *Vestius* virum diligentissimum & diffusissimae lectionis, & G. Io. *Vossius* in praefat. Respons. ad Ravenspergeri de libro Grotii Iudicium, virum sine ambitione doctissimum, deque patribus antiquis optime merentem. Ios. *Scaliger* autem iras aduersus eum gerit ob simultatem ipsum inter & Wowerium ortam. Vide *Cren.* Animadvers. P. I. 96.

Desider. *Heraldus*, gallus, advocatus parisiensis, reliquit praeter notas in Minucium Felicem & Arnobium, Quaestiones ex iure canonico quotidianas: Adversaria iuris: Commentarium in Tertulliani Apologeticum: & Responsioni ad Salmasii Observationes in Ius atticum & romanum immortuus est A. 1659. æt. 70. *Witte* Diar. biogr. Zz 4. Iudicio Guidonis *Pattini*, quod extat apud *Magirum* p. 429. bonus erat tam philologus, quam Ictus, & in utroque facile eidem erat scribere, quidquid vellet. Vnde & criticis annumeratur a *Morbosio* in Polyh. l. 5. c. 1. n. 13. Vide etiam, si placet, *Crenii* dissert. II. de furib. librar. 28.

Iac. *Onzelius*, seu *Ossellus*, belga, iuris naturalis professor in acad. groningenfi, bibliotheca instructus adeo divite, ut in ea numerata fuerint 12000. volumina, publicavit praeter notas in Minucium Felicem, A. *Gellium* cum commentario Ant. Thyssii & alior. Thesaurum select. numismat. antiquorum, & alia, obiitque A. 1686. Notatur, ut plagiarus, a *Morbosio* Polyh. liter. l. 4. c. 14. n. 9. *Crenio* P. IX. Animadv. 218. & Iac. *Gronovio* in Supplem. Actor. erudit. T. IV. 426. Vincentius autem *Fabrieius* virum laudat, eiusque annotationes se æstimare ait. Citat hemistichium ex *Manilio* pro Dei unitate: sed, si *Tolando* de Origin. iudaic. 166, credimus, illud gentilium continet atheismum.

Theodorus *Cantorus*, ultraiectinus, Guilielmi frater, in patria se-

senator, græcæ linguæ, ut ille, peritissimus, scripsit etiam Varias lectiones, mundoque valedixit A. 1615. æt. 72. *Witte* Diar. biograph. M. 4. *König* 161. Thom. *Hyde* Catal. biblioth. bodlei. P. I. 134. *Biblioth. Thana* P. II. 325.

Godeschalcus *Steuvechin*, heusdanus, elegantiorum literarum in academia mussipontana professor, claruit iam anno 1585. ediditque Commentarium in Vegetium & Frontinum de re militari, librum de Particulis linguæ latinæ, & Notas in *Apuleium*.

Fran. *Baldusius*, atrebas, Ictus & antecessor genevensis ac heidelbergensis, a pontificia ad Protestantium abiit religionem, & inde rursus, G. *Cassandri* consilium secutus, ad pontificiam, a Reformatis ideo *alter Exeboleus* dictus, vini cibique parcissimus, honoris quam opum magis appetens, nunquam otiosus, magnanimus, & in adversis patiens, tamque theologiæ & historiarum quam iurium peritus, scripsit Commentarium in IV. libros Institutionum: Iustinianum, seu de iure nouo: ad Leges Romuli & XII. tabularum: ad Leges de famosis libellis: CONSTANTINVM M. siue Comment. de eius legibus ecclesiasticis & civilibus: Historiam carthagin. collationis siue disputationis de Ecclesia inter Catholicos & Donatistas: Responzionem ad *Calvinum* & *Bezam* de Scriptura & Traditione: de Historia uniuersa, & eius cum Iurisprudentia coniunctione, (nam iurisprudentiam sine historia coecam esse iudicabat) & alia, quæ videri possunt in *Hydei* Catalogo libror. Biblioth. bodlei. P. I. 60. obiitque A. 1573. æt. 53. Monumentum eius visitur Lutetiæ Parisiorum in æde Maturini, non vero apud Augustinianos, teste G. *Richieri* in ipsius Vita p. 23. Scipio *Gentilis* vocat eum novæ & veteris prudentiæ principem, *Conringius* Ictum vere πολιτικον, atque, ut cognoscas, quantum hoc sit, addit: Quæ vera laus est. *König* 81. *Magirus* 101. *Blonius* 708. *Cassander* 84. 817. *Boecler*. Hist. uniuers. 157.

XLI

L. Coelii LACTANTII Firmiani opera, cum commentariis Xyfti *Betuleti*, Basileæ 1563. De variis huius patris editionibus vid. *Alta erudit.* A. 1685. 265. *Olearius* P. I. 429. *Du Pin* Tom. I. 209. *Cren.* Animadvers. P. IX. *Cave* P. I. 82. Nic. *Le Nonvry* Dissert. ad L. Cæciliæ librum de Mortib. persecutor. c. 3. I. A. *Fabricius* B. lat.

1730. Io. Georg. *Walch* in præfat. suæ edit. lactant. & C. *Sandius* Nucl. hist. eccles. 49. Vetustissima inter omnes editiones est romana anni, non 1474. sed 1461. *Cave* laudat genevensensem A. 1613. ut accuratissimam, & Servatii *Gallai* lugduno-batavam A. 1660. *Sandius* autem venetam A. 1509. rostockiensensem A. 1476. antverpiensem 1539. & basileensem 1521. præfert nostræ basil. & hanc rursus editioni lugdunensi 1567. omnium vero pessimas & corruptiss. ducit editiones romanam A. 1475. & parisiensem 1513. deque Mich. *Thomasi* & Ant. *Thyssi* editionibus notat, eas esse corruptas & adulteratas. Enimvero *Thomasius* omisit ea loca, quæ Lactantii non esse iudicabat. At *Tyssius* tamen illa in marginem reiecit. *Sainjore* Biblioth. crit. T. II. 442. Pluribus istis variisque editionibus addendæ sunt duæ, una Christoph. *Cellarii* Lipsiæ 1698. 8. & altera Io. Georg. *Walchii*, ibidem A. 1715. cum ipsorum notis. In nostræ editionis principio extat epistola dedicatoria Emmanuelis *Betuleii*, Sulzbergæ in Brisgovia V. D. ministri, qua agitur de vita & scriptis Lactantii. Eam excipit Præfatio, qua contra Lactantiomastigas (i. e. pastores quosdam augustanos, sicut in medio præfat. proditur) disputatur, utrum in scholis lactantiana scripta iuventuti prælegi & enarrari conveniat. Porro sequitur Vita Xysti Betuleii per Io. *Nyssem*.

Opera ipsa sunt sequentia: 1) Institutionum divinarum libri VII. Quorum singuli peculiarem habent titulum, qui indicat rem ibi tractatam. Nempe primus liber inscribitur de *falsa religione*, & secundus de *origine erroris*. In utroque auctor ostendit falsitatem religionis ethnicæ: tertius de *falsa sapientia*, oppositus quippe philosophis gentilibus, & revelans falsitatem ipsorum philosophiæ: quartus de *vera sapientia*, quoniam in eo exponitur doctrina christiana: quintus de *iustitia*, ostendens, ethnicos non habere veram iustitiam, eam vero reperiri in religione christiana; errantes non armis, sed rationibus vincendos, neminemque ad religionem cogendum esse: sextus de *verò cultu*, nam alium esse verum, alium falsum cultum divinum; duas etiam vias, alteram ad infernum, alteram in cælum; ad virtutem contendendum esse per paupertatem, ignorantiam, & patientiam; misericordiam non esse vitium, sed virtutem; timorem & amorem, qui terrenis affixi vitiorum naturam induunt, esse virtutes, quando diriguntur ver-

sus

sus conclusa: septimus denique de *divinis premiis*. In eo tractatur
 de immortalitate animæ sine mundi, signis, quæ præcedentibus
 iudicio extremo, & retributione secundum cuiusque opera. Li-
 bri hi non fuerunt exarati ante annum 321. *Tillemont. Hist. eccl. T.*
VI. 207. Merito autem *infirmos* vocavit, quia hi libere debebant esse
 elementa prima discende sacre seu christianæ scientiæ. *Græc. A-*
nimadvers. P. IX. 26. 2) de *ira Dei*. In eo probare laborat, Deum
 non minus iræ, quam misericordiarum capacem esse, sequens princi-
 pia Aristotelis, quippe cui, ut *C. Thomastus* in *Ausübung der Sit-*
tenlehre c. VI. p. 157. 431. observat, valde erat deditus. 3) de *Opi-*
ficio Dei. Liber hic tractat de providentia divina, eiusque opere prin-
 cipali, quod est homo, cuius partes corporis & proprietates animæ e-
 leganter describuntur. 4) *Epitomæ diu. Institut.* Sed eam non habet
 integræ: quæ enim supererat, non nisi a fineli *Uti* incipit,
 reliquis autem inde ab Hieronymi ætate, ut credebatur, perierant;
 usque dum *Christoph. Matth. Pfaffus* Lutetiz Parisiorum inte-
 gram (de qua vide *Ass. erudit. A. 1713. p. 70. & Cleric. Biblioth.*
anc. & modern. T. III. 445.) cum orbe erudito communicavit,
 eamque fuit postea editioni inseruit *Walchius*, quamvis dubitet,
 an auctorem habeat Lactantium. 5) *Carmina* sunt, alterum de
 Phœnice, alterum de dominica resurrectione: quibus aliæ editio-
 nes addunt tertium de paschate. Sed hæc, si *Du Pinium. T. I. 208.*
 audimus, non sunt Lactantii: primi enim auctorem non esse
 christianum aiunt, sed ethnicum, qui dilavium profano & Mosis
 narrationis aduersante modo descripsit; reliquis non reperitur
 in antiquis auctoris nostri codicibus, neque accedunt ad purita-
 tem dictionis, quæ in eis consuevit: suntque potius, ut *Reus Crit.*
8. lib. 2. c. 18. & Tillemontio T. VI. Hist. eccl. 203. videtur, *Venantii*
Fortunati. Placcius de pseudon. 410. carmen de phœnice Theo-
 dulpbo autelienensi attribuit; *Nic. Heinsius* autem, cumque eo
Damboldt; 6) *I. sub. Biblioth. Biblioth. lat. 678.* ipsi Lactantio, sed
 adhuc inventi, illud tribuere nulli dubitant. Librum de Persecu-
 tione, aut potius de Mortibus persecutorum, quia in eo probatur,
 omnes Principes, qui christianos persecuti sunt, male periisse, in
 lucem protraxit *Steph. Balazius* Lutetiz parisi. 1679. in Tomo II.
Miscellaneorum; eumque denique edidit *Paulus Baudert* in urbe ali-
 quæctina A. 1694. cuius potius non tantum finis, sed etiam *Baudert,*
Paris. l. in fol.

Casperi, Colombi, Sparkii, Toimardi, Gravii, Galei, Boberelli, aliorum: que, *H. Dodwellii* diff. de ripa striga, & *Theod. Ruinari* præfatione ad Acta martyrum, dodwellianæ de paucitate martyrum dissertationi, (Ximæ cyprianicæ) opposita. *Nicolaus le Noury* quidem libri de mortibus persecutorum parentem facit Lucium quendam Cæcilium; sed nihil agit. *Alia erud. A.* 1693. 125. Variorum bonus Lactantius accusatur errorum, eosque triplices ait fuisse *Scolæ* in Medulla patr. 344. theologicos; chronologicos; philosophicos. *Cæci* autem de primis illis moderate sic sentit, eos fuisse potius sæculi, quam personæ seu hominis, plurimaque humanæ infirmitati & sufficientis lucis defectui condonari debere. Nos aliquot duntaxat notabimus.

Lib. I. c. II. p. 36. Iupiter quasi *Iuvens* pater dicitur: quod nomen in Deum divinitus congruit, quia iuvare hominis est, opis aliquid conferentis in eum, qui sit alienus, & exigui beneficii. Nemo sic Deum precatur, ut se adiuvet, sed ut servet, ut vitam salutemque tribuat.

Lib. IV. c. 2. p. 218. Soleo mirari, quod *Pythagoras* & postea *Plato*, amore indagandæ veritatis accensit, ad *Iudeos* non accersit.

Pythagoras & postea *Plato*, amore indagandæ veritatis accensit, ad *Iudeos* non accersit.

De Ira Deil. l. c. 18. p. 476. Nam *(sicut ait Plato)* nemo prudens

Immo hoc nomen in Deum optime congruit, & auxilii impetrandi gratia Deum orari, psalmi davidici testantur. *Gottl. Stolle* *Coll. IV.* disput. de Virtute precib. impetranda ex ethnicorum quorund. sententia.

Hoc si de regione, quam *Iudei* incoluerunt, intelligendum esset tantummodo excusari fortassis posset; at si omnis cum iudeis conversatio, vel saltem institutorum communio illis philosophis abiudicatur, & quidem imprimis *Pythagoras*, contrarium ex *Hieronymo*, *Origenem*, *Iosepho* & *Aristobulo* probari potest. *Io. Jac. Strydom* in *Histor. in physic. Pythagor.* introduct. 19.

Sic legendum: Nam sicut ait Plato, nemo prudens punit &c.

Carli

punit, quia peccatum est, sed | G. Rittershus. Sac. lect. l. 7. c.
ne peccetur. | 13.

Auctor noster prænomen habuit *Cassii* dicam? an *Cacili*, in dubio enim id adhuc versatur: *Firmianus* autem dictus fuerit a Firmo seu Firmio, agri piceni oppido; sicut *Lactantius* non a lacteo, quo gaudebat, eloquentiæ flumine, sed a familia, unde erat ortus, in iuventute autem ad fidem christianam conversus, Rhetoricam, quam in Arnobii schola africana didicerat, docuit Nicomedia, sed frequentia discipulorum destitutus ad scribendum appulit animum; deinde a CONSTANTINO M. Crispo Cæsari filio præfectus ad docendum litteras latinas, nihilominus paupertate, ut antehac, conflictabatur, eaque ei perpetua fuit comes, donec moreretur, id quod factum anno, nisi fallimur, 325. *Tillemont* 209. Vocatur *Cicero christianus*; quia Ciceronis stilum effigavit, ait, uti quibusdam placet, supergressus est. Plus tamen elocutioni, quam eruditioni studuisse, plusque operæ posuisse in destruendo helenismo seu gentilismo, quam christiana religione adstruenda indicatur. Stilus sane illi est tersus, nitidus, facilis, & fonte quodam eloquentiæ nativo sponte fluens. *Kerig* 451. *Adelphus* 499. *Blount* 226. *Olearius* P. L. 428. *Cave* P. I. 81. I. A. *Fabritius* Biblioth. lat. 730. *Cratinus* Exercit. III. de libris script. opt. 50. *Conr. Rittershus.* in Vita Salviani * c. 5. I. G. *Walch* in diaribe de Lactantio eiusque stilo (N. Büch. Saal T. IV. 437.) David *Chytræus* in Orat. de Studio theol. recte inchoando C 4. hoc de eo fert iudicium: *Lactantius omnib. fere in ecclesia lat. scriptorib. erat. parit. anacellus: quid doctrinam evangelii propriam de beneficiis Christi, & de fide, purum intellexit.* Et iuxta C. *Thomasi* in Cantel. c. h. e. p. 159. *Commendandus quidem est propter stilum, sed cavendus propter inapta ratiocinia.*

Xystus *Beculeius*, germanice *Birken*, augustanus, recepta per Dei peculiarem gratiam audiendi facultate e textrina in scholam reversus, feliciter quidem postea litterarum & theologiæ studia tractavit, sed paupertate perpetuo pressus, pedelli seu ministri academici spartulam in se suscipere coactus est, ubi & libros, qui eo in loco imprimebantur, correxit, immo & ludò præfuit, paulo post in numerum professorum cooptatus, donec ad regimen scholæ patriæ & bibliothecarii munus vocaretur, in quo, ad alendam collegarum concordiam, & excitandam discipulorum ala-

civitatem, collegis permisit interdum, ut in sua classe, dum ipse eorum locum occupabat, docerent, primusque comedias sacras scripsisse atque introduxisse creditur: scripsit enim comedias de Susanna, Indrha, & Iosepho; reliquit etiam Symphoniam in M. T. græcum, Annotationes in carmina sibyllina, & commentarios in libros Ciceronis de officiis, senectute, natura deorum, atque in paradoxa; ideoque *Thaumas* l. 13. p. 260. ait, eum rem literariam, dum vivit, non mediocriter voce & scriptis adiuvisse. Barthol. Mayer Philol. S. Part. II. 305. notas eius in Lactantium vocat doctissimas. Cum ad senium vergeret, variis afflictus fuit morbis, eam vero erga se incliti Senatus sensit gratiam & benignitatem, ut rude donaretur. Sic ergo sibi vivens, satis concessit A. 1554. æt. 74. vir piissimus, atque in utraque lingua doctissimus, qui inter discipulos suos habuit Wolfg. *Atensolum*, & Guil. *Kylaudrum*. Metch. *Adam*. in Vitis philos. 160.

HILARII, Pictavorum archiepiscopi, Opera, ex editione *Erasmi* Roterodami. Basileæ apud Frobenium A. 1523. Ibidem recusa sunt, A. 1535. addito tractatu de Patris & Filii unitate, qui tamen non est Hilarii: item Lutetiz Parisiorum A. 1544. 1550. 1572. 1605. & quæ editio reliquis omnibus præstat, A. 1693. per Monachos ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri: quæ de vide T. III. *Supplem.* Acton. erudit. p. 49. Nostræ huic præmittitur epistola *Erasmi* dedicatoria ad Ioann. Carondileum, archiepiscopum panormitanum, & Aula cæsareæ consiliarium summum, (extans etiam T. III. Oper. *Erasmi* n. DCXIII. p. 690.) in qua de Hilario eiusque scriptis, veteris ecclesiæ moderatione, & perversis seculi, quo *Erasmus* vivebat, moribus agitur.

Scripta eius sunt sequentia, & quidem in I. Tomo nostræ editionis 1) de Trinitate libri XII. p. 1. Scripti sunt contra varios hæreticos, in primis tamen Arianos, & ad finem perducti eo tempore, quo exilii minis territabatur. *Cæsar* autem P. I. n. 6. eorum compositionem in exilii quadriennium reiecit. Est hoc scriptum excellens, &, *Hieronymo* notante, ad imitationem stili & numeri librorum Quintiliani compositum. Sed *Perronius* in Perronian. 195. non multum ei tribuit. 2) adversus CONSTANTIVM angustum liber I. p. 262. qui incipit: *Tempus est loquendi*. Scriptus anno 360. adhuc ante obitum CONSTANTII *Sexti*. 1257. *De Pin*

80. Partes huius libri, imperfecti quidem, nec cum sequente coherentis, sunt quinque: Prima animat episcopos, aliosque ecclesiarum doctores ad intrepidam veritatis confessionem, si vel cum exilio, vel cum morte ipsa sit coniuncta: In secunda rationem reddit, cur CONSTANTIVM appellavit antichristum: tertia parte disputat adversus argumentum, quo CONSTANTIVS vocem *ομολογῶ* reprobat, nimirum quia hæc vox in scriptura non reperitur: quarta obiicit CONSTANTIO fidei inconstantiam: quinta repetit confessionem, CONSTANTIO imperante de Filio Dei scriptam, & Filium ipsum de aterna sua ex patre natalitate testimonia edidisse docet, videlicet patratiōe miraculorum. Asperiorum, quæ in hoc libro exstant, verborum causam *Benedictio parisi.* congregat. S. Mauri non tam exilii impatientiæ, vel austeriori mentis indoli, quam temporam necessitati tribuendam consent. 3) ad eundem liber I. p. 272. qui incipit: *Benignifica natura tua.* Idem est imperfectus, ex iudicio *Erasmi.* Est enim vero libellus supplex, quo precatur Imperatorem, ut cessare faciat persecutiones, quibus Ariani vexare soleant orthodoxos, utque redire liceat episcopis expulsis ad suas ecclesias, & populo libere cum ipsis vivere. Est & alia supplicatio eiusdem auctoris (quæ tamen in nostro volumine non comparet) qua eundem precatur augustum, sibi, calumniis Arianorum in exilium eiecto, liceret colloqui cum Saturnino, episcopo, arelatensi, eoque ariano, turbarum face & tuba; pariterque Imperatori ostendit incommoditatem tot Formularum fidei. *De Pinus* ita locat tria hæc scripta ad Constantium, ut ultimum hoc primo, primum autem ultimo loco ponat. p. 87. Sic etiam collocat *Scultetus* p. 1296. 4) *Ad eundem liber*, qui incipit: *Non sum nescius.* p. 278. Scriptus in exilio, in eoque ait se exulare non crimine, sed factione, & falsis Synodi nuntiis apud augustum: conqueritur de multitudine formularum fidei, suumque tandem Symbolum recitat. Et hic est imperfectus. 5) *Adversus Auxantium mediolanensem episcopum liber I.* p. 282. *Auxentius* hic ecclesie orthodoxæ erat doctor arianus, & impetraverat a CONSTANTIO, ut sub specie unionis populus ad arianam fidem adigeretur. Hilarius eo profectus, imposturas eius detexit, sed urbe excedere iussus hunc scripsit librum, concedens, speciosum quidem esse nomen pacis & concordie, sed illam demum veram

pacem, quæ Christi sit, & veram fidem tueatur, talem autem non esse illam Arianorum: deinde conqueritur de temporibus suis, quibus patrocinari Deo humana credantur, & ad tuendam ecclesiam Christi ambitione seculari laboretur. Porro Auxentii quasdam imposturas detegit, & christianos monet, sibi ab eo ut caveant. Subiuncta est etiam huic scripto epistola *Auxentii* ad augustos, p. 286. qua se purgare conatur ab hæresi ariana, neque tamen in ea approbat vocem *ομολογία*, nec Symbolum ariminense reiicit. 6) De Synodis diversis adversus Arianos habitis. p. 287. Scriptus est hic liber vel Seleuciæ in synodo, vel CPlī, quo cum legatis Synodi profectus est Hilarius, vel in reformatione ecclesiarum italicarum, ad episcopos Galliarum, (*Cave* etiam hunc refert in exilii quadriennium, p. 117.) versus de græco in latinum, ut tradit *Hieron.* in Catal. scriptor. Promittit quidem Hilarius, se omnes fides. b. e. fidei confessiones, quæ post nicenam synodum diversis temporibus & locis editæ sint, cum interpretatione atque expositione sua (utrumque enim hoc flagitaverant ab ipso Galliarum episcopi) destinaturum: non tamen omnes habet, sed tantum *Osi* & *Potamii* fidem in concilio firmiensi editam, (quæ potius est secunda confessio synodi firmiensis, cui *Osius* & *Potamius* ariani dyntaxat subscripserant, non autem eam ipsimet scripserunt. *Scal.* p. 1305.) et confessiones Semiarianorum, editas Ancyra in Galatia, Antiochiæ tempore encaniorum, Sardicæ in confinio Illyrii, Mysiæ, Thraciæ, & illam, quæ Sirmii damnato Photino a *Marco Arethuso* concepta est sermone græco, in quibus Filius patri *ομολογία* agnoscitur: quod *Hilarius* æque, ac *Athanasius*, ferendum & orthodoxum putavit, sed uterque deceptus. *Scul.* p. 1306. Porro causam aperit, cur tot Synodi coactæ, nimir. propter furorem hæreticor. & piam intelligentiam vocabulorum *ομολογία* & *ομολογία* exponit, Legatosque Synodi ancyranæ ad CONSTANTIVM rogat, ne illud *ομολογία* improbent. 7) Ad Abram sive Apram. filiam epistola p. 322. Sed nothâ, ut videtur *Erasmo* in dedicat. & ad titulum eiusdem epist. *Riveto* l. 3. c. 12. & *De Pin* p. 81. Benedictini parisienses eam pro genuina venditant. 8) Ad eandem hymnus, p. 325. sed nothus, qui incipit: *Lucis largitor optime.* 9) Commentarius in euangelium *Matthæi* p. 329. Etiam hoc opus est excellens, in quo complures sunt observationes historicæ & morales magnæ utilitatis.

In Tomo II. Commentarii in psalmos (non plerosque, ut in nostra legitur editione, sed) aliquot, videlicet, in ps. 1. 2. a 51. seu 54. usque ad 69. seu 70. & a 118. seu 119. usque ad 148. seu 149. Finis enim huius operis abest in nostra editione, qui tamen reperitur in recentioribus. Confecit autem hunc Commentarium, nec non Homilias in Iobum, & Comment. in Matthæum ex *Origenis* græcis scriptis, dissimulato eius nomine, eaque libertate, ut sensuum magis quam verborum curam habens, nonnulla etiam de suo addens, non interpret alieni, sed sui auctor operis haberi voluerit, eo fortassis consilio, ut origeniani nominis invidiam evitaret. Quo pacto, ait Iac. *Thomafius* de Plag. n. 466. excusatum eum habere cum *Erasmo* possumus. Ceterum ex libris eius perierunt Commentarii in Iob, & Canticum canticorum: Historia ariminensis & seleuciensis Synodi adversus Valentem & Ursacium: liber adversus *Salustium* præfectum & *Diascorum* medicum: liber Hymnorum: liber Mysteriorum: liber de Numero septenario, & Epistolæ complures. Antequam recedamus a recensione scriptorum Hilarii, hoc unicum adnotandum duximus, Petrum *Constantium* edidisse Vindicias MSS. codicum a Barthol. *Germano* impugnatorum, cum Appendice, in qua S. Hilarii quidam loci, ab anonymo obscurati & depravati, illustrantur & explicantur. Vide *Clerici* Biblioth. choif. T. XX. 271. *Fragmenta* ex opere historico de Synodis ariminensi & seleuciensi, rebusque post Synodos gestis usque ad annum 366. libris duobus comprehensa primus edidit, præfationemque addidit Nicol. *Faber*, Parisius 1598. Sed hic liber, iudice *Perronio* in *Perrobian*. 195. non magnæ est fidei.

Hilarius, Pictavii, urbe Aquitanie secundæ, honestis, nec infimi apud suos nominis parentibus natus, ex pagana superstitione ad fidem christianam conversus, proveciori ætate episcopus ecclesie patriæ A. C. 353. constitutus, atque in episcopatu coniugatus manens, Arianis se omni tempore strenue opposuit, indeque factum, ut ab Imperatore, Saturnini episcopi arelatensis dolis circumvento, in Phrygiam relegaretur. Liberatus ex isto exilio A. 359. Concilio seleuciensi interfuit, ibique ecclesias gallicanas ab hæretica sabellianismi nota vindicavit, legatos Synodi CPlin securus est, & tribus ad CONSTANTIVM libris colloquium cum Arianis poposcit, sed frustra, quia illi consentire recusarunt. A. 368. vel

369. Mediolanum se contulit, ut Auxentium coram Imperatore detegeret & refutaret: sed operam se lussisse animadvertens, domum rediit, & vitæ pariter ac disputationum finem fecit, vir non modo in Latinorum, verum etiam in Græcorum scriptis diu probeque, quamvis ad perfectam huius notitiam non pervenerit, versatus. Stilus ei est turgidus & sublimis, gallicano cothurno attollitur, longisque periodis involvitur, unde ab *Hieronymo* eloquentiæ Rhodanus appellatur, nempe quia huius fluvii rapidum & strepitantem refert atque imitatur cursum. *Kantg* 403. *Magirus* 441. *Blount* 231. *Du Pin* T. II. 281. *Olearius* T. I. 339. *Cave* T. I. 116. *Perroniana* 195. *C. Thomas*. in Cautel. circa hist. eccl. 153.

XLII

AMBROSII mediolanensis Opera omnia, tomis IV. emendata ab *Erasmo* Roterodamo. Basileæ apud Frobenium 1527. vol. II. Quæ editio, ut *Cave* narrat P. I. 65. tanto fuit in pretio, ut sæpius diversis locis recusa, ac *Gelenii* aliorumque doctorum hominum studio novis subinde tractatibus locupletata, omnium in se oculos converteret. Meliores tamen sunt sequentes, nempe Parisiensis A. 1529, Costeriana A. 1555, Gillotiana A. 1568. optimaque monachorum Benedictinorum parisiensis A. 1686. quæ in *Actis erud.* A. 1688. 64. recensetur. Cavendum autem ab *Ambrosiana* A. 1492. ex vitiosis codicibus deprompta; item a *Romana* A. 1585. quippe in qua non nullæ librorum partes ordine suo avulsæ, & in alienum locum reiectæ, item tractatus quidam dubiè legitimis admixti, cuiusque correctores ipso in textu mutationes pro lubitu tentarunt; & denique a hugdunensi A. 1559. corrupta à Franciscanis, sicut *Fran. Junius* testatur apud *Rivetum* Crit. S. I. 3. c. 16. *Hottingerum* Bibliothecar. 72. & *Scherzerum* in Hülsem. Breviat. aucto p. 1306. quæ tamen, quia diligenter quæsitam se nullibi reperire potuisse aiunt *Patres benedictini parisienses*, postea suppressa fuerit.

Sed agedum audiamus contenta huius operis. Enim vero in I. Tomo, qui ethica scripta complectitur, post *Erasmi* epistolam dedicatorem, seu præfationem de Ambrosio eiusque scriptis, eisdem *Erasmi Censuram*, & *Ambrosii Vitam*, a quodam *Paulinum* se episcopum vocante (qui quis fuerit, non constat. *Gerhard.* Patrol. 291.) descriptam, continetur 1) Officiosum libri 3. scripti versis annum

animum 390, aut 391. In quibus instruit omnes christianos, in specie autem ministros ecclesiæ seu diaconos, quid ipsis sit agendum. Unde in vetustis MSS. titulus istorum librorum sic conceptus legitur: *De Officiis Ministrorum*. 2) De Virginibus libri 3. ad Marcellinam sororem, scripti A. 377. In libro primo evolvitur, quantum uirginitatis munus sit: in secundo id probatur exemplis B. *Mariae virginis, Thecla, & cuiusdam virginis antiochenensis*; in tertio convenientibus præceptis virgo instituitur. 3) Ad virgines exhortatio, scripta A. 393. Hæc exhortatio fuit sermo, habitus a. S. Ambrosio in dedicatione ecclesiæ ad S. Vitalem in urbe florentina, extructæ, ad instigationem Ambrosiij, a Iuliana. Huius piæ viduæ exhortationem ad filium, & filias, ut ille videlicet statum ecclesiasticum hæ monachalem subeant, commemorat Ambrosius, ac pariter docet sacras virgines, quo ipsas modo vivere deceat. 4) Institutio virginis, ad Eusebium, scripta versus annum 391. Legitur quoque hic eius titulus: *Discursus de perpetua uirginitate B. Mariæ*. Et sane maxima huius libri pars directæ est adversus Bonosum, qui negabat perpetuam Mariæ uirginitatem. Occasionem autem scribendi nactus est Ambrosius ex consecratione, quam fecit, Ambrosiæ, filiæ *Eusebii*, civis bononiensis. Ex hoc igitur discies carismas consecrationis alicuius virginis: præterea ex præfatione, virgines etiam consecratas mansisse in domo paterna, nec omnes fuisse inclusas monasterio. 5) Ad virginem devotam. In quo docetur, virginem devotam nihil commercii habere debere cum secularibus hominibus, sed orationi vacare, & exercitio virtutum, missis vitiis. Hoc scriptum *Erasmo* non videtur esse Ambrosii. 6) Ad virginem lapsam exhortatio. Autor illi repræsentat enormitatem commissi criminis, eamque ad perpetuam pœnitentiam hortatur. Est & hoc scriptum spurium. *Gerh. Patol.* 273. *De Pin T.* II. 268. et paucissimis exceptis plane idem, quod *Hieronymi* illa epistola in Susannam lapsam, *T. IV.* 139. *Placc.* 145. *Coteleria* in *Not.* in l. 2. *Constit. apost.* c. 57. p. 265. videtur esse *Niceæ*, aquil. episcopi. 7) De Viduis liber unus, scriptus brevi post tres illos de Virginibus tempore, occasione alicuius viduæ, quæ ad secundas volebat nuptias transire. Iam quidem auctor eas non damnat, aut simpliciter improbat, viduitatem tamen, utpote proxime accedentem uirginitati, iis præfert, & rationes denuo nubentium refutare

nitur. 8) De Pœnitentia libri 2. scripti circa annum, ut videtur, 384. contra Novatianos, negantes, ecclesiam habere potestatem remittendi crimina. 9) Exhortatio ad pœnitentiam. Est, iuxta *Costerium*, S. Augustini, iuxta *Rivetum* Victoris, Costennæ in Mauritania episcopi. *Placc.* de Pseudon. p. 145. 10) De fuga seculi. 11) De bono mortis.

In Tomo II. qui polemica scripta exhibet, 1) de Vocatione gentium libri II. Vbi agitur de gratiæ divinæ cum hominis libero arbitrio concordia, contra Pelagianos. *Erasmus* in præfat. libros hosce assignat Eucherio lugdunensi, *Rivetum* Gregorio naz. *Gerhardus* Prospero aquitanico, *Quesnel* ap. *Du Pinium* T. 4. 195. cui & hoc ipsum probabile videtur p. 199. LEONI M. 2) De Fide ad GRATIANVM libri V. Quorum duos primos scripsit Ambrosius iussu Imp. Gratiani, qui in orientem abiturus A. 377. ad suppetias ferendum Imperatori VALENTI contra Gothos, desiderabat habere tractatum aliquem contra arianismum, in plaga orientali tunc grassantem. Itaque in duobus illis libris probat S. Ambrosius divinitatem filii Dei, atque ad obiectiones Arianorum respondet, sed valde concise. Accusatus autem ab Arianis ob nimium brevitatæ studium, adiecit A. 379. tres reliquos libros, in quibus extendit & confirmat principia, quæ posuerat in prioribus. 3) De spiritu S. ad eundem libri III. Scripti A. 381. ante celebrationem concilii CPtani. In quibus probatur Spiritus S. divinitas. *Hieronymus* in præfat. in lib. Didymi de Sp. S. ait, dissimulato Ambrosii nomine, eos ex græcis Didymi bonis factos non bonos; nihil ibi dialecticum, nihil virile atque districtum inveniri. 4) De fide contra Arianos liber I. Est Gregorii nazianzeni, iuxta *Gerhardum* Patrol. p. 275. *Rivetum* autem Crit. S. l. 3. c. 19. & *Du Pin* 291. existimant, esse alicuius epitomen, excerptam e primo Ambrosii libro de Fide ad Gratianum. 5) De Incarnationis dominicæ sacramento liber unus. Est sermo, recitatus ad refutandum obiectiones, a duobus Gratiani Officialibus arianis Ambrosio factas, ac postea a S. doctore in literas relatus versus annum 382. 6) De mysterio paschæ. Etiam hoc scriptum est concio quædam, quæ inepte dividitur in capita. Et stilus S. *Maximum*, potius, quam Ambrosium sapit. *Du Pin* 291.

In Tomo III. in quo extant orationes, epistolæ & conciones,

1) Oratio funebris de obitu VALENTINIANI Imp. Recitata A. 392. in praesentia sororum defuncti. Laudat in ea virtutes huius Caesaris, neque dubitat de ipsius, quantumvis nondum baptizati, salute, quum fides & desiderium sacramenti actum sacramentalem suppleant. 2) Oratio funebris de excessu fratris sui Satyri. Cuius virtutes praedicantur. 3) Oratio de Fide resurrectionis, habita septimo post priorem die, quo ad sepulcrum Satyri reditum est. In ea ostendit, mortem fidelis non esse lugendam. 4) Oratio funebris de morte THEODOSII Imp. habita A. 395. coram illius filio, HONORIO. Laudatur in ea in primis clementia, misericordia & humilitas defuncti, cum consolatione Honorii. 5) Epistolae ad diversos. Argumenta earum recenset *Du Pin* p. 277. & seqq. Supposititiae autem sunt, quae scriptae sunt ad Demetriadem, (quippe quae est Prosperi aquitanici. *Placc.* 144.) ad Florianum, narratoria de martyrio S. Agnetis, de Inventione reliquiarum S. Gervasii & S. Protasii, item de Inventione reliquiarum S. Vitalis & S. Agricolae, quae hisce finitur verbis: *Regnante Christo Domino nostro* &c. *Du Pin* 201. 6) Conciones ad populum breves. Sunt & haec supposititiae, iuxta *Erasmum* in praefatiuncula, & *Du Pinium* 290. Et aliae earum in Augustini, aliae in Maximi taurinensis Sermonibus leguntur. *Placc.* 144.

In Tomo IV. continente explanationes S. Scripturae, 1) Hexaëmeron libri VI. concinnati A. 389. ex 9. Sermonibus de creatione mundi, in quadam ultimarum quadragesimae hebdomadarum habitis. *Sixtus* senensis Ambrosii Hexaëmeron nihil aliud esse ait, quam *Basilii* Hexaëmeron latine versum, parva immutatione facta, & digressiunculis ex *Origene* & *Hippolyto* portuensi institutis. *Thomas.* de Plag. lit. n. 355. 2) De Paradiso liber I. In quo indulget explicationibus allegoricis ex Philone & aliis auctoribus petitis, ac refutat pariter Apellem & iudeos. 3) de *Cain* & *Abel* libri II. In quibus & allegorias sectatur, & moralia interspergit. 4) De *Noë* & arca. Hic liber non est integer: nam Augustinus ex eo affert locum aliquem, qui in illo, quem habemus, non reperitur. 5) De *Abraham* patriarcha II. In priore libro, & parte quadam posterioris, describit vitam & actiones huius patriarchae, easque deinde applicat ad diversos gradus vitae spiritualis, & ita exemplo Abraham hortatur ad submissionem & obedientiam

erga Deum. 6) De *Isaac* & anima. In quo explicat unionem animæ cum Verbo, præfiguratam coniugio Isaaci cum Rebecca, & hortatur ad sanctitatem & patientiam. 7) De *Iacob* & beata vita II. Tractatur in iis de iustorum felicitate, & in priore quidem de mediis ad eam perveniendi, in posteriore de vita Iacobi, item de Eleasare & Maccabæis, qui mediis illis usi, in maximis etiam calamitatibus fuere felices. 8) De *Ioseph* patriarcha. Cuius castitas graphice depingitur & laudatur, atque ad Christum applicatur. 9) De benedictionibus patriarcharum. Ordine naturæ sequitur hic liber descriptionem vitæ Iosephi. Ambrosius in eo mystice explicat benedictiones, quas Iacob moriturus pronunciavit super filios suos, easque ad Christum applicat. Hic autem & præcedentes libri sunt sermones ab Ambrosio recitati in ecclesia mediolanensi circa A. 387. redacti postea in formam tractatum. 10) De *Naboth* iizrehelita homilia. Scripta circa annum 386. Integer autem & uerus secundum antiquos codices titulus sic habet: *De Naboth & pauperibus*. Est sermo fervidus contra divites & potentes, qui opprimunt pauperes, sicut Achab Nabothum. 11) de *Elia* & ieiunio. Qui continet aliquot conciones, habitas Mediolani, tempore quodam quadragesimali, & commendat ieiunium ab antiquitate, & exemplis Noæ, Abraham, Moysi, Elisæi, Danielis, & aliorum. Magna pars huius libri hausta est ex *Basilio*, ceu notat *Dn Pinus* p. 255. 12) De *Tobia* scriptus circa annum 386. Agitur in eo imprimis contra usuram, quam damnat Ambrosius severissime. *Erasmus* dubitat, an hic liber sit Ambrosii; *Dn Pinus* autem extra dubium esse ait, ob citationem Augustini, paritatemque stili & doctrinæ. p. 256. Cui etiam accedunt *Benedictini parisi.* congregat. S. Mauri in sua editione. 13) De Interpellatione libri IV. i. e. de querelis, quas *Iob* & *David* promunt coram Deo propter miseriam & imbecillitatem humanam. In primo & tertio explicat querelas Iobi, contentas in capitulis prioribus libri ab illo scripti: in quarto querelas Davidis, expressas imprimis in ps. 72. secundus autem hic deest. 14) *Apologia Davidis*. In qua salvat honorem huius regis, non eum iustificando a criminibus adulterii & homicidii, sed ostendendo, eum a lapsu se erexisse prompta & sincera pœnitentia. In fine etiam explicat psalmum 50. vel 51. Sermo hic & prædentes recitati fuerunt post mortem GRATIANI A. 385. uti quidem autumat

Du Pinus p. 256. at *Erasmus* librum de Interpellatione, alterumque de apologia Davidis arbitratur eius esse, qui scripsit libros de Vocatione gentium. A quo tamen dissentiunt *Benedictini parisiensis*. 15) De *Salomone*. Qui liber, ut *Erasmus* videtur, argutus quidem & eruditus, sed nonnihil dissonans est a stilo ambrosiano. Et hoc Erasmi iudicium probat *Rivetus* l. 3. c. 18. 19) De his, qui initiantur mysteriorum. Est instructio recens baptizatorum, in qua iis explicat Ambrosius significationes & virtutem sacramentorum, dicta circa annum 387. Lege tamen *Du Pinium* 269. & *Caveum* 150. 17) De Sacramentis ecclesiarum libri VI. Hi sunt totidem conciones circa materiam prioris libri, quæ tamen aut non sunt Ambrosii, aut insigniter ab alio interpolatæ. *Gerb.* 280. *Rivetus* l. 3. c. 18. *Du Pin.* 272. *Cave* 150. *Burnet* in *Itinerar.* 302. Interim sub nomine Ambrosii citantur non tantum a Pontificiis multis, sed etiam a *Chemnitz* in E. C. T. part. 2. p. 360. & *Ioach. Hildebrando* Theol. dogmat. p. 728. Petrus de *Marca* in dissert. de sacram. euchar. scribit, se non dubitare, quin libri isti genuini sint huius auctoris factus. p. 25. 18) De dignitate sacerdotali I. *Anselmum* potius redolet, quam Ambrosium, nihil tamen definitio, ait *Theoph. Raynandus* de Libb. apocr. p. 124. *Du Pinus* eum *Gerberto* tribuit p. 291. 19) Precationes præparantes (videlicet sacerdotum) ad missam. Sunt & hæc supposititiæ, ita iudicante *Erasmus*, *Gilloto* ap. *Rivetus*, & *Du Pinio* p. 291. 20) Commentarii in psalmum 118. vel 119. Qui sunt collectio XXII. concionum, in hunc habitum psalmum, in quibus auctor magis moralem, quam mysticum sensum aperit. Cumque sive parum, sive plane non intellexerit linguam ebræam, credendum est, eum ex veritate ebræon accurate interpretari. Si quid autem boni habet, id sine dubio petiit ex Etymologiis *Philonis* iudæi. 21) Scholiorum in evangelium *Lucæ* libri 10. scripti circa annum 386. ita, ut & aliorum evangelistarum quædam loca inibi explicentur. 22) Commentarii in omnes epistolas Pauli, excepta ad Hebræos, Io. *Lamolio* in Epp. p. 88. *Placcio* p. 144. & *Caveo* p. 150. videntur potius esse Hilarii, diaconi romani. Sed *Du Pin* T. II. p. 239. de eo dubitat, asserens tamen, auctorem huius commentarii, tempore DAMASI papæ rom. vixisse. Et *Caveus*, quod adhuc memorandum est, *Commentarium in X. priora epistola ad Hebr.* capita Hilario. isti abiudicat, tribuitque falsario cuidam, qui partim ex Chrysostomo, partim ex Hieronymo exscripsit. Supposititiis

hactenus recensitis accensenda quoque sunt, quamvis in nostra editione non compareant, sermo de purificatione B. Mariæ virginis: liber de Filii divinitate & consubstantialitate adversus Arianos: Comment. in Apocalypsin: de Vitiorum virtutumque conflictu: Expositio fidei secundum symbolum nicænum: libelli de Spiritu S. Fragmentum: Expositio in Cant. canticorum, a *Gulielmo*, abbate S. Theoderici, postea monacho signiacensi, e scriptis S. Ambrosii collecta: & de Concordia Matthæi & Lucæ in genealogia Christi, *Cave* P. I. 150. & *Du Pin* p. 290. atque inter Hymnos is, qui incipiti *Vexilla Regis*; item, *Te Deum laudamus*, *Placc.* 145. Epistola ad Illyrici præfules, Siricii est, uti *Lannois* videtur Epp. p. 34. *Missa ambrosiana*, prout hodie extat, mire aucta & interpolata est, *Cave* 151. Supplementum vero Ambrosii (h.e. Fidei eius symbolum, Expositio in Canticum canticorum, & Recapitulationes) extat in Supplemento Patrum Iobi *Hemmey*. De quo vide *Acta erud.* A. 1685. p. 464.

Nullius patrum scripta latius inclaruerunt, aut minus obnoxia invidiæ fuerunt, quam Ambrosii, idque ob perpetuam quandam moderationem. *Eras.* l. c. Vnus *Hieronymus* iniquior fuit erga Ambrosium, nec frequenter de eo officiose loquitur, ceu observant *Erasmus* & *Cave*. Multa ex græcis patribus depromsit, siue, ut *Guil. Forbessius* in *Consid. contr.* p. 314. loquitur, exscripsit Ambrosius, in primis ex *Origene*, *Didymo*, *Hippolyto*, *Basilio*, atque ita orientales thesauros in plagas occidentales convexit, idque non male, ex iudicio *Erasmi* & *Cavei*. De nævis Ambrosii vide *Cent.* 4. *Magd.* p. 1161. & 1162. *Gerh.* *Patrol.* p. 291. & *Meelführ.* in *Corona C. Patr. eccl.* p. 105. sed probe distinguendum inter libros eius genuinos, & nothos, aut saltem dubios, ne quid ei ex alienis impingamus. Eorum etiam quosdam excusant, atque in meliorem partem explicant *Benedictini parisienses* congregat. S. Mauri. Antequam de ipso dicamus Ambrosio, placet unum atque alterum errorem indicare, quos alii hisce in scriptis notarunt.

Tomo II. lib. V. epist. 31. p. 148.

Constantinus augustæ memoriæ, nondum sacris initiatus, mysteriis contaminari se putavit, si aram illam videret.

Legendum est *Constantinus*, ex Symmachi lib. X. epist. 61. *Basil. Faber* in *Thef. erudit. scholast.* v. Memoria, p. 1376.

Sicut

Tomo IV. lib. de Caino & Abele c.2. p. 118. Ex quo cognoscitur, nec illud otiose scriptum esse, (1. Reg. II. 43) Et *appositus est ad patres suos*. Intelligi enim datur, *quod patrum similis fueris si de*. Vnde claret, non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.

Sicut *Dormire*, ita & *Adponi ad patres suos*, æque de impiis, ac piis usurpatur. Vid. 1. *Reg.* 14, 20. 31. c. 16, 6. *Dan.* 12, 2. *Rampinus* in *Lexico theol.* 295.

Ambrosius, re & nomine *αμβροσιος*, id est, immortalis, natus in Gallia, & fortasse Lugduni, patre Ambrosio, Prætorii Galliarum præfecto, omni secularium literarum genere perpolitus, causas in auditorio Præfecturæ prætorii tanta eloquentia, tantoque successu tractavit, ut magni ab Anitio Probo præfecto æstimaretur, ab eoque consiliarii dignitate, & insignibus consularibus ornaretur, atque ad gubernandas Insuæ provinciæ, Liguriam atque Aemiliam mitteretur. Ita sedem suam fixit Mediolani. Sed Auxentio, eius loci episcopo, e vivis sublato, Ambrosius discordias circa novi episcopi electionem ortas compositurus, ipse, præter opinionem, a populo unanimi consensu episcopus electus ac proclamatus, & quamvis invitatus, nec dum baptizatus, a VALENTINIANO Imp. confirmatus est. Munus tamen hoc episcopale, quod catechumenus, priusque docens, quam discens, aggressus est, XXII. annos laudabiliter gessit, in eoque vitam finiit A. 397. ætatis, iuxta *Labbeum* & *Olearium*, 64. iuxta *Du Pinium* vero 57. in basilica ambrosiana magna funeris pompa sepultus, vir summa pietate, omnique virtute venerabilis, invicti animi præsul, iudeorum, gentilium & hæreticorum strenuus refutator, literarum tam græcarum, quam latinarum probe peritus. Stilo usus est conciso, arguto, tessellato, christiano, & qui Senecæ facundiam, molliori tamen vena imitatur. *Scaligerana* 17. *Cave* 149. *Cren.* de singular. scriptor. 18. *Olearius* P. I. 40. *Magirus* 37. *Blount* 247. Factum tamen eius, THEODOSIVM Imp. quamvis poenitentem admittere nolentis, quod ut heroicum vulgo extollitur, & commendatur, multis piis ac prudentibus viris modum excessisse videtur. *Christoph. Wittich* Theol. pacif. c. 19. §. 323. *Stryck* ad *Brunnemanni* Ius eccles. 242. *Christian. Thomafius* in *Cautel.* circa hist.

hist. eccl. 154. ad Pufendorfii Monarch. spirit. 146. Beantwort. vom Abfall zur päbstl. relig. 185. Et hoc videtur innuere Scaliger in Scaligeran. p. 17. quando de Ambrosio hoc nostro scribit: *Il y avoit bien de l'ignorance en son fait, mais il avoit un bon sens.*

XLIII.

B. HIERONYMI Opera, per *Erasmum* roterod. Basileæ ex officina episcopiana 1565. in IX. Tomos, qui IV. volumina faciunt, digesta, ac tanta vigilantia, uti titulus præ se fert, postremum emendata, ut eruditus lector vix quidquam ultra possit desiderare. Si ergo editionem basil. anni 1553. nitidam plane & accuratam vocavit *Cave* P. I. 158. quanto magis hæc nostra elogium isthoc merebitur? Sed quid etiam in hac, & Mariani *Villorii* editione desideretur, indicare sustinet Ioh. *Martianay* in epist. de nova operum Hieronymi editione p. 2. de qua tamen legendus Rich. *Simon* Epp. select. ep. XXXII. in Actis erud. A. 1701. 125. eaque etiam *Martianæi* studio & labore secuta est Lutetiæ Parisiorum A. 1693. 99. 1704. & 1706. quæ quidem partes recensentur in *Actis erud.* A. 1695. 98. A. 1699. 529. & A. 1706. 417. Antea vero integra Hieronymi opera prodierant Francofurti ad Mœnum cum omnium notis & commentariis A. 1684. de qua editione, parisiæ illa longe inferiore, vide *Acta erudit.* eiusd. anni p. 343. De seorsum editis instruet te *Olearius* P. I. 336. Sed ad contenta præsentis operis iam nobis accedendum est.

Primo Tomo, præter Indicem omnium operum S. Hieronymi cum Censuris in V. digestum ordines per Des. *Erasmum*, *Erasmi* præfationem, eiusdemque epistolam nuncupatoriam ad Guil. *Varamum*, archiepiscopum cantuariensem, (in qua agitur de honore olim habito libris & auctoribus, excellentia Hieronymi, eiusque operibus indigne tractatis, & quam difficile fuit illa restituere, item de digestionem epistolarum Hieronymi, quarum videlicet aliz sunt *παραρητικαὶ ἢ παραδιδυγματικαὶ*, aliz *εὐλογητικαὶ* & *απολογητικαὶ*, aliz *ἐξηγηματικαὶ*, ac denique de laude archiepiscopi illius) & vitam Hieronymi ex ipsius potissimum scriptis contextum per *Erasmum*, continentur *παραρητικαὶ ἢ παραδιδυγματικαὶ*, videlicet 1) epistola Hieronymi de laude vitæ solitariæ, ad *Heliodorum*. 2) Institutio clerici ad *Nepotianum*. 3) Epitaphium *Nepotiani*,

tiani, ad Heliodorum. 4) Institutio monachi, ad Rusticum Gal-
 lum. 5) Familiaris, ad Florentium. 6) Alia similis, ad eund. 7) In-
 stitutio infantulæ, ad Lactam. 8) de servanda virginitate, ad De-
 metriadem. 9) de servanda viduitate, ad Salvinam. 10) ead. de
 materia, ad Furiam. 11) De monogamia, ad Gerontiam. 12) de e-
 ducatione infantulæ, ad Gaudentium. 13) Institutio monachi, ad
 Paulinam. 14) Institutio matris familias, ad Celantiam. Hæc e-
 pistola ad dubia Hieronymi scripta refertur ab *Erasmo* 1. 5. *De Pa-
 ulis* autem Tom. 3. p. 109. videtur esse Paulini, episcopi nolanis
 15) Laudes Asellæ, ad Marcellam. 16) Marcellæ viduæ epitaphium,
 ad Principiam virginem. 17) Sub nomine Paulæ & Eustochii, ad
 Marcellam. 18) de fugiendo seculum, ad Marcellam. 19) de xeni-
 ois, ad Eustochium. 20) ead. de re, ad Marcellam. 21) Laus fa-
 miliaris senis, ad Paulum concordiensem. 22) Institutio virginis fa-
 cæ, ad Eustochium. 23) de conversione Blefillæ, ad Marcellam.
 24) Consolatio super morte filiz, ad Paulam. 26) Consolatio su-
 per morte uxoris, ad Pammachium. 27) Epitaphium Paulæ, ad Eu-
 stochium. 28) Exhortatio ad piam vitam, ad Lucinum. 29) Epi-
 taphium Lucini betici, ad Theodorum. 30) Epitaphium Fabio-
 læ, ad Oceanum. 31) Familiaris, ad Theophilum. 32) Consolatio
 coecitatis, ad Abigaum. 33) Consolatio coecitatis, ad Castrutium.
 34) Consolatio in adversis, ad Iulianum. 35) Exhortatio ad Chri-
 sti militiam, ad Exuperantium. 36) Reconciliatio offensarum, ad
 Castorinam. 37) Familiaris & iocosa, ad Iulianum. 38) Familiaris
 & pia, ad Theodosium. 39) de obrectatione, ad virgines
 hermonenses. 40) Familiaris, ad Augustinam. Stilis huius epi-
 stolæ non est similis hieronymiano, similior autem, ex iudicio *E-
 rasmi*, augustiniano. Nihilque illa continet memoratu dignum. *De
 Pis* 112. 41) Laus Bonosæ, ad Rufinum. 42) Familiaris, ad Nitiam.
 43) Exhortatio ab exemplo Bonosæ, ad Chromatium. 44) Familiaris
 ad Chrysegonum. 45) de modestia, ad Antonium. 46) Castigatio
 relapsi, ad Rusticum. 47) De vitando virgini suspecto contruber-
 nio. 48) Obiurgatio diaconi impudici, ad Sabinianum. 49) de mu-
 liere septies icta, ad Innocentium. 50) Vita Pauli eremitæ. 51) Vi-
 ta Hilariensis. 52) Vita Malchi, captivi monachi. 53) Catalogus scri-
 ptorum illustrium, ad Dextrum. Vide *Hülsem*, Patrol. c. 4. §. 54.
 64. & *Besii* Introd. in notis. Script. eccles. c. 3. §. 8. Sans autem nu-

mero 33. a passione Christi usque ad annum 14. THEODOSII sen-
 ti latinitas quidam sunt assuras: nam Hieronymus non recent
 fuit, nisi scriptores: at hic omnes apostoli commemorantur. Ex-
 hibetur etiam Catalogi istius versio græca *Sophronia* adscripta, qui
 non est ille, cuius Hieronymus postremo capite meminit, neque
 etiam Erasmus, aut alius istius ævi, sed quidam *Suida vetustior.
Bos. l. c. §. 5. *Vossius* in annot. ad Ignatii epist. ad Smyrn. p. 35. pu-
 tat, impostorem illum, qui Sophronium præ se fert, vixisse sec. XIV;
 §. 4) Catalogus scriptorum illustrium per *Genesadium* massiliensem. Qui
 quidem est interpolatus: nam ea, quæ post caput 87. de Faustii rhe-
 griensis libris subiunguntur, a posteriore aliquo scriptore fuerunt
 superaddita. *Bosius* §. 7.

Tomo II. qui Defensor fidei & orthodoxiæ inscribi potest,
 continentur Polemica. Nimirum 1) de perpetua virginitate, ad-
 versus *Helvidium*. 2) de excellentia virginitatis, adversus *Iovinianum*.
 3) Apologia pro libris adversus Iovinianum, ad Pammachium.
 4) adversus calumniatores, ad Domnionem. 5) Adversus eosdem,
 ad Pammachium. 6) Adversus *Vigilantium* velitatio, ad Riparium.
 7) De colendis martyrum reliquiis, adversus *Vigilantium*. 8) De
idololatris erroribus, ad Marcellam. 9) Exhortatio adversus hæreti-
 cos, ad Riparium. 10) Simile argumentum, ad Apronium. *Erasmus*
 dubitat de hac epistola, sit ne Hieronymi, nec ne, ob stili diver-
 sitatem. 11) De hypostasibus *Arianorum*, ad Damasum. 12) Ead. de
 re, ad eundem. 13) Adversus *Luciferianos* Dialogus. 14) De *Origenis*
 erroribus, ad Avitum. 15) Adversus *Origenistas*, ad lo. hierosolymi-
 tanum. 16) Adversus *Joannem* hieros. suspectum arianismi nomine.
 17) Adversus eundem, ad Theophilum. 18) Præfatio *Rufini* in libros
æxiæ. 19) *Pammachii* & *Oceani* excitatio ad defensionem sui,
 ad Hieronymum. 20) Adversus *Origenistas*, ad Pammachium & *O-*
ceanum. 21) Expostulatio de figurata laude, ad Rufinum. 22) Ad-
 versus *Rufini* calumnias, ad Pammachium. 23) Eadem de re, ad
 ipsam Rufinum. 24) Adversus *Pelagianos*, ad Ctesiphontem. 25)
 Adversus eosdem Dialogorum libri III. 26) *Theophilus*, episcopus
 alexandrinus, de damnandis & damnatis *Origenistis*. 27) Ead. de
 re, Hieronymus. Dubitat etiam de hisce Theophili & Hierony-

* Suida]. Quem alii in IX. alii in X. alii in XIum referunt
 sæculum.

mi epistolis *Erasmus*, ita tamen, ut suum cuique iudicium relin-
quat. 28) Ead. de re *Epiphanius* ad Hieronymum. 29) Familiaris,
ad Marcellam. 30) Hortatoria ad *Pligilium*, ut resipiscat. 31)
Quatenus legendus *Origenus*, ad Tranquillinum. 32) Fidelis
declaratio, ad Marcum. 33) De opprimendis *Origenis*, ad Pamma-
chium. 34) De extincta *caelestiana heresi*, ad Augustinum. 35) Exi-
mulatio adversus hæreticos, ad eundem. 36) Ead. de re, ad eun-
dem. 37) Familiaris, ad Marcellinum. 38) An, qui alteram ux-
orem a baptismo duxerit, possit fieri sacerdos? ad Oceanum. 39)
Quatenus utendum literis profanis, ad Magnum. 40) De gradu
presbyteri & diaconi, ad Euagrium. 41) *Augustini* de mendacio
in SS. literis, & translatione *Hieronymi* ex hebr. veritate epistolæ III.
42) De mendacio in SS. literis, ad Augustinum. 43) *Augustini* ex-
cusatio. 44) Hieronymi satisfactio. 45) Familiaris, ad Augustinum.
46) *Augustini* adhortatio ad concordiam cum Rufino. 47) Familiaris,
ad Augustinum. 48) Familiaris *Augustini* ad Praesidium. 49) Ad-
hortatio ad concordiam, ad Augustinum. 50) *Augustinus* de men-
dacio. 51) Commendatio amici, ad Augustinum. 52) Purgatio a
crimine amoris in Paulam, ad Asellam. 53) In *Onasum* obrectato-
rem. 54) De optimo genere interpretandi, ad Rammachium. 55)
Defensio interpretationum, ad Marcellam.

Tomo III. *εὐαγγελιστῶν* siue Præfationes & Quædam explicatio-
nes, & quidem 1) de studio divinæ scripturæ, ad Paulinum. 2) Præ-
fatio in pentateuchum versum. 3) In Iosum versum præfatio. 4)
In libros regum versos præfatio. 5) In Paralipomena versa. 6) Altera
in idem opus præfatio, ad Domnionem & Rogatianum. 7) In Esdram
& Nehemiam præfatio. 8) In Tobiam. 9) In Iudith. 10) In Hester:
11) In Iob ex hebræo versum. 12) In Iob e LXX. versum. 13) in
Proverbia Salomonis. 14) In Ecclesiasten versum. 15) In Esaiam ex
hebræo versum. 16) In Ieremiam versum. 17) In Ezechielem ver-
sum. 18) In Daniele versum. 19) In XII. Prophetas versos. 20) In
Iosiem. 21) In 4. evangelistas confignata præfatio. 22) *Quædam* Q. 1. 3.
veteris legis, videlicet 1. quid sibi velit, quod scriptum est Gen. 4. 8.
Omnia, qui occiderit Cain, Filius otidillas enobes. 2. Cur deus loqua-
tur ad Abraham, filios Israël quarta generatione de *Egypto* reuer-
suros, & postea Moyses scribat: *Quinta autem progenie ascenderunt fi-
lii Israël de terra Egypti*. 3. *Cum Isaac, vir iustus & Deo carus, non*

illi, cui voluit, sed cui noluit, benedixit. 23) Ad superiores Qq. responsio. Equidem & duas alias Qq. proposuerat, nimirum, si omnia, quae Deus fecerat, bona fuerunt, cur distinctio sit facta inter animalia pura & impura? & cur Abraham susceperit circumcisionem in signum fidei suae? Sed Hieronymus ad haec non respondit, quia nervose iam tractatae fuerunt a Tertulliano, Novatiano, Origene, & Didymo. *De Pin* T. III. 126. 24) de *Melchisedech*, ad Euzagrium. 25) de 40. mansionibus Israelitarum, ad Fabiolam. 26) De vestibus sacerdotalibus, ad eand. 27) De terra promissionis, ad Dardanum. 28) De Ephod & Teraphim, ad Marcellam. 29) De iudicio Salomonis pueri, ad Rufinum. 30) De *Salomone* & *Achaz* ante tempus patribus, ad Vitalem. 31) De Tharhis, ad Marcellam. 32) De ordine & titulis psalmorum, ad Sophronium. 33) De mandatio psalterii in certis locis, ad Sunnam & Freteham. 34) De X. mysticis nominibus Dei, ad Marcellam. 35) Quid Ebraeis sit *Halleluia*? ad eand. 36) de *Selah*, ad eandem. 37) Expositio psalmi 89. vel 90. ad Cyprianum. 38) Expositio psalmi 44. vel 45. ad Principiam. 39) Expositio psalmi 126. vel 127. ad Marcellam. 40) Expositio primae visionis Ezaie c. 6. ad Damasum. 41) De Seraphim & calculo ardente, c. eod. 42) *Damasi* quaestio de Hofianna, Matth. 21, 9. 43) Responsio super ead. quaestione ad Damasum. 44) De frugi & luxurioso. Luc. 15, 11. & seqq. ad eundem. 45) de 3. quaestionibus, ad Amandum, videlicet super Matth. 6, 24. *Ne sis sollicitus de crastino*, 1. Cor. 6, 18. *Qui fornicatur, in proprium corpus peccat*. & 1. Cor. 15, 28. *Ipsi filius subiacetur ei, qui ipsi subiacet omnia*. 46) de V. Qq. ad Marcellam, quae eas proposuerat. Prima earum concernit conciliationem duorum Pauli locorum, in quorum altero dicitur, *spiritum hominis non comprehendere, quia Deus preparavit ipsum amantibus*; in altero: *Deum revelasse id nobis per Sp. S. suum*. Secunda de explicatione *collocationis caprarum & ovium*, qua Hieronymus per illos intellexerat iudeos, per haec gentiles. Tertia de transportatione vi-
 yorum per aërem in die iudicii extremi, 1. Cor. 15, 51. Quarta de verbis Christi ad Magdalenam Matth. 20, 16. *Ne me tangitis, nondum enim enim ascendi ad Patrem meum*. Quinta, An Christus, dum erat post ascensionem in terra, fuerit eodem etiam tempore in caelo? 47) de blasphemia in Sp. S. Matth. 12, 31. ad eand. 48) de XII. Qq. ad Hedibiam. 1. Quomodo perfectus quis esse possit, & quomodo vi-

vere

vere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est? 2. Quomodo accipiendum illud *Matth.* 26, 29. *Dico vobis: non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vite.* 3. Cur de resurrectione Domini & apparitione euangelistæ diuersa narraverint? 4. Quomodo secundum *Matthæum* c. 28, 1. *Vespere sabbati* Maria Magdalena viderit Dominum resurgentem, & *Ioannes euangelista* c. 20, 1. II. referat, eam *mane sabbati* iuxta sepulcrum flevisse? 5. Quomodo teste *Matthæo* c. 28, 1. 9. *Maria Magdalena* vespere sabbati cum altera *Maria* aduoluta sit pedibus Salvatoris, cum secundum *Ioannem* c. 20, 17. audierit a Domino: *Noli me tangere, nec dum enim ascendi?* 6. Quomodo custodiente militum turba, *Petrus* & *Ioannes* libere ingressi sint sepulcrum, nullo prohibente custodum? 7. Quomodo *Matthæus* c. 28, 7. & *Marcus* c. 16, 7. scribant, apostolis mandatum per mulieres, ut irent in *Galilæam* Dominum revisuri, cum *Lucas* c. 24, 36. & *Iohannes* c. 20, 19. Hierosolymis ab illis visum esse perhibeant. 8. Quid significet, quod in euangelio *Matthæi* c. 27, 50-53. scriptum est. 9. Quomodo *Saluator* secundum *Iohannem* c. 20, 22. insufflauerit Spiritum S. in SS. apostolos, & secundum *Lucam* c. 24, 49. post ascensionem se missurum promittat. 10. Quid significet illud, quod *Paulus* scribit in epist. ad *Rom.* c. 9, 14-33. II. de sensu verborum 2. ad *Corinth.* 2, 16. 12. de sensu verb. 1. ad *Thess.* 1, 23. 49) De XI. Quæstionibus ad *Algasiam*, quarum I. est: Cur *Iohannes Matth.* II, 3. discipulos suos mittat ad Dominum, ut interrogent eum: *An tu es, qui venturus es?* cum prius ipse de eodem dixerit c. 1, 29. *Eccce agnus Dei.* 2. De sensu verborum apud *Matth.* 12, 20. *Arundinem quassatum non confringes.* 3. De sensu verborum apud *Matth.* 16, 24. *Si quis vult venire post me.* 4. De sensu verborum *Matth.* 24, 18. 19. 5. De sensu verborum apud *Luc.* 9, 53. *Et non recuperamus eum, quoniam factus eius erat obfirmata vadens in Ierusalem.* 6. Quis sit *villicus iniquitatis*, qui Domini voce laudatus est, *Luc.* 16, 8. 7. De sensu verborum in epist. ad *Rom.* 1, 7. *Vix enim pro iusto quis moritur.* 8. De sensu verborum c. 7, 8. 9. De sensu verborum c. 9, 3. 4. 10. De sensu verborum ep. ad *Col.* c. 2, 18. *Nemo vos superet volens in religione angelorum.* II. De sensu verborum 2. ad *Thess.* 2, 3. & seqq. de *antichristo.* 50) *Homiliæ II. Origenis* ab Hieronymo versæ, in *Canticum canticorum.* 51) *Expositio loci* in ep. 1. ad *Corinth.* 15, 51. *Non omnes quidem obdormimus, omnes tamen mutabimur.* 52) De II. quæsti-

unculis, ad Paulinum, quarum prior est: Quare sit a Deo indurata cor Pharaonis Ex. 10. & apostolus dixerit: *Non volentis, sed misereantis est Dei, Rom. 9, 16.* posterior: Quomodo sancti sint, qui de fidelibus i. e. baptizatis nascuntur? 1. Cor. 7, 14. 53) Epistola familiaris, ad Desiderium. 54) Interpretatio alphabeti hebraici, ad Paulam Vrbicam. 55) Traditiones s. Qq. hebraicæ (seu expositiones iudeorum) in *Genesi*. Quibus quandoque insertæ deprehenduntur exegeses heterodoxæ, auctoribus earum non indicatis. Rich. Simon Hist. crit. Commentator. N. T. c. 2. *Claricus* in Qq. Hieronym. qu. XIII. nihil aliud in iis ait contineri, quam collationem non admodum accuratam versionis latinæ cum textu hebr. & versionibus græcis, *Acta erud.* A. 1701. 35. 56) Traditiones s. Qq. hebr. in *libros Regum* (vide). duos Sam. & duos Regum.) Quanquam hoc opus *Erasmo* non videtur esse Hieronymi, eruditum licet & ad cognitionem S. Scripturæ oppido conducibile. *Du Pin* 131. 57) Traditiones siue Qq. hebr. in *Paralipomenon*. Idem de hisce, quod de prioribus, iudicat *Erasmus*. 58) Loca hebraica, Io. Henr. *Heidegger* in Hist. patriarch. p. 96. scriptum hoc assignat *Eusebio Pamphilo*. Vide & *Cren.* P. III. Animadvers. philol. 75. *Mafius* in Ios. 8, 30. p. 1615. Hieronymum libelli huius interpretem, non auctorem fuisse contendit. 59) Loca *Aethiopicorum*, siue explicatio regionum & urbium, quarum mentio fit in *Actis*. Hoc opus, ait *Erasmus*, ob eruditionem mihi plane Hieronymi videretur, nisi quodam in loco citaret Hieronymum. *Du Pin* T. III. p. 131. fere Bedæ tribuit, quia inter opera eius reperitur. Vide etiam *Koriboli* Exercit. ad Baronii Annal. 10. 60) Nomina hebraica, siue interpretationes nominum hebraicorum. Mirum autem, quod Hieronymus, aut quisquis est auctor, etiam nomina græca (ut æthiopia &c.) interpretari voluerit iuxta sermonem hebraicum. Vide *Erasmum* in Censura, & *Cren.* l. c. Immo plane falsis ac violentis etymologiis scatet hic tractatus. *Claric.* Qq. Hieron. qu. XL idemque ibid. de Hieronymo in genere pronuntiat, eum quidem in Commentariis frequentius & pluribus, quam alii plerique veteres solent, grammaticum sensum explicare & illustrare, ex antiquis præsertim versionibus, interim eos meram fere alienarum interpretationum continere historiam, dictatos summa festinatione, neque tam accuratos esse, ut *Grosii*, *Drysi*, & aliorum, qui eorum legunt vestigia.

Tomo IV. supposititia & aliena, videl. 1) epistola de virginitate, ad Demetriadem. *Celestii* pelagiani esse creditur. *Placc.* de Pseudon. 351. 2) Superioris epistolæ castigatio, ad Iulianam. 3) De contemnenda hereditate, ad Geruntii filias. Etiam hæc auctorem habet pelagianum. 4) Consolatio in aduersis, ad Marcellam. 5) Consolatio exilii, ad virginem aliquam. 6) Consolatio ad amicum ægrotum. 7) De viro perfecto, ad amicum ægrotum. 8) De cognitione diuinæ legis. 9) de tribus virtutibus (Dei videlicet, fortitudo, sapientia, ac prudentia.) 10) De assumptione *B. Mariæ* sermo. Est latini cuiusdam, viventis eo tempore, quo oriens infestus erat eurychianismo. Et quamvis excurrat in laudes *B. Virginis*, non tamen dicit, eam esse resuscitatam, & corpus elevatum in cœlum. *De Pis.* 133. Sophronio minus recte tribuitur. *Placc.* 209. 11) Eadem de re Sermo. 12) epistola de honorandis parentibus. 13) De 7. gradibus siue ordinibus ecclesiæ. 14) De laude virginis. 15) De membris Dei. 16) D A M A S I Symbolum. 17) Symboli explanatio, ad Damasum. Est *Pelagii*. *Placc.* 355. 18) Explanatio fidei, ad Cyrillum. 19) Symbolum *Rufini*. 20) De cereo paschali, ad Præsidium. 21) De vera circumcissione. 22) De celebratione paschæ. 23) In Susanam lapsam. Vide, quæ notauimus ad sextum scriptum Tomi I. opp. Ambrosii. 24) Obiurgatio, ad Enagrium. 25) de militando Christo. 26) De X. tentationibus Israelitarum. 27) Expositio *psalmi* 41. vel 42. 28) Expositio *psalmi* 117. vel 118. 29) De musicis organis, ad Dardanum. 30) De resurrectione Domini, sermo. 31) De nativitate Domini, sermo. 32) De epiphania Domini, sermo. 33) De Quadragesima, sermo. 34) De esu agni. 35) De resurrectione Domini. 36) De vinculis Petri, ad Eustochium. 37) De observatione vigiliarum. 38) Exhortatio, ad Pammachium & Oceanum. 39) De penitentia. 40) De generibus leprarum. 41) De filio prodigo. 42) *Pamphili* ad Sebastianum cæmitam epistola. 43) Apologia *Pamphili* pro Origene. 44) *Rufini* de adulteratione libror. Origenis, ad Macarium. 45) Eadem de re, lex *Origenis* epistolis. 46) Libri *περὶ ἀρχῶν* *Origenis*, Rufino interprete, ad Macarium. 47) *Rufini* epistola pro fide sua, ad Anastasium. 48) *Anastasi* epistola de Rufino, ad Hierosolymorum episcopum. 49) Inuectivarum *Rufini* in Hieronymum libri II. 50) *Augustini* quaestio ex epistola Iacobi. c. 2. to. *Qui totam legem seruauit* &c. 51) Eiusdem de ratione animæ. 52) Eiusd. de *originis anima*.

ntina, ad Optatum. 53) Eiusd. de *pastoribus* homilia. 54) *Valerius* de non ducenda uxore, ad Rufinum. 55) Regula monachorum ex Hieronymi (& aliorum) scriptis confarcinata, per *Lupum* quendam olivetanum, cum approbatione MARTINI pontificis. *De Pis* 134. 56) Dialogus *Hieronymi & Augustini* per ineptum quempiam ex ipsorum scriptis collectus. 57) Homilia de corpore & sanguine Christi, incerto auctore. 58) Homilia super euangelium *Lucæ* c. II, §. 59) Laudatio Hieronymi per Petrum *Vergerium*. 60) Consolatio super morte filiz, ad Tyrasium. 61) De ferendis opprobriis, ad Oceanum. 62) De vita clericor. ad Oceanum. 63) ad Hieronymum, titulo DAMASI. 64) ad Damasum, titulo Hieronymi. 65) Catalogus scriptorum ecclesiasticorum, ad Desiderium. 66) De virtute psalmorum, ad Paulam & Eustochium. 67) de Oblationibus altaris, ad Damasum. 68) Regula monachorum. 69) De nativitate B. Maria. Est *Seleni*, Manichæorum apostoli, qui & *Leontius* dictus est, ac *Leontius*. *Place.* 208. Scriptum nugarum & impietatum plenum. *Casaubon* Exercit. p. 90. 70) De morte Hieronymi, ad Damasum. 71) de transitu & laudibus Hieronymi, ad Cyrillum. 72) De mirandis Hieronymi, ad Augustinum. 73) Vita D. Hieronymi, incerto auctore. Atque hos 4. primos Tomos debemus *Erasmo*, quippe qui eos recensuit, & censuris, argumentis ac scholiis ornavit; reliquos Brunoni & Basilio *Amorbachiis*, Ioannis, doctissimi typographi, filiis.

V. Tomo continentur Commentaria in 4. *Prophetas maiores*, ac *lamentationes Ieremia*. Quanquam postremum hoc scriptum potius est *Robani*, qui observationes diversorum Patrum, & in primis *Gregorii* in unum collegit librum. *De Pis* p. 131. & *Erasmo* in Censura. Ceterum Commentaria illa in 4. prophetas maiores summo-pere commendantur ab *Amorbachio*, dicentibus: Hieronymum in ceteris vicisse omnes, in his Prophetarum commentariis se ipsum. Multa tamen in comment. in Iesaiam ex falsa auditione, si *Casaubono* credimus in Exercit. p. 51. falsa tradit. De B. autem Hieronymi commentario MS. in Iobum, qui Traiecti Batavorum in bibliotheca Marci Meibomii exstat, & pro quo Comes d' *Avaux*, legatus R. Gall. decem M. florenor. hollandicorum illi adhuc vivo obtulit, vide *Acta erud.* A. 1728. 269. §13.

VI. Tomo Commentaria in *XII. Prophetas minores*, cum prophetarum vaticiniis, ex hebreo pariter & graeco-idiomate translatis in latinum.

VII. Tomo Comment. 1) in *Parabolas Salomonis*. *Erasmo* videtur esse a *Beda* e diversis collectum opus. 2) In *Ecclesiasten*. 3) Quatuor homiliae in *Canticum canticorum*, nomine *Origenis*. 4) Commentarii in *Iob*, ad *Vegetium*, incerto auctore. Fortasse collecti sunt a *Beda*, ait *Erasmus* in *Censura*. Cui subscribit *Dn Pin* 132.

VIII. Tomo 1) Commentarii in *Psalterium*. Sunt & hi supposititii, iuxta *Erasmum* & *Dn Pin* 131. 2) *Psalterium* iuxta hebraicam veritatem.

IX. Tomo 1) Canones euangeliorum *Eusebii*. 2) Commentarii in *Matthaeum*. 3) in *Marcum*. Hoc opus plane indignum est Hieronymo, quia auctor eius ne hebraice, nec graece doctus fuit, seu iudicat *Erasmus*, & *Dn Pin* l. c. 4) Euangelium iuxta *Lucam*. 5) Euangelium iuxta *Ioannem*. 6) Comment. in epistolam ad *Galatas*. 7) in epistolam ad *Ephesios*. Etiam hisce Commentariis insertae sunt interdum exegeses heterodoxae, auctoribus earum non indicatis. Vide *Alia erudit.* ad A. 1693. p. 107. 8) in epist. ad *Timotheum*. 9) in epist. ad *Philemonem*. 10) in omnes *pastorales epistolas*, incerto auctore. Hic Commentarius *Erasmo* collectus videtur a studioso quopiam non indocto, sed admixtis quibusdam alterius parum eruditi. Alii eum tribuunt *Pelagio*; aut certe *pelagiano* homini. *Dn Pin* 132. *Alia erudit.* A. 1693. 108. 11) *Didymi* de Spiritu S. liber, ab Hieronymo versus. 12) Index in hoc IX. Tomo, qui observante *Glorio* T. XVII. de la Biblioth. choif. p. 16. melior est indicibus aliarum editionum, isque quintuplex: quorum primus continet in genere, quae in toto opere notabilia proponuntur; secundus, quae in epistolarum scholiis *Des. Erasmus* tradidit; tertius voces graecas explicat; quartus hebraicas dictiones exponit; ultimus scripturarum locos sparsim explicatos ostendit.

Iam observanda & corrigenda; ut aliis videtur, quaedam notabimus.

Tomo I. in *Gennadii Catal. it.* Lege: *Romastana* civitatis: id est, Iustr. viror. p. 317. Nixas *Romana* civitatis episcopus. *Aquileia*. *Cous* P. L. 219.

Tompo III. in epist. ad Sophroni-
um p. 99. Quorum (prædetef-
forum meorum) translationem
(libri psalmorum) diligentissi-
me emendatam, olim mea lin-
gua hominibus dederim.

Ibidem: Hieronymus *Santa* &
Fretela.

Ibid. in præfat. in librum Regum,
p. 16. Certumque est, *Eidram*
scribam legisque doctorem
post captam Hierosolimam, &
infracturam templi sub Zo-
robabel, *alias litteras* (*hebraicas*)
reperisse, quibus nunc utimur:
cum ad illud usque tempus ii-
dem Samaritanorum & He-
braeorum characteres fuerint.

Per *seiam Magnam* intelligit lati-
nam. *Colucl. 664.*

Legit: *Sannio*, *Sunnia* autem &
Fretela non erant feminæ, sed
viri. Io. *Martianay* in epist.
gall. ad Cœtios fratres.

Negat *Calovius* in Critico sacro
p. 90.

Hieronymus, Stridonii, urbe Histrie, (quæ provincia valgo I-
stria vocatur) natus, (de quo vide *Comenium* de Eccles. Slavon. p.
4. *Brevi* Itinerar. 219. & *Extra* mensura A. 1700. 275.) in gram-
maticis *Donati*, in rhetoricis *Pistorii*, in hebraicis *Bar Haima*, in sa-
cris litteris *Paulini* antiocheni, *Didymi* alexandrini, & *Gregorii* theo-
logi discipulus, adulta iam ætate Romæ baptizatus, per Italiam, Gal-
liam, Dalmatiam, Thraciam, & Asiam peregrinatus, A. 378.
presbyter a Paulino antiocheno ordinatus, eremi bethlehemici
propter facinora incolæ factus, antea vero apud DAMASVM
papam scribendarum epistolarum manere functus, Bethlehem
obiit A. 420. æt. 91. Erat contra hæreticos leo rugiens (hinc & cum
leone pingitur, *Oleari* P. 134.) ac supra ceteros omnes Patres ornatus
dotibus, ad eruendas origines sacras, & scripturam S. rite interpre-
tandam necessarius; (*Ios. Scaliger* Prolegom. in Thesaur. ** iii.)
non tamen semper accuratus, subinde sequens *Theodotionem*, *Sym-
machum* & *Aquilam*, nec satis doctus hebræicæ & græcæ, plerum-
que scribis suis tantum dictabat, ut ipse refert, quæ in

aliorum commentariis legerat, aut quæ a iudæis acceperat. *Erasmus* in præfat. & epist. nuncupator. Operum Hieronymi, & in eius *Vita*, item in *Epp. T. III. p. 399. Launius* in *Epp. p. 149. & Clovicius* in *Actis* erudit. A. 1701. 32. Hinc caute procedendum est in impingendis ei erratis, qualia collecta sunt in *Contar. IV. Magdeburg. p. 124. & in Patrol. Gerhardi 324.* Etate provecior renovavit, quæ de baptismo hæreticorum in *Dial. contra Luciferianos* scripserat iunior. *Launius* 825. Nec potest negari, eum præferuidi & impotentis animi fuisse, & semel laceffitum aduersarios asperrime tractavisse, cum experti sunt *Iohannes ierusalemitanus, Iovinianus, Vigilantius*, (quem ob sprete vigilias *Dormitantes* per contumeliam appellat) alique. Vide *Spanhem. Orat. de emendat. stud. (Introduct. ad hist. S.) p. 576.* Et quod ad nuptias attinet, de iis minus honeste ac verecunde sensit. *Blonius 254. Du Pin 135.* Scilus eius meretur laudem puritatis & viuacitatis. *Du Pin 134.* Plura de Hieronymo dabunt *König 402. Magirus 439. Olearius P. I. 334. Cav. P. I. 153. Launius 791. 798. Horn. Hist. eccl. 110. Gratius de furib. lib. 1. 63. G. Arnold P. I. lib. V. cap. 3.* Cauendum autem ab eius fabulis de ipsius flagellatione in visione facta ob lectionem scripturarum ethnicorum, ac præcipue Ciceronis, de muliere septies icta, deque vitis eremitarum, *Pauli, Hilarii, Malchi, & c. C. Thomæ in Cautelis circa hist. eccl. 161.*

XLIV.

Aurelii AVGVSTINI Opera omnia, Tomis X. Parisiis 1755. secundum editionem *Erasmi*, & cum eiusdem censura volum. V. Ex bibliotheca Io. Sauberti, antiquitatis noribergensis, qui & suum nomen adscripsit suum. Hæc editio, ut bona commendatur a *Marso* in disp. de Immacul. concept. B. Mariæ virginis, quæ allegat *F. V. Calixtus* in lib. eodem de argumento p. 42. Et sane est correctissima atque integra, nullamque castrationem passa. Quæ autem priores editiones antecellit parisiensis *monachorum Benedictinorum* A. 1681. recusa Antverpiæ A. 1700. cum appendice, eaque recensetur in *Actis erudit. A. 1683. p. 4.* contra quam tamen prodiit *Defensio de l'edition des Oeuvres de St. Augustin par les PP. Benedictins. 8.* De aliis editionibus videantur *Gerhardus Patrol. 361. Hilsenmann, Patrol. t. 4. 1. 3. Cav. P. I. 174. Acta erud. A. 1623. 1. De B. T. III. 257.*

In nostra Augustini operum editione, & quidem primo in volumine, quædam præmittuntur, videlicet 1. Index, isque quintuplex, nimirum Operum Augustini, quæ extant, ordinè litterario excerptus & digestus: Locorum scripturæ pugnantium, sed ab Augustino conciliatorum: Dictorum scripturæ, ab Augustino expositorum: Rerum & verborum: denique Commentarii Lud. Vlietii in libros de Civit. Dei, Tomum V. absolventes. 2. *Erasmi* epistola dedicatoria ad Alphonsum *Fonsesam*, archiepiscopum toletanum, extans etiam Tomo II. operum p. 1243. in qua virtutes Augustini & *Fonsesæ* laudantur, & quantum laboris emendando Augustino impensum, quique ordo in digerendis voluminibus observatus fuerit, indicatur. 3. Vita Augustini a *Possidonio*, qui aliis *Possidius* dicitur, calamenſi episcopo, descripta; ubi tamen indiculus operum Augustini non est adiunctus. Iam sequuntur contents singulorum. Et quidem

In Tomo I. continentur ea, ex quibus tota Augustini vita, mores, ingenium, & affectus perspiciuntur, videlicet 1) Retractionum libri II. paucis ante mortem annis scripti, a mortis vicino autem recogniti. In iis Augustinus sua recenset & recognoscit scripta, (non tamen omnia; non nulla enim post illos libros scripsit) & quædam in iis emendat. Non igitur credendum, præcipuum Augustini scopum hisce in libris fuisse correctionem, emendationem, & confessionem atque abdicationem commissorum in libris suis errorum. Iuvat hac de re audire *Erasmum*, qui ep. 676. p. 1389. Tomi II. sic scribit: *Retractione* (Augustino) nihil aliud est quàm recognitio. Neque enim eo titulo profiteatur, se castigationem errorum suorum, sed *catalogum & recensionem operum suorum* texere, ac singulorum velut argumenta, & eo spectare, *ne quid labrationum ipsius intercederet, aut alteri tribueretur, quod ipsius esset, aut ipsi tribueretur, quod esset alterius*. Verum obiter quædam reprehendit, fateor, sed levicula: veluti, quod alicubi usus sit vocabulo *fortune*, quod *lappus* sit in nomine Medici. At plura defendit, inter quæ non sunt tergiversationes. 2) Confessionum libri XIII. scripti circa annum 400. Suntque illi delineatio vitæ antea actæ, qua auctor & vitia & virtutes suas in apertum producit, immo & secreta cordis sui. In *Scaligerio* p. 40. vocantur miselli libri. 3) De Grammatica liber I. 4) Principia Dialecticæ. 5) Categoriae X. 6) Principia Rhetoricæ.

rices. Hic & tres proxime præcedentes libri, iudice *Du Pinio* T. III. 171. supposititii sunt. 7) de Musica libri VI. finiti A. 389. 8) Contra Academicos libri III. scripti A. 386. ad imitationem Ciceronis in forma Dialogi, & directi ad Romanianum suum conterraneum, quem invitat & hortatur ad veram philosophiam. 9) De Ordine libri II. In quibus agitur de providentia divina, ac ostenditur, omnia, & bona & mala, cadere sub ordinem providentiæ divinæ. 10) De vita beata. Quam ait consistere in cognitione Dei. 11) Soliloquiorum libri II. A. 387. Quorum posterior, tamen non est ad finem perductus. Scopus auctoris in libris hisce est, magis se magisque perficere in cognitione Dei & animæ suæ. 12) de Magistro. In quo scripto A. 389. ostendit, non esse verba hominum, quæ nos instruant, sed æternam veritatem, h. e. Iesum Christum, Verbum Dei, qui interius nos doceat omnem veritatem. 13) De immortalitate animæ. Liber hic est potius memoriale, quam completus liber. 14) De quantitate animæ. Hoc libro, qui scriptus fuit A. 388. probatur, animam humanam non esse extensam. Estque dialogus inter Euodium & Augustinum, iuxta vetustos quidem codices. 15) De Libero arbitrio libri III. Quorum primus Romæ fuit scriptus A. 387. duo reliqui in Africa circa annum 395. Docet in iis, originem mali proficisci a libero arbitrio. 16) De vera religione liber I. Scriptus circa annum 390. Ostenditque auctor excellentiam & requisita veræ religionis, nec aliam esse quam christianam, pariterque refutat errores aliarum religionum, & in primis manichæarum. 17) De Moribus ecclesiæ catholicæ & Manichæorum libri II. Scripti circa A. 387. Opponit nimirum horum mores illorum moribus, ac monstrat, quantum distent falsæ Manichæorum virtutes a veris virtutibus discipulorum Christi. 18) De Genesi contra Manichæos, libri II, Scripti circa A. 389. In quibus refutat vanas difficultates, quas Manichæi fecerant super tribus primis Geneseos capitulis. Hoc opus supra vires eius fuisse videtur, ait Rich. Simon in Hist. crit. V. T. l. 3. c. 9. 19) Regulæ tres. Ex hisce tantum potestrema est Augustini, sed scripta feminis, non viris, iudicibus *Riveto* Crit. S. I. 4. c. 11. Cave P. I. 170. & *Du Pin* 170. Et hæc ab *Holstenio* tribuitur Adelreido, abbati anglicano, qui floruit sec. XII. eiusque pars aliqua reperitur in operibus Anselmi. *Du Pin* 121. Secunda ab iudicatur Augustino etiam a I. Bona Cardinale Opp. P. 3. 197. 20)

De vita eremitica liber I. Qui an sit Augustini, ambiguum est. *Rivet. l. c. Gerb. in Patrol. 363. & Prefatiuncula* Indicis Operum horum.

Tomo II. Epistolæ, cum præfatione *Erasmi*. Inter quas spuria sunt epistola Augustini ad Cyrillum hierosol. & *Cyrilli* ad Augustinum: porro XVI. epistolæ Augustini ad Bonifacium & *Bonifacii* ad Augustinum, videlicet a 132. usque ad 197. inclusive: epistola 142. ad Demetriadem: epistola ad Iulianum (vel, secundum alios, Bonifacium) comitem: & una de viginti, quæ ducentis ac quadraginta duabus adiectæ sunt a Theologis Iovaniensibus. *Gerbard. Patrol. 364. Rivet. l. c. Cave 170.* In novissima editione operum Augustini distinctæ sunt eius Epistolæ in 4. classes, quarum prima continet epistolas ante episcopatum scriptas, ab anno videl. 386. ad annum 395. secunda eas, quas scripsit ab anno 396. ad annum 410. tertia eas, quas scripsit ab anno 411. usque ad finem vitæ suæ h. e. ad annum 430. & quarta eas, quarum tempus est ignotum, quamvis certum sit, scriptas esse a S. patre iam episcopo.

Tomo III. Dogmatica 1) de Doctrina christ. libri IV. qui sunt instar præfationis ad commentarios Augustini in Scripturam S. siquidem regulas continent & præcepta necessaria ad illius intelligentiam & explicationem. Coepi sunt A. 397. & continuati A. 426. 2) Locutionum libri VII. Scripti A. 419. Sunt hi libri tractatus criticus, in quo certæ quædam locutiones, quæ occurrunt in VII. primis V. Tti libris h. e. in libro Geneseos, Exodi, Levit. Num. Deuteron. Iosue & Iudicum, nec facile in aliis etiam deprehenduntur libris, explicantur. 3) de Fide & Symbolo liber I. Est oratio, habita in Concilio A. 393. In qua explicatur Symbolum apostolicum. 4) Enchiridion ad Laurentium. Scriptum post A. 420. In quo breviter ostenditur, quid credendum, quid sperandum, & quid amandum h. e. quomodo colendus sit Deus. *Laurentius* ille erat vir illustris romanus. 5) De Ecclesiasticis dogmatibus. Liber hic, iuxta *Elmenhorstium*, qui eum edidit cum notis A. 1614. est *Gennadii* massiliensis: at capita, quæ sequuntur 21. um usque ad 72. in MSs non extant, sed deprompta sunt ex epist. COELESTII pontif. ad Galliarum episcopos, & ex conciliis milevitano, africano & arauisicano II. Continet epitomen principalium dogmatum religionis. Sed auctor in doctrina de gratia & libero arbitrio adverstatur

Augu-

Augustino. *Rivus*. Crit. S. I. 4. c. 12. *Dn Pin* 242. 6) de Fide ad Petrum (diaconum.) Est Fulgentii ruspensis. *Rivus*. l. c. *Aff. P. II.* Apol. pro Mar. p. 368. *Dn Pin* 230. 7) De Trinitate libri XV. finiti A. 416. In quibus auctor subtiliter ratiocinatur de modis explicandi illud mysterium. 8) De Genesi ad litteram liber imperfectus. Scriptus A. 393. Est explicatio textus Geneseos a principio usque ad creationem hominis. Movet plures difficultates super singulis verbis, sibi que facit obiectiones; sed saepe non respondet, aut si respondet, non tamen satis accurate id agit. Scriptus est hic liber, contra Manichaeos ab Augustino nondum episcopo, quo ostenderet, historiam Geneseos, literaliter intellectam non esse absurdam & ridiculam, ut haeretici illi imaginabantur. *Dn Pin* 214. 4) De Genesi ad litteram libri XII. Coepti A. 401. & finiti A. 415. Explicat in iis historiam Geneseos, ab initio usque ad illa verba, ubi dicitur, quod homo fuerit eiectus e paradiso. Multas & hic movet quaestiones, nec tamen ad omnes respondet. Saepe etiam mysticum aut moralem affert sensum, qui non satis cum litterali convenit. 10) De Mirabilibus Scripturae S. libri III. Quorum primus continet mirabilia, quae recensentur in libris historicis V. T. secundus ea, quae narrantur in libris Prophetarum; tertius ea, quae memorantur in libris N. T. Sunt male scripti, & parvi usus. Auctor eorum non est Augustinus hipponensis, sed alius eiusdem nominis, & quidem cambrensis hibernus, qui, ut ex calculis eius patet, anno scriptis 657. *Cave* 172. *Dn Pin* 217. 11) De agone christiano. Hic liber eundem habet scopum, ac Enchiridion ad Laurentium. Docetur in eo, pugnandum esse cum diabolo, & hunc vinci posse refrenatione affectuum & obedientia erga Deum, in primis autem fide, & merito Christi. Deinde percurrit articulos Symboli, & haereses oppositas reiicit. 12) De Opere monachorum. Hic liber est egregia satyra contra monachos nonnullos, qui sub praetextu dicti Christi, *Non oportere nos esse sollicitos de crastino*, putabant, se esse exemptos ab omni labore, adeoque nihil aliud agebant, quam ut oserent, legerent, cantarent. Scriptus est circa annum 400. 13) De Spiritu & littera ad Marcellinum. Rationem denominationis huius libri, scripti A. 413. petiit Augustinus ex dicto Pauli 2. *Cor.* 3. 6. *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Occasio autem scribendi fuit quaestio Marcellini comitis, ex libris de Meritis & remissione peccatorum

catorum de prompta hac; Quomodo dixerit Augustinus, hominem auxilio gratiæ posse vivere sine peccato, cum tamen non extet exemplum ullius talis hominis? 14) De divinatione demonum. Ostenditur in hoc libro, quomodo nonnulla possint prædicere, quamvis sæpe fallant: & contra religionem christianam peccare, qui eos consulunt. Supponit autem, demones subtilissima habere corpora. Scriptus est hic liber inter annum 406. & 411. 15) De Spiritu & anima liber I. Est collectio locorum, ex pluribus auctoribus excerptorum, & tribuitur ab aliis Hagoni de S. Victore, ab aliis Algero leodiensi, monacho cisterciensi. *Cass.* 173. *De Pin.* 231. 16) Speculum Scripturæ S. Non est commentarius aut opus peculiare in Biblia, sed simplex collectio locorum Scripturæ S. utriusque Testamenti, qui præcepta de moribus continent. Augustinus quidem scripsit eiusmodi librum; sed an hic ipse sit ille, non liquet, maxime cum loca Scripturæ citentur ex versione Hieronymi: dubium autem non est, quin Augustinus usus fuerit antiqua. 17) Quæstiuncula de Trinitate. Sunt a quodam excerptæ ex Augustini de Trinitate libris. *Gerb. Patol.* 369. 18) De Benedictionibus Iacobi patriarchæ. Est fragmentum quæstionum *Alevisi* super Genesin, & reperitur etiam in tertio libro commentarii in Genesin, *Eucherio* lugdunensi tributi. *De Pin.* 217. 19) Sententiæ CCCLXXXIX. Collectæ sunt a *Prospero* aquitanico ex Augustino. Item Prosper etiam carmine hunc librum composuit. *Rivet.* l. 4. c. 12.

Tomo IV. Reliqua *tan didactica*, ut 1) De mendacio, ad Consentium, liber I. Scriptus A. 395. In quo negat, licitum esse aliquod mendacium, supponens, omne mendacium esse malum. 2) Contra mendacium, ad eund. Liber hic scriptus est A. 420. ad quæstionem Consentii, Annon liceat uti mendacio ad detegendum Priscillianistas, qui errorem suum mendacio & horribilibus execrationibus obtegebant. Augustinus autem utrumque improbat, videlicet nefariam Priscillianistarum praxin, & improbum Catholicorum nonnullorum, homines illius sectæ illicito medio detegere studentium, zelum. Interim in Retractationum libris faterur S. Augustinus, libros istos de Mendacio esse difficiles ac intricatos, seque illos voluisse suppressere. 9) De fide & operibus liber I. Scriptus A. 413. In quo profligat nonnullos errores, (vide *Alia tradit.* A.

1688. p. 620.) deprehensos in libris sibi transmissis, videl. 1. Quosvis ad baptismum, sine examine, admittendos esse, qui eum desiderent. 2. Iisdem proponenda tantum esse dogmata fidei, non vero præcepta morum. 3. Fidelem baptizatum, in quocunque moriatur statu, & quantumcunque crimen perpetraverit, salvatum iri, dummodo per ignem transeat. 4) Quæstionum (in Pentateuchum) libri VII. Scripti eodem tempore, quo Locutionum libri VII. Ideo autem illos appellavit *Quæstionum libros*, quoniam ea, quæ ibi disputantur, magis quærenda proposuit, quam quæ sita dissolvit: quamvis multo plura in eis ita sint pertractata, ut possint etiam soluta & exposita non immerito iudicari. 5) Quæstionum evangelicarum libri II. Sunt quædam expositiones locorum evangelii secundum Matthæum & Lucam, ad interrogationes non neminis ex tempore datæ, circa A. 400. 9) Quæstionum evangelicarum secundum Matthæum liber I. Qua occasione, ait *Erasmus* in Censura, fragmentum hoc revulsum sit a ceteris, non satis liquet. Stilus tamen & res congruunt Augustino, licet in libris Retractationum eius non meminerit. 7) De Consensu evangelistarum libri IV. Opus hoc magna cura & multo labore scriptum fuit circa A. 400. 8) LXXXII. Quæstionum liber I. Natales suos debet anno 388. 9) XXI. Sententiarum liber I. A studioso quodam ex variis auctoribus, in primis autem Augustino, temere, nulloque ordine congestus. Ac sententiæ siue materiæ maximam partem sunt philosophicæ. 10) De diversis Qq. ad Simplicianum libri II. Sunt hi omnium primi, quos scripsit Augustinus episcopus. *Simplicianus* autem erat episcopus mediolanensis, Ambrosii successor. 11) De VIII. *Dilectis* Qq. liber I. Scriptus inter annum 421. & 427. *Dilectus* hic erat Tribunus in Africa. 12) Quæstionum LXV. Dialogus. Qq. hæc, propositæ ab Orosio, concinniores habent ordinem, quam XXI illæ n. 9. magisque theologicam materiam. Ex variis autem locis sunt depromptæ, primæ XII. e tractatu de Dei trinitate & unitate, qui auctori nostro falso tribuitur, nonnullæ e libro Augustini super Genesin, maxima pars ex *Eusebio*. 13) Quæstionum V. & N. T. liber I. Qui vulgo tribuitur *Hilario* diacono. Vide *Caveum* p. 173. & *Rivetum* Crit. S. l. 4. c. 13. Sed *Du Pinus* existimat, eas non esse unius auctoris. p. 218. 14) De cura pro mortuis gerenda, ad Paulinum, liber I. Scriptus

ptus est ad respondendum quaestioni *Paulini*, episcopi nolani, proposita A. 421. An iuuet mortuum, sepultum esse in ecclesia alicuius martyris? 15) De catechizandis rudibus. Liber hic, scriptus ad instantiam *Deogracias*, diaconi carthaginienfis, anno præter propter 400. monstrat, difficilius esse, quam vulgo creditur, bene docere religionem: et modum, quo olim docebatur, nobiliorem fuisse & ampliorem eo, qui Augustini tempore obtinebat. Nimirum docet Augustinus: 1. instructionem perfectam initium debere ducere a creatione mundi, & subsistere in tempore præsentis ecclesiæ. 2. Omnia transferenda esse ad caritatem, & annitendum, ut is, qui docetur, credat, quod ipsi dicitur, ut speret, quod credit, et amet, quod sperat. 3. Aliter agendum esse cum eruditis, aliter cum idiotis. 4. Patefacit ea, quæ solent creare fastidium auditoribus, & remedia contra id mali suppeditat. 5. Proponit, exemplorum loco, duos sermones eiusmodi informationis, alterum longiorem, breviorum alterum. 16) De incarnatione Verbi libri II. Extracti hi sunt ut plurimum ex libris *Origenis* de Principiis, & auctor ipsum allegat Augustinum. *Cæc.* 173. *Dn Pin.* 242. 17) De trinitate & unitate Dei. Hic liber excerptus est ex scriptis Augustini tam genuinis, quam supposititiis. 18) De essentia divinitatis. Neque hic liber est Augustini, tribuitur autem modo *Ambrosio*, modo *Hieronymo*, modo *Anselmo*, modo *Bonaventura*, & nonnulla ex libro quodam *Eucherii* petita sunt. 19) De fide rerum invisibilium. Libellus hic ab aliis inter genuinos Augustini libros habetur, atque ita post annum 399. scriptus fuerit; ab aliis, & quidem *Erasmo* & *Leuaniensibus*, inter supposititios numeratur. *Dn Pin.* 223. Docetur autem in eo, credere nos multas res, quas non videmus, e. g. benevolentiam & amicitiam alterius: atque inde sequi, quod, qui tollit fidem, quæ nos credere facit res invisibiles, plane evertat societatem humanam. 20) De substantia dilectionis. Liber hic compositus est e duobus parvis tractatibus, qui reperiuntur inter opera *Hugonis* de S. Victore. *Dn Pin.* 231. 21) De continentia liber I. Est sermo in Ps. 141, 3. 4. *Componere, Iehova, observa os meum.* Quo docetur, veram continentiam consistere in dominio affectuum, & ad vincendum eos necessariam esse gratiam. Taxantur & superbi, qui sua excusant peccata, & in primis Manichæi, qui culpam peccati attribuunt malæ, quæ in ipsis sit, naturæ. *Erasmus* quidem ab-

abiudicat hunc librum Augustino; sed *Beilarminus*, Patres *benedictini parisi.* & *Dn Pinus* p. 224. adiudicant. Et iuxta hosce habitus est sermo ille anno præter propter 395. 22) De patientia liber I. Etiam hic est tractatus, habitus, si Augustini est, (ceu credunt prædicti scriptores, reclamante rursus *Erasmo*) circa annum 418. *Dn Pin* 229. 23) De bono viduitatis, ad Iulianam. Si & hæc epistola Augustini est, uti contra *Erasmum* cum *Beilarm.* & *Benedictinis parisi.* contendit *Dn Pin* p. 226. scripta fuit A. 414. atque in ea docetur, statum virginitatis præferendum esse maritali; neque tamen condemnantur nuptiæ vel secundæ, vel tertiæ. Statuit quidem auctor, magnum crimen esse, si quis post votum virginitatis animum applicet ad nuptias, & sponsalia ineat, hæc tamen bona esse asserit & valide contracta, nec habenda pro adulteriis. 24) De vera & falsa pœnitentia. Liber hic non est Augustini, quamvis sub eius nomine transcriptus sit in Decreta & Sententias, & allegatus a *Petro blesensi.* *Dn Pin* 232. *Nat. Alexander* (in *Veielii* Dissert. isag. 151.) 25) De salutaribus documentis Exhortatio. Neque hic liber est Augustini, sed, ex *Cavei* sententia p. 173. Paulini aquileiensis. 26) De amicitia. Et hic est supposititius, nihilque aliud, quam epitome trium *Alredi* abbatis rievallensis eodem de argumento librorum, ab otioso quodam facta. *Hüfsmann.* Patrol. c. 5. p. 1060. *Cave* 173. 27) De sermone Domini in monte libri II. Scripti circa annum 393. & continentes præcepta & considerationes morales, quæ extant in sermone Domini, relato apud *Matth.* c. 5. 6. & 7. Et in secundo libro explicatur Oratio dominica. *Dn Pin* 216. 28) Expositionis epistolæ Pauli ad Rom. inchoatæ liber I. Scriptus circa annum 394. Atque hic liber versatur in expositione salutis, quæ exstat sub initium epistolæ ad Rom. Vnde colligere licet, quam amplius evasisset hic commentarius, si fuisset continuatus: at vero operis difficultas & amplitudo effecit, ut Augustinus manum inde retraheret. 29) Expositionis quarundam propositionum ex epist. ad Rom. liber. I. Scriptus eodem, quo prior, tempore, ad quaestiones a non nemine propositas. Quod si incautius interdum loquitur, quasi videlicet initium fidei sit ab homine, & non a gratia Christi, sciendum est, ipsum Augustinum talia postea retractasse. 30) Expositionis epistolæ Pauli ad Galatas liber I. Scriptus circa idem ferre tempus. Atque in eo explicatur textus, sine longis dig-

gressionibus. 31) Annotationum in Iob liber I. Est explicatio literalis textus Iobi, sed opus valde imperfectum: nam Augustinus notas illas adscripsit margini textus, alii autem inde excerpserunt; & quidem nonnunquam minus accurate, dum notas quasdam iunxerunt illis textus, verbis, ad quæ plane non pertinent.

Tomo V. XXII. libri de Civitate Dei, cum comment. Io. Ludov. *Vivis*. Quibus præmittitur Vivis epistola dedicatoria ad HENRICVM VIII. Angliæ Regem, cum eiusdem responforia. In qua non dicitur, uti quidem referunt Ephemerides quædam ad d. 15. Martii anni 1666. ipsum accipere Commentarios istos ut gratissimum munus omnium, quæ sibi offerri possent, sed gratos sibi illos effecisse, ut prorsus dubitet, cui potissimum gratulari debeat, Vivine, cuius tam erudito labore tam egregium opus absolutum sit, an Augustino, qui diu mutilus & obscurus ex densissimis tandem tenebris luci datus, & pristina restitutus sit integritati, an toti posteritati, cui hæ commentationes ingenti futuræ essent fructui. 2) Præfatio, in qua Vives operis huius, sibi ab Erasmo demandati, recenset difficultatem & utilitatem. 3) Aliæ Præfationes duæ, quarum una agit de veteribus interpretibus huius operis, altera de Gothis, quid hominum fuerint, & quo Romam ceperint modo. 4) *Augustini* in libros de Civitate Dei ex ipsius Retractionum libro II. argumentum. Nimirum scripsit hos libros Augustinus contra paganos, qui capta ab ALARICO Gothorum rege Roma, culpam calamitatis in christianam religionem transferebant, adeoque V. primis libb. refellit eos, qui deorum cultum ad felicitatem terrenam necessarium, V. sequentibus eos, qui deorum cultum propter vitam post mortem futuram utilem statuebant: reliquis XII. autem veritatem religionis christianæ asserit, ita ut in iis utramque civitatem, mundi videlicet & Dei, iuxta earum ortum, progressum & finem describat. Ipsum autem opus titulum a meliore accepit parte, Monarchisque CAROLO M. CAROLO V. & HENRICO VIII. in deliciis fuit, & unum ex operibus Augustini, si *Vivem* audire volumus, legendum est philologo. De eodem vid. Oct. *Ferrarius* Oper. var. T. I. 261. *Du Pin* 237. *Cron.* Exercit. I. de libr. scriptor. opt. 4. & *Methodor.* T. III. 376. Quædam tamen in eo sunt assuta, quæ aliena videntur. *Rivet.* Crit. S. I. 4. c. 13. *Hülsem.* Patrol. c. 5. §. 3. p. 1061. Prodiit hoc opus Augustini seorsum cum Vivis Commentariis

tariis Basileæ 1522. Parisiis 1555. & Hamburgi 1661. 4. sed hæc ultima editio vitius scatet typographicis; & in editione Augustini, quam curarunt Lovanienses, Vivis commentarii, ut fertur, a Censoribus romanis castrati sunt, plurimique illorum loci, rigidis Pontificiis minus grati, inclemente manu abscissi: nec mirum, quia Index expurgatorius Annotationes istas, nisi expurgentur, legi prohibuit. *Gren.* Animadvers. P. XVII. 79. & T. II. Methodor. 206. *Wharton* in append. ad Caveum 130. Vide tamen etiam *Sainjore* Biblioth. crit. T. I. 261. Scripsit etiam Casp. *Barthius*, notante *Zeisoldo* ad Schraderi Biblioth. P. I. Z 3. Commentarios, eosque prolixos, in Augustinum de C. D. & Leon. *Coquans* Notas, sed illi lucem non adspexerunt.

Tomo VI. Polemica, videl. 1) De Hæresibus, ad Quodvult-deum diaconum, liber I. Scriptus A. 428. In quo initium fit a Simonianis, & finis in Pelagianis, adeoque recensentur 88. Hæreses. Altera pars huius libri debebat agere de eo, quid sit hæresis; sed ob magnam difficultatem auctor tractationem istam, quæ potius recensionem hæresium antecedere debebat, omisit. Duæ ultimæ hæreses, Nestoriana & Eutychiana, ab aliquo adiectæ sunt. *Rivst.* l. 4. c. 14. 2) De V. hæresibus Oratio. Est sermo contra V. species hostium christiani nominis, nempe Paganos, Iudæos, Manichæos, Sabellianos & Arianos, tempore habitus illo, quo arianismus dominio gaudebat in Africa, ceu patet ex cap. 6. & 7. adeoque Augustinum non habet auctorem. *Dn Pin* 241. 3) Concio ad catechumenos contra Iudæos, Paganos & Arianos. Hæc ipsa quoque eiusdem & temporis est & auctoris. *Dn Pin* 242. 4) Oratio adversus iudæos. In qua probat Augustinus ex prophetiis, legem iudæorum debuisse habere finem, & mutari in legem novam, ac iudæos reiici, inque ipsorum locum vocari & assumi gentes. 5) De altercatione ecclesiæ & synagogæ Dialogus. Est opus alicuius iuris studiosi, qui se voluit exercere per processum, quem faciat Ecclesia contra Synagogam. 6) De utilitate credendi, ad *Honoratum*, liber I. Scriptus A. 391. eum in finem, ut Honoratum, amicum suum, ab errore Manichæorum liberaret & retraheret, qui ei spem fecerant monstrandi veritatem, sine auctoritate, per rationis lumen, atque adeo solo hoc medio eum deducendi ad Dei notitiam, liberandique ab omni errorum forte. Docet igitur Augu-

stinus, necessarium esse, ut quis credat, antequam rem scientia complectatur. *De Pin* 237. 7) Contra epistolam manichæi, quam vocant Fundamenti, liber I. Scriptus circa annum 397. In quo ostendit, manichæum, promittendo veritatem absque auctoritate, non proferre nisi falsa & absurda. 8) De duabus animabus, contra Manichæos. Hic liber scriptus est post priorem illum de Utilitate credendi, & quidem contra aliquem errorem principalem istorum hæreticorum, qui erat, duas esse in homine animas, bonam videlicet, quæ sit a Deo, & a qua omne bonum proveniat, ac malam, quæ sit a natura tenebrarum, carniq; propria: & quæ sit causa omnium errorum & malorum, quæ homo committit. 9) Contra *Fortunatum* quendam, Manichæorum presbyterum. Scriptum hoc est disputatio, habita Hippone Augustinum inter & Fortunatum A. 392. d. 26. Augusti & seq. de natura & origine mali: in qua Augustinus contra manichæum illum asserit, malum provenire ex abusu liberi arbitrii. Primo die manichæus satis bene se defendit, sed altero non potuit respondere ad obiectiones Augustini, prætendens, sese circa illas collaturum cum viris sectæ suæ primariis: sed ita confusus, mox urbe excessit. 10) Contra *Adimantum*, manichæi discipulum. In hoc libro, scripto A. 394. respondet obiectionibus Adimanti, eius libris comprehensis, de contradictionibus, quæ reperiantur in libris V. & N. T. atque ita concilat apparentes illas contradictiones. 11) Contra *Faustum* manichæum libri 33. Huic operi, quod inter omnia alia contra Manichæos eminet, manum admovit Augustinus A. 400. idque divisum est in 33. Disputationes, in quibus proferuntur verba istius manichæi contra V. & N. T. cum solida eorum refutatione. 12) De actis cum *Felice* manichæo libri II. Disputatio hæc habita fuit Hippone per triiduum mense Decembri A. 404. sed non nisi secundi & tertii diei Acta exstant. Ac tandem manichæus ille se convertit, & anathematizavit, ut ecclesiastico utar verbo, sectæ suæ principem. Neque hoc opus tam scriptum fuit ab Augustino ipso, quam excerptum a notariis. *Gerhard. Patrol.* 379. 13) Contra *Secundinum* manichæum liber I. In quo Augustinus respondet ad epistolam Secundini, quæ & hic præmittitur, adhortantis eum, ne amplius aggrederetur Manichæos, cum ipse eorum fuerit sectæ, seque ad eam pertraxerit. Augustinus igitur rationem reddit suæ conversionis.

tionis, & non nullos Manichæorum errores Secundino detegit. 14) De natura boni, contra Manichæos, liber I. Scriptus A. 404. In quo monstrat, Deum esse immutabilem, & creasse omnes essentias spirituales & corporales, quæ sua natura sunt bonæ: nec malum aliunde nasci, quam ex abusu liberi arbitrii; Manichæos autem malum reputare, quod bonum, & bonum, quod malum est. 15) De fide, contra Manichæos. Hic liber non est Augustini, *Gerhard. Patrol. p. 379.* sed *Enodii*, uzalensis in Africa episcopi, testibus *De Pinio p. 242.* & *Caves 173.* 16) Contra adversarium Legis & Prophetarum libri II. h. e. contra aliquem hæreticum Manichæis peiorem, qui in scripto quodam haud dubitabat negare, Deum fecisse mundum, & dedisse legem. 17) Contra Priscillianistas & Origenistas, ad Orosium liber I. Scriptus A. 415. Quo *Orosius* consulebat Augustinum de impietatibus Priscillianistarum, & non nullis discipulorum *Origenis* erroribus. Augustinus igitur hoc in libello reliquit sequentes errores: 1. animam humanam esse divinæ naturæ. 2. cruciatus dæmonum & hominum damnatorum habituros finem. 3. regnum Christi non fore æternum. 4. animas & angelos purificari in hoc mundo. 5. astra esse animata. 6. angelos peccare. 18) Contra sermonem Arianorum liber I. Scriptus A. 418. Nimirum in illo Ariani sermone, qui huic Augustini scripto præmissus est, continebantur multæ obiectiones contra divinitatem Filii & Spiritus S. 19) Contra *Maximinum*, Arianorum episcopum, libri III. Quorum primus exhibet colloquium s. disputationem Maximinum inter & Augustinum, habitam Hippone A. 428. reliqui duo solutionem posteriorum Maximini argumentorum, de quibus gloriabatur hæreticus, quod os obturasset Augustino, quippe quo in disputatione fuerat loquentior. 20) Contra *Felicianum*, arianum, de unitate Trinitatis, ad Optatum, liber I. Hunc librum, siue dialogum inter Felicianum & Augustinum, Augustini esse, negant *Erasmus*, & *De Pin* 242. affirmante *Bellarmino*. 21) De bono coniugali, contra *Iovinianum* liber I. In quo ostendit, coniunctionem maris & feminæ esse omnium antiquissimam & maxime naturalem, & quatuor coniugii bona siue commoda dari, 1. societatem duorum sexuum. 2. procreationem sobolis. 3. moderatum veneris usum, ex consideratione infantum, qui sunt nascituri. 4. mutuam inter coniuges fidem. Concludit tandem, coniugium esse in se bonum, sed unum

num ex illis bonis, quæ non debent expeti, quam maioris boni obtinendi, & magni mali evitandi causa. 22) De sancta virginitate liber I. Hic & præcedens scripti sunt A. 401. Et in hoc quidem probare conatur Augustinus, virginitatem esse unum ex donis Dei excellentissimis, & humilitatem ad eius conservationem esse necessariam. Excellentiam virginum Deo consecratarum extollit exemplo B. *Maria* virginis, & tam eos refutat, qui condemnant nuptias, quam alios, qui eas æquiparant cœlibatui, quem tamen non præcepti, sed consilii esse affirmat. 23. De adulterinis coniugiis, ad Pollentium, libri II. *Pollentius*, ad quem hi libri A. 419. fuere scripti, credebat, licitum esse marito, non modo dimittere adulteram, sed & loco eius ducere aliam. Sed Augustinus, ex *Matth.* 19, 9. ac *1. Cor.* 7, 39. contrarium probare laborat, videlicet post divortium non magis viro aliam licere ducere in uxorem, quam adulteræ, nubere alii. Libros hosce notis illustravit Io. *Schilterus*. 24) De Epicureis & Stoicis tractatus. 25. De eo, quod dictum est *Mosi* Ex. 3, 14. *Ego sum, qui sum*, tractatus. Hic & præcedens tractatus siue sermones sunt supposititii, vel saltem dubii. *Hülsem. Patrol. c. 5. p. 1061. Rivet. p. 429.*

Tomo VII. reliqua Polemicorum, utpote 1) Contra partem *Donati*, Psalmus, seu Oratio soluta, quam Augustinus fecit verbis & terminis popularibus, ut statum controversiæ Catholicos inter & Donatistas rudibus proponeret: ac sub finem Donatistas inuitat ad pacem cum Catholicis. Alii negant hoc scriptum ab Augustino profectum esse. *Hülsem. Patrol. c. 5. p. 1062.* 2) Contra epistolam *Parmeniani* libri III. compositi A. 400. In quibus refutatur epistola *Parmeniani*, successoris *Donati* in sede carthaginiensi, ad *Tychonium* scripta, qua eum reprehendit, quod prædicaret, ecclesiam toto orbe esse diffusam, cum hæc, ex schismatici *Parmeniani* sententia, contaminata esset per communionem cum lapsis. 3) Contra litteras *Petilianæ*, cirthenfis episcopi, donatistæ, libri III. Primus liber potius est epistola ad Ecclesiam, scripta circa A. 400. in qua refutatur prima pars epistolæ *Petilianæ*: in secundo articulatim refutatur integra *Petilianæ* epistola: tertius oppositus est responsioni *Petilianæ* ad Augustini epistolam illam, quæ primus huius operis liber dicitur. Duo autem hi posteriores libri scripti sunt A. 402. 4) Contra *Cresconium* grammaticum libri

libri 4. Exarati circa annum 406. Grammaticus ille stabat a partibus Donatistarum, & defenderat Petilianum, contra primum Augustini scriptum. Eum igitur refutat Augustinus tribus libris, retorquendo contra ipsum omnia, quæ attulerat, argumenta, & in quarto eidem opponit negotium Maximinianistarum. 5) Contra Gaudenti, Donatistarum episcopi, epistolam libri II. Scripti A. 420. In primo responder Augustinus ad binas Gaudentii epistolas ad Dulcitium perscriptas, ac defendit rigorem contra Donatistas exercitum: in secundo ad Gaudentii eiusdem scriptum, quod vulgaverat contra primum illum Augustini librum. 6) De baptismo contra Donatistas libri VII. Scripti circa annum 400. In quibus refutat Donatistas, qui errorem suum de rebaptizandis iis, qui essent ab hæretico baptizati, palliabant auctoritate S. Cypriani. Augustinus igitur ostendit, sanctum illum patrem, si faveret illorum errori, vita tamen & doctrina sua ipsorum schisma condemnare. Immo etiam rationes prostermit, quibus Cyprianus eiusque Collegæ utebantur ad probandam iterandi hæreticorum baptismi necessitatem. De unico baptismo contra *Petilianum* liber I. Scriptus post Disputationem carthaginiensem. Primaria, quæ in hoc libro tractatur, quæstio, est de valore baptismi ab hæretico collati. 8) De unitate ecclesiæ contra *Petilianum* donatistæ epistolam liber I. Liber hic est epistola, scripta ab Augustino [uti contra Patres benedictinos parisienses, de eo dubitantes, statuit *De Pto* p. 243] ad fratres suæ dispensationis, seu Catholicos A. 402. contra Petilianum, constantinensem Donatistarum episcopum, in qua ostendit, veram Ecclesiam a suis stare partibus, enæque notas & indicat, & Catholicorum, non vero Donatistarum cunctis convenire docet. 9) Breviculus collationum cum Donatistis. Scriptus A. 412. de eo, quod dictum est in Collatione carthaginiensi trium dierum. 10) Post Collationem contra Donatistas liber I. In quo Donatistis ostendere laborat, ipsos ab episcopis suis delatos esse & seductos, respondetque ad effugia, quibus utebantur adversus Marcellini sententiam. Scriptus est A. 413. 11) Super gestis cum *Emerito* Donatistarum episcopo Sermo. Habitus Cæsareæ in Mauritania, ut Emeritum, in quem ibi inciderat, reduceret ad communionem Ecclesiæ. 12) De gestis cum *Emerito* liber I. Cum Augustinus nihil apud Emeritum efficeret sermone suo, inquit cum eo in prædicta

Cæsarea d. 20. Septembr. A. 413. aut 418. [nam MSS. hic dissentiunt] collationem s. colloquium de eo, quod tractatum est in Collatione carthaginiensi, eumque per consequens valde urisit querelis Maximinianistarum, ita ut nihil amplius posset respondere. 13) Contra *Fulgentium* donatistam liber I. Falso tribuitur Augustino, prout demonstrat *Dn Pto* p. 248. 14) De peccatorum meritis & remissione, ad *Marcellinum*, libri 3. Scripti A. 412. ut responderet ad quaestiones & controversias Pelagianorum, ipsi a Marcellino comite transmissas. In primis docet, necessarium esse baptismum infantum ad remittendum peccatum originis, & necessariam gratiam Christi, qui nos iustificet, quamvis non ita perfecte possimus implere legem Dei, ut non habeamus necesse dicere: *Remitte nobis debita nostra*. 15) De natura & gratia contra Pelagianos liber I. In quo, scripto A. 414. respondet ad librum Pelagii, a duobus religiosis, *Timotheo* & *Iacobo*, secum communicatum, ac defendit necessitatem gratiae Christi, ita tamen, ut naturae, quae per gratiam liberatur, atque ab ea dirigitur, nulla fiat iniuria. Parcit autem adhuc dum nomini Pelagii aequae, ut in priore scripto. 16) De gratia Christi contra *Pelagium* & *Celestium* libri II. Scripti A. 418. In quibus ostenditur, *Pelagium* coram Albino, Piniano, & Melania, *Celestium* coram ZOSIMO Pont. rom. necessitatem gratiae Christi confitentes, simulatores fuisse. 17) De nuptiis & concupiscentia ad *Valerium* comitem libri II. Quorum prior scriptus est A. 418. posterior A. 419. In priore respondet Augustinus ad hanc Pelagianorum objectionem: Si concupiscentia est malum aliquod & effectus peccati, & omnes infantes nascuntur in peccato, quomodo probari potest coniugium, quod est effectus & scaturigo huius peccati? In posteriore refutat *Iulianum*, episcopum italicum, qui quatuor libros scripserat contra priorem illum Augustini librum, quorum excerpta aliqua ad manus hipponensis episcopi pervenerunt. 18) Contra duas epistolas Pelagianorum: ad Bonifacium libri IV. Eas BONIFACIUS R. P. transmisit Augustino, & altera quidem scripta erat a *Iuliano* pelagiano ad Bonifacium, altera ab *id.* eiusd. sectae episcopo Thessalonicam. 19) Contra *Iulianum* pelagianum libri VI. Scripti circa annum 424. postquam Augustinus integros quatuor Iuliani accepit, & animadvertit, excerpta eorum, quae antea ad ipsum pervenerant, non satis fideliter facta esse.

Opponit ibi testimonia SS. Patrum, in communione ecclesie demortuorum, calumniis Iuliani, & in specie agit de peccato originis, de concupiscentia, de falsitate virtutum ethnicorum, de necessitate baptismi & gratie. 20) De anima & eius origine libri IV. Scripti A. 419. contra *Victoris*, alias dicti *Vincensii*, presbyteri caesariensis mauritani, libros II. Augustino oppositos, in quibus statuebat, nihil facilius esse, quam animae originem determinare, videlicet, creari illam a Deo. 21) De Prædestinatione & gratia liber I. Non est Augustini, ut præter alios probant *Beilarm.* de Scriptis eccles. p. 104. *Vossius* Hist. pelag. l. 1. c. 16. & *Gerhard.* Patrol. p. 382. neque etiam Fulgentii, ut contra Raynaudum probat *De Pin* Tomo V. p. 31. 22) *Prosperi* epistola (alias in Tomo Epistolarum 257. vel 277.) ad Augustinum de reliquiis pelagianæ hæreseos. 23) *Hilarii* [non arelatensis, sed syracusani, cum Prospero facientis, qui e Galliis ad Augustinum scripsit. *Acta erud.* A. 1713. 245.] epistola [numero 226. vel 278.] ad eundem eadem de materia. Dux istæ epistolæ scriptæ sunt A. 429. post promotionem Hilarii ad episcopatum arelatensem. 24) De prædestinatione sanctorum, & dono [non bono] perseverantiæ libri II. *Acta erud.* l. c. Sunt epistolæ scriptæ anno eodem ad Prosperum illum & Hilarium: in quibus docet Augustinus, fidem ac perseverantiam esse donum Dei, ac fidei perseverantis intuitu prædestinationem esse factam. 25) De prædestinatione Dei. Liber hic nec stilo, nec doctrina conformis est Augustino. *Beilarm.* p. 104. *Vossius* l. c. 26) De gratia & libero arbitrio ad *Valentinum* liber I. Scriptus A. 427. occasione controversiæ ortæ apud monachos adrametinos, quorum aliqui se gratiam defendebant, ut negarent hominis liberum arbitrium; alii autem defendendo liberum arbitrium, gratiæ vim inferebant, supponentes, dari gratiam iuxta merita. Hunc errorem itaque evertere laborat Augustinus, docens, initium fidei & bonæ voluntatis esse effectum gratiæ. 27) Ad eundem de correptione & gratia liber. In quo respondet Augustinus ad objectionem hanc quorundam ex illis monachis: Si quis non potest facere bonum sine divina gratia, nemo erit reprehendendus aut corrigendus, quoniam non est in ipsis viribus, ut faciat bonum, cum gratia ipsum deficiat, neque eam possit mereri. Nimirum ostendit, 1. fieri posse, ut Deus illius, qui reprehenditur, cor tangat: 2. eps, qui peccant,

sponte sua peccare, nec coacte; neque etiam conqueri posse de gratia sibi non collata, cum Deus eam debeat nemini. 28) Ad articulos sibi falso impositos responsio. *Fulgentio & Bellarmino* testibus hæc responsio *Prosperi* est; *Martinus Chemnitzius* autem P. I. Loc. c. 8. de causa peccati p. 157. putat, Augustinum capita responsionum consignasse. 29) Contra Pelagianos *Hypognosticon* (i. e. *Subnotationum*) libri VI. Neque hi sunt Augustini, utiles tamen, & eruditi, ac vetusti auctoris, ait post *Erasmum Bellarminum* p. 104. *De Rimo* cum quodam Patrum benedictinorum, qui editionem curarunt Augustini, & *Seraphino Piccinardo*, ordinis Prædicatorum, eostribuit *Mario Mercatori*. p. 256. *Vossius* l. c. notat, ecclesiam lugdunensem eos non vocare *Hypognosticon*, sed *Tropæum*, hoc est, Memoriale, eo quod paucis in memoriam revocent, quæcunque apud Augustinum fuisse adversus Pelagium & Celestium differuntur. Et quidem de V. Qq. inibi disputatur, negaturque contra illos, 1. Adamum, si peccasset, sine non peccasset, moriturum fuisse. 2. Peccatum eius nemini, nisi soli nocuisse ipsi. 3. Posse hominem per liberum arbitrium, tanquam per se, sibi sufficienter implere, quod velit: vel etiam meritis operum a Deo gratiam unicuique dari. 4. Libidinem naturale esse bonum, nec in ea esse, quod pudeat. 5. Parvulos baptizatorum filios non trahere originale peccatum, neque perdituros vitam æternam, si sine sacramento baptismi ex hac vita migraverint. Liber sextus a reliquo corpore seiungendus est, utpote nec auctoris, nec commatis eisdem. 30) De perfectione iustitiæ contra *Celestium* liber I. Scriptus circa A. 418. in eoque respondet ad obiectiones Celestii, propositas sub nomine Definitionum contra opinionem Catholicorum, defendentium, quod nec fuerit, nec futurus sit homo, qui pervenerit ad tantam perfectionem, ut nunquam offenderit Deum. Augustinus igitur demonstrat, tantam perfectionem ne quidem sanctis Dei hominibus competiisse; multo igitur minus solis liberi arbitrii viribus homines eo ascendere posse.

Tomo IX. Enarrationes in *psalmos mysticos*. Dicendum potius, *mystica*, quippe quæ non literalem, sed mysticum & moralem psalmorum expositionem tradunt. Augustinus non ordine continuo eos tractavit, sed diversis temporibus, quibus vel presbyter erat, vel episcopus, & diverso modo. Quædam enarrationes in
musæo

misero suo concepit & scripsit, quasdam prædicavit. Et in hoc dictionis genere, ait *Erasmus* in præfatione, multa dantur aurbus imperitz promiscuæque multitudinis. Enarrationibus hisce in nostra editione præmittitur Præfatio alicuius recentioris, quam excipit Augustini in librum Psalmorum prologus. Apud *Blount* p. 272. legitur, Augustinum nostrum nunquam infelicius in scripturis S. versatum esse, quam in Psalmorum enarratione: & *Sixtus* sen. Bibl. S. I. 4. p. 257. notat, *Hieronymum* in epp. ad Augustinum desiderasse in hisce enarrationibus explicationem iuxta hebraicæ veritatis puritatem, & græcorum expositorum, suamque ipsius sententiam: nam genus expositionis ubique allegoricum duntaxat esse, & morale. Videantur etiam *Du Pin* 218. *Cave* 171. *Gerhard*, Patol. 384. & *Sainjors* Biblioth. crit. T. III. 467.

Tomo IX. farrago quasdam rerum, videlicet tractatus in N. T. opuscula quasdam inflammantia affectum pietatis, & concionalia de variis argumentis. Sunt autem 1) In euangelium *Ioannis* Tractatus 124. dicti, ut videtur, A. 416. & 417. Sed præfatio incerti est auctoris. *Cocens* in Censura 361. 2) In epistolam (primam) *Ioannis* expositio, sive Tractatus X. Quibus, post festum paschale habitis, interruptit conciones illas in eiusdem *Ioannis* euangelium. 3) In *Apocalypsin* *Ioannis* Homiliz XIX. Sunt epitome notarum in *Apocalypsin*, excerptarum ex Commentariis non *Tichonii* donatitzæ, sed *Victorini*, *Primasii*, & *Bede*, & dispositarum in forma Tractatuum seu sermonum. *Du Pin* 218. 4) Meditationum liber I. Complures earum tribuuntur S. Anselmo, tribuendæ potius, ex *Du Pin*i sententia p. 231. *Ioanni* abbati fescampensi, qui vixit sæc. XI. tempore HENRICI III. Imp. 5) Meditationum liber alius, seu de diligendo Deo. Liber est pius & eruditus, iudicio *Erasmi*: quamquam phrasis plurimum discrepet ab augustiniana. At Patres *benedictini* parisienses utrumque Meditationum librum Bernharðo recentiore esse volunt. 6) Soliloquiorum animæ ad Deum liber I. Compositus ex locis Soliloquiorum & Meditationum S. Augustini, nec non ex libris *Hugonis* de S. Victore. In eodem reperies saput I. Concilii IV. lateranensis, habiti A. 1198. *Du Pin* 231. 7) Manuale. Confectum est ex operibus *Anselmi*, *Bernharði*, *Hugonis* de S. Victore, & *Alcuini*, nec non *Augustini*, *Cypriani*, *Gregorii*, & *Isidori* hispalensis. *Du Pin* ibid. 8) De triplici habitaculo. Videli-

cet summo, imo, & medio: quorum summum Regnum Dei vel colorum dicitur, imum Infernus, medium Mundus præsens, vel orbis terrarum. Et hunc librum pius & otiosus quidam, non tamen Augustinus confarcinavit. 9) *Scala paradisi*. Constans 4. gradibus, qui sunt: Lectio, Meditatio, Oratio, Contemplatio. Sub finem quoque ostenditur, 4. esse causas retrahentes nos ab his 4. gradibus. Neque hic liber est vel Augustini, vel Bernhardi, quamvis in huius etiam operibus reperiatur, sed *Guidonis* carmelitæ, qui vixit sec. XIV. *Dn Pin* 231. 10) *De XII. abusuum gradibus*. Quorum primus est, si sine bonis operibus sapiens & prædicator fuerit: secundus, si senex sine religione: tertius, si adolescens sine obedientia: quartus, si dives sine elemosyna: quintus, si femina sine pudicitia: sextus, si dominus sine virtute, h. e. animi interiore fortitudine: septimus, si christianus contentiosus: octavus, si pauper superbus: nonus, si rex iniquus: decimus, si episcopus negligens: undecimus, si plebs sine disciplina: duodecimus, si populus sine lege. Non magis autem hic liber ab Augustino profectus est, quam a Cypriano. Pamelius in codice quodam MSto præfixum reperit *Eberhardi* nomen: in aliis codicibus *Patricio* adscribitur. *Erasmo* videtur esse boni cuiuspiam laici. Certe antiquior est *Iona*, aurelianiensi episcopo, qui eum excitat, vixitque seculo IX. 11) *De contritione cordis*. Liber hic excerptus est ex Meditationibus, quæ tribuuntur *Anselmo*. 12) *De cognitione veræ vitæ*. Neque hic liber est Augustini, sed, *Erasmi* iudicio, alicuius monachi, tironis theologiæ, qui, quantum in philosophia scholastica profecisset, voluit eo dare specimen. *Dn Pinus* p. 231. & *Benedictini* parisi. eum tribuunt *Honorio*, augustodunensi presbytero, qui vixit sec. XII. 13) *Speculum*. In quo tractatur de Dei spiritualitate ac indivisibilitate, omnipræsentia, creatione, cultu, magnitudine & latitudine, immutabilitate, ac trinitate personarum. Citatur in eo *Boethius*, florens seculo VI. Pars huius libri est confessio fidei, quam Chisletius edidit sub nomine *Alcanti*. 14) *De vita christiana*. In quo docetur, quis sit christianus, & quomodo eum vivere deceat erga Deum & proximum, & quod fides sine bonis operibus non iuvet. Auctorem hic liber habet, *Holstenii* iudicio, qui & singularem eius editionem dedit, *Faustidius*, natione anglum. Idem placet *Dn Pinio* 231. 15) *De assumptione B. Mariæ virginis*. Est sermo

mo auctoris aliquius seculi circiter XII. qui docet, Mariam virginem esse in cælo tam corpore, quam anima. Confer *Rivet* Crit. sac. l. 4. c. 15. 16) De disciplina christiana. Docetur hoc libro 1. quid sit bene vivere. 2. quæ sit merces bonæ vitæ. 3. qui sint veri christiani. 17) De X. chordis liber. Est sermo, in quo agitur de præceptis decalogi. 18) De cantico novo. Est & hæc concio, sed notha, in qua urgetur novitas vitæ, ac perstringitur error Manichæorum, Arianorum, & Pelagianorum. 19) De contemptu mundi. Est sermo, sed non Augustini, ut *Erasmus* iudicat, in eoque dicitur de duplici mandatorum genere, de ratione clericorum, de capitibus clericorum diuino cultui assistentium non velandis, quid mundanis contemptis sit quærendum & amandum, ac de paupertatis voluntariæ felicitate. 20) De vanitate seculi. Hic sermo insertus est alteri de Vita christiana. 21) De obedientia & humilitate. Neque hic sermo est Augustini, immo ne pilum quidem habet docti hominis. 22) De bono disciplinæ sermo. Et ipse notus. *De Pin* 230. A nonnullis tribuitur *Valeriano*, episcopo cemelensi, seu cemeliensi, qui vixit tempore Hilarii arelatensis sec. V. *Rivet* l. 4. c. 15. *Cave* 174. 23) De visitatione infirmorum libri seu Sermones II. Continent præcepta siue instructiones, quomodo pastores erga infirmos se gerere debeant: sed sunt recentioris ætatis, quam qua vixit Augustinus. 24) De consolatione mortuorum, seu super mortuis, libri siue sermones II. Sunt eiusd. farina, & fortassis eiusdem auctoris. 25) De quarta feria siue cultura agri dominici sermo, ad *Matth.* XIII, 9-8. Dubitant *Patres benedictini*, an Augustini sit: *Erasmus* putat, esse locutuleii cuiuspiam. 26) De cataclysmo (seu de diluvio) sermo. Habitus est ad catechumenos, atque in eo agitur de mysteriis baptismi, item de mysteriis paschalis in baptismo complendis. Sed dubius videtur prædictis *Patribus*, & *Erasmus* pronunciat, nihil habere Augustini. 27) De tempore barbarico (seu de persecutione, quam contra fideles tunc exercebant barbari) sermo. Idem de hoc iudicant prædicti auctores. 28) De sobrietate & virginitate Sermo. *De Pinio* dicitur satis bonus, & satis antiqui auctoris; *Erasmus* vero auctorem non agnoscit pro erudito. 29) Speculum peccatoris. Neque hic sermo est Augustini. *De Pin* 231. 30) De pœnitentiæ medicina lib. unus. Hic non omnino ineptus est, sed plurimum discrepans ab Augustino

stino, quemadmodum & sequens. 31) De utilitate poenitentiae. Est idem cum sermone 27. Homiliarum L. *Cocum* in Censura p. 361. 32) De conflictu vitiorum & virtutum liber I. Est Ambrosii Autperti sive *Ansberti*, monachi benedictini, qui vixit sec. IX. Cave 174. *Olear*. P. I. 97. 33) De 4. virtutibus caritatis tractatus. Quod nempe caritas omnia toleret, omnia credat, omnia speret, omnia sustineat. Idque probat auctor exemplis scripturae S. sed non est Augustinus. 34) De laudibus caritatis tractatus. Neque vero hic, iuxta *Erasmum*, est Augustini; dubitat etiam de eo *Bel- larminus*. 35) De honestate mulierum liber I. In quo agitur de periculo tentationibus se exponentium, christianorum communibus martyriis, & peccatorum periculosissimo statu. A *Riveto* accensetur libris supposititiis. 36) De pastoribus liber I. 37) De ovibus liber, seu Homilia. In illo de pastorum, in hac de ovium officio agit Augustinus: uterque autem liber est commentatio in *Exech.* caput XXXIV. 38) De Symbolo fidei ad Catechumenos, libri seu Sermones IV. *Erasmus* omnes hos 4. Sermones Augustino tribuit, *Du Pin* vero cum *Benedictinis* duntaxat primum, reliquos tres discipulo alicui sancti patris. Quamquam & de primo non plane certi sunt, quia in eo est articulus de vita aeterna, qui tamen non reperitur in libro de Fide & Symbolo, qui extra controversiam est Augustini. 39) De convenientia X. praeceptorum & X. plagarum liber I. seu Sermo. Iuxta *Erasmum* & *Cavenn* p. 171. Augustini est; sed *Rivetus* supposititiis annumerat. 40) De rectitudine catholicae conversationis tractatus. Non est Augustini, neque de eo certi quid habet *Belarminus*, *Coc*. 360. 41) De utilitate ieiunii. 41) De urbis (Romae) excidio. Auctor eius vocatur in dubium. 43) De creatione primi hominis. 44) De arbore scientiae boni & mali. 45) De pugna animae. Nullus trium horum tractatum genuinus est Augustini fectus. *Du Pin* 230. *Rivet*. l. 4. c. 15. 46) De antichristo liber seu epistola. Spuriis accensetur a *Cave* p. 174. & in codice MS. archiepiscopi cantuar. auctor vocatur *sapiens quidam*. Fit in eo mentio Imperii a Graecis ad Francos delati. 47) Psalterium, quod matri suae composuit. Est oratio, aut potius imprecatio e psalterio congesta. In MSto aliquo Regis Galliae tribuitur *Ioanni Papae*, (at cui?) *Du Pin* 232. 48) Super *Magnificat* expositio. Est fragmentum tractatus *Hugonis* de S. Victore super hoc Canticum. *Du Pin* ibid.

Tomo X. reliqua tractata apud populum, videlicet 1. de verbis Domini apud IV. euangelistas Sermones LXIV. e quibus spurii sunt tertius, 14. 18. 19. 20. 22. 25. 28. 29. 30. 37. 38. 41. 47. 49. 50. 52. 54. 56. 57. 58. & quidem 14. est *Eradii* presbyteri, 19. *Maximi* taurinensis, & 28. *Ambrosii* mediolanensis. *Hülseman*. Patrol. c. 5. p. 1062. *Cave* 171. 2) de verbis apostoli Homiliæ XXXV. in quibus textus apostolici explicantur. Spuriæ in iis sunt 1. 10. 15. 24. 25. (quæ est *Maximi* inter Ambrosianas novas) 26. 27. 32. 33. 34. 35. 3) Homiliæ L. Equibus tantum septem a *Posidonio* agnoscuntur pro augustinianis, nimirum 10. 11. 28. 32. 44. 45. 50. 4) Homiliæ de tempore CCLVI. Inter quas 11. 37. & 128. sunt *Maximi*, 15. *Seneriani* vel *Fulgentii* 33. & 63. *Leonis* I. 48. *Hilarii*, *Ambrosii* & *Augustini*, 68. 77. 117. 226. 228. 229. 242. *Ambrosii*, 118. *Maximini*, 120. 136. 138. 156. 176. *Eusebii*, 125ta Damasi Symbolo apud Hieronymum congruit, 130. *Chrysostomi*, 137. *Gregorii* I. & 191. *Pelagii*. 5) Homiliæ de sanctis LI. Quarum 1. & 18. sunt *Fulgentii*, 22. *Petri* rauennatensis, 26. 31. 33. *Ambrosii*, 27. *Maximi*, 35. *Fulberti*, 36. *Eusebii* vercellensis, 37. *Alcuini* presbyteri, 47. *Leonis* I. Quicunque autem Sermones Augustinum habent auctorem, ii non sunt scripti artificiose & methodice, sed ad modum familiarium, adeoque eloquentiæ Patrum græcorum neutiquam æquiparandi. *Du Pin* 219. 6) Sermones LXXVI. ad fratres in eremo. Hi sunt, iuxta *Cavenn*, insulsi alicuius impostoris; 52. tamen & 53. de disquisitione Clericorum Augustino accensendi. Atque impostor ille hoc agit, ut ordinem, qui Augustinensium dicitur, orbi commendet, orationem consarcinans ex B. *Augustino*, ut *Erasmus* in Censura iudicat.

Iam hic apponenda sunt, quæ alii observarunt.

T. V. in Comment. <i>Vivis</i> ad l. 1. Non Heliogabalo, neque etiam c. 2. p. 2. b. Hoc palladium vulgo conspectum est <i>Heliogabalo</i> Imperatore incensa æde Vestæ. <i>Herodianus</i>. Lib. X. c. 12. p. 84. b. Sicut in omnibus sanctis suis <i>eius</i> quæ temporaliter fiunt iussa, æterna eius lege inspecta.	Herodianus hoc dicit, sed COMMODO Imperatore. <i>Crenius</i> Animadv. P. V. 236. P. <i>Dionysius</i> werlensis Philanth. vind. III. legi vult, <i>cimque</i>.

Lib. XV. c. 16. p. 128. b. Primorum hominum filii viri sorores suas coniuges acceperunt: quod profecto quanto est *antiquius*, *compellente necessitate*, tanto postea *factum est damnabilius*, religione prohibente.

Eget explicatione illud Augustini dictum: an est enim aliquod necessitatis genus, quo *res per se & simpliciter nefaria licere incipiant*? minime profecto. quum enim iuberet Dominus propagari genus humanum, nec plures simul feminas condidisset, satis intelligitur, hanc *fuisse ipsius voluntatem*, ut fratri ex sorore sobolem tollere fas esset. Theod. Beza tract. de Repud. & divort. p. 38. *Brunnemannum* Iur. eccles. l. 2. c. 16. p. 625.

Lib. XXI. c. 5. p. 198. b. In Cappadocia perhibent *vento equas concipere*, eosdemque fœtus non amplius triennio vivere.

Hoc ipsum etiam de Hispania tradunt veteres, quamvis omnino fabulose, ut a *Iustino* agnitum l. 44. c. 3. Sed *utro fauente Solinus imposuit*, qui in cap. de Cappadocia equabus id ipsum tribuit, suppresso loci nomine hoc miraculo celebrati. *Bochart.* Hierozoici l. 2. c. 9. p. 160. Adde notam *Bernocconi* in citatum Iustini locum.

Vides in Annot. ad præcedentem Augustini locum p. 199. a. *Sic Solinus in descriptione Cappadocia.* Tomo X. in Sermone LIII. in euang. secund. Ioannem p. 45. *Pene* quidem sacramentum omnes corpus eius *dicunt*.

At Solinus equarum sic concipientium regionem non nominat. *Bochart.* l. c. Legendum iuxta *Pellison*, dans les Reflex. sur le differ. de la Religion P. IV. 107. hoc modo: *Pene* quidem sacramentum omnes corpus eius *dicuntur*.

Aurelius *Augustinus*, Patricio patre, matre *Monica* natus Tagastæ in Numidia A. 354. Romam venit A. 383. & anno insequente Mediolanum, ubi cum *Ambrosii* verba captaret, res invenit: nam manichæismo relicto baptizatus est ab Ambrosio A. 387. Post matris *Monicæ* obitum in Africam rediit, & a *Valerio* episcopo hipponenſi creatus est presbyter A. 391. factus tandem, sed invitus & repugnans, excoëpiscopo eiusdem successor in munere episcopali: idque factum A. 395. Cum ecclesiam diu rexisset inusitata vigilantia & prudentia, tandem, irrumpentibus in Africam Gothis & Vandalis, atque ipsum Hipponem regium, ubi episcopus sedebat, obsidentibus, inter lacrymas & suspiria, 76. annorum senex, ad meliorem vitam migravit A. 430. Vide *Vitam* huius patris, quæ eius operum editioni parisiensi subiungitur, & in *Actu erud.* A. 1701. 251. recensetur; itemque eiusdem *Vitam* a *Godanilo* episcopo grafſenſi conscriptam, & Lugduni editam A. 1685. 8. Ingenio erat admodum vasto, polito, & acuto. In pleraque mysteria magis rationatus est, quam ullus auctor ante ipsum; plures quæstiones prius non motas agitavit, longeque sapius abiit ab eorum sententia, qui ipsum antecesserant, & plurimas opiniones, quæ meram habebant probabilitatem, attulit, inde fortassis, ut *Cicero* circa philosophiam, *magnus opinator* dicendus. Opiniones tamen suas modestè protulit, aliisque liberum dissentendi arbitrium permisit. Melior erat disputator, quam interpret scripturarum: disputavit autem contra Manichæos, Donatistas, Arianos, & Pelagianos. Multo facilius & tersius, quam polite & eleganter scribebat: multum enim africanitatis habet in contextu dictionis. Ebrææ linguæ plane rudis erat, græcæ autem, ut ipse fatetur l. 2. contra lit. Petiliani c. 38, perparum affecutus, & prope nihil. Interim maximam fere auctoritatem nactus est non tantum apud Romano-catholicos, sed etiam apud Protestantes; cuius rationem ostendit C. *Thomasius* in Cautelis p. 162. Epitomen Augustini edidit Io. Piscatorius. Ceterum de eo vide *Erasmum* in ep. dedicat. *Gerhardum* Patrol. 359. *König* 72. *Magirum* 92. *Blount* 270. *G. Arnold*, P. I. lib. V. c. 3. C. *Thomas*, disp. de hæresi p. 4. *Biblioth. Schrader*, P. I. A a 5. *Korholt* Aufmunterung 75. *G. Calixtus* in proœm. ad libb. Augustini de D. C. p. 17. *Cren.* de Singular. scriptor. 38. *Burnet.* de Prædestinat. n. 12. & *Lanoevium* in Epp.

Io. Lud. *Viva*, valentinus hispanus, latinas & græcas litteras, quas Lovanii didicerat, ibidem docuit. In Britanniam secedens, Oxonii Doctor iurium creatus, & in Collegio corporis Christi commoratus est. Postea HENRICI IX. Regis filiam Mariam in bonis litteris ac sapientiæ studiis, & præcipue in pietate informavit, multamque sibi laudem acquisivit, donec Regis iram, propter improbatum eius divortium, aduersus se concitaret, qua factum, ut VI. menses custodiæ fuerit liberæ mancipatus. Inde autem liberatus Brugas se contulit, ibique uxore ducta proli procreandæ librisque scribendis operam dedit, ærumnosa hac vita defunctus A. 1536. vel. 1537. æt. 48. variæ vir doctrinæ, & sapientiæ prope incomparabilis, stili autem duriusculi. Hinc vulgo tribuebant *Budeo* ingenium, *Erasmo* dicendi copiam, & *Vivi* iudicium. In critica tamen sæpissime lapsus est. Opera eius prodierunt Brugis A. 1553. & Basileæ 1560. eaque repræsentat *Wbarion* in Append. ad Caveum p. 129. inter quæ hæc sunt theologica: (non enim melior erat philologus, philosophus & Ictus, quam theologus) Genethliacon I. Christi, Clypeus I. Christi, eiusdem Triumphus, Virginis deiparæ oratio, Meditationes in psalmos VII. poenitentiales, de Passione Christi in psalmum 37, Exercitationes animi in Deum, Comment. in orationem dominicam, Precationes & meditationes quotidianæ ac generales, de sudore I. Christi Sacrum diurnum, Concio de nostro & Christi sudore, de Officio mariti, de Institutione feminæ christianæ, de Concordia & discordia in humano genere, de Purificatione, de Subventionem pauperum, de Communionem rerum, & quos ultimo omnium scripsit, de Veritate fidei christianæ libri V. Ceterum de *Vive* legi possunt König 850. *Magirus* 799. *Blount* 519. *Aila erudit* A. 1703. 256. *Olear* P. II. 231. Io. *Gerhard*. Conf. cathol. II. Mart. *Beer* von Anruff, der Heiligen 152. Val. *Alberti* Defens. aug. conf. 594. *Erasmus* passim in Epp. suis, & Io. Thom. *Freigius* in præfat. ad Dialogos seu Colloquia Viuis, eundem commendat a pietate & eruditione. Quod autem speciatim ad Commentarium in Augustini de C. D. libros attinet, multum ille ab eruditis & sapientibus viris semper laudatus fuit, atque adhuc laudatur. Nicol. *Antonius* in Biblioth. hispan. vocat doctum: *Sixtus* sen. Biblioth. S. I. 4. p. 334. nobilissimas lucubrationes, docte prorsus & accurate perscriptas, in quibus summam eloquentiam cum

cum absolutissima eruditione & christianissima pietate coniunxerit: *Scaliger* in *Scaligeran*. 411. optimum, si spectemus illud sæculum: *Neander* P. I Geograph. eruditissimum: *Hulfemannus* Patrol. 1061. egregium: *Cronius* Animadv. P. IV. 213. diffusum eruditionis vivæ finæ campum: *alique*, teste *Philippo Caroli* Animadv. in Agell. 5. tam bonum, quam vinum potest esse dominicum & consulare. Et nihilo minus hic liber initio, ob invidorum technas & calumnias, ut hodieque fieri solet, vix reperit emptorem, sicut *Erasmus* ex ipso audit Frobenio, idque testatum reliquit in ep. 721. p. 842. hoc addens, videri hinc, etiam in Musarum rebus fortunam regnare.

XLV.

LEO M. MAXIMVS taurinensis, PETRVS chrysologus, FVLGENTIVS ruspensis, VALERIANVS cemelinensis, AMADEVVS lausannensis, ASTERIVS amasenus, ex editione Theoph. *Ragnandi*, qui varia addidit, nec non PROSPERRI aquitanici opera omnia. Cum *Ragnandi* Censura inofficiosa censura contra Dd. Iovanienses, librum de prædestinatione & gratia Fulgentio abiudicantes. Lugduni 1672. Iam singulorum scripta ordine sunt nobis recensenda.

LEONIS magni 1) Sermones p. i. videlicet in anniversario die assumptionis suæ ad pontificatum III. de collectis & eleemosynis V. de ieiunio Xmi mensis & collectis ac eleemosynis VIII. in festum nativitatis Christi X. in epiphaniam IIX. de quadragesima XII. de passione Domini XIX. de resurrectione Domini II. de ascensione Domini II. de pentecoste III. in ieiunio pentecostes IV. in nativitate apostolorum Petri & Pauli II. (sed horum posterior depromptus est ex tertio assumptionis ad pontificatum. *Da Pin* T. IV. 162.) in octavam apostolorum Petri & Pauli. Ita quidem habet titulus; sed ipsa Sermonis materia videtur indicare, habitum fuisse, postquam Roma a Vandalis fuit liberata: in natiuitatem sanctorum VII. fratrum maccabæorum: in festivitatem S. *Laurentii*: de ieiunio septimi mensis IX. contra hæresin *Emyrbis*: de transfiguratione Domini: in festum omnium sanctorum: in natalem S. *Vincentii*. Hic autem sermo est supposititijs, iudice *Da Pin* 163. de martyribus, *auctoris incerti*. 2) Epistolæ decretales CX, p. 97. Vbi de Sermonibus antea memoratis & Episto-

lis decretalibus notandum, auctorem eorum non esse Prosperum, ut sibi persuadet *Antelmus*, sed ipsum Leonem. *Dn Pin* 120. 156. In Epistolis multa sunt siue Pontificis, fimbrias suas extendentis, siue aliorum Pontifici adulantium; interim illæ legi merentur, modo distinguas inter ea, quæ pertinent ad fidem, & alia, quæ politiam spectant ecclesiasticam; in illis fuit Leo orthodoxus, in hisce autem perbibetur fuisse ambitiosior. *R. vet.* 462.

LEO I. romanus, non tuscus, primum ecclesiæ romanæ acoluthus, deinde diaconus, electus, dum concordia Aëtium inter & Albinum resarciendæ causâ A. 440. in Gallia versabatur, episcopus seu papa romanus, *magnus* ob excellentem eruditionem & vigilantissimum contra hæreticos studium dictus, ceterum gloriæ & dominationis avidus; unde & lites habuit cum ANATOLIO patriarcha Cptano, & *Hilario* arelatensi: a VALENTINIANO augusto ad Attilam missus fuit, ut irruptionem in Italiam deprecaretur. Nec ista Leonis dissuasio fuit vana, sed tantum effecit, ut ferocissimus princeps exercitum trans Danubium duceret. Fatibus autem concessit A. 461. Stilus eius politus est pariter atque affectatus; dictio composita ex periodis probe distinctis & mensuratis, sed nihil ad Ciceronem. Opera huius Pontificis impressa sunt cum alibi, tum Colonia A. 1561. & Antuerpiæ 1583. Sed omnibus editionibus palmam præripit parisiensis, quam curavit Paschal. *Quesnel*, presbyter Oratorii, A. 1676. 4. cum notis ac dissertationibus. *König* 466. *Magirus* 511. *Cave* P. I. 243. *Olear.* P. I. 437. Io. *Frickius* in *Inclém.* CLEMENTIS 45.

In epist. Leonis LXXXVII. p. 158.

Tam sacra semper habita est ista (de ordinando episcopo, quem unius uxoris virum fuisse, aut esse constiterit) præceptio, ut etiam de muliere sacerdotis eligendi eadem intelligatur servanda conditio.

Iac. *Cappellus* in 1. Tim. 3, 2. sic legendum esse censet: Ut etiam de muliere sacerdotis eligenda eadem intelligatur servanda conditio.

MAXIMI taurinensis Homiliæ de tempore, de sanctis, & de diversis, p. 193. Speciatim, de adventu Domini II. in vigiliis natalis Domini: in natali Domini VI: in circumcissione Domini: in epiphania Domini VIII: in die cinerum: de ieiunio Quadragesimæ

IV: in dominica palmarum: de accusatione Domini ap. Pilatum II: de Iuda traditore: de passione, cruce, & sepultura Domini IV: de S. latrone, Petro apostolo & ancilla ostiaria IV: in solemnitate paschali V: in litanis ac Ninivitarum ieiuniis: in solemnitate Pentecostes III: In natali D. Stephani: in natali D. Agnetis: in nativitate Io. baptistæ III: in natali SS. Petri & Pauli IV: in natali Laurentii martyris III: in natali Eusebii, vercellensis episcopi, II: in natali D. Cypriani II: in feriis D. Michæelis: in natali SS. tauricorum martyrum, *Octavii* nimirum, *Adventitii*, & *Salvatoris*: in communi martyrum: de expositione Symboli: de non metuendis carnalibus hostibus, & gratius post cibum agendis II: de avaritia vitanda II: de eleemosynis largiendis II: de hospitalitate: de defectu lunæ: & super illud Esaia c. I. *Canones tui miscent vinum aqua*. Multæ homiliæ, quæ Maximo tribuuntur, reperiuntur inter Augustinianas & Ambrosianas. Et quæ ab ipso profectæ sunt, breves sunt & leves, ornamento ac pulchritudine destitutæ. Stilus est humilis, & inventiones communes, nec raræ. Extant etiam in Bibliotheca Patrum.

Maximus, cuius natales ignoti, taurinensis in Subalpinis episcopus, distinguendus a Maximo confessore & Maximo Planude, floruit (sic enim est legendum in *Gennadii* Catalogo viror. illustrium loco verbi *moritur*) sub HONORIO & THEODOSIO iunior, & vixit usque ad A. 466. quippe qui interfuit concilio romano in natali HILARII papæ A. 465. celebrato, sicut antea videtur interfuisse Synodo arauficanæ A. 441. & mediolanensi A. 451. In romana illa primo post summum Pontificem loco subscripsit, ob prærogativam, ut *Baronio* videtur, ætatis in gerendo episcopatu. In docendo ac declamando tam fuit promptus, ut ex tempore sustineret habere concionem, vir, ut *Gennadii* verbis utar, in divinis scripturis satis intentus. *Olear.* P. I. 480. *Cave* 222.

PETRI CHRYSOLOGI 1) Sermones CLXXVI. p. 247. Sunt valde breves, in quibus paucis verbis, sed suaviter explicat textum scripturæ, & breves facit reflexiones morales. 2) Epistola ad Eurythen, archimandritam CPTanum, a Flaviano condemnatum, p. 400. In qua docet, etiamsi Christum non cognoscamus secundum carnem, tamen nos eum cognoscere: neque nostrum esse, movere quæstiones curiosas: ac debere nos honorare & expectare nostrum

strum iudicem, non vero disputare super ipsius qualitate. Gerhardus Io. *Vossius* epistolam hanc vulgavit græce & latine, Moguntizæ A. 1604.

Petrus hic noster, in Foro Cornelii, quod hodie Imola vocatur, honestis parentibus natus, nec confundendus cum Petro, qui vixit sub THEODORICO, a *Cornelio* episcopo urbis patriæ tam bonis litteris, quam moribus informatus, & episcopus, aut potius archiepiscopus ravennatensis anno circiter 433. factus, *Chrysologiæ* que cognomine ob facundiam potius, quam ob eloquentiam ornatus, e vita hac discessit A. 449, aut 450. *Hussim.* Patrol. c. 5. §. 72. *Olear.* P. II. 76. *Cave* P. I. 237. *DuPin* T. IV. 177. *Stilus* eius compositus est ex sententiis & phrasibus truncatis, quæ tamen habent naturalem quandam connexionem: voces selectæ sunt, cogitationes simplices & naturales, nihil coacti & affectati. In summa, stilus est floridus, atque auctor in christianis, si a *Lactantio* & Severo *Sulpicio* discefferis, satis elegans est, eiusque divini divinis de rebus sermones in pretio habentur bonis omnibus. *Crem.* Methodor. T. II. 206.

FVLGENTII cuius operibus præmittitur *ipsius Vita*, a quodam eius discipulo conscripta, ad Felicianum episcopum, Fulgentii successorem, 1) ad Monimum libri III. p. 418. in quorum primo agitur de duplici prædestinatione Dei, una bonorum ad gloriam, altera malorum ad pœnam; in secundo de 3. quæstionibus, sacrificii oblationem, Spiritus S. missionem, & supererogationem S. Pauli concernentibus; in tertio de vera expositione dicti apostolici *Ioh. I. 1. Es Verbum erat apud Deum.* 2) Contra Arianos liber I. p. 440. In quo ad X. obiectiones Arianorum respondetur. 3) Ad TRASIMVNDVM Regem libri III. p. 448. In quibus agitur de mysterio duarum in una Christi persona naturarum, immensitate divinitatis filii Dei, & significatione dominicæ passionis. 4) Ad Donatum liber I. de fide orthodoxa, & diversis erroribus hæreticorum. p. 480. De quo Io. Lud. *Fabritius* Opp. p. 439. 5) De fide ad *Petrum* diaconum liber. p. 485. In quo exponit, quid illi Hierosolymam profecturo sit credendum. *Erasmus* putat, hunc librum collectum esse ex Augustini lucubrationibus. Vnde & in eius operibus extat. 6) Epistolæ VII. p. 499. Quarum prima agit de coniugali debito, & voto continentiz a coniugibus emisso; secunda ad

Gallano

Gallam, de consolatione super morte mariti, deque viduitate; tertia ad *Proban*, de virginitate simul atque humilitate; quarta ad eandem, de oratione ad Deum & compunctione cordis; quinta ad *Eugypium* abbatem, de caritate, & eius dilectione; sexta ad *Theodorum* senatorem, de conversione a seculo; septima ad *Venantium*, de recta poenitentia & futura retributione. 7) Sermones X. p. 522. videl. 1. de confessoribus & dispensatoribus Domini 2. De duplici nativitate Christi, æterna & temporali. 3. De laudibus *Mariæ* ex partu Salvatoris. 4. De S. *Stephano* protomartyre, & conversione S. *Pauli* 5. De epiphania, deque innocentium nece, & muneribus magorum. 6. De caritate Dei ac proximi. 7. Super euangel. Matth. 14, 1. *Audivis Herodes tetrarcha*. 8. De S. *Cypriano* martyre. 9. De natali apostolorum. 10. De martyribus. Accedunt Sermones novi LXXX. Quibus præmittitur Præfatio, sed quæ non est Fulgentii, nec tam præfatio est, quam principium homiliæ cuiuspiam, immo principium genuinum. Quin & hosce Sermones Fulgentii esse negat *Dn Pin* T. V. 31. 8) Ad *Felicem* notarium liber I. de Trinitate p. 590. 9) Ad *Victorem* liber I. contra Sermonem *Fastidiosi* ariani, qui Sermo huic libro præmissus cernitur p. 596. 10) Ad *Ferrandum* diaconum (cuius epistola præmissa est) Epistola de baptismo athiopis moribundi, qui baptizatus fuit, etiam si non potuerit ipse respondere, utpote ratione, loquela, motu & sensu iam destitutus. p. 607. 11) Sermo ante altare ad infantes de Sacramento. p. 612. 12) Epistola ad *Reginum* de carne Christi, p. 613. In qua ad priorem quidem quæstionem respondet, docens, carnem Christi corruptibilem fuisse ratione alterationis & corruptionis sensibilis, sed non ratione peccati: ad posteriorem autem non potuit respondere, morte præventus. Interim vices eius explevit *Ferrandus* diaconus. 13) Sermo de dicto Michæ c. 6, 8. *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum*. 14) Responso ad V. quæstiones *Ferrandi* diaconi, cum ipsa huius Epistola p. 617. videlicet, 1. An tres diuinitatis personæ sint separabiles. 2. An dici possit: divinitas I. C. est passa. 3. an. anima I. Christi plenam divinitatis habeat notitiam. 4. Cur dicatur in precibus, quod *Filius regnet cum Patre in unitate Spiritus S.* 5. An *Luca* 22, 17. & 20. de uno eodemque, an de duobus poculis sermo sit? 15) Ad *Petrum* diaconum (cuius liber eadem de materia præmissus est) de incarnatione & gratia Domini nostri I. C. p. 634. 16) Ad *Euthymi-*

rhymium de remissione peccatorum. p. 650. 17) *Episcoporum africanorum* in Sardinia exulum Epistola synodica de gratia Dei & libero arbitrio. p. 669. Fulgentii Responso interit. 18) Epistola *Ferrandi* diaconi ad Ægyptium, de essentia Trinitatis ac natura Christi. p. 672. 19) de Veritate prædestinationis & gratiæ Dei libri III. p. 673. 20) de Prædestinatione & gratia liber I. p. 702. 21) Censura inofficiosa censuræ libri huius de prædest. & gratia, qua is catholicus, & usque quaque purus monstratur, ac vero parenti S. *Fulgentio* asseritur a Theoph. *Raynando*. p. 709. Causæ huius assertionis sunt 1. identitas stili. 2. identitas ratiocinationum, & sententiarum, ac fere periodorum. 3. consensus doctrinæ huius libelli cum doctrinis Augustini. 4. testimonium auctoris vitæ Fulgentii, qui ita scribit: *Testimonia quoque prædestinationis, & gratia differentias capientem nosse, salubriter dispensans docuit.* Sed alii tamen hunc librum abiudicant Fulgentio, ob diversitatem stili, & modi scribendi. Nam auctor huius libri, ait *Du Pin* T. 5. p. 31. non semper iisdem, & quidem certis ac veris principiis infistit, sed modo Cassianum sequitur, modo Augustinum. 22) Adversus *Pintam*, episcopum arianum, pro fide catholica, liber I. Talem quidem librum scripsit Fulgentius; sed ille, qui hic exhibetur, non est eius, ut iterum notat *Du Pin* p. 21. 23) Fragmenta librorum Fulgentii, qui non amplius extant, verba autem inde citantur à *Theodulpho*, episcopo aurelianensi, & *Hincmaro*, archiepiscopo rhemenfi.

Fabius Claudius Gordianus *Fulgentius*, distinguendus a Fulgentio grammatico, cui prænomen Fabii Planciadæ, patricius carthaginiensis (avus enim eius, non pater, ibi senator fuerat, pater autem in exilio vivebat, & post reditum ex Italia in Lepte, byzacenæ provinciæ urbe, confederat, ubi etiam natus est Fulgentius noster) primo urbis patriæ Procurator deinde monachus, linguam græcam optime callens, denique episcopus ruspenfis in prædicta provincia, in exilium missus a TRASIMVND0, ab HILDERICO autem inde revocatus, A. 533. placide obdormivit, æt. 65. Fuit strenuus Augustini imitator siue æmulator, & multa ex eo depromsit. Opera eius impressa quoque sunt Basileæ A. 1556, 1566. 1587. Antwerpiae 1574. Coloniae 1618. & Lutetiæ Parisiorum A. 1684. in 4. Ultima editio habetur pro optima. *König* 321. *Olear*. P. I. *Cave* 272. *Blount* 313.

VALERIANI 1) Homilia XX. videlicet 1. de bono disciplinæ, seorsum edita a Melch. Goldasto cum ipsius notis, Insulis 1604. 4. 2. & 3. de arcta & angusta via. 4. de promissis & non redditis. 5. de oris insolentia. 6. de otiosis verbis. 7. 8. 9. de misericordia. 10. de parasitis. 11. de gloriatione, 2. Cor. 10, 17. 12. & 13. de bono pacis conservandæ. 14. de bono humilitatis. 15. 16. & 17. de bono martyrii. 18. de Maccabæis. 19. de quadragesima. 20. de avaritia. Stilus istarum homiliarum non est sublimis, sed simplex & sine ornamentis, facilis tamen & clarus. a) Epistola ad monachos, de virtutibus & ordine doctrinæ apostolicæ. Quæ quidem parvi momenti est.

Valerianus, natione gallus, & splendidissimis natalibus insignis, sedem suam episcopalem habuit Cemeliæ siue Cemellæ aut Cemelini, (totidem enim nominibus urbs illa appellatur) ad Alpes maritimas prope Nicæam Salyum, quo & destructa Cemelio episcopatus translatus fuit, floruitque sub annum Christi 450. Du Pinus T. IV. 179. & alii eum accusant semipelagianismi, sed Theoph. Raynaudus in Prologo, quod in huius operis p. 757. extat, eundem excusat & defendit. Valerianus laudatur in Perrenianis p. 380.

AMEDEI Homilia IX. de laudibus gloriosæ virginis Mariæ. Auctor earum non est ille Amedeus, qui alias Amator, vel Io. Menesius dictus est, & sub PAVLO II. & SIXTO IV. inter Franciscanos in Hispania floruit, sed alius, qui genere nobilis, forma præstans, rebus gerendis prudens, moribus sanctus, natus in castro Costa prope Viennam Allobrogum, ex monacho claravallensi sub abbate Bernharde abbas altacumbensis, & tandem circa A. 1144. episcopus factus lausannensis, officio huic præfuit 14. annos, adeoque floruit sub FRIDERICO I. Imp. cuius & cancellarius fuisse dicitur. Vide hic excerptum e litteris illius Imperatoris, p. 803. ubi Vita huius Amedei siue Amadei, ab anonymo descripta, cernitur. Cave P. I. 465. Olear. P. I. 42.

ASTERII amaseni Homilia XII. videlicet 1. de divite & Lazaro, Luc. 16, 19. 2. de oeconomo iniquitatis, Luc. 16, 1. 3. adversus avaritiam. 4. in festum Kalendarum. 5. in Matth. 19, 3. An liceat homini dimittere uxorem quacunq; de causa? 6. in Daniele propheta & Susannam. 7. In Io. 9, 1. de cæco a nativitate. 8. in SS. principes apostolorum, Petrum & Paulum. 9. in S. martyrem Pho-

cam. 10. in SS. martyres. 11. in martyrium S. *Euphonia*. 12. Asterii Excerpta photiana hic inferuntur. 13. Laudatio sancti protomartyris *Stephani*. Quinque harum homiliarum græce & latine editæ sunt Antverpiæ A. 1608. a Phil. *Rubenio*, ICTo: alias deinde addidit *Combesfilius*. Verum an omnes sint Asterii, in dubio versatur.

Asterius hic, Amaseæ in Ponto episcopus, ab Asterio ariano, & Asterio Petræ in Arabia episcopo probe distinguendus, scythæ cuiusdam discipulus, vixit anno circiter 400. citatus iam olim a *Concilio II. nicano*, & *Photio* in Myriobiblo. Vide hic p. 860. *Oleari* P. I. 84. & *Cave* 201.

PROSPERI aquitanici Opera, 1) liber de Promissionibus & prædictionibus Dei. In quo ostenditur, quænam Dei prædictiones & promissiones sint completæ, & quænam complendæ. At vero hic liber non est huius, sed alterius Prosperi. *Cocum* in Censura 399. *Raynandus* in præfat. *Du Pin* T. IV. 189. & *Acta erudit.* A. 1713. 248. 2) de Vita contemplativa, ad *Julianum* pontificem (non romanum, sed gallicanum. Ger. Io. *Voss.* Histor. pelag. l. 1. c. 18. p. 574. nam & episcopi olim vocati sunt *pontifices*, item *antistites*) libri III. Neque hi libri Prosperum habent auctorem, sed *Julianum Pomerium*, ut videtur *Placcio* in pseudon. 244. & *Du Pinio* 189. Erat autem Pomerius natione maurus, Rhetoricam Arelate cum adplausu docens, ac inter alios Cæsarium, eiusdem urbis postea episcopum, auditorem habens. Vide *Acta erud.* l. c. Neque hoc prætereundum, exstare in bibliotheca augusta codicem prædicti libri MS. membranaceum, uncialibus exaratum, in quo voces *laburari*, *speculator*, *inlecebra*, *habundantia*, *luxoria*, antiquitatem satis superque probant. 3) de gratia & libero arbitrio epistola ad Rufinum. Scripta est vivente adhuc Augustino, & ultimis quidem eius annis. Quis autem Rufinus ille fuerit, non constat. *Du Pin* 181. 4. Responsiones ad capitula obiectionum Gallorum (contra doctrinam S. Augustini) A. 431. 5) Responsiones ad capitula obiectionum vincentianarum: *Vincentii* ne, monachi lirinensis, an presbyteri, natione galli, dubium. 6) Responsiones ad excerpta, quæ de genuensi (non genevensi) ciuitate erant missa, videlicet a duobus presbyteris, *Camillo* & *Theodoro*, qui loca quæpiam, ipsorum intellectui difficilia, ex Augustini libris de Prædestinatione sanctorum & perseverantia transmiserant. Ostendit autem Prosper in Responsio-

ne

ne A. 431, initium fidei esse effectum gratiæ & misericordiæ Dei, istamque gratiam non dari omnibus, nec ullum bonum sine Dei auxilio fieri posse. 7) De gratia & lib. arbitrio, pro defensione S. Augustini, contra Collatoris i. e. Cassiani librum, qui de protectione Dei inscribitur. A. 432. Erat autem *Cassianus* presbyter & abbas Massiliæ in Gallia, Collationesque spirituales X. cum orientalibus monachis institutas, auctore *Castore*, episcopo aptensi, calamo exceperat, ac VII. seqq. Honorati & Eucherii precibus victus addiderat. Harum decimæ tertiæ, quæ Augustini de gratia doctrinæ fere tota aduersatur, oppositæ sunt Meditationes Prosperi. 8) Sententiæ ex operibus Augustini excerptæ. A. 451. 9) Ex sententiis Augustini Epigrammatum liber I. In quo videlicet sententiæ illæ carmine sunt expressæ. Vnde apparet, Prosperum theologiam suam hausisse ex Augustino. 10) de Prouidentia Dei opusculum, etiam carminice. Sed non est Prosperi, quoniam principia continet, doctrinæ Prosperi de gratia Dei directæ contraria. *Rivet*. Crit. S. l. 4. c. 18. *Du Pin* 188. 11) Carmen *περὶ ἀχαριστῶν*, de ingratis, contra Pelagianos, qui per ingratos illos intelliguntur. A. 430. Hoc opus maximi est momenti inter illa, quæ scripsit de gratia: ostendit enim Massiliensibus, ipsos Pelagianorum vestigiis ita insistere, ut pro occultis Pelagianis omnino sint habendi. 12) *Psalmorum* a centesimo (seu 101) usque ad 150. um Expositio. A. 434. In qua sequitur explicationes Augustini, easque fere in compendium contrahit. 13) de Vocatione (omnium) gentium libri II. Quos quidem Prospero tribuunt *Anselmus* & *Raynaudus*, sed Gerh. Io. *Vossius* in Hist. pelag. vel arelatensi Hilario, vel Prospero aurelianensi. *Rivetus* in Crit. S. 443. & *Du Pin* 199. difficile esse aiunt scire, cuius sint; *Du Pinio* tamen, & *Quesnelio*, probabile videtur, profectos esse a Leone M. 14) Epistola ad Demetriadem. Eiusdem, iuxta prædictos auctores, est scriptoris. 15) Epistola ad Augustinum de reliquiis pelagianæ hæreseos, in Gallia subnascentibus, scripta A. 429. Quanquam *Du Pinio* Prosperi Epistolas habet pro spurciis. 16) CÆLESTINI papæ pro Prospero & Hilario de gratia Dei Epistola ad quosdam Galliarum episcopos. 17) Canones concilii arausicani II. habiti sub FELICE papa IV. A. 529. Meliores Prosperi editiones sunt coloniensis A. 1630. & parisiensis 1711. immo hæc optima, utpote amplior, & emendatior, de qua *Acta erud.* A. 1713. 244.

Tiro *Prosper*, natus in Aquitania, Galliarum provincia, iuuenis omnibus deditus fuit vitis, sed postea ad Deum conuersus sacrum codicem & Augustini scripta sedulo legit, atque uxorem duxit, scriptisque doctrinam Augustini, ut laicus, acerrime, nec invitis clericis defendit. Vt adeo non fuerit episcopus, siue regienfis in Italia, siue reinensis in Provincia Galliarum. Floruit seculo V. temporibus VALENTINIANI III. Imp. & LEONIS I. papæ, cuius etiam fuit notarius siue amanuensis, seu mavis secretarius, ac videtur ad plures abivisse circa A. 463. omnium ætatis suæ, Ios. Scaligero iudice, doctissimus ac peritissimus, rhetor & poëta præclarus. Scripsit etiam Confessionem fidei, & Chronicum a M. C. usque ad A. C. 455. Quamquam de priore scripto non nulli dubitant, utrum eius sit: de posteriore autem legendi sunt *Cave* 248. & *New* in Accession. ad Wheari Relect. 154. Stilus eius est scholasticus, sed nervosus & penetrans. Ceterum de Prospero videantur *König* 666. *Magirus* 691. *Blount* 304. *New* l. c. 153. *Olear.* P. II. 106. *Du Pin* 181. *Alia erud.* 1713. 244. *Cave* P. I. 247. & *Menagius* in epist. ad fratrem, quæ Duplici Launoii dissertationi subiuncta est.

Theophil. *Raynandus*, cespitellensis, S. I. theologus clarissimus, multa scripsit, quæ iunctim prodire Lugduni A. 1665. XIX. tomis, qui IX. volumina efficiunt, in fol. obiitque A. 1663. æt. 87. *Witte* Diar. biograph. Sss 3. *König* 680. Vnde *Morhofius* Polyh. l. 1. c. 16. n. 28. eum vocat virum multæ lectionis & scriptionis. In illis eius operibus sunt 1) Erotemata de malis ac bonis libris. Quod argumentum morali ratione tractavit, eosque libros, qui ad suum & Societatis suæ palatum non erant, purgatum aut sublatum ivit. *Morhof* l. c. 2) Splendor veritatis moralis, collatus cum tenebris mendacii, ac nubilo æquivocationis & mentalis restrictionis, in quo æquivocationum & restrict. mental. patronum agit. *Idem* T. II. 106. 3) Liber de Stigmatismo sacro & profano, ubi curiosa exstat disquisitio de stigmatibus magicis, siue a dæmone impressis; quæ solent argumenta initi cum dæmone pacti recenseri. *Idem* T. II. p. 496.

XLVI.

BERNHARDI Opera. Parisiis 1751. Ex bibliotheca L. F. Reinbardi, cui Nicol. Rittersbusius, ceu patet ex eius manu, librum dona-

donaverat. De variis huius patris editionibus vide *Supplem. Act. erud.* T. I. 556. Optima omnium est, quæ Parisiis prodit A. 1690. secundis curis Io. *Mabillonii*, cumque eiusdem præfationibus, admonitionibus & observationibus. Operum horum alia sunt genuina, ut 1) de Adventu Domini Sermones VII. 2) In *Lucæ* 1, 26. *Missus est angelus*. IV. 3) Reliqui Sermones de tempore. 4) in dedicatione ecclesiæ VI. 5) in psalmum 91. *Qui habitat*. XVII. 6) de diversis argumentis, nimirum de nimia quadam fallacia præsentis vitæ; de obedientia, patientia & sapientia; de cantico Ezechiae regis, *Esa.* 38. de triplici cohærentia vinculorum, clavorum & glutinorum; de cute, carne & ossibus animæ; de verbis apostoli *1. Cor.* 1, 31. *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*; de diversis affectionibus animæ, & diversis nominibus secundum eas; de verbis *Psalmi* 85, 9, *Audiam, quid loquatur in me Dominus*; de duplici baptismo, & de relinquenda propria voluntate; de primordiis, mediis, & novissimis nostris; de triplici misericordia, & 4. miserationibus; de VII. donis Spiritus S. contra VII. vitia; de eo, quod scriptum est *Prov.* 1, 13. *Beatus homo, qui invenit sapientiam*; de triplici genere bonorum, & vigilantia super cogitationibus; de triplici custodia, manus, linguæ & cordis; de verbis apostoli *Rom.* 14, 17. *Non est regnum Dei esca & potus*; de verbis Domini *Luc.* 18, 18. *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur*; de verbis *Sap.* 10, 10. *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*; de quadruplici debito; de VII. Spiritibus; de multiplici utilitate verbi Dei; de 4. modis orandi, *1. Tim.* 2, 1. contra pessimum vitium ingrati animi; de eo, quod legitur *Iobi* 5, 19. *In sex tribulationibus liberabit te*; de diligendo Deo; de ligno, feno & stipula, ad *1. Cor.* 3, 12.; de triplici genere cogitationum nostrarum; de triplici iudicio, proprio, humano, & divino, ad *1. Cor.* 4, 3. 4.; de verbis *Psalmi* 23. vel 24, 3. *Quis ascendet?* de verbis *Origenis* ad *Levit.* 10, 9. Parabola, quæ *Bernhardo* adscribitur, de filio Regis; de tribus ordinibus Ecclesiæ. 7) De altitudine cordis Sermones IV. 8) Ad Milites templi Sermo protrepticus. 9) De conversione, ad Clericos, Sermo I. 10) Sermones parvi LXXVI. 11) De donis Spiritus S. tractatus. 12) Sententiæ formandis moribus accommodæ. Hic liber collectus est ab alio ex scriptis *Bernhardi*. 13) Sermones in *Canticum canticorum*. LXXXVI. Sed morte præventus, eos non potuit absolvere; exposuit enim tantum tria priora capita. Vide encomium

comium huius scripti apud *Sixtum* Sen. in Bibl. S. p. 266. & T. I. *Supplem.* Act. Erudit. p. 565. 14) Epistolæ CCCLI. 15) De consideratione, ad EVGENIVM, ex discipulo Pontificem maximum, libri V. In quibus agitur de considerationis utilitate & necessitate, quis & qualis Pontifex, de iis, quæ infra, circa, & supra Pontificem sunt. 16) De gratia & libero arbitrio tractatus. Laudatur *Possio* Hist. pelag. l. i. c. 21. & *Mabilonio* in T. I. *Supplem.* Act. erudit. p. 562. 17) De præcepto & dispensatione. Huic opusculo scribendo carnotenses monachi occasionem dederunt, a quibus, quænam esset regula Benedicti, & statutorum eius obligatio, consultus fuerat. 18) De diligendo Deo, ad *Haymericum* Cardinalem. 19) De 12. gradibus humilitatis, & totidem superbiæ cum humilitate pugnantis. Cum Retractione prævia. 20) Apologia ad *Guilhelmum*, abbatem ordinis clunicensis. In quo negat, se & clericos suos detraxisse honori & famæ illius ordinis. 21) Dialogismus *Petri* cum domino *Iesu*, proponentis: *Ecce nos reliquimus omnia, Matth.* 19, 27. Compositus est e scriptis Patrum meliorum.

Alia dubia, vel supposititia, vel aliena, ut 1) de Vita solitaria, ad Fratres de Monte Dei, epistola siue tractatus. Non habet stylum, sed spiritum Bernhardi. 2) Meditationes. Quas *Dan. Heinsius* Orat. qua gratias agit pro biblioth. mun. p. 28. rivum paradisi, ambrosiam animarum, pabulum angelicum, medullam pietatis vocat. XVI. tamen eius capita nec stylum sapiunt nec eruditionem Bernhardi, sed pietatem tantum, & devotionem. 3) de Interiori domo. 4) de ordine vitæ. 5) Scala claustralium, seu de modo orandi. Est insignis liber, sed stylum Bernhardi non continet. Tribuitur *Guidoni* cartusiano. T. I. *Supplem.* Act. erudit. p. 565. 6) Formula honestæ vitæ. 7) Speculum monachorum. Idem de binis hisce scriptis iudicandum. 8) Sermones aliquot, qui adscribebantur Bernhardo, nimirum de nativitate Domini Sermones III. de S. Stephano, *Ab.* 7. de puero Iesu duodecenni, *Luc.* 2, 42. de adornandis cordium affectibus, in die purificationis; de cœna Domini Sermones II. *Casaub.* unius meminit Sermonis, eiusque auctorem Bernhardo fortasse antiquiorem esse autumat, *Exercit.* XVI. p. 455. de privilegiis B. *Ioannis* bapt. de villico iniquitatis, *Luc.* 16, 1. de B. Maria, *Luc.* 1, 28. in illud *Sap.* 7, 30. de virginibus, *Matth.* 25, 1. de VII. gradibus confessionis: de virtute obedientiæ: de V. negotiationi-

ationibus, & V. regionibus : de fide, spe & caritate : de nuptiis filii regis, & de ornamentis sponsæ suæ : Sermo ad Clerum in Synodo remensi congregatum : Sermo ad Pastores in Synodo congregatos : super *Salve Regina* Sermones IV. 9) de Conscientia liber. Pius quidem & utilis est, non tamen videtur esse Bernhardi. 10) Sermo de S. *Andrea*. 11) de S. *Nicolas*. 12) Hypographe siue descriptio *Claravallis*. 13) Epistola *Bernhardi Silvestris*, qui erat homocuræ rei familiaris intentus. 14) *Gilleberti*, abbatis de Hoilandia (sic vocatur insula Anglis & Scotis contermina) in Britannia maiore seu Anglia, Sermones XLVIII. in Canticum Canticorum, quibus ille B. Bernhardi opus ceptum continuavit. *De Pin* T. IX. 15) de Lamentatione virginis Mariæ tractatus siue Sermo. Continet, fatente ipsomet *Beilarmino*, ineptias, & non nulla falsa. 16) Doctrina *Bernhardi* (uti quidem inscriptio habet) pro Conventualibus. 17) Homilia de duobus euntibus in Emaus, *Luc.* 24, 13. 18) Libellus de amore Dei. Scriptus est ad imitationem Confessionum Augustini. 19) De natura & dignitate amoris divini. Subtilis est & obscurus. 20) Sermo de passione Domini. 21) Liber de passione Domini, super illud *Iob.* 15, 5. *Ego sum vultis vera*. 22) Rhythmica oratio ad unum quodlibet membrorum Christi patientis & a cruce pendentis, quæ incipit : *Salve mundi Salvatore*. 23) Iubilus rhythmicus in commemorationem dominicæ passionis, cuius initium : *Iesu dulcis memoria*. De rhythmis, qui Bernhardo adscribuntur, ait *Beilarm.* de Scriptor. eccles. p. 182. Hoc solum dicere possum, illum, qui incipit : *Iesu dulcis memoria*, longe præstare ceteris omnibus. 24) Oratio rhythmica ad dominum Iesum eiusque matrem, incipiens : *Summe summi tu Patris matre*. 25) Prosa rhythmica modulatione excurrans in laudem dominicæ nativitatis, incipiens : *Latabundus exultet fidelis chorus*. 26) Confessionis privatæ formula. 27) Modus bene vivendi, ad sororem. Vtilissima quidem hic liber documenta continet, sed a Bernhardo non scriptus, neque ad sororem eius, quippe quæ coniugata fuit, deinde sanctimonialis : soror autem illa, ad quam dirigitur liber, vivebat in monasterio. 28) de Conscientia libellus alter. 29) Ad gloriosam virg. *Mariam* deprecatio. 30) de Miseria humana. 31) de Pugna spiritali Sermo tertius. 32) de XII. gradibus humilitatis, ex regula S. Benedicti. 33) Sermo in *Luc.* 2, 42. de puero Iesu duodecenni. 34) In

cœna Domini Sermones XV. 35) Homilia in *Matth.* 13, 45. de regno Dei; simili negotiatori. 36) Epistola ad quendam, quid a nobis requirat Deus, insinuans. 37) Super *Salve Regina* meditatio. 38) De XL. oneribus, ab *Esaiâ* propheta descriptis, Sermo. 39) Vita S. *Malachia*, episcopi britanni. Hoc scriptum genuinis *Bernhardi* libris est accensendum. 40) Vita S. *Bernhardi* V. libris constans: primum scripsit *Gulielmus*, abbas S. *Theodorici*; secundus *Bernhardus*, abbas *Bonævallis*; tres ultimos *Gofridus*, monachus *claravallensis*. Vid. *Place. de Anon.* 306. 307.

Bernhardus, natione burgundus, ex utroque parente perquam nobilis, ordinis cisterciensis, primus cœnobii *claravallensis*, ad fluviolum *Seniam* in diœcesi *lingonensi* erecti, abbas, concilio *trecensi* interfuit A. 1127. & *stampensi* A. 1130. Templariorum ordinem confirmandum curavit: *Victorem* IV. antipapam precibus atque persuasionibus expugnavit, ut exutis pontificalibus sese submitteret, ac pacem peteret: *Abballardi*, *Gilliberti*, *Petrobrasilianorum*, & *Apollolicorum* errores redarguit, sæpius legationes ad Principes christianos obiit, *Mediolanum* *LOTHARIO* Imp. reconciliavit, monasteria CLX. *Cluninacensibus* suis erexit, vir singulari pietate, humilitate, mansuetudine, & amore erga Deum & homines, in primis egenos & pauperes, atque ingenti adversus corruptos christianorum mores zelo flagrans; adeoque revera lucerna ardens & lucens: nam qui vult lucere, debet prius ardere. *Spizel.* in *Vet. acad.* I. Christi p. 213. Obiit A. 1153. ætatis 62. Eius modus docendi, ut ait *Sixtus senensis*, in sensibus mysticis indagandis, & in moribus formandis fere semper versatur. Oratio ubique dulcis & ardens ita delectat & ardentem incendit, ut ex suavissima lingua eius mel & lac verborum fluere, & ex ardentissimo eius pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur: et hinc *Mellissini* cognomen tulit. *Erasmus* eum appellat virum & christiane doctum, & sancte facundum, & pie festivum. *Lutherus* nullus dubitat eundem, ob devotionem in primis, omnibus Patribus antepone. Vide *Magirum* 125. *Bleunt* 373. *Gerhard.* Conf. cathol. 10. *Olear.* P.I. 128. *Cave* 448. *König* 104. *Cron.* de Singular. scriptor. 47. Interdum tamen ludit verbis S. Scripturæ vehuste magis, quam graviter, uti *Erasmus* iudicat in *Compend. theol.* Stilus eius adeo non est *Ciceronianus*, ut e scriptis vix suboleat, ei unquam lectum esse. Ci-

ceronem. De erroribus Bernhardi legenda est. Cent. XII. Magd. c. 4. & 6. & 10. p. 1638. ideoque *Hülsemannus* colligit in Patrol. c. 13. de puritate doctrinae christiana non superesse post seculum V. (quintum autem? immo iam diu ante hoc tempus) *restat authenticos alios, prae-
tor universalia ecclesia Symbola.*

XLVII.

Ottomari EPPLINI Selectiora Patrum iudicia de pericopis euangelicis, quae quotannis in ecclesiis christianis explicantur, Regiomonti 1660. Per *Patres* h. l. intelliguntur non tantum illi, qui strictè appellantur Patres ecclesiae, sed etiam alii sequioris aevi scriptores, usque ad seculum XV. Ex hisce cum vetustis, tum recentioribus scriptoribus producit auctor super singulos pericopae euangelicae uersus excerpta, ut lector inde cognoscat, quo modo ab illis verba haec scripturae fuerint intellecta & explicata; atque adeo hoc volumen est instar bibliothecae Patrum, in usum eorum, quibus elaborandae & habendae sunt conciones. Syllabus Patrum siue Doctorum istorum, qui numero sunt 130, subiunctus est epistolae dedicatoriae. Similis generis scripta sunt Bibliotheca homiliarum & sermonum praeceptorum Patrum, collecta a Laur. Camdio, & Fran. Ger. Mosano, cum scholiis, commendata a Poscio in Biblioth. stud. theol. l. 2. c. 3. *L' Euangile de St. Matthieu*, avec les Explications des saints Peres, & des auteurs ecclesiastiques, a Paris, 1697. 8. & T. Magiri Postilla Patrum, seu Meditationes Patrum orthodoxorum in euangelia anniuersaria, Francofurti 1639. 4.

Ottom. Epplinus, Prussorum Ducis concionator aulicus, floruit medio seculo XVI. In epistola dedicatoria ad SIGISMUNDUM AVGVSTVM, Regem Polon. profitetur, falso insimulari ecclesias nostras, quod minus religiose de Patrum scriptis, & Conciliis, eorumque iudiciis sentiant; cauendum esse, ne vel verbi diuini subleuetur auctoritas, vel sanctorum Patrum ac Synodorum estimatio diminuatur; interpretationem Scripturae a Deo in ecclesia relictam esse, non ut potestatem, sed ut donum, & quidem eo in coetu, qui retinet incorruptam euangelii doctrinam, & legitimam sacramentorum dispensationem; normam autem interpretationis esse scripta Prophetarum & Apostolorum: in quibus si quid dubii occurrat, instituendam esse collationem textuum, & retinendam

eam sententiam, quæ cum universa Scriptura & Antiquitate ecclesiastica congruit; Patrum ac Synodorum scripta non aliter recipienda, quam ut testimonia, quibus veritas atque certitudo doctrinæ, in Prophetarum & Apostolorum monumentis tradita, confirmetur, ideoque ipsos etiam Patres sua scripta ad normam V. ac N. fœderis voluisse accommodata: in allegandis Patrum scriptis caute procedendum, quia illi sæpe lapsi, interdum etiam violentas aliorum manus passi sint: uno verbo, in ecclesiæ controversiis diiudicationem ex Scriptura, tanquam ex certa minimeque fallaci iudicii norma, petendam esse, & Patrum atque Synodorum iudicia, cum fontibus librorum prophetarum & apostolicorum consentientia, recipienda, tanquam testimonia, quibus ostendatur, eandem fuisse Prophetarum & Apostolorum sententiam, eamque posteris tradendam esse.

XLVIII.

Io. PISCATORII Bibliotheca studii theologici ex plerisque Doctorum prisca seculi monumentis collecta, cum continuatione Io. CRISPINI. Genevæ apud Io. Crispinum 1565. Ex bibliotheca D. Iac. Schopperi, cuius etiam manus in fronte libri conspicitur. Iterum ibidem prodiit apud Pet. Santandreamum A. 1581. Sunt excerpta ex veteribus ecclesiæ Patribus, & quidem in I. Parte ex Augustino per Io. *Piscatorium* lithopolitanum, in II. ex *Hieronymo*, in III. ex *Clemente*, *Irenæo*, *Tertulliano*, *Cypriano*, *Origene*, *Ambrosio*, *Lactantio*, *Ambrosio*, *Basilio M.* *Gregorio nazianzeno*, *Cyrillo alexandrino*, *Chrysostomo*, *Fulgentio*, *Bernardo* & aliis, per Io. *Crispinum*. Initio singularum partium differitur de auctoribus & eorum scriptis, unde isthæ collectio est facta, singulisque partibus subiunguntur Similitudines, quibus scriptores illi sacras litteras illustrant. *Piscatorii* Epitome S. Augustini fuerat excusa Augustæ Vindelicorum A. 1557. quam Io. *Pessinus* recognovit, & auxit collectis ex Augustino Sententiis de VII. Sacramentis, ediditque Coloniz A. 1530. Idem studium Romæ tractat Ios. Maria *Tommassini*, qui iam tres Institutionum SS. Patrum tomos evulgavit.

Io. *Crispinus*, gallice *Cressin*, atrebas, litterarum & iurium peritissimus, primum aduocatus Parlamenti parisiensis, dein, commutata avita religione cum reformatâ, typographus genevensis, vocatur

catur a *Colomaseo* Biblioth. choif. 208. savant homme, & edidit Lexicon græco-latinum, in gratiam Calvinii Commentarium de apostatis contra Fran. *Balduinum*, ad romanam ecclesiam regressum, Actiones & monumenta eorum, qui a Wiclefo & Husso ad suam ætatem pro Christo mortui sunt, nec non N. T. græcum, obitque lue pestilentiz A. 1572. Vide *Lexic. univers.* histor. T. I. 765. Part. II. huius operis præmisit doctissimam de vita scriptisque Hieronymi præfationem.

XLIX.

MISCHNA cum *Maimonidis* & *Bartenora* commentariis, & variorum auctorum (ut *Guisii*, *Sheringamii*, *Huntingii*, *Leusdenii*, *Fagii* & Mich. *Arnoldi*) versionibus ac notis, item versione & notis Guil. *Surenhusii*. Amstelodami 1698-1703. Sunt partes VI. (volumina III.) quibus singulis Surenhusius præmisit elegantes & prolixas præfationes, ad instar commentariorum. Operis talmudici, de quo etiam Aug. *Pfeiffer* in Fascic. dissertat. p. 1. legi potest, brevis recensio est in *Buxtorfi* libro de Abbreviat. hebr. 217. & in *Maimonidis* præfat. in P. I. huius operis b 3. Talmudis autem compendium, iudice *Wagenfeilio* præfat. in Sotam, *Maimonidis* תוספתא tibi exhibet. *Marinus* & *Cevalerius* omiserunt in Talmudis editione basileensi tractatum עכרדה זרה eo, quod christiana religio in eo perstringatur. Henr. van *Bashuy'en* (apud Clericum in Biblioth. select. T. XXI. 204.) optat, ut in editione Talmudis additæ fuissent virgulæ, puncta, & aliæ distinctiones ad faciliorem lectionem, *Iesus*, inquit auctor Colloquior. menstr. (der Monatl. Vnterredungen) A. 1689. 649. cuius in Talmude fit mentio, est noster. sed Rabbini chronologiam corruerunt, quasi ille prius fuisset. Sane autem prius fuit. Vide Christoph. *Arnoldum* de Testimonio flaviano 56. 236. 386. Quid autem singulas Talmudis partes & libros indicare cunctamur?

Mischna dividitur in VI. סדרים seu Ordines vel Partes, & quivis ordo certas habet מסכתא seu Tractatus. Hæc omnia quasi in tabella exhibere lubet.

I. Ordo feminum. סדר זרעים

ברכות מ' tractatus de benedictionibus. p. 1.

פאה de angulo. 37.

רמא de re dubia. 76.

כלאים de heterogeneis. 109.

שבעים de iure anni septimi. 155.

תרומה de primitiis. 200.

מעשרות de decimis. 245.

מעשר שני de decimis secundis. 263.

חלה de placenta separanda. 289.

עלה de arborum præputiis. 306.

בכורים de primitivis fructibus. 320.

Cum notis *Guisi*
& *Surenhusii*.

Cum notis *Surenhusii*.

II. Ordo festorum. סדר מועד

שבת מ' de sabbatho. 1.

עירובין de commistionibus termini sabbathici. 78.

פסחים de paschate. 134.

שקלים de ficlis 176. cum notis *Surenhusii*.

ירמא de die expiationis. 206. cum notis *Sheringami*.

סוכא de tabernaculis. 259.

ביצה de diebus festis. 282.

ראש השנה de principio anni. 302. cum notis *Houtingii*.

תענית de ieiuniis. 355. cum notis *Lundii*.

מגילה de volumine Esteris. 387. cum notis *Surenhusii*.

מועד קטן de festo parvo. 403.

חגיגה de sacris solemnibus. 413.

III. Ordo de re uxoria. סדר נשים

יבמות de levirorum in fratrias officiis. 1.

כתובות de dote litterisque matrimonialibus. 56.

נדרים de votis. 104.

נזיר de Naziræis. 146.

סוטה de uxore adulterii suspecta. 178. cum notis *Wagensleit*.

גטין de divortiis. 322. cum notis *Surenhusii*.

קידושין de sponsalibus. 359.

Cum notis *Suren-*
husii.

IV. Ordo damnorum. סדר נזיקין

בבא קמא codex primus de damnis. p. 1. cum notis *L' Emperour*.

בבא מציעא codex secundus de damnis. 107.

בבא בתרא codex tertius de damnis. 157.

- סנהדרין de synedriis. 207. cum notis *Cocceii*,
 מכות de pœnis. 269. cum *eiusdem* notis.
 שבועות de iure iurando. 292.
 עריות de controversiarum testificationibus. 312.
 עבודה זרה de cultu peregrino. 364. ex versione & cum paraphrasi
Peringeri,
 פירקי אבות Capitula patrum. 409. cum notis *Lensdenii & Fagii*,
 היריות de iudicum documentis. 492.

V. Ordo sacrorum. סדר קדשים

- זבחים de sacrificiis. 1.
 מנחות de muneribus. 65.
 חילוק de profanis. 115.
 בכורות de primogenitis. 155.
 ערכין de rerum votarum æstimationibus. 192.
 חמורה de sacrificiorum commutatione. 218.
 כריתות de pœnis excidii. 236.
 מעילה de prævaricatione. 266.
 תמיד de sacrificio iugi. 284. cum notis Mich. *Arnoldi*,
 מידות de mensuris templi. 327. cum notis *L'Emperour*,
 קנים de avium pullis. 383.

VI. Ordo puritatum. סדר טהרות

- כלים de vasibus. 15.
 אהלות de tentoriis. 146.
 נגעים de plagis lepræ. 23.
 פרה de vacca rufa. 269.
 טהרות de puritatibus. 313.
 מקואות de lavacris. 356.
 נידה de fluxu menstruuo. 389.
 מכשירין de liquidis ad pollutionem disponentibus. 427.
 זבים de gonorrhœa. 450.
 טביל יום de lotione diurna. 469.
 ידים de lotione manuum. 480.
 עקצים de fructuum petiolis. 492.

Neque silentio nobis sunt involvenda huius operis tabula,
 quibus memorabilia repræsentantur, videlicet in Parte I. Capitis
 manusque phylacteria, & Mezuzah. pag. 9. Dona pauperum e-se-
 gete, manipulis, & vinea. 44. Seminum olerumque heterogœna.

p. 121. Olerum femina intra vineta sata: Vitium plantatio: Pergula vinez. 129. P. II. Terminus sabbaticus. 88. Opera circa vasa, & edificiorum podia in sabbatho observanda. 17. Rarissima tabernacula: Altare holocausti: Candelabrum aureum, cum Templo. 260. P. III. Moneta hierosolymitana, & Abrahami. 238. Nummi Christi. 239. Calceus, qui extractus leviro, officium leviratus recusanti. 261. Benedictio sacerdotalis. 264. Coronæ sponfarum. 306. Christus docens, circumstantibus discipulis. 316. Libellus repudii. 325. P. V. Templum hierosolymitanum. 322.

Mischnæ huius compendium dedit Christianus Reuscius, hoc titulo: Iudæorum Talmud latine versum, ex recensione Surenhusii, cum brevioribus annotationibus ex prolixis commentariis Iudæorum congestis, cura & studio M. Christ. Reuscii, Lipsiæ 1704. 8. R. Elischa Mischna, Amstelodami 1697. 12. recensetur in T. III. *Supplem.* Actor. erudit. 239. sicut Mischna hierosolymitana cum notis R. Elia, Amstelodami 1710. f. in *Relat. innoc.* A. 1713. pag. 611. Biccirim, Chagiga & Horaioth prodierunt etiam cum versione latina & annotationibus Christiani Ludovici A. 1712. G. Eliez. *Edicendum* dedit Mischnam & Gemaram cod. Berachor, cum textu rabbinico & versione latina, quæ idem præstat, ac bona quædam interpretatio. *Innoc. relat.* A. 1713. 989. Christiani, ut legitur in *Scaligeranis* p. 384. terribiliter castrarunt Talmudem. Talis est editio basilensis, a qua iudæi abhorrent. Fuerat Venetiis editum, sed combustum ab Inquisitoribus. Mischna est *deuteron*, uti ab Epiphaniis & Hieronymo appellatur, seu secundaria traditio, quo nomine eam vocat IVSTINIANVS Imperator, liber traditionum vel legis secundæ, oraliter traditæ, secundariæ post divinum canonem (verba sunt Placcii de Anon. 708) auctoritatis, cuius pleraque a sapientibus inde usque a Mose oraliter tradita primus in ordinem digessit R. Ischuda sanctus seculo a nato Christo secundo. A. 1705. edita est Hamburgi מוסר יריי cum Maimonidis & Obadiæ de Bartenora, excerptisque e commentario Iom tob ex versione & cum notis Mart. Jac. Ouyanni, in quibus Surenhusii editio subinde castigatur. Pauca etiam nos hic annotabimus corrigenda.

P. II. in Præfat. p. ult. lin. 27. *Bene.* | *Id. Bened.* Carpzovii.
disti Carpzovii.

Negat

P. V. 315. Sacri cubiti duplo reliquis *Negat Landius* in Iud. Heilighth. *erant maiores.* 258.

378. lin. 27. a Conclave *מִדְּוָרִין* *Negat Sheringam*, quia Conclave loci lapidum non fuit conclave sacerdotis magni, sed sacerdotis, qui vaccam rufam comburebat. In Annotat. ad Ioma, P. II. huius Mischnaz p. 206.

Ante, quam finem faciamus, videtur e re esse, ut dicatur, quid de Mischna & studio talmudico sit iudicandum. Sunt enim quidam imperiti & superstitiosi, qui talmudicum studium non tantum ipsi improbant, atque averlantur, sed & alios inde dehortantur ac revocant, putantes, Mischnam plenam esse fabularum & blasphemiarum. Sed salva res est, & æquiora iudicia ferunt viri nec impii, nec ineruditi, nec iudicii acumine carentes, Io. Buxtorfius in Grammat. chald. syr. p. 402. & dedicat. Lexici maioris, Lud. Capellus præf. in Spicil. (tom. I. Crit. sacr. in N. T. f. 4.) I. Drusius præf. in Proverb. Ben-Siræ, (Crit. sacr. T. VI. 1869) Carverwright præf. in Not. in Gen. 2. (tom. I. Supplem. Crit. sacr.) Cocceius præfat. in Comment. in Sanhedrin, Hackspanius ad Lipmann. 423. Henr. Müblius in Apol. talmud. (T. I. Supplem. Actor. erudit. 320.) Odhellus Synag. bifr. 15. 35. 38. 41. 44. Van Bakhuyzen de Vsu talmud. in re christ. Buddens Introd. ad Hiftor. philos. Ebræor. 103. & I. C. Wagensel præfat. in Sotam 2. item in Infundibulo, p. 128. cuius posteriore in loco verba, quæ etiam leguntur in *Placit* libro de Anon. p. 708. merentur hic adscribi: De Mischna, inquit ille, Talmudis textu, iterum hoc dico, iterumque, nullam ei inesse blasphemiam, nullas valde ridiculas nugæ, immo, quæ mea hæresis est, post sacras litteras præfero eam, modo aliquæ, quosque in orbe extant, libris omnibus, nempe quia nec alius ad vet. & novi fœderis tabulas, quatenus ritualia, & ea, quæ ad iudaicam antiquitatem attinent, iis insunt, illustrandas magis confert. Et Surenhusius in Præfat. ad I. Partem huius Mischnaz * * ait, cum, qui optimus & vere dignus Christi discipulus haberi velit, prius fieri iudæum oportere, siue, ut iudæi linguam eiusque cultum intime pernoscat, ante Moysis discipulum fieri debere, quam se ad Apostolos audiendos adiungat, ut sic a Mose usque ad Prophetas ostendere valeat, Iesum esse Christum.

Part. I. In fol.

Li

Mosus

Mosè Maimonide, siue Maimonis filius, cordubensis, a loco com-
 morationis Ægyptius dictus, philologus, philosophus, medicus,
 (fuit enim regis ægyptii SALADINI archiater) ICTUS & theo-
 logus, scripsit יד חזקה Manum fortem, quæ est compendium
 pandectarum talmudicarum, cuiusque latinam versionem promi-
 serunt *Veiel, Van Bashuyfen, Surenhusius, & Ockelius*, מורה נבוכים Di-
 rectorem siue Doctorem perplexorum, ספר המצוות Librum præ-
 ceptorum, i. e. expositionem præceptorum tam affirmantium, quam
 negantium, Epistolas, ס' היגיון Logicam, הנגלה הכריזת de
 tuenda valetudine, Aphorismos medicinales עשרה עיקרים
 XIII. Articulos fidei, & alia, de quibus videatur I. C. *Wolfii* Biblioth.
 hebr. p. 839. & seqq. obiitque, ut aiunt, in Ægypto A. 4965. Christi
 1205. Magnis elogis celebratur non tantum a iudæis, quibus Do-
 ctor fidelis, Aquila magna, Lumen magnum, Sapiens, Perfectus,
 Gloria orientis & lux occidentis, verum etiam a christianis, *Pecokio*,
Buxtorfio, *Blount*, *Geiero*, *Carpzovio*, *Skinnero*, quorum loca allegat CL.
Wolfius p. 835. immo a *Mosè* (propheta, & servo Dei) ad *Mosè*
 (ægyptium hunc) non existisse hunc *Mosè* similem, adfirmant iudæi;
 sicut *Scaligero* lib. I. ep. 62. *Casaubono* ad Baronii Annales Exercit.
 XVI. p. 538. & P. *Cunæo* l. 1. de Rep. hebr. p. 11. primus visus est in-
 ter iudæos nugari defuisse. Quod elogium, quo sensu accipiendum
 sit, ostendit *Wagenheil* in præfat. ad Sota p. 2. sunt iterum *Wolfii*
 verba p. 836. Quibus addi possunt *König* 496. *Magirus* 606. *Bux-*
torf. de Abbreviat. 186. *Selden.* de Dls syris 281. *Dilherr.* Dispp. T. I.
 156. Aug. *Pfeiffer* dissert. de cognom. Iosephi ægyptii §. 15. *Peringer*
 in Annot. ad Maimonid. de Officio Messæ p. 1. Adversarium ta-
 men expertus est R. *Nisim*, filium Rubenis.

ר' עובדיה מברטנורא R. *Obadias* ex Bartenora, Italiae in Roma-
 niola urbe, quæ hodie Bertinoro vocatur, Commentarios suos,
 quos in Italia auspicatus fuerat, absolvit in Palæstina: elaboravit
 etiam Commentarium in Ruth, mortuus in terra sancta A. 5290.
 Christi 1530. Vide *Wolfii* Biblioth. hebr. 998. *König* 88. & T. I.
Supplem. Actor. erudit. 363. Bartenoræ Commentarius in *Misch-*
nam cum R. Iom tobh *Lipmanni* Commentario Amstelodami ex-
 cusus est A. 1685. iiq̃ue recensentur in T. I. *Supplem.* Actor. erud.
 363.

Guil. Guisius, britannus, proposuerat sibi vertere, & notis suis illustrare totam Mischnam, sed optimis conatibus immortuus, non nisi Ordinis primi titulos VII. usque ad 3. caput tractatus de Decimis absolvere potuit, qui recensentur in *Actis erud.* A. 1692. 252. quorum *Coll. flor.* eum vocant virum doctissimum, & oxon. acad. æternum decus, & *Surenhusius* in præfat. in P. I. Mischnæ 4. clarissimum, & fere in omnium linguarum dialectis versatissimum. Ed. *Bernardus* in eius præmaturum & luctuosissimum obitum collegit testimonia eruditorum. Vide etiam sis I. H. *Othonem*, Lausannæ apud Helvetios professorem, in præfat. ad tract. de Siclis. Nimis autem insolenter atque ambitiose contra Maimonidem & Bartenoram laudatus insurgit Guisius, scribens, eos nugas agere, quoties ritum aliquem explicant: (quod quidem iuveni eius & præcalido ingeniotribuendum, atque ignoscendum. *Surenhus.* l. c. ** 3) stilumque habet laconicum, sublimem, politum, sensumque res magis, quam verba exprimentem. Præcipuus notarum guisianarum usus in eum est redundaturus, qui Buxtorffii Lexicon talmudicum auctius atque emendatius reddere voluerit. Rob. *Sheringham*, cantabrigiæ, commentarium suum in Loma seu de die expiationis, in quo, ut *Surenhusius* in præfat. ad Partem II. Mischnæ scribit, non solum res hebrææ ex aliis scriptoribus hebraicis, sed etiam e græcis atque latinis satis ingeniose pertractantur, edidit Londini A. 1648. 4. Laudat & hoc in eo *Surenhusius*, quod, etiamsi in viros doctos nimis acriter invehatur, genuinum tamen antiquitatis sensum pro modulo suo expiscari conetur. *Soldenus* contra eum se purgat l. 3. de Synedr. c. II. p. 82. *Wagenseilius* in Sotam p. 363. vocat virum præstantissimum.

Henr. *Hemstadius*, amstelodamensis, vir ornatissimus, tractatum de Initio novi anni Excerptis gemaricis, locis parallelis e Maimonidis *Lad chafaka*, atque aliis ex optimis scriptoribus selectis commentariis doctissime explanavit, e quibus non tantum huius, sed & ceterorum codicum materiæ non exigua lux affunditur, verba sunt *Surenhusii* l. c.

Dan. *Landius*, suecus, Mischnæ sententiam, *Surenhusii* l. c. iudicio, quam clarissime expressit, cum non verbum verbo reddidit, sed ad omnem lectori difficultatem adimendam subinde orationem suam aliquantulum adauxit, ita ut non tam nuda versio, quam paraphrasis habenda sit.

Io. Christoph. *Wagenfeil*, noribergensis, Holmia redux primum studiosus theologiæ, deinde illustrium iuvenum informator, & in itinere per Germaniam, Bataviam, Angliam, Galliam, in qua V. I. Doctoris insignia & privilegia impetravit, Hispaniam & Italiam comes, postea Iuris publ. & oriental. linguarum, ac tandem etiam Iuris canonici in academia altorfina professor, ad hæc a Taurinesibus in Incultorum, & a Patavinis in Recuperatorum societatem assumptus, atque ex commendatione Io. Capellani, & favore Io. Bapt. Colberti, a LVDOVICO Magno ter repetita vice amplissimo congiario maectatus, vir pius, probus, integer, gravis iuxta ac humanus, civilis, circumspectus, disertus, nec præceps sive in sermone, sive in scribendo, stiloque usus non humili & abiecto, sed grandiori & satis elegante, obiit A. 1705. æt. 72. Multis variisque scriptis, inter quæ non ultimum Pera iuvenil. libror. clarus est: nos autem ea hic non commemorabimus, quia inferius de iis dicendi dabitur occasio. Laudes & elogia eius cum alibi reperire licet, tum vero etiam apud *Bæclerum* præfat. in Comment. in Grotii I. B. ac P. 21. *Covringium* de Nummis ebr. 173. item in præfat.):(2. *Dannium* Epp. P. I. 16. *Morhof.* Polyh. T. III. lib. 6. sect. 2. num. 1. *Bynæum* de Natiuit. Christi 517. *Peringerum* præfat. in Avoda fara, I. *Clericum* in Num. 5, 12. *Werthofium* in epist. ad H. D. Meibomium):(3. Io. Mich. *Langium* disp. de Alcor. edit. amb. 5. 16. *Surenhusium* præf. in P. III. Mischnae *** 2. *Mainum* Observat. sac. I. 1. p. 2. & in *Program.* quo magnificus acad. altorfinae Rector ad funus eius ornandum cives academicos invitavit.

Constantinus L^s *Emperour* ab Oppyck, bremensis, theol. D. & S. linguæ in academia Lugduno-batava professor, reliquit Clavem talmudicam, & a *Bocharto* in Phaleg vocatur vir doctus inter paucos, cuique hebrææ literæ plurimum debent, atque ab *Ostermannno* in Position. philolog. disp. 2. §. 2. orientis callentissimus vir.

Io. *Cocceius*, antea *Koch* dictus, bremensis, primum in academia patria philologiæ sacræ, deinde ebrææ linguæ, postea in franekerana, ac tandem leidenfi, etiam theologiæ professor, obiit ultimo isto in loco A. 1669. ætat. 66. Omnia eius opera, quæ recensentur in T. I. *Supplem.* Act. erud. 319. & *Clerici* Biblioth. choiss. T. XII. 401. Amstelodami iunctim edita sunt A. 1675. IIX. tomis in fol. & Francofurti ad Mœnum A. 1689. Magnam in exegefi

SS. litterarum gloriam adeptus est: sed & multorum ab aliis errorum accusatur, ac discipuli eius dicuntur *Hypothesici*, a specialissimis hypothesibus, quas ad totam Scripturam aptare voluit eorum doctor. *Micral*. Syntagm. hist. eccl. 1257. C. *Sagittar*. Introd. in Hist. eccl. 926. *Mayen* Biblioth. bibl. 19. G. *Arnold*. Hist. eccl. & haeret. P. II. 530. Adversarii eius erant *Halsus*, *Irenaeus Philalothius*, *Mare-
Jus*, *Spanhemius*, *Gisto Voetius*, *Esfontus*, *Ryssenius*, *Leidscherus*, *Fratt.
Ridderus*, & plures alii; ab ipsis autem partibus stabant *Wittichius*, *Claubergius*, *Barmannus*, *Handius*, *Momms*, *Gravevoegen*, *Abr. Hel-
danus*, *Gallebins*, *Io. van der Wayen*, *G. Bedaenus*: diuque viguit cer-
tamen inter Cocceianos & Voetianos, donec hi, favore decreti illustri-
um academiae leidenensis Curatorum, A. 1673. praevalerent. De quo
iterum legi potest G. *Arnoldus* l. c. & *Panthen* de Statu eccl. &
schol. batav. P. II. c. 3. Et quamvis multa ipse gesserit bella non
tantum adversus praedictos hostes suos, sed etiam contra Grotium,
Masenium, Walenburchios, & Socinianos, tamen a litibus, conten-
tionibus & controversiis tandem alienus erat, easque ecclesiae inu-
tiles, studium biblicum autem longe utilius esse iudicabat. Chri-
stum in tuncis V. Tri libris, eorumque partibus quarebat, & ali-
is, qui eum ibi videre non poterant, monstrare consabatur. Sixti-
nus *Amama*, cuius erat discipulus, valde eum laudavit Mart. *Mar-
tino*, excitatum divinitus statuens ad provehenda altius linguarum
orientalium studia, & referenda nobis iudeorum sacraria: nullum
enim christianorum tantum in calandicis unquam praestitisse,
quantum ille in eruditissimo, & de quo nunc nisi eruditissimi iu-
dicaturi sint, scripto, seu versione & illustratione tractatum San-
hedrin & Maccoth. Simili eum encomio idem ornat in dissert.
de nomine *MTT* p. 307. Antibarbari biblici. Adde L. *Empereur* in
Annot. ad *Kimchi* *Odorog*. p. 61. qui eum vocat virum nunquam
satis laudandum, *Ancillon* *Mel.* crit. P. II. 235. *Spencer*, Rettung der
gerecht. Sache 25. *Wittich* in Append. Theol. pacif. 268. *Doroth.
Sicurus*, (sub cuius latva creditur latere Crenius,) de Prudent. the-
ol. 47. Tom. I. *Supplm.* Actor. erud. 319. & *Io. Bened. Carpovius*
Theol. exeget. 9.

Gustavus *Peringer*, strenuus fuerus, linguar. oriental. in acad. upsala-
liensi professor, postea nobilis *Lilienblat* & Secret. ac Censor libror.
regius, edidit conciones laudibus ac elogis nobiliorum in orbe eoo

idiomaticum dictam, Dissertationem de Messia iudaico, eiusque Epistola de Kairaitis Lituaniae ad Iob. Ludolfum A. 1691. scripta, cum observationibus, exhibetur a *Tenzelio* in Dialogis mensuris A. 1691. p. 572. sicut libri Iuchasin & Bibliothecae rabbinicae R. Schabetai ben Ioseph versio magno desiderio ab eodem adhuc expectatur. *Halmia. literata* 24. Io. *Moller* in Hypomnem. ad Morhosi Polyhist. lib. 4. p. 398. & in Hypomnem. ad *Schofferum* de Script. & scriptor. suec. 440. Bücher-Saal T. I. 694.

Io. *Leusdenius*, traiectinus, philosophiae doctor, & linguar. orientalium atque antiq. hebr. per L. annos in acad. patria professor, perspicuitati ac brevitati studens, comis & affabilis, apertus & candidus, a beneficentia erga Hungaros & Transylvanos *Hungarorum pater* dictus, in reprehendis studiosorum vitis haud segnibus aut mutus, cetera amoenissimi vir ingenii, edidit Iónam illustratum, Philologum hebraum, hebræo-græcum, hebræo-mixtum, & multa alia, quæ memorantur in G. H. *Gazii* Elogiis philolog. hebr. p. 63. & obiit A. 1699. æt. 74. Mortuo parentavit *Gesh. de Vries*, cuius oratio ibidem legitur. Vide etiam L. Bened. *Carpace* in Theol. exeget. p. 68. ubi de eius Philol. hebr. & græco dicit, esse quidem librum non adeo accuratum, interim tamen breviter omnia illa pertractare, quæ ad nostendas vocum & phrasium significationes, emphases & constructiones spectant, & illi, qui non ex professo hæc tractare cupit, sufficere posse. Simile de eo iudicium fert *Beuchemius* in Stat. eccl. & schol. holland. P. II. 454. nec est, quod ægre ferat *Rick. Simons* in Hist. crit. V. T. l. 3. c. 20. Leusdenium solas Buxtorfforum responsiones questionibus variis, quas movet, adhibere solere.

Mich. *Arnoldi* S. theol. D. & Leovardiae verbi divini minister, tractatum Tamid seu de sacrificio iugi perspicuis, uti *Surenhusius* præfat. in V. Mischnae partem æstatur, notis illustravit.

Guil. *Surenhusius*, anno 1703. vix quadragesimum agens annum, nunc autem professor ebraeæ & græcæ linguæ in gymnasio amstelodamensi, de Mischna immortaliter meritus est, præstititque id, quod dudum exoptabant eruditi, quodque *Guissus*, & si C. *Arnoldi* narrationi in Testimon. flaviano p. 162. credendum, *Berehii filius*, a iudæo quodam converso adiutus, magno conatu adgre-

dic-

diebantur, sed fatorem vi perficere non poterant, cuique pares indicati sunt *Wagenfeiltes*, Pet. *Alixius*, & *Pavingorus*, ut integram nixbis Mischnam darent latinam, cum suis aliorumque præstantissimorum virorum commentariis, dignus profecto, qui laudibus extollatur, cuique multæ & prolixe a Rep. litteraria agantur gratiæ, sicut factum ab eximiis eius interpretibus in *Alti erud.* A. 1700. 127, A. 1701. 203. A. 1702. 465. A. 1703. 109. & A. 1704. 392. Si quæ autem uni & item alteri in præclaro hoc opere videntur corrigenda, ea modeste & amice in medium proferant, non autem virum optime meritum clam fugillent, contemnant, & exosum reddant. Si tanti harum literarum herôes sunt, ægedum, meliora cum orbe erudito communicent, & magnam apud eum, immo ausim dicere, apud ipsum etiam præclarum Surenhusium gratiam inibunt. Hoc fortassis duntaxat dolendum, quod Commentatorum præfationes, inter quas est gravis & nobilis ista *Wagenfeilt*, & elegantiores epp. dedicatorias non addiderit. Nihil amplius superest, quam ut eorum operum, quæ sibi adornanda proposuit laudatus auctor, quæque ipse in præfat. in P. I. ** 2. & 3. nec non in præf. in P. VI. indicat, mentionem faciamus. Nimirum promittit libri *Iad Chasaka* versionem latinam, & *Appendicem* operis mischnici, doctissimorum aliquot virorum MSSa continentem. Cui proposito æque, ut priori, faveat Deus, ter optimus, maximus.

L.

Iac: FABRI stapulensis Quintuplex psalterium, videlicet gallicum, romanum, hebræum, vetus, conciliatum. Parisiis 1513. Recusum fuit A. 1515. prius autem editum fuerat A. 1508. *Gallicum* vocat, quod eo ecclesia gallica, h. e. cisalpina uteretur: *Romanum*, quod Romæ emendatum ab Hieronymo, in ecclesia caneretur romana, id est, Gallia transalpina: *Hebraicum*, quod ex hebræo ad Sophronii præces in latinam transfusum esset linguam: *Vetus*, quod eo ante editiones ab Hieronymo emendatas uterentur ecclesiæ: *Conciliatum*, quod pauca addat vel mutet ad gallicum, quo magis veritati & hebraico concorder psalterio. R. Simon Biblioth. choif. P. I. 30. In epist. dedicat. prædicat *Faber* præstantiam & utilitatem studii biblici, & exponit propositum interpretationis suæ, quod sit, ostendere, psalmos ad litteram agere de Christo, nixus hoc fundamen-

mento, quod quædam ex psalmis allegentur in N. T. de Christo. Alii autem distinguunt inter sensum litteralem & mysticum.

EIVSDEM Annotationes in Epistolas paulinas, cum versione vulgata, & altera iuxta fontem græcum. Lutetia Paris. 1512. Hic liber in membrana expressus, extat in Bibliotheca regia parisiensi. Ego hoc volumen habeo ex bibliotheca G. Calixti, qui ad p. 80. b. adscripsit: *Videtur negare peccatum originis.* Et ad p. 126. *Adstruit ubiunitatem corporis Christi.* Sane huius dogmatis primus illi videtur esse auctor.

L. I.

Emman. SA Notationes in totam Scripturam sacram. Lugduni 1651. Impressæ etiam sunt Antverpiæ, Colonia, Parisiis, præterea quoque insertæ Bibliis magnis & maximis Ioannis de la Haye. Iis omnia fere loca difficilia, sicut in titulo dicitur, brevissime explicantur, variazque ex hebræo, chaldæo, & græco lectiones indicantur. Præmittuntur 1) Dedicatio ad dominum Iesum. 2) Præfatiuncula ad lectorem, qua dicit, nescire se, an operæ pretium fecerit colligendis hisce Notationibus; id autem scire, voluisse plurimorum utilitati consulere; quod an assecutus sit, censere debere doctiores. 3) Notationum harum commoda enumerantur, quod 1. Scriptura brevissime secundum sensum litteralem in iis explicata. 2. variaz lectiones ex hebræo, chaldæo, & græco allatz. 3. quod possint excudi in separato libello, sine verbis Scripturæ. 4. quod possint cum Bibliis imprimi, ad modum Notarum *Vatabli*. 5. additas esse omnium phrasium, quibus editio vulgata utitur, explanationes. & 6. duplicem indicem.

Gen. 3. 15. p. 2. Not. quod quædam hebr. habent נָחַם vel נָחַם, Ipsa; & quidem multi antiqui legunt ipsa, ut Chrysost. Augustinus, Ambrosius.

Nullum exemplar ebræum sic habet, & in codicibus Patrum græcis & latinis amanuensium errori tribuendum est, si legitur ipsa. Rich. Simon Hist. crit. V. T. l. 3. c. 11. p. 416.

Emmanuel Saa, qui brevitatis causa se se scribebat Manuelem Saa, natus Condæ in Portugallia, Soc. Iesu, docuit Gandavi, Conimbrizæ & Romæ, sibi que nomen acquisivit præclari concionatoris & scripturæ interpretis. A papa PIO V. ad correctionem

novæ

novæ editionis Vulgatæ adhibitus, postea vero Aronam, quæ urbs est diœceseos mediolanensis, missus est, ut ibi post exantlatos multos magnosque labores quiete frueretur, quam mors ei convertit in requiem æternam A. 1596. cum esset septuagenario maior. Scripsit etiam Scholia in IV. euangelistas, ex selectis veterum Patrum sententiis collecta, nec non Aphorismos confessionariorum; quibus si minus malo animo, per imprudentiam inferuit quædam Principibus nimis periculosa, (verba sunt *Casauboni* in ep. 624. ta ad Front. Ducæum p. 732.) & proinde bonis omnibus detestanda; quæ tamen in postremis editionibus Lutetiæ fuerunt sublata. Io. Frid. *Mayer* in Biblioth. bibl. p. 70. scribit, Emmanuelem nostrum merito suo non accurati minus iudicii virum, quam magnæ eruditionis audire *Tannero* Theol. scholast. T. IV. fol. 44. atque Annotationes eius, quantumvis breves, utiliter consuli; quia paucis dicant, quæ vix pluribus verbis doceant ceteri. Quod encomium tolerabilius est altero illo Io. *Morosi*, qui in dedicatione Scholiorum in IV. euangelistas eum vocat summum sacrarum litterarum doctorem. At vero Rich. *Stimon* l. c. pro candore suo sic iudicat, methodum quidem eius esse optimam, quia non scrutetur nisi sensum litteralem, sed non videri habuisse eas dotes, quæ sint necessariae ad faciendum exactum discrimen meliorum interpretationum. Ceterum de eo videatur *König* 7m. Lexic. univ. hist. T. IV. 320. & *Cren.* Methodor. T. I. 294. qui ei præfert Libertum *Premondum*, auctorem commentar. in epp. paulinas & canonicas.

Cornelii IANSENII Paraphrasis in psalmos, atque in ea V. T. cantica, quæ per singulas ferias ecclesiasticus usus observat: cum argumentis & annotationibus. EIVSDEM Commentaria in Proverbia Salomonis & Ecclesiasticum. Lugduni 1586. Editio recognita, & auctior. In his omnibus, ut porro habet titulus, id agitur, ut sublati mendis, quæ in vulgatam irrepperunt, genuina lectio retineatur, & ut ex collatione, cum originalibus hebrais & græcis facta, sensus habeatur, qui illis conveniat, aut proxime accedat. In quo is (sic ibidem additur a iudice non imperito) ita ad verum sensum collineavit, ut ceteris fere omnibus, qui in eodem argumento elaborarunt, palmam præripuerit. In epistola dedicationis ad Præpositum, Decanum, totumque Capitulum ecclesiæ cathedralis gandavensis, quæ ut gravissimum scriptum lectu digni-

gnissima est, refert originem lucubrationum suarum in Psalmos, atque erudite differit de discrimine sensus literalis & mystici, ac denique rationem aperit, cur paraphrastica usus sit methodo. Nimirum cum in tongerlensi monasterio psalmos davidicos religiosus enarraret, in suos ipsius usus conscripsit paraphrases quasdam in omnes psalmos, præmissis argumentis, & subiectis aliquibus annotationibus. Ne autem alii immaturos hos fœtus fortassis ederent, Lovanium reversus, ibique plus otii nactus eosdem recognovit, alia addidit, & alia resequit, ut typis exprimi & publicari possent. Curæ ipsi est, ante omnia tradere sensum litteralem, deinde autem, si res ita fert, & præcipue, si in N. T. to accommodatio fit ad Christum, insinuare etiam mysticum: atque hoc qui faciunt, minime censendos ait iudaizare, iudæos enim litteralem tantum, & unicam carnalem scripturæ intelligentiam nosse; errare igitur e christianis eos, qui existiment, omnes illos psalmos, ex quibus in N. T. to aliqua citantur dicta, atque ad Christum transferuntur, in primo & litterali sensu de Christo intelligendos esse. Quod utinam omnes scripturæ interpretes probe observarent, atque ad usum transferrent; tum vero & ipsi maiorem verbi divini lucem nanciscerentur, atque aliis possent affundere, & minus in Domini ecclesiis esset litium, minusque tenebrarum. Paraphrastica autem usus est expositione, non tantum ad exemplum aliorum magnorum virorum, sed ideo potissimum, quod talis enarratio & brevior est & iucundior, atque ita etiam gratior, ingeniisque excitandis convenientior. In dedicatione Commentarii in Proverbia Salomonis repetit ante dicta de discrimine sensus literalis & mystici observando, atque ostendit, magnam differentiam esse inter sapientium virorum & divini Salomonis graves brevesque sententias, adeoque hasce tanto maiori in pretio habendas, quanto cœlestia & divina præstantiora sint, quam terrena & humana, ex solo lumine naturæ dependentia. In utraque autem dedicatione sic vindicat honorem vulgatæ editionis seu versionis, ut originalibus linguis nihil de pretio & præ eminentia sua detrahat. Quod sane viri eruditi & æqui certum est iudicium. Commentarios hosce *Sixtus* senens. Biblioth. S. lib. IV. 277. vocat doctissimos; & Ant. Possevinus l. 2. Biblioth. sel. c. 18, pronunciat, Iansenium in omnibus, quæ scripsit, præsertim in Concordiam

evan-

euangelicam & in Proverbia, se magno valentem iudicio & eruditum ostendere.

Corn. *Iansenius*, natus hultano in oppido Flandrorum, trium linguarum, videl. latinæ, græcæ, & ebraicæ cognitione celebris, theol. D. & decanus louanienfis, missus ad Concilium tridentinum, & demum episcopus gandauensis, istque primus, distinguendus a cognomine, qui fuit leerdamensis batavus, & episcopus iprensis, unde Iansenistæ nomen suum habent, obiit A. 1576. *Mirans* Elog. belg. 9. *Suvertius* p. 188. *Moller* de Homon. 685. G. *Calixto* Prolegom. in Concord. euangel. p. 6. audit scriptor non minus eruditus, quam modestus: *Casaubono* Exercit. XVI. n. XXIV. p. 436. eruditissimus: R. *Simone* Hist. crit. N. T. part. III. 596. non tantum theologus, sed etiam grammaticus & criticus. Quod tamen ad linguam attinet ebræam, eius non videtur, uti *Simonius* p. 98. iudicat, exactam habuisse notitiam. Mittimus autem illos, qui Iansenii libros expurgandos esse cessent ob Iutheranissimi periculum. *Gren.* Exercit. I. de libris scriptor. opt. 15. *Lexis.* annivers. histor. T. III. 171.

LII.

Io. VICCARS Decupla in psalmos. Londini 1655. Prior editio lucem viderat A. 1639. In hisce Decuplis siue decaglottis commentariis fit collatio Commentariorum ex X. linguis, videlicet ebræa, arabica, syriaca, chaldaica, rabbinica, græca, latina, italica, hispanica, gallica. Datur etiam specimen linguæ cophticæ, persicæ & anglicanæ, in XII. sectionibus, & in fine index rerum memorabilium, & vocum hebr. rabbin. arab. & syriacarum, secundum ordinem psalmorum. In præfatione agit de variis codicibus aut editionibus versionum vel expositionum in prædictis linguis, atque, versionem cudere esse onus unius impar humeris: *Cainanem* (Luc. 3; 37.) non fuisse in mundo, sed in vulgari Græcorum versione; idemque dici posse de *Abrahamo* & 75. *animabus*, (Act. 7, 16. 14.) aliisque N. T. locis; in vaticana bibliotheca esse 2. MSS. codices legis antiquissimos sine punctis, & restare adhuc huius operis tria volumina in V. T. tum, & duo alia in novum. Sed hæc lucem non viderunt.

Io. *Vicars*, anglicus, minister ecclesiæ, vixit sæc. XVII. & tria alia anglicani idiomatis scripta emisit, quæ nominantur a Thoma

Heydeo in Catal. libror. biblioth. bodlei. P. II. 230. ipseque a *Boschart* Opp. P. I. 59. viris undecunque doctis annumeratur.

Corn. IANSENII in Concord. euang. Commentarius. Venetiis 1779. Quæ editio prioris anni 1777. & auctior perhibetur & correctior. Recusus vero ille est Lugduni A. 1782. 1684. Antverpiæ 1613. & Moguntiæ 1614. estque ex numero eorum scriptorum, quæ *Monotessara* vocantur, ubi ex IV. euangeliiis una historiae series contextitur & illustratur, Et suam originem itidem habuit in tongerlensi abbatia, e prælectionibus ad clericos ordinis Præmonstratensium habitis: cum enim auctor psalmos, aliosque S. Scripturæ libros enarrasset, euangeliorum explicationem aggressus est, atque in hunc finem quædam ex optimis commentariis sibimet collegit, & cum auditoribus communicavit, quæ deinde expolita atque emendata librum præsentem formarunt. Laudatur a *Sixto* sen. Bibl. S. I. 4. p. 277. *Baronio* ad A. 51. n. 3. *Possuvino* Biblioth. sel. I. 2. c. 18. *Miræ* Elog. belg. p. 10. *auctore* *Monitor.* salut. B. Mariæ 35. R. *Simonio* P. III. Hist. crit. N. T. c. 41. qui tamen & corrigenda indicat, *Mart. Chemnitzio* Prolegom. Harmon. euang. p. 16. & I. Mich. *Langio* in Dissert. Clerici Harmoniæ evangelicæ præmissa, §. 13. Quibus adde *Blount* 684. *Bibliothecar.* n. p. addit. T. I. 379. & *Cren.* Animadu. P. IV. 218. & Dissert. I. de furib. librar. 64. Denique notandum, *Matthæum a Castro*, insulensem, Concordiam hanc in compendium rede-
degisse, idque prodiisse Antverpiæ 1593. 8.

Cap. II. p. 15. Nomen Ioannes, vel, ut dicerent Hebræi, Ieiohanna, vel *Ieiohannam*, (auctor ipse scripserit, *Ieiohannan*) componitur duabus ex dictionibus, nempe *ex nomine Dei tetragrammato, & verbo Chanan*, quod precari & misereri significat, vel nomine inde derivato, quod gratiam significat & misericordiam.

Hanc etymologiam, ut erroneam, & linguæ ebrææ, cuius exacta notitia Iansenius non fuerit instructus, adversam Rich. *Simon.* Hist. crit. N. T. part. III. c. 41. p. 598. reprehendit. Sed frustra: sic enim & *Matth. Hillerus*, linguæ illius peritissimus, Onomast. sacri p. 856. Ioannes, *Iwannē*, hebr. *Iochannan*, id est, *Dens gratiosum se præstitit.* Idemque docent *Pasor* in Lex. in N. T. 849. & *Leusden.* Onomast. sac. 184.

Scri-

Cap. XL. p. 224. *Patres antiqui e-*
mus concorditer docuerunt &
scripserunt, vinculum coniu-
gale manere etiam facto diuor-
tio legitime.

Cap. LXXVI. p. 445. Ex quibus
satis patet, hanc historiam (de
muliere adultera Io. 8) vel ex
apocrypho euangelio fuisse
additam, vel *Iohannem post se-*
mel descriptum a se euangelium
adiocisse hanc partem suo euan-
glio.

Scriptores ecclesiasticos hoc in
puncto *a se in vicem dissentire,*
certum est. R. Simon. p. 602.

Sed hæc posterior coniectura
nullam habet probabilitatem. R.
Simon 605.

LIII.

Casp. SANCTII Commentarius in librum Iob, cum para-
phrasi. Lugduni Gallorum 1625. qui recusatus est Lipsiæ A. 1712.
4. Eiusdem SANCTII Commentarius in libros Ruth, Esdræ,
Nehemiæ, Tobiae, Iudith, Esther & Maccabæorum 1628. Cum in-
dicibus locorum Scripturæ, Regularum, & Proverbiorum, nec non
memorabilium. In dedicatione prioris Commentarii comparat
auctor actiones Iobi cum gestis Annæ Felicis *de Gusman*, Marchi-
on. de Camerosa; & in Præfatione ait, aut nullos ex antiquis Pa-
tribus, aut non nisi paucissimos hunc in librum scripsisse: com-
mentarios enim, qui tribuuntur *Hieronymo, Origeni & Thoma*, esse
supposititios; *Augustini* annotationes ne quidem ab ipso agnosci
pro suis; *Gregorii* commentarium esse tantummodo moralem, se
vero sensum litteralem indagare & tradere. Io. Clericum Biblioth.
fel. T. XXIV. 9. 18. varia correxit in Prolegomenis, & Commenta-
tio in 3. priora capp. In posterioris autem præfatione ait, se agere
interpretem, & a quæstionibus abstinere, laudatque Nicol. *Serari-*
um. Eiusdem SANCTII Commentarii in IV. libros Regum, &
II. Paralipomenon. Antverpiæ 1624. In præfatione auctor testatur,
se in iis plurimum laboris ac temporis posuisse: & in dedicatione
gentis *Spinalæ* merita evehit ac celebrat.

Casp. *Savarez* siue *Savaria*, centumputeolanus hispanus,
Soc. Iesu, in oropetensi, complutensi, & madritensi lyceis huma-

niorum & SS. litterarum interpres, nec unquam, teste *Abrahamio*, per omnem vitam mentitus, in plures S. Scripturæ libros commentatus est, videlicet in Cantica canticorum, Prophetas maiores & minores, nec non Acta apostolorum, obiitque A. 1628. æt. 75. teste *Witteo* in Diar. biograph. A. a. Ingenii laudem ei præ Cornelio a Lapide tribuit *Hötingerus* Bibliothecar. p. 190.

LIV.

Cornelii a LAPIDE Commentarii in libros V. & N. T. Antverpiæ 1681. X. volumina. Quod opus debeo benignitati Ferd. Ducis Brunsvic. ac Luneburg. ANTONII VLRICI. Prædierunt etiam ibidem A. 1616. 1623. *Parisiis* A. 1697. & *Venetis* A. 1708. XVI. volum. Neque vero datum fuit auctori in universam, uti quidem animo conceperat, commentari scripturam; Iobum quippe & Psalmos non potuit attingere. Quem tamen defectum supplere possunt *Santius* & *Pineda* in Iobum, *Iansenius* autem, *Ballarminus*, *Lortius*, & in primis *Mossius* in psalmos. Primo tomo præfixum est encomium S. scripturæ, in quo differitur de S. scripturæ origine, dignitate, obiecto, de studii biblici necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo & dispositionibus, de usu & fructu pentateuchi, ac V. T. ti, deque Mose, quis & quantus fuerit; Commentario in Prophetas IV. maiores Hieroglyphica & SS. symbola, adagia, gnoma & anigmata ex IV. prophetis collecta, item Canonès prophetis facem præferentes; Commentario in Prophetas minores Proœmium de appellatione prophetarum minorum, eorumque numero, & stilo, tempore & obiecto ipsorum prophetiar, & dispositione ad prophetiam, nec non canones in eosdem; Commentario in Ecclesiasticum, encomium sapientie ex parallelis ethicis naturalis & divinæ; Commentario in IV. evangelia Proœmium de evangeliorum excellentia & maiestate, numero, ordine, consonantia & dissonantia, deque eorum interpretibus, nec non chronotaxis & canones; Commentario in Acta apostol. Chronotaxis, & S. Pauli effigies. Notabis autem ex *Salisforo* P. II. de la Biblioth. crit. p. 436. Approbationem Commentarii in Epp. canon. quæ in nonnullis Cornelii a Lapide editionibus, sub nomine *Habertii* reperitur, omis non esse debet. Quod ad canones, de iis *Dauhaudus* Hermeneut. S. p. 399. haud dubie pronunciat, scpe

sepe effig. obliquos, animo pro canonibus substitui tormentis se-
paratim.

In *Ecclesiasta* cap. II. §. p. 80. Ve-
rissimile est, Salomonem fru-
tices & arbores pretiosas ex
Arabia, Egypto, India, ceteraque
terris conquistos, in suos he-
rosolymitanos paradisos trans-
tulisse.

In *Matth.* XIX. 9. p. 354. planis-
sime & aptissime cum *Theophyla-*
cto & *S. Augustino* lib. contra
Adimant. c. 3. hanc exceptio-
nem ad utrumque referas, tam
ad id, quod sequitur, quam ad id,
quod præcessit, q. d. Qui-
cunque dimiserit uxorem,
nisi ob fornicationem, & aliam
duxerit, mœchatur, tum di-
mittendo uxorem, tum aliam
ducendo, h. e. bis mœchatur.

In 1. *Pet.* II. 9. p. 237. Summi
Pontificis summa & amplissi-
ma qua qua versum est pote-
stas, per totum orbem se exten-
dens, qua etiam *Regibus* im-
perat, ac *Reges ecclesiæ* rebelles re-
gno privare potest, uti sæpe pri-
uavit.

E vicina Arabia, concedo; sed
quas stirpes ex reliquo uni-
verso orbe conquistatas putet
Cornelius, non intelligo. Id
Henr. *Xrismus* in Arboreto his-
torice 610.

Cornelius non probat, quod proban-
dum sumseras, videl. exceptio-
nem pertinere etiam ad hæc
verba, & aliam duxerit; neque
Theophylactus, aut etiam *Augu-*
stinus dicit, inde id sequi. Bar-
thold. *Nihusius* Apol. c. 13. p.
77.

Hæc est doctrina *Santarelli*, da-
minata a Facultate theol. parisi-
ensi. *Sainjore* P. II. de la Biblioth.
crit. c. 29. p. 438.

Corn. a Lapide, ex antiqua prosapia nobilium & Baronum
von Stain, quæ in Suevia aliisque Germaniæ provinciis floret, ori-
undus, atque in Belgio natus, pusillus quidem corpore, at inge-
nio magnus, societatis Iesu, in SS. litteris scrutandis perdi-
us ac pernox, docuit Lovanii & Romæ, obiitque A. 1637. æt. 71.
Vid. *Kanig* 458. *Magirus* 507. *Blount* 950. *Hottinger* Bibliothecar.
190. *Gron.* Animadv. philol. P. I. 56. & disert. I. de furib. librar.

70. *Crassus* Elog. P. II. 69. *Alatius* Ap. urb. 101. *Sixtus* Sen. B. S. lib. 4. p. 278. Guido *Patinus* Epp. select. ep. 17. G. H. *Goez* disp. de Corn. a Lapide Commentarius, *Biblioth. nova* T. I. 472. & *Bibliothecarius* nulli parti addictus T. I. 55. Pro melioribus eius commentariis habentur duo, alter in Pentateuchum, alter in Epistolas paulinas. *Calovius* in Prolegom. Biblior. illustrat. P. I. p. 10. plerosque Scripturæ libros *suo modo* illustrasse scribit: R. *Simon* Hist. crit. V. T. I. 3. c. 12. & de Commentator. N. T. c. 44. ait, eum eruditionem & quæstiones alienas sæpe admiscuisse: *Dilberus* Tomo II. Dispp. 664. vocat exscriptorem Pradi, & *Kanigius* l. c. *Corderium* in Lucam expilasse refert; certe carebat exacta notitia linguæ græcæ & orientalium: *Matthæus Polus* autem in præfat. volum. III. Bibl. crit. appellatione auctoris non contemnendi honorat. Ab *Hottingers* rhapsodis siue centonum collectoribus annumeratur, in *Bibliothecar.* p. 190. D. Andr. *Kuhnii* Animadversiones in eius Commentarios paratas habebat. Scopus eius, ut *ipse* narrat in dedicat. Commentarii in Epp. paulinas, est, solide, breviter, methodice & clare tradere sensum maxime genuinum & literalem, ideoque stilo utitur didactico & methodico, per notationes, quæstiones, numeros, membra & puncta inciso & distincto; methodus autem hæc, ut post brevem synopsis totius capituli, rem aggrediatur, atque illustrioribus Patrum & Doctorum expositionibus allatis, sensum illum, qui maxime genuinus videtur, expresse designet, eumque aliis præferat, & illustret.

L V.

Iac. TIRINI Commentarii in V. & N. Trum. Antverpiæ 1656. Excusi etiam A. 1632. 1645. 1688. Venetiis 1704. & inserti Bibliis maximis Ioannis de la Haye. Præmittuntur 1) Præfatio de operis utilitate & scopo: 2) Instructio, pro studiosis, de methodo & modo proficiendi: 3) Decretum Concilii tridentini de canonicis scripturis: 4) Charta topographica terræ sanctæ: 5) Chronicon sacrum a M. C. usque ad excisam per *Titum Vespasianum* urbem & templum ierusalemitanum: 6) De antiquis Hebræorum, Græcorum & Romanorum ponderibus ac monetis, collatis cum modernis Iudzorum, Hispanorum, Gallorum, Belgarum: 7) De mensuris seu vasis eorundem: 8) De mensuris longitudinum: 9) Expli-

Explicatio idiotismorum seu proprietatum linguæ ebrææ & græcæ. Ac subiunguntur Indices 1. auctorum toto commentario citatorum, 2. nominum & rerum, 3. controversiarum, 4. antilogiarum, siue apparentium contradictionum, quæ per scripturam S. occurrunt, variarum materiarum & conceptuum pro euangelii totius anni, in gratiam & usum concionatorum.

In Indice auctorum, v. *Hermias*, dicitur, eum *Assensium* | Legendum autem est, *Atarvensium*, iuxta *Lærtium* lib. 5. n. 3. in Asia dominio potitum esse.

Iac. *Tirinus*, antverpiensis, Soc. Iesu, Cornelii a Lapide epitomator, obiit A. 1636. æt. 44. De eo vid. *Kanig* 411. Rich. *Simon* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 11. & de commentator. in N. T. c. 44. ac *Crænius* Animadv. P. III. 201. I. Frid. *Mayer* Biblioth. bibl. p. 80. *Tirinum* facultate scripturas tractandi tantum Cornelio a Lapide præstitisse iudicat, quantum illius commentarii ab huius scriptis mole superantur.

LVI.

Bened. PERERII Commentarius in Genesin. Venetiis 1607. Adspexerat quoque lucem Coloniae Agripp. A. 1601.

Pererius siue *Persyra*, Valentia hispanus, Soc. Iesu, missionarii officio functus in Sicilia & Italia, Romæ docuit rhetoricam & theologiam, ibidemque naturæ debitum solvit A. 1610. æt. 75. Scripsit etiam in Exodum, Danielelem, epistolam ad Rom. & Apocalypsin, item de magia & divinatione astrologica, deque communibus omnium rerum naturalium principiis & affectionibus. Omnia eius opera prodierunt Coloniae A. 1622. II. volum. Commentarium in Genesin non tantum Rich. *Simon* laudat, verum etiam *Montacutius*, qui eum vocat doctum & laboriosum, ipsum vero auctorem, magni nominis & eruditionis iesuitam; sicut etiam commentarius in Danielelem a *Polo* iustis laudibus celebratur. Iusto autem Ios. *Scaligero* Pererius in Danielelem asinus est, pessimus auctor est, graviterque, ut idem addit, erravit, nec eum prius legit, quam exponere aggrederetur. In *Scaligeranis* p. 105. Hinc adde *Kanig* 619. *Blount* 334. Ab *Hottigero* Bibliothecar. p. 20. & ipse inter rhapsodos refertur.

LVII.

Io. MALDONATI Commentarius in IV. euangelistas. Moguntia 1624. Idem etiam lucem vidit Mussiponte A. 1596. Brixia, quæ ab Italis Brescia vocatur, 1598. Lugduni & Moguntia 1601. Parisius 1668. & præcipuus est inter reliquos auctoris libros, in eo-que, quod *Simonius Hist. crit. N. T. part. III. 918* iure meritoque laudat, litteralis in primis sensus eruitur atque indicatur. Editiones autem mire variant, teste *Cronio* dissert. I. de furib. librar. p. 78. Certe quæ post annum 1617. prodire Colonia, Moguntia & Parisiis, aliquot in locis corruptæ sunt, sicut Collectores *Alor. erud.* notant in Tomo IV. Supplem. 458. Caue autem, ne cum pluribus aliis in errorem incidas, putesque, auctorem ad *Matth. 26, 26. p. 561.* hisce verbis, *Incredulorum unus libellum quendam bis annis de arte nihil credendi composuit*, indicare, revera exiisse libellum quendam sub titulo Artis nihil credendi; non: sed contentatum seu materiam eius ita voluit exprimere. Verus autem libelli titulus hic erat, *La beatitude des Chrétiens, ou le fleau de la foi*, eiusque auctor est *Geoffroi Vallée*. Vide *Menagiana T. IV. 417.*

Matth. I. h. p. 21. Totum locum sic restituendum puto: *Iosias autem genuit Ioachim*, & fratres eius in transmigratione Babylonis; (quemadmodum *Sieapulenſis* affirmat, se in antiquo quodam græco codice legisse) *Ioachim autem genuit Iechoniam.*

Cap. XVII. n. p. 356. Ioannes in *Apocal. XI. 3. 6.* aperte scribit, *Mosen & Eliam*, ante secundum Christi adventum esse adventuros.

Thom. *Malvenda* apud *Crenium* dissert. I. de furib. librar. p. 78. temeritatis quidem arguit Maldonatum, quod hunc in modum textum corrigat. Sed lectionem istam suam habere fundamentum, & extare, si non in pluribus, in quodam tamen codice græco antiquo, patet e *Carcellæ N. T. græco*, ubi hæc verba subiunguntur: *Ἰωάννης δὲ ὡραίων τὸν Ἰωάννην Ἰωάννην δὲ ὡραίων τὸν Ἰωάννην.* Patres & recentiores, non *Mosen*, sed *Henochum* cum *Elia* venturum, ingenti consensu docuerunt. *Malvenda* ibid. p. 77. Sed & ipsi aberrarunt, in-

Cap. XXII. 16. p. 460. *Herodiani non erant milites Herodis*, quia ille iam mortuus erat; alter vero Herodes, illius filius, non in Iudæa, sed in Galilæa dominabatur: quare eius milites Ierosolymæ esse non potuerunt.

Cap. XXVI. 26. p. 561. in margine: Godifridus a Valle.

Luc. XIX. 12. Tom. II. 163. Quod Theophylactus tradit, Iudæos secundæ & quinto hebdomadis die ieiunare solitos, non alio argumento, quam sua auctoritate probat: quæ hac in re haud scio quantum ponderis habere debeat.

Cap. XXII. 32. Quid est (ἐπιστροφας) *conversus*? Mihi hebraïsmus videtur esse, quo repetitio significatur: ut apud Latinos vocibus *Rursus, Iterum*. Quomodo רשׁוּס usurpatur Ps. 84. (85) 7.

telligentes proprie, quod per similitudinem dictum fuerat. *Temerarius* est Maldonatus, qui Herodi milites abstrahit. *Maldonatus* l. c. p. 77. Sed cessat temeritatis vitium, quia nondum probatum est, per *Herodianos* non alios, quam Herodis milites intelligendos esse. Herodiani enim vocati fuerint, qui *Cæsari*, cui impense favebat Herodes, cuiusque tributis in Iudæa quodam modo præerat, tributum solvendum esse contendebant.

Proprie, Gothofr. *Vallis*: gallice enim vocabatur Vallée. *Mina-giona* T. IV. 496.

Nihil frequentius aut perculgatus in libris Iudæorum occurrat. *Maldonatus* l. c. Recte: videatur enim *Lightfoot* in h. l. In horum d. erum locum christiani, ut a iudæis secederent, surrogarunt diem hebdomadis quartum & sextum. *Grosius*.

Hæc interpretatio eo spectat, ut ne existimerur Dominus, quando illa dicebat, *respexisse ad futurum paulo post Petri lapsum*. Sed fallitur Maldonatus: verissima enim est interpretatio Theophylacti, Euthymii, Ambrosii. *Casaub.* Exercit. XVI. 640. At eam sibi non displicere, ipse ait Maldonatus; cum

20. II, 8. Tom. II. 235. *De architriclino in Ecclesiast.* c. 32, 1. 2. 3. dictum est: Rectorem te posuerunt, noli extolli.

Ibid. Postea illi (*architriclino*;) sicut & convivis, corona & munuscula dari consueverunt, quæ a Græcis ἀποφῶγνα appellabantur.

10. VI. 53. T. II. p. 314. *Catholici quidam*, nescio qua impudentia, se hæreticis iunxerunt, negantibus, hoc in capite sermonem esse de eucharistia.

Ibid. p. 315. *Contra Scripturam sensum*, contra Patrum omnium interpretationem, dixerunt atque contenderunt, hoc loco de sacramento non agi.

triumviros hosce idem allegat, & Casaubono suppeditavit.

Ecclesiasticus loquitur de *Duce, Principe, Magistratu*; non autem de architriclino. *Casaubon.* Exercit. XIII. 244.

Convivis quidem munuscula dabantur, sed non coronæ, nedum architriclino. *Corona* autem, cuius meminit Ecclesiasticus, erat præmium, quod bene merito de Rep. olim dari solebat. *Casaubon.* l. c.

Tales sunt Thomas *de Vio*, archiepiscopus caietanus, & Cardinalis, Corn. *Iansenius* episc. gandav. quin & *Adrianus*, postea Pontifex, quæst. 1. art. 2. de S. baptismo.

Maxime: nam si hic de sacramento eucharistiæ ageretur, 1. nemo absque eius sumtione salvari posset. 2. manifeste contrarius esset hic locus Pontificiis, quia in eo non solum caro edi, sed & sanguis bibi iubetur. 3. sequeretur, servatum iri, quotquot eucharistiam percipiunt. Io. *Gerhard.* L. de S. cœna §. 179. *Hutter.* præfat. apol. in Concord. concord. b

4.

Io. *Maldonatus*, hæticus hispanus, genere nobilis, Dominici a Soto & Fran. *Toletii* discipulus, Soc. Iesu, magno vir animo & eclecticus, theologiam Lutetiæ & Romæ docuit, atque in hac urbium regina animam efflavit A. 1583. æt. vix dum 56. Scripsit etiam
in

in Prophetas maiores, nec non dispp. de Sacramentis, teste *Simone* in Liter. select. ep. 15. variaque eius opera, Lutetia Paris. edita sunt A. 1677. In *Scaligeranis* (quibus assentit *Casaubonus* Exercit. I. p. 55.) p. 252. dicitur plagiarius *Beza & Calvinus*; nihil autem ipse publicavit vivus. Quando igitur Iesuita mussipontani aiunt, Maldonatum in collegio ipsorum biturigenfi hos primum commentarios edidisse, id non nisi de eorum formatione & scriptione intelligendum est. Tam frequens Lutetia in Schola claramontana habuit auditorium, ut illa sæpe non omnes caperet; erantque inter eos etiam ministri quidam ecclesie reformatæ. Inde factum, ut improbi zelotæ insidias bono viro struerent, & suspectum reddere laborarent, accusantes eum dogmatum hæreticorum, præcipue quod quæstionem de immaculata B. virginis Mariæ conceptione indicasset esse problematicam, ita ut propterea cogefetur stare coram iudicio Archiepiscopi parisiensis, a quo tamen fuit absolutus; & formula sententiæ, quæ primis huius commentarii editionibus, atque etiam nostræ præfixa est, cum lectore communicatur a Rich. *Simone* P. III. Hist. crit. N. T. c. 2. p. 621. A *Casaubono*, *Scaligero* & aliis taxatur ob calami intemperantiam & maledicta erga diversæ viros religionis; sed *Montacutius* putat, ea non ab illo fuisse profecta, quippe cui *Thuanus* modestiæ laudem plane insignem tribuat, sed a Iesuitis mussipontanis, qui commentarium illius ediderunt, & præfatione locupletarunt, in qua vitam & studia auctoris recensent, aliisque de rebus, quæ ad præsens opus spectant, verba faciunt. Nec diffitetur *Simonius* p. 618. 620. & in Literis select. (Act. erud. 1701. 123.) eos quædam intuisse. *Courtington* præfat. in Cassandrum & Wicelium vocat doctissimum Iesuitam; *Casaubonus* Exercit. p. 347. acris & magni ingenii virum; *Slichtingius* in epist. ad Hebr. magni nominis interpretem, & in Vindictis confess. christianæ virum inter Scripturæ interpretes, quos viderit, acutissimum. Plura de eo dabunt *Kanig* 498. *Magirus* 560. *Blouin* 758. *Casaubonus* Epp. p. 727. & in Exercit. 244. *Cressius* in ep. ad Hebr. 1, 3. p. 75. 87. *Wolzen* in Luc. I, 35. p. 542. *Du Bois* præfat. in Varia Maldonati opera, *Du Pin* T. XVI. Biblioth. Script. eccles. *Bibliothecarius* n. p. addict. T. I. 198. & *Lexicon univers.* hist. 425.

LVIII.

Guil. ESTII Commentarius in epistolas apostolicas, h. e. paulinas & catholicas. Coloniae 1631. Editio novissima. In qua Barthol. Petrus continuatorem egit, adiciens de suo Commentarium in 1. Ioh. 5, 7. usque ad finem huius epistolae, nec non in 2. & 3. epistolam. Praemittuntur 1) Praefatio I. M. H. id est, Iacobi Merlo *Horstii*, in qua ait, Estii laudem famam, sanctimoniam, gesta, doctrinam, scripta ipsa palam loqui. 2) Elogium Estii, auctore And. *Hoio*. 3) Designatio eius librorum. 4) Estii Protestatio, qua omnia subiicit ecclesiae romanae, & nulli personae aut familiae quidquam vult detractum, hoc addens, se se conatum esse verum sensum nudis & clavis verbis explicare, nec commentarium extendisse in exhortationes populares. Moralia tamen in margine sunt indicata, & Index concionatus a praedicto *Horstio*, in usum lectorum, ac praecipue concionatorum. Textus Scripturae additus est e Correctione romana seu clementina, cum auctor louaniensi usus videatur: estque hic Commentarius insertus Bibliis maximis Io. de la Hays. Laudatur & commendatur ab *Huysmanno* in Meth. studii theol. 290. At Rich. *Simonius* tamen l. 3. Hist. crit. V. T. c. II. p. 416. & Hist. crit. N. T. part. III. c. 43. indicat, auctorem non satis recte calluisse artem criticam, neque etiam sufficientem notitiam habuisse linguae ebraeae & graecae; unde nec *Hettinger* Bibliothecar. p. 190. eum inter commentatores, scholasticam methodum sequentes, numerare dubitat. Nec diffidendum, in non nullis explicationibus nimis prolixum esse, & sicut *Augustinum* ac *Thomam* aquinatem, tanquam magistros, sequitur in doctrina de praedestinatione, ita alias libere ab iis, si opus esse videtur, recedere. Bellarminum pag. 220. col. 2. & 399. col. 1. recte, suppressoque eius nomine, refutat; ipse autem a Seb. *Schmidio* frequenter sub examen vocatur.

In I. Cor. 3, 13. p. 223. In primis ex hac scriptura, secundum datam a nobis responsionem, manifeste habetur contra sectarios, quod in futuro saeculo quaedam peccata remittenda sint, scilicet eorum, qui purgabuntur, & salui fient per ignem.

Sed frigide hoc prestare, & Indare potius, quam sepio rem agere doctissimum, auctorem, ne videlicet gregales suos irritaret, & nimio plus offenderet, censet, & scribit Gul. *Forbesius* p. 213.

Guil.

Guil. *Estius*, Gortomio-batavus, ex Arcis elsenfis (unde ei cognomen Estii) in Batavis toparcharum stirpe, S. I. theol. D. regii Seminarii duacensis rector, ad D. Petri præpositus & Vniuersitatis cancellarius, scripsit Historiam martyrum gortomiensium, Martyriam Edm: *Campioni* & rem *Guiljelmi* goudani, ac *Cornelii Musci*, & alia, obiitque Duaci A. 1613. æt. 70. *König*. 280. & *Lex. antiq. hist.* P. II. 73. Auctor hic inter eos, qui in libros Sententiarum commentati sunt, facile primas tenet ob singularem eruditionem ac iudicii vim, cum pari moderatione coniunctam. *Hilsemann*. Method. stud. theol. 302. estque eius nomen tam clarum, proficiente *Simone* T. II. de la Biblioth. crit. p. 190. ut id solum impressionem in animo hominis prudentis facere valeat.

LIX.

Matth. *Flacci Clavis Scripturæ S. seu de sermone SS. literarum*. Ienæ 1674. Prodiit etiam Basileæ 1609. & Lipsi. 1695. Sed non ista illa hisce præstat. Præmittitur præfatio Io. *Musci*, in qua recensetur historia disputationis vinariensis, qua Flaccius in errorem de P. O. incidit; cui subiungitur Io. *Olearii* Itagoge & Consilium de assidua lectione, genuino usu, & necessario Clavis flaccianæ supplemento, videlicet quod spectat ad terminos iuridicos, medicos, theologicos, concordantias, & singula obiecta universæ theologiæ, Phrases quoque auctoris, errorem de P. O. & imagine Dei redolentes; ut *vesus blimo*, *Adamus varus*, *Homo externus*, *Carnalis*, *Care*, *Cor incircumcisum*, *durum*, *lapideum*, *adamum inuirtus*, *Mena obscurata*, *Vana*, *Imago Dei*, *Homo uerus*, *interior* &c. signo manus humanæ, cum extenso digito indice, notatæ sunt. Constat opus duabus partibus; In priore singularum vocum atque locutionum S. Scripturæ usus ratio alphabetico ordine explicatur, posterior VII. continet Tractatus; quibus subiungitur Index publicus. I. Tractatus proponit rationem agnoscendi SS. literas. II. sententias ac regulas Patrum de ratione discendi SS. literas. III. agit de partibus orationis. IV. de tropis & schematibus. V. de stilo SS. litterarum. VI. aliquos theologicos libellos complectitur, qui agunt de nomine *Iheronimi* & *Iesæ*, veterumque Moysi, prædicationibus penitentiae, multiplici prædicatione honorum operum, iustitiæ, originalis peccati in V. T. accusatione, ieiunio phrasibus, synecdoche, decalogi decli-

declinatione veræ religionis apud iudæos, & accusatione aut correctione Prophetarum eius corruptionis, indicii aut notis Messie in Mose & extra eius prædictiones, variisque prophetiarum modis venturi Messie &c. VII. de norma cælestis veritatis. Notandum vero, in illa tractatus Vlti parte, qui agit de peccato originali p. 635. editionis basil. A. 1609. erroneam auctoris de illo dogmate doctrinam defendi; in ienenfi autem, & ultima editione, libellus hic e Tractatu VI. expunctus, & in fine operis cum refutatione positus est. *Glass. Philol. S. 496.* Clavem hanc vocat vere auream.

Matthias *Francovicius*, cognomine *Flaccus*, aut *Flacius* (*Colomesius. Biblioth. choif. p. 14.*) non *Flaccus*, (*Cren. Animadvers. P. IX, 91.*) Albonæ in Illyrico natus, Venetiis audivit Io. Bapt. *Egnatium* humaniores litteras profitentem, Wittebergæ autem *Lutherum & Philippum*; sed postea Melanchthoni & aliis, qui, divulgato interimistico libello, de rebus mediis seu adiaphoris, pacandæ ecclesiæ cāussa, aliquid remittendum statuebant, cum theologis lubecensibus, lüneburg. hamburg. & magdeburgensibus, se se opposuit, (*Camerar. in Vita Melanchth. 355.*) ideo a Philippo *Echidna illyrica* dictus, cumque Nic. *Gallo* Magdeburgum abiens scripsit contra papatum, Adiaphoristas, Andr. *Osanderum*, & *Schvunckfeldium*, atque Centurias magdeburgenses cum aliis adornavit. In nova ienenfi schola vix quinquennio exacto, incidit in controversiam cum Victorino *Strigelio* de libero arbitrio, & ex illa in errorem de peccato originis. Inde Ratisbonam concessit, & varia ibi scripsit. Docuit etiam Antverpiæ in nova Protestantium ecclesia, eaque mox abolita Argentinam, & inde Francofurtum ad Mœnum commigravit, ubi mortuus est A. 1575. æt. 55. Fuit ingenium in hoc viro capax perinde, ut inquietum. *Colomesius Bibl. choif. 15.* Clavem Flacii pro optimo eius libro agnoscit, & auctorem vocat doctum lutheranum. Flacius etiam creditur optimus post Lutherum exegeta. Videantur *Alberti* præfat. in Comment. Hülsemanni in Ieremiam, *Glass. Philol. S. 186.* *Carpzov. Theol. exeget. 3.* *Crenius* autem *Animadvers. P. IX, 91.* observat, Flacium in Clave transcripsisse Fr. *Ruzii* Regulas intelligendi scripturas sacras. Contra Regulas istas flacianas disputat *Stæson Hist. crit. V. T. l. 3. c. 13. p. 428.* De Missa latina, quam Flacius edidit, legi potest *Bona Cardinalis Rer. liturg. l. 1. c. 12.* De Flacio autem plura reperies in *Magiro 352. Kanigio 306. Blouat*

714. *Biblioth. Schraderiana* P. I. B 7. C 5. *Placcio de pseudon.* 284. Gottfr. *Arnoldo Hist. eccl. & hzt. P. II.* 362. & *Bibliothecario n. addito* parti T. I. 190.

LX.

Nicol. SELNECCERI Commentarius in Genesin. Lipsiæ 1569. Opera eius in IV. digesta sunt tomos. In epist. dedicatoria auctor ordinem studiorum suorum cum scholasticorum, tum academicorum commemorat; suosque præceptores; in primis autem laudat Phil. *Melauchthonem*, eiusque Locos communes. Facit etiam cum encomio mentionem præstantium, quos in iuventute audierit, ecclesiæ noribergensis pastorum, Wencesl. *Linckii*, Viti *Theodori*, Thomæ *Venatorii*, Andr. *Oslandri*, Io. *Fabricii* abau mei, Hier. *Besoldi*, & Leonh. *Culmanni*. In Prolegomenis duo considerat, 1. verbi divini auctoritatem. 2. causas, quæ nos ad assiduam lectionem & meditationem verbi divini movere, excitare, & impellere debeant. In explicationibus habet non nunquam egregias observationes, plerumque tamen debitas *Luthero* aut *Philippo*, e. g. Gen. 2, 23. verba Adam, Evam conspicientis, dicentisque, *Nunc tandem es. ex ossibus meis*, sic exponit: q. d. cum omnia animalia considerarem, nullum ex eis faciebat ad cohabitationem; sed nunc tandem deprehendo & intueor sociam vitæ. Sic enim ante ipsum & *Lutherus* & *Brentius* interpretati fuerant.

Nic. Selneccer, natus in oppido Hersbruck ditionis noribergensis, primum concionator aulicus Dreßdæ, deinde professor theol. tam Ienæ, quam Lipsiæ, inde, ex concessione AVGVSTI Electoris Saxonæ, in biennium concionator aulicus, superintendens generalis, & consiliarius ecclesiasticus Wolfenbutteli, quod officium brevi post commutatum fuit cum generali ephoria gandersheimensi, postea ad lares lipsienses & professionem theologicam reversus, ibidem pastor ad D. Thomæ, superintendens & consiliarius ecclesiasticus, & post remotionem sub CHRISTIANO I. Electore factam ad eadem munera revocatus, in Christo obdormivit A. 1592. æt. fere 60. testamenti Christi, ut in epitaphio dicitur, assertor constantissimus. Melch. *Adamus* in Vitis theol. 663. *Lenckfeld* Antiqq. gandersheim. 318. Scripta eius commemorantur in *Frisii* Epitome Biblioth. gesner. 672. Fuit acerrimus oppugnator
Part I. in fol, M m Ponti-

Pontificiorum, Calvinianorum, & Flacianorum. Qualem ubiquitatem docuerit, ipse his indicat verbis: *Christus Deus, & homo, sedens ad dextram Patris, potest suo corpore esse, ubicunque vult esse, & ubi se velle esse dixit & promissit.* In *Historia carc. Penceri* appellatur rûdis, inscius & ambitiosus. p. 761. refertur etiam de Mart. Chemnitio, ipsum de Censura Examinis Philippi selneccerina interrogatum, quid illi tribueret? respondisse: *Talia esse, quæ hinc sunt, qua sine indicio corrodantur ab eo, & congerantur.* p. 762.

EIVSDEM Commentarius in omnes epistolas Pauli. Lipsiæ 1595. Expositioni Epistolæ ad Romanos immediate subiungit explicationem epistolæ ad Galatas, eo quod hæc illius sit epitome: sicut ipse auctor indicat p. 335. Expositioni autem epistolæ ad Rom. præfigitur 1) *Lutheri præfatio methodica.* 2) Auctoris dissertatio de auctoritate verbi divini, sive sacrarum litterarum. p. 38. Vbi pariter agit de causis, quæ nos ad studium verbi divini incitare & impellere debeant, item de ratione discendi doctrinam ecclesiæ. p. 38. 39. 3) Prolegomena in epistolam Pauli ad Romanos. p. 43. Ante explicationem epistolæ ad Galatas extat oratio, in qua docetur, Galatas fuisse Germanos. p. 335. Denique explicationi epistolæ ad Titum subiungit duas preces in usum ministrorum ecclesiæ. p. 441. Part. II.

LXI.

Dav. CHYTRÆI Enarratio in Deuteronomium, nec non in Genesim, librum Exodi, Leviticum & Numerorum. Wittebergæ 1590. Prodiit & alterum volumen, quæ reliqua eius scripta continentur. In Proëmio in Deuteronomii Enarrationem auctor probare contendit, Moſen a veteribus recte adpellatum fuisse Oceanum theologiæ. Tabella psalmodum Davidis, e qua propositiones & argumenta eorum cognosci possunt, exhibetur pag. 204.

EIVSDEM Explicationes in historiam Iosue, Iudicum, Ruth, in Prophetas & Psalmos aliquot, & Sententias Siracidæ, nec non Onomasticon theologicum. Lipsiæ 1592. Recusæ A. 1599. Prophetæ, qui explicantur, sunt Micheas, Nahum, Habacuc, Zacharias, Malachias. Quibus subiungitur explicatio libb. Maccabæorum. Psalmi autem, CIII. *Benedic anima mea Domino.* CXVII. *Laudate Dominum omnes gentes,* & CXIIX. *Confitemini.* Onomasticon theologicum, quod hic postremo recognitum extat, prodiit Wittebergæ.

tebergæ sub nomine Theoph. *Lebei*, (de quo vide *Biblioth. Sebrot-der*. P. I. Y 8) & germanice sub tit. *Histor. Auszug*, Lipsiæ 1615. 4. In epistola ei præfixa fatetur auctor, utilius textum verbi diuini diurna nocturnaque manu versari, aliisque prælegi & explicari, quam si certaminibus non necessariis ecclesiam turbes, & nimium altercando veritatem tandem amittas. Refert etiam, Onomasticon hoc iam olim a se fuisse confectum, ne locorum ac personarum nomina propria passim occurrentia lectionem remorarentur. Idque, M. *Adami* iudicio, in omnes Scripturæ locos, & in totam ecclesiæ historiam, eruditissimi indicis loco esse potest, ac seorsum produit Wittebergæ A. 1585. 8. De reliquis eius scriptis vide eundem *Adamum* p. 689. *Epist. Biblioth. gesner*. 186. ac *Wittei* *Diar. biograph.* A 2. Suntque ex iis Oratio describens regionem Greichgæ, ad Neccarum fl. sita: Oratio de statu ecclesiarum in Græciæ tractatus de Russorum ac Tartarorum moribus, & veterum Borusforum sacrificiis: Explicatio Apocalypseos: Catechesis: Dispositiones epistolarum dominicalium, & aliarum: ac Resp. ad Ant. *Rossetini* ac *Mytoni* criminationes.

In Onomastico, P. II. huius volum. p. 884. Inter *Isidori hispalensis* libros *liber Decretorum apostolicorum*, romanorum Pontificum & Canonum in conciliis factorum præcipue celebratum.

Ibid. p. 887. Vtilissimum (*Iustini martyris*) scriptum est *encheiridion* *Expositio fidei* de Deo & tribus personis diuinitatis, & unione duarum naturarum.

Isidori hispalensis Decretalium consuetudinem non fuisse, multis in Pseudoisidoro probat Dav. *Blondellus*. Thom. *Cren.* Exercit. III. de libris scriptor. opt. 49.

Non esse hoc scriptum *Iustini* martyris, sufficienter ostenderunt *Centuriatores* magdeburg. Io. *Gerhardus*, Mart. *Chemnitzius*, *Dannhæus*, *Bellarminus*, *Petravius*, *Scolictus*, & *Rinotus*, quos omnes allegat *Crenius* l. c. Quibus addi possunt *Placcius* de pseudon. 405. *Cave Hist. lit.* 28. & *Labbeus* T. I. 668.

Dav. Chytræus, vernacule *Kochbäfen*, natus Ingelfingæ in Suevia, *Lusberi* & *Philippi* discipulus, confecto itinere italico con-

stitutus est professor rostochiensis, & hac ornatus, sparta postea profectus est in Frisiam, Brabantiam, Flandriam, & alias Belgii prouincias; neque eam, utur lautioribus functionibus oblati, deseruit. In Austriam vero, ex ipsius Imperatoris MAXIMILIANI II. voluntate, ad constituendas ecclesias Protestantium abiit, nec non in Stiriam eiusdem finis causa, ac postea iterum in Austriam, ut plantatas ibi ecclesias suis iuuaret consiliis. Formauit quoque Iuliam academiam; atque ad grauiora hæc negotia inuitatus & admissus fuit non tantum ob doctrinam & dexteritatem, sed etiam, ac præcipue ob prudentiam, qua erat conspicuus: immo & ipsi augustissimo Imperatori in negotiis suis plane satisfecit, seque omnino adprobauit. Ceterum usque ad extremum vite spatium discendi fuit cupidus, & scripta edere maluit dogmatica, quam polemica & contentiosa, laboriosa hac vita defunctus A. 1600. æt. 70. M. *Adam.* in Vit. theol. 681. *König* 191. *Scypilius* Epitaph. theol. suev. 97. *Moller* de Homon. 828. & *Hoornbeek* Summ. controu. 658. H. *Meibomius* apud *Magirum* p. 213. eum vocat incomparabilem theologum & polyhistora, *Spener* in Piis desider. p. 19. virum eorum, quæ ecclesiæ proficua essent, peritissimum, *Scheiblerus* in dedicat. Manualis ad theol. præct. p. 16. doctissimum, den grundgelehrten.

LXII.

IO. OLEARII Explicatio biblica, Biblische Erklärung. Lipsiæ 1678. VI. volumina. Quid in iis tractetur, exponit frontispicium operis. In Prolegomenis, quæ appellat Bibl. Hauptschl. agit auctor de lectione S. Bibliorum, de S. Scripturæ descriptione, diuisione, versione, & interpretatione; ac in specie de versione M. *Lutheri*, triumpho verbi catholico, & mnemonica sacra, varia proponit. Magno multoque labore auctor hoc opus confecit: nam fere L. ei annos impendit. Sed qui bono cum fructu eo vult uti, instructus esse debet reliquis auctoris libris, quippe quos frequenter excitat, & lectorem eo remittit. Vide hoc de opere Car. *Arndium* in Continuat. Biblioth. bibl. Mayeri p. 27.

Ioannes *Olearius* fuit halensis Saxo, & primum superintendens querfurtensis, deinde in patria concionator auicus supremus, Ser. Ducis Saxonici a confessionibus sacris & consiliis ecclesiasti-

siasticis, ac tandem superintendens generalis, diemque obiit A. 1684. ætatis 72. ministerii 17. n. Inclauit variis ingenii monumentis, quæ recenset *Witte* in Diario biographico V u u u 4. *Durrus* in Theol. mor. p. 63. eum vocat virum de ecclesia præclarissime meritum. Cui adde *Præsum* in Introduct. ad lect. N. T. 294. 295. Hoc opus adhiberi potest ad conciones formandas, rarissime autem in eo indicantur errata receptæ versionis germanicæ. De stirpe *Oleariarum* vide præfat. *Buddel* in Io. Gottfr. Olearii Bibliothecam scriptor. ecclesiast.

LXIII.

Opera CRITICORVM SACRORVM, siue Annotationum in S. scripturam V. & N. Tri, aliorumque tractatum ex interservientium, cum Supplementorum Tomis II. Francofurti 1696. volum. IX. Primæ editio prodijt Londini A. 1660. IX. voluminibus, habuitque collectores Io. & Rich. *Pearson*, Ant. *Saunders*, & Fran. *Gouldmannum*. Atque hinc opus hoc vocatur etiam Criticorum anglicanorum, non quod vel omnes, vel plerique Angli fuerint, sed quia præsentis commentationes a viris anglis collecti, atque in Anglia primum editi sunt. Neque vero mutili & castrati auctores exhibentur, sed integri & illibati. Ceterum hoc in opere non mysticus traditur sensus scripturæ sacræ, sed literalis & grammaticus, qui, ut in præfatione clarissimi Collectores aiunt, ipsissima scriptura est, atque ipsummet verbum Dei. Recentior hæc editio, e IX. anglicanis in VII. tomos redacta, nec propterea vel tantillum imminuta, Tomo I. continet commentarios in Genesin usque ad librum Esther: II. in libros Regum & Paralipomen. Hagiographos & Esaiam: III. in Prophetas reliquos tres maiores, nec non minores, & libros apocryphos: IV. in Euangelia & Acta apostolorum: V. in Epistolas apostolicas & Apocalypsin: VI. & VII. varios Tractatus: IIX. & IX, quibus Supplementorum titulus datus, variorum Annotationes & Tractatus in libros, aut capita quædam SS. biblicorum. Nimirum hic reperiuntur

Annotationes.

Seb. <i>Mansueti</i>	} In V. Tum	} V. T.
Seb. <i>Castellio</i>		
Isidori <i>Clarissimi</i>		
Hug. <i>Grotii</i>		

Fran. <i>Varblé</i> in libb. canonicos V. Tti.	libb. canon. V. Tti.
Pauli <i>Fagii</i> in paraphrasin chaldaicam Pentateuchi, ex <i>Onkelos</i> latine redditam.	Pentateuch.
Eiusdem <i>Fagii</i> fusior expositio IV. priorum capitum Geneleos.	Gen. c. 1. 2. 3. 4.
Claudii <i>Baduelli</i> in libros apocryphos.	libb. apocryph.
Andr. <i>Maffi</i> Commentarius in Ios.	Ios.
I. <i>Drusii</i> in Pentateuch. Ios. Iudic. Ruth, Samuel. Esther. Iob. Coheleth, XII. proph. minores, Ecclesiasticum, Tobit, lib. I. Maccab. cum veterum V. T. interpretum graecorum fragmentis.	Pentat. Ios. Iud. Ruth. Sam. Esth. Iob. Cohel. proph. min. Siracid. Tob. lib. I. Maccab.
Phil. <i>Cordieret</i> in Iobum.	Iob.
Rod. <i>Bayni</i> in Proverbia.	Proverb.
Fran. <i>Forerit</i> in Iesaiam.	Ies.
Eduardi <i>Liveleri</i> in Hof. Ioel, Amos, Abdiam, Ionam.	Hof. Ioel. Amos. Abd. Ion.
Dav. <i>Hoschellii</i> in Ecclesiasticum.	Siracid.
Laur. <i>Vallæ</i> . Cum Iac. <i>Reule</i> in Vallam.	
<i>Erasmi</i> Roterodami	
Fran. <i>Varabli</i>	
Seb. <i>Castalionis</i>	
Isidori <i>Clarii</i>	
Nicol. <i>Zegeri</i>	
I. <i>Drusii</i> *	in N. Trum.
Ios. <i>Scaligeri</i>	
Is. <i>Casauboni</i>	
Iac. <i>Cappelli</i>	
Hug. <i>Grotii</i>	
Io. <i>Cameronis</i> Myrothecium.	
Othon. <i>Gualterii</i> Syll. voc. exot. N Tti.	

N. Testam.

Abr.
 * Qui annotationes suas sub titulo *Præteritorum* exire iussit, quoniam ea duntaxat illustrare studuit, quæ ab *Erasmo*, *Theodoro (Beza)* & alijs præterita erant, aut non ita fuse exposita.

Abr. Sauter, in ep. ad Timoth. Tit. & Philem.

Laid. Capelli Spicilegium.

N. Testam.

Tractatus in Tomo I.

Io. DRVSII de Mandragoris. p. 286. Vbi statuit, ~~non~~ non fuisse iefeminum, nec filia, nec alios flores amabiles, nec radicem herbae, quae formam hominis habeat, tam maris quam feminat, sed poma mandragorarum.

Hug. GROTH Explicatio Decalogi. 555. Quae prodierat Amstelodami A. 1642. 8. Vid. Placcius de Anon. 106. & Iac. Laurentius praef. in H. Grotium papizantem p. 1.

Ios. SCALIGERI. & Sixt. AMANAE de Decimis. 1322. 1326. Qui inter se belle consentiunt, docentes, orare esculentum hominis terra-natum, quod in conditoriis servatur, postularum a Deo fuisse ad primitias, thrumam, (quae duplex erat, maior, sacerdotibus danda a quovis colono, & minor, iisdem danda, sed a Levitis; unde & *decima* appellabatur, *secunda*) & decimam: (quae duplex, prima & secunda, *prima* a colono data erat, *secunda* polluta, seu profana Levitarum, *secunda* de profanis colono detracta) primitias quidem de spicis, uvis, oleis oblatas in corbe, thrumam vero & decimam de frugibus elaboratis; fuisse & decimam decimam, quam alio respectu thrumam minorem dictam, Levitae de sua, qua donati fuerant, decima dederint sacerdotibus. Denique Scaliger schema seu figuram exhibet, ostendens, colono, in bethi unius anni haberi VI. millia (vel modium frumenti, vel heminarum vini, vel quantariorum olei) post thrumam & decimam solutionem, remansisse 4779.

Lud. CAPPELLI de voto Iephth. 2046. Sentit autem, figuram etiam suam, impolasse.

Tractatus in Tomo III.

Eiusdem Excerpta ex VII. ALFANDO. 544. de templo videlicet, a propheta Ezechiele viso; quod erat templum Salomonis, a Nabochodonosore destructum.

Adber. GENFILIIS Disputatio ad librum I. Marcabaeorum 2836. Agitur in ea de divisione regni ab Alexandro M. facta, de Antiocho viro, & Romanis capto; unde *Antiochus*, qui Romani donarunt

tenia. p. 1. Vbi docet, inter infinitum interpretationum latinarum numerum, italicam, quæ vetus & vulgata videtur esse, ceteris præferri; psalterium, quo hodie utimur, non illud esse, quod Hieronymus ex ebræo transtulit, nec alterum ex græcis seu LXX. interpretibus, aut ex Origenis Hexaplis, sed commune quoddam & vulgatum ex græca communi ac vulgata *Luciani* martyris editione, aliquantulum diversa ab Hexaplis & LXX: libros Sapientiæ, Ecclesiasticum, Maccabæorum & Esdræ scribæ tertium, seu potius prophetæ primum, ex antiqua translatione mera, qua & Tertullianus & Cyprianus aliique patres, Hieronymo priores, usi sint: quantum Esdræ librum & Manassæ regis orationem, ex antiqua translatione: Pentateuchum, librosque Iosue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, Esdræ, Nehemiæ, Tobie, Iudith, Esther, Iobi, Proverbiorum, Ecclesiastæ, Iesaiæ, Ieremiæ, Ezechielis & XII. Prophetarum minorum, ex Hieronymi de ebræo fonte translatione: IV. euangelia, ex vulgata editione veteris translationis, ab Hieronymo recognita & repurgata: reliquos N. Tti libros, videlicet Actus apostolorum, Epistolas Pauli, Petri, Iacobi, Iudæ, atque Apocalypsin, an ex Hieronymi emendatione provenerint, non satis liquere: Epistolas Ioannis videri esse ex vetere illa translatione, vel mera, vel ab alio quopiam post Hieronymi tempora recensita; atque ita translationes V. Tti, quæ non sunt Hieronymi, sed & novæ eas, quas Hieronymus recognovit tantum, emendavitque, non esse minus interpretis, nec stilum habere eundem.

NICEPHORI Canon scripturarum. 6. Ex V. C. Carpenfi.

ADRIANI Ifagoge sacrarum literarum, & antiquissimorum Græcor. in prophetas fragmenta. 10. Edita sunt a Dav. *Hæschelio* ex MSS. codicibus. Sunt autem, Synopsis prophetiarum, incerto auctore: *Hesychii* presbyteri ierusalemiani, *εγχερον* siue *νεΦαλαια* in XII. prophetas minores, & in Elaiam: Io. *Chrysostomi* argumentum in Ieremiam: *Theodoristi*, & *Polychronii* in Ezechielem: *Africani* & *Origenis* Epistolæ mutux de historia Susannæ: Synoptica historia de vita & obitu prophetarum, incerto auctore.

Christoph. HELVICI Desiderium matris Evæ, Gen. 4, 1. p. 54. Vbi verba illa contra Io. *Calvinum*, Dan. *Parentum*, & Io. *Piscatorem*, sic interpretatur: *Possedi utrum Dominum.*

EIVSDĒM Proteuangelion paradisiacum. Gen. 3, 15. p. 65.

Io. BVTEO de Arca Noë. 84. Inquirir in formam & capacitatem eius, ac sentit, eam constituisse 4. contignationibus, quarum infima, ubi & saburra, fuerit recipiendo stercore, secunda pro bestiis maioribus, tertia pro minoribus, & summa pro hominibus & volucris seu animantibus domesticis: in singulis etiam tribus superioribus apothecas pro asservando victu, tectumque habuisse ab utraque parte fastigium cubitale, & totam arce capacitatem fuisse 450. millium cubitorum, quorum unus est sequipedalis.

Matth. HOSTI in fabricam arce Noë Inquisitio. 103. Qui fere a prioris sententia non discrepat.

Mart. HELVICVS de Vaticinio Iacobi, *Gen.* 49, 10. p. 113. Erat hæc disputatio ebraica, cuius sensus hic latine exprimitur, ac tandem concluditur, inde usque a Davide in familia Iudæ semper fuisse principatum, at sub Herode eum penitus defuisse.

Mosaicarum & romanarum legum Collatio, cum notis P. PITHOEI. 149. Ex integris *Papiniani, Pauli, Ulpiani, Gaii, Modestini*, aliorumque iuris auctorum libris ante tempora Iustiniani Imp. desumpta. Eiusdem Imp. IVSTINIANI Novellæ constitutiones III. IVLIANI, antecessoris CPTANI, dictatum de Consiliariis. Eiusdem Collectio de contutoribus.

Georg. RITTERSHVSII *Ασυλία*, seu de Iure asylorum. 213. Edita primum Argentorati A. 1624. 8. Agit auctor de asyli nomine, definitione, divisione, asylis personalibus & locis privilegiatis, auctoribus & fundatoribus asylorum, personis quæ iure isto frui queant, quo se modo transfugæ gerere debeant, de processu contra eos, qui istud ius immerito arripiunt, de exemplis nobilium asylorum, de laudibus eorum, quibus inviolabilia fuere asyla, de iure remissionum, asylis sublatis, & quatenus tolerari debeant, deque his, qui ad statuas confugiunt.

Matth. HOSTI in historiam monomachiae Davidis & Goliathi, *I. Reg.* 17. Inquisitio. 277. In qua agitur de occasione huius monomachiae, Goliathi prosopographia, gigantibus & aliis monstrosis hominum staturis, de Goliathi statura, armatura & moribus, de monomachiae legibus, Davidis prosopographia, armatura & colloquio, conflictu & victoria, denique de iis, quæ victoriam secuta sunt.

Mich. ROTHARDI Samuel redivivus & Saul *autoysu*. 303. Evolvit ac decidit auctor duas *questiones*: 1. an Samuel, quem eduxit pythonissa rogatu Saulis, fuerit verus, nec ne? 2. an Saul damnatus? Priorem negat, posteriorem adfirmat.

Leonis ALLATII de engastrimytho Syntagma. 331. Ostendit, *εγαστρυμυθος* esse ventriloquas, alias dictas euryclitas & pythomanteis, in quibus spiritus malus e quacunque humani corporis, maximeque muliercularum parte, potissimum autem e podice voce exili & stridula loquitur, & sciscitantibus responder: ac talem fuisse pythonissam, quam consuluit Saul, nec illam verum Samuelem evocasse & exhibuisse, sed totam illam apparitionem fuisse meras praestigias a daemone ipso confictas. Ab eodem Allatio subiicitur *Origenis* de ista ventriloqua narratio, eiusque ab *Emphathio*, archiepiscopo antiocheno, formata refutatio, interprete Alatio. p. 407. 419.

Gasp. VARRERII de Ophira regione, 3. *Reg.* 9, 28. & 10, 11. & *Paralip.* 8, ult. Commentarius. 463. Quo contra Fran. *Vatablum*, & Raph. *Volaterranum* (quorum ille credit fuisse Hispaniolam, oceani occidentalis insulam, hic Sosalam, aethiopici oceani insulam) disputat, & *Rabanum Maurum*, atque Nicol. *Lyrannum* sequens, statuit esse apud Indos, in oriente.

Willh. SCHICKARDI oratiuncula de festo Purim cum Annotationibus. 481. Festum *Purim* sunt iudeorum bacchanalia, quibus praemittunt ieiunium, in memoriam nefarii conatus *Hamani*, qui per sortes (unde Purim, vocabulo persico, sortilegium) urnae immixtas, ecquisnam dies iudeis auspiciatior esset, arte geomantica sciscitatus est, omnes iudeos in oriente uno die interfecurus. Incidit hoc festum in nostrum fere Februarium. In epistola dedicat. huic tractatui praemissa monet auctor philosophiae magistros, adhuc studiosos, ne amœniora hæc studia seponant, tempusque inutilibus perdant disputatunculis.

Mart. HELVICI diatribe de LXX. hebdomadibus Danielis. *Dan.* 9, 24. p. 501. In qua præter textus ebraei explicationem XI. versiones, nimirum tres graecæ, quatuor latinæ, & totidem germanicæ, inter se conferuntur, & partim confirmantur, partim examinantur.

Bened.

Bened. ARIA E Montani Antiquitates iudaicae. 523. Sunt libri IX. in quibus differitur de gentium sedibus primis, orbisque terrarum situ, terrae promissae partitione, XII. gentibus, antiquae Ierusalem situ, sacris fabricis, sacris vestimentis ornamentisque, mensuris sacris, actione aut minutionibus ritibus, seculis & chronologia. Hi libri sub titulo *Apparatus biblici*, etiam adiecti sunt Magnorum Bibliorum operi, quod excudit Plantinus. Variis quoque figuris, quae & hic conspiciuntur, ornati sunt, ut, Tabula geographica antiquissimorum habitatorum, a Mose descriptorum, p. 553. Terra sancta, in tribus XI. distributa. p. ead. Terra Canaan tempore Abrahami, 581. Antiqua Ierusalem, 595. Arca Noe, 604. Tabernaculum, 616. Templum hierosolymit. ibid. Idem cum atriis, cellis, porticibus, puteo, sede regia, mensa ad preces, & arca oblationum, ibid. Idem cum porticu & cellis, atque interioris ornamenti specimine, 620. Sacri in tabernaculo apparatus partes, ut, altare holocaustorum, altare thymiamatis, candelabrum, arca foederis, mensa panum, & varii aspectus tabernaculi. 621. Vestimenta sacerdotalia, 633. Siclus, 658. De Antiquitatibus istis sinistre iudicat Ios. Iustus Scaliger in Scaligeran. p. 170. inquires: *Legi Antiquitates iudaicas, quae vilis pretii opus sunt.* Nec melius de eius Apparatu Rich. Simon Crit. S. V. T. I. 3. c. 17.

Bonaventura Cornel. BERTRAM de Rep. ebraeorum, recensitus & commentariis illustratus a Constant. L' Empereur. 739. Bertramus, quae maxime scitu necessaria putavit, e SS. literis, Iosepho, Talmudistis & Rabbinis methodo facili congescit, L' Empereur autem quaedam addidit, quibus non nulla corrigerentur, minus plene enarrata explicarentur, dubiaque confirmarentur: Deest autem heic locorum scripturae illustratorum Index, quo prior editio est instructa.

Pet. CVNÆVS de Rep. hebraeorum. 811. Auctor in praefatione se ea omisisse ait, quae ante se dixerunt Sigonius & Bertramus, attulisse autem, quae aliunde sibi in promptu erant, bonam vero eorum partem debere Maimonidi, cuius industria sagacitasque omni praedicatione sit maior. Vide etiam Mich. Walther. Offic. bibl. 238. apud Buddeum de Moderam. inculpat. tut. 42.

Casp. WASER de antiquis numis Hebraeorum, Chaldaeorum & Syrorum, quorum S. biblia & Rabbinoꝝ scripta memi-

nerunt. 925. Additæ etiam sunt figuræ variorum numerorum, p. 929. ubi ad numum solis, in cuius averſa parte eſt roſa cum inſcriptione ΠΟΛΙΟΝ, legendus eſt *Seldenus* de I. N. & G. l. 2. c. 8.

Idem de antiquis menſuris Hebræorum. 1037.

Edovard. BREREWOOD de Ponderibus & pretiis veterum numerorum. 1093. Qui quidem in uſuerant apud Ebræos, Aſiaticos, Græcos & Romanos.

Bonav. Corn. BERTRAMI Lucubrationes franckenthalenſes. 1117. Nomen habent ab oppido Franckenthal, ubi auctor aliquando docuit, ſuntque illa ſpecimen aliquod interpretationum & expoſitionum difficiliorum ſacræ locorum.

Ant. NEBRISSENSIS Quinquagena. 1165. Eſt L. ſacræ ſcripturæ locorum explanatio, ordine alphabetico, & quidem tertia duntaxat; duæ autem priores adhuc deſiderantur, nec conſtat, ubi deliteant.

Io. Clem. DRVSII Animadverſorum libri II. 1211. In quibus varia traduntur, quæ ad ſacrarum literarum intelligentiam faciunt.

Eiusdem Parallela ſacra. 1261. Vbi V. Tti loca, quæ in novo citantur, cum ipſis hiſce N. Tti locis componuntur & conciliantur, Nec diſſitetur auctor, ſe ſe aliorum interpretum laboribus adiutum fuiſſe, eaque opus edere conditione ac lege, ut ſibi poſthac liceat omiſſa addere, & prava corrigere.

Eiusdem Obſervationum ſacrarum libri XVI. 1328. Ex editione nova, qua multa mutata & correctæ, inſuper libri IV. adiecti ſunt. Laudat quoque auctor in epiſtola dedicatoria illuſtriſſimorum STATVVM GENERALIVM conſilium de nova Bibliorum translatione belgica, nec tam novam ait requiri, quam ut vetus iis in locis, ubi manifeſte corrupta eſt, emendetur. Ceterum linguæ ſanctæ cognitionem commendat, quippe qua nihil ad S. literarum intelligentiam ſit magis neceſſarium. Vt autem hæc fideliter ac diligenter doceatur, duos minimum in quavis academia requiri profeſſores, quorum unus grammaticam doceat, alter ſcripturam ebræam interpretetur, ita ut ſecretiora linguæ aperiat, locos Scripturæ diligenter inter ſe conferat, hiftoriam ritusque ebræorum illuſtret, & variantes interpretationes examinare, veram autem & germanam auditoribus ſuis explicare valeat: ſingulas vero academias uno poſſe contentas eſſe, ſi elementa grammatices
in

in scholis traderentur minoribus. Et hoc repetitur in præf. tractatus de Tetragrammato p. 2144.

Eiusdem Quæstionum ebraicarum libri III. 1495. Quibus eiusmodi quæstiones proponuntur, quæ ad literaturam ebraicam, & interpretationem V. Ti spectant.

Eiusdem Proverbiorum libri V. 1589. In quibus explicantur proverbia sacra, & ex SS. litteris orta: item sententiæ Salomonis, allegoriæ &c. Sub voce *Proverbiorum* autem intelligit non tantum proverbia sacra proprie talia, quæ e sacris litteris collecta, ab earumque scriptoribus usurpata sunt, verum etiam improprie dicta, quæ ex illis prioribus orta. Prioris generis proverbia magnam partem classe prima comprehenduntur, sicut posterioris in classe secunda.

BEN SIRÆ Proverbia, a I. Drusio in latinam linguam conversa, & commentario illustrata. 1869. Eis accesserunt Adagiorum decuriæ aliquot, a Drusio ex Thalmud, aliisque ebraeorum scriptis collecta; in quibus etiam multa chaldaica inveniuntur, & unum arabicum.

Io. DRVSII Miscellaneorum Centuriæ II. 1932. In quibus præter scripturas, varia theologorum, *Augustini* præcipue, loca illustrantur aut emendantur. Collegit ea Drusius Oxoniæ in principio suæ professionis.

Idem de Hasidæis. 2005. Vbi asseritur, Hasidæos, quorum mentio fit 1. *Mach.* 2, 42. & 7, 13. nec non 2. *Mach.* 14, 6. fuisse phariseos: nam post prophetarum obitum iudæos de suo legi addidisse supererogationes, interque eos primas tenuisse *Hasidæos*, qui fuerint quasi fraternitas quædam, supererogationes & voluntarias illas functiones nemine cogente observans. Et hætenus nullas fuisse sectas inter iudæos. Postquam vero supererogationis præcepta in canones & scripta sunt redacta, tunc dubia & altercationes ortas, atque hinc nata duo dogmatistarum genera, quorum unum legi duntaxat studebat, alterum legi cum auctario: ex illo prodiisse *Karaim* & *Sadducæos*, ex hoc *Phariseos*; & hos supererogationis studium, quod antea voluntarium erat, pro necessario venditasse; atque inde etiam *Essenos* originem traxisse, quorum politia & ordo Phariseorum instituto longe accuratior & severior fuerit, cumque vere pii fuerint, nomen חסידים seu piorum peculiariter iis adhæsisse; ut adeo illud, quod omnes pios complectitur,

Etitur, 1. ad fraternitatem supererogationum, 2. ad Phariseos, 3. ad Essenos restringatur. Huius sententiæ erat etiam Ios. Iustus Scaliger; ambo autem nacti sunt adversarium *Scrivanius* in Triha-refio & Minervali.

Eiusdem Henoch. 2029. Vbi disputat, an ille sit mortuus, nec ne? & utrumque dici posse pertendit: non mortuum quidem, 1. quia iustus erat, quales in morte sua vivunt. 2. quia scriptura in descriptione raptus eius non utitur vocabulo mortis. Sic etiam de *Melchisedeco* dici, eum fuisse sine patre & matre, quoniam scriptura eorum non meminerit: mortuum autem, 1. quia sacræ literæ eiusmodi verba usurpent, quæ commode de morte accipi possint, quando dicat, eum *non fuisse*, scil. in vivis, & *raptum esse*, id est, ante tempus mortuum, aut subitæ mortis genere extinctum. Verba autem apostoli, *ne videret mortem*, sic explicari posse ex libro Sapientiæ, ne malitia mutaret eius ingenium; veritum enim esse Deum, ne sui vitiis sæculi corrumperetur, ideoque eum ante tempus e medio sustulisse.

Eiusdem Quæsitæ per epistolam. 2046. In hisce epistolis aut quærentibus respondet auctor, aut ipse ex aliis quærit, & quidem in commodum translationis Bibliorum belgicæ: multa hic continentur scitu iucunda & utilia, inque primis loca illa examinantur, quæ ebræia LXX. interpretibus corrupta esse tradunt; his etiam adiecta sunt multa ad sacram antiquitatem & historiam pertinentia.

Eiusdem Elohim, sive de nomine Dei: cum notis, in quibus epistola Hieronymi CXXXVI. ad Marcellam explicatur. 2111. Tractatur quæstio, an nomine *Elohim* significetur pluralitas in divinis? & negatur, atque in partes vocantur *Calotanus*, *Bellarminus*, *Calvinus* & *Daneus*.

Eiusdem Responsio ad quæstiones anonymi theologi e Germania. 2132. *Eiusdem* argumenti.

Eiusdem Tetragrammaton, seu de nomine Dei proprio. Cum Additamentis & notis. 2141. Vbi probare laborat, *יהוה* non esse pronuntiandum Iehova, sed Adonai, præmittens testimonia *Concilio viannensis*, Guil. *Postelli*, Melch. *Nunnefti* iesuitæ, & Iacobi *Navarehi* de cognitionis linguæ chaldaicæ siue syriacæ & arabicæ necessitate.

Pauli DE S. MARIA Quæstiones de nomine divino, cum Scholiis I. Drusii. 2180. Per *nomen divinum* intelligit tetragrammaton, seu quatuor nomen literarum, ipseque testatur, apud ebræos illud non efferi, uti scribitur, sed per Adonai. Drusius autem defendit Paulum contra Deringium,

Tractatus in Tomo VII.

Nic. FVLLERI Miscellaneorum sacrorum libri VI. pag. 1. Quorum priores tres mendosissime primum fuerant editi. Atque in hoc opere id agit auctor, ut archetypam Bibliorum sacrorum veritatem illustret, locutionum formulas verbaque singula sparsim & permiste animadversa exponat & declaret, nec non sacrarum literarum versiones, præsertim antiquas exploret, atque inter se, & cum textu sacro, maxime ebræo, comparet.

Sam. PETITI Variæ lectiones. 321. In quibus ecclesiæ utriusque fœderis ritus moresque antiqui, nec non sacri eiusdem, ut & ecclesiastici scriptores illustrantur, explicantur, atque emendantur.

Simeonis de MVIS Variæ sacra, variis e Rabbiniis contexta. 391. Et quidem iis præsertim, qui litteralem attingunt sensum; ubi tamen auctor suum interdum iudicium interponit.

Io. GREGORII Notæ & observationes in aliquot loca sacre scripturæ. 550. Prodierunt idiomate anglicano, Oxoniæ A. 1646. 4. latinæ autem redditæ per Rich. Stokes, Londini 1660. Quamvis auctor hic non audeat de ullis accidentibus vitæ Servatoris nostri ex astrorum aut planetarum influentiis iudicare, placet tamen ei figuram natiuitatis illius apponere pag. 613. eandemque exponere.

Pauli FAGII Translationum præcipuarum V. Tri inter se variantium Collatio. 621. Non autem ulterius se extendit, quam usque ad Exodi caput 34. Quamquam auctoris propositum erat, eandem operam reliquis etiam scripturæ libris impendere. Ceterum hunc ille scopum sibi habebat præfixum, ut ex veritate ebræica causas variationis ostenderet, sicut ipse indicat in præfatione, ubi & vulgatam versionem latinam defendit, adfirmans, eam primo suo auctori, quisquis fuerit, non temere excidisse. Atque hæc

.. Pars I, In fol.

O o

hæc Collatio laudatur a *Cartwright* in præfat. in Annot. in Gen. (T. I. Supplem. Crit. sac. d)

Christoph. CARTWRIGHTI Mellificium hebraicum. 729. Idque constat variis observationibus, quæ ex Ebraeorum, præsertim antiquorum, monumentis depromptæ, unde plurimum veteris, tum novi testamenti loca vel explicantur, vel illustrantur, & alia multa notatu digna in lucem proferuntur.

Fr. LVCÆ Notationes in SS. biblia. 915. Vbi variantia discrepantibus exemplaribus loca singulari studio discutuntur eo consilio, ut pura & integra redderetur vulgata versio latina: ad quod auctor adhibuit impressa exemplaria octo aut novem, scripta vero minimum XXXII. aut XXXIII. deinde consuluit, ut eius verbis utar, commentaria, enarrationes, scholia, translationes primæ, mediæ, postremæ ætatis auctorum, tam græcorum quam latinorum; post hæc adhibuit, in V. quidem Tto hebraicum, græcum & chaldaicum textum, in novo græcum & syriacum; postremo, si quid vel ex locorum circumstantiis, vel ex locis similibus, vel aliunde de lectionis varietate intelligi posset, id omne perscrutari conatus est, & si non ipse iudicium ferre sustinuit, tamen aliis iudicandi occasionem præbuit.

Iac. Lopidis STVNICÆ Annotationes contra Erasum Roterodamum. 1229. Scriptæ sunt hæc Annotationes pro versione latini interpretis, qua ecclesia romana utitur, contra Erasmi novam Testamenti novi translationem latinam, & Annotationes in idem N. Ttum. Discrepantias latini interpretis a textu græco, nec non errata librorum, quæ fortasse irrepsérunt in vulgatam, seorsum potuisset, *Stunica* iudicio, annotare Erasmus, at non debuisset totum novi fœderis corpus denuo transferre, immutare vetera, & antiquum interpretem errorum, absurditatum, & barbariei accusare.

ERASMI Apologia. 1337. Qua respondet ad ea, quæ Iac. Lopis *Stunica* in N. suo Tto taxaverat.

Marquardi FREHERI Dissertatio de numismate census, *Matth.* 22, 10. 21. pag. 1407. Qua ille statuit, intelligi certum monetæ genus, & quidem argenteum, in signum subiectionis & recognitionem dominatus cæsarei; denariumque Cæsaris, a Phariseis exhibitum, fuisse TIBERII Cæsaris, imperii habenas tunc reg-

gentis, privigni & adoptivi AVGVSTI Imperatoris, nec nisi unum denarium, qui merces diurna fuit unius operarii, & stipendium diurnum unius militis, pro singulis personis exactum, adeoque Christum quasi hoc modo argumentatum esse: Quæ Cæsaris sunt, ita ut Dei ius nihil attingant, danda sunt Cæsari, ut generaliter suum cuique. At numisma census, sive denarius censualis, est Cæsaris, nec ad Deum attinet. Ergo Cæsari est dandus. Exhibet etiam aliquot figuras numismatum romanorum. Iudicium vero de hac Dissertatione promit *Patinus* in Histor. numismat. c. 24. p. 202.

Wilhelmi KLEBITII Dissertatiuncula de buccella intincta, quam comedit Iudas proditor, an fuerit panis eucharistiæ? 1435. Sed negat, quia buccella illa fuit porrecta in cœna agni paschalis, quæ sacram cœnam præcessit: negat etiam, proditorem eucharistiæ interfuisse.

Matthæus HOSTVS de hydriarum VI. capacitate. *Iob. 2.* 6. pag. 1441. In hac Dissertatione mensuræ quædam veteres cum francofurtensibus ad Oderam conferuntur, & concluditur, si singulæ hydriæ binas metretas (liceat enim cum *Catone* ICto & *Plauto* hoc vocabulum in femineo usurpare genere) ceperint, tum sex hydriæ continuissse stufas (*Stübichen*) 97. & nossellam (*Nössel*) unam cum tribus quintis, seu tonnas francofordianas tres, ubi restant quartæ (*Quartire*) 58. cum semisse: sin vero singulæ hydriæ ternas ceperint metretas, sex fecisse stufas 145. cum tribus quartis, & duabus nossellæ partibus, seu tonnas francofordianas 5. ut restent quartæ 33. cum duabus quintis nossellæ partibus.

Guil. ADERI Enarrationes de Ægrotis & morbis in euangelio. 1445. Quorum dum explicantur morbi, eorum patria, temperies, ætas, & vitæ conditio investigatur, hosque arte medica incurabiles, quod ante hac, ut ipse gloriatur, præstitit nemo, demonstratur. Præsente ægroto, ait idem in præfatione, dignoscendi & iudicandi regula prima ab illius temperie & habitu petitur, qua visa & mente perpenſa de morbo & eius eventu iudicare difficile non est; at de absentiſſimis, arte inverſa, audito videlicet a relatore morbo & accidentibus, iudicandum, videlicet de temperie ægrotantium ex alterius narratione.

Angeli CANINII Disquisitiones in locos aliquot N. Tti. 2945. Quibus illi ex ebraicæ, syriacæ, arabicæ, & æthiopicæ linguarum originibus quam accuratissime (sic enim titulus effatur) explicantur. Agitur autem de nomine *Iesu & Iova*, de מִיכָא *Micha*, 5, 2. *Matth.* 2, 6. de *Hosanna, Amen, Rabbi, Raca, Concilio, Mamma-na, Publicanis, Camelo per foramen acus, Effatha, Golgatha, Gethsemani, Gabbatha, Dimitte nobis, Messia, Maria*, & omnium apostolorum nominibus, deque *Pane quotidiano* in oratione dominica.

Nic. FABRI Disputatio de myrrhata potione. 2970. Estque illa amica & modesta ad Card. *Raronium*, tradens, myrrhatam, vel, si mavis, ex ture confectam potionem Christo, ut aliis cruciariis, fuisse præbitam, quo eum consopiret, sed ipsum, infami crudelissimoque supplicio nostra scelera luere volentem, eam recusasse, ne ullum pro nobis cruciatum defugere videretur.

Ludov. CAPPELLI תְּמִידָה, siue Templi ierusalemiani triplex delineatio. 2973. Vna ex Scriptura iuxta mentem *Villalpandi* & descriptionem ab eo factam; altera ex *Iosephi* mente & descriptione; tertia ex iudeorum in Talmude descriptione, & iuxta mensuras ab illis istic traditas. Hæc omnia sunt Excerpta, prima quidem ex *Villalpando*, secunda ex *Iosepho*, tertia ex *Mischna* in *Massecheth תְּמִידָה Tamid*, item ex *Maimonidis* tract. de Domo electa. Subiungitur tractatus Talmudis, qui מִדְּוֹת *Middoth* dicitur, de templi salomonici mensuris, magnitudine & structura agens, eique & Excerptis ex *Villalpando* notæ & observationes *Cappelli* adduntur, & *Villalpandi* lapsus indicantur atque corriguntur.

Eiusdem Historia apostolica. 3131. Quæ illustratur ex actis apostolorum & epistolis paulinis studiosè inter se collatis, ordineque secundum annorum numerum accurate digeritur, & in compendium contrahitur, eiusque cum historia exotica seu romana connexio certis *κρησεις* demonstratur, sed & series epistolarum paulinarum, iuxta temporis quo singulæ scriptæ sunt ordinem, ostenditur. His additum est Historiæ iudaicæ, ab *Asamonzor* sive *Machabzor* tempore ad *Ierusalemi* & templi per *TITVM VESPASIANVM* ultimum exidium, breve ex *Iosepho* compendium, una cum aliis non nullis ex *Iosepho* excerptis, templique ierusalemiani, quale *Iosephi* tempore fuit, ex ipsius mente & descriptione

ne ichnographia: unde variis N. Tri locis, alioquin obscuris & perplexis, lux aliqua affulget. Et p. 336. prædictæ Historiæ apostolicæ compendiosa Tabula chronologica lectoris oculis exponitur.

Deliciæ biblicæ brielenfes, sive Io. CLOPPENBURGII Collationes criticæ sacræ, per epistolas, cum Ludovico de *Diss.* 3226. Collationes hæ factæ sunt A. 1652. & deinceps, & quidem de locis difficilioribus XXV. ex psalmis, variisque difficilioribus locis ex V. & N. Tro.

Iacobi VSSERII de Cainane, Arphaxadi filio, eiusque temporibus Dissertatio. 3262. Qua probatur, unicum esse Cainanem Enoschi filium, reliquos duos autem, alterum Semi, alterum Arphaxadi filium, qui Gen. 10. 22. & c. 11, 12. in græcæ editione, & hic posterior etiam in Christi genealogia Luc. 3, 36. commemorantur, supposititios, neque eorum mentionem fieri sive in textu ebræo, & paraphrasi Onkelosi, sive apud Iosephum & Berosum chaldaicum, sive in germana LXX. interpp. editione, quæ est solius Pentateuchi, & textui ebræico exactissime respondet, sed duntaxat in communi illa & liberiore totius veteris testamenti interpretatione, post quantum Ptolemæi philometoris annum formata: quæ quidem communis duplex sit, altera vetus, quæ antè Origenis tempora erat in usu, altera nova, a Luciano martyre interpolata.

In editione londinensi iam sequitur Matth. WREENII Refutatio catechismi racoviensis: sed in nostra hæc est omissa, quia non pertinet ad criticam sacram, sed ad palæstram disputatoriam.

Fran. MONCÆII Aaron purgatus, sive de vitulo aureo libri duo, ad Exodi c. 32. pag. 3273. Nimirum auctoris propositum est, Aaronem ab idololatriæ crimine purgare, atque ostendere, eum non fecisse vitulum idololatriæ causa, quamvis illa postea secuta sit, & Aaron culpam incurrerit, si non latam, aut levem, tamen levissimam, sed ut symbolum esset gloriæ Dei Israël, quoque duce in terram cananæam migrarent; vitulum autem fuisse cherubum, h. e. vitulum alatum, quales bini postea arcæ fœderis a Mose fuerint impositi. Atque ita auctor simul disserit de forma & historia cheruborum Moysi, vitulorum Ieroboami, & theraphis Michæ. Contra auctorem hunc Rob. Visorinus edidit Destructionem Aaronis purgati: quo effectum, ut Moncæii liber Romæ prohiberetur. *Chevrana* 422.

Patrum & Canonum apostolicorum. Enim vero sciendum, Christianos, qui præter Græcos & Armenos, per Syriam, Persiamque, & reliquas orientis regiones passim habitant, in 4. fere sectas distinguui, videlicet in Nestorianos, Iacobitas, Maronitas, & Ægophotos, qui & Cophti appellantur, *Iacobita* ab Euthyce & Dioscoro profecti, hæreses eorum maxima ex parte abdicasse videntur, nisi quod sententiam de una Christi natura pertinacius retineant. Hi passim suas per orientem habent ecclesias, sed non admodum frequentes. *Maronita* romani Pontificis doctrinam plane observant, sed fere non latius, quam se mons Libanus porrigit, habitationes suas extenderunt. *Ægophti* vero (sic enim Syri vocant) magis ad Ægyptum vergunt, unde nomen habent, & ad Habessinios atque Æthiopas. At *Nestoriani* & late, & magno numero per universum orientem suos habent cœtus sacros, & in una Mozal, quæ est Seleucia Parthorum ad Tigrim, ubi & Patriarcha eorum sedere solet, XV. ædes sacras. Iamcum sedes hæc A. 1551. vacaret, populus nestorianus tam sacri, quam profani ordinis, primo in Gezerta, Tigris insula, deinde in urbe Mozal congregatus, unanimiter elegit *Salacam*, arabice *Sind* dictum, virum spectatæ pietatis, nec contemnendæ eruditionis. Cum vero non haberent 4. aut minimum 3. Metropolitanos, qui eum ordinarent, veterum autem traditione, & *Marai* exemplo, quod contigit seculo XII. constaret, tali in casu electum Romam mittendum esse ad Pontificem, tanquam principis apostolorum successorem, ideo & Siudum literis commendatitiis, tribusque comitibus, viris honestis, quorum duo tamen in itinere mortui sunt, instructum ad urbem ablegarunt, qui ibi per manus Papæ, sicut & postea factum, sollemni ritu consecraretur. Atque sic nata est eius Professio, quam publice in actu consecrationis recitavit. Hæc ex relatione Andr. *Mafii*, quæ legitur in Dedicat. ad Augerium a Busbeck p. 436. Atque hæc IV. scripta, quæ commemoravimus, videlicet Mosis Bar Cephæ, Basilii, Mosis Mardeni, & Siudi, cum binis Nestorianorum Epistolis, idem *Mafius* ex syriaco transtulit in latinum.

Pet. Dan. HVETIVS de navigationibus Salomonis. 693. Vbi putat, naves Hirami Tyro Afiongabarem per alveum a Nilo ad Mare rubrum esse transmissas; Ophiram esse Sofalam, ad Africæ oram orientalis, Tharsim autem, oram occidentalis Africæ & Hispa-

Hispaniæ, & in primis loca Bætis ostiis proxima; navigationem quoque circa Africam iam Salomonis tempore frequentatam: *Par*, *Vphar*, & *Paruatim* nihil aliud esse quam Ophir: ligna *almuggim* esse thya, seu citrum: *ebur* non tantum de elephantino, sed etiam de eo, quod dant hippopotami, intelligendum: *thukkiim* esse psittacos, *tharfis* gemmam chrysolithum.

Eiusdem tractatus de Situ paradisi terrestris. 737. Nunc primum latine redditus, ab auctore recognitus, emendatus, & auctus. In eo hanc tenet sententiam, paradisum terrestrem in parte Edenis orientali extrema situm fuisse, provinciæ Babylonis vel Irachis, quæ per longum tractum ad communem duorum fluviorum, Tigridis & Euphratis, rivum se extendebat, prope locum, ubi antiqua urbs Erech aut Aracca fuit: *Chavilam* esse partem Arabiæ, versus extremitatem sinus persici, h. e. incipientem ab occident. ostio illius alvei, qui ex Euphratis & Tigridis confluxu oritur, *Pbisen* dictus, & pertingentem versus meridiem iuxta latus occidentale eiusdem sinus, usque ad Catipham: per *bdolach* intelligi margaritas: de *schebam*, quem alii onychem seu sardonychem, alii prasinum, alii smaragdum, alii aliter vertunt, nihil certi afferri posse; fuisse autem sine omni dubio lapidem pretiosum, qualibus Arabia admodum fecunda fuerit: *Gichonem* esse alveum orientalem inter duos illos, qui confluentem Euphratis atque Tigridis in duos ramos dividunt: *Chiddeskel*, *Digluth*, & *Tigridem* esse eiusdem fluvii nomina diversa, deque eo dici, quod vadat versus Assyriam, intuitu quidem paradisi terrestris, & pro dispositione alvei ipsius Tigridis.

Tabula Annotat. in libros biblicos.

Io. DRVSIL. SIXT. AMAMÆ, & Christophori CARTWRIGHTI Notæ in Genesin, Exodum, Leviticum. In Tomo I. Supplement.	Gen. Exod. Levit.
DRVSIVS & AMAMA in librum Numerorum. In Tomo II. Supplement. p. 1.	Numer.
AMAMA, & partim <i>Mafius</i> , in Deuteronom. 256.	Deuteronom.
MASIVS & AMAMA in Iosuan. 459. Et hæc quidem Masii Annotationes distinguenda	Ios.
<i>Part 1. In fol.</i>	<i>Pp</i> sunt

sunt ab eiusdem Commentario prolixiore, qui Tomo I. Criticor. sacror. insertus est.	
AMAMA in librum Iudicum, Ruth, libros Samuelis, Regum, Paralipomenon. 545.	Iud. Ruth. Sam. Reg. Paralipom.
AMAMA in Estheris librum & Psalmos. 789.	Esther. & Psalm.
Augustin. IVSTINIANVS in octapla Psalterii. 1144.	
DRVSII Scholia in B. Hieronymi versionem Psalterii. 1212.	
Idem in Psalmos XIX. priores. 1287.	
AMAMA in Proverbia. 1402.	Proverb.
DRVSIVS in Proverbia, iuxta ordinem alphabeti per locos communes digesta. 1463.	
AMAMA in Ecclesiasten. 1528.	Ecclesiast.
DRVSIVS in tria capita priora Iesaiæ. 1666.	Ies.
MASIVS in cap. 2. 3. 4. Ieremiæ. 1675.	Ierem.
DRVSIVS in Hoseam, & reliquos minores prophetas, excepto Malachia. 1677.	Proph. minor.
MASIVS in quædam capita IV. euangelistarum. 1783.	IV. euangel.
Claudii SALMASII, sub nomine Ioannis Simplicii, Notæ in Hug. Grotii Commentar. super 2. Thessal. 2. p. 1790. Sed errat, quicunque hoc rubrum fecit: Simplicius enim iste neque Salmasius est, neque Marefius, sicut Th. Ittigio in Dissert. de Hæresiarchis, & Io. Frid. Mayero in Biblioth. bibl. p. 156. videbatur, sed Ionas Slichtingius, testibus Placcio de Pseudon. 569. Clerico in Biblioth. sel. T. II. 265. & Henmanno de Anon. & Pseudon. 153. Videtur autem, errorem exinde ortum esse, quod Simplicius Verinus (quem Claud. Salmasium esse aiunt) scripsit ad Iustum Pacium epistolam sive Iudicium de libro postremo H. Grotii, Hagiopoli impressum A. 1646. atque sic confusus est Ioannes Simplicius cum Simplicio Verino.	2. ad Thessal. 2.

Nortoni K N A T C H B V L L I Animadversiones in libros N. Tri. 1825. Iuxta alteram, eamque emendatam editionem. Exponuntur & restituuntur ab auctore sexcenta & amplius loca. N. T.

Iam etiam Præfationes & Dedications huius operis, præcipue illarum, quarum nec fecimus mentionem, nec quid inde excerpimus, & postea errores quoque, a viris eruditis observati, indicandi sunt.

In I, Tomo

Se se offerunt Præfatio Nic. *Gurlieri*, novi editoris, aut certe novæ editionis promotoris: Quatuorvirorum anglicanorum, seu *Collectorum operis*: Seb. *Munsteri* in novam V. Tri versionem, pronunciantis, inepte illos agere, qui contemptis ebræis doctoribus conantur interpretari libros vet. instrumenti: *Eiusdem* in V. Tri. cuius hæc sunt capita, ebræos commentarios non esse contemnendos; qua ratione consiliove ipsius editio facta sit; de canonicis libris V. Tri. & eorum ordine; quo studio sint legendi libri V. Tri, videlicet maximo, quia apostoli, & Christus ipse, inde testimonia doctrinæ suæ adduxerunt, eiusque auctoritate ipsum confirmarunt euangelium: P. *Fagii* in Fusiore expositionem IV. primorum Geneseos capitum, cum in finem institutam, ut inde aliqua ex parte liqueat, quantum ebrææ linguæ cognitio ad intelligendas S. litteras momenti habeat: indignissimam enim hominem theologo rem sibi videri, eam ignorare linguam, quæ fons est sincerioris theologiæ: *Eiusdem* in paraphrasin chaldaicam latine ab se redditam, cum ep. dedicat. ad FRIDERICVM Electorem palatinum: Rob. *Stephani* in Biblia utriusque testamenti, A. 1557. edita: Seb. *Castalionis* in Biblia ab ipso latinitate donata, cum dedicatione ad EDVARDVM VI. Angliæ regem, Offensione viæ ad intelligendas sacras scripturas, & Iudiciis doctorum virorum de hisce Bibliis: Isidori *Clarit*, dicentis, propositum suum fuisse & corrigendi errores vulgatæ editionis, & loca obscuriora explicandi: Fran. *Foreris* in Explicationem prophetarum, Iobi, Davidis & Salomonis, ubi singulas auctor dictiones examinat, ebræorum formulas dicendi observat, & vulgatum interpretem, quan-

tum fieri potest, defendit: alia *eiusdem* ad amicos, in commentarium Iesaiæ: Andr. *Mafii*, cuius etiam præmittitur dedicatio ad PHILIPPVM, Regem catholicum, in græcam editionem Iosuar, atque Annotationes suas: *Eiusdem* in Commentarios in Iosuum, cum Henr. a *Wize* epistola de morte Mafii: Sixt. *Amama* ante I. Drusii commentarium ad loca difficiliora Pentateuchi: I. *Drusii* de libris V. Tti, qua docetur, V. T. libros XXII. a iudæis in tres classes dispartiri, videl. in Legem, Prophetas & כְּתוּבֵי חֵץ five Hagiographa; hanc partitionem esse ab Esdra, immo a Spiritu sancto; Davidem & Danielelem exemptos fuisse e numero prophetarum, quod tales non essent five missione five munere, quamvis fuerint prophetæ respectu futurorum, quæ prædixerunt; differentiam esse inter prophetiam & Spiritum S. quod illa eveniat homini dormienti, hic vigilianti; minores prophetas dividi in priores & posteriores, non ut tollatur trichotomia librorum sacrorum, sed ad indicandum, posteriores, nempe Haggæum, Zachariam, Malachiam, post captivitatem vixisse babylonicam; omnes libros canonicos esse propheticos, & non omnes, pro diversa acceptione vocabuli *propheta*, & *libri prophetici*: *Eiusdem* in librum Ruth, in cuius annotationibus phrasæ & locutiones, ebrææ genti peculiares, cum cura explicantur: *Eiusdem* in librum Estheræ: Bernh. *Fullenii* in Iobum Drusii, qua laudat Drusii versionem ut planissimam, & Notas, ut eas, in quibus congestum, quidquid hebræi, græci & latini interpretes præclare protulerunt ad arduum sacri scriptoris stilum recte intelligendum: *Eiusdem* ad Drusii fœtum posthumum, videlicet versionem Ecclesiastæ, & breves in eandem Notas, ubi refertur, Drusium ab illustriss. STATIBVS GENERALIBVS ad novam Bibliorum, ac præcipue V. T. interpretationem belgicam annuo 400. florenorum stipendio conductum & adiutum fuisse; tam male autem pinxisse litteras, ut Dædalo opus fuerit ad scripturam eius legendam: Sixt. *Amama* in Drusii Prophetas minores; cumque lectiones in IV. hosce, Micham, Haggæum, Zachariam & Malachiam, ante complures annos fuissent habitæ, non mirum, non nullas sententias & expositiones, a quibus ipse postea diversus abiit, in iis reperiri: *Eiusdem* ad Drusii Comment. in Prophetas minores, Marino *Mersenne*, (quem nescio cur Marsennum & hic, & in Antibarbaro biblico vocet) ordinis Minimorum Francisci a Paula

Paula inscripta, eiusque maledicentiam & hæretificandi (sit venia verbo in re barbara & inhumana) studium, nec non ignorantiam linguæ ebrææ acriter perstringit, & meliorem homini mentem commendat, indicans pariter Antibarbari biblici argumentum & scopum: *Drusii* Epistola de Aquila, Symmacho, & Theodotione, trium editionum seu versionum græcarum auctoribus: *Eiusdem* alia de Quinta, (initium enim numerandi fit a versione LXX. interpretum) Sexta, Septima: *Eiusdem* Præfatio ad Tobiam, quem ex editione romana exscribendum curavit, auctorem, Bullingeri iudicio, quod ibi mox sequitur, multo felicius Xenophonte & Aristotele œconomiam tradentem: *Eiusdem* in Ecclesiasticum; quo vocabulo non auctor libelli, sed scripturæ qualitas cognominata fit, quod nimirum fit libellus præcipue dignus, qui in ecclesia ad populi christiani ædificationem legatur; auctor autem eius est Iesus, qui vixit tempore LXX. interpretum, pater Sirachi, avus Iesu Siracidis, qui avi scriptum, Parabolarum titulum præ se ferens, alias quoque, ob scriptoris sapientiam & disciplinam, quam cum Salomone communem habet, *Sapientia Salomonis* dictum, ex ebræo in græcum transtulit: *Eiusdem* in librum I. Maccabæorum, qui ebraice primum scriptus fuit: *Eduardi Livelei* in V. minores prophetas, fatentis, perfectam quidem omnium librorum sacrorum translationem non esse paucorum, nedum unius hominis, posse tamen illam concinnari, si Principes magnique Proceres ad eam rem adhiberent plures viros eruditos, qui versiones variarum linguarum inter se, & cum fontibus conferrent, atque id, quod optimum est, seligerent ac retinerent. De suis Annotationibus ait, fieri posse, ut illæ multis leviores videantur, eo quod explicationis genus grammaticum fere contemni soleat; attamen, ad verum multorum locorum intelligentiam utiles fore, se persuasum esse: *Dav. Hæschelii* in Ecclesiasticum, unde salutaria vitæ ac morum præcepta sumi queant: hunc enim libellum ab auctore ita concinnatum esse, ut nulli non hominis ætati viam & apertam & directam ad bene beateque vivendum, quæ sola sit vera sapientia, sternere possit; non itaque ad gentiles aliosve scriptores abeundum esse, doctrinam moralem hauriendi causa, cum ea abunde ac plenissime inveniat in sacris litteris, ac potissimum in *Sapientia Siracidis*: denique *Hug. Grotii* in Annotata ad V. T. ubi ait, se annotasse ad latinam

versionem quidem receptam, plurimique a se semper factam; secutum esse interpretationes *Hieronymi*, *Chrysostomi*, *Vatabli*, *Iunii*, *Menochii*; in lege sensum & causas præceptorum, moresque eo pertinentes ab antiquis iudæorum magistris petiisse; in prophetiis dedisse operam, ut singulas ad respondentes ipsis historias referret; sententiis ebræorum moralibus aut civilibus similes addidisse ex præstantissimis scriptoribus græcis & latinis; attulisse etiam ex historiis externis, quidquid ad sacræ historiæ confirmationem aut explicationem pertineat; & iudæis convincendis vel pauca, Christum & tempus, quo is venturus erat, directe describentia, sufficere.

In Tomo IV.

Præfatio Seb. *Munsteri* in euangelium Matthæi ebraicum, quod ab eo redintegratum & in unum corpus redactum fuit; in eademque linguam ebræam & græcam, ut necessarias ad cognoscendos codices sacros, commendat: *Iacobi Revit*, Laur. Vallam ab iniquis eruditorum censuris vindicantis, meritoque reprehendenda indicantis: *Erasmi* Roterodami in editionem notarum Laur. Vallæ in N. T. quem masculule defendit contra hostium oppugnationes, statuens, Laurentinum nomen apud omnes, qui bonas amant literas, pro invidioso gratum ac venerandum haberi debere; licere omnino dissentire in literis ac docendi studio, si veteris interpretes fœderis alicubi erraverint; in his præsertim, ubi fides non violatur, fieri potuisse, ut laberentur & novi; neque cor, neque frontem esse iis, qui audeant non solum in sacros, sed omnino in ullos veterum libros scribere, ni literaturam utramque mediocriter teneant: *Eiusdem* in suas N. Tti Annotationes, ubi quædam admixta sunt, quæ non ad primam earum editionem, A. 1515. factam, sed ad tempus posterius pertinent; dicit autem, se recognovisse illud ad græcam veritatem, ad fidem vetustissimorum latinæ linguæ codicum, ad probatissimorum auctorum vel citationem vel emendationem, vel enarrationem; adnotandi diligentiam ita se moderatum esse, ut nec superstitione molestus, nec indiligentia diminutus videretur: Tac. Nicol. *Zegeri* in Annotationes in N. Trum, quas Scholia vocat, non commentarios, in qua ille studet eum indicare sensum, qui auctoris primarius censetur, easque

que removere salebras, ad quas simplex lector, aut etiam medio-
criter eruditus restitare posset, denique vulgati etiam interpretis
versionem pristinae fidei atque integritati, quoad fieri potest, re-
stituere annitur, cauere autem sedulo, ne temere Momum aut
censorem alienorum agat dictorum: Henr. *Stephani* Dedicatio N. T.
præfixa, qua perstringit Castalionis latinatem: *Eiusdem* Exhor-
tatio ad lectionem librorum N. Tti carmine græco: *Eiusd.* Præfa-
tio in editionem N. Tti, qua agit de stilo N. Tti, ostendens, scri-
ptores eius selectis & valde significantibus usos vocabulis satis et-
iam græce locutos esse; ac præterea multa vocabula, phrasas &
particulas explicat: Io. *Drusii* in libros Præteritorum, ubi rationem
huius appellationis reddit: Abeli *Curiani* in editionem Drusiani
Commentarii ad loca difficiliora V. Tti, ubi mortem istius foci
fui describit, & Vitæ, operumque Ioannis Drusii delineatio: Lud.
Cappelli Præfatio in Myrothecium Cameronis, in quo ex editis e-
ius scriptis ea excerpta sunt, & ordine digesta, quæ specialiter spe-
ctant locorum quorundam N. Tti illustrationem atque explicatio-
nem, additis etiam nonnullis, quæ nusquam in editis Cameronis
scriptis inuenias, sed quæ Cappellus adeptus est ab iis, qui cum Ca-
merone familiariter conuersabantur: *Eiusdem* Icon seu descriptio
vitæ Cameronis: Abr. *Sculietii* Oratio de quæstione, Vtrum theo-
logo scripturam sanctam interpretanti, externas etiam disciplinas
& scriptores profanos in subsidium advocare liceat? Adfirmat au-
ctor, idque probat rationibus & auctoritatibus: *Eiusdem* Præfatio
in euangelistas Matthæum & Marcum, & alia in Exercitationes
evangelicas, in quarum illa profitetur, se observationibus in euan-
gelistas suam quasi symbolam ad novam Biblorum versionem
belgicam, qua de in Synodo consultatum dordracena, adferre vo-
luisse: Othon. *Gualperii* in Syllogen vocum exoticarum N. Tti,
qua dicit, vitam humanam & politicam, ut sine liberalium artium
& disciplinarum scientia atque tractatione conservari feliciter ne-
queat, ita nec sine earundem adminiculo, hoc est, linguarum co-
gnitione florere unquam posse, easque ad recte cognoscendas SS.
litteras non tantum utiles, sed etiam necessarias esse, seque in Syllo-
ge non nudas exposuisse voces, sed etiam res utiles admisuisse,
& explicationes uberiores addidisse: Lud. *Cappelli* in fratris Iac.
Cappelli Observationes in N. Ttum, quem laudat, ut eum, qui si-
bi

bi ab ineunte ætate non tantum parentis, sed etiam præceptoris vices præbuerit, nec Observationes suas prius edi voluerit, quam post fata sua ab ipso fuissent revissæ, completæ & elucubrata: *Eiusdem* in Spicilegium, de quo ait, se Observationes istas in N. Ttum, aliud agendo, prout se inter legendum dabat occasio, in adversaria sua, nunc hanc, nunc illam, olim retulisse, iam vero in unum collectas exhibere; plerasque earum criticas potius, quam theologicas esse; penitentiorem N. Tti, cuius voces quidem græcæ, phrasis autem sit hebraica, intelligentiam pendere a linguæ hebraicæ, syriacæ, chaldaicæ, rabbinicæ, earumque propriæ phræseos cognitione; multa esse, in quibus alludatur ad ea, quæ in V. sunt Tto, multa item, in quibus Christus eiusque apostoli respiciant ad mores, placita, dogmata, usum, consuetudinem, sententias, proverbia, parabolas, & gnomas veterum iudæorum, ideoque & horum omnium cognitionem ab interprete N. Tti requiri ac postulari.

Atque hæc de contentis præfationum & Dedicationum sufficiant. Quibus iam annectimus errores, quos viri eruditi observasse sibi met vixi sunt,

In Tomo I.

Grotius ad Lev. 6, 2. *Contemto Domino.*

At *contemto Domino* non est in textu, nec versio est ferenda: Contemptus enim Domini formale est peccati per superbiam commissi, aut quod elata manu sit: de quo hic quidem non est sermo. *Episcopus T. L.* opp. a 76.

Dros. ad Num. 20, 29. Iosephus de Bello iud. l. 3. c. 15. clare testatur, *luctus tempus apud Egyptios* fuisse XL. dies.

Non ibi extat.

Idem ad Ios. 8, 30. Post everfam Hai. *Mafius.* Postquam circumcisi pascha celebrassent. *Alii.*

Postquam circumcisi pascha celebrassent. *Mafius.* Post everfam Hai. *Alii.*

Grotius ad Ios. 15, 3. Maccabæo-
rum 5, 3.

Idem ad eiusd. capitis v. 15. Gy-
mnasium Phœnicum Xeno-
phonti.

Idem ad 1. Sam. 12, 1. Priorem
sententiam tueretur Tremelli-
us.

Maccabæorum l. 1. c. 5. v. 3.

Gymnasium ætate Xenophontis
non scholam literariam signi-
ficauit, sed locum exercitiis cor-
poris destinatum. Deinde Xe-
nophontis ævo non fuit am-
plius in usu appellatio prisca
illa, Kiriath Sepher, sed *Debita*,
nec ulla ibi Scholâ celebris fuit.
Cowling. de Antiqq. academ.
211.

Posteriorum debebat scribere.

In Tomo II.

Facilius ad 1. Reg. 11, 3. Regi-
bus Israël licuit ducere uxores
usque ad septenarium, He-
bræorum sententia.

Munferus ad 1. Reg. 18, 30. Pu-
tant, altare illud prius a Saul
in monte illo exstructum,
quod cultores Baal deinde di-
ruerunt.

Grotius ad 1. Reg. 19, 16. *Vagaban-
tur* Reges, *Propheta*, *Sacerdo-
tes*.

Idem ad 1. Reg. 22, 34. In ea par-
te, ubi lorica cum inferiori arma-
tura coniungitur.

Chaldaus & alii ap. Schickardum
de Iure reg. c. 3. theor. 9. al-
legati inficiantur, & numerum
illum *duodecim* mulieres com-
plecti, affirmant. *Hackspar.*
In Deut. 17, 17. p. 552.

Insultarunt in altare, quod fece-
rat, scilicet *Elias*. Sal. *Gloss.* Phi-
lol. S. l. 4. tr. 2. p. 1198.

De prophetis negat *Lundus* in
Iud. Heiligthum. 157.

De *fibulis lorica* sermo est, non
de commissuris femoris & ven-
tris. I. Fr. *Dürr* disp. 2. de
veterum armis bellicis, ad
Eph. 5. p. 16,

In Tomo III.

Idem ad *Ier.* 31, 32. LXX. *pro* בעלתי *legabant* בעלתי ideo-
que verterunt, *εγω ημεσας α-*
αυτων.

Idem ad *Abd.* 7. 20. Hebræo-
rum *שִׁפְפָרָא* est *finis dominatus.*

Negat Io. Pearson in *Commen-*
dat. & defens. LXX. versionis
§. 17. easque ait legisse בעלתי
cum, & iudæis asserentibus,
& arabica lingua attestan-
te, בעל significet aspernari, fa-
stidire, repudiare.

Immo est *Sippbara* urbs Babylo-
niz. *Herm. Von der Harde* de
Sippbara Babyloniz 25. 45.

In Tomo IV.

Idem ad *Matth.* 1, 16. p. 45. *Epi-*
phanium ita legem Moysi (Num. 36.)
interpretatur.

Nihil aliud dicit, quam *præstium*
tam ab infallibili providentia di-
vina Iosepho sortem, qua ei Ma-
ria obtigerit: nec de heredita-
tibus, aut earum iure, ullare-
nus est capiendus. *Selden.* de
Succession. in bona defunct.
c. 18. p. 61.

Idem ad *Matth.* 2, 1. *Tertulliani*
sententia, ab Arabia venisse hos
sapientes.

Male ad hoc probandum adducitur
Tertullianus, teste ac iudice C.
Cellario Programm. XXIX. 197.

Erasmus ad *Matth.* 4, 23. *Miror,*
euangelistæ interpretem hoc
verbo (φάρμακον, quod omnino
significat moderi pharmaci) abu-
sum: quod magis videbatur
fugiendum.

φάρμακον proprie quidem est
pharmacis, ministerioque ac
methodo adhibitis curare & sa-
nare, sed deinde etiam accipitur
de sanationibus sine adhibitis medi-
camentis virtute divina factis, sic-
ut exempla dantur plurima
vorum a significatione qua-
dem speciali & propria ad
quamcunque in genere trans-
latarum. *Erasin. Schmidius* in
Matth. 4, 23.

Clariss.

Clarum ad Matth. 5, 32. Si ob fornicationem dimiserit vir uxorem, ille, sicut mulier, absque coniuge persistere debet, aut uxori reconciliari.

Apostolus Paulus i. Cor. 7, 11. de muliere tantum loquitur, quod huic sexui apud iudeos non esset ullum ius repudiandi. Virtum hortatur durat, ne ob offensas leviores uxorem abiciat. Non addit autem: quod si abiecerit, maneat coelebs, aut uxori suae reconciliatur. Neque etiam vult, ut mulier, quae discessit, perpetuo coelebs maneat, sed ne proximis alteri se adiungat marito, & reditum ad priorem sibi intercludat. *Erasmus* in i. Cor. 7, 39. p. 105.

Camero ad Matth. 16, 18. Verbum Ουνοδομαειν bis tantum in V. T. metaphorice sumitur, videlicet Gen. 16, 2. & c. 30, 3.

Immo etiam *Dent. 25, 9. & Ruth. 4, 11. Hackspan. Miscellan. sacr. 157.*

Draſim ad Matth. 22, 16. Herodiani erant natione graeci, quos Herodes e deserto adduxit, quique natalem eius celebrabant, credentes, eum esse Messiam.

Hæc sententia refutatur a Dilbero Dispp. T. II. 316. & Crenio Animadvers. P. V. 120.

Idem ibid. Auctor Lexici, qui Baal Aruch Ebrais: Herodes rex adduxit graecos e deserto, & educavit eos in terra habitabili, feceruntque תרבות

Sed absit, ut ex columbis fiant Graeci. Sic enim verba Lexici sunt vertenda: Herodes rex adduxit secum יוני columbas e deserto, & educavit eas in terra habitata, factaque sunt תרבות manifestia, vocataque secundum nomen eius Herodiana. *Crenio* l. c. p. 123.

Cesabonius ad Matth. 22, 15. Sic alibi ואלה שם vocatur Iudas iscarjota.

Non in sacris literis, sed a Nonno ad Io. 17, 12. *Crenio* Animadv. P. I. 87.

Idem ibid. Varro inconstantiz filium dicere non dubitavit, de homine inconstantissimo cum loqueretur.

Erasmus ad Mar. 7, 31. Decapolis regio est trans Iordanem.

Grotius ad Luc. 3, 36. Et alter codex (N. Tti græcus MS.) in Angliam e Græcia nuper missus.

Idem ad Luc. 14, 1. Puto, Hierosolymis hæc gesta. (quod nempe Christus cœniva fuerit principis cuiusdam pharisæorum, & hydropicum sanaverit) Nam œxorcæ plerumque appellari video eos, qui Synedrium participant.

Immo vero cum loqueretur de penitentia. Thom. Grotius l. c.

Et cis & trans Iordanem. Lightfoot in Decade chorograph. Marco præmissa c. 7. §. 6. p. 570.

Non alius codex in Angliam venit, quam is, quem ex Græcia olim in Galliam perlatum, atque in suburbii Iugdunensis monasterio S. Irenæi repositum, sed flagrante civili bello A. 1562. inde ablatum, Theod. Beza, ad cuius manus ille pertinet, A. 1581. academiz cantabrigiensis bibliothecæ publicæ donavit. Atque hic codex IV. euangeliorum & Actorum apostolicorum historias complectens, est græcolatinus, in antiquissimis membranis literis maiusculis, sine spiritibus & accentibus, descriptus. Sic testatur oculatus testis Iac. Vossius Dissert. de Cainane Arphaxadi (T. VII. Criticor. sacr. 3270.)

Ex collatione antecedentium & sequentium capitum abunde patet, etiam in Galilæa fuisse œxorcæ, qui quidem fuerint principes Synagogarum; hic autem eodictus princeps Phariseorum, quod secta additum esset pharisæa. Laundius Iud. Heiligh. 810.

Idem

Idem ad Io. 1, 28. Lectionem hanc, in Βηθαβαρα esse vetustiorē, magno consensu Græci tradunt.

Idem ad Io. 8, 5. Vir aut mulier lapidandi statuebantur parte aliqua nudi.

Erasmus ad Act. 2, 22. Petrus apud imperitam multitudinem magnifice laudat Christum.

Draſius ad Act. 2, 27. Inepte faciunt, qui hunc locum (Non relinques animam meam in inferno) aliter enarrant, quam de sepulcro.

Immo Bethania est vetustior lectio. R. Simonius Hist. crit. N. T. part. III. 812.

Femina nequaquam nuda, sed *internudata, liquam induca*. I. C. *Wagenſail* (ex cod. suo MSeo Ez Hechailim Hilch. Dine Mammon. Vnephasch. c. 6.) in Sota c. 3. p. 455.

Non tantum apud imperitam multitudinem, sed etiam ad viros israelitas, inter iudeos Ierosolymæ commorantes, viros religiosos ex omni natione sub cælo, inter quos erant, qui Christi sermones ipsi audiverant, eiusque præstantissima opera & miracula suis ipsi viderant oculis. v. 5. 14. 22.

Bona verba, quæſo. Aliter, nec tamen inepte, enarrant eruditissimi ecclesiæ Patres, & ex tuis (ne quid de aliis dicam) *Fagium, Martinium, Ravanelius, Schotanus, Colomesius*, scientes ac fatentes, Scheol sive adhuc significare potius communem illum statum omnium defunctorum, tam priorum, quam impiorum hominum. M. S. *Grabius* in Append. apologet. ad Urb. Regi Form. caute loq. 219. Io. *Pearſon* Exposit. Symb. apostol. art. V. p. 403.

Casaubonus ad *Act.* 6, 7. Unica vocula (και) commode fortasse possit hic locus restitui, si ita nimirum legerimus, πολλοι δε οχλοι, και των ιερων υπηρεον τη πεισει.

Grotius ad *Act.* c. 6, 3. על מלאכת חיות. exemplo scilicet illorum, qui in Synagoga dicebantur חיות. *Ephraïm* Δζανται.

Videtur sic transferendum: *Plura inferiorum sacerdotum. Sainjore* (Rich. Simon.) Tom. IV. de la Biblioth. crit. 311.

Confundit vir summus τις διακονοντας ταις τραπεζαις mensis ministrantes cum Hebræorum חיות. Neque επι της χειρας τουτης Hebræis dicitur על מלאכת חיות, sed על חיות תצדך vel, eti passim legitur, על צרכי ציבור, super negotiis coetus. *Rhenferd* de X. otiosis Synag. Dissert. II. §. 32. p. 150.

In Tomo V.

Zegerius ad 1. *Cor.* 9, 22. In archetypo aut να παντας τινας σωσω legendum est, aut certe να παντας σωσω. Hoc ipsum sequuntur *Ambrosius*, *Chrysostomus*.

Idem ad *Rom.* 9, 5. Ex Syro apparet, veteres codices non habuisse vocem *Dei*.

Idem ad *Act.* 13, 20. Anni illi ferme quadringenti & quinquaginta incipiunt ab exitu ex *Aegypto*, & desinunt in illud tempus, quo *David* ex *Sione* elecit *Iabuseos*.

Iac. Cappellus ad *Hebr.* 8, 9. Is (LXX. interpr.) qui locum hunc est interpretatus, procul du-

Nutra istarum lectionum necessaria est: neque commentarius in epp. paulinas est *Ambrosii*: & *Chrysostomus* legit παντας, I. A. *Schmidius* disp. de Ministro eccl. Omnibus omnia §. 2.

Equanam quæso editione syriaca? Rich. Simon l. c.

Rectius statuitur, annos istos numerandos esse a nato *Isaaco* usque ad terra cananaa distributionem, qui quidem sunt 447. *Simon*, Hist. crit. N. T. part. III. 814.

גערתי בך nusquam legitur, sed potius גערתי בך *Lev.* 26, 44. *Pearson* Defens. vers.

bio codicem habuit, in quo scriptum erat *יָהִי עָלַי* quod significat *despexi*.

H. Grotius in 2. Pet. 1, 20. p. 1749. (*ιδίας επιλευσεως*) Omnino assentior iis, qui hic legendum censent *επιλευσεως*. Non est prophetia res nostri impetus. Non habet eam, qui vult, Spiritus ubi vult, spirat.

Laur. Vallæ in 2. Joh. 1, 1. Hunc Iohannem negat Hieronymus esse euangelistam, sed alium cognomine *Presbyterum*. Vallam sequitur Grotius ad eund. locum.

vers. LXX. interpp. §. 17.

Intempestiva & incauta coniectura, nata ex ignorantia significationis vocis *επιλευσεως*, quippe quæ h. l. non significat interpretationem, sed *secessionem, dissolutionem, destructionem*, ita ut sensus sit, nullam prophetiam seu prædictionem divinam posse aboleri aut dispungi, sed omnes esse verissimas, indissolubiles, inexugnabiles, inextinguibiles. H. Von der Hardt in huius loci Nodo soluto §. 70.

Io. Cresshton in Explicat. tritum S. Ioannis epp. p. 427. (Act. erud. A. 1705. 270.) Vallæ & Grotio opponit *Irenæum, Clementem alex. Tertullianum, Gomarum, & Hammondum*, qui epistolam istam, sicut & tertiam, *Ioanni euangelista* tribuant.

In Tomo VI.

Casp. Waserus l. 2. de Antiq. numis Hebræor. c. 20. p. 1028. Vel eo gravius fuit iudæis, tributum Romanis pendere, quod ultra dispendium argenti, *Cæsaris* etiam *imaginem* conquirere, manibus contrectare, atque adeo illi afferre cogerentur, cum memores illi divinæ legis, omne sculptile,

Hoc *talmudica de promiscuo imaginum qualiumcunque*, nec cultarum, nec in cultum factarum usu doctrinæ, ipsisque *ebraeorum moribus* adversum est. *Seldenus* de I. N. & G. l. 2. c. 8. p. 229.

omnem-

omnemque imaginem detestarentur. Idem sentit Marq. Freherus dissert. de Numism. census (Tom. VII. Crit. sac. 1422.)

Antonius *Nebriſſenſis* Quinquag. c. 39. p. 1200. Subiit mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quam qui sit nostris temporibus, ut videlicet, qui *sederet ad sinistram*, esset potior eo, qui sederet ad dextram.

Druſum Observat. l. I. c. II. p. 1336. *oculum posuit pro dentibus*, dum ebræorum adagium, Exime ex dentibus tuis festucam, sic extulit; Exime ex oculis tuis trabem.

Idem in Scholiis ad Pauli burgensis Quæst. de nomine divino, qu. 5. p. 2185. Nicolaus vocatur Lyranus a Lyra, oppido *Brabantia*,

Contra hanc sententiam disputat *Dilherrus* Dispp. T. I. p. 385. contendens, *dextram locum sinistro apud veteres fuisse honorificentioram*,

Sed ita etiam legitur in cod. talmud. עֵרְבָן: Tolle festucam ex oculis tuis. *Dilherr.* Dispp. T. II. 319.

Immo vero ab oppido *Normannia*. *Olearius* in Abac. patrolog. 328.

In Tomo VII.

Nic. *Fullerus* Miscell. sacr. l. I. c. I. p. I. Semper mihi insolita ac plane peregrina visa est loquendi formula, quam adhibet Lucas c. 14, 18. Cœperunt *απο μιας* se excusare. Quid si dicamus, *απο μιας* idem omnino esse, atque *εξ αυτης*, & Lucam, natione syrum, usitatissimum illud apud Syros adverbium *מִמֶּנָּה*, quod

Nobis *optimis* *græcum* videtur, ac quod nihil quicquam habeat commercii cum Syrorum *מִמֶּנָּה*. Quid enim frequentius Græcis, quam ad adiectiva commoda substantiva subanodire? & hic quidem vel *ἰσως*, vel *γινωσκω*, vel *ωραω*. Io. Eric. *Ostermannus* Posit. philol. disp. I. 5. 25.

παράκλημα, εὐθὺς vel εὐθὺς,
i. e. illico, continuo, statim,
itemque ἤδη iam significat, hac
ratione exprimere voluisse?

Idem lib. IV. c. 1. p. 174. *Syrus*,
cum phrasi Lucæ 14, 8. ἀπο
μίας deesse autumaret vocem
γνώμης, aut βουλῆς, aut etiam
καρδίας, ad sensum absolven-
dum vertit חן מן, quasi dicas
חן מן חן מן vel potius חן מן
בן

Syrus interpretæ græco idiomati suam
reliquit pariter & asseruit indo-
lem, nec quicquam subest
causæ, quare in præsentī loco
a nativō Græcorum, maxime-
que domesticō loquendi ge-
nere velimus recedere. *Oster-*
mann. l. c. §. 27.

In Tomo II. Supplem.

Knaebell in Ia. II, 33. p. 1841. Α-
λογον enim siue *absurdum* fo-
ret dicere, *Iesum turbare semet*
ipsum.

Non est absurdum dicere, Iesum
turbasse se ipsum, nam ἐμβερι-
μασμαι, teste Hefychio, est
μετ' ἀπειλῆς ἐνταλλόμεναι, cum
iracundia & austeritate ac minis
præcipio. Infremuit igitur Chri-
stus in se ipso, & ira commo-
tus est, neque vero ira vitiosa,
sed iusta. *Hombérgh* Parerg.
sacr. p. 170.

Idem in I. Cor. 2, 2. p. 1866. Εὐς,
qui in vobis, vel inter vos sunt.

Versus sequens ostendit, *aposto-*
lum de se loqui, non autem de
aliis. *Hombérgh* l. c. p. 244.

Idem in I. Cor. II, 10. p. 1870.
Habere i. e. tenere, asfirmare, vel
agnoscere: in quo sensu Habe-
re accipitur apud Latinos, ut
το εχεν apud Græcos. In ca-
pite, est, in viro: versu enim
3. vir vocatur caput mulieris.
Δια τῶς ἀγγέλων per vel propter
angelos, i. e. per vel propter Deum,
qui per ministerium ange-

Εχεν, cum de regimento agitur,
proprie accipitur apud Græcos.
Neque etiam ullus in divinis
litteris locus extat, ubi no-
men angelorum, in numero
multitudinis, de Deo usurpa-
tum legeris. *Reichenberg* Ex-
ercitat. in N. T. p. 84. & 90.

Pars I. In fol.

Rr

lo-

lorum creavit illos, per idem-
que imposuit mulieri legem
subiectionis.

Idem in 2. *Petri* 1, 20. pag. 1898.

Sensus mea sententia est hu-
iusmodi: Omnis prophetia
non perficitur secundum literalem
interpretationem Scripturæ. Vel
reddi poterit: Omnis prophe-
tia Scripturæ *propria interpreta-*
tione vel solutione non fit.

S. Petrus non agit de ulla Scri-
pturæ interpretatione, five lit-
terali five mystica, sed immo-
tum divinarum promissionum
robur commendat, quod nul-
la hostium ars vel iniuria con-
vellat. Herm. von der Hardt
in Nodo huius loci soluto p.
71.

Sed & illa a nobis sunt aperienda, atque in lucem produ-
cenda, quæ in hisce tomis tecte & obscure proponuntur. Nem-
pe enim in Tomo IV. p. 86. *Erasmus* ad Matth. 3, 4. per *lexico-*
graphum intelligit Calepinum: *Drasio* ad Act. 6, 1. *vir doctus, quem*
falli ait, est Salmasius: *idemque* ad Rom. 13, 12. per *unperum inter-*
pretem insinuare vult Bezam. In Supplem. Tomo II. p. 1836. ad
Mar. 11, 13. per *virum clarissimum* intelligit *Knatschull* Dan. Hein-
sium.

Iudicium de hoc opere si legere cupis, adito Rich. *Simoni-*
um, qui in Hist. crit. V. T. 1. 3. c. 15. id pro more suo libere & in-
genue tulit, laudans & notans auctores hic comprehensos, prout
ipsi visum est. Io. Frid. *Mayerus* Biblioth. bibl. p. 157. alios in-
dicavit scriptores, quorum libri duobus novis Criticorum sacrorum
tomis inservire possent. Ita facile est inventis addere; & qui
non possint nominari plures? Sacrorum horum Criticorum, alio-
rumque interpretum, exceptis libris & partibus apocryphis, Synopsin
dedit Matthæus *Polus* londinensis, impressam Londini, Ultraiekti,
& Francofurti ad Mœntum, de qua videri possunt Rich. *Simon* Hist.
crit. V. T. 1. 3. c. 15. p. 446. *Acta erud.* A. 1683. 135. & *Supplem.* T. I.
186. *Mayer* l. c. p. 159. & Marcus *Meibomius* apud S. W. Sluterum
in dedicat. Catechismi p. 5. ubi *Polus* excusans *Sluterus* ait, me-
liorem interpretationem ultimo semper loco posuisse. Idemque
Polus notas in totam Scripturam scribere aggressus est, sed per fa-
ta ei ultra *Esaïam* progredi non licuit. Interim viri docti ei suc-
centuriati opus absolverunt, in id intenti, ut planum proponerent
Scriptu -

Scripturæ sensum, atque apparentes contradictiones conciliarent, quoad nempe poterant scripturam explicare per scripturam, omnium optimum interpretem. Titulus operis illius est, *Annotations upon the holy Bible*, Londini 1688. f. 2 tomi. Neque etiam hoc prætereundum, Ioannem *Thilonem*, ecclesiasten lipsiensem, ex Poli Synopsi collegisse Medullam theologiæ V. T. exegeticæ, thetico-polemicæ, & homileticæ, seu epitomen Bibliorum regionum, criticorum, exegeticorum & vindicatorum, quantum ad V. T. loca classica numero 325. Lipsiæ 1683. 4. De quâ videantur *Alta crad.* A. 1683. p. 135.

Nunc quædam ex nostris annotationibus communicabimus, postea de singulis auctoribus, quorum libri aut tractatus Criticorum voluminibus sacrorum inserti sunt, dicturi.

Critici solent quidem theologos contemnere, ut *Molinus* ait in Crenii P. V. Animadvers. philol. 95. sed non veros solideque eruditos: sunt enim circa genuinum sensum grammaticum occupati, quem sapientes theologi nec ipsi aspernantur. Hinc merito exclamat *Drusius* in Deut. 26, 5. O divina crisis, quam multa sæpe ignorant, qui te ignorant! Idemque legendus est in annotat. ad *Iud.* 3, 25. & *Matth.* 21, 9. contra miros quosdam, nec satis idoneos scripturæ interpretes. Iudæi sunt in interpretando interdum audaces, fatente *Drusio* in *Iud.* 4, 6. adeoque non est eis semper fides habenda; sed propterea eorum libri non sunt contemnendi, ut egregie docet *Munsterus* præfat. in Annotat. bibl. a 2. Interpretes se mutuo exscribere, notat *Morhofius* Polyhist. T. I. l. 1. c. 22. n. 28. & ecce in præsentī opere effati huius exempla: nam *Vatablus* exscribit *Fagium*, sicut *Fagius* & *Clarinus* Munsterum.

Seb. *Munster*. Ingelhemio-palatinus, & tertius inter Germanos, qui efflorescentibus litteris ebræam linguam excolere cœperunt, (primus enim fuit Io. *Capnio*, siue *Reuchlinus*, secundus Conr. *Pellicanus*) honores scholasticos neglexit, non contempsit, *Germanorum Esdras Straboque* dictus, (vid. Melch. *Adam.* in Vit. Philosoph. 143.) obiitque anno 1552. Basileæ linguam professus est ebræam, & primus Grammaticam chaldaicam conscripsit. Alia eius scripta recensentur, in *Epit. Biblioth. Gefner.* p. 747. Idem *Tobiam* ex lingua latina in ebræam convertit; quæ versio Paulo Fagio falso tribuitur, docente *Placcio* de Autor. pseudon. 267.

Cosmographia eius potius est *Germanographia*, quia in ea agitur de Germanorum & Helvetiorum regionibus, & oppidis, eorumque situ, & origine, ac descriptione populorum. *Cron. Animadvers.* P. VIII. 94. *Nota* eius, ex iudicio Rich. *Simonis* l. 3. Crit. V. T. c. 15. nimis repleta sunt iudaismo. *Becmannus* c. 1. *Histor. orb. terr. n.* 7. eum appellat virum diligentissimum, sed in quo paulo plus acurationis desideres. Vide plura apud prædictum *Simonium* c. 21.

Isidorus Clarus, brixianus, monachus casinensis, ac postea episcopus fulginiensis, obiit A. 1555. æt. 60. *Polus* in præfat. Synopsi. crit. 2. scribit, Clarium utrumque Test. vertisse ex ebræo & græco; cum ille tantum emendaverit versionem vulgatam, eique scholia addiderit. *Mayer Biblioth. bibl.* 58. Rich. *Simon* H. crit. V. T. l. 2. c. 20. & l. 3. c. 15. item *Hist. crit. des Comment. du N. T.* c. 39. aliique notant, eum manifestum esse plagiarium, quippe qui tam res, quam verba exscripserit e Seb. Munstero, sicut *Vatablus*, aut potius pseudovatablus ex Fagio; sed defenditur a Iac. *Le Long* Biblioth. S. part. I. p. 599. 601. ostendendo, ipsummet falsum esse, se se aliorum sequi vestigia. Reliqua eius scripta commemorat *Epitome Bibliothecæ Gesner.* p. 521. Ceterum de eo videantur *Thuanus* *Histor.* l. 23. *Souffray* in *Continuat. Bellarm.* de scriptor. eccles. 34. *Ghilini* nel Teatro d' huom. letter. P. I. 273. & *Cann* LL. theol. l. 2. c. 13. p. 99.

Hugo *Grotius*, delphenensis batavus, primum advocatus hagiensis, tum fisci hollandici advocatus, & civitatis roterodamensis syndicus, inde ob imputatas in religione & rep. novationes carceri perpetuo addictus, sed a fida coniuge callide liberatus, demum CHRISTINÆ, Suecorum Regina, ad Gallos legatus, obiit Rostochii A. 1645. æt. 62. & quidem pie ac in fide in Christum, teste Io. *Quistorpio* in epistola, quæ legitur in *Spizelii* Templo honor. referato p. 200. Inter libros eius, qui indicantur a *Witte* in *Diar. biograph.* T t 4. sunt Votum pro pace ecclesiastica, Chronicon Hollandiæ, Mare liberum, liber de Antiquitate & statu Reip. batavici, Annales de rebus belgicis, Introductio in Iurisprud. batavicam, & Poëmata. Decalogi, ut græce exstat, Explicatio, quæ & Criticis sacris in V. T. tomo I. p. 555. inserta est, ipsius quoque est *Grotii*, testibus *Placcio* de Anon. 106. & Iac. *Laurentio* præfat.

in

in Hug. Grotium papizantem. Quamvis autem modo papizationis, modo focrinizationis (sit venia verbis) accusetur, a *Priceo* tamen, *Clerico* dans la Biblioth. anc. & mod. T. 1. 209. & T. 2. 325. *Colemeſſo* 430. & 656. ac *Räſcovizio* in Altchriſtl. Gedanck. 56. pro optimo habetur ſcripturæ interprete, a *Conringio* & *Boineburgio* incomparabilis vocatur, Notæque eius in euangelistas reliquis omnibus præferuntur: ac notandum, *Berberitam* & *Frontonem*, quos in tractatu Notis in N. T. ſubiuncto refutat, eſſe Sam. Mareſium, & Pet. Molinæum. Varia de eo iudicia reperies apud *König.* 366. *Magirum* 404. *Blount* 945. *Oſiandrum* in prolegom. in libros de I. B. ac P. 25. *Gerh. Titium* in Caſtigat. Animadverſ. Viti *Ebermanni* 52. *Conringium* in Conring. epiſtolicis 68. Car. *Arnd* Contin. Biblioth. bibl. Mayer. 13. *Seldenum* de Synedr. vet. ebr. l. i. c. 16. p. 360. *Guil. Forbeſ.* Confid. controverſ. 44. *Colemeſſ.* 403. *Heidegger.* in vita I. L. Fabricii 138. *Gatacker.* T. 1. opp. 502. *Epist. præſt. viror.* p. 475. 663. 797. *Ruar.* P. I. Epp. 158. 242. 255. 276. 292. 465. *Stanisl. Lubionicius* in epiſt. Operibus *Slichtingii* præfixa, *Limborch.* Theol. chriſt. l. 7. c. 12. *Brünnemann.* Iur. eccleſ. l. i. 2. §. 1. *Freinsheim.* præſ. in Tacitum *Berneggeri* p. 13. & *Schwarzſch. in* Epp. ſelect. 564. In Rabbiorum locis citandis & explicandis non raro fallitur, aliorum quippe fidem ſecutus, nec ſatis linguarum orientalium gnarus, ſicut plurima eiſmodi errorum ſpecimina *Morhoſio*, quod ipſe *Polyhiſt.* T. 3. l. 5. n. 15. teſtatur, oſtendit *Esdr. Edzardus*, ſequæ etiam talia collegiſſe ſæpius mihi adfirmavit *Wagenſeilius*, quæ tamen nunquam in lucem produxit. Omnia eiſ opera edita ſunt Amſtelodami 1679. f. IV. volum.

Andr. Maſius, Bruxella-brabantus, vir πολυγλωττος, (nam præter italicam, gallicam, hispanicam, græcæ, ebraicæ atque ſyricæ cognitione non vulgari claruit, adeoque ſcriptoribus, qui fontes urgent, accenſendus eſt. *Hottinger* Bibliothecar. 190.) Cliviorum Ducis a conſiliis, immo & exterorum quaſi oraculum, atque a *PHILIPPO II.* Antverpiam evocatus, & regiæ Bibliorum editioni adornandæ, una cum Ben. *Aria* Montano, *Guidone Fabricio* aliisque præpoſitus, obiit Zevenariæ Cliviorum A. 1573. *Aub. Miræus* in Elog. belg. p. 132. Laudatur in *Scaligeranis*, item a *Glaſſio* & *Pola* apud *Blount* in Censura celebrior. autor. 704. & *Rich. Simone* H. crit. V. T. l. 3. c. 15. *Henricus a Wetz* in epiſt. de eiſ morte ad

Plantinum (quæ præmissa est primo tomo Crit. sacr.) laudem æi tribuit candoris, quod nihil in eo fuerit fictum aut simulatum. Prodiit eius Commentarius Antverpiæ A. 1574. & 1699. dignus, iudice Sim. de *Muis*, qui æternum excudatur & recudatur. Vide etiam sis *König*. in B. V. & N. 516. *Voss*. in Resp. ad iudicium Ravensperg. de libro Grotii p. 6. *Drusf.* in Ios. 10, 12. 13. *Hetting*. Theol. philol. 319. Ceterum primus scripsit Grammaticam & Lexicon syriacum, obiitque A. 1573. æt. 40. adeoque Comment. suum in Ios. non potuit videre impressum.

Io. *Drusius*, alias *Van den Driessche*, Aldenarda-flander, ebraicas literas docuit Lugduni Batavorum & Franekeræ, atque hoc in loco obiit A. 1616. æt. 66. Eius vita cum catalogo librorum præmissa est Tomo Criticor. SS. in N. T. (d) Vid. etiam *Mayerl* Biblioth. bibl. 92. Laudatur a *Quenstedt*, *Leigh*, & *Rich. Simonto* l. 3. H. crit. V. T. c. 15. culpatur autem *Scaligero* in Scaligeran. 131. & apud *Blount* p. 887. Adde *Magiri* Eponymol. crit. 293. *Cartwright*. præfat. in Annotat. in Gen. d. & *Franz*. de interpr. Script. 89. 630. 838.

Phil. *Codureus*, ex reformato factus catholico-romanus, commentatus etiam est in epistolam ad Hebr. qui liber prodiit Parisiis A. 1632. *Rich. Simon* in Hist. crit. V. T. l. 3. c. 15. fatetur, commentarium eius esse litteralem; reprehendit autem hoc, quod nimis sæpe citet paraphrasten chaldaicum, descendat ad minutias, & multum verborum impendat rationi reddendæ de mensura versuum libri Iobi. Vid. porro idem *Simon* H. crit. des Comment. du N. T. c. 52.

Ben Sira בן סירה distinguendus a R. זירא doctore gemarico, cum Siracide autem, qui בן סירה vel בן סירה, aut בן סירה, immo & בן סורק, vel יושע בן סורק, vel הושע בן סורק, rectissime omnium vero בן סורק adpellatur, *Ganzel*, *Schalschelesch*, *Huetii*, *Drusi* (in Quæst. hebr. III. 23.) *Sgambati*, I. Alb. *Fabritii*, & I. C. *Wolffii* in Biblioth. hebr. 261. iudicio unus idemque, hierosolymitanus, vixit sententiasque suas hebraica lingua consignavit tempore Oniæ primi, & Simonis iusti, seu tempore PTOLEMÆI Philadelphi, græcam autem earum interpretationem perfecit Iesus Siracida nepos, tempore PTOLEMÆI Evergetæ, qui Philometori succedit. *Holf* l. c. 256. *König* 101.

Rudolph.

Rudolph. *Baynus* cantabrigiensis, L. ebr. professor regius Parisiis, in sensu litterali exponendo occupatur, & obiit A. 1560. Commentarium in Proverbia septem linguis edendum curavit Parisiis A. 1555. R. *Simon* H. crit. V. T. I. 3. c. 15. p. 445.

Fran. *Forerius*, Vlyssipone lusitanus, ex ordine S. Dominici seu Prædicatorum, vir latinæ, græcæ & ebraicæ linguæ peritus, theologus & philosophus, Lusitanæ Regis concionator, cumque aliis viris doctis a Concilio tridentino ad Christianæ bibliothecæ censuram electus, vertit & commentariis illustravit etiam hagiographos libros, ac tandem pavore seu moreore obiit A. 1580. sexagenario maior. *Sixtus* sen. Biblioth. S. I. 4. p. 287. *Thuanus* lib. 70. p. 17. R. *Simon*. H. crit. V. T. I. 3. c. 15. *Crenius* de Furib. librar. 56.

Eduard. *Levelinus*, anglus, in acad. cantabrigiensi ebr. linguæ & postea theol. professor, obiit, si *Kœnig* & *Witsso* in Diar. biograph. credendum, A. 1605. Laudatur a *Casaubono* in Exerc. XVI. ad Annal. Baronii p. 413. Vide tamen, quid in eo desideret Rich. *Simon*, l. c. videlicet eum nimis affectasse eruditionem. Cœpit etiam scribere, sed non absolvit Chronicon, eidem laudatum *Casaubono* p. 182. & 413.

Dav. *Hæschellus*, augustanus, atque in patria urbe ludi moderator & bibliothecarius, insignis philologus, in iuventute, non tantum litteris græcis & latinis, sed etiam pietate erudienda, omnem movens lapidem, vivere desiit A. 1617. æt. 61. Edidit multa scripta græca, interque illa Photium cum notis, & Procopium. Illius nomine laudatur a *Scaligero* & *Casaubono*, apud *Spizelium* in Templo Honoris p. 331. hunc vero maluissent prodire cum nova *Hæschelii* versione; nam *Schottiana* ipsi *Hæschelio* improbatur, ibid. p. 332. *Magirus* p. 450. *Kœnig* 414. *Blount* p. 900. & *Colomesius* 492. Scriptorum ab ipso in lucem datorum catalogus exstat in *Spizelii* Templo Hon. p. 332.

Laur. *Valla*, patricius romanus, & canonicus S. Ioannis lateranensis, grammaticus, rhetor, philosophus, & theologus clarissimus, obiit A. 1457. Scripsit etiam de gestis FERDINANDI, Aragoniæ regis, Herodotum & Thucydidem latine transtulit, ipsique etiam opus de falsa Donatione Constantini M. attribuitur. De eius proposito vertendi Biblia, aut certe N. T. & reformationibus latini interpretis vide R. *Simon* P. II. Hist. crit. N. T. c. 21. & P. III. c. 34.

& *Stunica* in præfat. Annot. contra Erasim. T. VII. Crit. sacr. p. 1230. Nempe primus fuit, qui privato studio Biblia in latinam linguam traducere sustineret; primus etiam fuit, qui scriberet Notas in N. T. secundus Erasmus, tertius Camerarius. *Scaligerana* 400. A nonnullis ei obiicitur ac exprobratur mordacitas, qua in scriptis suis adversus alios fuerit usus; sed *num ideo falsum dixit*, inquit *Erasmus* epist. 2. *quia verum mordacius dixit?* Idem hoc in loco negat, Athenas, & Athenarum victricem Italiam vidisse unquam doctiorem, eumque etiam vindicat in ep. 103. His adde *Kenig* 328. *Magnum* 787. *Blount* 462. *Voss*, de Hist. lat. 180. *Cren*, Animadvers. P. XVI. §. & *Lexic. univ. hist.* T. IV. 601.

Iac. *Revius*, dauentriensis, primo in comitatu Zuthphaniz, deinde in patria ecclesiastes, demum theol. D. & collegii theologici leidenfis regens, obiit A. 1658. æt. 72. Scripta eius recensentur a *Witte* in Diar. biogr. M m m 3. inter quæ eminent Historia pontificum rom. contracta, Historia Dav. *Georgii*, Examen dissert. *Nic. Vodelli* de episcopatu Constantini magni, *Snarezii* purgatus, & Anticartefiana non nulla.

Desider. *Erasmus*, antea *Gerardus Gerardi* dictus, Roterodami & natus & educatus, relicto monasterio monachorum regularium, & commutata veste cœnobitica cum sacerdotali, docuit privatim & gratis Lovanii, Cantabrigiæ & Lutetiæ, pileumque doctoralem in taurinensi accepit academia. Vixit sine stipendio, contentus munusculis, quæ hinc & inde acciperet, nec tamen decessit pauper; & aliquandiu quidem vixit Basileæ apud Frobenium, Friburgi autem VII. annos, indeque Basileam reuersus, & Ecclesiasten editurus, supremum vidit diem A. 1536. æt. 70. relicto thesauro 7000. aureorum, qui, ex ipsius voluntate suprema, in sanctissimos usus erogandi erant. *M. Adam*. in Vit. philosoph. 86. Ioach. Frid. *Feller* Monum. var. inedit. 407. Vitam eius, præter ipsummet, descripserunt Paul. *Iovius*, Aub. *Mirau*, Io. Iac. *Boissardus*, Valer. *Andreas*, & qui edidit eius Colloquia Francofurti A. 1550. 8. Christianus autem *Thomasius* in Not. ad Pufendorffii Monarch. spirit. 181. optat, ut quis accuratius vitam illius describat, virique tam vitia, quam virtutes recenseat: laudatur enim ab his, culpatur ab illis. Culpatur autem præcipue a rigidioribus Pontificiis, melius inter eos sentientibus Lud. *Vitor*, G. *Cassandro* p. 1175. *Hæstio* de clar.

clar. interpretibus, auctore *Delincat. eccl. cathol.* (des Abrisses der cathol. Kirchen) p. 68. 73. 259. 261. 331. 656 878. & Rich. *Simonso* Bibl. chois. T. II. 254. Quidam eum conantur suspectum reddere arianismi, sicut & ipse *Socius* in epist. ad Fran. Davidis, cuius excerptum exstat in Gerhardi Patrol. p. 693. sed Mart. *Lydius* peculiari apologia iis ex asse respondit. Nec desuere, quod atheismi arguerent; quam calumniam sancta viri scripta satis, immo plus satis repellunt. De eius latina N. Tti versione vide Rich. *Simonium* Hist. crit. V. T. P. II. c. 21. p. 242. & c. 23. p. 258. item *Le Long* Biblioth. S. part. I. 443. Atque hæc uersio uarios ei aduersarios excitavit, interque eos *Dorpium* (qui tamen melius edoctus, postea cessit) *Stauticam*, & *Satorium*. Notæ eius in N. T. excusæ sunt Basileæ A. 1516. 1519. & 1555. atque hæc est auctior. *Crenius* optimam esse iudicat quintam, P. II. Animadv. 200. In præfatione scopum suum ostendit Erasmus. Laudantur a Ioach. *Camerario*, Ios. *Scaligero*, & *Huetio*, apud *Blount* 527. nec non a *Brelero* in ep. dedicat. Vindiciarum Io. Arndii (b) 3. ita, ut eas vocet opus profecto diuinum, & omni laude prædicandum. *Barlaam*, citante eodem Brelero l. c. a 7. scribit, neminem Erasmo de rebus theologicis iudicasse rectius: & LEO X. papa, cuius elogium omnibus aliis præferendum est, lucubrationes istas fatetur non vulgari, sed noua & insigni quadam eruditione præstare, omniumque doctorum calculo plurimum laudari. Plura eruditorum de eo iudicia exhibent *Kanig* 277. *Magirus* 315. *Blount* 526. *Wolfg. Fabricius*, Capito cognominatus, & *Bucerus* apud Chytræum Hist. aug. conf. 668. Io. *Gerhardus* Conf. cathol. II. Georg. *Richter* Orat. VII. pag. 198. X. 262. 302. 303. XXIII. 61. 66. XXV. 109. *Colomæsius* 844. *Glass* in præfat. in Grammat. S. p. 13. Io. *Sylvius* Apolog. p. 223. *Apologie* des Protestans distinguez par le baptême 24. 174. Nulli quidem dissidentium partium, ut *Crenius* notat Animadv. P. V. 239. satisfecit: sed nec sententias sectariorum approbavit, teste Rich. *Simonso* Biblioth. chois. T. II. 254.

Nicol. *Zegerus*, diestensis, minorita, obiit A. 1559. scripsitque Scholia in IV. euangel. & epp. paulinas, atque Apocalypsin, uti *Kanig* refert p. 881. Sed in *Epitome* Bibliothecæ gesner. 635. dicitur, eum scripsisse in omnes N. Tti libros, & partem primam ac secundam istorum Scholiorum impressam esse Coloniz A. 1553. 8. &

recte quidem : nam eius Annotationes non tantum in quosdam, sed omnes N. Tri libros etiam hic comparent. In peroratione, seu sine Annot. in Apocal. p. 237. negat se pro suo agnoscere, si quid a se scriptum sit contra romanæ sententiam ecclesiæ.

Ios. Iustus *Scaliger*, Aginni apud Nitiobriges natus, Iulii Cæsaris (Scaligeri) a Burden filius, Audecti frater, Principum veronensium nepos, descendens ex filia *Leopoldi*, Comitis habspurgensis, tanta oculorum acie præditus, ut expergefactus sæpe media nocte, atque in densa caligine valeret legere & scribere, felicioremque reminiscentiam quam memoriâ habens, imperium maioribus ereptum ingenio excelso, labore indefesso, eruditione inusitata, in re litteraria publica, quasi fataliter recuperavit; nec enim, quanquam in plurimis *avrodidant*, philologus tantum fuit, sed etiam philosophus, theologus, ICrus & medicus, nihil scribens quod scriptum esset prius, academia leidentis, quanquam non legeret, per XVI. annos ingens decus, ibidemque obiit A. 1609, æt. 69. Domin. *Baudius* in Witten. Memon. philos. P. I. 29. Dan. *Heinsius* in II. Orat. in fun. summi viri habitis, *Colomesius* 112. *Scaligeriana* 241. 355. *Crassus* Elog. P. II. 151. *Academia leidens.* 185. quorum plurimi scripta eius recensent, omnes autem laudes atque elogia eiusdem adferunt. Quibus quasi socios, similes tibias instantes, addere licebit. *Magirum* 731. *Blount* 808. *Casaubonum* in Epp. 647. 653. *Putschium* in ep. dedicat. Grammaticor. antiq. Sed & a multis reprehenditur, eorumque aliquot adducit *Colomesius* p. 140. Nec mirum, quia & ipse erat pronus ad reprehendendum alios, præficiens, ut *Vossius* ibi loquitur, sæpe etiam turgens loliginis succo, ac, si quis non per omnia assentiret, alieni nominis obrectator. Adversarios habuit *Sciospium*, Io. *Fabrum*, *Insulanum*, *Serarium*, Dan. *Engelbarum* seu *Angelocratorem*, pluresque alios.

II. *Casaubonus*, genevensis, (vocavit se aliquando *Hortibonum*, sive Hortum bonum, quia *Casau* Delphinatibus significat hortum) primum professor genevensis, deinde montispeffulanus, posthac regie bibliothecæ, quæ Lutetiæ est Parisiorum, præfectus, & prof. honorarius, denique a IACOB. Britannicæ rege, accitus Londinum, munifice foras, ac consilarii regii honore affectus, pacis ecclesiasticæ amantissimus, & lucubrationibus valde deditus, obiit ibidem A. 1614, æt. 55, *Menagiana* T. IV. 220. Vitam eius scripsit *Mericus* filius.

filius sub titulo, *Pietas*; sed non est ille, qui ad romanam transiit ecclesiam; hic enim fuit iunior, habuitque nomen Ioannis. *Ancillon* dans le Mel. crit. P. H. p. 4. *Clericus* Biblioth. choif. Tom. XIX. 209. Laudes Casauboni exprimuntur cum alibi, tum in epistolis HENRICI M. & IACOBI Britann. regis, nec non apud *Magnum* p. 189. *Blount* p. 882. *Ancillon* T. H. 76. & *Ios. Scaligerum* in *Scaligerana*. 127. 83. ubi vir maximus se ei cedere facetur. Quid multis?

Qui noster vult Casaubonum,
Non saxa, sed chartas legat,
Superfutura marmori,
Et profutura posteris.

Ab aliis tamen etiam reprehenditur, indicante *Crispino* in *Censura Eclogar. Mayeri* p. 68. De scriptis eius vide *Wicet* Diar. biograph. L. 4. Petrus *Molinus* in litteris ad Iac. Montacutium, bathoniensem episcopum, A. 1610. datis, Casaubonum arguit, quod ad papismum inclinet, eiusque apostasia metuenda sit, nisi in Anglia seruetur: sed iure, an iniuria eum ita suspectum habuerit, aliisque reddere voluerit, dici non potest.

Io. *Camero*, scotus, docuit Salmurii & Montalbani, obiitque 1625. æt. 46. Icon, seu vitæ eius descriptio, exhibetur in eorum serie, quæ præmissa sunt T. I. Crit. sac. in N. T. (e) Opera autem omnia prodierunt in 4. & in fol. Adde his *Gazii* Elogia germ. theol. 413. & *Cren.* Animadv. philol. P. I. 32. & de Singular. scriptor. 66. Lud. *Cappellus* in præfat. Spicilegiū virum hunc vocat theologum præstantissimum.

Iac. *Cappellus*, sedanenſis, theologiæ in patria professor & ecclesiastes, obiit A. 1624. æt. 56. Scripta eius, & doctorum de ipso & libris eius iudicia recenset *Colomes.* Gall. orient. p. 157. *Mayer* Biblioth. bibl. no. & *Lex. un. hist.* T. I. 119. Præcipua sunt, libri de Mensuris, Historia S. & exot. ab Adamo usque ad Imp. VALENTINIANVM, Les trophées du P. *Gontery*, Apologie pour les Eglises reform. La doctrine des mêmes, Vindiciæ pro H. *Casaubono*, Plagiarius vapulans contra *Cocceum*, Observationes in epist. ad Ebræos.

Lud. *Cappellus*, itidem sedanenſis, Iacobi frater natu minor, Salmurii primum ebrææ linguæ, deinde theologiæ professor

& ecclesiastes, ad meliores sedes migravit A. 1658. æt. 73. Eius vitam dedit Petrus *Molinus* in Iudicio de Moſis *Amyraldi* adverſus Fr. Spanhemium libro p. xii. immo & ipſe Ludovicus ſuam & fratris vitam deſcripſit, quæ operibus illorum poſthumis præmittitur. Catalogus eius ſcriptorum legitur ap. *Colomeſ.* p. 223. *Wittenum* in *Diar. biograph.* & *Mayerum* in *Biblioth. bibl.* 101. Caput autem inter illa extollunt Arcanum punctationis, & Critica S. de quibus vide doctorum iudicia apud *Colomeſ.* p. 224. & *Bibliothecar.* nulli ad dict. parti T. I. 480. Adde *Scaligerana* 80. *Rich. Simon.* Hiſt. crit. V. T. I. 3. c. 20. & *Blount* 971. *Morinus*, qui habebat curam correctionis Criticæ ſacræ, dum edebatur Pariſiis, quædam inde improbo abuſu reſecuit, quæ erant contra ſuam ſententiam. In Spicilegio, prout ipſe fatetur in eius præfatione, quæ Tomo I. Crit. ſacr. in N. T. præmiſſa eſt (f) 4. pauciſſimæ, & pæne nullæ ſunt obſervationes theologicæ, ſed potius criticæ. Vbi etiam oſtendit, ad rectam N. T. intelligentiam, requiri penitiorẽ notitiã linguæ ebr. ſyriacæ, chaldææ, rabbinicæ, & ſcriptorum iudaicorum. In illo quidem aſſerit, puncta quæ vocant ebraica, non niſi ſero, & aliquot poſt Chriſti manifeſtationem ſæculis, iam extincto *Hieronymo*, in uſu eſſe cœpiſſe, & extremam doctrinam de accentibus & punctis manum additam a nobili maſoretha *Ben Aſcher*. Antagoniſtam autem in hac ſententia habuit I. *Buxtorſium*, filium. Ceterum teſtimonia eruditorum de hoc Cappello exhibent *Magirus* p. 179. *Colomeſ.* l. c. ac *Blount* p. 971. In Spicilegium in N. T. multa, alijs nec dicta, nec obſervata, congeſſit. *Kanig* 163.

Otho *Gualperius*, Rothenberga-haſſus, theol. D. ebr. græcæque linguæ in acad. marpurg. profeſſor, poſtea gymnaſii lubecenſis rector, A. 1593. rude donatus, deceſſit A. 1624. Io. *Moller* Hag. ad Hiſtor. cimbr. P. II. 491. *Cartwrighti* in præfat. ad Annotat. in Geneſin. d. 2. ait, eum pleraque ex Fagio ſumiſſe, nec videri intellexiſſe Rabbinos.

Abr. *Sautetus*, fileſius, theol. D. & prof. heidelbergeniſis, nec non Electoris palatini FRIDERICI V. a conſiliis eccleſiaſticis, ac concionibus ſacris, demum paſtor emdanus; obiit A. 1624. ætatis 59. De eo vide *Kanig.* 742. & *Sagittarii* Introd. in H. eccl. 344. Scripſit Exercitationes ſacras in Euangeliorum loca difficiliora, Poſtillam euangelicam & pſalmicam, Obſervationes grammat. hiſtor. logic.

logic. & theol. in historiam I. Christi. Vid. etiam *Crin.* Dissert. II. de furib. librar. 63. & Exercit. II. de libr. scriptor. opt. 47.

Sixtinus *Amann*, frisius, ebraeae linguae in acad. franekerana professor, floruit A. 30. XVII. saeculi, & pane innumeros versionis Bibliorum belgicae veteris errores detexit. Commentariolus eius de Decimis mosaicis iam praemissus est nouae & auctiori Antibarb. bibl. editioni. Iudicium de eo vide apud R. *Simon.* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 19. Guil. *Guifus* in Parte I. Mischnae Surenhus. p. 70. vocat auctorem humi repentem, & a Ios. Scaligeri, praecipue in tractatu de Decimis, ore pendentem; at *Episcopus* T. I. Opp. a virum longiore vita, si Deo placuisset, dignissimum.

Albericus *Gentilis*, anconitanus, frater Scipionis Gentilis, Ictus, & Legum prof. in acad. oxoniensi, subditorumque hispanorum advocatus in Anglia perpetuus, obiit Londini A. 1608. at. 58. Scripsit de Iure belli, Legationibus, Mixtura linguarum, Verborum significatione, & in Virgilium. A *Beclero* vocatur vir magnus & praecleara pleraque erudite molitus, & H. *Grotius* fatetur, se eius industria adiutum fuisse in componendo opere de I. B. & P. Vide *Magnum* p. 382. *Kawig* 346. *Lact.* univ. hist. T. II. 225. & *Morhof* Polyhist. T. III. p. 7. 23. 86.

Henr. *Stephanus*, Roberti filius, doctissimus typographus parisiensis, scripta pro Herodoto apologia cucullatorum iram contra se concitans fugere coactus est, & post multas in Germania peregrinationes Lugdunum se se contulit, ubi opibus & ingenio destitutus vitae in nosocomio finem fecit A. 1593. fere septuagenarius. In eo culpatur *μυσεολογία*. *Morhof* Polyhist. T. I. 290. De scriptis eius vide *Simleri* Epit. Biblioth. gesner. 333. Eminent autem inter illa, tanquam inter stellas lunae minores, *Dictionaryum* siue Thesaurus linguae graecae, quippe quod *immortale opus* vocat Mer. *Casaubon* de IV. linguis p. 102. & *Thuanus* auctorem eius appellat magnum linguarum sospitatorem. *Magr.* 762. *Scaligerana* 145. *Suppl.* Aët. erud. T. V. 508. *Crin.* de furib. librar. 102. *Nen. Bächer Saal* T. I. 963. Ant. *Teisser* in Elog. Gall. scribit, fuisse morosum & rusticanum, & cum propriam filiam, tum generum suum doctum *Casaubon* averfatum esse. *Blouin* 812.

Iac. *Goshefredus*, Dionysii filius, gallus, Ictus & prof. genev. postea huiusdem Reip. senator, obiit A. 1652. at. 65. Edi-

dit varia, de quibus vide *Wittet* Diar. biograph. *König* 356. & *Lexis. nato. histor.* T. II. 275. & inter illa Commentarium in Cod. theodosianum, VI. volum. Notas in *Philostorgium*, de Imperio maris ad legem rhodiam, Historiam juris, de Statu paganorum, de Pontificatu maximo, de Præcedentia & Velandis mulieribus. Io. *Strauch* eum vocat virum divinarum & humanarum rerum scientissimum. *Magir.* 397. *Vassius* in præfat. ad Theodoriti H. E. c. iij pro viro quidem docto ac diligente agnoscit, sed qui græcæ literas prioribus tantum labris degustaverit.

Pet. *Pithæus*, trecentis gallus, Ictus & philologus, Turnebi & Cuiacii discipulus, & in iure civ. rom. ad illud evectus fastigium, ut de eo, eiusque præceptore Cuiacio (verba sunt *Thuanæ* ad A. 1596.) dici iure potuerit, hunc discipulo præripuisse, ne primus Ictus esset, illum præceptoris, ne solus: in Ecclesiæ rom. communione, si *Dalles* credimus, natus & educatus, at si Ant. *Taiffero* in Elog. Gall. ex relatione Scaligeri in Scaligeran. 315. Protestantium religionem professus usque ad lanienam parisiensem, HENRICO IV. suaserit, ut abdicata Reform. religione maiorum fidem profiteretur. Privatam quidem vixit vitam, sed ob consilia, quæ magni & sapientes viri ab eo frequenter petebant, quasi perfectum summumque gessit magistratum. Quatuor acerbo fato amisit filios, reliquit autem præstantissimos libros, interque eos tractatum de Duabus gentibus regum Franciæ, Collectionem synodorum gallicanarum, obiitque tandem in patria sua A. 1596. æt. 57. postquam locum & diem mortis, quasi vates, prædixerat. *König* 644. *Magir.* 666. *Blount* 805. *Sammarthani* Elog. P. II. 97. Ios. *Mercerus* in Vita Pithæi apud Leickherum de Viris Ictor. clarissim. p. 353. *Simlerus* Epit. Bibl. gesner. 680. *Scaliger* 1. c. p. 314. ait, omnia eius opera bona esse, optima autem Adversaria subseciva, & Annales Francorum.

Nicephorus, CPTANUS, CONSTANTINI Aug. & matris IRENES a secretis, deinde monachus, tum patriarcha in urbe patria, vitam cum meliore commutavit A. 828. Scripsit stilo facili & polito Historiæ Breviarium, a Mauritii Imp. cæde usque ad Constantini copronymi & Irenes nuptias, Chronologiam tripartitam, Confessionem fidei suæ, IV. Opuscula adversus iconomachos, & Canones, quos in magnum Canonum volumen reulit Zonaras.

ras. *Olear. P. H. 9. Vossius de Histor. græc. l. 2. c. 25. W. bar 146. Non in Accession. 276.*

Adrianus, auctor *Isagoges* in *Scripturam*, fuit græcus, claruitque secundum *Ondinum* circa annum Christi 500. secundum *Vsserium* autem A. 433. Certe *Cassiodoro* antiquior est, quippe qui eius meminit c. 10. *Divin. lection.* *Frans. Turrianus* non uno loco vocat *Andronicum*; sed quam ob causam, *Colomesius* se nescire fatetur. *Opp. p. 683.* Sententiæ eius prodierunt græce & latine *Lugduni Batavorum* A. 1600. *Isagoge* vero, quam iis, qui *Scripturam* primo aggrediuntur, *Photius* Cod. 2. utilem esse iudicat, *Hœschelii* cura lucem vidit *Augustæ Vindel.* A. 1602. 4. *Casim. Ondinus* *Supplem. script. eccl. p. 106. Cave P. I. 237.*

Hesychius, quem alii *Isycium*, alii *Isobium*, alii *Esycium*, alii *Isaacium* appellant, ex presbytero ierusalemitano factus initio sæculi VII. eiusdem loci patriarcha, multa scripsit tam ante, quam in patriarchatu, quorum non nulla alius *Hesychius*, fortasse salonicitanus, multis de suo additis, in latinam transtulit linguam. Scripta eius sunt *Sententiarum* centuriæ II. de *Temperantia & Virtute*, *Sermones* II. de *B. Virgine*, *Oratio demonstrativa in S. Andream apostolum*, *Homiliæ* de *hominis crucifixione*, & *resurrectionis Christi*, & *Introductio in psalmos*; ut de *Commentario in Leviticum* iam nihil dicam. *Cave P. I. 312. Olearius P. I. 333.*

Polychronius, natione syrus, *Theodori mopsuesteni* frater, *Zebina*, in provincia cyrensi asceta celeberrimi discipulus, et imitator, postea *Apameæ* episcopus, virtutibus & miraculis inclytus, atque hoc nomine a *Theodoreto* laudatus, in vivis adhuc fuit A. 427. & reliquit *Expositionem Cantici canticorum*, *Iobi*, & *Danielis*. *Cave P. I. 213. Olearius P. II. 100.*

Lucianus, nobili ortus prosapia, eandem cum religionis christianæ derisore, qui *TRAIANI* tempore vixit, patriam habuit, *Samosatam* videlicet in *Syria*. Fuit *Macarii edesseni* discipulus, ac postea presbyter ecclesiæ antiochenæ, ubi etiam Scholam instituit, e qua egregii viri, *Eusebius nicomediensis*, *Marius chalconensis* & *Theognis nicænis*, prodierunt. Accusatur quidem errorum, quos cum *Paulo samosateno* habuerit communes, at *Salidas* tamen p. 478. hanc ei laudem tribuit, divinorum decretorum pur-

nica-

ritatem apud eum ex omnibus illius ætatis viris maxime, summoque cum studio conservatam inveniri: nam & Epistolas edidisse, profecto præstantissimas, ex quibus facillime quivis deprehendat, quænam huius viri sententia fuerit de rebus divinis. Capite truncatus est Nicomediæ A. 311. cum persecutionem renovasset crudelissimus christiani nominis hostis, C. Galerius Valerius MAXIMINVS, quamvis coram eo apologiam pro fide sua reddidisset; & corpus in mare projectum, quod a delphino ad littus deportatum fuisse aiunt. *Cass. P. I. 76. Rupertus* Obseruat. in *Be-soldi* Synops. min. p. 370.

Christoph. *Helvicus*, Sprendlingæ, pago prope Francofurtum ad Mœnum, natus, primum græcæ & ebrææ linguæ, deinde theologiæ professor ac doctor in academia giessensi, novæ didacticæ, ut in eius epitaphio dicitur, auctor & informator felicissimus, obiit A. 1617. æt. 36. mortuoque parentavit Io. *Winckelmannus*. Inter scripta, quæ *Wittius* cum in *Diar. biograph.* tum in *Memor. theolor.* p. 112. nec non *Spizelius* in *Templo honor.* p. 51. recensent, celebris in primis est tractatus de Chaldaicis Bibliorum paraphrasibus, quem laudat *Rivetus* in *Isag. in Scripturam* c. 9. & *Theatrum chronologicum*, quod G. *Calixtus* encomio ornat in *Appar. theolog.* p. 178. Vid. etiam *König* 389. & *Blom* 930. *Tanneguid. Faber* l. 1. ep. 63. notat eum duplici nomine, 1) quod non satis locupletis sit fidei in ea chronologiæ parte, quæ virorum scriptis illustrium ætatem signat, 2) quod plerumque recentiores scriptores sequatur, sicut & *Calvisius*, ex cuius opere totus sit *Helvicus*. *Calvisium* tamen laudat *Scaliger* in *Scaligeran.* 77. Cur vero? quia ipsum perpetuo sequitur.

Io. *Buteo*, delphinus, e Germania oriundus, celebris mathematicus, scripsit de Sublicio ponte Cæsaris, Confutationem *Orontii Finai*, præceptoris olim sui, de Quadratura circuli, porro de Cubo duplicando, de fluentis aquæ mensura, de libra & statera, de pretio margaritarum, & alia, quæ videri possunt apud *Gesnerum*, eiusque Epitomen p. 415. vir in musicis instrumentis, uti *Thomasius* l. 36. p. 673. testatur, & machinis novis fabricandis ingeniosus, ab omni ambitione alienus, neque a labore & meditatione unquam cessans, in secessu, ob turbas civiles factus, ex mœrore contabuit, animamque exhalavit Romanii, procul a libris suis, A. 1564. æt. 75.

Vid.

Vid. etiam *Magius* in, Var. lect. l. 4. c. 2. & 20. ac *Perdidier* Dissert. histor. p. 150.

Matthæus Hoffius, wilhelmdorfinus, græcæ linguæ professor Francofurti ad Oderam, obiit A. 1587. æt. 25. Opera eius, inter quæ est Historia rei numariæ veteris, eiusque Epitome, & dissertatio de Chœnice græca, deque Mense romano, tribus edita sunt tomis Francofurti A. 1586. 8.

Georg. Rittershusius, altorfinus, Conradi filius, apud Ser. Marchionem Brandenburgico-bayrutinum Consilii secretioris aulici director, feudorumque præpositus, vitam cum morte commutavit A. 1664. æt. 69. Sub *Ergeberti Schaunii*, cuius ephorum egit, nomine tractatus duos edidit, unum de Annulis, eorumque iure, alterum de Oculis. Vid. *Placcius* de pseudon. 560. *Actus* l. doctoral. altorf. E. e 4. *Conr. Rittershus.* Iuris iustinian. p. 757. & *Novi*. Biblioth. stud. theol. l. 2. c. 23. p. 597.

Mich. Rothardus, Scholæ mülhusianæ corrector, floruit anno 23. seculi XVIIImi, quo & liber eius prodit Hanoviz in 8.

Eustathius, Side Pamphyliz natus, beroënsis primum, post antiochenus episcopus, distinguendus ab Eustathio antiocheno, a IOVIANO revocato, non minus Origenis, quam Arianorum acerrimus hostis, ab his autem modo sabellianissimi, modo fœdæ libidinis, modo contumeliarum adversus HELENAM, CONSTANTINI Imp. matrem, sed falso, ut aiunt, accusatus, nihiloque minus Traianopolim relegatus, ibidem ex hac vita decessit, cum fortunæ pila fuisset, circa annum 330. Ab *Athanasio* commendatur ob religionis pietatem ex odio Arianorum, & a *Sozomene* ob priscum eloquentiæ genus, & sententiarum gravitatem. Eius sunt Oratio brevis ad CONSTANTINVM Imp. Commentarius in Hexæmeron, cui fabulæ de beata Virgine, eiusque parentibus, a recentiori manu accefferint, & alia, quorum non nisi fragmenta extant. *Cave* P. l. 98. *Olearius* P. l. 243.

Leo Allatus, (d' Alaffy) chiensis, primum vicarius generalis episcopi anglonensis in regno neapolitano, dein vicarius episcopi chientis, inde doctor medicinæ, porro magister disciplinæ in collegio Græcorum romano, & denique, post translata bibliothecam palatinam, primus Bibliothecæ vaticanæ custos, unico per XL. annos calamo ad græcæ scribendum usus, eoqve tandem amisso pæ-

ne in lacrimas solutus, (de quo vide *Alia erud.* A. 1687. 998.) obiit A. 1669. octogenario maior. Multa scripsit, non nulla etiam ex graeco in latinum transtulit, quae omnia memorantur a *Wille* in *Diar. biograph.* Bbb.b. & *Craffo* *Elog.* P. I. pag. 402. In iis sunt, Catena patrum in Ieremiam: Confutatio fabulae de Ioanna papissa: Annotationes ad Antiqu. etruscas: disceptatio de Erroribus magnorum virorum in dicendo: opus de Consensione ecclesiae orientalis & occidentalis. Atque hoc *Lambecius* in Additam. libri IV. comment. de Biblioth. caesar. & l. 5. vocat doctissimum, praestantissimum accuratissimeque conscriptum; sed subiectam eius fidem taxat *Covring.* in ep. ad Io. Horneium, quae praefixa est Metrophanis Confessione. Plura de Allatio vide in *Biblioth. Schrader.* P. I. M 8. I. Alb. *Fabricii* praefat. in *Apes urb. Marhof.* Polyh. T. I. 84. 120. 192. l. 6. c. 1. n. 30. & T. III. 59.

Casp. *Varrerius*, hispanus, sub initium saeculi XVII. celebris, concinnavit etiam Censuram de Berofo, Metasthene, Fabio Pictore, Porcio Catone, scriptoribus a Ioanne viterbiensi suppositis editisque.

Guil. *Schickardus*, wurtembergicus, ebr. linguae & mathematic. professor tubingensis, litteris orientalibus propemodum immerfus & innutritus, peritus quippe non tantum ebraeae, sed & chaldaicae, arabicae, turcicae & persicae, penultimamque sibi propterea familiorem reddens, ut post acies iudaeorum debellatas ipsum etiam Mahummedem oppugnaret, sed & in mathematicis solito longius progressus (invenit enim ad planetarum theorias facilius completendas viam, quam *Pistam mathesein* nuncupavit, novam quoque lunae theoriam, nec non modum, quo eclipsis est metienda, deque refractionibus doctissime cepit commentari, & in Opticae intima penetravit) erudito orbi utriusque professionis fructus reliquit, videlicet Bechinath happeruschim, h. e. Examen interpretationum ebraicarum in Genesin (de quo videatur *Satnysore* *Biblioth. crit.* T. IV. 204.) Tarich, i. e. seriem regum Persiae per annos fere 400. Alphabetum davidicum, seu Comment. in Ps. 25. Paradisum saraceno-iudaicum, Astroscopium, Ephemeridem lunarem, Modum rationemque tabulas geographicas longe certius & peritius, quam vulgo fit, conficiendi, & alia, quae exhibentur in *Spizelii* Tem-

Templo hon. 341. & *Wini* Memor. philos. P. I. 379. Iueque pe-
stifera correptus & extinctus est A. 1635. æt. 43. Bibliothecam eius
& MSSa rex Gallia ære redemit suo, & Matth. *Esnavein* novam
promisit opusculorum philologicorum editionem, in IV. tomos
digerendam, quæ tamen non est secuta. Pet. *a Valle* eum laudat,
ut virum singularis eruditionis, orientalium linguarum peritissi-
mum, ac denique de litteris quoquoque optime meritum. Vid.
etiam *Kaniz* 733. *Magirus* 737. *Morhof* Polyh. T. I. lib. 1. c. 24. n.
83. & T. III. l. 6. c. 12. n. 1.

Bonaventura Cornel. *Bertramus*, in Pictonibus natus, Ang.
Caninii & Io. Merceri discipulus, relicto iuris studio Genevæ sa-
cro præfuit ministerio, pariterque ebræam docuit linguam; sed
postea propter summas civitatis & ecclesiæ genevensis angustias
dimissus, Franckenthalium peruenit, ibique munere ecclesiastico-
fungens, Lucubrationes, quæ a loco scriptionis dicuntur Fran-
ckenthalenses, concinnavit, Lausanae vero supremum diem vidit
A. 1594. qui ipsi climactericus erat, ultimi, ut putabat, (nisi for-
te in latiore significato vocabulum hoc sumsit) sæculi. Varior-
um de eo iudicia collegit *Colomofius* 73. *Cassanbonum* in Not. ad
Strabon. l. 15. p. 727. eundem vocat non sacrarum tantum littera-
rum, quas diu magna cum sua laude sit professus, sed totius etiam
humanitatis peritissimum. Commentarius eius de Politia iudai-
ca, Genevæ conscriptus, quique, uti *Thumanns* lib. 109. p. 613. refert,
ex omnibus eius operibus maxime commendatur, a Constant. *l'Em-
perour* luculentis observationibus illustratus est.

Petrus *Cunæus*, flissingensis, Io. Drusii discipulus, primum la-
tinæ linguæ, deinde politices, tum & iuris professor in academia
leidensi, vir bene doctus, animo forti, disertus, & elegantis latini-
tatis peritia vel cum antiquis certans, sed melancholicus, vivere
desiit A. 1638. æt. 66. Vid. *Acad. leidensis* 221. *Scaligerana* 117. *Witte*
Diar. biograph. Mm 4. & *Blount* 938. Libri eius de Rep. hebr. laudan-
tur a *Casp. Bayle* ep. 194. M. *Ruaro* Epp. P. I. pag. 41. *Clerico* in
Deut. 20, 10. & *Schurzfluschie* in Biblioth. Schrader. P. I. M, ubi
dicit: *Cunæus maxime theologo commendatur, cum fructu legendus ob ac-
curatam & diffusam tractationem. Qui vero eum intelligere vult, cum
oportet dimidium esse rabbinum.* Addit tamen & hoc: politico in iu-
dicio sapiens deficere, ideoque non semel a *Contingio* notatum fuisse. Et

Ruarus l. c. observat, intercurrere in istis Cunæi libris non nulla, quæ malit iudicii severioris lima ab illo admorsa fuisse; quædam etiam, in quibus lauro tibi opus sit, cuius esu rifum coërceas: quale sit hoc, quod (lib. 3. c. 3.) ex epist. ad Hebræos probare conetur, *Melchisedecum ipsum fuisse Christum*; in quo ille sibi mirifice placeat, cum nihil in toto libro frigidius & ineptius sibi videatur. Et hoc etiam in eo improbat *G. Galixtus* in Append. ad cap. 14. Gen. p. 121. 123. qui cetera fatetur, esse hominem doctissimum, & quod mireris, Ictum hebraicarum antiquitatum peritissimum; sicut *Ger. Io. Vossius* in Epp. præstant. viror. p. 796. eundem vocat magnum academix leidentis columnen. Quibus elo- giis & illa addas, quæ *Magirus* collegit pag. 257.

Casp. Waserus, tigurinus, ecclesiæ patriæ minister, ac primum græcæ linguæ, post quoque theologiæ professor, obiit A. 1625. orbique erudito reliquit Euangelium rom. contra indulgentias papales, Analysin psalmi CX. de sacerdotio Christi, Hieroglyphicum doctrinæ christianæ, Continuationem Chronici stumpfiani, tractatum de Quadrato geometrico, & alia, quæ videantur in *Wittei* Diar. biograph. X 2. *Conringius* in Paradox. de num. Ebræor. c. 5. encomio viri numariæ rei perquam periti, & magni eum dignatur atque exornat.

Edoard. Brerewood, anglus, Astronomiæ professor londinensis, scripsit etiam tractatum de Sabbato, & Scrutinium linguarum, defunctus anno 1613.

Antonius Nebrissenfis, seu potius *Aelius Antonius de Nebrissa* vel *Lebrixa*, Andalusia-hispanus, exhausto in bononiensi academia studio legum & latinæ linguæ, primus Mauris eiectis, in Hispaniam intulit latinæ linguæ & litterarum cultum, easque maxima cum laude & emolumento primum Salmanticæ, deinde, accepta ab ingratis academicis ignomina, Compluti, lauto utrobique salario, professor, *Grammatici* nomine salutaris amans, eoque se ipsum vocans, a Cardinale Fran. XIMENIO, archiepiscopo toletano, ad opus biblicum adhibitus, a rege autem FERDINANDO chronographi munere ornatus, scripsit Historiam gestorum huius regis & Isabellæ coniugis, bellicque navarrei, sed humili stilo, nec tempus sibi sumpsit, scriptum ut relegeret, limaret & poliret. Filiam habuit adeo doctam, ut, si forte ipse impediretur, illa patrem in habendis

dis prælectionibus posset sublevare. *Iovius* in Elogiis num. 64. natura mulierosum, & ad supremum usque diem veneri deditum fuisse affirmat. Scripsit etiam Cosmographiam cum Isagoge, Dictionarium latino-hispanicum, geographicum, & iuris civilis, (de quo vide *Alta erudit.* A. 1683. 225.) & alia, quæ indicantur a *Ghilino* vol. II. 71. *Whartono* in Append. ad Cavei Histor. liter. 117. & Val. Andr. *Taxandro* in Catal. claror. Hispan. viror. *Erasmus* in Ciceroniano variæ eum vocat eruditionis virum; in ep. DCXI. p. 689. præcipuum academix complutensis ornamentum, egregium senem, planeque dignum, qui multos vincat Nestoras, & Alphonf. *Garfius Matamoros* lib. de erud. Hispan. viris, profligatorem barbariei ante acto tempore in Hispania grassantis. In anno mortis & ætatis eius variant scriptores: alii enim aiunt obiisse A. 1544. fere octogenarium, alii A. 1522. æt. 77. in hoc autem conveniunt, apoplexia, seu repentina paralyfi correptum interiisse. Vid. Lud. *Vives* ad Augustinum de C. D. Dav. *Chytræum* in Regulis studior. p. 57, *Voss.* de Histor. lat. 204. *Whartoni* Append. ad Cavei H. lit. 116. *Ronilli* Promptuar. iconum 220. *Du Pin* tom. XIV. de la Biblioth. ecclesiast. p. 120. & tom. I. de la Biblioth. des historiens 120. Rich. *Simon* Biblioth. choif. T. I. 334. *Kanig* 56 9. *Olearius* Biblioth. script. ecclesiast. P. I. 67.

Nicol. Fullerus, Hantonia-anglus, gestis muneribus secularibus factus canonicus sarisburiensis, & Walthonix rector, obiit A. 1623. æt. 66. *Bochartus* in Phaleg. l. 4. c. 19. laudem ei quidem tribuit viri doctissimi, & in minutiis mire perspicacis, notat tamen simul errorem ab eo commissum, qui *Ζαῖν* & *Ζαβάρ* in Xenophonte putarit diversos esse amnes, cum sit unus, idemque cum Lyco. *Clericus* in Gen. 1, 9. sæpe *εὐνοχίαν* criticam ei deesse ait.

Sam. Petrus, theologiæ apud Nemausenses professor, vir non sui nominis, sed vere inter Gallorum litteratorum maximos numerandus, ebraice & coptice doctissimus, pariterque moderatus, ab omni partium sive studio sive odio procul remotus, antiquitatis ecclesiasticæ observans, & hierarchiam iam ab ipsis apostolorum temporibus institutam esse confessus, punica in Plauto extantia ebraica esse ostendit, deditque erudito orbi Miscellanea, Eclogas chronologicas, Observationes, Commentarium in leges atticas, (ubi tamen iis præsidii, quæ ad opus huius argumenti elaborandum necessaria erant, iudice *Heraldo* in Observat. ad Ius attic. &

rom. 1. 2. c. 12. destituebatur) & alia, vivereque inter mortales de-
fuit A. 1644. *Wissa* Diar. biograph. Bbbb 3. *Colomes*. 169. *Blount* 1023.
A *Wagenfeild* præfat. in Tela ign. sat. 69. vocatur vir divini humani-
que iuris, & literaturæ quoque hebraicæ non minus, ac græcæ &
latinæ peritissimus; & *Schurzflaischius* in Epp. arcan. T. I. 20. te-
stat, de Catholicis Armeniorum doctissimum Petiitum in Variis suis
lectionibus graviter docere, veriusque tradere, quam *Adicralium*.

Sim. *Marotte*, vulgo *de Moie*, aurelianensis, eccles. sueffion.
canonicus & archidiaconus, linguam ebræam docuit in regia Pari-
siensium academia, sed sæpe auditoribus carens, non ob doctrinæ
inopiam, sed quia linguæ istius cultura tunc temporis Lutetiæ sper-
nebatur. Dedit novam Versionem psalmorum, & in eos Com-
mentarium, triplicem Assertionem veritatis hebraicæ contra Exer-
citationes Io. *Morini*, Notasque ad librum I. Criticæ Lud. Cappel-
li, & alia apud *Colomesium* p. 159. videnda, fatisque concessit anno
1644. vir, ut Io. *Tartius* in eius epitaphio posuit, omni laude cu-
mulatus, nullius loci hospes, quia in eius ore omnes linguæ: nul-
lius hominis inimicus, quia in eius vultu omnes gratiæ: nul-
lius rei inficius, quia in eius animo omnes scientiæ: nullius vitii
consciis, quia in eius moribus omnes virtutes eminebant. Vid.
Kœtig 558. *Colomes*, 160. Laudatur etiam a Rich. *Simonio* Hist. crit.
V. T. 1. 3. c. 18. p. 470. ob hebraici textus defensionem contra *Mo-
rinum*, sed arbitratur, eum nimis deflexisse ad alterum extremum,
& Maioræ iusto maius privilegium tribuisse, cæco impetu Ariæ
Montani, exactitudinem librorum iudaicorum ultra modum lau-
dantis, vestigia calcantem.

Io. *Gregorius*, Buckinghamio-anglus, ecclesiæ sarisburiensis
decanus, huiusque & cicestriensis præbendarius, scripsit Notas ad
Thomæ *Ridley* Inspectionem iuris civilis & ecclesiastici, discursum
de LXX. Interpretibus, & tractatum de Episcopo puerorum, ali-
umque de Aeris & epochis, defunctus A. 1646. æt. 39.

Christoph. *Cartwright*, eboracensis, in academia cantabrigi-
ensi Domus S. Petri præfectus, descripsit Certamen religiosum, seu
colloquium CAROLI I. regis cum Marchione vigornienfi de
religione, & obiit A. 1658. æt. 56. Quo iudicio fuerit, qua peritia
in scriptis Hebræorum ad sacrarum literarum interpretationem
adhibendis & accommodandis, ex editis eius scriptis constare posse
ait

sit auctor præfationis, Mellificio hebraico præmissæ. *Wine* Diar. biograph. M m m 4. *Pearson* in Vindic. epp. Ignatii c. 2. p. 249.

Didacus (sive Iacobus) Lopez *Stunica*, Salmantica-hispanus, ex equestri ordine, sed theologiæ & oriental. linguar. peritissimus, ideoque ad opus biblicum regium inter alios eruditos a Cardinale Ximenio adhibitus, scripsit quoque Animadversiones in Iac. *Fabri* stapulensis Scholia ad S. Pauli epistolas, Itinerarium rerum, potissimum sacrarum, quas vidit Compluto Romam profectus, obiitque Neapoli A. 1530. Vid. *Olearius* in Abac. patrol. (nam in editione Biblioth. ecclesiast. omisus est, ut plures alii) p. 224. *Erasmus* Ep. 594. p. 663. T. III. Opp. & Rich. *Simon* Hist. crit. N. T. part. II. 247. ubi ait, eum peritiorem fuisse studiū critici, quam anglum Eduardum *Ley*, & in Dissert. crit. de præcipuis operibus MSS. p. 3. ubi narrat, *Stunicam* non fuisse solum inter Hispanos, qui *Erasmum* ob latinam N. Tti versionem invaderet: *Sepulvedam* enim idem fecisse, ac satis fortiter pugnasse, prætendentem, exemplaria græca, quæ secutus sit *Erasmus* in Novo Testamento, mendis esse deprauata, iam singulis verbis, iam solidis orationibus sublatis, aut e contrario redundantibus.

Marquard. Freher, patricius augustanus, Ictus, & primum Codicis professor heidelbergensis, deinde vicarius præfidis Curia archipalatina, antiquitatum germanicarum notitia nemini secundus, conscripsit plurima, interque ea libros II. Parergon, Origines palatinas, commentarium in *Ausonii* Mosellam, librum de Electoratu palatino: nec minus quædam aliorum scripta edidit; (non tamen est personatus *Lampugnani*, qui Lipsii Notarum in Corn. Tacitum collationem cum MS. cod. mirandulano instituit) vitæque huius usura privatus est A. 1614. æt. 51. *Wine* Diar. biogr. L 3. *Kanig* 317. *Magirus* 361. *Placcini* de pseudon. 411. *Biblioth. Schrader*. P. II. G 5.

Wilh. Klebitius, germanus, reformatæ addictus religioni, florensque sæc. XVIto, scripsit etiam contra Tilem. *Heshofium* de S. synaxi, de Fundamento salutis, deque Præsentia Iudæ in S. cæna. *Epist. Biblioth. gesner*. 304.

Guil. Ader, medicus in Gallia, floruit initio Seculi XVII De quo Val. Henr. *Voglerus* in programm. Commentario de reb. natural. ac medic. S. script. præmissio c 3. hoc fert iudicium, eum qui-

quidem id, quod deest operi vallesiano, supplere annisum, atque a conatu omnino laudandum esse, & secundum Galeni mentem affectuum illorum naturam satis bene, licet concise, exponere; at, dum in causas morborum illorum, & ægrotantium illorum ætatem & temperiem inquirat, plane frustra suam collocare operam, cum ex historia sacra vix aliud quid, nisi morbos illos humana ope non potuisse curari, colligatur; prorsus autem supervacaneam esse, quam ultima libri parte adiunxit, morbos istos methodicam curandi rationem, eaque fini præmissam universæ artis medicæ epitomen, quasi pro medicis historiarum illarum sint annotata.

Angelus *Cantini*, anglariensis, vir linguarum non solum græcæ & hebraicæ, sed syriacæ & aliarum orientalium rara & exquisita cognitione insignis, easdem cum in Italia, Venetiis, Patavii, Bononiæ, tum in Hispania docuit, postea Andreæ *Dudithii* adolescentiæ admotus, Lutetiæ Parisiorum illarum merces exposuit, ac postremo in Gulielmi Pratenfis, episcopi claromontani familiam migravit, atque in Avernis A. 1554. studiorum vitæque finem expertus est. Eiusdem habemus librum de Hellenismis, Grammaticam syriacam, & alia. *Thuanus* l. 13. p. 260. *Scaligerana* 78.

Nicol. *Faber*, (*du Faur*) in parisiensi agro natus, ex nobilissima & antiquissima Gallorum familia, cum ex illa continuo fuerint aut præfides, aut consiliarii sive status, sive rei militaris, dextro oculo in adolescentia miro casu orbatus, sed nec inde deformis redditus, confecto itinere italico pietatis ac philosophiæ iurisque studiis se dedit, ac cum proposito ducendi vitam cœlibem, per aliquot annos in foro versatus est, donec in numerum consiliariorum regionum, qui aquis & silvis in Gallia præsent, reciperetur; misso autem postea hoc magistratu cum magno P. Pithoeo vitæ societatem instituit, quæ tamen non fuit perpetua: nam HENRICI magni regis, ac postea Reginæ viduæ auctoritate, & amicorum adhortationibus expugnatus est, ut Henricum Borbonium Principem Condæum, deinde vero LUDOVICVM XIII. regem puerum religionis & doctrinæ præceptis informaret. Fuit vir admodum pius, orationibus diurnis æque ac nocturnis deditus, moderatus, & de religione sic sentiens, id in ea esse optimum, quod antiquissimum, nec fas ulli de sua mentiri fide, nil in ea dissimulandum, nil *αδιαφορον*, sed vitandas inanes & curiosas quæstionculas,

culas, & religionem moderata ratione suadendam potius, quam ferro & armis imperandam; benignus etiam erat erga pauperes & egenos supra, quam dici potest, integer quoque & candidus, temperans, castus & humilis; dumque in sanctiore recessu cum Rege lectioni vacabat, febre letali correptus & prostratus ex hac vita migravit A. 1612. æt. 68. stupendo prius & insolito ex sinistri oculi acie in adstantes fulgore emissio, qui eos omnes in admirationem rapuit. Fr. *Balbus* in Nic. Fabri vita, quæ extat in volumine *Vitarum selectar. viror. illustr. Vratislaviæ* A. 1711. in 8. impressarum, p. 77. *Scaligerana* 152. *Magirus* 334. *Casanbonii* Exercit. contra Baron. 551. *Colomesius* 605. *Baluzius* præfat. in Petri de Marca opuscula 5. XV. *Launoius* præfat. Discuss. responsi Milleti ad suam disert. de 2. Dionysiis. Ex operibus eius, aut potius opusculis, quorum catalogus in fine Vitæ exhibetur, notanda sunt sequentia: Disquisitio, num gravioris mali causa, levius committi possit? Præfationes in S. Hilarii fragmenta, & Senecas, Expositio verborum *Matth. c. 18, 15. Si peccaverit in te frater tuus*: de B. Dionysio: de Presbyterorum cœlibatu.

Io. *Cloppenburg*, amstelædamensis, pastor aelburgensis, heusdanus, amstelædamensis, brielanus, & harderovicenus, atque in hoc loco pariter prof. theologiæ, postremo Franekeræ pastor & prof. theol. obiit A. 1652. æt. 60. Opera eius omnia duobus voluminibus prodierunt Amstelædami 1685. 4. eorumque plurima idiomaticè scripta sunt belgico. *Bentham* de Statu eccl. & schol. holland. P. II. 298. 525. Fuit vir doctus & solidus, teste *Campeg. Virringa* Observat. sacr. l. 2. c. 13. p. 445. atque in epistolis eius multa inesse docta, eumque sæpe & multum legisse ac secutum fuisse Ludovicum de Dieu, fatetur *Schurzleisch* Epp. arcan. T. I. 24.

Iac. *Vsserius*, dubliniensis, primum diaconus & presbyter in ecclesia patria, deinde baccalaureus theologiæ, inde theol. professor atque cancellarius ecclesiæ S. Patricii, porro & successive doctor theologiæ, episcopus midensis, consiliarius regius, & archiepiscopus armachanus, sed postea Hibernorum rebellionem ad incitiam redactus, muneribusque & opibus, unicam si excipias bibliothecam, spoliatus, Oxonii, in Wallia, & Londini aliquandiu vixit, atque in sacello iuris peritorum collegii, quod in suburbio westmonasteriensis situm, *Hospitium lincolniense* nuncupatur, munere functus.

est concionatorio, donec A. 1655. æt. 75. ærumnosam vitam piis hisce verbis ad Iesum Christum directis, *Condona mihi, o Domine, peccata mea omissionis*, clausit, vir, ut Io. *Gravins* in eius epitaphio loquitur, ob rerum eruditionem, ingenii acumen, dicendi & scribendi facilitatem, morum gravitatem suavitatem conditam, vitæ candorem & integritatem, æquabilem in utraque fortuna animi constantiam, orbi christiano & piis omnibus carus, omniumque iudicio, præterquam suo, præful vere magnus. Tanta eius erat fama & existimatio, ut ipse etiam tyrannus Oliverus *Cromwellus*, captandi plausus popularis gratia, eum ad se vocaret, & sub falsa fæctaque pietatis specie de augendo & stabiliendo tum in Anglia, tum alibi terrarum, communi Protestantium commodo differeret, eiusque consilium expeteret. Olim quidem strenuus fuerat calvinianorum dogmatum assertor ac defensor, sed ante mortem mutavit sententiam in articulis de electione & reprobatione, de gratia & libero arbitrio, de redemptione humani generis per mortem Christi salvatoris, & reliquis, cumque episcopo *Overallo* in gratiam rediit. Thom. *Smith* in Vita Vsserii p. 4. & seqq. qualis etiam legitur in collectione Vitarum theologorum insignium, quam fecit Io. Georg. *Jochius* 176. Inter scripta eius, quæ sparsim indicantur a *Sensibio*, a *Jochio* autem peculiari in catalogo p. 218. nos pro nostro instituto nunc tantum notabimus Annales V. & N. T. & Chronologiam sacram, de quibus vide *Smithium* p. 102. & 109. De episcopis & presbyteris modeste sensit, eos non differre ordine, sed gradu duntaxat, adeoque non reiciendos esse, qui a presbyteris præsertim ubi per civilem potestatem aliter fieri nequeat, sunt ordinati, & Liturgiam ecclesiæ anglicanæ magno in pretio & honore semper habuit. Elogia & testimonia virorum doctorum de Vsserio nostro multa accumulavit *Smithius* p. 132. Quibus, præter id, quod habent *Magirus* p. 802. & *Blomus* 999. addere licet *Richardson*. præfat. in Vsserii opusculum de Episcoporum & metropolit. origine, Lud. *Molinaum* in Hottingeri Bibliotheca p. 34. *Colomesium* 494. *Ala erud.* A. 1687. 113. & *Cotelerium* in Iudicio de Constitutione, apostol. P. I. 195. Immo & inter adversarios, quos habuit, videlicet Rich. Stanihurstum, Malonium, Bellomontium, & Pet. Heylinum, debitam consecutus est laudem, ita ut *Bellomontius* iussit eum vocari virum profundæ & consummatæ eruditionis

nis, & *Fitz-Simon*, eiusdem Societatis, acatholicorum doctissimum.

Fran. Moncalus, fridevallianus atrebas, adversarium nactus est Robert. *Visorium*, theologum forbonicum, qui ei opposuit Destructionem Aaronis purgati A. 1609. Et *Dorchem* in Septenar. admirand. I. Christi p. 122. eum errasse ait, statuentem, Aaronem in eo cespitalse, quod arcanum divinæ religionis ornatum populo morosius instanti exposuerit, & extra sedes cœlitus destinandas collocaverit. *Cren.* Animadvers. P. II. 217. Scripsit etiam de Lúcia, Historiam apparitionum divinarum, de Portis civitatis Iudææ, & Paradiso, florens A. 1590. Vid. etiam Gregor. *Michælis* in not. in Gaffarellum p. 71. 74.

Io. Antonides *van der Linden*, enckhusanus, Medicinæ doctor & professor in academia franekerana, traiectina & leidenfi, dedit librum de Scriptis medicis, Selecta medica, & Orationem in excessum Adolphi *Vßii*, vivereque desiit A. 1664. æt. 55. *Kantg* 474. *Benthem* P. II. 503.

Moses Bar Cepha i. e. filius Cephæ seu Petri, homo assyrius, dignitate episcopus, primum quidem in Beth Raman, deinde in Beth Ceno, Assyriæ oppidis, tandem Mozali Mesopotamiæ, misso Mosis nomine (sic enim moris est apud illos episcopos) Severus dictus, syriaca lingua, qua pleræque omnes christianorum in Assa ecclesiæ, exceptis græcis & armenis, ut nos latina, utuntur, alios quoque scripsit libros, videlicet unum de Sex diebus creationis, item de Anima, de Sectarum multitudine atque differentia, & Interpretationem euangelii secundum Matthæum, supremumque diem obiit A. C. 914. Vid. *Masi* Præfatio p. 330. *Epitome* Biblioth. gesner. 613. *Gerhard.* Patrol. 526. *Olear.* Biblioth. eccl. P. I. 492. Tam gentili, quam proprio, & forsan ex crebris ad plebem concionibus contracto, vitio, unam rem sæpe decies repetit; *Masius* autem immodicas illas iterationes & βαρβαρύμης, ne fastidium lectoribus oriretur, abscidit & amputavit.

Moses Mardennus, five antiochenus, natione assyrius, ex Iacobitarum secta, patriarchæ antiocheni legatus, & *Masii* doctor in cognitione linguæ syriacæ, suo & patriarchæ sui nomine edidit Romæ Confessionem istam anno Christi, ut dictum est, 1552.

Sulaka, sic dictus perſice, arabice vero *Sind*, natus in urbe Mazol parentibus optimatibus, cœnobita, & per XII. annos pater, erat 40. circiter ætatis annorum, cum in Catholicum ſive Patriarcham eligeretur, vir præditus caritate & ingenio, doctus & doctor, ac temperans cœlebsque, excellens inſigni vitæ probitate, (quam laudem ei dedit populus neſtorianus in epiſtola ad Papam romanum) ideoque dignus faſtigio patriarchali, ſed & adeo modeſtus, ut dignitatem oblatam, quaſi ſuo talento maiorem, bis recuſaret, uſque dum tertium redirent ablegati, qui eum ad concionem eligentium, ex eorum voto ac deſiderio, deducerent, ac fere raperent: raro, & contra europæorum ſacerdotum turpem ambitum, vel ipſo Maſio p. 437. tomi II. Supplementorum Crit. ſacr. conſiſtente, exemplo.

Auguſtinus *Iuſtinianus*, genuenſis, ex illuſtriſſima Iuſtinianorum familia, prædicatorii ordinis, epiſcopus nebienſis in Corſica, græcæ, hebraicæ, chaldaicæ & arabicæ linguæ peritiſſimus, concinnavit Annales Genuenſium, & Corſicæ deſcriptionem, cumque ad eccleſiam ſuam adminiſtrandam navigaret, tempeſtate abſorptus eſt A. 1530. *Kenig* 441. Andr. *Sauſſay* in Continuat. libri Bellarm. de Scriptor. eccl. p. II.

Nortonus *Knaebull*, Baronettus anglus, ruri ſcripſit Animadverſiones ſuas, ſupelleſtile libraria deſtitutus, eiùsque propoſitum fuit, ſuas afferre cogitationes, non vero interpretum, ſive veterum, ſive recentium, veſtigia legere. Sequitur quidem regulas criticeſ ordinarias, intendum tamen, iudice Rich. *Simonio* Hiſt. crit. commentat. N. T. 792. nimis indulget coniecturis ſuis. *Clericus* in Arte crit. laudat eum ob S. apoſtoli Pauli parentheses monſtratas, quæ non obſervatæ ſenſum turbant: *Colomeſius* appellat virum doctum & ingenioſum. p. 584. & *Kenigius* Animadverſiones iſtas vocat non contemnendas. p. 447.

LXIV.

Liber pſalmorum & Cantica, ex diverſis Bibliorum locis, necnon Eſaias, & N. Ttum, cum EXPOSITIONE CATHOLICA ECCLESIASTICA. Genevæ 1562. 1564. volum. III. Expoſitio hæc magno labore collecta eſt ex aliquot Patrum eccleſiæ, ac Proteſtantium, & unius pontificii, videlicet *Eraſmi*, com-
men-

mentariis, scriptisque, & quidem, ut Melch. *Adamus* indicat in Vitis theologor. exter. p. 23. ab Augustino MARLORATO, qui & suas Annotationes adiecit, scopumque operis sui indicat in præfatione.

Aug. *Marloratus*, Iotharingus, primum Augustinianorum mendicantium ordinis, deinde ecclesiastes lausanensis, ac postea rotomagensis, interfuit colloquio possiaceno, quod inter Card. LOTHARINGVM & *Bezum* institutum, & exorto in Gallia bello civili, urbeque rotomagensi capta, cum IV. principibus civitatis viris captus, & laqueo suffocatus est A. 1562. cum annos 56. vixisset. Concinnavit etiam Expositionem catholicam ecclesiasticam libri Geneseos, & Thesaurum in locos communes theologicos. *Adamus* l. c. *Prisus* Epit. biblioth. gesner. 92. *König* 511. *Thuanus* l. 28. p. 537. & l. 33. p. 629. Eundem æstimat ac laudat sereniss. Brunsvic. & Luneb. Dux, AVGVSTVS, in epistola nondum edita ad Io. Valent. Andreæ A. 1644. d. 27. Aug. scripta.

LXV.

Io. CALVINI in Harmoniam trium euangelistarum (Matthæi, Marci & Lucæ) Commentarius. Genevæ 1595. Editio optima est crispiniana A. 1572. De appellatione autem *Harmonia* vide *Sixtum* senensem B. S. l. 3. p. 192. Epistolæ dedicatoriæ huius voluminis subiungit auctor argumentum in euangelium Matthæi, Marci & Lucæ, in eoque agit de euangelii definitione & fine, & quid a reliquis euangelistis differat Ioannes. In epistola autem dedicatoria Commentarium hunc ait a se summa fide parique diligentia elaboratum esse. At, Mart. Chemnitii in Proleg. Concord. euang. c. 2. iudicio, Calvinus non est annumerandus illis, qui Concordias composuere euangeliorum, quia non bene discrevit historias, quæ videntur esse eadem.

Io. *Calvinus*, natus Novioduni, primum studio iuris operam dedit Aureliæ sub Petro *Stella*, tantumque in eo profecit, ut discedenti doctoratus insignia, sine ullo pretio, summo docentium consensu, quasi optime de academia merito offerrentur. Postea etiam audiuit Andr. *Alciatum* in academia bituricensi. Sed cum iuris studio coniunxit etiam theologiæ tractationem, ac procedente tempore sacris se totum mancipavit, factusque est pastor & professor

apud Genevenſes; in qua functione, poſtquam contra varios pugnavit, nominatim contra *Sadoletum* cardinalem, Albertum *Pighium*, PAVLVM III. P. R. *Anabaptiſtas* & *Libertinos*, item *Pſendonico-*
demitas, *Caſtellionem*, Fran. *Balduinum*, *Servetum*, & Val. *Gentilem*,
Veſtphalum, *Habſum* & *Stancarum*, *hollandum* quendam, & Anton.
Cathalanum, reſpirationis difficultate obiit A. 1564. ætatis 55. Com-
mentatus eſt in multos S. ſcripturæ libros, ſed non in omnes.
Cren. Animadv. P. XV. 110. Excipiuntur enim liber Iudicum, Ruth,
poſterior Samuelis, uterque Regum & Chronicorum, liber Eſtheræ,
Eſdræ, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum canticorum, & Apoca-
lypſis. Opera eius omnia IIX. voluminibus edita ſunt Genevæ
A. 1592. & IX. Amſtelædami A. 1667. quæ editio melior eſt &
luculentior. *Mayer* in Biblioth. bibl. 86. Quo autem tempore
ſingulos illos Commentarios ſcripſerit, edocere poſſunt Melch.
Adamus in Vita *Calvini*, & *Pareus* in *Calvino* orthod. l. 2. c. 2. Ac
præter *Adamum* vitam eius deſcripſere *Beza*, *Bolſecus*, & Alex. *Mo-*
rns. Sed medius ille, inſtigatore *Calvino*, Geneva pulſus, plauſtra
convictorum & mendaciorum, ut *Molinæus* in *Hyperasp.* l. 1. c. 12.
iudicat, advexit, atque in eum exoneravit. Ioſ. Iuſtus *Scaliger*
vocat eum ſolidum theologum & doctum, ſtilique ſat purgati, &
elegantioris, quam theologum deceat: fortasſe autem dicere volebat,
elegantioris, quam in vulgo theologorum reperias; abſit enim, ut
ſtili elegantiam theologum dedecere putemus, aut dicamus. Præ
aliis idem laudat eius Commentarium in *Danielem*; quanquam,
uti addit, omnia hauſerit ex B. *Hieronymo*. Adprobat quoque
eius inſtitutum, quod abſtinuerit ab explicatione *Apocalypſeos Ioan-*
nis, ut libri obſcuri, & difficillime explicabilis; prophetarum autem
mentem optime aſſectum eſſe teſtatur. Hoc etiam mirum, ipſum
tot libros ſcripſiſſe, & nihil retractaſſe. De his omnibus vide *Scalige-*
rana p. 75. ſeqq. *Gatakerus* dicitur optimus interpres, T. I. 484.
Thuano l. 36. vehementi ingenio, & admirabili facundia præditus,
atque a Rich. *Simonio* in Hiſt. crit. V. T. l. 3. c. 14. præfertur *Lu-*
thero, quamvis hic eum ſuperaverit notitia ebrææ linguæ. Fuit vir
pius, laborioſus, temperans, (nam per X. integros annos, valetu-
dinis cauſſa, prandio abſtinuit, & omni non nunquam cibo totas
36. horas) & ſorte ſua contentus, adeo ut oblata ampliora ſtipen-
dia generoſe repudiaverit. Sed & ſuos habuit nævos, inque

interdum virulenteque bonos viros tractans, ut *Cassandrum*, *Baldunum*, *Castellionem*; ne dicam, eum male audire ob diram de occidendis hæreticis sententiam, & procuratum Serveto apud Magistratum genevensensem lenti ignis supplicium. *Sagittar.* Introd. in *Histor. eccles.* 823. *Gerhard.* L. de Magistr. polit. n. 345. F. V. *Calixtus* tract. de Hæresi 355. *Clandius* apud Rechenberg. *Hist. eccles.* 741. *Conr. Bergius* Them. theol. 178. *Episcop.* vol. II. part. 2. p. 52. *Phil. a Limborch* Theol. christ. l. 7. c. 20. G. *Arnold* *Hist. eccles.* & hæret. l. 16. c. 33. *Lubienicius* *Hist. reformat. polon.* 105. & *Sorberiana* 48. 51. Quibus adde *Lutherum* Tomo I. opp. german. ienenf. p. 428. pie grauiterge docentem, iniustum esse, hæreticos suppliciis tollere. Ceterum de Calvino videantur *König* 156. *Magirus* 170. *Blount* 646. *Cassander* 1080. 1082. *Balth. Copius* in præfat. in *Explicat. epist. ad Galat.* auctor *Colloq. german.* duor. peregrinant. 8. *Felix Turpio* (i. e. Faust. Socinus) præfat. in IV. *Dial. Castellion.* * 4. *Ancillon* *Mel. crit.* T. II. 26. *Colomes.* 787. *Cren.* de furib. librar. 42. & de Singular. scriptor. 64. denique *Epp. præstant. viror.* 250. b. Inter aduersarios Calvinus etiam habuit P. Alexandrum *Regourdium*, qui scripsit *Anti-Calvinum*. *Baillet* in *Anti* T. II. 47.

LXVI.

Mart. BÖRRHAI Commentarius in libros Iosue, Iudicum, Ruth, Samuelis & Regum. Basileæ 1557. In præfat. differit auctor de triplici I. Christi in sacris literis describendi via, quarum primam tectam vocat, alteram mixtam & temperatam, tertiam clariorem & apertiore. Et primam quidem tribuit Mofi, & scriptoribus librorum Iudicum & Regum, qui eum variis umbris, tum ex personis, tum ex rebus mutuatis exhibeant; secundam prophetis, qui partim figurate tecteque, partim clarius & apertius Christum, eiusque regnum explicant; tertiam novi fœderis scripturæ, ubi de Christi natiuitate, cruce, morte, resurrectione e mortuis, eiusque in cælestem gloriam translatione testimonia exstent. Deinde ait, elaborandum esse, ut ea norma interpretandi utamur, cuius apostolus meminit 1. *Cor.* 2, 13. dicens, *spiritualia spiritualibus comparanda, & spiritualiter diiudicanda esse*, i. e. res divinas & cælestes cum divinis & cælestibus conferri debere,

bere, ut umbræ & figuræ, ex corporatis & aspectabilibus rebus de- promptæ, cum umbris & corporatis conferuntur, e. g. si mosaica sacrificia tractanda sint, convenire, ut ea cum puerili & rudiore ætate, pædagogicæ legis subiecta, conferantur, cui mystica & legali Dei placatione præstiterint, quod sacrificia spiritalia Israëlitis, qui ex promissionis spiritu Israëlitarum sunt, vera placatione per sanguinem Iesu Christi præstant. Porro ostendit, quibus rebus sacrarum literarum interpretes instructus esse debeat, videlicet 1) vi intelligendi illas res, quæ utriusque fœderis libris continentur: 2) vera scripturæ locos conferendi facultate; quæ quidem comparatur præclarorum doctorum auscultatione, ex assidua sacrorum librorum lectione, ex frequenti scripturæ dictorum collatione & perpensione, denique ex perpetua ad Deum in Christo precatione: 3) instrumentis; quæ sunt, linguarum cognitio, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Mathematica, Physica, Oeconomica, & Ethica.

Mart. Borrbaw, *Cellarius* alias dictus, stutgardiensis, Phil. Melanchthoni carus, cum adhuc esset studiosus, sententias anabaptisticas, quas a Marco *Sinbbero* Wittebergæ hauserat, in Borussia cum *Cellariis* nomine missas fecit: Basileæ autem postquam uxoratus vitam orbibus fenestras muniendo aliquandiu toleraverat, tandem in professorum ordinem receptus, primum rhetorica, deinde, sumto doctoris titulo, S. theologiam docuit, & veteris instrumenti libros ex fontibus explicavit, peste abreptus anno 1564. æt. 65. Eius quoque sunt commentarii in pentateuchum Moysi, Iobum, Ecclesiasten, Esaiam, & Apocalypsin, nec non Annot. in Politica Aristotelis, *Στορυα* mathematica; & de Censura veri & falsi libri tres. De eodem sic canit Paulus *Cherlerus*:

Vir fuit iste bonus, similes cui teutona tellus

Non multos nostro tempore forsan habet.

Guil. *Forbesius* vocat eum theologum celeberrimum, eiusque sententiam de iustificatione hominis peccatoris coram Deo in primis celebrat & laudat, Considerat. controvers. p. 78. 80. Quibus adde *Hoornbeschii* Summam controvers. 337. *Petersenii* Nubem testium verit. l. 3. 37. *Tbuan.* lib. 36. p. 672. *Sandium* Biblioth. antitrinit. 15. & *Lexicon univers. hist.* T. I. 412.

Lud. LE BLANC Theses theologicæ Londini 1703. Editio quarta. In iis disputat auctor de fide, theologia, scripturæ S. auctoritate & plenitudine seu sufficientia, de Deo eiusque attributis, prædestinatione, certitudine fidei, S. scripturæ perspicuitate, eiusque versionibus, in primis vulgata latina, decretorum divinatorum ordine, conversione hominis, fide iustificante, & iustificatione ipsa, eiusque certitudine, peccato mortali & veniali, remissione peccatorum, imaginum, angelorum & sanctorum cultu, primi hominis immortalitate & iustitia, libero hominis arbitrio, gratiæ necessitate, & partitione gratiæ in sufficientem & efficacem, de impletione legis, bonis operibus, eorumque merito, usu & efficacia sacramentorum, intentione ministri in administratione sacramentorum, Christo mediatore, & denique de unione inter Protestantes & Pontificios: quam quidem illicitam & impossibilem statuit. Scopus auctoris præcipuus est, distincte exponere statum controversiarum, & suam sive suæ ecclesiæ ac dissentientium sententiam fideliter referre, porro etiam accurate distinguere inter sententias doctorum & particulares, doctrinam ecclesiæ, nec aliis dogma impingere, ubi non ex professo locuti de re fuerint, sed obiter, & quasi aliquid agentes. Pag. 600. §. 38. meminit *doctoris cuinsdam leuaniensis*, quem refutet Bellarminus: is autem, indicante Gul. Forbese in Confid. controuv. p. 197. est Mich. Bains.

Lud. *Le Blanc*, plessiacus, dominus Belli loci (de Beaudieu) V. D. minister & theol. professor sedanensis, fuit, ut Collectores Actor. erud. ad A. 1683. p. 420. ex testimonio Iacobi *de Vaux* referunt, vir subacti iudicii, in rebus theologicis magnopere versatus, solidæ eruditionis, doctusque in linguarum orientalium notitia. Et Iac. *Le Févre* Motifs invincibl. p. 286. eum vocat habile Ministre, præstantem Ministrum. Floruit seculo XVII. & obiit A. 1675. æt. 60. Si credere vis P. *Adamo* S. I. in concione Remis habita, Blancus tandem religioni se accommodavit romano-catholicæ. Vid. *Memoires* sur la pretend. Declarat. de l'Univerfité de Helmstad p. 58. In tractatione controversiarum studuit evitare otiosas quæstiones & pugnas verborum; idæo autem in suspicionem incidit, ipsum velle conciliationem inire religionum discrepantium. Vide *Lexic. univ. histor.* T. I. 312. Hac nimirum est merces

Par. l. In fol, Xx eorum

eorum, qui veritatis ac moderationis sunt studiosi, & candide agere annuntur.

LXVII.

Petri Martyris VERMILII Commentarius in librum Iudicum. Tiguri 1565. & in II. libros Samuelis 1567. Editio secunda, eaque longe emendatior. Priori commentario ipse Vermilius præmittit dedicatorem epistolam, qua testatur, se ad docendum evangelium vocatum operam dedisse, ut non solum docendo, sed etiam animo, vita, & moribus muneri suo satisfaceret: deinde laudat beneficia a Senatu argentoratensi accepta: denique historiæ Indicum lectionem utilissimam esse asserit. Atque hic commentarius natus est Argentorati, cum Vermilius illuc e Britannia redisset, & ad sacrarum litterarum interpretationem denuo admissus esset. Posteriores autem Iosias *Simlerus* dedicatione instruxit, in qua agit de præclaro, & latissime patentem cum omnis, tum potissimum sacræ historiæ usu, atque, auctorem quidem morte præventum non potuisse ipsum recognoscere totum opus, (recognovit enim tantum sex primi libri capita) ita tamen se illud habere, ut, si quid forte ornatus & elegantie causa, nihil certe in ipsa explicatione iure meritoque desiderare possis.

Pet. Martyr *Vermilius*, florentinus, e nobili Vermiliorum familia, quorum plerique in urbe illa magistratum gesserant, Petri martyris nomen, quo fere vulgo adpellatur, in baptismo nactus est in memoriam & honorem Petri martyris mediolanensis, olim ab Arianis occisi, quem parentes ipsius in primis colebant. A matre in latina lingua informatus, ordini Augustinianorum se mancipavit, & e suggestu docuit Brixia, Romæ, Bononiæ, Firmii, Pisis, Venetiis, Mantuæ, Bergomi, & alibi, in suæ autem familiæ collegiis philosophiam & S. litteras interpretatus est. Ebræam linguam didicit ab *Naaco* quodam, medico ebræo. Quod ad dignitates eius attinet, primum factus est abbas spoletanus, tum præfectus Collegii neapolitani, (ubi cœpit agnoscere veritatem ex lectione Patrum, atque in primis scripturæ S. scriptorumque *Bucerii*, *Zwinglii*, & *Erasmi*) postea generalis visitator sui ordinis, & tandem prior lucensis. Inde autem cum Bernardino *Ochino* Tigurum se contulit, & S. litteras iuxta Protestantium normam docuit Argen-

Argentinae, post Oxonii, (ubi cooptatus fuit in Collegium canonicorum, denique sollemniter renunciatus doctor theologiae) & rursus Argentinae, ac tandem Tiguri, ubi post multas migrationes ad requiem pervenit A. 1562. æt. 63. Melch. *Adam* in Vitis theologor. exter. 24. De vita & obitu eius orationem habuit Io. *Simlerus*, unde prædictus *Adamus* multa excerpfit. Cum iam esset professor tigurinus, colloquio interfuit possiaceno, ac disputare cœpit cum Card. Lotharingo. Vt vero de scriptis viri huius quid dicamus, sciendum, eum concinnasse Explicationem Symboli apostolici, Catechismum, Commentarium in epistolam ad Romanos & priorem ad Corinthios, Defensionem doctrinae de eucharistiae sacramento contra Steph. *Gardinerum*, & aliam contra Rich. *Smitham*, Dialogum contra Io. *Brentii*, suppresso tamen hoc nomine, libellum de personali unionem duarum in Christo naturarum, quo sententiam de ubiuitate corporis Christi profiteri visus est, item libellum Precum, Confessionem de cœna Domini, Locos communes, & iussu Regis cum Thoma *Cranmoro*, archiepiscopo cantuariensi, Gualth. *Haddone* & Rolando *Tailoro*, Leges ecclesiae gallicanae; inchoata autem & imperfecta reliquit Commentaria in Genesim, Exodum, Leviticum, Prophetas minores, Ieremiae lamentationem, & Aristotelis libros ad Nicomachum, quos iuxta cum SS. litteris Tiguri exponere iubebatur. *Frisius* in Epir. Biblioth. gesner. 675. & M. *Adamus* 56. Atque hic posterior laudat Vermilium, quod in Commentariis suis quaestiones non ubivis obvias proponat; sed Rich. *Simon* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 14. p. 437. illas habet pro curiosis, eique exprobrat longas, quibus uteretur, digressiones. Fuit triumvir linguarum, id est, latine, graece, & ebraice doctissimus, tantique inter omnes Protestantes habebatur, ut sub EDVARDO VI. Rege in Britanniam vocaretur ad reformandas ecclesias, tradendamque puriorem in universitate oxoniensi doctrinam. Et quamvis varia fortuna iactaretur; multosque haberet inimicos & infidiatores, incredibilis tamen semper fuit constantiae & fortitudinis, ceterum instructus eloquentia, & iis præditus dotibus, quae eum amabilem ac venerabilem redderent apud cunctos veri & honesti studiosos. *Kanig* 515. *Blennus* 643.

LXVIII.

Eiusdem Comment. in librum I. Regum, & XI. priora capita libri II. cum continuatione Io. WOLPHII in XIV. ultima capita. Tiguri 1571. Hic nempe erat ultimus Vermilii labor, eique ille immortalis est. Continuationem autem & editionem commendarunt & iniunxerunt Wolphio ecclesiæ & scholæ tigurinæ præfides, sicut ipse refert in præfat. seu dedicatione : in qua etiam rationem instituti sui exponit, sacros illos Regum libros laudibus extollit, deque nomine, potestate & officio Regum differit, & Vermilium hoc ornat elogio : *Petrus martyr doctissimus & gravissimus theologus, habuit a natura genus quoddam acuminis, quod arte limaverat; & tamen huius nihil unquam ostensabat, sed qua vel abs se subtiliter excogitata, vel ante eum inventa apud alios observata haberet in omni scientia genere, ea vel ad delectationem honestam in convivio, vel ad militarem publicam in consultationibus, atque in schola tam simpliciter & candide solebat, quam comiter & prudenter adhibere, ut qui non minus pius & gravis erat, quam eruditus & prudens, & maximorum hominum urbanitate limatus.*

Io. Wolphius, tigurinus, pastor ecclesiæ patriæ, elucubrauit Commentarium in Nehemiam, Esdram, Esther, & Ionam : scripsit etiam Præconem euangelicum, tractatum de Sabbato, & alium de Christiana perfectione, pluraque alia, quæ referuntur in Epit. Biblioth. gesner. 512.

Henr. BVLLINGERI Commentarius in Acta apostolorum. Tiguri 1584. Accessit Series & digestio temporum & rerum, descriptorum a B. Luca in Actis apostolorum. In præfatione autem seu dedicatione testatur, se veteres & recentiores legisse interpretes, optimaque inde decerpisse, nemini tamen sententias suas præscribere aut imponere : *Per me enim, inquit, piis lectoribus expendere licet, quid pium, quid necessarium, quid utile, quid genuinum, quid asceticum, quid supernacaneum, vel affectatum sit. Nolo enim me in scriptis, ut canonicis, credi: nolo sanctis & doctis huius aui hominibus præiudicare.*

Henr. Bullinger, Bremogarta-helvetius, ecclesiæ tigurinæ minister, ingenio miti, in docendo perspicuus, & simplicitatis amans, osor spinosarum & inutilium questionum, spiritum Deo reddidit

A. 1575.

A. 1575. ministerii 59. ætatis 71. Opera eius omnia in X. tomos digesta sunt. *Kœnig* 142. M. *Adam*. in Vit. theol. 476. *Seldenus* de Synedr. vet. Ebr. l. I. c. 10. p. 235. vocat theologum eximium, & maximū apud Reformatos nominis, scriptorem celebrem.

Iesu Christi Vita, ex IV. euangelistis contracta, & in ordinem atque tabulas redacta a Barthol. RADTMANNO. Francofurti ad Oderam A. 1599. Confecit auctor has tabulas in usum privatum, postea autem, ad plurium instantiam, typis eas publicis commisit, ut singula historiæ Christi facile & oculis lustrari, & memoria comprehendi possent. Annotavit etiam annum, mensem, ac diem, in quo Christus quid vel dixit, vel fecit; atque in eo fecutus est Barthol. *Schulzei*, insignis mathematici, calculum, Calendariis ipsius insertum.

Barthol. *Radmannus*, viadrinus, theol. D. & professor in academia patria, obiit A. 1600. deditque Sciagraphiam psalterii dauidici, Introductionem in linguam arabicam, & Collationem prædictionis & eventus vaticiniorum divinorum.

LXIX.

Wolfg. MVSCVLI Commentarius in Genesin. Basileæ 1600. A multis mendis repurgatus. In Præfatione agit auctor de multis magnisque molestiis, quæ cuiuscunque generis commoditates solent comitari: e. g. resututam veritatis divinæ lucem comitantur sectæ, earumque odia, persecutiones, imputationes hæreses, corrupti mores eorum, quibus sincerior affulsit doctrina, non nullorum nausæa & fastidium ad verbum veritatis, aliorum neutralitas, & bellorum motus, quibus Monarchæ inter se certant, & orbem christianum miserandis modis conficiunt ac vastant, viribusque suis penitus spoliunt: item de ordine & ratione harum lubricationum, atque, se se eas ad quadruplicem intelligentiam, quæ iis, qui in Scriptura utiliter versari cupiunt, necessaria est, attemperasse. Methodum huius interpretis fatetur *Stemonius Hist. crit.* V. T. l. 3. c. 14. p. 438. esse exactam.

Rodolphi HOSPINIANI Concordia discors. Tiguri 1607. Nimirum agitur de origine & progressu Formæ concordie bergensis, operamque auctor sumit demonstrandi, ut ait, errores & falsa eius dogmata, contradictiones, condemnationes iniustas, item

de modo agendi huc usque inusitato, quem in conscribendo, suffragiis muniendo & promulgando illo Patres bergenses secuti sint. In Dedicatione autem de certaminibus sacramentariis verba facit. Acculeato huic libro opposuit Leonh. *Huisterns* defensionem, sub titulo Concordiæ concordis.

Rod. *Hospinianns*, Altorfio-heluetius, ecclesiæ scholæque minister, scripsit etiam alia, quæ omnia in VII. tomos distributa, edita sunt Genevæ 1681. f. obiitque post recuperationem visus, sed repuerascens, A. 1626. æt. 76. Vid. *König* 414. *Heidegger* in Vita Hospiniani, & *Gren*, Dissert. II. de furib. librar. 35.

LXX.

Wolfg. MVSCVLI Commentarius in Esaiam. Basileæ, 1577. In epistola nuncupatoria narrat beneficia Argëtorati accepta, suamque in diversis locis functionem, & studium.

LXXI.

Eiusdem Commentarius in Matthæum. Basileæ, 1578. & in epistolas ad Corinthios. Editio ultima, summo studio relecta, & ab erroribus vindicata, ibidem 1611.

Etiam prior ille Commentarius, auctoris diligentia & manu recognitus fuit. Aravit autem in eo vitula *Brentii*, sicut Io. *Sambererus*, antistes Ministerii noribergensis, sua ad titulum libri notavit manu. In epistola nuncupatoria Commentario posteriori præmissa, celebrat Musculus Basileam, cum ab academia & typographia, tum a tribus, quibus nobilitata sit, magis, *Erasmo*, *Oecolampadio*, & *Grynæo*.

LXXII.

Eiusdem Commentarius in epist. ad Romanos. Basileæ, 1572. & in epistolas ad Philippenſes, Colossenses, Theſſalonicenses, & priorem ad Timotheum. Basileæ, 1595. In præfatione prioris commentarii agit auctor de laudibus *Pauli* apostoli, S. scripturam non esse plebi auferendam, de Ordine epistolarum *Pauli*, de Statu epistolæ ad Romanos, & quare ad Romanos potissimum de doctrina fidei ac iustificationis scripserit apostolus. Posteriores commentarium edidit Abraham *Musculus*, filius, qui

qui in Præfat. seu epist. dedicat. præterquam quod irati Dei certum indicium esse ait, si viri de ecclesia præclare merentes e cœtu mortalium cito eripiantur, optat, ut licuisset parenti suo ceteras Pauli epistolas eadem, qua priores, perspicuitate ac diligentia explanare.

LXXIII.

Hier. ZANCHII Commentarius in epistolam ad Ephesios. Neustadii 1594. Præmittitur oratio de aperiendis in ecclesia scholis, deque opera sacrarum litterarum studiis potissimum danda.

Zanchius, Alzano-italus, paulo post P. Martyris Vermilii discessum, eandem ob causam Argentoratum concessit, eique in Angliam evocato in munere successit. Postea Clavennæ, Heidelbergæ, ac Neapoli siue Neustadii Nemetum docuit, mortuus Heidelbergæ A. 1590. æt. 75. Melch. *Adam.* in Vitis exterior. theol. 148. *Moller* de Homon. 736. & P. II. Epist. ipsius Zanchii p. 444. De scriptis eius agit M. *Adam.* 152. & *Simlerus* in Epit. Biblioth. gesner. 355. Ea inter sunt *Epistola*, quibus subiuncta est Oratio de dissidiis componendis, laudata *Episcopo* P. I. b 300. Zanchius celebratur a *Thurano* ad ann. 1590. ob profundam in theologicis studiis eruditionem, & summam in scribendo moderationem: & *Labbeo* dicitur subtilissimus inter Protestantes. *Blount* 767. *König* B. V. & N. 880. Quibus adde *Jurieu* Jugem. sur les methodes rigid & relach. 103. *Sanderson.* de Conscient. prælect. 2. §. 16. p. 77. Habuit & ipse vitium eruditæ familiæ, quod male & incongrue litteras formaverit. V. E. *Loescher* Vnsch. Nachr. A. 1706. 430. Opera eius iunctim sunt edita A. 1618. & 1619. f.

Eiusdem Commentarius in epistolas ad Philipp. Coloss. & Thessalonicenses. Neustadii 1595. In altera primi folii parte exhibetur Index præcipuarum quæstionum, quæ in toto hoc commentario breviter & perspicue pertractantur.

LXXIV.

Io. CROCII Commentarius in omnes S. Pauli epistolas minores. Marburgi 1663. Editio, post obitum auctoris, a filio ipsius curata. Epistolæ ad Galatas subiungitur prolixus tractatus, siue IX. Dissertationes de Libertinorum hæresi, contra Iac. *Gansterium*, p. 169.

p. 196. & seqq. Ratio huius commentarii hæc est, quod post explicationem Scripturæ, siue post sensum litteralem traditum, tractantur Loci doctrinarum. Estque insignis liber, quo disputaturi, aut concionaturi, modo iudicium adhibeant, feliciter uti possunt. In epistola dedicatoria laborat auctor ostendere, doctrinam pontificiam quam plurimis hæreticorum commentis ac erroribus inquinatam esse. Desunt autem hac in editione *Prefationes*, sicut *Grocins* observat P. I. Animadv. p. 2.

Io: *Grocins*, natus Lasphæ in Comitatu witgensteinensi, fuit in acad. marpurgensi Theol. D. ac prof. denatus A. 1659. æt. 68. Scripta eius recenset *Witte* Diar. biogr. Nnn 4. Vita auctoris ab Henr. *Duisingio* descripta huic præmittitur operi, in qua ille multis effertur laudibus.

LXXV.

Io. SPENCERI de Legibus hebræorum ritualibus, & earum rationibus libri III. Cantabrigiæ 1685. Est quasi commentarius in librum Moïsis leuiticum. Ex dono illustris viri, Iac. Wilh. *Imhofi*, quem in academia patria convictorem, post in Germania, Batavia & Italia suauissimum itineris comitem habui, quique hoc inscripsit: *Plur. reverendo, ampl. atque excell. Dn. Ioh. Fabricio, S. theol. D. & in universitate altorfina Prof. publico, amico veteri & constanti, hocque nomine & ob multa de se merita perpetuo amore & cultu sibi profequendo, librum hunc pignoris ergo d. d. Iac. Wilh. Imhof, Procurator arar. noriberg. d. 26. Aug. A. C. 1692.* Anno sequente, videlicet 1686. recusati fuerunt Hagæ Com. in 4. In Prolegomenis id agit clarissimus auctor, ut ostendat, non ex mero Dei legislatoris arbitrio & summæ potestatis iure, sed ex certis rationibus leges mosaicas esse conditas, easque rationes indagare & rimari velle, minime illicitum, quin potius iucundum & utile esse, ac christiano homini conveniens. Quid autem singulis in libris tractatur? In primo de rationibus legum iudaicarum generalibus, earumque alia dicitur primaria, ut Israëlitis idololatriæ peste corruptis medela adferretur, alia secundaria, non quidem omnium, quorundam tamen rituum, nimirum ut mysteriis quibusdam adumbrandis inservirent. Nam 1. quædam ex institutis mosaicis rerum ait cælestium imaginem prætulisse. 2. intra legis mosaicæ recessus arcana quædam philo-

philosophia latuisse. 3. decreta legis, simulacra exhibuisse mysteriorum euangelicorum; quædam vero spectasse etiam ad rerum gestarum historiam memoria recolendam. Extraordinaria quoque a Deo media ad idololatriam abolendam fuisse usurpata, s. g. quando in solitudinem Israëlitas eduxit, & per XL. annos a gentium colluvie detinuit, eosque, qui in Aegypto nati, & ægyptiæ superstitionis crimine corrupti erant, ex hac vita abripuit: atque huc etiam referenda esse miracula a Deo in Aegypto & deserto edita, capitis pœnam in idololatrias sancitam, Cananæorum isto scelere pollutorum everfionem, missionemque prophetarum, fausta ac tristitia populo prænuntiantium. Huic libro adiungitur *dissertatio* de Theocratia iudaica, non naturali illa, quæ Deo competit iure creationis & omnipotentia, sed civili, qua inter Israëlitas solemnisi pacti iure gaudebat, velut potestate vere regali, adeo ut Moses, secuti que Iudices & magistratus alii non nisi vicarium gesserint regimen. Spectasse autem ait alia ad Deum, ut regem mere politicum, v. g. constructum tabernaculum, ut summo regi palatii loco esset; institutos sacerdotes, ut Deo velut regi politico inservirent; mensam cibo & potu instructam; oraculum in tabernaculi adytis constitutum, ac responsa inde data: alia ad Deum, ut regem cælestem, videlicet plerosque ritus & instrumenta: alia ad Deum, ut regem militantem, dominumque exercituum, e. g. partitionem populi in IV. agmina, castrorum metationem, arcam Cherubinis instructam, tanquam præcipuum castrense signum; & speciatim tabernaculum, qua palatium fuit, Deo ut regi politico, qua templum portatile, ut regi cælesti, qua tentorium, ut regi militanti convenisse. In *secundo* de legibus mosaïcis, quibus Zabiorum, id est, idololatrarum, quales & Aegyptii erant, ritus occasionem dederint: Deum enim a superstitionis illorum moribus Israëlitas ritibus suis abstrahere voluisse, atque ideo hisce leges & ritus quam plurimos non tantum ab illis diversos, sed iis prorsus adversos & e diametro oppositos præscripsisse. Subiungitur *Dissertatio* in vexatissimum locum *Act.* 15, 20. de abstinencia a pollutis per idola, fornicatione, suffocato, & sanguine, in qua comprobare nititur, non aliam ob causam ista quatuor prohibita fuisse conversis e gentilismo christianis, quam quod idololatriæ causæ, comites ac signa essent. In *tertio* de illis ritibus, legibus & insti-

tis, quæ e gentium moribus & religiosa quadam sæculi illius consuetudine in legem mosaicam translata fuerint. Hæc enim palmaria auctoris thesis est, Deum, ut idololatriæ, saltem indirecte, obviam iret, ritus non paucos multorum annorum & gentium usu cohonestatos, quos ineptias esse sciverit, sed tolerabiles, aut ad mysterium aliquod adumbrandum aptas, in sacrorum numerum adoptasse, e. g. cultum Dei apud & in tabernaculo, altaris cornua, vestem sacerdotum lineam, consecrationem capillorum, sacrificiale epulum, festorum sollemnium celebrationem, oblationem primitiarum, & decimarum solutionem. Hæc eius hypothesis in Dissertatione prima huius libri ita generaliter asseritur. Pergendum autem ad reliquas etiam Dissertationes. Nimirum *secunda* agit de origine sacrificiorum: mosaica ex sæculi consuetudine gentiumque ritu in legem Ebraeorum fluxisse, patriarchalia vero ab arbitrio humano, affectus pietate & naturali aliqua ratione subnixo, fuisse profecta: *tertia* de purificationibus, quarum aliæ fuerint ordinariæ, sola aqua ad eluendas fordes adhiberi solitæ, aliæ extraordinariæ, victimis, ieiuniis, aliisque cærimoniis peractæ: *quarta* de neomeniis, tum communibus, quas sub prima lunæ nascentis, & mensis cuiusvis ineuntis tempora, tum specialibus annisque, quas primo mensis septimi die maxima cum sollemnitate celebrabant: *quinta* de arca & cherubinis; illam deriuari a cistis in cultu gentili usurpari solitis, hos autem a simulacris & hieroglyphis ægyptiacis: *sexta* de templo, siue essentiam eius spectes, siue magnificentiam, locum, oraculum, situm, aliaque ornamenta & accidentia: *septima* de Vrim & Thummim; Vrim quidem successisse in locum teraphim, siue simulacrorum fatidicorum, Thummim bullam fuisse, ornamento illi, quod ægyptius antistes de ceruice pendens gestare solebat, quodque Αληθεια seu Veritas dicebatur, respondentem: *octava* denique de hirco emissario, ubi per Azazel diabolum esse intelligendum contendit. Hæc sunt contenta præsentis operis, quæ pluribus recensent collectores *Alethæum erud.* A. 1686. p. 114. & seqq. Iam cum auctor multas peculiare atque inusitatas habeat sententias, mirum non est, eum illis complures in se excitasse aduersarios: & alii quidem integrum opus, alii hanc vel illam particulam examinarunt ac refutare laborarunt, videl. Herm. *Wissus* in Aegyptiacorum sacrorum cum hebrai-

braicis collatione, *Basnagius* in Exercit. hist. crit. *Van der Wayen* in Var. sacris, Io. *Meyer* in Diatribe de origine & causis festorum iudaicorum, Phil. *Ribandealdus* in Sacro Dei oraculo *Vrim* & *Thummim* (*Altaernd.* A. 1687. 488.) Io. *Bened. Carpzovius* in Notis ad *Schikardi* Ius reg. p. 44. Val. *Alberti* præf. in *Franzii* *Levit.* Io. *Cyprianus* in *Continuat. histor. animal.* *Franzii*, Aug. *Pfeiffer* *Thef. hermeneut.* 237. *Mühlens* præfat. in *Lundii* *Sacra iudaica* p. 5. *Lintrapius* in ep. ad A. C. *Zellerum*, huius *Vaccæ* rufæ subiuncta: 142. Sal. *Dayling* in *Observationibus*, *Hofemann* in *Append. operum* Io. *Despaigne* germanice redditorum, L. H. *Bentham* de origine & æstimatione templi & ecclesiæ christianæ, Christfr. *Wächter* in II. epp. quarum altera agit de circumcissione, altera de locis *Chrysostomi*, a *Spencero* adductis, & *Herm. von der Harde* præf. in tract. de *Circumcis.*)(7. Vide etiam *Grapius* disp. de *Controvers. exot.* H 3.

Lib. II. c. I. Sect. 3. p. 243. Ex libris *Zabiorum* ועבריה חכמים iuxta veterem versionem, liber de agricultura *Aegyptiorum*. At reddendum est potius, *Gultus aut religio Nabatha- son Nabathaorum*, gentis arabicæ, Iudææ vicinæ. Sic inveni & ipse redditum a *Besharto* P. I. Opp. 868.

Lib. III. cap. 4. Sect. I. p. 562. Si mihi diuinare liceret, ubi Scriptura tacet, existimarem, altaris (holocaustorum apud *Ebræos*) cornua curvaturas ex are fuisse, ad cornuum tauri vel arietis figuram factas.

Licet uox עבריה cultum sacrum passim significet, tamen culturam terræ etiam denotat: & sic videtur hic debere verti; quod in eo libro traderetur ars quædam superstitiosa colendorum agrorum, & arborum, pluviam eliciendæ &c. ut apparet ex *Maimonidis* citationibus. Io. *Clericus* in *Ind. philol. Hist. philosoph orient.* *Stanleii*, v. *Nabathæi*, p. 392.

Illa cornua constructa erant ex iisdem lapidibus, ex quibus altaris fabrica constabat, dicunturque cornua, non ob curvitatē, sed ob eminentiam, & erant concava. *Theod. Dessovius* disp. de *Templi hierosolymit. altari* ext. §. 8.

Io. *Spencerus*, anglus, theol. D. ecclesiæ eliensis decanus, & Collegii corp. Christi apud *Cantabrigienses* præfectus, floruit declinante seculo XVIIIo, atque in fine præsentis operis polli-

gitus est librum eius IVtum, de ritibus Hebræorum in scripturâ canonica & apocrypha memoratis, nusquam tamen a Deo præscriptis aut institutis, nec non dissertationem de phylacterijs. In *Ann. erud.* A. 1686. p. 113. & 120. laudatur a varia profundaue eruditione, ingenio in abdita quæque penetrare cupido, acerrimoque iudicio; sed & hoc additur, alios neglectum fere, aut certe allegatum parce nimis usum eorum typicum, quo futurorum spiritualium beneficiorum imago fuit adumbrata, fortasse indignaturos.

LXXVI.

Io. CLERICI Paraphrasis & commentarius philologicus in V. libros Moſis, cum V. Dissertationibus criticis, & tabulis chronologicis, ac III. mappis geographicis. Amſtelodami 1710. Editio altera, auctior & emendatioſior priorē, quæ prodierat A. 1691. Commentario in Genefin præmittuntur tres Diſſertationes, exque agunt de lingua hebræa, interpretatione Scripturæ, & ſcriptore Pentateuchi. Pag. 362. ſubiungitur *diſſertatio* de Sodomæ, finitimarumque urbium ſubverſione. Et in fine voluminis exhibentur 1) *Diſſertatio* de maris idumæi traiectione. p. 611. 2) Io. Seldeni Diſſertatio de Decimis, ex anglica lingua in latinam translata, & notulis illuſtrata a Io. Clerico, pag. 622. *Mappa geographica* continent 1) deſcriptionem Terrarum, in quas diſperſi ſunt ſtructores turris Babel. 2) Iter Iſraëlitarum per deſertum. 3) Terram ſanctam, in uſum eorum, qui Pentateuchum legunt. Quod ad Diſſertationes attinet, in earum prima negat auctoſ, linguam hebræam, qualis quidem in SS. litteris extat, eſſe primævam. In ſecunda oſtendit difficultatem hebraiſmorum & particulas hebraicas latine conuertendi, itemque moleſtiam ex narratione, præteritis aut futuris particula ꝓ coniunctis conſtante, monſtratque auxilia interpretandi ex linguis vicinis, collatione locorum Scripturæ, & etymologiis. In tertia ſtatuit, Moſen res geſtas ſuas litteris conſignaffe, non vero item ea, quæ vel ante, vel poſt ævum ſuum ſunt geſta. In quarta docet, Deum ſceleratiſſimas urbes fulminibus puniſſe, talibuſque, in bituminoli ſoli ſodomitici puteos delapſis, accenſas fuiſſe erus materiæ ueſnas, inde incendium in intima illius terræ viſcera penetraſſe, tremoreque & ſolo ſubſidente urbes ſubverſiſſe; Lothi autem uxorem non in ſtatuum ſalis converſam eſſe, ſed revertentem, ut fortasſe ſu-

supellectilis non nihil ab interitu servaret, aut metu diriguisset, quod quidem refutat *Wissus* Exercit. acad. p. 139. aut tetro vapore fuisse suffocatam. In quinta putat, ventum, eumque septentrionalem, auxisse actum maris in oceanum refui, non vero divisisse aquas utrinque coacervatas; neque transitum Israelitarum factum per semicirculum, sed recta, ita ut ingressi litus ægyptiacum, in opposito siue arabico exiuerint, atque hunc transitum re vera fuisse miraculosum. In sexta *Seldenus* ostendere nititur, Melchisedeco decimas ex hostilibus duntaxat spoliis ab Abrahamo esse datas: Abrahamum & Iacobum sacerdotes fuisse: cum solverunt decimas, primam decimam datam Levitis, qui hinc sacerdotibus decimam solvebant; secundam tertio quoque anno pauperibus fuisse solutam; tertiam vero frustra fingi, legemque de decimis post secundi templi everfionem non amplius fuisse observatam. Hæc dissertatio ob præfationem offendiculo fuit Anglis, adeo ut auctor temeritatis suæ culpam agnoscere & fateri coactus fuerit, ut refert *Blount* 992. fortassis etiam ideo, quod scripsit Sect. II. p. 629. ad exemplum decimarum, a Levitis solutarum sacerdotibus, clerum anglicanum soluisse decimas Papæ, commodissimamque sibi videri rationem sustentandi cleri, quæ sit per decimas. Interim *Clericus* in præfat. in Exod. testatur, Seldenum totum de decimis mosaïcis negotium primum expeditivisse; nihil autem ex illo se depromissey præter antiquissima decimarum exordia & institutionem: quæ enim de decimis apud christianos persolutis in sequentibus habet, ea ad institutum non pertinere suum; tantum abesse, ut adprobet, quæ habet de decimis ad sustentandos pastores solutis, quasi nulla alia ratione ipsis melius possit prospici. De hoc *Clerici* commentario vide *Acta erud.* A. 1694. 9. 97. A. 1696. 113. & 1709. 481. *Van der Wayen* præfat. in Rittangelii Libram veritatis, *Tillotson.* in Clerici Tomo IV. de la Biblioth. choif. 364. 379. *Parabasiana* T. I. 398. *C. Thomas.* in Cautelis circa præcogn. Iurisprud. eccles. 41. 45. *Acta germ. erud.* T. III. 207. 269. 274. 498. 503. & *Io. Reinh. Rus* de Serpente seductore, non naturali, sed solo diabolo p. 81. Prioris editionis Commentario in Exodum præmissæ erant Animadversiones in XVIII. priora commata capitis I. evangelii Iohannis, ubi, ut auctor loquitur, demonstratur contra alogos, evangelium hoc esse factum Iohanni apostoli, & evertitur sententia F.

Socini de istorum sensu commatum. De qua paraphrasi & Animadversionibus adiis iterum *Acta erud.* A. 1695. 345. Et huic scripto opposuerunt *El. Benoist*, verbi divini in ecclesia gallicana defensor minister, Dissertationes epistolicas tres, & *Io. Van der Wayen*, prof. franekeranus, Dissertationem de *Aoyw*; quatum illas recensent collectores *Acter. erud.* A. 1697. 498. hanc vero *idem* ad A. 1698. P. 455.

Io. Seldenus, Salvingtonia-anglus, celebris Ictus, & insignis philologus, emisit alios etiam libros in publicum, videlicet unum de Anno civili veterum Ebraeorum, Marmora arundeliana, librum de Nummis, observationes in Fletam, Mare clausum, Titulos honorum, & obiit A. 1654. æt. fere 70. *König* 745. *Magirus* 743. *Bloyns* 990. *Lud. Molinaus* in Hottingeri Bibliothecar. 34. *Spizel*, Infel. liter. 908. *Colomus*, 814. *Meelführer* Dissert. de fatis erud. orient. §. 5. *Ios. Arnd* de freq. commun. 126. & *Bibliothecarius* nulli parti addictus T. I. 852.

LXXVII.

Vet. testamenti Libri historici ex translatione *Io. CLERICI*, cum eiusdem commentario philologico, Dissertationibus criticis, & tabulis chronologicis. Amstelodami 1708. *Për libros historicos* intelliguntur libri *Iosue*, *Iudicum*, *Ruthæ*, *Samuelis*, *Regum*, *Paralipomenon*, *Esdra*, *Nehemiæ* & *Estheræ*. Dissertationes sunt tres, quarum una præmittitur Commentario, duæ reliquæ eidem subiunguntur. Prima tractat de Scriptoribus librorum historicorum, ubi ait, videri plerosque libros historicos V. T. ex monumentis quidem æqualibus eorum temporum, quorum historiam complectuntur, sed a scriptoribus posterioris ævi collectos: unde fieri, ut genera loquendi in iis occurrant, quæ scriptorem æqualem, aut supparem, & alia item, quæ longe posteriorem ætatem redoleant: Secunda de *Synedrio* LXXII. virorum, cuius initium refert ad *Seleucidarum* imperium, cum Pontifices maximi cœpissent *Remp. hebræorum* administrare: Tertia de lepra ex *Levit.* 13. & 14. ubi ei probabile videtur, lepram vestis aut parietis fuisse mucorem & corruptionem illarum rerum, noxiumque utentibus, & fortasse creatum vi pestilentis venti; hominum autem lepram fuisse morbum vulgarem & notum in oriente & *Ægypto*, ex numero tamen

tamen eorum morborum, quos divina providentia hominibus non semper immittit: unde post Moſen nec lepram tam frequentem eſſe illis in oris, & lepram veſtium, pellium ac parietum plane deſiſſe. In dedicatione laudat Gilbertum *Byrnesium*, epiſcopum ſalisburienſem, & Eccleſiam anglicanam, atque in Præfatione ſpem facit edendorum duorum voluminum Commentarii in reliquos libros V. Tti, & rationem reddit, cur paraphraſin hoc in volumine omiſerit, nimirum id factum fuiſſe propterea, quod hiſtoriz hic ſimplici & facili ſtilo ſcriptæ ſint, nec rerum nexus obſcurus; ut paraphraſi aliqua explicari debeat. Vide, ſi lubet, recenſiones *Aſſor. erud.* A. 1709. p. 481. *Narrat. innoc.* A. 1708. 633. & *Nouvelle de la Rep. des lettres* A. 1708. P. II. 123. quarum prima Clericum de ſcriptoribus librorum hiſtoricorum brevibus quidem, ſed eruditiffime diſſerere, in translatione ſingularem induſtriam & laborem adhibuiſſe, & tanta verhorum uſum claritate, ut paraphraſis ſine ullo detrimento abeſſe poſſit, denique in diſſert. de Synedrio LXXII. virorum eruditiffime magnoque argumentorum pondere oſtendere, illud haudquaquam, prout vulgaris fert opinio, per Moſen, ſed demum Seleucidarum inſtitutum fuiſſe; ſecunda autem, eum duo reliqua commentariorum ſuorum volumina, eo quod maiorem interpretandi licentiam in iis ſibi ſumſerit, edere pro hibitum, ex aliorum relatione perhibet. Sed huic relationi obſtare videtur, quod Clericus ad illos commentarios ſcribendos ſe nondum accinxerit. Vide eius *præſat.* in præſens opus.

LXXIIX.

Deſiderii ERASMI roterodamii Opera omnia, in X. tomos diſtincta. Lugduni Batavorum 1703 - 1706. volumina VI. Suntque emendatiora & auctiora, ad optimas editiones, præcipue quas ipſe Eraſmus poſtremo curavit, ſumma fide exacta, doctorumque virorum notis illuſtrata. Et ipſe editionis huius curator, Io. *Clericus*, ſingulis Tomis præfationes adiunxit. Secutus autem in ea eſt editionem Frobenianam anni 1540. Sed hæc editio illam longiſſime ſuperat, meritoque in *Actis erudit.* A. 1707. vocatur *ſplendiſſima & luculentiffima*. p. 280. 282. Recenſentur hæc opera in *Actis erud.* A. 1704. 352. A. 1705. 481. A. 1707. 280. & in Io. *Clerici* Biblioth. choiſ. T. I. 380. V. 145. VI. 7. IIX. 229. XII. 1. & Biblioth. eccleſ. *De Pinis* T. XIV. In bibliotheca publica daventriana monſtran-

strantur tomi Operum Erasmi, in quibus monachi per omnes paginas locos illos, ubi auctor ecclesiam illius temporis & mores religiosorum notaverat, charta fenestrata obtexerunt. *Arnold.* in Epp. Richter 47. De opusculis Erasmi, quæ seorsum prodierunt, vide eundem *Arnoldum* ibidem, p. 471.

Tomo I. præmittitur 1. Io. Clerici præfatio, in qua celebrat Erasmi eruditionem philologicam & theologicam. 2. Erasmi statua ænea, sed ad vivum delineata, quæ a Magistratu roterodamensi in celeberrimo urbis foro, in honorem tanti civis, posita est: item versiculi, qui ante ædes, in quibus ille natus est. 3. Iudicia Principum & doctorum virorum de Erasmo, Descriptiones vitæ Erasmi, Catalogus lucubrationum eius, & in eiusdem laudem Epitaphia. Continentur autem hoc ipso Tomo ea, quæ in gratiam iuventutis Erasmus scripsit, quæque ad institutionem litterarum spectant, 1) De copia verborum ac rerum libri III. p. 3. Quibus traditur ars, eandem rem diversis modis proponendi. M. Veltkirchius Commentarium in eos scripsit, quem laudat Crenius Methodor. T. II. 10. Celebrantur a Buchnero apud Cren. Methodor. T. III. 287. 2) Theodori Gaza Grammatica linguæ græcæ institutio, ab Erasmo latine reddita, titulis distincta, & annotatiunculis illustrata. p. 117. Grammatica hæc est bona. *Scaligerana* 164. nullique veterum postponenda. Fran. Robertelius apud Blount 473. nec ei se simile quidquam eo in genere legisse dicebat Budans. 474. Et Vossius de Arte grammat. p. 16. scribit, Gazam omnium doctissime artem grammaticam tractasse. 3) *Syntaxis*, seu libellus de IIX. orationis latinæ partium constructione. p. 169. Conscripserat Io. Coleti iussu a Guil. Lillo, & emendata, immò in plerisque mutata ab Erasmo. p. 167. 4) Ex Luciano versa. p. 185. quibus interferitur Erasmi *Declamatio* lucianicæ respondens. p. 271. 5) De ratione conscribendi epistolæ. p. 345. Librum hunc vocat nanias, quas iuvenis, vel exercendi stili gratia, vel obsecundans amicorum affectibus, scripserit. p. 343. & quamvis eum recognoverit, mallet tamen suppressi, quam edi. 6) De pueris statim ac liberaliter instituendis. p. 489. de ratione studii. p. 521. Tractatus hic exstat in Crenii Methodorum Tomo I. p. 77. cum notis Crenii. 7) De laude Medicinæ. p. 537. 8) Libanii aliquot declamationes versæ. p. 549. Subiiciuntur annotationes quædam Clerici, e quibus patescit, Erasmum non
n un-

nunquam male vertisse; nec mirum, si respicitur tempus, quo vivebat, ubi nec bonorum Lexicorum, nec castigatarum editionum auctorum græcorum numerus erat. 8) *Similia*. p. 561. Deprompta sunt cum e *Plutarcho & Seneca*, tum aliunde. 9) *Colloquia familiaria*, cum selectu notarum, quæ erant in editione leidensi, cumque Conflictu Thalæ & Barbariei, qui in prioribus editionibus erat omissus, & Coronide apologetica pro istis colloquiis. p. 629. 889. 893. Habent Colloquia hæc, ut Lud. *Viva* indicat in ep. 2. de studii puerilis ratione (apud Crenium in T. I. Methodor.) p. 127. non modo utilitatem, sed voluptatem quoque haud sane exiguam: auctor enim illorum mirabili dexteritate suavissimoque dicendi genere (quæ sunt verba *Sleidani* l. XII. ad ann. 1537. p. 330.) morum ac pietatis præcepta tradit, (unde factum, ut quidam ea in Terentii sæpe minus casti & pudici locum suffici voluerint. Ioach. *Pistorius* de Eloq. studio §. XI.) & simul errores inveteratos atque vitia per occasionem demonstrat. Sed quia hoc ægre ferebant superstitiosi inter Pontificios, plurimique monachorum, ideo multi contra Erasmus postea surrexerunt adversarii, ac querimoniarum de eo sunt sparsæ. Contra quos tamen ille se defendit in prædicta Coronide apologetica, & argumenta singulorum Colloquiorum indicat. Nobis iam, materiæ potissimum theologicæ intentis, sufficit observare sequentia. In *Abbate & erudita*, (ubi mentio fit *Moricarum*, *Bilibaldicarum*, & *Blaurericarum*, & per illas intelliguntur filia Thomæ Mori, per istas sorores Bilib. Pirckheimeri, per has Margaretha Blaurera. *Colomes*. 465.) monachi litterarum otores, luxuique, otio, venationibus & aleæ dediti, ad aliud studiorum genus exstimulantur: in *Adolescente & scorto*, adolescentibus pudicitia commendatur: in *Αγαπω γαμω* vulgi stultitia reprehenditur, quod in sponsalibus dotem tantum respicit: in *Coniugio* seu uxore *μεμψυγμω*, celanda & corrigenda maritorum vitia, & faciendas esse offensas docetur: in *Convivio profano* delectus ciborum & ieiunii superstitio castigatur: in *Convivio religioso* ostenditur, qualia debeant esse convivia omnium christianorum, & quam longe absit prætensa perfectio monachorum: in *Charante*, bellum inter christianos: in *Cyclope*, euangelium semper habentes in ore, cum in vita eorum nihil sit euangelici: in *Captatione sacerdotum*, ii, qui Romam cursitant ob sacerdotia, crebro gravi iactura tum morum,

Pars I, In fol. Zz tum

tum pecuniæ: in *Temeraria susceptione votorum*, vota temere nuncupata taxantur: in *Epienreo* de vero bono & pura conscientia: in *Exequiis seraphicis*, de Franciscanorum ordine, veste, votis & vita differitur: in *Exercismo seu Spectro*, impostorum technæ deteguntur, & fictæ apparitiones improbantur: in *Ptochoplusio*, contra stultam vestium gloriam agitur, & habitus monachorum, qualis esse debeat, commonstratur: in *Ichthyophagia*, tractatur quæstio de constitutionibus humanis, quas quidam prorsus reiiciunt, quidam propemodum anteponunt legibus divinis: in *Inquisitione de fide*, proponitur summa catholicæ professionis: in *Militis confessione*, facinora militum: in *Milite & Carthusiano*, insania iuuenum ad bellum procurrentium: in *Peregrinatione religionis ergo*, superstitiosus & immodicus quorundam ad loca sacra abeuntium affectus: in *Proco & puella*, coniugium sine parentum consensu contrahentes: in *Virgine musogamo*, ii, qui adolescentes aut puellas inuitis parentibus pelliciunt in monasteria, reprehenduntur. Novissima Colloquiorum horum editio, antequam ipsum opus de novo imprimeretur, erat roterodamensis A. 1693. cum perpetuis notis Petri *Rabi. Scaliger* quidem in Scaligeranis p. 140. ait, non paucis erroribus, si latinitatem spectes, Colloquia hæc laborare, eorumque auctorem nimis æstimare Hieronymum, qui male sit locutus; at mox tamen additur, Erasmus melius, quam illum, locutum esse. Plura de his Colloquiis dabunt *Placcius* de pseudon. 255. *Crenius* P. IV. Animadvers. 103. *Christoph. Colerus* de Stud. polit. (in *Crenii Methodor.* T. III.) 393. & *Ancillon* Mel. crit. P. II. 253. 10) De recta latini græcique sermonis pronuntiatione Dialogus. p. 913. Occasionem eum scribendi facetus dedit *Henr. Glareanus* Parisiis Lovanium veniens, & Erasmo, quid novi afferret roganti, tanquam rem veram narrans, Græcos quosdam Lutetiam venisse, viros ad miraculum doctos, qui aliam græci sermonis pronuntiationem usurpent, ac pro β Beta dicant Beta, pro η Ita Eta, pro αi æ Ai, pro αi Oi, & sic in ceteris. Quo audito Erasmus paullo post conscripsit dialogum hunc, ut videretur, si *Rutgero Rescio* credimus, huius rei ipse inuentor: verum cognita fraude nunquam ea pronuntiandi ratione usus est, nec amicis, eam ut observarent, præcepit; an quia a puero alteri pronuntiationi adsueverant, vel quia desperabat, suo se exemplo alios ad imitationem provocare posse, aut

aut quia loquendum putavit cum vulgo, sentiendum cum sapientibus? uti quidem videtur G. I. *Vossio* Aristarch. l. i. c. 28. 11) *Ciceronianus*, sive de optimo dicendi genere dialogus. p. 973. Qui quidem est suavissimus & ingeniosissimus, contra eos, qui nullum verbum, nullam phrasin, nisi ciceronianam, usurpandam esse contendebant. Atque hi tres tractatus, Colloquia, de Recta pronuntiatione utriusque linguæ, & Ciceronianus, durabunt æternum, inquit *Clericus* T. XII. de la Biblioth. choif. p. 3. & legentur cum delectatione a litteratissimis, quamdiu usus erit studiorum elegantiorum ac melioris iudicii inter homines. Interim Ciceronianus varios nactus est hostes, nominatim Steph. *Dolæum*, Iul. Cæs. *Scaligerum*, & Iac. *Pontanum*. Erasmus vero non ivit reiectum dictionem tullianam, quæ omnino est præstantissima, sed eorum duntaxat vitia castigavit, qui loquendi libertatem nimia servitute premebant, homineque christiano dignam puritatem horrendis ethnicismis poluebant. Ioach. Frid. *Feller* Monument. var. inedit. T. I. p. 405. 12) de *Civilitate* morum puerilium. p. 1033. Editio lugdunensis Bat. anni 1626. satis nitida est: at melior rostockiensis A. 1632. cum notis Dav. *Jordani*, & scholiis Bernh. *Hederici*. Vide *Cronii* Method. T. II. 238. 13) Quædam ex *Galeno* versa, videlicet Exhortatio ad bonas artes; liber de Optimo dicendi genere; liber, quod Optimus medicus sit & opt. philosophus. p. 1049. 14) Laur. *Valla* *Elegantiarum* Epitome. p. 1069. ab Erasmo recognita, postquam sine ipsius præscitu iam bis fuerat edita. Confecit autem eam, rogatu ludimagistelli cuiusdam, adolescens annos natus plus minus duo de viginti. 15) *Euripidis* Hecuba & Iphigenia, ex græco versa. p. 431. 16) In Nucem *Ovidii* commentarius. p. 1191. 17) *Epigrammata* diversi generis. p. 1215.

Tomo II. *Adagia*, cum notis Henr. *Stephani*, Pauli *Leopardi*, & *Clerici*, nec non cum epistola dedicatoria & præfatione ad Guil. Montioium. Editio *Adagiorum* istorum melior est *Frobeniana* seu basileensis A. 1546. castrata P. *Manutii*, quam ideo solam permittunt censores pontificii, corruptissima autem *Webelliana* anni 1646. quamvis locupletior, quippe cui accesserunt *Cognati*, *Lu-*
nii & aliorum *adagia*. Erasmus primas huius operis lineas duxit Lutetiæ Parisiorum, brevi tempore, & in magna codicum inopia, deinde autem revisit & auxit, & in epist. ad Servatium scribit,

bit, esse quidem illud profanum, sed ad omnem doctrinam utilissimum. Ioseph. Scaliger in Scaligeran. p. 140. collocat illud inter potiora Erasmi scripta, & p. 139. vocat excellentissimum, sicut Boineburgius in Epp. p. 142. inexhaustæ frugis opus. Vide etiam Morhof. Polyh. l. i. c. 21. n. 67. & seqq. ubi hæc Adagia defendit contra Cælii Rhodigini, & Verdierii accusationes, tandemque pronunciat, librum esse, quo nemo carere possit latinæ linguæ paululum studiosior; sufficere tamen tironi Epitomen eius posse, in Germania & Amstelodami editam in 12. Præcipua Adagiorum, & quasi integri tractatus seu conciones sunt hæc duo, *Dulce bellum inexpertis*, & *Silevi Alcibiadis*, quorum illo Reges ac Principes christianos abducere sustinet a cupidine belligerandi, hoc autem docet, apparentiam esse extreme fallacem, siue in bonum, siue in malum. Nec mirum, auctorem in tanta rerum copia, in magna meliorum codicum & subsidiorum litterariorum penuria, atque eo tempore, quo barbaries adhuc regnabat, interdum lapsum esse; interim primus fuit inter adagiorum scriptores, & operam præstitit utilissimam. Basil. Faber in Thesauro erudit. scholast. v. Chilias, Rich. Simon Biblioth. choif. T. I. 347. Cren. Animadv. P. I. 7.

Tomo III. *Epistola*, exque auctæ plus quam 425. quæ in prioribus editionibus non comparent, & secundum temporis, quo scriptæ sunt, ordinem locatæ, ita ut inde Erasmi vita colligi & perspicui queat. *Erasmi Epistolæ*, ait Morhof. Polyh. l. i. c. 23. n. 44. nihil est suavius & acutius. Latinitas in illis non mala; non quidem talis, quam ad imitandum aliquis proponere sibi debeat, (hic enim antiqui scriptores omne ferunt punctum) sed nativa, extemporale, & interdum aliquem ex rebus colorem trahens: quod accidit interdum scriptoribus doctissimis, Grotio, Salmasio, & aliis. Caterum Erasmi *Epistola* propter res litteraria multiplicem cognitionem legenda, & valut ad locos communes redigenda sunt. Easdem laudat Vincent. Fabricius in ep. 2. & Scaliger in Scaligeranis 140. Editio earum Frobeniana melior est londinensi.

Tomo IV. *Moralia*. 1) Quædam ex *Plutarcho* versa, p. 1. 2) *Apophthegmata*, seu dicta memorabilia, siue Regum & Principum, siue aliorum virorum prudentum. p. 93. Quæ quidem, ut *Nau-daus* in Bibliograph. polit. (apud Crenium Method. T. I.) 550. scribit, a Principibus non leguntur, quibus eruditionis compendia sunt in lucro, at tamen litterarum studiosis magno possunt esse usui.

Pau-

Pauculas iis hic illic notas addidit *Clericus*, ex Pauli *Leopardi* Emen-
dationum libris depromtas, e quibus liquere censet, deceptum illum
a vitiosis codicibus, interdum argutias dictorum non assecutum.
3) *Maximas synagogarum, Solutitia laus*, p. 405. In eius editione secutus
est *Clericus* exemplar basileense anni 1675. cui adiectæ sunt notæ
Ger. Lischii, qui *Placcio* de pseudon. 420. videtur esse ipse *Erasmus*,
& figuræ *Io. Holbenii*, præstantissimi pictoris, & *Erasmi* amici.
Nimirum hoc in libro facete & false perstringit auctor universas
professiones, quæ dantur inter homines. 4) Ad *Philippum*, *Bur-*
gundionum principem, *Panegyricus* & *Carmen gratulatorium*, post-
quam hic redierat ex Hispania p. 553. 5) *Institutio principis christi-*
ani, ad eius filium *Carolus*, postea V. p. 571. Alios auctores, qui ea-
dem de re scripserunt, commemorat *Naudaus* in Bibliogr. polit.
(*Methodor. Crenii* T. I.) p. 548. 6) *Isocrati oratio de regno admini-*
strando, latine versa, p. 611. 7) *Declamatio de morte*, qua consola-
tur patrem super obitu filii sui p. 617. 8) *Declamatio in uenula gratu-*
latoria, siue oratio episcopi respondentis iis, qui sibi nomine popu-
li gratulati erant, & omnium nomine obedientiam, ut vocant,
promiserant. p. 623. 9) *Querela pacis*, p. 625. Quam introducit lo-
quentem contra bellum. Hæc & aliæ *Erasmi* declamationes con-
tra bellum non pro schola tantum (uti *Naudaus* sentit ap. *Crenium*
T. I. *Methodor.* 540) scriptæ sunt, sed etiam pro aulis, immo maxime
pro aulis. 10) *Xenophontis Hieron*, in latinam translatus linguam,
p. 643. 11) *Precatio pro pace ecclesie*, 653: 12) *Lingua*. p. 657. Atque
in hoc tractatu docetur, quo nobis modo utendum sit lingua, &
quam variis viis illa ad abusum transferatur. 13) *Carmen de*
Senectute ad *G. Copum*, basileensem. p. 755. Quo senectutis in-
commoda depinguntur. Inter omnes autem huius *Tomi* partes
eminenter hæc duæ, *Stultitia laus*, & tractatus de *Lingua*. Vterque
est plenus salis & ingeniosæ reprehensionis vitiorum sui tempo-
ris, & in primis monachorum, qui nec *Erasmo* parcebant in suis
concionibus & scriptis.

Tomo V. quæ ad pietatem institunt. Et quidem 1) *Enchiridion militis christiani*, p. 1. Scriptum ante annum 1518. (vide *Clerici*
Monitum, præfationi huius *Tomi* subiunctum) non ad ostenta-
tionem ingenii, aut eloquentiæ, verum ad hoc solum, ut mède-
retur errori vulgo religionem constituentium in caerimoniis & ob-

servationibus plusquam iudaicis rerum corporalium, ea vero, quæ ad pietatem pertinent, mire negligentium, sicut plerumque faciunt milites, alique. Alphonsus *Fernandus* in hispanicam transulit linguam. Occasionem libellum hunc componendi dederunt preces mulieris cuiusdam, cuius maritus valde deditus erat aliis feminis, uxorem autem pessime, & usque ad verbera tractabat, exteriora religionis interim non negligens. Auspicatus est hunc libellum Erasmus A. 1494. & nono post anno absoluit. 2) *Oratio de virtute amplectenda*. p. 65. Est epistola ad *Adolphum*, principem veriensensem, puerum, filium *Philippi a Burgundia* (cuius pater Antonius ex illegitimo coniugio natus fuerat Philippo, Burgundiæ Duci, cognomento Bono) & *Annæ Borfellæ*, nobilissimæ & in Zelandia magna prædia, ac præcipue Veriam urbem, quæ vulgo Ter Veer, habentis, quem excitat ad eruditionem & virtutem amplectendam. 3) *Ratio vera theologia*, p. 75. A. 1518. Quæ nullo modo similis Systematibus seu Compendiis theologiæ vulgaribus, sed plena est sanis & iustis præceptis, totque captiosas & contentiosas triacas missas fuit, e. g. primum, quod requirit a vero theologo, est hoc, ut sit liber a pravis affectibus. Plura hac de re lectu digna dabit *Clericus Biblioth choif. T. IIX. 232.* 4) *Paraclesis*, id est, Adhortatio ad christianæ philosophiæ studium p. 137. A. 1524. *Hoc philosophia genus*, ait Erasmus p. 140. *in affectibus situm verius quam in syllogismis, vita est magis quam disputatio, affectus potius quam eruditio, transformatio magis quam ratio.* Et de vere theologo sic loquitur p. 140: *Is mihi vere theologus est, qui non syllogismi arte contortis, sed affectu, sed ipso vultu atque oculis, sed ipsa vita doceat aspernandas opes, christiano non esse fidendum huius mundi præfidiis, sed cum opere pendere de cælo, non esse retaliandam iniuriam, bene precandum male precantibus, bene mrendum de malo merentibus, & cetera.* 5) *Modus confitendi*. p. 145. Vbi & utilitates & mala confessionis auricularis recenset, rationemque confitendi commonstrat, in eo consistentem, ut secundum Symbolum ac Præcepta Dei vitam tuam examines, de transgressionibus doleas, easque confitearis, ita ut deinceps pie vivas, nec redeas ad cœnum vitiorum. Scripto hoc utili & confitentibus, & iis, qui confessiones audiunt, Erasmus diluere voluit calumniam, quæ circumferebatur, ipsum esse hostem confessionis presbytero faciundæ. 6) *Enarratio aliquot psal-*

inorum, videlicet 4. priorum, (A. 1515. 1524.) 15. (16.) 22. (23.) 28. (29.) [quæ est *Consulatio* de bello Turcis inferendo, scripta A. 1530. qua ostendit, ante omnia sollicitos nos esse debere de mutanda in melius vita: Turcas non sua pietate, non sua virtute, sed nostra focordia potissimum huc usque creuisse: errare cum eos, qui perperam ad bellum Turcarum inflammati sunt; tum alteros, qui perperam dehortantur ab armis in Turcam movendis: ecclesiam, quo magis vigeat in ea germana pietas, hoc magis a bellis & capitalibus suppliciis abhorruisse; neque tamen omne gladii ius profanis Principibus ac Magistratibus adimendum esse: non se dehortari a bello turcico, sed hoc agere, ut illud geratur feliciter, verèque speciosi triumphi reportentur; hos autem fore, si operam dederimus, non tam ut Turcas occidamus, quam ut eos in religionis ac pietatis consortium adiungamus: bellare rem esse necessitatis] item psalmi 33. (34.) 38. (39.) 83. (84.) de amabili ecclesia concordia, A. 1533. & 85. (86.) A. 1528. p. 171. & seqq. Omnes hæc conciones lectu sunt dignissimæ. 7) *Concio de misericordia Domini*, p. 507. emissæ in publicum, si non & habita, A. 1524. cum episcopus basileensis sacellum Misericordiis Domini dicatum extruxisset; in qua, loco salutationis Mariæ, invocatur Christus pro auxilio sibi & auditoribus præstando. 8) *Virginis & martyris comparatio*, A. 1524. p. 589. *Concio pro puero Iesu*, pronunciata a puero in nova Io. Coleri schola londinensi, in qua præsidet imago pueri Iesu, docentis specie. p. 599. 9) *Epistola consolatoria ad virgines sacras*, p. 609. eas videlicet, quæ iuxta Francisci institutum Christo militabant prope Cantabrigiam. 10) *Matrimonii institutio*, A. 1526. p. 615. Est autem ipsi matrimonium legitima perpetuaque viri ac mulieris, studio gignendæ sobolis, inita coniunctio, vitæ ac fortunarum omnium individuum societatem adducens. 11) *Vidua christiana*, ad MARIAM, Pannoniæ Bohemiæque reginam, CAROLI Cæs. & FERDIANDI Regis sororem, post obitum LVDOVICI, eius mariti. p. 723. De hoc & priore scripto *Clericus* T. IIX. Biblioth. choif. 235. non dubitat affirmare, se nullum ex antiquitate christiana scire librum tam bene de præsentibus materiis agentem; additque, scrupulosos, eorumque directores multum inde luminis haurire posse. 12) *Ecclesiastes*, siue de

de ratione concionandi libri IV. A. 1535. p. 769. Vbi agit de muneris ecclesiastici dignitate, & virtutibus, quibus ecclesiastes debeat esse præditus; de modo accommodandi præceptiones rhetorum, dialecticorum & theologorum ad usum concionandi; & denique, quas sententias, ex quibus Scripturæ locis petere debeat. 13) *Modus orandi Deum*, p. 1099. 14) *Symbolum*, siue catechismus. A. 1533. Est enim dilucida & pia explicatio Symboli, quod apostolorum dicitur, Decalogi præceptorum, & Precationis dominicæ. 14) *Precationes*, conscriptæ ab Erasmo in iuuentute, sed productæ A. 1535. p. 1197. Quibus adolescentes adfuecant cum Deo colloqui. 15) *De contentis mundi*, p. 1239. Est epistola, quam scripsit adolescens, in gratiam Theodoricæ *Harlemi*, & illius nomine. 16) *De radis & pauore Christi*, Matth. 25, 38. 39. disputatio, p. 1295. Scripta ad Io. Coletum in Anglia, quum iam redire cogitaret Erasmus Lutetiam. Nimirum Coletus cum *Hieronymo* statuebat, salvatorem Iesum nihil aliud orasse, quam ne sua mors, quam universis salu- tiferam esse cupiebat, iudæis exitalis fieret; cum e contrario Erasmus communi sententiæ insisteret, Christum ut hominem, propter naturæ, quam assumerat, imbecillitatem, tam durum atque immanem cruciatum exhoruisse. Sed nihil sua disputatione effecit Erasmus, Coletus rescribente, suam opinionem nihil adhuc nec extorquere, nec diminueret. p. 1297. 17) *Liber de Preparatione ad mortem*, iam A. 1524. confectus. p. 1293. Valde utilis omnibus christianis mortalibus; qui etiam, propter summam utilitatem, in germanicum idioma translatus fuit a Georg. *Richiæro*, primo inlyti Senatus noriberg, quondam consiliario, & academix altorfinae procancellario. 18) *Odo* de casa natalitia Iesu; *Expositio Iesu* cum homine pereunte; *Hymni* varii; *Liturgia* Virginis lauretanæ, A. 1525. Cui subiungitur Concio, in qua dicit, S. virginis cultum 4. in rebus potissimum consistere, in laudibus, honoribus, invocatione, & imitatione; sed horum postremum adeo præcipuum esse, ut illa sine hoc sint infrugifera, & hoc unum cetera quoque in se completatur; *Carmen votivum* Genovesæ; *Commentarius* in duos hymnos *Prudentii* de natali, & epiphania pueri Iesu, A. 1524; *Christiani hominis institutum*, carmine; *Epitaphia* in Odiliam, p. 1317. & seqq. Sicut autem in huius Tomi scriptis non omnia probari possunt; ita pro melioribus iure meritoque habenda sunt Opusculum de

ratione veræ theologiæ, Christiani matrimonii institutio, & Vidua christiana.

Tomo VI. *Novum Testamentum*, idque græcum, cum versione latina, cui numeri versuum adpositi sunt, & Annotationibus Erasmi, non ad calcem libri ablegatis, sed singulis paginis subiectis. Atque hæc editio facta est iuxta editionem anni 1540. ut correctionem. *Crenius Animadv.* P. II. 200. agnoscit quintam pro optima. Præmittuntur 1) Io. Clavici Præfatio, qua Erasimum defendit ab arianismo. 2) Erasmi *Dedicatio* ad LEONEM X. Papam, cum huius responsoria. 3) Eiusdem Erasmi *Præfatio*. 4) *Paraclesis*, seu Adhortatio ad christianæ philosophiæ studium. 5) *Epistola* de philosophia evangelica. 6) *Index solocismorum*, per interpretem (vulgatum) admissorum, ubi tamen non nulli notati sunt, qui potius sunt amanuensium, quam interpretis, alii magis respiciunt commentatores, quam versionem, male ab ipsis intellectam. 7) *Apologia* pro versione & annotationibus eius. 8) *Capita argumentorum* contra morosos quosdam ac indoctos. 9) In Annotationes N. T. *Præfatio* primæ editionis, quæ fuit A. 1515. cui tamen post admixta sunt quædam, quæ ad tempus posterius pertinent usque ad annum 21. 27. & 35um. 10) *Enabii* Canones de concordia evangelistarum. 11) *Summa totius S. Scripture*, librorum videlicet V. & N. T. 12) *Index* vocabulorum & locorum. 13) *Vita* IV. evangelistarum, per *Hieronymum*. 14) *Vita* Matthæi per *Sophronium*. & 15) *Theophylacti* Prooemium in euangelium Matthæi. Hæc versio varios ei adversarios excitavit, interque eos *Dorpinus*, qui tamen melius edoctus postea cessit, *Stanicam* & *Sutorum*. Et *Sanctius* Minervæ p. 500. notat, Erasimum in versione N. T. pestem particulæ quod, quæ latinam linguam pessum dederit, nescivisse, aut non potuisse euitare. Interim illa, ut Laur. *Boyeri*. præfat. in Bibl. var. transl. scribit, *omne punctum semper, & apud omnes tulit, ita ut nihil in ea repurgandum deprehenderit supremus Senatus generalis Inquisitionis in regno Hispaniarum, qui, cum reliquos prima classis auctores ab ecclesia vetitos censura ex integro subidiat, hanc Erasmi versionem omnium manibus versari permittit sub nomine auctoris damnati.* Vid. R. *Simondi* Hist. crit. N. T. part. II. c. 21. p. 242. & c. 23. p. 268. & *Le Long* Biblioth. S. part. I. 443. Ceterum, quod ad Annotationes attinet, *Scaliger* in *Scaliger*. 140. optimis Erasmi operibus

eas accenſet, & p. 141. proſitetur, multa habere doctiſſima. *Ioach. Camerariuſ* in Præf. ſuarum notarum in N. T. a 4. teſtatur, *Eraſmum* & abundantiæ ingenii & doctri-næ copiâ commentationem longe extuliſſe ſpecioliorem & ampliorem, quam *Laur. Vallam. Broletum* in ep. dedicat. Vindiciar. *Arndii* vocat opus divinum & omni laude prædicandum. Et *LEO X.* papa, cuius elogium ceteris omnibus præferendum, lucubrationes iſtas fatetur non vulgari, ſed nouæ & inſigni quadam eruditione præſtare, omniumque doctorum calculo plurimum laudari. At *Rich. Simon* Hiſt. crit. Comment. N. T. c. 35. p. 604. obſeruat, *Eraſmum* fixiſſe quidem ſibi ſcopum ſcribendi Annotatiunculas, non Commentarios, ſed aliquot in locis non permanſiſſe intra hunc terminum, verum affectibus abreptum deroniſſe contra monachos & theologaſtros.

Tomo VII. *Paraphraſi* in N. T. De qua ipſe ſcribit in epiſt. dedicat. ad *CAROLVM V.* Imp. ſe in hoc opere potiſſimum ſecutum eſſe *Origenem*, rei theologicæ peritiſſimum, *Chryſoſtomum* ac *Hieronymum*. Hæc editio eo præſtat ceteris, quod margini non tantum numeri verſuum, ſed ipſe etiam textus latinus adſcriptus; *hannoveranæ* autem anni 1668. turpis & vitioſa eſt. *Paraphraſis* *Eraſmi*, ut in *Sealiſgranis* dicitur p. 141. eſt inſtar optimi commentarii. Et *Claricus* *Biblioth. choiſ. T. IIX. 246.* ſcribit, eam eſſe qualiſi ſupplementum Annotationum ad N. T. adeoque unum ſcriptum cum altero coniungendum, neque eam eſſe ſæcunum iuvenilem. Vnde a tempore *EDVARDI VI.* Regis *Britanniarum*, quo cœpit reformatio in *Britannia*, liber hic relictus eſt populo ad meliorem *Scripturæ* intelligentiam. Plura de ea tradit *R. Simon P. III. Hiſt. crit. N. T. p. 516.*

Tomo IIX. Verſæ e Patribus græcis. Et quidem 1) ex *Io. Chryſoſtomo*, aduerſus iudæos homil. V. de *Lazaro* & divite IV. de viſione *Eſaiæ* V. de *Philogonio* martyre I. de orando Deum libb. II. de *Davide* & *Saule*, deque tolerantia homil. III. quum eſſet præbyter designatus, I. in *ſalmum 96.* (97.) I. *Canta-te Domino canticum novum*, I. quum *Sartoniuſ* & *Anvelliannuſ* acti eſſent in exſilium, I. de fide *Annæ* II. Commentariorum in *Acta* apoſtol. IV. in poſteriorem ad *Corinth.* epiſtolam VII. Commentaria in epiſtolam ad *Galatas*: in epiſt. ad *Philipp.* homil. II. 2) ex *Athanaſio*, de *S. Spiritu* Epiſt. II. contra *Eueſchium* de nicana.

Synodo epist. I. Apoleget. II. aduersus eos, qui calumniabantur, quod in persecutione fugisset: de passione Domini & de cruce homil. I. de eo, quod scriptum est Luc. 19, 13. *Euntes in vicum*: de virginitate, siue de exercitatione: de peccato in Spiritum sanctum: de Spiritu sancto. 3) ex *Origene*, Fragmentum in euangelium Matthæi; cui præmissa est Erasmi Dissertatio de Origenis vita, phrasi, docendi ratione, & operibus, cum singulorum librorum censuris. 4) ex *Basilio*, Principium Esaie: de Spiritu sancto: de laudibus ieiunii, homil. II. Scripta hæc vel eo digna videbantur, quæ conservarentur, quod in editionibus SS. Patrum, quæ in dies novæ prodeunt, aliæ, aut interpolatæ inveniuntur translationes, quibus hæ ipsæ minime cedant, quippe ab Erasmo non inveni, sed senè factæ. *Clericus* in præfat. huius Tomi. Quibus adduntur 5) II. *Orationes*, una *de pace* & discordia, contra factiosos; altera *funebri*, in funere Bertæ de Heyen, goudanæ viduæ probissimæ: & 6) *Carmina* varia. Quæ tria scripta quamvis sint adolescentis, tamen in illis tanta elucet vis ingenii, tanta rerum & sententiarum ubertas, & tam acutum iudicium pro illa ætate, ut non sint (iudicio eiusdem *Clerici* l. c.) indigna, quæ cum senilibus eius operibus legantur. 7) Fran. *Robertelli* Adnotationes in Apophthegmata, e *Laërtio* ab Erasmo versa p. 585. Vbi maligne & multis in rebus perperam Erasmus reprehendit, sicut Paul. *Leopardus* & Pet. *Nannius* observarunt. Nunc autem demum illæ adferuntur, quoniam earum copia, cum Apophthegmata hoc in opere imprimerentur, nondum erat facta. 8) Io. *Heroldi* Apologia contra famosum Dialogum in funus Erasmi. p. 591. Est declamatio, in gymnasio basileensi Procerum iussu & assensu recitata, in qua omnem vitam Erasmi, ut nusquam antea unquam a quoquam, absolutissime descriptam, ac non tantum delineatam invehias.

T. IX. Apologia. Videt. 1) Epistola apologetica ad M. Dorpium pro Moria. A. 1515. p. 1. 2) Apologia ad Iac. Fabrum stapulensem, pro interpretatione verborum ps. lxx. 6. A. 1517. p. 17. cum *Fabri* disputatione aduersus Erasmi Annotationem, in qua pertendit, sic reddendum esse, *Minuisti enim paulo minus a Deo*, non vero cum Erasmo: *ab angelis*, p. 67. 3) Ad Iac. *Latomum* de linguis. A. 1519. p. 79. 4) Ad Io. *Atensem* pro declamatione matrimonii. A. 1519. p. 105. 5) De verbis Io. 1, 1. *In principio erat sermo*. p. III.

6) Apologia III. ad Notationes Eduardi *Let*, pro Annotationibus in N. T. p. 123. 7) Variæ ad Iac. Lopium *Stunicam*, pro iisdem. A. 1522. 1529. p. 283. 8) Adversus Sanctium *Caranzam* p. 401. qui tres locos, ut recte a *Stunica* taxatos, defenderat. 9) Ad Nicol. *Eccmondanum* de loco I. Cor. 15. 35. *Omnes quidam resurgemus, sed non omnes immutabimur.* p. 433. 10) Apologia aliquot in Natal. *Beddam*, pro Paraphrasi. A. 1526. p. 442. 11) Adversus debacchationes Petri *Sutoris*, cum Appendice contra Io. *Clichtoveum*, de impuro cœlibatu multorum sacerdotum. p. 736. 811. 12) Declarationes adversus censuras *Facultatis theol. parisiensis*. p. 813. 13) Ad disputationem cuiusdam phimostomi, de divortio. A. 1532. p. 955. 14) Ad *innocentium γρηγοριδιδακταλον*, pro versione & Annotat. in N. T. p. 965. 15) Ad *monachos* quosd. *hispanticos*, qui articulos aliquot errorum & hæresium, ut putabant, erasmicarum, archiepiscopo hispalensi, Alfons. Manrico exhiberunt. A. 1528. p. 1015. 15) Ad *Albertum Pium*, Corporum principem, A. 1525. p. 1093. Qui passim ac palam prædicet, Erasmus non esse philosophum, nec ullius solidæ doctrinæ. 16) Ad episcopum basilieensem de interdicto esu carniû, deque similibus hominum constitutionibus. A. 1522. p. 1197. 17) De libero arbitrio *Diatribes*, seu collatio. p. 1215. Vbi explicat, quid sit liberum arbitrium, quale fuerit conditum, quale sit vitiatum, quomodo sanetur, quid possit nondum restitutum vel in bonum vel in malum, quid valeat auxiliante gratia, & quid agat assentiens operanti gratiæ, quid cooperans cooperanti. *Libera* autem *arbitrium* adpellat vim humanæ voluntatis, qua se possit homo applicare ad ea, quæ perducunt ad æternam salutem, aut ab iisdem avertere. Laudatur hoc scriptum a Fel. *Turpione*, i. e. Fausto Socino, in præfat. Dialogor. IV. Castellionis. 3. Sententiam de lib. arb. suam Erasmus hisce proponit verbis: Mihi placeat illorum sententia, qui non nihil tribuunt libero arbitrio, sed gratiæ plurimum: nec enim sic erat vitanda Scylla arrogantia, ut feraris in Charybdim desperationis aut socordia. Atque in hac *Διατριβή* disputatorem agit, non iudicem.

Tomo X. Secunda Apologiarum pars, & plura alia. Nimirum

1) *Hyperassista* *Diatribes* contra Servum arbitrium *Lutheri*, A. 1526. p. 1249. Est responsio, & quidem tumultuaria, ad eam partem, qua *Lutherus* pugnat cum præfatione *Diatribes*. 2) *Adversus epi-*

istolam

Solum quandam Lutheri, qua impetit Erasimum. p. 1537. 3) *Detestatio praestigatorum* libelli cuiusdam. A. 1526. p. 1557. libelli, de quo difficile sit, ut ipse ait, pronunciare, stultior ne sit, an malitiosior. Titulus hic erat: Doctissimi *Erasmi* Roterodami, ac Mart. *Lutheri* opinio de cena domini nostri I. Christi, nuper edita XIX. die Aprilis. Negat autem Erasmus, se vel cum *Luthero* sentire, vel cum *Carlostadio*. 4) Epistola in pseudoeuangelicos, i. e. iuxta R. *Simonii* Hist. crit. N. T. part. III. 523. explicationem, Protestantes quosdam, qui in epistola ad Comitum Imperii *spirensia* ipsi hanc tribuerant sententiam, Non fas esse in quenquam haereticum poena capitis animadvertere. A. 1529. p. 1573. Cum Epistola ad *Eleutherium*, A. 1530. & alia ad *Grunnium*. A. 1531. 1587. 1590. 5) Epistola ad fratres inferiorum *Germaniae, Frisiaeque orientalis*, A. 1530. p. 1589. Opposita est Epistolae apologeticae (uti titulus, fortasse fictus, habebat) *Ministrorum verbi ecclesiae argenteratenfis*. 6) Spongia adversus adspergines *Vlr. Husteni*. p. 1631. 7) Responsio adversus febricitantis cuiusdam libellum. p. 1673. Ille vocatur, vero an ficto nomine? *Ludovicus Carvillus*, e sodalitate Franciscanorum; Erasmus autem eum adpellat *Pantalabum*, ac praeterea febricitantem, quia praefatus est, se, cum hac moliretur, gravi laborasse febris, per quam non vacaret ullum librum inspicere. 8) Adversus mendacium & obtrectationem *Admonitio*. p. 1683. Vbi *Henrici Epiphendorpi* Postulatio refutatur. 9) *Antibarbarorum liber*. p. 1691. Quem scripsit in iuventute, contra osores elegantiorum litterarum, quum nondum ageret annum vicesimum; sed pauculis post annis recognovit. Vid. ipse l. c. 10) Epistola ad quosdam impudentissimos graculos. p. 1745. 11) Epistola ad *Petri Curii* defensionem, nullo adversario bellacem. p. 1745. 12) Epistola apologetica de Termini sui inscriptione: *Concedo nulli*. A. 1528. p. 1757. Quae verba non sunt arrogantiae symbolum, sed Erasmus ex profano Deo fecit sibi symbolum, adhortans ad vitae correctionem: mors enim vere terminus est, qui nulli cedit. 13) Mart. *Lydi* Apologia pro Erasmo. p. 1761. Opposita calumniis eorum, qui ipsum arianismi accusant, & in qua docetur, quid ipse de singulis controversis religionis dogmatibus sentiat. 14) Index expurgatarius in opera Erasmi. p. 1781. Vbi indicantur loca, quae vel omitti debent in lectione Erasmi, vel quibus quid addendum. Intelligitur

gitur autem Index tam romanus, quam hispanicus, ut & Alexandri VII. & Concilii tridentini. 15) Guil. *Insulani* Oratio in obitum Erasmi. 1536. p. 1845. multo melior, quam Arnoldina. *Claric*. Biblioth. choif. T. XII. 55. 16) Erasmi epistola hætenus inedita ad illustrissimum puerum Ducem HENRICVM, qui postea fuit Rex Britann. huius nominis IIX. p. 1859. Qua ei dicat Pariegyricum, ostendens, carmina & libros in honorem Principum scriptos oblatosque, gemmis aurove, quibus illi honorentur, longe præferendos esse. 17) Denique succedit *Index* generalis in omnia Erasmi opera, excepto Epistolarum volumine, cui propter rerum copiam ac varietatem peculiare indices subiecti sunt. Apologia istæ omnes lectu sunt dignissimæ, quoniam multa continent ad criticam & theologiam spectantia. *Simonius* Hist. crit. N. T. part. III. c. 36.

Absoluta iam recensione operum Erasmi, pro more nostro communicabimus cum benevolo lectore ea, quæ viri docti in iis observarunt, & corrigenda putarunt.

T. II. 243. in adagio, *Bona fortuna*, sive *Bonigenii*: Olim *peracta* conuinio *sublataque mensa* meracum inferri consuevit. Huius commenti auctorem citat Theopompum *interpres Aristophanis* in Vespis.

Pag. 423. in adag. *Amazonum* cantilena. *Amazonæ* ludibrii causa in molles viros cantilenas solebant celebrare.

Pag. 758. in adagio, *Bœotica auris*: Demiror, neminem interpretum quæsisse, quid sibi velit, quod Horatius (in epist. ad Octavium Augustum) pinguerudinem ingenuBœotis tribuit,

Interpres non dicit sublata iam mensa hoc fieri consuevisse, sed *antequam collaretur*, cum statim hoc facto illa auferri deberet. P. *Villevrin* Var. & antiq. lect. L. I. c. 1. p. 2.

Legendum, *Mæsonum* cantilena. Mæsones autem dicuntur coqui urbani, quos Mæson invenit, & in comœdias introduxit, ad perfricandos scomatibus homines. *Bochart*. T. I. 1180.

Est in *Cicerone*, qui lib. de Fato c. 4. ita scribit: Athenis tenuè cælum, ex quo acutiore etiam putantur Attici: *crassum Thebis*, (Bœotiæ urbs mater Thebæ fuerunt) itaque velut

velut ei genti peculiarem,
cum apud latinos auctores nullum
sit huius rei testimonium.

Pag. 979. in adagio, *Euryclea*:
Hoc nomine vates fuit quis-
piam *Ετασπιμυθ* cognomi-
natus; hinc, ni fallor, quod
ex astris vera prædiceret, *ὡς το
ετασπιν*.

T. III. in epist. 726. quæ est Lu-
theri, p. 846. Nec ii fumus,
qui a te exigere audeamus id,
quod vires & modum *meum* su-
perat. Quin imbecillitatem
meam, & mensuram doni Dei,
in te toleravimus.

Guil. Lilius, anglus, Mori olim sodalis, cum quo vertendis
græcis epigrammatibus certavit, primus cives suos latine ac diserte
loqui

pingues Thibani, (Boeotia popu-
lus) & valentes, i. e. robusti.
Hoc autem non est universa-
le, sed de plerisque tantum
verum. *Crenius* Animadvers.
P. XIII. 39.

Insulse nimis Eurycleam hunc
Ετασπιμυθ vocavit Erasmius,
eiusque divinationem ad astra
retulit, quippe *ventriloquus* hic
in ventre dæmonem submur-
murantem ac mussitantem ora-
cula deferebat, cuius virtute,
quæ utilia tunc auditoribus vi-
debantur, prædicebat ipse, vel
potius latens spiritus. Nec
usquam illum ad astra vel si-
dera respexisse, indeque va-
ticipatum fuisse, memoriae
proditum est. Leo Allatius in
Syntagm. de Engastrimytho
(Tomo VI. Criticor. sacr.) p.
334. Sed, mi Allati, cur retices
verba Erasmi ibi statim sequen-
tia hæc? *Meminit & Suidas;*
quæquam apud hunc Ετασπι-
μυθ scriptum est, i. e. divi-
nus sive *ventriloquus*.

Legendum: & modum *multum*
superat — imbecillitatem *et-
iam*. *Clericus* Biblioth. choif.
T. VI. 134.

loqui docuit, scripsitque Grammaticam & Syntaxin latinæ linguæ, Apologiam ad Whittingtonum, clarus A. 1520. *Frisius* in Epit. Biblioth. gesner. 305. *König* 474. *Morhof.* Polyhist. T. I. 223.

Paulus *Leopardus*, Isenburgæ in Flandria natus, homo minime ambitiosus, ut qui Bergis D. Vinocci haud longe a Dunkerka in humili schola obscurus latere, quam in luce hominum honores & dignitates, quod poterat, affectare maluit, Vitæ & Chriæ Aristippi, Diogenis, Demonaëti, Stratonici, Demosthenis & Aspasiae latinitate donavit. Scripsit etiam II. Decades emendationum, vita defunctus A. 1567. æt. 57. *Frisius* 657. *Lexic. univ. hist.* T. III. 306. *König* 469. *Thuanus* l. 41. p. 769. Et hic eum vocat virum græcæ & latine doctissimum, *Colemesius* p. 640. virum rara valentem *αγχινοια*.

Fran. *Robertellus*, utinensis, tantos in litteris græcis & latinis progressus fecit, ut, quamvis Lucæ, ubi eas primum profitebatur, homicidii convictus esset, nihilo tamen minus a celeberrimis gymnasiis expeteretur: postea enim docuit Pisis, Venetiis, Patavii, Bononiæ, iterumque Patavii magno (uti *Thuanus* loquitur lib. 41. p. 768.) cum strepitu, & cum Car. Sigonio, sed impari certamine, sapius & acerbius, quam literarum professores decet, digladiatus, variis scriptis maiorem de se opinionem excitavit, quam implevit. Inter illa scripta sunt Convenientia supputationis livianæ cum marmoribus Romæ, quæ in Capitolio sunt, & liber de Arte corrigendi veterum libros. Certe hic liber, iudice I. C. *Wolffio* in notis in Casauboniana p. 248. vix salivam lectori movebit, præcipue ubi comparatus fuerit cum Arte critica Io. Clerici, quæ & maiori apparatu eruditionis, & ordine meliori totam hanc rem persequitur. Neque tantum Sigonium, sed etiam *Egnatium*, *Muretum*, *Manutium*, H. *Stephanum* aliosque contemptim habuit, & ludibrio aliorum exponere laboravit, atque ita animum superbum & fastuosum prodidit. Vid. etiam *Casaubonus* ipse in Casaubonianis p. 38. Verum hæc non obstant, inquit *Morhofius* Polyh. l. 6. c. 1. n. 11. quo minus rhetor ingeniosissimus dici haberique iure possit. Vid. etiam *König* 695. Obiit Patavii A. 1567. somum annum haud multum supergressus.

Io. *Herold*, Hoechstetta-suevus, (unde se acropolitem vocat) scripsit, sub titulo Victoriæ dolatoris, invektivam in æmulum quendam: Rerum ab urbe & regno Hierosolymarum conditis libros

libro VI. Chronologiam Ducum & Regum Pannoniae, Strategematum et aliorum: VII. de Rudolpho habensburgico: Vitis epistolarum, beneficentium: Annuum, sive de bello contra Turcas suscipiendos: Eusebium, seu de honesto & recto amore: Panegyricum Ferdinando Archiduci Austria dictum, cum historiola belli susci A. 1566. gestis, & Constitutionem illius belli sacri: nos non leges antiquas Germanorum: Vitis quoque transtulit etiam & italica lingua in germanicam, *Frasi* 945. & *Kanig* 398. Mart. *Lydia*, dubocensis, claruit sub finem seculi XVIi: & scripsit Carmina, quae exstant in Tomo III. Delic. Germ. *Kanig* 489. Guil. *Insulanus* (de P. Iulo) insulensis, dicendi & medendi arte doctus, postea Aquigrani. ad S. Adelberti praepositus, confidit laudem febris quantae: Aulam: Observationes historicas & supremam diem vidit Aquigrani A. 1561. *Kanig* 428. Valer. *Adria* Biblioth. belg. 321. & auctor *Confusa* orationis Insulani, T. X. oper. Erasmi p. 1349.

LXXIX.

Georg. CASSANDRI Opera Parisiis 1566. Edita, ut H. Grotius in Ruari Epp) P. I. 202. & *Calanese* 458. testantur, a Io. Cornesio: si enim legendum apud Ruaram. Continentur autem in his: 1) Liturgica de ritu & ordine dominicae etnae celebrandae. De quibus vide hic *Cassandri* p. 1094. & *Regium* de Notitia scriptor. ecclesiasticorum 6. 5. 2) Sunt autem liturgiarum antiquarum, aliae genuinae, aliae supposititiae. Guil. *Forbes*. Considerat. controv. 25. 3) Ordo romanus de officio missae, seu libelli aliquot pervetusti, continentes ordinem, quem pontifex, praesertim romanus, iam olim in celebrando missae officio observare consuevit. De quo Ioach. *Hildebrand* Enchir. de praest. eboles. sacra publ. B. & de Ritib. orant. 44. *Gesselin* Hist. sacra R. II. 337. & *Cons* Hist. lit. 342. 4) Hymni ecclesiastici, praesertim qui Ambrosiani dicuntur cum Scholiis ipsius Cassandri, (in Indicem librorum prohibitorum relatis: de quo ipsi summe legi sis p. 1094.) & Appendice de Spiritu S. nominatum innocendo. L. Alb. *Fabrizius* Biblioth. lat. 71. 5) Preces ecclesiasticae, quae *Forbes* valgo distantur, ex variis libris ecclesiasticorum officiorum conquisita, cum aliis nonnullis precationibus, *Collect.* Paris. L. in fol.

etiarum speciem referentibus, & interpositis scholiis Cassandri. Acci-
ces illæ depromptæ videntur ex *Missæ Flacii*: *Plac.* de anom. 166.
5). *B. Vigili*, martyris & episcopi tridentini, opera, videlicet Dispu-
tatio inter Sabellium, Photinum, Arrium & Achanasium, item li-
bri V. (qui auctiores prodire cura Jos. *Shadov*) contra Eutychem
& alios hæreticos, de Christo male sentientes. Verum hæc scripta
non sunt martyris & episcopi tridentini, qui vivit in fine Sæc. 14te
tempore Honorii Imperatoris; sed sapientis vel sapientissimi africani, quæ
est recentior. Videantur *Kunig* 844. *Geor* 401. *Cæsar* 281. 164.
Plac. de pseudon. 607. Io. *Müller* de homon. 635. 6). Commen-
tarius de duabus in Christo naturis & unica hypostasi, adversus
hæreses suæ ætatis. 7). *Hilarii* augustodunensis dialogus de
predestinatione & libero arbitrio: nec non 2. epistola, una *Prosperi*
altera *Hilarii* aretalenensis de reliquiis pelagianæ hæreseos, cum præ-
fatione Cassandri. 8) de baptismo infantum Testimonia veteru-
rum, qui intra CCC. circiter annos a temporibus apostolorum flo-
ruerunt. 9) de baptismo infantum Doctrina catholicæ ecclesiæ,
divinarum literarum testimoniis explicata. Confer p. 1142. 10) de
Officio pii ac publicæ tranquillitatis Vere amantis viri in religionis
negotio. Hunc librum annotationibus illustravit Io. *Latormannus*.
Prodiit ille primum sine auctoris nomine. Cum itaque Io. *Cal-
vinus* putaret, esse Fran. *Baldatus*, quem ob transitum ad ecclesiæ
romano-catholicam maxime oderat, virulentissimum contra eum
scriptum edidit. Et etiam Io. *Hessliker*, theologus boanictis, op-
posuit librum de Officio pii viri urgente hæresi, adversus Cassan-
dram. *Plac.* de anom. 20. *Blauer* 728. sed alii gravissimi & eru-
ditissimi viri, ac catholicæ professioni addictissimi viri, quos inter
erat Iul. *Pflug*, episcopus naumburgensis, eundem adprobant.
p. 1191. 1149. 11) Præcedentis libri, seu Traditionum veteris eccle-
siæ & SS. Patrum, defensio adversus Io. *Calvini* criminationes.
Edita fuit sub nomine Veneti Modesti Bacinhorani. *Nov.* de
pseudon. 446. Item Responsio ad calumnias, quibus Cassander
in germanico quodam libello perulenter impetitur. Libellus
iste inscribebatur Wegweiser, seu Via: demonstrator. 12) de
articulis religionis inter Catholicos & Protestantés controversiis
Confutatio. Perpendit auctor articulos controversos ad iudici-
lances, & modo hæc, modo illa pars sive inspicit, sive abiicit,
c. c. c.

patem. sic et condonatum fecimus. Neque suo consilio ad hunc librum scribendam accessit, sed suspensione data ab angustissimo Imp. FERDINANDO Leitusque filio MAXIMILIANO Illicum enim ob virum inbecillitatem Cassander Viennam. nequiret proficisci, iniunctum ei fuit, animi sui de dididis religionis componendis sententiam scripto complecti: quod ille fecit Consultatione hac, in qua articulos aug. confess. examinat, & scribere ac finire de iis iudicat. Sicut autem hic liber multis improbatur Catholicis, ita laudatur a *Thuan.* l. 96. p. 672. *Corn. Gualtero* in *Cassandri* Epitaphio, in operum initio, & apud *Magirum* p. 195. denique ab illustri auctore *der Aelchrislichen Gedankens* p. 80. Lege etiam, si lubet, quae exstant haece in operibus p. 196. 197. 197. Atque haec Consultatio fuit ultima, & quasi cygnea vita optimi vox, sicut *Phudani* loquitur l. c. 13) de sacra communione christiani populi in utraque panis & vini specie Consultatio. Suadet in ea restitutionem calicis benedicti pro laicis, & non conficientibus. Huic consilio adversantur quidem Cardinalis *de Luga* disp. XXI. de Virtute fid. div. sect. l. 5. 2) *Ioannes* a Lovanio, & *Sanderus* de Visib. monarch. eccl. p. 799. multique alii morosi, at illud tamen optimis & religiosissimis, ac catholica unitatis studiosis viris placuit, sicut ipse scribit *Cassander* p. 1170. 1171. Et, *Grotii* iudicio, liber hic lectu est dignissimus. Vide etiam *Chemnit.* Exam. conf. trid. P. II. 331. & *Guil. Froben.* 427. Dialogus autem de Suspensione Concilii trid. & communionis sub utraque, a G. Calixto de nouo editus, (hoc in volumine non reperitur. 14) de Viris illustribus liber unus. Continet vitas eorum, qui commemorantur in sacris Bibliis, usque ad Regum historiam. 15) Epistolae. Vbi notandum, per *libellum*, cuius mentionem facit p. 110. in ep. XIX. intelligi Liturgica: & quae desunt in epistola XXVI. p. 118. suppleri & integra exhiberi a G. *Calixto* ad *Cassandri* Dial. de Commun. sub utraque specie p. 43. Duceimque brunsvic. cuius meminit in ep. LIII. p. 1148. esse *Henricum* iuniorem. 16) Acta colloquii *Cassandrum* inter & *Io. Krenner* a Castorp, anabaptismi causa carceri mancipatam, A. 1558. 17) Acta colloquii inter *Cassandrum* & *Matthiam* anabaptistam, A. 1565. habiti. 18) Descriptio virorum illustrium, qui in Latio fuerunt, ut *Tabulari*, *Lutheri*, *Melanctoni*, *M. Luthi* *Crassi*, *Chemnit.* uticensis, *G. Julius* *Caesaris*,

faris, M. Bruti, C. Caspi, M. Tullii Ciceronis, Q. Sertorii, M. Antonii, & M. Lepidi. 19) Oratio panegyrica in laudem urbis Brugarum, & studiorum humanitatis. 20) Tabulae breves & expeditae in praeceptiones Rhetoricae. 21) Tabulae praeceptionum dialecticarum. 22) Tabulae locorum dialecticorum. In praefat. ad Ordinem romanum de officio ostendit auctor, opusculum illud, quod prodiit sub nomine CAROLI M., non esse illius, aliasque in eo esse mutila, alia confusa. Hiiij.

Ep. XL. p. m2. Crucis figura haec erat, ut in medio fere stantis & erecti stipitis tabella immitteretur, cui plantae hominis eo supplicio affecti infisterbant, & clavis affigebantur, ita ut non tam pendentis, quam stantis hominis speciem repraesentaret.

Suppedaneum optimus & eruditissimus vir, G. Cassander, in *subsidium advocat frustra*, quia ex obviis & rudibus lignis crucis structae: & impacto in stipitem sustentaculo, quo vectari corporis moles posset, de pegmate operose addendo, cui cruciarius commodè pedes imposeret, hanc vero simile est sollicitos fuisse. G. Cassander in Append. ad Lipsii libros III. de Cruce, Q.

Vipilinus, aser, primum diaconus, deinde episcopus taphensis in byzantina provincia, Arianorum solers oppugnator, floruit A. 484. & ferventibus Vandalis arianis patriam suam deseruisse, Graciamque & CPlin petiisse videtur. Scripsit praeter illos supra dictos libros XII. de Trinitate, librum de Unitate Trinitatis, de Trinitate adversus Varimadum, seu, per litterarum transpositionem, Marivadum, sectae arianæ diaconum, & regi H V N N E, R I C O carum, librum contra Palladium, arianum episcopum, & Solutiones obiectionum Arianorum: quae omnia Pet. Fran. Chiffletius in unum collecta edidit Divione A. 1664. 4. Videatur Cave p. 262. qui et etiam tribuit Symbolum fidei, sub Athanasii nomine circumlatum, & Olesarius P. II. Biblioth. scriptor. ecclæs. 227. Patres Benedicini, parisienses, novissimæ S. Augustini editioni, eiusdem Alterationem, siue dialogum Augustini cum Pascenio ariano interseruerunt, & Epistolarum eius appendici subnequeverunt.

Hono-

Honorius, angustodunensis siue eduensis in Burgundia presbyter & scholasticus, cognominatus *Saltarius*, floruit ab A. 130. usque ad 153. & scripsit Commentarios in libros III. Salomonis, librum de Luminaribus seu scriptoribus ecclesiæ, libellum de Heresibus, & alia, quæ Andr. Schottus Bibliothecæ Patrum inseruit, emittens tamen Speculum ecclesiæ, sermones tam de tempore, quam de sanctis continens. *Caye* 459. & *Olearius* P. I. 345.

Hilarius, gallus, monachus lirinenfis, deinde *Honorati*, in sede arelatensi, ad quam eum comitatus fuerat, sed & inde in monasterium suum redierat, successor, iuriumque suorum contra provincias viennensem & narbonensem strenuus assertor, sed & propterea odium & persecutionem LEONIS I. papæ expertus, ac inde vel apud gallicanos scriptores, quasi papatus affectator, male audiens, donec Paschas. *Quaynelus* libere doctæque prolixissima dissertatione eius causam egit, obiit A. 449. æt. 48. Reliquit Vitam S. Honorati, Carmen heroicum de Genesios historia, & alia, quæ extant in Biblioth. Patrum. *Caye* 231. *Olear.* P. I. 337.

G. Cassander, natus in insula Cassanda Flandriæ, haud procul Brugis, unde & *Cassandri* nomen sibi finxerit, vir græce latineque doctus, & vario doctrinæ genere excellens, Gandavi, Brugis, & alibi literas humaniores docuit, postea vero divinarum rerum studiis unice deditus fuit, & post varia itinera Colonia Agrippinæ sedem fixit suam, ubi etiam, arthritidis seu podagræ diuturnis vehementissimisque doloribus confectus pie obdormivit A. 1566. æt. 52. in æde B. Francisci ante summum altare sepultus, eo usque funus prosecutus Magistratus urbis & academix proceribus. Fuit theologus doctus, moderatus, p. 1169. candidus, cordatus, catholicæ tamen doctrinæ usque ad finem vitæ serio addictus, p. 1786. 787. 1095. 1103. 1174. 1175. reique familiaris angustia pressus, p. 1094. maximam tamen nominis famam consecutus, ita ut FERDINANDVS I. & MAXIMILIANVS II. prudentissimi Imp. eum solum inter omnes doctores dignum & aptum iudicarent, qui de controversiis tunc temporis articulis, deque modo concordiam inter partes dissidentes faciendi iudicium & consilium ferre sustineret. Laudatur ac celebratur non tantum inter nostrates a *G. Gallo* de Coning. clericor. p. 440. ad Colloqu. thorun. 5. 65. ad Dial. Cassandri. 41. Resp. I. ad Mogunt. 5. 134. & Respons.

ad Hülsemanni Meist. Must. §. III. F. V. *Calisto* pascit. ad Demonstrat. liquidiss. p. 9. *Moxero* Exeg. aug. cons. art. lib. *Gensq* in Iudicio de contro. Proest. 164. Tim. *Friedlhuber* (seu Iusto Gesenio) in Erört. der Frage P. II. 87. ac P. III. 30. 335. Io. *Gorhard* L. de Bon. operib. n. 124. p. 89. Io. *Fabricio* System. theol. 772. Mart. *Beerie* von Anruff. der Heiligen 452. *Brulero* epist. dedicat. Vindic. Arndii (c) *Spenero* de Vera salvif. fide 51. 7. G. *Rückero* Orat. VII. p. 201. & XXI. p. 14. *Sackendorff* Hist. lutheran. I. I. §. 136. I. Fr. *Weissenbornio* disp. de Eccles. luther. non babel. 13. *Cronio* de Singularib. scriptor. 76. *Arnoldo* K. u. K. H. part. II. lib. 16. c. 34. & *Buddoe* in Lex. univ. hist. T. I. 584. sed etiam inter Catholicos ab illis, qui veritatis, candoris ac moderationis sunt amantes studiosque: gravissimus enim scriptor *Thunius* eum vocat virum doctum & moderatum, in epist. nuncupator. ad HENRICVM IV. Regem christianissimum (3. optimum virum, & doctissimum ac purissimum theologum, lib. XXVIII. p. 541. & rursus virum optimum ac doctissimum, qui ad exactissimam rerum sacrarum scientiam summum animi candorem ac moderationem addiderit, & in cognoscendis illius ævi controversiis, rationibusque, quibus hæc tempestas utcumque sedari, & ne maior distractio & dilaceratio in ecclesia fiat, occurrere possit, conquiendis omne vitæ spatium contriverit, lib. XXXVI. p. 672. virum utriusque linguz peritia, & antiquitatis cognitione, ac rerum postremo sacrarum diligentissima scrutatione præcellentem, in quo rara hoc ævo modestia commendanda, & illa, qui ingenium in contentionibus hodie exercent, ad vitandam acerbicatem in exemplum proponenda sit. lib. XXXIX. pius P. *Dionysius* werlensis Meissberichtens P. I. 41. 46. quamvis aliorum verba duntaxat referre videri velit, tam candidum quam iudiciosum; cordatus Lud. El. *du Pin* in Tomo XVI. Biblioth. script. eccles. virum summæ eruditionis & morum christianissimorum; & illustri integerrimusque auctor des *Abrisse* der Cathol. Kirchen p. 282. 290. 305. 638. 656. & 665. bellum, candidum, nunquam satis laudatum, doctissimum & omni encomio dignissimum, paucosque sibi pares suo ævo habentem. Atque hæc offusæ obiciendæ sunt latratibus eorum, qui ab utraque parte viri optimissimam atque existimationem minuant eunt, eumque simulationis, inconstantiz, fraudum, simulationis, studi

studii partium, & falsorum accusare, atque intestabilem reddere nequitiam verentur. Denique sciendum, dici quidem a nonnullis Pontificiis, Cassandrum sententias suas, atque in primis Consultationem de componendis utriusque sectæ controversiis ante obitum retractasse, sed non æque probari, aut probari unquam posse. Vide *Conringii* epistolam Castigationi *Erbermanni* Titianæ subiectam, p. 5. & *Boineburg. Epp.* p. 229.

LXXX.

Sim. DE MVIS opera omnia, collecta & edita a Claudio *Auvrayno*, Parisiis 1650. Tomi II. E bibliotheca I. Fr. *Mayeri*. Quorum primus continet Commentarium literalem & historicum 1) in omnes psalmos Davidis. 2) in selecta V. T. Cantica, ut Canticum Moysi duplex, *Ex.* 15. & *Deut.* 32. Canticum Deborah, *Jud.* 5. Canticum Annæ, matris Samuelis, 1. *Sam.* 2. Canticum Iesaiæ, c. 26. Canticum Ezechiae regis, *Ies.* 38. & Canticum Habacuci prophete, c. 3. In illo in psalmos Commentario auctor literalem quidem sensum præcipue indagat, laudatus propterea ab *Hotttingero* Bibliothecar. p. 190. eumque in finem Rabbiorum explanationes adferre laborat; nihilo tamen minus complures psalmos ad Servastorem nostrum cum Ecclesia applicat, deque diversis Rabbiorum sententiis iudicium fert suum. Multa tamen demi possent huius Commentario, quæ eum reddunt languidum. Vno verbo, ille non est satis castigatus, iudice R. *Simonis* Hist. crit. V. T. I. p. c. 12. p. 425. Secundus 1) Varia sacra, variis e Rabbiniis contexta. Quæ etiam extant in Tomo VII. Criticorum sacrorum. 2) Triplicem assertionem veritatis hebraicæ, adversus Exercitationes Io. *Alachi* in utramque Samaritanorum pentateuchum. De qua quid iudicet, *Storckius* apud ipsammet legi potest in Crit. S. V. T. I. 3. c. 18. p. 476.

LXXXI.

Mart. LVTHERI Operum latinorum Wittebergæ excusorum T. VII. 1544. 1557. Duo tomus operum Lutheri editi sunt Basileæ A. 1520. & 1541. in fol. Primus opusculum continet controversiam de indulgentiis mortem, seu scripta ab A. C. 1517. usque ad annum 20. cum præfatione duplici, nimirum *Lutheri*, & *Philippi Melanchthonis*, quorum

quorum ille maciem suorum, in primis priorum, scriptorum haec-
tur, ac Locos Philippi Communes laudibus extollit; hic vere re-
stendit, Deum inde usque ab initio subinde misisse testes verae
sententiae, qui ecclesiam repurgarent, qualis etiam sit Lutherus,
quippe qui irritatus impudentia *Tetzelii*, qui indulgentias venales
circumtulera, veram, puram & salutarem doctrinam de peniten-
tia, de iustitia fidei, de discrimine Legis & Evangelii, de discrimi-
ne verorum cultuum & humanarum traditionum, de vero usu
sacramentorum, initio monstraverit; postea etiam doctrinam de
peccato originis & malo reliquo in relictis in hac vita, nec non de
ecclesia & potestate clavium, illustraverit; ac pro tot tamque
beneficiis Deo ingentes gratias esse agendas. In specie autem
continentur in Tomo I. 1) X. Praecepta wittebergensi po-
pulo praedicata. De quo scripto Admonitio typographi ad lecto-
rem non praetereunda est; in qua dicitur, fuisse illud extempe-
rarium & tumultuarium. 2) Propositiones de penitentia & indul-
gentiis, & quaedam aliae dispp. initio causae ab ipso propositae. 3)
XII. Conciones, videl. de indulgentiis, penitentia, virtute excom-
municationis, digna praeparatione cordis pro suscipiendo sacramento
eucharistiae, a) triplici iustitia, b) duplici iustitia, quomodo sit oran-
dum, sacramento baptismi, confessione & sacramento eucharistiae, me-
ditatione passionis Christi, praeparatione animi ad mortem, &c. con-
g. 4) Epistola ad Albertum, cardinalem & archiepiscopum mo-
guntinum. 5) Positiones Io. Tetzelii, quibus defendit indulgentias
contra Lutherum. Cuius scripti errata typographica statim
post Indicem scriptorum huius tomi indicantur. 6) Epistola,
cum propositionibus de Indulgentiis, ad Hieronymum, episcopum
brandenburgensem. 7) Alia ad D. Io. Staupitium, Augustinae
familiae vicarium: aliaeque ad LEONEM X. P. R. praemissa
Resolutionibus. 8) Resolutiones Disputationum de virtutibus in-
dulgentiarum. 9) Probationes conclusionum, quas disputavit
Lutherus in Capitulo heidelbergensi. 10) Asterisci Lutheri ad-
versus obeliscos Eckii. 11) Dialogus Sylvestri *Priestarii*, Palatii
apostolici magistri, contra Lutheri conclusiones. 12) Responsio
Lutheri ad Dialogum Sylvestri. 13) Repliae Sylvestri *Priestarii*.
14) Epitome Responsionis Sylvestri. 15) Protestatio Lutheri bap-

a) legali, originali, actuali

b) aliena & propria

vis. 16) Epistola ad lectorem contra Iac. Hochstraten. 17) Quod
 iustus etiam inter bene operandum peccet, contra Scholasticos. 18)
 Instructio pro confessionis peccatorum abbrevianda. 19) Synodi
Augustianorum de libertate monachorum Sententia. 20) Epi-
 stola Imp. MAXIMILIANI, missa ex conventu augustano,
 ad Leonem X. P. R. 21) Breve LEONIS X. ad Fridericum, Saxo-
 niae Ducem, & Electorem. 22) Aliud ad Thomam Caietanum,
 Cardinalem. 23) Epistola *Academiae vvitteberg.* ad Carolum Mil-
 tizium, rom. Pontificis cubicularium secretum. 24) Alia eiusd.
 ad Leonem X. 25) Acta Lutheri apud Legatum apostolicum,
 Thomam Caietanum, Augustae. 26) Epistola Lutheri ad Phil. Mel.
 & brevis commemoratio eorum, quae Augustae gesta sunt. 27)
 Epistola II. ad Cardinal. Caietanum. 28) Appellatio prima a
 Caietano ad Papam. 29) Epistola CAIETANI ad *Frideri-
 cum*, Saxoniae Ducem, & Electorem. 30) Responsio FRIDE-
 RICHI Sax. Elect. ad Caietanum. 31) Lutheri epistola ad Ec-
 lectorem Fridericum. 32) Epist. *Academiae vvitteberg.* ad Frideri-
 cum. 33) Responsio FRIDERICI ad epistolam Cardinalis Ra-
 phaelis. 34) Nova Decretalis & ultima LEONIS X. de Indul-
 gentiis. 35) Appellatio secunda Lutheri a Papa ad Concilium.
 Anno 1519. 1) Breve LEONIS X. ad Degenhardum Pfef-
 finger, Friderici Electoris consiliarium. 2) Aliud eius-
 dem ad D. Georg. Spalatinum, eiusd. Electoris secretarium. 3)
 Acta Lutheri cum Carolo *Miltizio* Altenburgi in aedibus D. Georg.
 Spalatini. 4) Epistola Lutheri ad Leonem X. missa per Miltizium.
 5) Epistola *Erasmi* Roterod. ad Fridericum, Elect. Saxon. 6) Re-
 sponsio FRIDERICI ad Erasmus. 7) Epistola Lutheri ad
 Fratres ordinis Minorum conventus iutterboccensis. 8) Disputa-
 tio & excusatio adversus criminationes Eckii. 9) *Eckii* Positiones
 contra Mart. Lutherum. 10) Disputatio lipsica. 11) Sermo Lu-
 theri Lipsiae in arce praedicatus. 12) Resolutiones super Proposi-
 tionibus Lipsiae disputatis. 13) Epistola praemissa Resolutioni su-
 per propositione XIII. 14) Epistola Io. *Eckii* ad Iac. Hochstratum.
 15) Philippi *Melanchthonis* epistola de Disp. lipsica. 16) Excusatio
 Io. *Eckii*. 17) Defensio Philippi *Melanchthonis* contra Io. *Eckium*.
 18) *Lutheri* epistola ad Io. Zack de disp. lipsica. 19) Ad *Aegocero-
 tem emseranum Lutheri* additio. 20) Epistola ad Io. *Eckium*
 .. *Part. I. In fol.* C c c super

super expurgatione ecclesiana. 21) Contra malignum Ratiū iudiciū Defensio. 22) Articuli heretici Io. Eckii. 23) *Canonicorum* indoctorum lutheranorum Responsio ad Io. Eckium. 24) *Lutheri* Dispp. ab A. 1519. usque ad 1545. cum epistola Philippi *Melanchthonis*, in qua ait, dispp. hæc graves quosd. locos doctrinæ christianæ continere, qui ex his brevibus sententiis melius cognosci possint, quam ex magnis aliorum voluminibus. 25) *Phil. Melanchthonis* Dispp. theologicæ ab A. 1523. usque ad annum 45. cum epistola sive præfatione *Lutheri*, in qua eas commendat ecclesiæ, tanquam breviarium & fasciculum eorum, quæ hætenus ab ipsis docta, tractata & disputata fuerunt. 26) Loci doctrinæ christianæ præcipui. Sunt autem nihil aliud, quam Index illorum.

Tomo II. continentur monumenta, quæ de multis gravissimis controversiis ab A. 1520. usque ad 27um edita sunt, nimirum 1) Epistola ad Leonem X. 2) De Libertate christiana. Hoc scriptum improbat a C. *Helvich* in Rat. select. 76. 3) Tessera decas consolatoria. 4) Epistola ad Fridericum, Elect. Saxon. 5) Consistendi ratio. 6) Responsio ad Schedulam inhibitionis, sub episcopi misn. nomine editam, super Sermonē de sacramento eucharistiæ. 7) Acta academia leuaniensis contra Lutherum. 8) Condemnatio doctrinalis librorum Lutheri per quosdam *Magistros* nostros *leuanienses* & *colonienses* facta. 9) Responsio *Lutheri* ad articulos ab illis condemnatos. 10) Ad Carolū V. Imp. epistola. 11) Oblatio sive Protestatio, non nisi euangelicam doctrinam hætenus a se propositam esse ac proponi. 12) Epistola ad Cardinal. & archiepiscopum moguntinum, *Albertum*. 13) *Cardinalis* huius Responsio. 14) Lutheri epistola ad episcopum mersburgensem *Aldolphum*. 15) *Episcopi* responsio. 16) Epistola Io. *Eckii*, Sedis papisticæ nunciū. 17) Epistola Vlrici *de Hutten* ad Lutherum. 18) Responsio FRIDERICI, Elect. Saxon. ad Valentinum a Deitleben. 19) Breve LEONIS X. ad Fridericum. 20) Appellatio Lutheri a Papa ad Concilium. 21) Pictura sive Descriptio rom. Curia ex epistola quadam Vlrici *de Hutten* ad Fridericum, Elect. Saxon. 22) Bulla LEONIS X. contra errores M. Lutheri & sequacium. 23) *Lutheri* præludium de Captivitate babilonica. Ea hoc culpatur a C. *Helvich* in Rat. select. 76. 24) Adversus execrabilem antichristi Bullam. 25) Assertio omnium

articulorum per Bullam Leonis X. novissimam damnatorum. 26) Axiomata *Erasmi* pro causa Lutheri. 27) Brevis commemoratio rerum Coloniae gestarum in causa Lutheri. 28) Responsum Electoris Saxon. FRIDERICI, datum Legatis pontificiis. 29) Consilium cuiusdam ex animo cupientis consultum & rom. Pontificis dignitati, & christianae religionis tranquillitati. 30) Quare Pontificis romani & discipulorum eius libri a Luthero combusti sint. 31) Exustionis antichristianarum Decretalium Acta. 32) Sim. *Hesi* epistola ad Lutherum, quare ipsius articuli damnati sint. 33) Responsio Lutheri ad librum Ambrosii *Casparini*, defensoris Privatis, cum exposita visione Dan. 8. de antichristo. 34) Epistola ad Fridericum, Elect. Saxon. de Conventu wormatiensi. 35) CAROLI V. Cæs. epistola ad Lutherum, qua vocatur ad Comititia wormatiensia. 36) Acta Lutheri coram Cæsarea Maestate in comitiis Wormatiae. 37) Epistola ad Imperatorem post abitionem ex conventu Wormatiae. 38) Alia eiusdem fere argumenti, ad Electores & omnes Imperii Ordines. 39) Responsio extemporaria ad articulos, quos quasi haereticos ex ipsius Captivitate babilonica & Assertionibus excerpterant Magistri pontifici, & Wormatiae obliciebant. 40) Epistola H. Vlrici *de Hatten* ad Lutherum. 41) Eiusdem epistola ad Bilib. Pirckheimerum, in qua commemorat, quid actum sit cum Luthero in Conventu wormatiensi. 42) Fragmentum ex invectiva eiusdem in Hieron. *Alexandrum*. 43) Eiusdem Invectiva in Marinum *Caracciolum*, oratorem romanum. 44) Alia in Cardinales, Abbates, Episcopos &c. impugnantes Lutherum. 45) Eiusdem ad Carolum V. Imp. epistola. 46) Eiusdem in incendium lutheranum exclamatio. 47) Determinatio theol. *Facultatis parisi.* super doctrina lutherana. 48) Phil. *Melanchthonis* pro Luthero Apologia. 49) Ludus Lutheri, a stolida & sacrilega Sorbona damnati, sive *Facultatis theol. parisi.* Determinatio secunda contra Apologiam illam Philippi. 50) Confutatio inepti & impii libelli Augustini *Alveld* de pontificia potestate. 51) Barthol. *Bernardi*, pastoris kembergenensis, Responsio de re uxoria. 52) Defensio eiusdem ad Fridericum, Elect. Sax. 53) Rationis latomianae pro incendiariis Iovaniensis scholae sophistis redditae, Lutheri Confutatio. 54) De abroganda missa privata. (A. 1522.) 55) De votis monasticis. 56) Epistola ad Io. *Brismanum* de libello de Vocu

57) Alia ad Wollg. Fabricium Capitonem. 58) Ad Senatum pragensem. 59) Adversus falso nominatum Ordinem episcoporum. 60) Epistola ad Fridericum El. Sax. de reditu ex pathmo ad Wittebergenfes suos. 61) Contra Henricum, Regem Angliæ. Confer num. 92. huius Tomi, & quod *Blount* ex *Burnett* Historia reform. adducit p. 543. Duriorem scribendi modum, quo Lutherus interdum, ac præcipue hoc in scripto usus est, minime probat *Sacken-dorf.* in *Lutheran.* p. 187. neque etiam *Electo-r Saxon.* qui tunc vivebat. p. 263. 62) Sententia quorundam delectorum ab Academia wittebergenfi de missa privata. 63) Instructio Christiani Beyer, quid ad auctores prioris scripti deferre debeat. 64) Informatio & Deliberatio delectorum ab Vniuersitate witeb. ad præcedentem Instructionem. 65) Breve ADRIANI VI. P. R. ad Fridericum El. Sax. 66) Aliud eiusdem ad Electores, Principes, & omnes Ordines Imperii. 67) Aliud ad Consules & Senatum habenbergensem, sive bambergensem. A. 1523. 68) Appendix *Lutheri* ad proxime præcedens Breve, in qua Pontificem perstringit, quod ipse, utpote infallibilis, iudicium velit permittere Bambergensibus. 69) Edictum CAROLI V. de causa lutherana. 70) *Lutheri* epistolæ ad Status Imperii Noribergæ congregatos, contra calumniatores & falsarios Edicti cæsarei. 71) De instituendis ministris ecclesiæ, ad Senatum pragensem. 72) Quod Ecclesia potestatem habeat iudicandi de quavis doctrina. 73) De doctrinis hominum vitandis. 74) Refutatio quarundam sententiarum, quæ pro doctrinis humanis allegantur. 75) Formula missæ & communionis pro ecclesia wittenbergenfi. 76) De piis caerimoniis in cœtu ecclesiæ seruandis. 77) De abominatione missæ privatæ, quam Canonem vocant. 78) Interpretatio Papaselli, seu monstri Romæ in Tiberi A. 1496. inventi, per Phil. *Melanchthonem.* 79) *Lutheri* Amen, sive Clausula præcedentis libri. 80) Interpretatio monachoviruli, h. e. monstri, Fribergæ A. 1523. editi, per Mart. *Lutherum.* 81) Exemplum theologiæ & doctrinæ papisticæ, sive Refutatio Sermonis in consecratione monialis cuiusdam habiti a Provinciali, ordinis Prædicatorum. 82) Adversus virum armatum *Coch-laum*, in quo eius errores circa doctrinam de Iustificat. refutantur. 83) Duo Brevia CLEMENTIS VII. P. R. ad Fridericum, in quibus ei commendat Cardinalem *Campesium*, & pacem ecclesie ger-

germanica: 84) Laur. Campeggi, legati Pont. epistola ad eundem, & conventu noribergenſi iam profectum. 85) Duo contraria & inter ſe pugnancia caſarea Edicta, cum praefatione *Lutheri*: alterum enim Edictum agere de exequenda proſcriptione *Lutheri*, alterum de examinandis eius ſcriptis in proximo Conventu ſpirenſi. 86) Duæ episcopales Bullæ, prior pii, poſterior papistici Pontificis, cum praefatione & annotationibus *Lutheri*. 87) Breve CLEMENTIS VII. ad Regem Poloniae, de propoſito indicendi Concilii ob cauſam lutheranam. 88) Iudicium *Lutheri* de Eraſmo Roterod. 89) De Servo arbitrio. Summa huius ſcripti eſt, hominem ſine Dei gratia nihil poſſe efficere in ſpiritualibus, ut ait Philip. Melancthon in epistolis ad Ioach. Camerarium p. 50. In hoc quoque ſcripto *Lutherus* aſſerit, quod Deus efficiat durationem. Sed in Comment. in Genes. ſeſe explicat, quomodo veli intelligi. Et hic Commentarius, utpote poſterior, illi ſcripto eſt praferendus. Liber de Servo arbitrio recuſus eſt Argentinae in 8. cum annotationibus Seb. Schmidii. 90) Epistolæ Nic. Amsdorfii & *Lutheri* de Eraſmo. 91) Epistola ad Georgium Ducem Saxoniae, in qua mitigare ſtudet iratum eius animum, & ſuam cauſam defendit. 92) Alia ad Regem Anglorum, in qua dolet, librum a ſe contra illum (vide num. 61.) ſcriptum eſſe, & quum interim Rex dicatur favere euangelio, veniam culpæ petit, ſequæ ad palinodiam, ſi velit, offert. 93) Reſponſio ad titulum maledici ſcripti Regis Angliae. Equidem fatetur *Lutherus*, libellum illum a Rege nequaquam eſſe conſcriptum; quia tamen auctor, ſub nomine Regis, ita interpretatur priorem epistolam, quaſi palinodiam cecinerit *Lutherus*, h. e. ſuam doctrinam retractarit, hinc ei reſpondendum hoc ſcripto eſſe iudicavit. 94) Diſſp. aliquot *Lutheri* & Philippi Melancthonis: & *Lutheri* quidem diſſp. 1. de unitate eſſentiae, & diſtinctione perſonarum in divinitate, A. 1545. 2. contra XXX. articulos (qui & heic exſtant) Iovanienſium theologistarum A. 1544. Melancthonii 1. de tota euangelii doctrina, A. 1546. 2. Contrariae & verae propoſitiones, contra propoſitiones Petri de Malvenda de Iuſtificatione & merito B. O. in Colloquio ratiſbonenſi A. 1546. propoſitas. 3. Diſputatio de matrimonio, autore M. Caſp. Cantagifer.

Tomo III. (cui præmittitur *Melanchthonis* Præfatio de utilitate commentariorum & interpretationum, de nonnullorum interpretum erroribus, de interpretis requisitis, ac utilitate commentariorum Lutheri) continentur Enarrationes Deuteronomii, ultimarum versuum Davidis & multorum psalmorum, speciatim 1) Præfatio in V. T. 2) Quomodo & quo fructu libri Moysi a christianis legendi sint. 3) Enarratio precationis, qua benedicitur populo ex Num. 6, 24. 25. 26. 4) Deuteronomium Moysi ex ebræo castigatum, cum annotationibus Lutheri. 5) Enarratio ultimarum versuum Davidis 2. Sam. 23, 1-7. interprete Casp. *Crucigero*. Scriptum hoc ultimum fuit inter Lutheri didactica, quippe triennio ante ipsius mortem compositum: eiusque interpretatio fuit ultimus Crucigeri labor, indicante *Rotario*, p. 130. 6) Epistola nuncupatoria, Operationibus in psalmos aliquot præfixa. 7) Operationes in Psalmos priores XXII. prælectæ A. 1519. 20. 21. cum epistola Phil. *Melanchthonis* ad studiosos theol. in qua illis auctas, si non renatas bonas litteras gratulatur, ac laudatis ex merito *Erasmo*, *Capuano*, *Wolffg. Fabricio*, & Io. *Oecolampadio*, Lutheri Commentarium in Psalmos aliquot commendat. 8) Epistola ad amicum quendam, in qua scriptum præcedens agnoscit pro tumultuario, & quasi facto temporis. 9) Argumenta Psalmorum omnium, versâ in latinam linguam a D. Iusto *Iona*, cum præfatione Lutheri de encomio & utilitate psalmorum. 10) Enarrationes seu commentarius in Ps. 2. 45. 51. 82. & 90. a Vito Theodoro seu Theodorico editæ, ab autore vero recognitæ, cum *Theodori* epistola dedicatoria. 11) Commentarius seu Enarrationes in Psalmos graduum, ex prælectionibus Lutheri collectæ & editæ a Vito *Theodoro*, in psalmum 120. usque ad 134. tum inclusive, cum præfatione & *Theodori* & Lutheri.

Tomo IV. (cui præfigitur Præfatio sive epistola dedicat. *Melanchthonis*, in qua agitur de 7. gradibus testimoniorum pro veritate doctrinæ a Deo patefactæ, & in scriptis prophetis ac apostolicis comprehensæ.) Annotationes 1) in Ecclesiasten. 2) in Canticum Salomonis. 3) Scholia in Esaiam. 4) Argumentum in Ezechielem 5) aliud copiosius. 6) Comment. in Danielelem. 7) in prophetas minores, exceptis Haggæo & Zacharia. Et quidem in illum hic argumentum tantum reperitur, in hunc nihil. 8) Phil. *Melanchthonis* Explicatio Proverbiorum, Ecclesiastæ, Cantici canticorum,

rum, Argumentum in Ezechiæ, inque 4. priora Ezechiæ capita, in Ieremiam, in Threnos, & Commentarius in Danielem.

Tomo V. (cui præmissa est Præfatio sive epistola dedicatoria Phil. Melancthonis, in qua de antiquitate & celebritate familie Anhaltinæ, atque imprimis de Georgio duce, Lutheri eiusque doctrinæ magno fautore, agit, & quasi in transitu ait, sese ideo præfationes (operum Lutheri) ad Principes & ad viros præstantes scribere, ut sciat posteritas, doctrinam saxonicarum ecclesiarum non tantum populi studiis, sed gravissimis iudiciis sapientum & bonorum Principum & eruditorum virorum receptam esse.) Annotationes in aliquot capita Matthæi, Iohannis evangelistæ, & Epistolæ prioris ad Corinthios, Commentarius in ep. ad Galat. in duas petri, in Iudæ unam, in prophetam Zachariam, nempe: 1) in XVII. priora Matthæi. 2) Comment. super Magnificat, e vernacula in latinum versus a Ioh. Lonicero. 3) Præfatio methodica totius Scripturæ in epistolam ad Romanos, in latinum versa per Iustum Antonium. 4) Exegesis in VIII. caput 1. epistolæ ad Corinthios: Sermo de matrimonio, & duorum thesaurorum de matrimonio Analytica, (quorum primum est, parentes non habere ius cogendi liberos ad matrimonium; alterum, non licere liberis sine parentum consensu contrahere matrimonium) latine versa a Io. Lonicero. 5) Homiliæ sive Enarratio in istum caput 1. ad Corinth. de Resurrectione mortuorum, & in 17. caput Iohannis, a Vincenzio Obispo (cuius studium Lutherus probat & laudat in præfatione) latine reddita. Præmissa his est epistola Obisopi nuntiatoria ad Consules & Senatum hallensem in Suevis, in qua ostendit, veram civitatis alicuius felicitatem consistere in doctrinæ salutis noticia, & primum eorum doctorem evangelicum, Io. Brentium laudat. 6) Commentarius primus in epist. ad Galatas, ab ipso Luthero recognitus, cum præfat. Phil. Melancthonis, in qua eum, cum & pietatem recte doceat, & Pauli sententiam simplicissime explicet, dignum esse pronuntiat, qui manibus piorum teratur. 7) Commentarius II. (*) in epistolam ad Gal. ex prælectionibus Lutheri collectus a Georg. Roncio A. 1536. cum præfatione Lutheri, in qua miratur verbositatem istius Commentarii, curæque propterea tamen patitur edi, ut excitentur fratres ad defendendam.

(*) Vide Car. And. Contin. Biblioth. Mayer. 174.

dam doctrinam de iustitia fidei. ... 8) Enarrationes in II. epistolam Petri, & unam Iudæ, A. 1525. ... 9) Comment. in prophetam Zachariam, e germanico in latinum versus a M. Laurentio Span, & Phil. Melancthonis Comment. in eundem, A. 1529. in schola wittenbergenfi dictatus. 10) Libellus de bonis operibus, A. 1520. latine redditus. In quo iuxta decalogi præcepta docet, quænam sint, vel non sint bona opera. 11) *Lutheri* (a quo denominatio fitur respectu ministerialis reformationis) Catechismus maior, cum Præfatione, quæ huic Maiori catechismo præponenda erat, atque in Formula Concordiæ etiam præposita est. 12) Eiusd. Catechismus minor, sic dictus non tantum in se, quia perbreve est scriptum, sed etiam respectu Maioris, utpote prolixioris. Minor scriptus est A. 1529. m. Ian. Maior mense octobri eiusd. anni.

Tomo VI. (cui *Lutheri* Præfatio est adiecta, in qua ait, lectiones suas in hunc Moysi librum se non in hoc instituisse, ut cogitaret aliquando edendas esse; quoniam tamen Casp. *Crispiger*, G. *Rorarius* & Virus *Theodorus* eas edendas esse iudicavit, finem se eos abundare sensu suo; & vulgari hos pilos exiguos caprarum suarum.) Enarrationes in Genesim, Wittenbergæ 1556. Quæ prædierunt etiam Norimbæ 1550. & cum annotat. ac triplici Indice M. G. C. *Bürcklini* 1712. 4. Exorsus est eas Lutherus A. 1535. & absolvit A. 1545. die Novembris 17mo tribus ante obitum suum mensibus. Ita factum, ut prædixerat in præfatione: *Multæ libris enarrationi immoratur & immoratur.* Richardus *Samon* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 14. durum & acerbum fert iudicium de *Lutheri* Commentariis; scribes, eum Commentaria sua quaestionibus theologicis, innumerisque aliis a scopo alienis perspergere, ita ut illa sint potius lectiones theologicæ vel dispp. quam genuina commentaria: id in Genesios expositione cernere esse, in qua digressionum ingens numerus deprehendatur; quæ iudicium solidum parum redolent. Sed benignius iudicant alii, & inter eos *Chytræus* in epist. nuncupatoria Enarrationis in Genesim, p. 205. *Adrianus* de lect. scriptor. Luth. 38. Theologi *lipfensis* & *völsch.* in Endl. Bericht D iij. *Krebmeyer* ap. Io. Olear. in Gymnasio pat. 269. *Grænius* de libris scriptor. opt. 20. *Carpeolus* in Theol. exeg. 45. H. *Müller* in Olearii Scrin. antiq. 101. Non tamen in hęc Commentario convexit Lutherus duriores locutiones, in libro de Servo

aptr. usurpatis, seu observant *Rincolafus* in *Epist. aptr.* p. 222
 Dimidiam huius commentarii partem, notante *Dionysio* videri
 in Cathol. Ehrenrett. p. 671. verit in german. linguam Basil. Fa-
 ber, & alteram partem Io. Gudenius senior. Liceat & hoc addere,
 Philppum Melanchthonem Commentarium hunc in Genesim
 abavo meo, Ioanni Fabricio, pastori laurentiano in urbe No-
 riberg. cum effigie & sua & Lutheri, *Luce Bramesii* manu
 artificiosissime picta dono misisse, atque hæc sequentia inscripsisse:

De dicto: *Non potest sibi homo sumere
 quidquam, nisi datum sit ei a Deo.*

*Nullus est fallax conatus & astutus unquam.
 Consilium si nam datque iuvetque Deus.
 Tunc iuvat ille animum, cum mox sibi conscia rectus
 Admandati officii munera iussa facit,
 Et simul auxilium præstati a Numine Christi
 Poscit, & expostulat non dabante fide.
 Sic præcedas opus sanctum populiq; sibiq;
 Diriges & corpus aura secunda tuos,
 Invictamque Dei dextram vis nulla repellat,
 Omnia cogentur cedere prona Deo,
 Ipsa etiam, quamvis adamantini incisa feruntur,
 Cum petimus, cedunt fœta severa Deo.
 Nec Deus est numquam Paracleti carcere clausus,
 Qualem putabatur stolidus esse deus:
 Ipse potest solis cursum inhibere volantes,
 Ipse velat scopulas flumina stans inibet.*

1554. script. manu Philippi.

Tomo VII. (præfatio est iterum Phil. Melanchthoni, in qua
 imaginem duarum gentium in genere humano, credentis videl:
 & incredulae ac perversæ, in latronibus, inter quos pependit Chri-
 stus, agnoscit, & de vera scripturæ S. interpretatione agit, atque
 dictum Epiphanii hoc: *Speculationis & sensu opus est, ut intelligatur
 enimque argumenti propositum, explicat, per sensum intelligens spe-
 culationem vocabulorum, quam Grammatica præstat, per specula-
 tionem autem investigationem rerum, earumque connexionis, &
 argumentorum seu rationum, quibus aliquid probatur vel conici-*
- Pars de 1a fol.

rum, spaldetur aut dissuadetur: quod officium est *Dialecticæ*) enarrationes in capita quædam *Matthei*, in *Oratione dominicâ*, *Decalogo*, *Symbolum*, videlicet 1) Enarratio 5. 6. & 7mi capitis *Matthei*, pro concionibus pronunciata & excerpta, cum præfatione *Lutheri*, in qua testatur, Conciones istas se non invito in lucem prodidisse; & porro contra Pontificios, *XII.* consiliorum evangelicorum singulos, nec non *Anabaptistas* disputat. 2) *Explanatio dominicæ orationis*, a *Luthero* pro simplicioribus in vernacula composita, & edita A. 1520. 3) *Enchiridion* piarum precationum, in quo *Decalogus*, *Symbolum apostolicum* & *Oratio dominica* (in quibus tribus, ut *Lutherus* in præfatione loquitur, omnium, quæ tradunt SS. litteræ, quæque doceri possunt, & quorum cognitio christiano necessaria est, verita ac plena ratio continetur, & horum trium cognitio ad æternam vitam est necessaria) explicatur. Sequuntur tria Symbole, videl. *Apostolicum*, (quod, ut *Lutherus* ait p. 138, brevissime, & quodam quasi compendio, omnes christianæ fidei articulos complectitur, & talis est confessio, in qua iactum fundamentum christianæ fidei) *Athanasii*, & *S. Ambrosii*, ac *Augustini*, siue quisquis eius est auctor, quod incipit: *Te Deum laudamus*: & porro tractatus de *Notis* veræ ecclesiæ, ad præcationem contra *Turcam*. A. 1523.) 4) *Libellus* de *Iesu Christo*, vero iudæo & semine *Abrahæ*, e germanico versus per *Iustum Ionam*. 5) *Liber* de *Iudæis* & eorum mendaciis, itidem a *I. Iona* versus latine, cum eiusdem epistolæ dedicatioria, in qua de *Luthero* ait, eum tanta dexteritate tractare promissiones & prophetias de *Messia*, & mittendo *Filio Dei* in mundum, ut nihil unquam viderit eruditius. 6) *Epistola* ad quendam amicum contra *Sabbatarios* i. e. iudæos, in qua eorum dogmata ex *Scriptura* refutantur, latine redita a *I. Iona*, qui & præfationem addidit, ubi ostendit præstantiam populi iudaici, eiusque doctorum, quales erant *Patriarchæ* & *Prophetæ*, ac librum præsentem ipsi *Georgio*, *Duci Saxonie*, alias minime faventi scriptis *Lutheri* eiusve personæ, valde placuisse narrat. 7) De *missa privata* & unctione sacerdotum libellus, a *I. Iona* translatus in latinum: in quo p. 228. recitatur historia de colloquio *Lutheri* cum *saturno* de *Missâ*. Videatur autem *Casp. Sagittarii* *Dissert.* pro doctrina *Lutheri* de *missâ*. 8) *Concinnatio* quædam, cum præfatione *Lutheri*, in qua eius ieiunia & regni fragmen-

fragmenta vocat, ac effudisse se amici cuiusdam gratia sub prandis & cenis, non ut in publicum ederentur, sed ut haberet ille, quo se se exerceret. Pertinent autem illæ ad primam Adventus, *Esa.* 9. 6. 7. primam post Epiphaniam, Quinquagesimam, Reminiscere, Oculi, Lætare, diem Annunciationis Mariæ, Passionem Christi, dominicam Quasimodogeniti, Misericordias Domini, Iubilare, Cantate, diem Ascensionis Domini, dominicam Trinitatis, nec non dominicam 2dam, 4. 13. 19. 20. & 24tam post Trinitatis. 9) Sermones aliquot pii, 1. de epulone & Lazaro, *Luc.* 16. 2. de excidio Hierosolymæ, *Luc.* 19. 3. quid christiano præstandum sit. 4. de tollendis abusibus ecclesiæ. 5. de rebus mediis & simulacris. 6. de simulacris & ciborum delectu. 7. de fide. 8. de pastore bono, *Io.* 10. 9. de VII. panibus, *Mar.* 8. 10. de robore & incremento fidei, *Eph.* 3. 11. de X. leprosis, *Luc.* 17. 12. in *Ps.* 10. 13. de summa christianæ vitæ, 1. *Tim.* 1. 5. 14. de signis aduentum Christi præcedentibus, *Luc.* 21. 15. de oве perdita, *Luc.* 15. 16. de sacramento eucharistiæ. 10) Homiliæ de baptismo, versæ in latinam linguam a M. Io. *Fredero.* 11) Defensio *tu quæ* verborum contra fanaticos Sacramentariorum spiritus, latine versæ a Mattheo *Iudico.* 12) De usuris taxandis Commonefactio ad Pastores ecclesiarum, latine versæ a I. *Fredero.* 13) De constituendis scholis, & institutendis pueris Commonefactio, cum præfat. *Melanchthonis*, breui quidem, sed gravi, in qua litterarum & humanitatis studium commendat: *Est vero, inquit, omnino vis maior litterarum, quam vulgarissimæ: neque cuius religionis ornamentum aliud splendidius est, & civiliorum statum prorsus e literis pendet.* 14) Adversus papatum, Romæ a Iatana fundatum. A. 1545. 15) Farrago epistolarum. Eas sparsim collegit, & latinitate donavit Vincentius *Obscopum*, excepta illa ad Sabaudiz Ducem, quam ipse Lutherus latinam fecit: suntque numero XX. in quibus & continetur enarratio psalmi 129. 10. 126. (cum Phil. *Melanchthonis* paraphrasi metrica) & 36ti. 16) Commentarius in *Psalmum* 118. cum præfatione & Casp. *Gruegeri*, in qua de dignitate & doctrina huius psalmi agit, & *Luiberi*, in qua eum suum appellat psalmum, eo quod eum unice amaret. 17) Supputatio annorum mundi, sive Chronicon a M. C. usque ad obitum Lutheri, paratum ad suum ipsius usum, deinde vero rogatu aliorum editum. Vnum ausus est in historia Ioram, regis Iuda, sub

Elia & Elifzo, in qua 20. annos plus numeravit, quam habent omnes alii chronologi. Adiectus etiam est tractatulus de LXX. hebdomadibus *Danielis*, & scheda problematis de Iorami chronologia. Denique de scriptis Lutheri vid. *Forsteri* Consilium, quod exstat in *Hülsemanni* Meth. concion. p. 424. *Matur.* ib. 412. *Gerhard.* Meth. stud. theol. sect. V. cap. 2. p. 237. & *El. Frick* in Append. Lutheran. Seckendorf. 2713. Neque vero aliter illa a nobis recipiuntur, quam in quantum concordant cum S. litteris. Io. *Gerhard* Disp. academ. T. II. 1049. & Mart. *Beerius* in Fortpflanz. euang. wahrh. p. 107.

T. II. in *Affert.* articulor. per Bullam LEONIS X. damnat. p. 18. Nam & mala opera in impiis Deus regit.

T. VI. ad cap. Gen. III, 1. p. 37. Fuit serpens, qui Evam seduxit, *bestiola pulcherrima*; alioqui non sic secure cum eo esset collocuta Heva. Post peccatum autem illa serpentis pulchritudo immutata est: minatur enim Deus, futurum, ut repat humi, qui ante erectus inceperat, *sicut gallus*.

Ad cap. IX, 13. p. 118. *Iris ante diluvium non fuit.* Sentio, *iridem fuisse novam creaturam*, hactenus mundo non visam.

Ad cap. XXIV, 18. p. 340. Itali dicunt, *misser si*, Mein Herr, ja.

Ad cap. XXIV, 36. p. 344. Sed & Sara uxor domini mei, peperit filium domino meo, postquam *ipsa* consenuit.

Al. *Operatur.* Herm. *Hugo* de Vera fide capeff. 340.

Hæc a vero aliena videntur Rich. *Simonio* Hist. crit. V. T. 1.3. c. 14. p. 432.

Etiam hæcæ assertiones probatione destitui, autumat prædictus auctor l. c.

Potius, *Messer sì.* Messere, quasi Mio Sire. *Il Vocabolar. della Crusca* 514.

Non dissimulavit B. Lutherus, versionem suam germanicam, in *seinem* Alter, cum fonte non convenire: nam in Comment. suo in Gen. hanc assert: postquam *ipsa* consenuit. f. *Sau-beri.* Opp. posthum. p. 117.

Ad cap.

Ad cap. XLII, 33. p. 628. Sciamus, hebræam linguam plurale nomen (ut אֱלֹהִים אֱלֹהִים) iungere solere verbo singulari. Cum de uno Potiphar domino Iosephi loquatur Moses, tamen singulare pronomen iungitur cum nomine plurali. Non est satis concinna locutio, sed habet suum modum hebræa lingua, cuius non potest reddi ratio.

Ad eiusd. cap. v. 38. p. 630. 631. De voce *Scheolab* — Aliud esse *kever*, aliud *Scheolab*.

Est ex lingua usu & proprietate, ut nomina domini אֱלֹהִים אֱלֹהִים אֱלֹהִים efferantur numero plurali cum antecedente singulari, ad summam dignitatem & honorem excellentissimum persona indicandum, ut Hebræorum interpretes tradunt. Est ergo *enallage pluralis* pro singulari. Io. Buxtorf. in Synt. Thesauri grammat. c. 2. p. 341. & c. 9. p. 421.

Scheol, seu mavis, *Schol* intelligit, h. e. locum seu statum, quem Latini infernum vel inferos vocant, quo animas hominum a corporibus separatas descendere docet. Græbe Annot. ad Urb. Regii Form. caute loq. 189. 202. 206. Busmann disp. de vocabulo *Scheol*. Pearson Exposit. Symb. apostol. 414.

LXXXII.

D. Martini LVTHERI Operum ienensium latinorum Tomi IV. A. 1579 - 1583. His tomis comprehenduntur ea, quæ Lutherus latine scripsit. Primo in Tomio præter Nicol. Amsdorfii præfationem (in qua narrat, vivo Luthero duos Operum ipsius latinorum tomos Wittebergæ impressos, & deinde quidem reliquos etiam subsecutos esse; sed tamen Electorem Saxonix graves habuisse causas, ut de nova hac editione Operum Lutheri cogitaret, videl. in wittebergenfi illa multa esse mutata, quædam omissa aut deleta, aliorum doctorum scripta admixta, versiones non satis commodas intertextas, & scripta Lutheri absque singulari cura ordinis collecta ac disposita: eumque in finem, ut videl. meliorem editionem curaret. e Dania ab Electore evocatum G. Rorarium, cui Lutherus

ipse hoc negotii dederat, & institutam lenæ typographiam, unde
 & *Franciscus* de Interpr. scripturæ S. p. 693. editionem istam leneti-
 tem pro meliori agnoscit: præterea etiam disserit de discrimine
 librorum Lutheri, & utilitate lectionis illorum) continentur ea
 scripta, quæ concinnata sunt ab anno 1516. usque ad vicesimi par-
 tem aliquam, nimirum A. 1516. Quæstio de viribus & voluntate
 hominis sine gratia, contra doctrinam Papæ & Sophistarum. A.
 1517. Epistola ad Albertum, magdeburg. & mogunt. Archiepisco-
 pum. Disputatio de Pœnitentia & Indulgentiis. Protestatio de li-
 bertate sentiendi. Et nota, Protestationem huc pertinentem ex-
 tate p. 76. adeoque inde huc esse referendam. Duæ *Tzelii* Disputa-
 tionēs, oppositæ Lutheri sententiæ de Indulgentiis. Disputatio
 Lutheri contra scholasticam theologiam. A. 1518. Conciones II.
 una quidem de Indulgentiis, altera de Pœnitentia. Dialogus Syl-
 vestri *Prieriatis* de Potestate Papæ &c. contra Lutheri conclusiones
 cum epistola ad Leonem X. & alia ad Lutherum. Disputatio
 Lutheri de Remissione pœnæ & culpæ. Alia de Circumcisione.
 Alia de Lege, Operibus, Libero arbitrio, Heidelbergæ disputata.
Absrisi adversus obeliscos Ecclii. Responsio ad Dialogum
 Sylvestri *Prieriatis*, cum epistola ad eundem. Replica Sylv. *Prie-
 riatu*. Epitome Responsionis Sylv. *Prieriatis* cum Lutheri annota-
 tionibus, & epistola ad Lectorem, in qua pronunciat, Curiam ro-
 manam esse synagogam satanæ. Ip. *Nannii* viterb. Disputatio, scripta
 A. 1481. de Monarchia Papæ, cum postfatione Lutheri, contra prima-
 tum Pontificis. Epistola Lutheri ad Hieronymum, brandenbur-
 gensis ecclesiæ episcopum. Alia ad Ioh. Staupitium. Alia ad Le-
 onem X. Rom. Pont. Resolutiones disputationum de Indulgen-
 tiarum virtute, ad Leonem X. Epistola ad pium lectorem con-
 tra Iac. *Hochstraten*, qui Pontificem excitaverat ad perimendum Lu-
 therum, eo quod ex ipsius positione 13. sequatur, Pontifices esse
 hæreticos. X. Præcepta wittenbergensi populo prædicata. Iudici-
 um de astrologia. IV. Conciones, videl. 1. de virtute excommu-
 nicationis, cum epistola. 2. de digna præparatione cordis pro susci-
 piendo sacramento, cum Appendice, quomodo Christi passio sit
 meditanda. 3. de triplici iustitia, & 4. de duplici iustitia. Expli-
 catio loci *Ecclesiasta* 7, 20. *Non est iustus in terra, qui non pec-
 cat*, contra Scholasticos. Instructio pro confessione peccatorum
 abbre-

abbrevianda secundum Decalogum. Casp. Crucigeri & G. Rotarii Adhortatio ad pium lectorem, ut ecclesiae historiam & doctrinam diligenter cognoscat. Epistola MAXIMILIANI Imp. e conventu augustano missa ad Leonem X. Responsio FRIDERICI El. Sax. ad epistolam Card. Raphaëlis. Breve LEONIS X. ad Fridericum. Aliud ad Thomam Caietanum Cardinalem. Postilla seu Annotationes super Breve præcedens. *Academia vvitteb.* duas epistolæ, altera ad Carolum Milliz; altera ad Leonem X. *Lutheri* epistola ad Phil. Melancthonem. Brevis commemoratio rerum, quæ Augustæ A. 1518. peractis comitiis cum Luthero de Indulgentiis gesta. Acta *Lutheri* ap. Legatum apostolicum; Thomam (*de Vio*) Caietanum; Augustæ, mente Octobri. IV. epistolæ, videl. 3. ad Caietanum; & una ad pium lectorem. Appellatio prima, a Caietano ad Papam. Epistola *Chintani* ad Fridericum de Luthericaussa. FRIDERICI Responsio ad præcedentem epistolam. *Lutheri* epistola ad Fridericum, qua *Caietani* criminationes adversus se refutat. *Academia vvitteb.* epistola ad Electorem Fridericum. Nova decretalis LEONIS X. de Indulgentiis. Appellatio *Lutheri* secunda, a Papa ad Concilium. Brevis enarratio dicti ex *Job.* 6, 37. *Omnes quod dat mihi Pater &c.* primum iam edita. A. 1519. Vnum & idem Breve LEONIS X. ad Deginhardum Pseffingerum & Casp. Spalatinum, mutatis tantum titulis. Epistola *Pseccancellarii* rom. Pontificis ad eundem Pseffingerum. Epistola Cardin. Laurentii *de Medicis* ad G. Spalatinum. Brevis historia de Legato Carolo *W. Milliz*; a Leone X. ad Fridericum missa cum aurea rosa, tum in finem, ut *Luthero* resisteret. *Lutheri* epistola ad Leonem X. Epistola *Erasmii* Rotter. ad Fridericum. FRIDERICI responsio. *Lutheri* epistola ad Monachorum iuterbocensium conventum. Articuli XV. a Fratribus minorit. iuterboc. Luthero attributi. Protestatio *Lutheri* brevis. Defensio contra malignum Eccii iudicium. Articuli hæretici Ioh. *Eobit* & quorundam fratrum, ex illorum assertis & negatis deducti. Disputatio & Excusatio adversus criminationes Io. Eccii. Contrariæ positiones M. *Lutheri* & Io. *Eccii* Lipsiæ disputata. Disputatio Lipsiæ *Lutheri* & Io. *Eccii* inter Lutherum & Eccium, cum epistola ad *Leoborendum* editione huius disputationis. Sermo *Lutheri* Lipsiæ in ara prædicatus in festis Petri & Pauli A. 1519. Resolutiones super pro-

propositionibus suis, Lipsiæ disputatis, emendatæ. *Resolutio* per propositionem XIII. de Potestate Papæ, per autorem locupletata cum epistola ad pium lectorem. VI. Conciones, 1. de sacramento baptismi. 2. quomodo Christi passio sit meditanda. 3. de confessione & sacramento eucharistiæ. 4. quomodo sit orandum. 5. de matrimonio. 6. quomodo sit parandus animus ad mortem. *Epistola* Ioh. *Eccii* ad Iac. Hochstraten de lipsiensi disputatione, Phil. *Melanchthonis* epistola de lipsica disputatione ad amicum quendam. Excusatio Io. *Eccii* ad ea, quæ falsè sibi Phil. Melanchthon super theologica disputatione lipsica adscripsit. Defensio Phil. *Melanchthonis* contra Io. Eccium. *Emseri* epistola de lipsica disputatione, Ad Agocerotem emseranum Lutheri Additio. Ad Ioh. Eccium epistola super expurgatione ecclesiana. *Causarum indolentium* Io. *Schererorum* ad Io. Eccium responsio. VII. epistolæ præstantium & magni nominis virorum, iam primum impressæ, in quibus mentio sit negotii Lutheri & disputationis lipsicæ, videl. 1. *Scampjii* ad G. Spalatium, 2. *Reßeri* academia lipsiensis ad Lutherum. 3. *Lutheri* ad Carolstadium. 4. *Eccii* ad Lutherum. 5. *Wenceslai Rosdialevisi*, præpositi pragensis, ad Lutherum. 6. Io. *Podulke*, presbyteri curati pragensis ecclesiæ, ad Lutherum. 7. Io. *Frahenii* ad eundem. Lutheri in epistolam ad *Galatam* Commentarius, illo, qui in V. Tomo Operum lat. witteb. existat, & primus dicitur, auctior, cum præfatione, in qua Erasmus appellat virum in theologia summum, & invidiæ quoque victorem. A. 1520. Libellus de libertate christiana, cum epistola ad Leonem X. Tessera decas consolatoria pro laborantibus & oneratis, cum epistola ad Fridericum Electorem, quippe in cuius ægrotantis gratiam, suadente G. Spalatino, liber ille fuit conscriptus. Confitandi ratio. Ad schedulam inhibitionis sub nomine Episcopi misnensis editam, super sermone de sacramento eucharistiæ, Responsio. Acta Academiae lovaniensis contra Lutherum. Condemnatio doctrinalis librorum Mart. Lutheri per quosdam *Magistros nostros lovanienses & colonienses* facta. Responsio ad illos articulos. Epistola Io. *Eccii*, Sedis papisticæ nunci. Bulla LEONIS X. contra errores Lutheri & sequacium. Lutheri Disp. de præcipuis christiana doctrina articulis ab initio causæ suæ usque ad A. 1545. in schola præpositæ, cum duabus epistolis, altera Phil. *Melanchthonis*, altera *Lutheri*.

Vati-

Varicinium Lutheri, quod posthunc ipse Lutheri thesa eius re-
pertum est.

Tom. II. Scripta ab anni vicefimi parte aliqua usque ad
annum 24. videlicet, Operationes in psalmos XXII. priores, cum
digressionibus de Spe & desperatione, nomine tetragrammato,
expositione duorum versutibus: *Gloria Patri & Filio* &c. supersti-
tione & libertate christiana; fide & bonis operibus, confessione Lu-
theri, summis desperationum gradibus; & 4. modis bene & male
utentium passione Christi. Cœpit. autem eos enarrare A. 1519.
desiit A. 21. Wormatiam profectus, & complevit eodem anno in
pathmo. Ad A. 1520. pertinent etiam seqq. scripta: Oblatio siue
Protestatio Lutheri, quæ testatur, se nihil aliud adhuc scripsisse
& docuisse, quam quod christianæ doctrinæ consentaneum esse vi-
sum sit, ac paratum esse ad meliorem informationem, si qua ipsi
e verbo Dei afferri possit. Responsio FRIDERICI EL. ad Valen-
tinum a Deutleben, Romæ tunc agentem. Breve LEONIS X. ad
Fridericum. Appellatio Lutheri a Papa ad Concilium, ex To-
mo I. repetita, & h. II. appendicem adta. Præcludium de Captivi-
tate babilonica, in qua præcipue de numero sacramentorum
agitur, & ostenditur, caput VI. Ioh. loqui de spiritali, non sacra-
mentali manducatione. Adversus execrabilem antichristi Bullam.
Assertio omnium articulorum, per Bullam Leonis damnatorum,
cum epistola ad Fabianum Felicem, (von Feilitz. Vide Tom. V.
opp. ien. germ. p. 190. & T. III. p. 57.) Axiomata *Erasmi* pro cau-
sa Mart. Lutheri, Coloniz ex tempore scripta. Brevis comme-
moratio rerum, Coloniz Agrippinæ in Vbiis gestarum, in causa
Lutheri. Responsum FRIDERICI EL. datum Marino Caracciolo
& Hieronymo Aleandro, Legatis rom. Pontificis. Quare Pontifi-
cis rom. & discipulorum eius libri a Luthero combusti sint. Exu-
stionis antichristian. Decretalium acta. A. 1521. Enarrationes Episto-
lar. & Euangelior. (quas *Postillas* vocant) cum epistola ad Frideri-
cum Elect. In quibus etiam agitur de mysteriis baptizæ & Chri-
sti. Responsio ad librum Ambrosii *Catharini*, cum exposita visi-
one Dan. 8. de antichristo, iuxta primam editionem. Confuta-
tio Rationis latomianæ pro incendiariis, Iovaniensis scholæ So-
phistis redditæ. CAROLI V. epistola ad Lutherum, qua ad Co-
mitia wormatiensia vocatus est. Acta Lutheri coram S. Cæs.

Part. I. in fol.

E e e

Mal.

Mai. & Imperii Ordinibus in Conciliis promanentibus. Lutheri
 si Responsio extemporaria ad articulos, ex Captivitate babylonica
 a Sophistis excerptos & damnatos. Determinatio theologia Faculta-
 tis parisiensis super doctrina lutherana. Phil. Melanchthoni Apo-
 logia pro Lutheri adversus furiarum Decretum parisiensium theo-
 logastrorum. Ludus Lutheri, a stolidis & sacrilegis Sacerdotibus da-
 mnati. Apologia Barthol. Bernardi, pastoris kembergenensis, contra
 papisticas leges, sacerdotibus prohibentes matrimonium. Eius-
 dem Defensio ad Fridericum, El. Saxoniz. Lutheri Sententia
 de abroganda missa privata. Epistola Io. Esaii ad Iac. Hochstraten.
 Infamatio Bullae pontificiae per *Ecce* ad Scholam wittebergen-
 sem. Eiusdem Bullae publicatio per episcopum frisingensem.
 A. 1522. Synodi Augustinianorum de libertate monachorum Sen-
 tentia. Deliberatio habita de abrogatione missarum inter Frideri-
 cum & Academiam wittebergensem. Instructio, quid Christia-
 nus Beier ad Theologos witteb. deferre ac commemorare debeat.
 Informatio & Deliberatio de lectorum ab Universitate wittebergen-
 si. Iudicium Lutheri de Votis monasticis. Epistola ad Frideri-
 cum El. in qua reditum suum ex pathmo excusat. Contra Hen-
 ricum, Regem Angliae. Sermo de S. Antonio eremita. Ad primum
 lectorem de selectu & ordine Scriptorum Lutheri. ADRIANI VI.
 P. R. Brevia IV. videl. ad Fridericum El. (quod quidem in tabu-
 lario vinariensi non reperitur, putatque *Pallavicinus*, esse idem cum
 Breve Clementis VII. quod in ultimo huius Tomi fol. legitur. Vide
Sockendorf. Hist. lutheran. syl.) ad Ordines Imperii, ad Senatum
 bambergensem, cum annotationibus Lutheri, & rursus ad Fride-
 ricum Electorem, A. 1523. Ad omnes christianos lectores. In quo
 scripto Lutherus iis permittit iudicium, an ipse, vel Papa contra
 verbum Dei aliquid doceat. Liber de ratione vocandi & insti-
 tundi ministri Ecclesiae, cum epistola ad Senatum pragensem. For-
 mula missae & communionis pro Ecclesia wittembergenfi. Exem-
 plum theologiae & doctrinae papisticae. Adversus armatum virum
Cochlaem. Breve CLEMENTIS VII. ad Fridericum Electorem.

Tomo III. Scripta ab A. 1524. usque ad annum 38. videlicet
 Commentarius in epistolam ad *Galatas*, ab auctore recognitus,
 Car. Arnd Contin. Biblioth. bibl. Mayer. 34. II. episcopales Bullae,
 prior pii, posterior papistici Pontificis, super doctrina lutherana &
 romana

forma, cum epistola Lutheri ad lectorem. Prefatio in V. Trum, quomodo & quo fructu libri Moysi christiani sint legendi. De servorum Dei ex ebreis castigatio, cum annotationibus Lutheri, eiusque epistola ad episcopum Sambienfis ecclesie. A. 1531. De servo arbitrio. A. 1532. Annotationes in *Ecclesiasten*, cum prefatione. A. 1534. Breves enarrationes *Isaie*, cum 2. prefationibus. Enarratio *Psalmi* 45, ubi p. 444. elegans est adhortatio ad studiosos theologie pro addiscenda ebraea lingua. Convocatio concilii liberi christiani, continens gravissimam Pontificum accusationem cum de doctrina, moribus & dominatu in ecclesia sceleratissima, tum de publica veritatis cognitione denegata, & immani piorum persecutione. Hic iam ponit se hinc secundus Commentarius in epistolam *ad Galatas*, quippe editus A. 1535. sed relictus est certa de causa in Tomum IV. A. 1536. Enarratio in prophetam *Isaiam*, ex prælectionibus eius collecta, cum prefatione. In *Amos*, In *Abdram*, iterum ex prælectionibus eius collecta. A. 1537. Concinnula quorundam amico cuidam præscripta, cum prefatione ad lectorem.

Tomo IV. eoque ultimo Scripta ab anno 1538. usque ad 48. edita, & quidem A. 1538. Commentarius in epistolam *ad Galatas*, ex eius prælectionibus collectus, ac denuo recognitus & castigatus, cum duobus prefationibus, altera longa, altera brevi, mergeti mento : isque ad annum 3. referendus erat : sed ne illius Tomi mensura nimis excreveret, hac reservatus est. Confessio fidei, exhibita Imperatori in Comitibus Augustanis. Apologia confessionis cum prefatione Phil. Melancthon. Enactio Lutheri in *Genesim* *capitulum*, cum prefatione. Annotationes in aliquot capitula *Isaie*, cum prefatione. Enarratio in *Isaiam* 51. cum prefatione. Prefatio in epistolam S. Hieronymi ad Euzarium de potestate Papæ. A. 1540. Enarratio in psalmos graduum, h. e. in nom. usque ad 120. inclusive. A. 1541. Enarratio *Psalmi* 90. cum prædicatione. A. 1542. Commentarius in *Isaiam*, cum prefatione. Principales loci & sententiae concionum prophetæ *Isaie*. Cum & quomodo christianum Concilium debet esse liberum. De coniuratione Papistarum. A. 1543. Dux epistolæ de controversia super reliquis sacramenti altaris. A. 1545. Enarratio in *Isaiam* prophetam, cum prefatione. Principales loci & sententiae concionum prophetæ *Isaie*. Additæ in *Isaiam* 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. Supputa.

putatio annorum mundi, cum praefatione. A. 1546. Enarratio in
Psalmum II. cum praefatione. Praefatio in Declarationes minorum
 Principum Saxoniae. A. 1547. Commentarius in *Isaiam*. Insigni-
 ores sententiae ex concionibus *Isaiæ*.

LXXXIII.

Operum LVTHERI germanicorum Tomi IX. Iena: 1576-
 1580. Quarta hæc est editio, laudata a *Fræzle* de Interpretat. Sen.
 8. 699. eaque iuxta primam & secundam facta, pura & incorrupta,
 ita ut nihil ei additum sit, nihil detractum; sed omnia integra
 relicta, prout ipse ea germanice scripsit Lutherus. Cuius stilum
 germanicum pro heroico agnoscit laudatque *Præschius* in Præcept.
 stili lat. 101. Et quidem T. I. continentur scripta ab A. 1517, usque ad
 annum 1542. II. ab A. 1522. ad 1525. III. ab A. 1525. ad 1528. IV. ab
 A. 1528. ad 1530. V. ab A. 1530. ad 1533. VI. ab A. 1533. ad 1538. VII.
 ab A. 1538. ad 1542. IX. ab A. 1542. ad 1546. Iam vero singuli no-
 bis inspiciendi ac perlustrandi sunt tomi. Enim vero

Tomo I.

Praemittitur r. Nr. *Adversus* præfatio de defectibus & erroribus
 editionis wittenbergensis, de diversitate scriptorum Lutheri pri-
 orum & posteriorum, de illorum præstantia: (quamvis ipse illa in-
 terire optaverit) nam in iis extant egregias refutationes, & solidas
 explicationes. Vide etiam *Korollarium* prodr. ingen. theol. vulgo.
 86. 2. *Lutheri* Praefatio de virtute & constantia suorum scriptorum,
 de *libris* multiplicitate Patrum & Conciliorum, non esse peccatum,
 quod perierint & evanuerint, deque modo discendi theologiam,
 videlicet per orationem, meditationem & tentationem. 3. IV. Prae-
 fationes & instructiones de scriptis Lutheri, quid de illis, maxime
 prioribus, sit indiciandum, (eaeque sunt a *Casp. Cræmiger* & *Georg.
 Rorarius*) 5. Excerptum e *Lutheri* præfatione in L. *Tomum* scripto-
 rum *Latinorum*, 6. Excerptum ex *eiusdem* præfatione in *Catalogum*
 omnium Lutheri librorum & scriptorum; *deinde* in disputatione
 contra indulgentias, paparum &c. Sequuntur iam ipsa scripta.
 A. C. 1517. 1. Epistola *Lutheri* ad *Carth.* & Archiepiscopum
 mogunt. de dispensatione sua de indulgentiis p. 8. 2. Sententia
 de indulgentiis 3. Protestatio illa *Augustin.* *Thesaurus* Refutationes
 seu

ſeu contradictiones, pro indulgentiis. 12. 5) *Alie eiusdem*. 16 6) Explicatio VII. *psalterium pentecostellorum*. 19. 7) Sermo de Indulgentiis & gratia. 46. 8) Apologia sermonis precedentis. 47.

A. 1518. 1) Ad *Hieronymum*, episcopum brandenburg. de eius disputatione de indulgentiis. 52. 2) Ad *Staupitium* de vocabulo *Penitentia*. 54. 3) Ad Leonem X. quid ipsum ad disputationem de Indulgentiis impulerit. 58. 4) Duo acerba & seuera scripta contra Sylv. *Prieriatum*. 58. 5) Contra Iac. *Hochstraten*. 61. 6) Explicatio orationis dominicæ. 67. 7) Explicatio *psalmi* CX. de regno & sacerdotio Christi. 89. 9) Epistola Imp. MAXIMILIANI ad papam Leonem X. de causa Lutheri. 99. 9) FRIDERICI Electoris Saxon. Responsio ad epistolam Raphaelis Card. S. Georgii. 100. 10) Breve LEONIS X. ad Electorem Fridericum, ut Lutherum iubeat se sistere inquisitioni Card. Caietani. 11) Breve *eiusdem* ad Thomam Caietanum, quomodo cum Luthero agere debeat. 102. 12) *Lutheri* Glossa in Breve Pontificis ad Card. Caietanum. 114. 13) Epistola *Universitatis vittenbergensis* ad Car. de Miltiz, ut examen Lutheri curet fieri in Germania. 105. 14) *Eiusdem* Epistola ad LEONEM X. in causa Lutheri. 106. 15) Epistola *Lutheri* ad Phil. Melancthonem, scripta Augustæ Vindelicorum, malle se mori, quam veram reuocare doctrinam. 107. 16) Deprecatio pro M. Luthero ad Io. Rennerum, ne cogatur excurrere Romam, sed in Germaniæ quodam loco audiat. 107. 17) Narratio brevis Actorum cum Luthero Augustæ Vindel. coram Card. Caietano. 108. 18) Proluxior narratio eorundem, auctore G. Spalatio. 108. 19) Protestatio & Responsio ad duos articulos a Card. Caietano improbatos. 113. 20) Responsio ad I. articulum de Indulgentiis. 114. 21) Responsio ad II. articulum de fide. 116. 22) Epistola ad G. Spalatinum de sui examine coram Legato. 118. 23) Alia ad Carolstadium, eiusdem fere materiæ. 119. 24) II. Epistola ad Card. Thomam Caietanum. 122. Quam priore promittit silentium de indulgentiis, si & aduersariis suis silentium imponatur; posteriore declarat, se iam abire velle, atque a Cardinali appellaturum ad Papam. 25) Epistola Conr. *Adelmanni* ad Spalatinum. 123. In qua mentio fit causæ Lutheri. 26) Lutheri Appellatio a Card. Caietano ad Papam. 124. 27) Thomæ Card. Caietani Epistola ad Fridericum Electorem Saxonie de causa Lutheri. 124.

28) Responſio Lutheri ad iſtam Calceani accuſationem. 136. 29) FRIDERICI El. Saxon. epiſtola ad Degenh. Pfeſſingerum, ut deprecetur apud Caſ. Maiest. in cauſa Lutheri. 137. 30) *Vogtſbergensis* epiſtola ad Fridericum Electorem, in cauſa Lutheri. 138. Qua rogant, efficiat apud Pontificem, ut Luthero, ſi erraverit, lux oſtendatur e Scripturis & SS. Patribus. 31) FRIDERICI Electoris Reſponſoria ad Cardinalis S. Sixti (Caſtelli) ſcriptum p. 124. extans 136. Qua petit, ut Luthero deſenſio permit- tatur, eique errores ſui in ſcripto monſtrentur e SS. litteris, nec inauditus declaratur hæreticus.

A. 1519. 1) Breue LEONIS K. ad Degenh. Pfeſſingerum, ut excitet Electorem Fridericum contra Lutherum. 137. 2) Vicocan- cellarii pontificii epiſtola ad eundem contra Lutherum. 3) Car- dinalis de Medicis ad Spalatinum. 138. Vt Miltizio apud Electro- rem opem ferat. 4) Designatio eorum, quæ ſcribenda ſunt ad Papam de actis cum Luthero. 138. 5) Epiſtolæ III. FRIDERICI Elect. una ad Papam, altera ad Fab. de Feſlitſch, tertiã ad Caro- tum de Miltiz. 139. 6) Acta cum Miltizio Altenburgi. 141. 7) Brevis Relatio M. Lutheri ad Electorem, quo modo tranſiſſerit eum Miltizio. 140. 8) Epiſtola ad Pontificem, ſe non poſſe reſpon- dere. 9) Relatio de diſputatione lipſienſi, (A. 1519. a. 27. Iunij uſ- que ad 14. Iulij) inter Lutherum & Eckium, ad Georg. Spalatinum. 144. 10) Eckii epiſtola ad Fridericum Electorem de diſpu- tatione lipſiaca. 147. 11) FRIDERICI Electoris reſponſoria. 148. 12) *Caroliſtadii* Apologia contra accuſationem Eckii. 13) Nic. de *Amſter* ad Spalatinum de prædicta diſputatione. 149. 14) *Lutheri* & *Caroliſtadii* reſponſoria ad litteras Eckii ad Fridericum E- lectorem. 150. 15) Declaratio Lutheri ad aliquot articulos ipſi ab aduerſariis ſuis imputatos. 161. 17) Sermo de meditatione paſ- ſionis Chriſti. 167. 18) de ſtatu coniugij. 169. Qui quidem eſt emendatus & correctus, 19) de precibus & proceſſione in ſepti- mana ſancta. 173. 20) In feſto Petri & Pauli, dictus in arce lipſi- enſi. 174. 21) de præparatione ad mortem. 177. 22) de ſacramen- to baptiſmi. 183. 23) de uſuris, maior & minor. 188. 24) de ſa- cramento altaris, & fraternitatibus. 201.

A. 1520. 1) *Georgii* Ducis Sax. ad Fridericum Electro- rem. 203. 2) Reſponſoria FRIDERICI. 3) *Lutheri* Declara- tio

sic aliquot articulos in sermone suo de sacramento altaris. 210. 4.) Epistola ad Imperat. Carolum, ne se patiat condempnari inaudire. 212. 5.) *Ioannis*, Episcopi misnensis Edictum contra Lutheri sermonem de sacramento altaris. 214. Reiiicitur in eo sententia Lutheri de communione sub utraque introducenda. 6.) *Lutheri* epistola ad Electorem moguntinum, Albertum, ne cedat calumniatoribus suis. 214. 7.) Epistola ad *Adolfum* episcopum merseburgensem, eadem fere de materia. 216. 8.) Responsio ad schedam, quæ sub nomine Officialis stolpensis sparsa est. 218. 9.) Electoris moguntini ALBERTI Responsio ad epistolam Lutheri. 220. 10.) Responsio episcopi merseb. *Adolphi* ad epistolam Lutheri. 221. 11.) Apographum epistolæ FRIDERICI Electoris ad Valentinum Deitleben. 222. 12.) *Eckii* epistola ad Vicarium de ablegatione sua Romam. 223. 13.) *Lutheri* Sermo de bonis operibus, cum præfatione ad Ioannem Ducem Saxoniz. 224. 14.) Bulla LEONIS X. contra Lutherum. 256. 15.) *Luther* de papatu romano, contra capitulum quendam lipsiensem, negans, hæreticos esse, qui pastores non petunt a Papa romano, etiam si eum in honore habeant. 262. 16.) Breue LEONIS X. ad Fridericum Electorem. 279. In quo iudatur, quod Luthero in nullo nouorum articulorum assensum præbuerit, rogaturque, ut elapso poenitentiz termino eum, tanquam hæreticum, curet in carcerem coniici, Romamque mitti. 17.) *Lutheri* Responsio ad litteras Cardinalis S. Georgii & Deitlebenii. 280. Vbi rursus se offert ad tacendum, modo & aduersarii idem faciant, immo & ad deponendum pastoris & professoris munus, si ab eo remoueatur. 18.) Sermo de excommunicatione. 282. Vbi docet, excommunicationem non esse traditionem alicuius in potestatem satanz, eumque priuare deprecatione & omnibus aliis bonis ecclesiaz, sed priuationem externi sacramenti & externæ conuersationis, atque in papatu magnam dari corruptelam excommunicationis. 19.) Ad christianam Nobilitatem Nationis germanicæ, de eius status emendatione. 288. 20.) *Eckii* Epistola ad Academiam wittebergensem. 315. Is mittit Bullam papalem contra Lutherum, petitque, ut propositiones Lutheri reiciant atque condemnent, nisi priuilegiis papalibus priuari uelint. 21.) *Eiusdem* epistola ad Ioannem, Ducem Saxoniz. 316. Cui & ipsi Bullam mittit condemnatoriam. 22.) *Gabrielis*

ab Episcopo Eistettensi Mandatum ad clericos suos, ut Bullas pontificias contra Lutherum obedientiam præstent. 336. 23) Brevis narratio de actis cotoniensibus. 337. E quibus constat, Legatos Pontificis, Marinum *Caracciolum* & Hieron. *Alaudrum* petiuisse ab Electore Friderico, ut Bullam papalem dignaretur in effectum deducere, scripta Lutheri concremare, eumque sitie punire, siue carceri mancipare, siue Romam transmittere. Sed Elector respondit, Lutherum audiendum esse, nec eius scripta ante, quam conuictus sit, igne absumenda. Prædictis etiam oratoribus, Erasmo primum uacantem episcopatum, si Papam defenderet, & Lutherum calamo oppugnaret, promittentibus, Erasmus respondit, Lutherum apud se maiorem habere auctoritatem, quam ut armis contra eum ferret, librosque eius munitos esse uerbo diuino, & ex uno eorum folio se se plus discere, quam ex toto *Thoma*. 24) Brevis modus considerandi Decalogum, & Symbolum apostolicum, recitandique Orationem dominicam. 339. Vbi hæc doctrinæ capita breuiter explicantur. 25) Sermo de N. T. seu de S. missa 329. In quo corruptiones Missæ taxantur. 26) Protestatio siue Oblatio. 339. Videlicet ad sui defensionem. 27) De notis Bullæ & mendaciis eckianis. 340. Quibus *Eckius* Lutherum onerabat. 28) Contra Bullam antichristi. Qua Lutheri propositiones condemnata, ab ipso met uindicantur. 29) Appellatio repetita a Leone P. R. ad liberum & christianum Concilium. 351. 30) FRIDERICI Electoris Saxon. responsio ad Vniuersitatis witeborgensis Rectorem. 353. De Luthero, cuius damnationem, & librorum deletionem urgebat Pontifex. 31) Brevis narratio de modo & causa incendiū Decretalium a Luthero facti. 32) Brevis & bona explicatio Orationis dominicæ, a capite ad calcem, i. e. quo modo intelligenda sit; & a calce ad caput, i. e. quomodo illa ab impiis uel negligitur, uel prauè inuertitur. 358.

A. 1521. 1) *Philippi*, Com. palat. ad Rhenum, episcopi frisingensis, Mandatum contra Lutherum. 359. De obedientia Bullæ papali præstanda, & cauendis Lutheri erroneis dogmatibus. 2) Epistola ad hircum lipsiensem, 360. i. e. Hieron. *Emserum*. Quem tertia, ut ait, contra se uice scribentem exagitat. Vide tamen, quæ infra notamus in erratis. 3) Replica ad Emseri Responsum, qua eius mendacia discutuntur. 4) Responsio ad Emseri librum. 361.

In

In qua differit de sacerdotio omnium Christianorum, auctoritate Patrum ecclesiae; at multo maiore S. Scripturae, littera & spiritu papatu, apostolo Petro, quod Romae non sederit episcopus annos 25. coniugio clericorum, & contra Thom. Murnium. 5) Refutatio Emseri. 356. In qua Lutherus vindicat explicationem suam dicti petrini 1. ep. 2. §. 1. *Ubi esset sacerdotium sanctum*, videlicet ita omnes christianos esse sacerdotes, ut tamen singuli ab episcopis non sint inaugurati, nec tenentur contionari, missam celebrare, aliaque munera peragere ecclesiastica, nisi ad ea uocati & ordinati sint. 6) Epistola ad Fridericum, Electorem Saxon. 396. Qua promittit, se compariturum in Comitibus wormatiensibus, ac lubentem quidem. 7) Infortiatio consentium super prohibitis Lutheri libris. Vbi docet, non competere sacerdoti, confessionem alterius audienti, perstrutari, sed absolutionem debere impertire petenti; quodsi autem ille absolutionem denegauerit, humiliter eam iterum petendam, & si contumax sit, nec a duritie sua recedat, usum S. coenae intermittendum esse. 8) Fundamentum & rationes omnium Lutheri articulorum, per romanam Bullam iniuste condemnatorum. 400. Scripsit ille hunc librum latine, cum dedicatione ad *Felicem*, id est, Fabianum de Felliensi, quae hic omissa est, deinde autem in germanicam, & quidem satis habere, traduxit linguam. *Seckendorf* Lutheran. 285. ipseque fatur *Mainburgius* l. 1. f. 31. Lutherum in eo elegantem ostendisse eruditionem. 9) Pontificiorum Consilium, quomodo cum Luthero in Comitibus wormatiensibus sit procedendum. 432. Videlicet, audiendum etiam, si reuocauerit; sin, omnes Imperii Status cum sacratissimo Imperatore in auita permanfuros fide, Caesaremque necessario Edicta & mandata ad uersum Imperium promulgaturum. 10) Responsio ad Friderici Electoris Mandatum. 432. Quod quidem interit. Eo autem ille ex mandato Imperatoris Luthero iniungit reuocationem aliquot articulorum. Vbi hic ita se explicat, se se pariturum & reuocaturum, ubicunque sibi error monstratus fuerit. 11) CAROLI V. Imp. Citatio & littera salui conductus ad Lutherum. 433. 12) *Georgii* Ducis Saxon. littera salui conductus. 434. 13) FRIDERICI Electoris, & IOANNIS Ducis Saxoniae, fratrum, littera salui conductus, pro eodem. 14) Epistola ad G. *Epaldinum*. 435. In qua ait:

se rescripturum ad Cæsarem, stare sibi sententiam ueniendi Wormatiam, si debeat occidi, tanquam hostis Imperii; non autem ueniendi, si uelint, ut doctrinam recantet suam. 15) Sermo de salutari acceptione corporis & sanguinis Christi. Vbi docet, homines notorius in peccatis uiuentes non esse admittendos ad sacram cœnam; nefas esse, homines ad illius usum cogere: neminem fiducia propriæ dignitatis illuc se conferre debere; eleuationem benedicti panis & vini, cum sono campanulæ, præsentibus in memoriam reuocare sanctissimam Christi institutionem, & quidem verba secreto dicta, *Accipite, & edite, Accipite & bibite, Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur, Hic est sanguis meus, qui pro uobis effunditur*: atque ita credentibus, deuotis & humilibus dandum esse cibum & potum hunc tremendum ac venerabilem. 16) Catalogus Electorum, Principum, Episcoporum, Comitum, aliarumque personarum illustrium, & Legatorum in Comitibus wormatiensibus. 437. 17) Actus coram S. Cæs. Maiest. Electoribus, Principibus & Statibus Imp. in Comitibus wormat. 440. Vbi Lutherus libros a se scriptos & emissos pro suis agnouit, sed reuocationem contentorum, in doctrina de fide & operibus, denegauit, nisi errores sibi clare ostendantur, & ipse conuincatur. 18) PHILIPPI, Landgrauii Hassiæ, litteræ salui conductus pro Luthero. 449. 19) Litteræ ad S. Cæs. Mai. postquam Wormatia abierat. 452. In quibus gratias agit humillimas, saluum sibi datum fuisse conductum, iterumque se offert ad comparandum, si qui forent, qui libros suos iuxta normam uerbi diuini iudicare uelint. 20) Litteræ ad Electores, Principes & Status Imperii, eodem tempore scriptæ, eiusdem argumenti. 21) Epistola ad L. Cranachium 454. de examine suo wormatiensi. 22) Relatio de eodem examine, ad Albertum Comitem mansfeldicum. 455. 23) S. Cæs. Maiest. Edictum contra Lutherum. 456. Quo ob hæreticas, ut credebantur, doctrinas, earumque pertinacem, ut iudicabatur, amplexionem, proscribitur, librorumque eius uenditio ac lectio prohibetur. 24) Expositio psalmi 68. de paschate, ascensione Christi, & pentecoste. 463. 25) Cantici Mariæ, quod dicitur *Magnificat*. 476. 26) Orationis regis SALOMONIS I. Reg. 3. p. 500. 27) De confessione (peccatorum priuata & anxia.) 501. An Papapotestatem habeat eam imponendi. 28) Psalmus 99. ualis oratio aduersus Papam, &

& doctrinas hominum. 320. Cum glossulis breviculis. 29) Expositio psalmi 37. p. 527. 30) Iudicium *theologorum Parisiensium* de Lutheri doctrina. 539. 31) Praefatio in Explicationem euangelii de X. leprosis, *Luc.* 17, 12. p. 549. Qua sententiam de confessione suam iterum proponit, non ipsam damnans confessionem, sed coactionem ad eam faciendam; dicitque, si res inuertatur, & sacerdotes ac clerici a nobis debeant audiri confitentes, tunc vero illos a rigore suo de necessitate confessionis nimium quantum remissuros esse. 32) Explicatio euangelii *Luc.* 17, 14. p. 551. Vbi verbis, *Abite & ostendite vos sacerdotibus*, negat indicari necessitatem confessionis. 33) Mandatum S. Cæs. Maieſt. ad Vniuersitatem viennensem de cremandis Lutheri scriptis. 555. 34) Epistola ad Albertum, Electorem, Cardinalem & archiepiscopum magdeburgensem & moguntinum, de indulgentiis, quas ille post Tezelii obitum reduxit Halam Saxoniae. 556. Rogat igitur eum Lutherus, ut ocyus desistat ab hoc proposito, nec clericos coniugium ineuntes affligi permittat, alioqui se editurum, quem in parato habeat, libellum contra Idolum halense. Est hoc scriptum paulo durius atque acerbius, at tamen christianum, atque e pio profectum Zelo. 35) Responsio illius *Electoris*. 557. Pia, ut videtur, & modesta, qua non ingratam sibi fuisse admonitionem testatur; sed simulata, sicut sequente in scripto interpretatus est Lutherus. 36) Epistola ad Wlfg. Fabricium Capitonem. 558. eo tempore Cardinalis & Archiepiscopi ecclesiasten & consiliarium: qua testatur, tantum sibi dolorem attulisse eius litteras, quantam lætitiā Responsum Electoris, nec licere adulari Magnatibus in rebus fidei & conscientiae, pessimoque exemplo dirumpi coniugium clerici, neutiquam prohibitum in verbo diuino. Hoc scriptum pertinet ad annum 1522. sed huc relatum est, quia respectum habet ad duo scripta proxime præcedentia. Et quæ sunt Lutheri a numero 24. ea ab ipso litteris mandata sunt in pathmo.

Tomus II.

In cuius fronte ponitur præfationis loco Dehortatio a contemptu verbi diuini, cum admonitione ad eius æstimationem & obsequium, A. 1522. 1) Augustinianorum wittebergenf. Conclusiones, de votis, mendicatione, aliisque ordinis sui traditionibus, quas

partim abollitas, partim temperatas volunt. p. 1. 2.) Iudicium aliquot Doctorum wittebergenſium de miſſa priuata ad Electorem Fridericum. p. ead. Quem rogant, ut aboleat Miſſæ corruptelas. 3.) Inſtructio D. Chriſtiani *Bayeri* ad Iuſtum *Iouan*, Andr. *Carollſtadium*, Phil. *Melanchihonem*, & Io. *Dolſcium* (Dölzk). Qua illi iniungitur perſequiri, cur Auguſtiniani diebus præteritis miſſas dixerint nullas. Nam ad rem adhibiti ſunt delecti quidam ex ordine Doctorum, qui poſtea litteris humiſſimis rogarunt Electorem, ut vitia miſſæ tollat atque aboleat. 4.) Ipſæ modo dictæ litteræ *Delectorum*. 5.) De abuſu miſſarum. 6.) Bulla cœnæ Domini, ſub LEONE X. germanice verſa a *Luthero*, cumque eius gloſſis. 44. 7.) *Henrici* iunioris, Ducis brunsvic. ac lüneb. Mandatum de cauenda Lutheri doctrina, ubicunque illa derogat chriſtianæ fidei & traditionibus. 58. 8.) Fidelis admonitio ad omnes chriſtianos, ut ſibi caueant a ſeditione, quam fortaſſe cœcus aduerſus papatum zelus ſuadere poſſet. 58. 9.) Chriſtiana admonitio ad IV. Mendicantium ordines, ut agnoſcant euangelii reſtitutionem pro magno Dei beneficio, neque Lutherum vel extollant ſupra modum, vel hæreſeos temere accuſent. 93. 10.) *Georgii* Ducis Sax. edictum contra Lutherum. 65. Quo ſubditi eius iubentur capere ſeminatores doctrinæ lutheranæ, & reuocare filios ſuos Witteberga, aliisque locis, ubi illa doctrina traditur. 11.) *Philippi*, Epifcopi freyſingenſis, Adminiſtratoris naumburgenſis, Comit. palat. ad Rhenum & Ducis Bauariæ, Mandatum contra Lutherum, ſeu contra nouitates & abuſus, ut vocant, a quibusdam introductos, dum miſſas recitant in veſtitu civili, lingua germanica, ſine præuia confeſſione, ſine ſatisfactione, vinum benedictum porrigentes alio in vaſculo, quam calice, etiam infantibus ſeu pueris, & clerici coniugium ineunt. 66. 12.) Contra nouitates, a *Carollſtadio*, abſente Luthero, Wittebergam introductas. 68. Hoc ſcriptum non eſt integrum. 13.) Epiftoſa ad Fridericum Elect. Saxon. 69. In qua liberrimo utitur ſtilo, atque, tantum abeſſe, ut Wittebergam veniat tutelæ ab Electore habendæ cauſa, ut potius ipſe eius Electorem (puta, precibus) ſit redditurus participem; cauere illum debere, ne Caſaris mandato manus ſibiſmet inferat violentas; debere etiam portas urbis relinquere apertas, uſque dum a Caſareanis vi abripiatur ſed

sed eam se se non metuere. 14) Epistola ad G. Spalatinum. 71. Qua improbat nonnullorum facta, qui, se absente, abuti coeperunt christiana libertate, & res quasdam funditus abolere conati sunt, cum debuissent verbo eas oppugnare diuino; se quidem improbare papisticam missam, ut sacrificium & bonum opus, imagines, quibus cultus desertur, leges de confessione priuata scrupulosa, de certis usus S. coenae temporibus, deque inuocatione sanctorum; sed ea omnia a se non abrogari, verum redargui duntaxat & errorum conuinci ex SS. litteris. 15) FRIDERICI Elect. Sax. Mandatum ad Hier. Schurffium, ut Lutherum litteris ad ipsum Electorem scriptis causas exponere iubeat, ob quas Wittebergam e pathmo redierit, eumque moneat abstinere a concionibus in arcis ade sacra habendis. 72. 16) Epistola, qua *Luthero* causas accessus sui Electori exponit; quarum prima, est vocatio Wittebergenfium; secunda, abusus & tumultus se absente facti, quos sedare non potuerit, nisi ipse esset praesens, auresque & linguam adhiberet: tertia, metus seditionis in Germania. 72. Sed forma huius Epistolae fuit a G. Spalatino paululum immutata ac temperata. 17) Hier. Schurffi. Responsio ad Electorem. 74. Qua dicit, se se eius mandato paruiffe, Serenissimique mentem Luthero exposuisse. Addit etiam, quosdam in Saxonia sine vocatione ecclesiastarum munus usurpasse, & talia effutiisse, ut ciues & studiosi credant, eum denique esse verum christianum, qui intermittat confessionem, sacerdotes persequatur, die ieiunii ouis & carne vescatur, imagines deiciat &c. 18) FRIDERICI Electoris nouum ad Schurffium. mandatum, correctas iam litteras Luthero reddat describendas. 75. 19) Ipsae hae Lutheri litterae correctae. 76. 20) Hier. Schurffi Responsio ad alterum Electoris mandatum. 77. In qua testatur, magnam Wittebergenfibus, tam eruditibus quam rudibus, laetitiam natam esse ex Lutheri aduentu & concionibus. 21) Epistola ad Hartmutum a Cronberg. 78. Plena solatio pro iis, qui Christi, eiusque euangelii causa persecutionem patiuntur, aut cuiuscunque generis tentationibus expositi sunt. 22) De sacramento altaris. 82. Id esse sub utraque sumendum specie. 23) *Iohanni*, Episcopi misnensis, Mandatum ad pastores & clericos suos. 93. Ut caueant sibi a nouitatibus; se enim in eo versari, ut statuatur ordinetque, quidquid ad disciplinam & concordiam facere queat.

24) FRIDERICI Responsoria ad illam episcopum. 93. Qua adprobat eius propositum, optatque aboleri abusus contra verbum Dei, blasphemias, & prohibitionem coniugii clericorum. 25) Ad Fridericum elect. de oratore sacro (*Gabriele*) Altenburgum mittendo. 94. Cui Lutherus iniunxit, ne quid nouaret, fideliter autem doceret fidem & caritatem. 26) De traditionibus hominum. 95. Eas esse vitandas. 27) Epistola siue Instructio ad ecclesiam erfurtensem de sanctis. 104. Quæstiones de sanctis cælestibus & mortuis esse omittendas, fiduciam autem ponendam in Christo, nihilque occipiendum sine præuiis humillimis precibus. 28) Contra falso dictum Statum Pontificis & episcoporum sacrum & clericalem. 106. In quo agit de partibus muneris pastoralis siue episcopalis, cum refutatione abusu eius & corruptionum. 29) Epistola ad Cl. *Stormium*. 127. Qua dictionem suam, qua Magnates & Prælatos, stultos & asinos vocauit, defendere nititur. 30) *Caroli* Ducis munsterbergici Epistola ad Lutherum. 127. Qua scripti de S. cœna sub utraque sumenda petit correctionem & emendationem. Responsio autem *Lutheri*, quæ in Casp. Guttelii bibliotheca extabat, euanuit. 31) Epistola ad Bohemos calixtinos, seu waldenses, in Comitiis pragensibus congregatos. 128. Qua eos hortatur ad perseverandum in articulis de communione sub utraque, & iniusto Hussi & Hieronymi pragensis supplicio. 32) Responsio ad Henrici IX. Regis Brit. librum. 130. 33) Ad amicum, cur acerbius scripserit contra Regem Henricum. 145. Id quidem fecit consilio, quia 1. nec Christus, Petrus & Paulus semper fuerint molliores ac mitiores. 2. aduersarii eius pluribus maioribusque contra ipsum usi sint conuiciis. 34) Libellus de vita coniugali. 146. Qui constat 3. partibus: in I. agitur de personis, quæ inter se possunt contrahere matrimonium: in II. de personis, quæ possunt separari: in III. de modo pie & laudabiliter agendi vitam coniugalem. 35) Breue ADRIANI VI. P. R. ad Fridericum. Elect. Saxon. perlarum ab Hieron. Rorario, Pontificis a cubiculo. 158. Quo ei commendat Sedem apostolicam, & commodum ecclesiarum. 36) Declaratio S. Caf. Mai. super Articulis Statuum Imp. de dandis hoc tempore [A. 1522.] annatis, pensionibus, decimo nummo omnium monasteriorum, ecclesiarumque cathedralium, & censu ordinum mendicantium. 158. Eos sibi maxime probari ait, modo consentiat

fiat P. R. quem eo nomine se rogaturum promittit. 37) CARO-
LI Imp. litteræ ad Pontificem de prædicta materia. 159. 38) Ge-
orgii Ducis Sax. Mandatum ad subditos de tradendo Lutheri N.
Tto. 160. 39) ADRIANI VI. Breue ad Electores, Principes &
Status Imp. Noribergæ congregatos, de studio suo procurandi pa-
cem inter Principes christianos, de suppetiis Equitibus rhodiensifi-
bus latis, deque lutherana doctrina & secta eradicanda. 161. 40) In-
structio prædicti Pontificis pro *Chorigato*, Nuncio apostolico ad
Imperatorem & Status Imperii, comitia agentes Noribergæ. 163.
Qua causæ adferuntur, quæ mouere deberent Status ad resisten-
dum sectæ lutheranæ. Et querelæ Lutheri, *ipsum condemnari in-
audium*, hoc modo occurrere posse autumat Pontifex, si dicatur, res
fidei credendas esse, non vero demonstrandas. 41) ADRIANI VI.
Breue ad Consules & Senatum urbis bambergensis, contra Luthe-
rum eiusque libros. 167. Vt eum habeant pro hæretico, nec eius
libros vel vendi, vel imprimi permittant. 42) Refutatio præce-
dentis Breuis. 169. 43) Breuis explicatio oratiunculæ *Ave Maria*.
170.

A. 1523. 1) Epistola Georgii, Ducis Sax. ad Lutherum. 171.
Qua vult, ut profiteatur, num ipse ediderit scriptum ad Hartmu-
tum de Cronberg: in eo enim conuiciis & iniuriis, quas statim ad
animum reuocauerit, se peti. 2) De magistratu politico, in
quantum ei debeat obedientia. 172. 3) Responsio ad superio-
rem Ducis Georgii epistolam. 187. Qua ita se declarat, sibi perin-
de esse, siue pro confesso vel sito, aut fesso cursoue accipiat: se
enim litem condicere, si putet sibi factam esse iniuriam. 4) Io.
de Plaunitz Equitis epistola ad Fridericum Electorem de Nun-
cii apostolici Instructione, eiusque petitione, ut Noribergensis Se-
natus in carcerem compingat pastores ad S. Sebaldi, S. Laurentii,
Spiritus S. Augustinianorum, & monachos, qui e claustris & Car-
thusia elapsi sunt, opificia didicere, & ciuili utuntur vestitu. Sed
addit, metuendum esse, ne, id si fiat, seditio oriat in populo,
187. 5) Epistola ad Io. de Plauniz. 188. In qua dicit, se non ita
duriter tractasse Ducem Georgium ac Papam, Episcopos & Regem
Britanniæ; & quamuis aliquando sit durior in scriptis suis, tamen
verum profiteri. 6) HENRICI IIX. Regis Brit. litteræ ad Fri-
dericum Elector. Sax. & Ducem Ioannem, eius fratrem, 189.
1. contra

1. contra Lutherum, qui primum cœperit disputare, deinde irasci, porro inflammari, inde tumultuari, & denique in libro contra se Regem conuiciis & calumniis ipsam superare insaniam; 2. contra sectam Lutheranam, quam ait omnium esse pessimam ac perniciosissimam, cui resistere debeant Principes Germaniæ. 7) Ad Equites ordinis teutonicæ. 192. Vt falsam fugientes castitatem, castitati se se consecrent matrimoniali. 8) FRIDERICI Elect. & IOANNIS Ducis Responsio ad Henricum IIX. Gall. Regem. 198. Quæ negant, se unquam conatos esse Lutheri doctrinam, scripta & conciones defendere, sed omnia illa ipsi reliquisse defendenda; addunt etiam, eum sine ipsorum præscitu & consensu rediisse Wirtebergam; Statusque Imperii, ad petitionem Pontificis per Nuncium factam, nullum aliud remedium, nullamque aliam viam componendi discordias & tumultus nosse, quam liberum & christianum Concilium. 9) De Adoratione sacramenti corporis Domini. 200. Quam reiicit & condemnat. 10) De deferendis claustris monialium. 210. In hoc scripto causæ proferuntur, ob quas ista desertio sit facienda. 11) Contra corruptores Mandati cæsarei. 214. Sunt IV. illius articuli; primus de prædicatione euangelii; secundus de observandis concionatoribus, exorbitatibusque puniendis; de impedienda librorum, nisi censuræ subiecti fuerint, impressione; & quartus de clericis matrimonium contrahentibus ecclesiastica censura coercendis. Atque his IV. articulis suas Lutherus glossas addidit. 12) De IESU Christo, quod natus sit iudæus. 216. 13) Libellus baptismi, germanice redditus a *Luthero*. 227. idemque renouatus 230. 14) Fundamenta & causæ e Scriptura sacra, ecclesiæ competere ius & facultatem diiudicandi doctrinam, & vocandi pastores. 231. 15) Constitutio ecclesiastica. 235. 16) Constitutio ærarii pauperum. 236. 16) Alia pro ecclesia lisniciensi. 236. 17) FRIDERICI El. & Ioannis Ducis Responsio ad Ludovicum Regem Hungariæ & Bohemiæ. 245. Qua deprecantur culpam, quasi Lutherus sub ipsorum clypeo errores & hæresin introducat, disciplinam ecclesiasticam conculet, Regesque & Principes petulanter atque impie conuicietur. 18) Consilium de componenda causa Lutheri. 246. In hoc consistens: Diem esse constituendum, quo siue Seruæstæ siue Naumburgi, siue alibi, præsentibus duobus ecclesiasticis & duobus secularibus Principibus, audiatur Lutherus; inter-

interca tamen habendam esse abstinere ab verbis scriptis, parci-
 pus contra magistratus. 19) Iudicium de *Erasmio* 142. Eum aut mi-
 norem de prudentia diuina habere notitiam, quam omnes in scho-
 lis sophistarum docuerint. Sese occasione contradicendi non quidem
 daturum Erasmo, neque tamen etiam metuere eius scripta, si pla-
 ceat illi operum dare. *Inferius*, Erasmus vocat hostem omnium
 religionum, singularem Christi inimicum, & Epicuri Luciani-
 que perfectum exemplar & ideam. 20) Responsio & promissio ad
 mandatum Electoris de omittendis scriptis acerbioribus. 247. Di-
 cit igitur Lutherus, nunquam sibi mentem fuisse quemquam, siue
 illustri siue inferiori conditionis, conviciis lacessendi, aut eiusmodi
 quid scribendi, docendi, prædicandi, quod inobedientiam, dis-
 cordiam & rebellionem in S. Imperio excitare queat; quod autem
 præterito tempore tam duxerit & severè scripserit contra va-
 rios homines & Status, id quidem sine odio, non tamen sine cau-
 sa factum esse. 21) Epistola ad Io. a Rechenberg, An quis sine fi-
 de demortuus, possit saluari? 248. Quod negat, quia dicitur: *Qui
 non crediderit, condemnabitur*, *Matth. 16, 16. Qui non credit, iam con-
 demnatus est*, *Jo. 3, 18. Sine fide impossibile est placere Deo*, *Ebr. 11, 16.*
 Aliam autem questionem esse, An Deus nonnullis in confinio
 mortis, aut post mortem possit dare fidem, atque ita per fidem ad
 salutem perducere? De hac potentia non esse dubium, sed factum
 non posse probari. 22) Epistola ad Io. a Schleier in causa spon-
 saliorum viri iuuenis cum illius vidua, quævis frontem in confir-
 matione facta duxit. 251. Episcopus münsterensis negavit se illi con-
 cedere posse sine Pontificis dispensatione: Pontifex autem decre-
 vit, tali in casu rusticum 100. nobilem 200. comitem 400. aureos
 Sedi romanæ pro dispensatione soluere oportere. Sed quid Lu-
 therus? Hic eiusmodi sponsalia pro licitis agnoscit, quia Deus non
 prohibuit. 23) Epistola ad 4. virgines nobiles, quæ propter le-
 ctionem librorum Lutheri electæ fuerant & gymnaseo freiburgensi
 251. Eas rogat Lutherus, ne hostibus suis mala præsentur, sed Deo
 rem committant, qui vindicaturus sit, immo iam vindicaverit, per-
 mittendo eos labi, & iniuriam ipsis inferre. 24) Articuli, propter
 quos duo pii homines, ordinis S. Augustini, *Thomas* & *Joannes*,
 Bruxellens, instigante *Hofmeyer*, viri combusti sunt. 252. Neque
 tamen, quod *alii ibi solent scribere*, capta criminis publicæ fuerint

parata. Subiungitur Epistola ad fratres christianos in Hollan-
dia, Brabantia & Flandria: quos consolatur propter crudele sup-
plicium *Hentios & Ioannem*, Brussels combutorum, & iubet esse
laetos propter constantiam & spem, qua illos manuit Christus.
25) Epistola ad Ecclesiam elingensem. 23. Qua VI. articuli pa-
storis illius primi, ac ceterorum papistarum refutantur. 26) Epi-
stola ad G. Spalatium de Electoris periculo, & caritionis in ade-
primaria Witteberge. 24. Vbi *Lutherus* scribit, Electorem satis
securum fore, & extra periculum positum, quam diu non aperte
causam Lutheranam fecerit suam; sibi que perinde esse, siue mis-
sa & alia caritionis more papali fiant, siue non; interim se, ra-
tione muneris sui, illas taxare, populumque melius erudire de-
bere, Electoria autem consilium & iudicium esse tanti iudicii
animi. 27) Iudicium ad D. Gregor. *Bruckium* de senore. 256.
Quod ait quidem abrogandum esse, interim dari posse, dum tem-
pora veniant meliora. 28) Consolatoria ad christianos augusta-
nos. 256. Apud quos nonnulli propter nuptias alicuius pastoris
aduersa & ignominias passi sunt. Solutum itaque illis, eo-
rumque in fide sociis, porrigit ex natura euangelij, quod qui cum
Christo volunt regnare, cum eodem etiam prius debeant pati.
29) Epistola ad Leonh. *Puchlerum*, magistrum artis palastrice, de
adoratione sacramenti. 258. Liberum esse, Christum adorare, vel
non adorare in sacramento, excedere autem libellum ad Walden-
ses scriptum, quando omissionem huius adorationis statuit neces-
sariam esse. 30) II. Epp. ad Canonicos wittebergenses. 258. Ut
missas faciant corruptelas & caritionias euangelio aduersas, alias
se & alios cum ipsis non habituros amplius communionem. 31)
Io. a *Planitz*. Epistola ad Electorem (pertinens ad initium huius
anni), de quadam deliberatione contra Lutherum in Comitibus no-
ribergensibus, qui ille intercessit, asserens, rem hanc non posse vi-
telli, sed placidis medijs. 260. 32) Breue ADRIANI VI ad Electro-
rem Fridericum. 261. Qua eum tam acerbe hortatur, quam
suauiter rogat, Lutherum ut missum faciat, nisi utrumque gladi-
um, papalem & caesareum, velit experiri. 33) Explicatio duarum
horribilium figurarum. 266. Videlicet monstri almini romani de
A. 1496. & vitulini freibergensis de A. 1523. Illud Phil. *Adamsch-*
abon interpretatur de Papa romano: cui *Lutherus* suum addit Amen,
sive

liber ad probationem, quæ etiam repetitur in Tomo III. p. 532. atque hæc, quod tamen non a studio, sed a vitæ exclusum fuit, iuxta Lutheri opinionem portendebat tragicum casum miramque rerum mutationem. Vide etiam *Burchardum* in ep. ad Erndl p. 61. 34) Enarratio capituli septimi I. ad *Corinth.* p. 274. 35) Enarratio a. epist. S. *Petr.* p. 332. 36) Deprecatio ad *Eliachim* pro paupere quodam viro 354.

A. 1524. 1) Explicatio verborum *Jo. 1. 29. Postea die secus lacum de sum. venturum ad* 355. 2) Narratio de moniali *Florentina*, quæ anno ætatis XLmo vitæ monasticae marcipata votoque constructa, post sexagesimam, quod *Lutheo* & quidam suorum consanguineorum scripsisset, & rationes persicere non posset, penam, e monasterio evasit. 256. 3) Epistola consolatoria ad *Mikenbergen-*ses, qui evangelii causa persecutionem passi erant. 260. 4) Explicatio *psalmi 120. psalmi 127. epistola II. Petri. epistola Iuda* 262. 5) Duo contraria *Imperatoris* edicta, alterum de A. 1521. alterum de A. 1524. In illo *Lutherus* condemnatur, & ex imperio profcribitur. In hoc ipse pro Concilio, in quo *Lutheri* doctrina esse gnoscatur & indiget. *Lutherus* quoque addidit glossas marginales, & præfationem ac clausulam. 268. 6) Contra coram & infamiam XVII. articulosum, ab *Artacio* *Schleser* auctorum, quem ideo postea in carcerem compegerunt, per *Academiam* *ingalsiadensem* theolologas condemnationem. 269. Vbi *Legationis* suæ prosecutiones rationes, *Lutherus* autem ad ea respondet. 7) Nec patientes liberos suos ad conjugium cogere, idem impudice nos liberos sine parentum consensu sponsalia contrahere debere. 278. 8) Contra novum idolum, *Misens* erigendum. 281. id est, contra canonizationem *Bernardi*, episcopi *misnensis*, ab *ADRIANO VI.* factam. 9) Quid sentiendum sit de lege *Berlini* oppositis. 288. Legem esse docendam, ut indicet & arguat peccatum, atque ut homines pacis civilis gratia, sub officio & sub disciplina contineantur. Si qui autem sunt, qui ex eo, quod nullum in operibus est meritum, velint pro lubitu vivere, illis sciendum, omnino præceptis obsequia præstare. 10) Iterum de lege. 290. Legem illam quæ evangelio præpotiendam, & questus sui observantiam legem debere, sicut confregisti suam transgressionem. 11) Obtestatio ad *Senatum* *Berolinum* *Sylhanum*. 299. Vbi *Schleser* & *Th. Meyer*. 12) Epistola ad

ad Fridericum Elector. & Ioannem, Ducem Sax. de spiritu seditionis. 441. 13) De usu & confessione libertatis christianae. 442. 14) Colloquium Carolstadii cum Luthero Ienae habitum. 446. In quo Andr. Bodenstein de Carolstadio conquestus est, se ab illo numerari inter spiritus seditionis: nam sibi nihil commercii esse cum illis, sed tantummodo dissentire a Luthero in doctrina de sacramento altaris. Ac tandem provocat hic illum, dato armarum loco ducato aureo, ad duellum calamarium. 15) Actus cum Senatu populoque orlamundano. 450. Vbi disputarunt cum Luthero de imaginibus tollendis, quia Deus in lege Moysi eas absolute prohibuerit. 16) Epistola ad Barthol. & fratres, qui demorantur coniugis suae salutem vigiliis, missis, & orationibus promotum ibat. 473. Hanc igitur monet, ut abstinere a vigiliis, & missis pro defunctis: nam Deum hac media non praescripsisse, ac sufficere, si semel atque iterum oraverit pro illa; perpetuas autem orationes figurum esse parvas fidei. 17) Ad Magistratus civitatum Germaniae, ut christianae erigant & alant scholas. 484. Atque in illis docendas esse linguas, artes & disciplinas, sine quibus solida Scripturae interpretatio non possit fieri. 18) Iudicium de legibus moysi & caeteris. 464. Cum receptae sint leges caesareae, nefas esse, illis resistere, quam diu non iubent quid verbo divino contrarium. 19) De mercatura. 467. Agitur hic de peccatis per mercaturam commissis, vadimonium & monopolia innotantur, & voluntas sine sermone dandam suadetur. 20) De summa praeceptorum Dei, de qua abusu, & vero usu legitur. II. Th. 1. 3. p. 275. 21) de Dei voluntate servandi omnes homines. I. Th. 2. 4. p. 285. 22) de canone missae. 488. Bum esse abominabilem, quia sacrificium panis & vini opponat sacrificio corporis. 23) Universitatis, Senatus, populi que wittenbergensis Requiritio ad Canonicos istius urbis, ut caerimonias sapienter & cognitis potestatis abrogent. 506. Atque ideo breviter repetantur rationes praecedentis scripti. A. 1727. 1) FRIDERICI Electoris, epistolae ad Ioannem fratrem de seditione rusticorum. 509. Portale datum miseris hominibus fuisse causam seditionis per prohibitionem verbi divini, & graues exactiones remittendum illis esse aliquid, remque Deo committendam, & in hoc opportundum adducendum, quod Magistratum quos iussit, reprobentur & conseruarentur, & defensurus. 51)

G. Spalacini Consolatoria ad Fridericum Electorem, mortaliter decumbentem. 511. Ne turbetur ulla re, sed adhaereat Christo, eiusque verbum teneat firma fide ac spe immobili. 3) Dux conclusiones, in funere praedicti Electoris habitae, ex 1. *Theff.* 4, 13-18. p. 513. 4) Consolatoria ad Ducem Ioannem, defuncti Electoris fratrem. 521. 5) Epistola ad D. Io. Rùhelium de obitu Electoris, & seditione rusticorum. 522. In illius pulmonibus, & vesica felis intrentos fuisse calculos, sed nullum in vesica urinaria; eumque suasse fratri, ne vi utatur aduersus rusticos, sed mitioribus eos mediis pacare studeat. 6) Epistola ad Christianos rigenses, reuelenses & tarbitheanos in Lituonia. 522. Quos monet, ut in fide, quam assumerunt, sint constantes, eamque caritate proximi demonstrent, preparantes se ad crucem, tanquam fideicomitem.

Index in IX. tomos Lutheri, auctore Timoth. KIRCHNERO. Ienae 1583. Eiusdem est Praefatio, ubi indicat, IV. esse huius Indicis partes, ac primam quidem continere res seu materias theologicas; secundam historica; tertiam voces & phrasas ebraicas, graecas, latinas, & quasdam Scripturae S. peculiares; quartam dicta Scripturae passim explicata. Sed non satis curate omnia recenset: certe ea, in quibus Lutherus adhuc sentiebat cum Pontificiis, aut moderatius de iis iudicat, sicco pede praeterit. Et in folio Hiiiij notat ex T. I. f. 400. aut nouae editionis f. 431. Lutherum credere, nullum esse purgatorium, cum ille tamen contrarium ibi dicat, hoc tantum addens, dicta Scripturae, quae vulgo adhibentur, non esse probantia.

Tomo III.

Rursum A. 1525. 1) Explicatio VII. psalmorum penitentialium, eaque emendata. p. 1. 2) Historia de fratre Hieronimo zupharenensi: cum explicatione psalmi XI. p. 27. 3) Contra prophetas coelestes, Partes II. quarum prior tractat de imaginibus & missa; posterior de sacramento. 35. 4) Epistola ad Albertum, Comitem Mansfeldiz. 90. Vbi docet, vi rapientibus eadem cathedralem non esse resistendum, neminem cogendum ad fidem, aut in erroneis conservandum, nec etiam concedendum, ut a vero deficiat; scelerata quidem miri posse, etiam specie tenus, sed minime contra legitimum magistratum. 5) CLEMENTIS VII. Bullae duae de

anno iobelxo. 97. Cum glossis Lutheri. . 6) Fideles adhortatio ad omnes, Christum eiusque verbum amantes. 97. . Ne auct. præbeant istis Bullis, & doctrinæ pontificiæ. . 7) Epistola ad Wolff, *Reiffenbusch*, Iur. doctorem & præceptorem lichtenbergensem, ordinis S. Antonii. 98. Vota non obstat, quo minus vitam ingredi possis coniugalem. . 8) Epistola ad christianos antuerpienses. 100. In qua eos hortatur, ut sibi caveant a spiritibus fanaticis. . 9) Dehortatio ad christianos argentinoses, ne *Carolladii* fanaticismo de sacramento, imaginibus & baptismo locum præbeant. 102. Sequuntur iam aliquot tractatus de rusticorum seditione. . 10) Contra: Stus inter federatos suevos & duo rusticorum agmina ad locum brigantium & in Algovia. 105. . Cum præfatione & adhortatione Lutheri. . 11) Scriptum ad omnes christianos, propter excusationem rebellionis *Carolladianam*. 108. . In quo dicit, non tantum rusticos, sed etiam infanos Principes, & stolidos Episcopos, qui evangelicos pastores tolerare volebant, sed vi expellebant, in culpa esse rebellionis. . 12) Thomæ *Münzeri* epistola ad quemendam islebiensem. 110. . Agit de sua causa, & doctrina, negans se fudere seditionem. . 13) XII. Articuli rusticorum. 111. De constitutendis pastoribus, decimis, propriis hominibus, feris, avibus & piscibus, lignatione, servitiis, danda frumenti quantitate, nova impositione, pratis & agris Ecclesiæ reddendis, & casu mortis. . 14) Adhortatio ad pacem. 115. . Est responsio ad XII. articulos rusticorum suevicorum, in qua tam Magistratus, quam eis subiecti officii sui commonefiunt, videlicet illos debere recedere a rigore & tyrannide sua, hos autem remittere in Articulis ea, quæ sunt iusto duriora. . 15) Contra latrocinia & homicidia rusticorum. 123. . 16) Phil. *Melanchthonis* Historia Thomæ Münzeri, coryphæi seditionis thuringicæ. 124. . 17) Horribile factum & iudicium Dei super Thom. Münzerum. 131. . Quo exhibentur horribiles & seditiosæ Th. *Münzeri* epistolæ, dux quidem ad Comitem mansfeldensem, & una ad rusticos. . 18) Th. *Münzeri*, postquam captus fuerat, confessio. 135. . 19) *Eiusdem* ep. ad Senatum populumque mülhusanum, ut virent seditionem, sibi que commendatos haberant uxorem & liberos suos. . 20) Epistola Lutheri ad D. Io. Rühl. 137. . Ne rationem habeat conuictorum, quibus, & ipse (Luthernus) lacessitur: ut qui voceretur *hyperista*. . 21) Epistola ad Cardinalem & archi-

archiepiscopum moguntinum. 138. Ut coniugium ineat. 21) Epistola ad *Rubelium*. 140. De coniugio, quod Cardinali & archiepiscopo suaserat: Si suo illud exemplo possit ab eo obtinere, ocyus ducturum uxorem, tanquam rem, quæ a Deo postulatur. 22) *Alia*. ibid. Eodem de argumento. 23) Duz epistolæ de inito a se coniugio. ibid. 24) Epistola de libello contra rusticos. 141. Quem defendit ab imputatione, esse nimis durum. 25) IV. Epistola ad amicos, quibus significat, se patris sui suasu uxorem duxisse, cumque ea concubuisse, & post octo dies & amplius conuiuiolo eos excepturum, non ut hospites dona adferant nuptialia, sed ut Deum pro felici matrimonii statu secum implorent. Io. Phil. *Odelem* Apolog. 52. 26) Adhortatio ad christianos liuonos. 152. De sagris externis & concordia cum sacerdotibus & ecclesiasticis. ibid. 27) Aliud scriptum, *Carolstadium* spectans. 154. Carolstadium ait sententiam suam proponere assertiue, sed dubitatiue: ipsum autem, Lutherum, putasse, veram esse eius sententiam; attamen in articulis fidei non habere locum dubitationem. 28) Epistola ad Cardinalem & archiepiscopum mogunt. & magdeb. 155. In qua deprecatur pro islebiensi quodam, cui imputatur crimen fractæ in via pacis & securitatis. 29) Constitutio & informatio, quid deinceps agendum sit cum illis, qui sacramentum altaris accipere cupiunt. 156. Examen cum illis instituendum esse, fidem verbis christi habendam, nec admittendos, nisi qui sint pœnitentes. 30) Sermo in secundam feriam paschæ, *Luc.* 24. 30. p. 161. De digna sacramenti acceptione. 31) Informatio, quomodo christiani Moſen debeant intelligere. 155. Vbi de discrimine legis & euangelii; illam a nobis exigere opera, hoc vice versa nulla postulare opera, sed iubere sinum expandere, & Dei beneficia in Filio proposita accipere. 32) Epistola ad Ioannem Electorem Saxoniæ. 170. De visitatione ecclesiarum in eius terris, & prouidentis pastorum salariis. 33) Ad Georgium, Ducem Sax. 171. Quem rogat, ne pergat doctrinam suam persequi: eam enim esse diuinam, nec posse impediri aut tolli.

A. 1546. 1) Sermo in vigilia nativitatis Christi, *Es.* 9, 1-7. p. 173. 2) *Georgii* Ducis Responsio ad præcedentem Lutheri epistolam. 139. Qua ei varia approbat vitia, quod se vocauerit Dominum minime faventem, & mendacem, Imperatorem romanum

con;

conuiciis laceffuerit, atque e Witteberga afylum fecerit improborum & vota fua frangentium: malos fructus teftari de eius doctrina, &que reuerti debere ad ecclefiam romanam. 3) Epiftola ad Nicol. *Hanſi manum*. 192. Qua mentionem facit reſponſionis, a *Georgio* Duce data, eumque accuſat conuiciorum & mendaciorum, negans, ſe ei reſponſurum. Meminit quoque libelli fui de ſeruo arbitrio, atque *Eraſmum* vocat venenofum vermem, & inſtrumentum diaboli. 4) Iudicium de ſedanda iam ſeditione. 193. Scriptum hoc repertum fuit in bibliotheca Spalatini, ab eoque in germanicam translatum linguam, ſed non totum, præcipue in fine. Putat autem, reformandam eſſe miſſam, & quidem eam, quæ nunc viget, quæque pro bono opere & ſacrificio venditur, abolendam; deinde vero eccleſias & ſcholas per dignos viros bene conſtituendas. 5) Explicatio prophetæ *Iſaie*. 195. 6) Et *Abacucis*. 228. 7) Duo ſermones in caput 15. & 16. *Actuum apoſtolorum*. 259. 8) Modus celebrandi chriſtianam miſſam, & ad ſacram eundem menſam. 269. Libellus hic latine a *Luthero* ſcriptus, editusque fuit A. 1573. a *Paulo* autem *Sperato* in germanicam translatus linguam; atque hic exhibetur, prout de nouo reuiſus eſt & correctus. Multa in eo retinet de miſſa, quæ a Romano-Catholicis dicitur, excepto canone, & iis, quæ inferunt ſacrificium. Eos autem, quæ ſacra uti volunt ſynaxi, prius nomina ſua profiteri debere apud paſtorem, & interrogatos rationem reddere de fide ſua, alios ſemper, alios ſemel, alios nunquam, prout vel rudes ſunt, vel eruditiores, vel eruditiffimi; debere etiam, quando peragitur ſ. ſynaxis, ſeorſum ſtare in eccleſia, & utraque uti ſpecie, quia Chriſtus ſic mandauit; confeſſionem auricularem nec neceſſariam, nec inutilem eſſe, liberumque relinqui accedentibus, ſe ſe præparare ieiunio & orationibus. 9) Miſſa germanica & ordinatio cultus diuini. 277. Non eum in finem ſcripta, ut ſit inſtar legis, & obliget aliorum conſcientias; neque etiam germanica hac miſſa abrogatam vult latinam. Ceterum hic agit de modo catechiſandi, & tradit breuem orationis dominicæ explicationem, retinet elevationem ſacramenti, poſtque panis confeſationem panem benedictum vult ſumi, ſicut poſt vini confeſationem vinum benedictum. 10) Præſatio in Syngramma ſueuicum, e latino in german. verſum. 284. Sed hæc verſio nunquam potuit inueniri. In qua reſtat *Caroliſtadi* & *Zuinglii* expoſitionem verborum, *Hos eſt corpus*

atque hac occasione diversas aliorum expositiones recenset: aduersariorum, praesentiam corporis & sanguinis substantialem negantium, fundamenta esse hac dua, Absurditatem, Nullamque necessitatem. 11) Supplex epistola ad Henricum IIX. Regem Brit. qua veniam petit scripti contra ipsum, malorum instinctu, & sine consensu suo editi libri: dicit etiam, se paratum esse ad editionem alicuius libri in honorem Regiae ipsius Maiestatis, modo sciat, id non ingratum esse, rogatque, ne credat conuiciis hostium suorum, quibus sit & vocetur haereticus: suam enim haeresin nihil aliud esse, quam doctrinam de fide in Christum, qua salui debeamus fieri, & taxationem corruptionis & tyrannidis, ab Episcopis usurpatæ; & denique rogat, ut Rex ad suas se partes conuertat, indicatque, libellum sub Regis nomine contra se scriptum non esse ab eo ipso profectum. 12) Explicatio IV. psalmorum consolatoriorum, ad Mariam, Reginam Hungariae, cuius maritus Ludovicus in acie a Turcis fuerat occisus. 288. Videlicet psalmi 37. 62. 93.

A. 1527. 1) An milites etiam in beato sint statu. 315. Adfirmat, docens, distinguendum esse inter personam & officium, inter rem eiusque abusum seu depravationem, gladium magistratus commendatum esse, in nouo etiam Testamento. In quibusdam scripti huius exemplaribus sublata fuere nomina *Lutheri & Wittebergæ*, ubi erat excusum. Et tale exemplum nactus *Georgius*, Dux Saxon. mire eo delectatus est, monstratoque & ad legendum communicato cum *Luca Kranachio* pictore, dixit: *En autorem, qui tam bene, quam Lutherus tuus, quem laudare soleo; tuum melius scribit, quam Lutherus.* Sed cum *Lucas* aliud exemplar cum nomine *Lutheri & Wittebergæ*, quod penes se habebat, exhiberet, & *Ser. Dux* unum cum altero conferret, indignabundus in hac erupit verba: *Certe peccatum est, tam perversum monachum fecisse librum tam bonum.* Vincent. Placcini de Anon. 435. 2) Responso ad Reg. Britann. libellum conuiciis repletum, editumque cum *Lutheri* ad eum literis valde humilibus. 330. Vbi profitetur, se humilitate sua nequaquam detrahère quid doctrinae suae voluisse, aut potuisse, sed humiliter se scripsisse tam ad ipsum, quam ad *Georgium* Ducem, quod diceretur, eos incipere fauere euangelio. Se duplicis generis hostes habere, Papistas & Sacramentarios. 3) Epistola ad

Pars h. in fol.

H h h

Ioan-

Ioannem Elector. Saxon. de pastore waltershusano, cui rustici recusant dare, quod ipsi comperit, suadetque visitationem ecclesiarum. 4) Quod verba Christi, *Hoc est corpus meum* &c. adhuc sentiant firmiter. 336. In quo substantialem corporis & sanguinis Christi in S. coena praesentiam asserit. 5) Consolatoria ad christianos halenses de cæde Georg. *Winckleri*, ipsorum pastoris: cum breui Informatione de communionem sub utraque. 383. Is episcopalis, sed fraudulentis litteris vocatus Ascarioburgum, indeque dimissus cum monstratore viz, secundo a dicto loco lapide in filia a sicariis, fortasse a canonicis quibusdam conductis, transfixus & occisus fuit, potissimum ob communionem sub utraque. 6) Epistola ad Ioannem Elector. Sax. 391. Qua petit, ut Serenitas eius ex monasterio discalceatorum faciat ptocheum. 7) An fugere liceat metu mortis, seu tempore pestis. 391. Adfirmat; ita tamen, ut licentiam hanc denegat propter veritatem verbi divini captivis, pastoribus ecclesiarum, Magistratibus, eorumque officialibus & ministris. Subiungit p. 397. Breuiam instructionem, quomodo tempore pestis curanda sit anima. Vbi suadet, ut cometeria extra urbes constituantur, & preces fiant contra Sacramentarios. 8) Responsio & informatio ad quaestionem, An iuxta puram evangelii praedicationem, usus duplicis in sacramento speciei, metu tyrannorum, possit omitti. 399. Respondet autem negando: quia doctrina a Christo tradita, confitenda est coram hominibus, citra metum poenae. 9) Io. *Bugenhagenii* & I. *Jona* Brevis historia de resignatione Lutheri in Dei voluntatem, in tentationibus tam spiritual. quam corporal. siue ad vitam siue ad mortem. 401. Iudicium de Io. *Lichtenbergeri* Vatic. Ea non esse ex verbo Dei seu Spiritu S. sed ex astrologia, quæ incerta. 10) Narratio de supplicio Leonh. *Kaiser*. 409. Qui in Bauaria propter evangelii confessionem exustus est. 11) Extractum ex literis Lutheri ad aliquem amicum. 428. In quo de grauius suis tentationibus spiritualibus conqueritur. 12) Explicatio *Jerem.* 23, 5-8. p. 425. De Christi regno, & christiana libertate. 13) Iudicium de sponsalibus filiae, in quæ pater non vult consentire. 435. Duo esse media, evangelium, & leges caesareas. Si filia sponsum amat, patrem rigore evangelii obligatum esse ad consensum; si vero pater sit pertinax, filiam debere patientia uti aduersus illius tyrannidem. Sed & altero medio uti licere: nimirum praefractum

fractum parentem amandandum esse ad forum civile, ut inde sententiam audiat suam. 14) Deprecatio ad Ioannem Elect. Sax. pro paupere pastore. 436. Qui in causa matrimoniali imprudens tulit iudicium, iam vero suum errorem agnoscit, & gratiam implorat. 15) Dehortatio a falsis prophetis, & Adhortatio ad amorem & affectionem verorum pastorum, ad christianos erfurten- ses. 436. 16) Confessio de S. coena. 438. Constans tribus partibus, videlicet dehortatione a Sacramentariis, expositione locorum SS. litterarum de S. coena, & traditione articulorum fidei Lutheri, contra istam & alias haereses. 17) Consolatoria ad christianos halenses in Saxonia. 513. Cum iis praeberetur, S. coenam sub una sumere specie: falsum enim esse, quod prae tenditur, ecclesiam habere potestatem mutandi ordinem Christi. 18) Instructio ad amicum de duplici sacramenti specie, ad mandatum episcopi missensis. 514. In qua p. 520. inquit: Si Papa nobis saluum relinqueret hunc articulum, *Nos gratia Dei per fidem sine operibus saluari*, neque conscientias gravaret legibus, nos iubentes tolerantes id, quod caritati imponeret. 19) Amen, ad significationem Papasini. 532. Equidem hoc scriptum iam adfuit in Tomo II. horum operum, p. 268. Sed illic erat versio, hic autographum. 20) Dehortatio a doctrina Sacramentariorum. 533.

Tomo IV.

A. 1728. 1) Conciones in Genesin, p. 3. Et quidem in historiam creationis, Abrahami, Isaaci, Iacobi, & Iosephi. 2) In Zachariam. 239. 3) V. Iudicia quibusdam ex nobilibus data. 313. Cum a Georgio Duce Sax. religionis causa premerentur. 4) Epistola ad 2. Pastores de anabaptismo. 319. Tumultuarie, ut ipse ait Lutherus, scripta; sed in qua tamen negat, se ei favere: ubi etiam proficitur, in papatu multum esse boni christiani, immo universum bonum christianum, atque inde ad nos derivatum. 5) Informatio visitorum, ad pastores Electoratus saxonici. 333. De Decalogo, Oratione dominica, calamitatibus, sacramento baptismi, sacramento coenae, poenitentia, confessione peccatorum, satisfactione pro peccatis, humanis de Constitutionib. ecclesiasticis, re matrimoniali, libero arbitrio, christiana libertate, Turco, quotidianis exercitiis in re sacra, excommunicatione, constitutione superin-

tendentium, & scholis, primæ, secundæ, & tertiæ classis. 6) Epistola ad Io. *Rübelium*. 351. Eos, qui sciunt, Christum S. cenam instituisse sub utraque, non debere eam, in gratiam dominorum suorum, sumere sub una. 7) Epistola ad Io. Fridericum primum, Ducem Sax. 351. De visitatione ecclesiarum, ad quam necessaria videbatur præsentia Io. *Metzschli*, strategi. 352. 8) Præfatio in visionem Fr. Claudii a Petra (*von Felsen*) eremiti, helvetii. 352. de capite hominis barbati, cum triplici Pontificis corona, & 6. gladiis sine manubriis, quorum unus ex fronte perodit, & duo ex naribus, reliquorum vero cuspides oculos tangunt & os. Hæc Claudius dicitur vidisse noctu, cum oraret, in celo. Accedit duplex interpretatio, una Nic. *Horii* ad Car. Bavillum, de magno Principe ecclesiastico, altera *Lutheri*, de Papa romano. 9) Admonitio ad amicum. 355. Non esse indulgendum uxori, sed dominio adversus illam utendum, ita tamen, ut distinguatur inter infirmitatem & malitiam: illam tolerandam esse, hanc autem coercendam. 10) Præfatio in libellum *Præfata*, Principis Mönsterbergensis, in qua illa causas indicat deserti monasterii freibergensis. 356. Lutherus autem libellum piæ Principis edidit in gloriam sancti & divini verbi, ad convincendos aduersarios, qui miracula iactitant, atque huius in memoriam miraculi, quo monialis tam illustris ex monasterio bene munito feliciter euasit. Ut adeo euangelium nostrum etiam faciat miracula, sed quæ impii & occæcati nolint cernere. 11) Andr. *Carolstadtii* epistola ad Gregor. *Brückium*. 367. In qua narrat, quomodo mentem suam de sacramento cenæ Luthero tam ore quam scripto exposuerit, contendens, se se insistere verbis Scripturæ, Lutherum suæ expositioni; iuxta *Marcum* omnes discipulo e poculo bibisse, antequam Christus verba hæc protulerit, *Hæc est sanguis meus*: Christum dicere, Calicem & N. T. esse *in effuso suo sanguine*, Lutherum, *in non effuso*: Christum dicere, *in sanguine calicem esse N. T.* Lutherum autem, non in sanguine, sed *sanguinem in calice*: Christum dicere de sanguine, eum pro multis, id est, discipulis, *effundi* in remissionem peccatorum; Lutherum, *bibi*: eundem etiam prætere, Matthæum & Marcum loqui de effusione sanguinis in cruce, Lucam & Paulum de corporali distributione sanguinis ad mensam sacram. 12) *Lutheri* epistola ad Lazar. *Spenglerum*, syndicum noribergensem, quid agendum sit cum iussis,

& in quonam consistat ministrorum coactio &abilitas. 372. Videlicet, missas sine communicantibus esse abolendas, diebus sacris unam aut duas missas in duabus precipuis ecclesiis celebrandas, per hebdomadem vero quouis die, quo communicantes adsint; neque hic audiendas esse pastorum contradictiones, vel etiam in missæ reformatione populi murmurationes, sed eum docendum, multas corruptelas in sacra ecclesiastica irrepsisse, quietos igitur eos esse oportere, si quarum partium mutatio fiat, nec suis indulgere cogitationibus, quasi optimis, sed devotis Deum invocare precibus, qui ritus in ecclesia non iuxta hominum placita, sed ad verbi sui normam institui velit. 13) Deprecatio pro paupere orphano, ad Wilh. Reifferscheidum. 373. Ut pergat benefacere misero illi, Deique officium & encomium, quo esse studet & vocatur *pater orphanorum*, Deo fauente ac remunerante, ad se rapiat. 14) Epistola ad Greg. Brückium. 373. Qua se purgat contra Carolstadii imputationes, rogans, ut hominem deuteret. 15) Andr. Carolstadii epistola ad Krautwaldium & Schwenckfeldium. 375. In qua indignatur, *Lutherum* scripsisse: *In cena remissionem peccatorum ex calice bibimus*. 16) *Lutheri* Responsio & refutatio non nullorum argumentorum Carolstadii. 376. Quibus hic contra ipsum pugnavit, in primis de verbo *Dedit*. Enim vero Lutherus ostendit, 1. Regulam hanc, *Unus loquens Scriptura explicandus est per alterum*, non esse universalem, sed valere tantum de obscuris; sed nondum probatum esse, verba institutionis S. cœnæ esse obscura. 2. In capite VI. *Ioannis* dici quidem, carnem Christi spiritualiter manducari, minime vero, tantum spiritualiter. 3. Non ponendum esse spatium temporis inter verba evangelistæ, & verba Christi, *Accipite, edite, hoc est corpus meum*; sed evangelistam iudicare, quid Christus illa proferens fecerit, videlicet, quod benedictum eis porrexerit panem. 4. Obscurum esse quam maxime, quod prætendat, verbum *Dedit* aliud, & verbum *Est* aliud denotare: seque negare, in S. cœna esse dationem figuratam, quamvis corporalis in ea datio significet spirituale. 17) Præfatio in libellum de falsorum mendicantium fraudibus & nequitia. 381. Quamvis urbem & pagum suos debere alere pauperes, peregrinos autem non admittendos sine veris testimoniis. 18) Præfatio in libellum Steph. Klingensbeilli de coniugio clericorum. 381. Iam ut hic illud adprobat

& propugnat, ita Lutherus in prefatione agit negotium, & gloriat, se reformatione sua Pontificios artibus populos, innotuit me in sacros seu biblicos, *Aristoteles* vero, *Socrus*, & *Sapientia* cum *Benedictarum monasterio* deturbasse, doctrinam de indulgentiis tolerabiliorem reddidisse; peregrinationibus & canoniis modum posuisse, & catechismi exercitum reduxisse: quæ omnia, ait, non præstisset Concilium. Adnectitur etiam Responsio ad questionem; Copulatus cum virgine, ante concubitum cognovit, eam esse corruptam, quid ergo faciendum? nimirum hoc: Si testes in iudicio audent stare contra sponsam, eamque possunt convincere, diuortium est faciendum: sin vero illi non audent, habendi sunt pro mendacibus, duplicisque generis occisoribus, & sponsa pro virgine agnoscenda. 19) Consolatoria ad viduam aliquam. 384. Cuius maritus desperato similis, sibi ipse violentas intulit manus, deinde autem resipuit, atque in vita christiana obdormivit.

A. 1529. 1) Explicatio catechismi, five Catechismus maior. 385. Cum 2. præfationibus, Explicatio ista sunt conciones in catechismum. 2) De bello contra Turcas. 421. Ostendit, duos esse viros, qui contra Turcas pugnare debeant, christianum & Cæsarem. Nimirum hortandos esse nostros ad poenitentiam & preces, & Imperatorem ac Principes ad præstationem officii sui, quæ consistit in defensione subditorum. Sic feliciter processurum bellum, neque Turcas prævalituros. Vnde patet, cum græcæ filis accipiendam esse propositionem Lutheri, a Pontifice tamen damnatam: *Pugnare contra Turcas idem est, ac Deo resistere*; eam enim protulit respectu illius temporis, quo non recte docebatur de officio magistratum, ipsique Principes de suo non satis recte instructi erant officio, & veris contra Turcas ferendis armis, sed ipsi suadebantur Cruciatæ, Indulgentiæ, Processiones, Peregrinationes, & Imperator sub specioso titulo *Capitis christianorum*, ac *Defensoris fidei*, ad expeditionem invitabatur. 3) III. Sermones: 1. de peccato in Spiritum S. *Matth.* 12, 31. 32. p. 447. Intelligit autem per hoc peccatum eiusmodi actum, quo quis confessionem peccati, quam Deus omnino postulat, peruerit, atque e peccato bonum sibi fingit fornicationemque opus, nec propterea vult puniri, sed laudari ac celebrari. 2. de Christi fratribus ac sororibus, *Matth.* 12, 46. 49. p. 451. 3. de pro-

propria iustitia seu sanctitate, in *Gen. 9. p. 455.* Qualem venditavit phariseus ille, orans in templo, & publicanum præ se contemnens. 4) *Præfatio ad Iusti Menti libellum de christiana oeconomia. 462.* In quo simpliciter & perspicue status coniugii laudatur. In *Præfatione* autem oppugnat auctor eos, qui putant, coniugium non esse necessarium, nec satis iustam curam adhibent pie & recte educandi liberos. 5) *Responsio & Consilium de Abbate aliquo Principe, qui monasterium deferere, habitumque monachalem deponere vellet: ad Joannem, Electorem Saxoniar. 464.* Non esse in cuiusquam hominis potestate, alteri suadere, ut vitam monasticam & religionem permutet, sed illum ipsum, qui ei mancipatus, suam debere conscientiam experiri, an veritatis & cultus diuini causa hoc habeat propositum, nec ne: videri autem, satius esse, ut celsissimus Abbas executionem propositi sui differat in aliud tempus, studeatque prodesse monasterio abusu-um & corruptelarum abrogatione; & si non se possit continere, clam ducat uxorem, quoad alia veniant tempora, quibus publice liceat profiteri matrimonium. Sic eum non redditum iri mendicum, & tamen suæ consulere posse conscientia, ac monasterii saluti. 6) *Responsio ad Philippum, Landgravium Hassiæ de colloquio marpurgensi cum Sacramentariis. 465.* Se ad id venturum, si pars aduersa sit parata ad cedendum aliquantisper; ipsam vero nec posse, nec velle tantillum indulgere. 7) *Gratiarum actoria ad Joannem, Electorem Saxon. pro donatis vestibus. 466.* Vbi pateriter precatur, velit alio tempore Seren. sua elector. eo usque differre donum suum, donec ipse fiat supplex. 8) *Summa Disputationis marpurgensis, perscripta a Phil. Melancthone. 467.* Colloquio huic interfuere & subscribere *M. Luther, Phil. Melancthon, Iust. Ionas, Andr. Osiander, Io. Brenz, Steph. Agricola, Io. Occolampadius, Vlr. Zuvinglius, Mart. Bucerus, & Casp. Hedius.* 9) *Adhortatio ad Ioachim, Elector. Brandenburg. in causa Wolsig. Horningii. 470.* In qua hortatur rogatque eum, ut ne amplius denegat Horningio uxorem & facultates eius, alias se preces contra ipsum concepturum, & quotidie dicturum. 10) *Sermo bellicus contra Turcas. 472.* In quo excitat Germanos ad fortiter pugnandum, & consolatur eos, qui ab hostibus capiuntur, atque mancipiiis adscribuntur. 11) *Explicatio Decalogi, Exod. 19. & 20. facta pro*

pro concione. 486. 12) De secretis surreptis litteris, ad *Georgium*, Ducem Sax. 532. Duci petenti, ut vel affirmaret vel negaret, litteras ad Wencesl. *Linckium* simul missas, esse suas, respondit, eum de veritate earum debere interrogare illos, qui tradiderant; cumque Dux hac responsione non esset contentus, atque interea litteras publicaret, respondit Lutherus, se illas, quæ in Ducis manus pervenerunt, non sua scriptæ manu, neque pro suis agnoscere, neque tamen posse abnegare, ignarum, an non cum genuinis conueniant. Interim iuxta Ducis opinionem se illas pro suis agnoscere velle, eumque male fecisse, eas, ut alienum bonum, retinendo & publicando. Sanctum etiam *Hieronymum* pronunciare, secretas litteras, ab alio interceptas, esse vanas, etiam si in iis essent convicia, nec esse aliud, quam nudas cogitationes, de quibus non sit reddenda ratio. Si igitur litteræ non sint suæ, pro fictis & falsis habendas; si vero sint suæ, Ducem obligatum esse ad eas, cum apographis earum & impressis exemplaribus, tanquam alterius bonum, sine mora reddendas. Quod nisi fiat, se recitaturum contra eum & reliquos suos hostes psalmum VII. cuius etiam dat explicationem. 13) *Georgii* Ducis Præfatio in N. T. Emseri. 542. Qua Lutheri interpretatio, tanquam scandalosa & hæretica, proscribitur & condemnatur. 14) Consolatorium scriptum in grauib. tentationibus. 546. Tentatum non debere de se iudicare iuxta sensus suos, nec cogitare, se solum esse, qui habeat tentationes salutis æternæ causæ, nec petere liberationem; sed Deo gratias agere pro honore huius visitationis, & cum Davide precari ex psalmo 18. Huc etiam facere psalmum 142.

Tomo V.

A. 1530. 1) Præfatio in proph. *Danilem*. p. 1. In qua dicit auctor, omnia terrena, in SS. litteris prædicta, esse iam impleta; postque annum 1530. omnia meliorem in statum commutatum iri. 2) *Ezechielis* caput 38. & 39. in germanicam translatus linguam, cum glossis. 3) Elegancia & selecta Scripturæ dicta, quibus solatii loco usus est in magnis tentationibus. 6. 4) Theses de christiana ecclesia. 9. Quas contra totam diaboli synagogam atque inferni portas tuendas in se recepit. 5) Breue excerptum ex libro de Votis monasticis. II. Ut ostendat, vitam monasticam esse perniciosam mini-

minimeque christianam. 6) Consolatoria ad patrem Io. Luthera-
 12. Scripta paulo ante illius obitum, in qua cum iubet Deo gra-
 tias agere pro salutari noticia I. Christi, eaque per patientiam in
 variis aduersis confirmata, ac spem ponere in meliori quæ ipsum
 expectet vita. Huc pertinet scriptum de vis repulsione, quod
 erat T. VI. p. 31. 7) Confessio christianæ doctrinæ & fidei XVII.
 articulis comprehensa. 14. Vnde postea formati fuerunt articuli
 Aug. Confessionis. 8) Contr. *Wimpia*, Io. *Mensingii*, Wlfg. *Re-
 dörfferi*, Doctorum, & Ruperti *Elgersma* Licentiati, Iudicium de il-
 lis articulis. 16. In quo illi refutantur. 9) Scriptum Iudicium
 de Comitibus monedularum & cornicum. 20. Quo perstringere
 voluit Sophistas & Papistas cum ipsorum concionibus & scriptis.
 10) *Joanni* Elect. Sax. epistola ad Lutherum. 21. Ut revideat for-
 matos a Philippo ex ipsius prædictis articulos, moneatque, si quid
 corrigendum; item ut sententiam dicat de prohibitione concio-
 num, Lutheranis, ut aiunt, facienda. 11) Lutheri Responsio. 22.
 Qua scriptum Melancthonis adprobat; de concionibus autem sic
 sentit, humiliter quidem petendum esse a Cæsare, ut illas, in quibus
 verbum Dei docetur, permittat; si vero nolit, obedi-
 dum esse, quia, sicut Elector Tongæ, ita Imperator Augustus Vin-
 del. pro libitu possit præcipere. 12) Epistola ad Philippum Land-
 grav. Hass. 22. Quem rogat & hortatur, ne aures præbeat Sacra-
 mentaria, atque in sententiam eorum concedat, sed antiquæ fidei
 inhæreat. 13) Epist. ad Joannem El. Saxon. in Comitibus augusti
 præsentem. 23. Quam solatur contra labores, pericula, stultus,
 conuicia, argumento ab innocentia ac Dei voluntate, & euange-
 lii in ipsius terris fecunditate petito. 14) *Electoris* ad Lutherum
 epistola. 25. Qua significat, se in Cæsaris edictum de intermitten-
 dis concionibus non potuisse consentire. 15) Relatio de pompo-
 so introitu S. Cæs. Maieft. in urbem Augustam. 26. Vbi inter
 alia refertur, Electorem blandentem pro Episcopis, & Principibus
 ecclesiasticis, quia nemo illorum ore latine loquendi pollebat, Le-
 gatum apostolicum latinis excepisse verbis. 16) Relatio augusta-
 na. 27. Vbi agitur de ingressu Imperatoris, quidque ille primum
 Protestantibus, deinde toti Imperio proposuerit. Dicitur etiam,
 Imperatorem petisse articulos a Philippo formatos, ut videret, eos-
 que misisse ad Legatum pontificium, maximæque difficultatis illi

lum de missa visum fuisse. 17) Electoris Sax. *Ioannis* ad Lutherum Epistola de abrogatis a Cæsare concionatoribus, quodque ille promiserit, se oratores daturum, qui euangelium pure & clare prædicarent. 28. 18) Brevis recensio præcipuorum articulorum christianæ confessionis, quam Protestantes ediderunt A. 1530. d. 25. Iun. qui erat post festum S. *Ioannis baptista*. 29. Recitata autem fuit Confessio germanice, quamvis & latine concepta esset, a meridie, per Christianum *Beierum*, Electoris Sax. Cancellarium, in palatio, ubi tunc Cæsar degebat, episcopali, non tantum coram Statibus Imperii, sed etiam coram Imperatore ipso, Carolo V. & rege Ferdinando, Cæs. Maieft. fratre. Ipsa vero confessio sequetur infra, Tomo VI. p. 387. 20) *Constans christiana doctrina & Confessio fidei eiusd. Ioannis*, Elect. Sax. 31. Qua se offert ad amicabilem controuersiarum compositionem, vel ad Concilium liberum & christianum, atque ad obedientiam erga Cæsarem, ut caput christianitatis, in omnibus, quæ non sunt contra Deum, aut conscientiam. 21) Aliquot notabiles historiz, quæ in hisce Comitibus acciderunt. 33. 22) Aliquot Epp. ad theologos & politicum aliquem, tempore Comitiorum augustanorum scriptæ, atque in germanicum idioma conuersæ. 39. Sunt autem theologi illi, *Melanchthon*, *Brentius*, *Spalatinus*, *Ionas*, *Rübel*, politicus, *Laz. Spengler*. 23) Explicatio psalmi 118. p. 43. 24) *Casp. Crucigeri* Præfatio in Ps. 118. p. 70. 25) *Lutheri* Epistola ad Archiep. mogunt. cum explicatione psalmi II. p. 72. 26) Admonitio ad omnes theologos in Comitibus augustanis congregatos. 76. Vbi corruptiones ecclesiæ romanæ recensentur, diciturque, si Lutherus nihil aliud boni fecisset, id tamen maximum esse, quod incivilibus finem attulerit indulgentiis. 27) Altera responsio ad Elect. Sax. de prohibitione concionum. 94. Quæ quidem spectat ad p. 22. & soluit obiectiones, 1. Iudicium his in rebus Cæsari relinquendum. 2. non esse suspicandum, Cæsarem iudicaturum contra Deum eiusque verbum. Nam ad 1. respondet: Cæsarem in litteris vocatoriis promississe clementem rerum cognitionem; si autem velit esse iudex, admittendum omnino esse, dummodo non iudicet contra clarum Dei uerbum. ad 2. Deum vehementer prohibuisse, ne confidamus Principibus. 28) Excerpta ex Confutatione aug. conf. p. 94. 29) *Propositio Cæsaris ad Status Imperii de articulis controuersis*. 92.

Ve utraque pars suas afferat sententias, quomodo illi possint componi. Vbi Romano-Catholici inter alia proponunt, S. cenam posse, ut olim, sub utraque distribui, & laicis quidem vinum benedictum per fistulam calicis, modo communicantes prius ediderint peccatorum confessionem: sed & illis, qui unam desiderent, eandem esse porrigendam, cum utrobique integer sit Christus.

30) *Lutheri* Iudicium de aliquibus articulis controuersis. III. Responsio ad duas Qq. 1. an recte fecerint Principes, non permittendo amplius vitam monasticam & missam? 2. An non præstet reducere externa quædam in ecclesiam, ut sit paritas rituum, ne Protestantes nomen fortiantur Schismaticorum? 114. Respondet ad 1. affirmando, quia persuasi fuerunt, illa esse contra euangelium. Ad 2. Quid iuuet consensus in accidentibus, si in substantia rei est dissensus? Alioquin sane recipi posse externas caerimonias & ritus, pacis & concordie causa, dummodo non grave-tur conscientia. 31) Epistola ad Gregorium *Brückium*. 119. Qua in præsentibus angustis fiduciam in Deo ponendam esse docet, similitudine petita a machina cœli, quæ stat firmiter, sine columnis; atque a densis copiaque aquarum repletis nubibus, quæ tamen non habent pavementum, in quo subsistant, quouque fulciantur. Hæc duo miracula se nuper considerasse, quum nocturno tempore, quo cœlum erat serenum, prospiceret e fenestra. 32. 32) Epistolæ 2. ad Phil. *Melanchthonem*. 120. Vbi dicit, pure iudicare de traditionibus, esse apostolicum quid: communionem sub utraque non esse adiaphoram, interim excusandam esse ecclesiam, cui altera species fuerit subtrahita: cauendum, ne quid nimis fiat in concedenda iurisdictione ecclesiastica: de concordia doctrinæ non posse agi, ubi papatus adhuc viget. 33) Epistola ad *Ioannem*, Elect. Sax. 122. Media ab adversariis proposita, in primis communionem sub una, missas solitarias, & canonem non posse acceptari. 34) Explicatio *psalmi* 117. p. 123. 35) Epistola de Interpret. seu versione Bibliorum, & invocatione sanctorum. 140. Ait, se vertisse N. T. quia nemo Pontificiorum hunc in se recipere laborem sustinuerit, & addidisse *Rom.* 3, 28. voculam *allein*, quia & germanica lingua, & verborum series sic postulabat. Ducem Sax. *Georgium* damnasse quidem & prohibuisse N. suum T. commendasse autem Emserianum: hoc vero non aliud esse a suo, immo idem illud, demptis

duntaxat Lutheri nomine, præfatione & glossis. Sic idiotissimum linguæ vernaculæ exprimi gratia se reddidisse verba archangelii ad Mariam, *gratia plena*, du holdselige, & *vir desideriorum* Dan. 10, 11. lieber. Sanctos autem non esse iuocandos, quia nullum de eo habeamus præceptum; quia periculosum, ita, ut facile nos a Deo avertamus: denique quia ex illis quasi facti sint dii, & singulis peculiares adscriptæ vires. 36) Explicatio *psalmi* 82. p. 147. cum præfatione de reducta per euangelium auctoritate & potestate Magistratus ciuilibus. 37) Recantatio de purgatorio. 160. Vbi dicta Scripturæ, quæ Pontificii pro purgatorio ex 2. *Maccab.* 12, 43-46. *Ps.* 66, 12. *Apoc.* 14, 13. 1. *Cor.* 3, 15. adferunt, rectius exponuntur, & commenta Pontificiorum refutantur. 37) Concio de mittendis in scholam liberis. p. 171. cum dedicatione ad *Laz. Spenglerum*, in qua laudibus effert Scholam noribergensem, ne ipsi quidem Academia parisiensi postponendam; ac præfatione ad pastores, quorum officium est, scholas civibus commendare. 38) Admonitio ad sacramentum corporis & sanguinis Christi. 186. Vbi famem quidem tanti epuli postulat, & dignam præparationem, sed neutiquam vim sive coactionem eo utendi certis temporibus. 39) Explicatio *psalmi* III. p. 202. 40) de clavibus. p. 217. Vbi refutat distinctiones clavis errantis & non errantis, clavis scientiæ & potestatis, atque ostendit, Ligare & Solvere *Matth.* 16, 19. & c. 18, 18. non esse Præcipere, & leges ferre, sed idem, ac Retinere, vel remittere peccata. 41) de rebus matrimonialibus. 237. Vbi agitur de sponsalibus clandestinis & auctis, concubitu adulterino post sponsalia publica cum alia femina, & divortiis. 42) III. Præfationes. p. 257. Prima in Brevem extractum e iure pontificio de rebus cum verbo Dei convenientibus; secunda, in libellum de religione Turcarum; tertia in libellum Iusti *Menii* de Anabaptistarum doctrina & mysterio. 43) Informatio & responsio ad V. Qq. de sacramento altaris. 262. 1. an sufficiat sumere sub una specie. 2. an liceat, si calix denegatur. 3. an intra privatos parietes. 4. an liceat, in honorem magistratus, calicis benedicti porrectionem severe prohibentis. 5. an sufficiat sumtio sub una, si quis non tantopere desideret alteram. Respondet ad omnes negando. 44) Consilium de baptizanda virgine iudæa. 263. In lacu aquis repleto sedere eam debere; capiteque in aquas intingi, cum pro-

pronunciatione verborum: *Ego baptizo te in nomine P. F. ac Sp. S.* deinde albo indusio tegendam, atque ante omnia tentandam, num sincere baptismum desideret. 45) Consilium de fuga: an pastor ecclesiam suam deserere, eamque hosti euangelii, qui tamen amicitiam simulat, cedere debeat. 264. Respondet negando: omnia autem patienter ferenda esse, donec vi deponaris, aut mando Magistratus expellaris. 46) Pia cognitiones *Patrum* & doctorum ecclesiae de cruce patienter ferenda. 264. 47) Aliquot Epp. ad Ioachim, Elect. brandenb. Episcopos brandenburg. havelburg. & lebusensem, item ad Equites Electoratus brandenburgici. 265. In causa Wolsfg. *Hornungi*, ut ei restituantur uxor & liberi, cum domo & aliis bonis. 48) Epistolum ad filiolum *Ioannem*. 298. Hortatur eum, ut bene discat, & assidue precetur; idque ut obtineat, fingit se fuisse in pomario quodam, ubi delicatissimi nascantur fructus, & pueri ac puellae ludant suaviter, quicunque reperiantur in classe discendum atque orantium. 49) Aliquot fabulae *Aesopi*, versae in vernaculam a Luthero, cum eius praefatione de vero huius libri usu. 268.

A. 1531. 1) Dehortatio ad dilectos Germanos. 273. Ne bellum occipiant euangelii causa: bello autem lacesitos, armis se posse defendere: Caesari quoque debere obedientiam, sed usque ad aram. 2) Glossa ad Edictum caesareum. 289. In quo dicitur, Augustanam confessionem SS. euangelii confutatam esse, & christianam ecclesiam, ex inspiratione Spiritus sancti sufficientes habuisse rationes communionem sub una introducendi; sed utrumque negatur. 3) Contra famosum libellum, qui prodit Lipsiae. 302. In quo Luthero, sed falso, imputatur, eum docere, non esse obediendum Imperatori. & Lutheranos se parare ad bellum. 4) Admonitio pro Pastoribus ad populum, ante sumtionem S. coenae faciendam. 310. Ut firma fide memoriam passionis Christi pro nobis factae recolant. 5) Admonitio ad eos, qui acceperunt sub utraque. 310. Ut ita pergant, nec dubitent hoc profiteri, si fuerint interrogati. 6) Sermo de cruce & calamitatibus, & quomodo sint subeundae. 7) Concio in euangelium de Maria Magdalena. *Io.* 20, 11-18. p. 316. 8) IV. Praefationes. 321. prima in Alexii *Krajevici* concionem de sacram. corp. & sangu. Domini, sub utraque sumendo; secunda in eiusd. concionem de S. christiana ecclesia; tertia in *Brentii*

libellum de coniugio; quarta in *Egidii Fabri* Explicationem psalmi LI. 9) Adhortatio ad pastorem aliquem. 327. Ne taceat ad iniquam remotionem ministri euangelii, neque consentiat alteri in eius locum se se intrudenti. 10) Consolatoria ad matrem ipsius Margaretham Lutheram, paulo ante eius obitum. 328. 11) Consilium ad fideles christianos, quorum pastores contemnuntur & expelluntur inter falsos fratres. 330. Ipsos debere constanter adherere doctrinæ euangelii, & pati persecutionem suorum. 12) Adhortatio ad christianos freibergenses, qui communionem accipiunt sub utraque. 330. Christo confidendum, eamque doctrinam libere confitendam. 13) De taxatione peccatorum. 331. Eam omnibus fidelibus pastoribus, ratione muneris, incumbere. 14) Epistola ad *Ioannem* Elect. Sax. in causa acerbi ad Ducem *Georgium* scripti. 352. Promittit, se lenius in posterum scripturum, dummodo Dux ille ipsum non laceat. 15) Consilium ad pastorem, cuius officium spernitur, quemque omnibus modis persequuntur. 332. Ei suadet discessum; quem tamen ita faciat, ut benedictionem impertiat contemtoribus & persecutoribus, causamque Deo commendet. 16) Consolatoria ad Principem, contra tentationes de rebus externis. 332. Iubet bono esse animo, sibi que gratulari de pace conscientiarum, cum qua bona fortunæ nullo sint modo comparanda. 17) Concio de SS. angelis, in *Matth.* 18, 10. p. 333. 18) Concio nuptialis in *Hebr.* 13, 4. p. 338.

A. 1532. 1) Explicatio capitis V. VI. & VII. S. *Matthæi*. 343. cum præfatione contra Canonistas. 2) Explicatio *psalmi* 147. p. 461. 3) Sermo in *Gal.* 3, 23. 24. de discrimine legis & euangelii. 472. 4) Alius in *Mich.* 5, 1. de regno Christi. 477. 5) Alius in benedictionem, quæ in dimissione populi christiani pronuntiatur ex *Numer.* 6, 24-26. p. 481. 6) Epistola ad *Io. Fridericum*, Elect. Sax. 483. Pacem ab Imperatore oblatam, non esse recusandam. 7) Litteræ commendatitiæ. 484. Pro *Io. Rischmanno*, Lutheri adhuc famulo. 8) Consolatoria ad *Ioannem* Elect. Sax. Ut Deus morbum, quem immisit, per gratiam suam regere & moderari velit. 9) II. Epistolæ ad *Georg. Mebrum*, pastorem bornensem. 485. De susceptione muneris ecclesiastici alio in loco. Sed Lutherus hanc mutationem nec suadere vult, nec dissuadere. 10) Consolatoria ad eum, cui filius præmature ereptus est. 486. 11) Alia pro

pro eo, qui tentationes sentit ob prædestinationem. Hisce autem opponenda est fides in Christum: quam si habes, tu quoque es in numero prædestinatorum. 12) Scriptum contra fanaticos. 488. Quo dicitur, Christum *Io. 6.* non loqui de S. cœna; & si *Zwinglium* eiusque affectu servati sunt, martyres tamen inde non esse faciendos. 13) Epistola contra doctores clandestinos. 491. Quales erant anabaptistæ. 14) II. Epistolæ ad *Ioannem*, Elector. Sax. de pacificatione supra dicta. 495. 15) II. Conciones in funere *Ioannis*, Elect. Sax. in *1. Thess. 4. 13. 18.* 16) II. Epp. ad non neminem, verum amatorem verbi diuini. 506. Cui precatur confortationem spiritus, & augmentum fidei. 17) Consolatoria ad virum nobilem, tristitia & melancholia vexatum, propter obitum Principis. 507. Argumenta eius sunt: 1. nondum omnium dierum solem occidisse. 2. ferendum esse aliquid, discendamque patientiam. 3. nec dum causam adesse tristitiæ. 4. neque laticitiam faciendam inimicis. 18) Epistola ad Senatum alicuius urbis de vocando alterius loci pastore. 508. Pastori illi non audent auctor esse, ut ecclesiam suam deserat, quæ ipso opus habet: si autem ipse velit mutare stationem suam, non vult repugnare. 19) Consolatoria ad christianos, euangelii causa Lipsia electos. 508. Eos ad Principem infensum bonis uti debere verbis, de veritate nihil cedere, & patientiam exercere: post nubila orturum Phœbum. 20) Epistola ad *Schlickios* in Valle S. Iôachimi. 509. Quos rogat, ne clandestinis & fanaticis doctoribus locum suis in terris concedant. 21) Aliquot conciones in *Eph. 6. 14-17. p. 509.* De armis christianorum. 22) Consolatoria ad eum, qui vitæ suæ fastidio tenetur. 527. Cogitandum 1. Deo obediendum esse, vitamque, quam ille concedit, pie acceptandam. 2. respiciendum Christi exemplum, qui durissimam nactus vitam, tamen eam non deposuit sine cœlestis Patris voluntate. 3. diabolum, qui violentum vitæ finem suadere laborat, spernendum, & contumeliose abigendum. 23) Alia consolatoria, ad Laur. *Zoch. 524.* Deum sæpe nobis eripere consolationes rerum, ut Scripturarum consolatio locum in nobis reperiat: faciem nos debere vertere ad invisibilia gratiæ, & non apparentia solatii, dorsum vero obuertere visibilibus. 24) Concio in *Luca 21. 25-33. p. 529.* De beato Christi adventu ultimo, signisque diei extremi præcedentibus. 525.

Tomo VI.

A. 1533. 1) Responsio ad christianos lipsienses, an salva conscientia possint accipere unam sacramenti speciem, sub forma acceptæ utriusque, ut Magistratui suo satisfaciant. p. 1. Respondet negando, si in conscientia sua convicti sint, utramque speciem a Christo esse institutam & mandatam. 2) Wolfg. *Widemanni*, consulis lipf. epistola ad Lutherum, qua interrogat, num sit auctor illius ad cives lipf. scriptæ epistolæ. 3) Responsoria ad præcedentem. 2. In qua Lutherus vicissim quærit, quis eum ad scribendum mouerit aut impulerit. 4) Formula iurisiurandi, quam Dux *Georgius* subditis suis, qui retrocedunt a confessione aug. confessionis, præscripsit. 5) Iudicium de *Georgio* Duce. Eum non tantum spiritualiter, sed corporaliter a diabolo obsessum esse, quia tyrannice audeat dominari conscientiis. 6) Apologia Lutheri, contra imputatam a Duce *Georgio* seditionem, cum solatio ad christianos, ab eo iniuste Lipsia expulsos. 3. In qua negat, se excitasse rebellionem ac seditionem: nihil enim aliud continere illam epistolam, quam informationem dubiorum, & consolationem afflictorum. 7) Responsio ad Ducis *Georgii* nuperum libellum. 17. Vbi negat, se esse mendacem, periurum, & fugitivum monachum, multaque monachatus abominabilia rececisset. 8) Epistola ad *Joannem*, Elect. Sax. de usu armorum contra Cæsarem. 31. Negat, eum esse licitum, quia Cæsar est magistratus noster; neque hic valere dictum: *Vim ut repellere licet*. Si vero Cæsar iubeat Electorem subditos suos euangelii causa aggredi, persequi, eiicere, occidere, non ei parendum, sed rem Deo committendam esse. Simile scriptum extat p. 325. 9) Concio in 1. *Tim.* 1, 5. 6. 7. p. 33. Qua summa vitæ christianæ traditur. 10) Aliquot conciones in 1. *Io.* 4, 16-27. p. 46. De caritate Dei & proximi. 11) Secundus articulus fidei de I. Christo. 66. Aliquot concionibus Torgavii habitis expositus, 12) De missis solitariis, & consecratione sacerdotum. 86. Vbi commemorat disputationem diaboli secum, cum expergefactus esset e somno, institutam. Vide Tomum VII. witteberg. lat. 228. & C. *Sagittarii* dissert. pro doctr. Lutheri de missa. 13) Epistola ad Sen. populumque francfurt. ad Moenum, de doctoribus *zynglianis*. 110. Eos esse vitandos. 14) III. Præfationes. 117. Una in *Egid.*

Egid. Fabri libellum de falso sanguine & idolo in ecclesia cathedrali schweinenfi. 2. in Balthaf. *Ratda* Responſionem contra libellum *Agricolæ Phagi*, i. e. *Georgii Wiceli* calumnioſum. 3. In Fratrum Bohemiz, Moraviz &c. Confessionem fidei, cultus divini, & carimoniarum. Quam quidem commendat, fateturque, eos nobiscum convenire in doctrina de S. cœna, videlicet corpus & sanguinem Christi accipi, atque immerito accenſeri hæreticis. 15) Consolatoria ad eos, qui euangelii cauſa a Duce Georgio ex oppido oſchatzienſi fuerant eieſti. 121. Fugam eorum placere Deo, qui collecturus ſit eorum lacrimas, & tyranno retributurus ſecundum eius opera. 16) Commendatitia pro M. Georg. *Schuelio*, ad Senatum rotenburgenſem. 122. Ut eius, unius civium ſuorum, ſtudia iuvent aliquo ſtipendio. 17) Consolatoria ad eum, qui metu reſceſſit ab uſu S. cœnz ſub utraque, iam vero pœnitentia ducitur. 123. Adprobat eius pœnitentiam, ſuadetque, ut potius exilium arripiat, quam ut contra conſcientiam unius uſum ſpeciei repetat.

A. 1534. 1) Homiliz in *ſalmum* LXV. dictæ Deſſaviz coram Principe. 123. 2) Explicatio *ſalmi* CL. p. 137. 3) Epistolium ad Io. *Rüelium*. 171. De Phil. *Melanchthone*, & Miſſis ſolitariis. Eum cum *Herzheimero* nolle ſcripto agere, ſe autem illas amplius perſecuturum. 4) Epistola de libro ſuo, qui agit de Miſſis ſolitariis. 171. Qua repetit & confirmat Confessionem ſuam contra fanaticos, pariterque fatetur, etiam apud Pontificos, ubi Christi inſtitutio obſervatur, verum Christi corpus accipi, licet ſacramentum ſub una duntaxat detur. 5) Consolatoria ad Balthaf. *Iöppelium*, olim Ducis *Georgii* organiſtam. 177. Quem confortat amore Dei patriæ, cuius ſilium Iöppelius cœpit diligere: eum quoque calamitates verſurum in gaudia. 6) IV. Consolatoriz ad Principem aliquem, tentationibus ſpiritualibus & corporalibus obnoxium. 178. 7) Conciones in Io. caput XVII. p. 181. 8) Consolatoria ad Io. *Rübelium*, morbo vehemente conſiſtantem. 219. Quem cogitare iubet, ſe ab eo probari, a quo vocatus ſit ad communionem verbi, quod baptiſmo & ſacramento ipſi aſſignatum, ſique conducat, eum quoque ſanitatē redditurum. 9) Alia ad Autorem *Breizen*, civem brunſvicenſem, cuius uxor ex hac diſceſſit vita. 219. Christum pro nobis paſſum eſſe: congruum igitur eſſe, ut & nos patiamur

Paris l. in fol.   **Kkk**   ad.

adversa a Deo immissa: hoc etiam solatii esse argumentum, quod illa pie ac placide obierit. 10) Alia ad quempiam, tristitia & melancholia oppressum. 220. Resistendum esse cogitationibus tristibus, latandum in Christo, tanquam benigno redemptore & domino, eique confidendum. 11) Conciones in caput XV. 1. *ad Galathas*, p. 221. De resurrectione mortuorum, edita a Casp. *Cruciger*. 12) Consolatoria ad Casp. *Mollerum*, cancellarium mansfeldicum. 291. Deo gratias agendas, quod ipsum ad cognitionem verbi sui vocaverit, & patienter ferendum morbum, praesertim cum iugum nostrum leve sit. 13) Consilium ad laesum quempiam. 293. Ut caveat sibi a vindicta privata. 14) Iudicium de solitudine vitanda: quia 1. homines, si soli sunt, gravius peccare solent, quam cum aliis conversantes. 2. Deus hominem creavit ad societatem, non ad solitudinem. 3. solitudo parit curas & tristitiam.

A. 1535. 1) Conciones in *Matth.* 3, 13-17. p. 295. De baptismo. 2) Concio in *Matth.* 8, 1-13. De centurione capernaumico. 3) Epistola ad *Joannem* Elect. Sax. de non ineundo contra Caesarem federe, aut ferendis contra eum armis. 325. Nam 1. id esse periculosum. 2. evangelicae doctrinae neutiquam congruum. 3. Christum adesse, qui possit eripere e periculo. 4. Deum calamitatibus tentare fidem & constantiam nostram. 5. patientia & precibus nos plus effecturos, quam hostes minis & machinationibus suis; & si Caesar irruat, seque & socios suos postulet, se coram eo promte compariturum, ut Elector a periculo liberetur. Pertinet autem hoc scriptum ad annum 1529. 4) Inceperatoria seu correctoria, ad Marchionem brandenburgensem *Albertum*, Cardinalem & Archiep. mogunt. magdeburg. & halberstad. 326. Qua ei exprobat iniustum Io. *Schanzi* suspendium, ac defendit Ludov. *Rabium* a detractionibus, quae ei imputantur. 5) Praefatio in Confessionem Laz. *Spengleri*. 328. Quam edidit in solatium & consolationem infirmiorum, qui ob talem confessionem persecutiones patiuntur. Dicit autem in Praefatione, se optare, ut quis repurget Legendas sanctorum a fabulis; ceterum librum istum post S. scripturam omnium esse utilissimum christianis. 6) Simplex modus precandi. 329. Vbi docet, quid in singulis orationis dominicae, decalogi & symboli apostolici partibus cogitandum & considerandum sit. 7) Praefatio in *Vrb. Regii* Refutationem novorum

Valentinianorum & Donatistarum monasteriensium. 337. Non sequi, Ex Lutheri doctrina orti sunt fanatici, ergo doctrinam illam esse diabolicam: nam ex apostolis prodisse Iudam, e christianis ecclesia hæreticos, ideoque ipsa sacra biblia vocata fuisse *librum hæreticorum*, quia hæreses illi suas inde volebant probare. 8) An christianus, qui rectius e verbo Dei informatus est, cultui idololatrico sine læsione conscientie interesse possit. 339. Negat, quia interrogans eo conscientiam suam gravari sentit, ac fatetur. 9) Solutio questionis, an patri familias, ubi sacramentum S. cœnæ non porrigitur secundum Christi institutionem, sacrum illud epulum domi suæ administrare, eoque se & domesticos suos reficere liceat? 339. Respondet negando, quia ipsius officium non est, id peragere; neque etiam necesse esse, quoniam sine usu S. cœnæ, per fidem salvari possit. 10) Præfatio in Nova monasteriensia. 340. Qua contra Anabaptistas disputat, qui priores nuptias dissolunt, baptismum condemnant, negantque Christum esse ex semine Mariæ, e qua tamen natus est. 11) De communione sub utraque: An liceat eam sumere domi, intra privatos parietes. 341. Hoc quidem, ne malum aliis exemplum detur, & tandem deseratur cœtus publicus, non vult adprobare, interim non repugnat, si quis aliunde petat SS. symbola, ex meo eorum & in conscientia radicato desiderio. 12) An christianus, salva conscientia, pontificii episcopi consecrationi adesse possit? Respondet, interrogantem suam de eo conscientiam explorare debere. 13) Aliquot dicta seu positiones contra *Cœcilium constantiense*. 343. Potius dicendum *Obstantiense*, quia in eo, *Non obstante Christi mandato, & Ecclesia exemplo*, mutationem fecerunt S. cœnæ. 14) Consolatoria pro christianis witweydenfibus, qui euangelii causa persecutionibus vexantur. 349. Dolet eorum sortem, usdemque adprecat, tur fidei constantiam, Deique solatium; sed litteras cum eis suas non vult communicari, ne inde, ut Lipsienses, maioribus incommodis exponantur. 15) Consolatoria ad eum, cui Deus dedit filium, sed mox eundem abstulit. 350. Sic enim i. voluisse Deum, a. sub cruce multiplicem latere gratiam. 16) Historia, quæ contigit Stasfurti A. 1534, in vigilia nativitatis Christi, ubi quidam, qui simulabat confessionem peccatorum, varias sacerdoti quæstiones proposuit de Christo, negans eum natum esse ex virgine Mariæ

nullum ex prophetis iudaicis fuisse, qui non fuerit reprobatus maleque tractatus. 7) Lugenda seu Legenda mendax de *Ioanne* chrysostomo ad SS. Patres in concilio mantuano. 534. Vbi in praefat. dicit, se quidem ipsum ad Concilium properasse, huic autem cum non possit adesse corpore, ob infirmitatem, & pecuniae inopiam, tamen scripto praesentem esse velle. 8) Deprecatio pro paupere pastore, ad Praelatum aliquem. 540. Rogat, ut ei subveniat, & loco 20. florenorum, quos in salarium constituit, 100. ut olim, solvat, & famae suae consulat. 9) Praefatio in Ambrosii *Adelbani* Explicationem *Marci* 16, 15. 16. p. 541. De praedicando ubivis euangelio. Dolet autem in illa, tam Lutheranos, quam Pontificios plurimos impie vivere, & fidem abicere. 10) Epistola ad Helvetios de concordia wittebergenfi. 542. Qua testatur, eos recte sentire de verbo externo, baptismo, & clave ligante. Quodque attinet ad S. coenam, nos neque descensum aut ascensionem Christi docere, ubi illa peragitur, nec modum definire, quo sit praesens corpus & sanguis eius, sed simpliciter inhaerere verbis institutionis: & si quid adhuc dubii restet inter utramque partem, exercendam utrinque esse humanitatem, & suspensiones missas faciendas. Ad hanc epistolam responderunt Helvetii Tiguro d. 4. Maii A. 1538. eorumque verba adducit G. *Calixtus* de Toler. Reformat. n. LXXIII.

A. 1538. 1) Articuli christianae doctrinae, qui Concilio mantuano erat offerendi, auctore *Luthero*. Cum Praefatione. 544. 2) De potestate Papae & Episcoporum. 558. Quod scriptum non est *Lutheri*, sed *theologorum* Smalcaldiae, post *Lutheri* discessum, adhuc congregatorum, in eoque reiciuntur haec tria: 1. Papam romanum iure divino omnium episcoporum & pastorum esse primum. 2. eundem iure humano duplicem gerere gladium, ita ut Reges ac Principes constituere & deponere, ac mundana regna ordinare possit pro lubitu. 3. & hoc credendum esse sub periculo salutis. 3) Praefatio in Galeatii *Capella* Historiam. 566. Quem laudat, ut genuinum historicum. Ceterum ait optimum informandi modum fieri per exempla, ea autem tradi in Historiis, atque ex his fluxisse omnia iura, artes, consilia, dehortationes, minas, terrores, sapientiam, prudentiam, cum omnibus virtutibus; ideoque & historicos mortalium utilissimos esse, optimosque doctores:

Monar.

Monarchas & Principes curare debere, ut res sui temporis in litteras redigantur, atque in tabulariis asserventur; sed, qui historiarum munere funguntur, debere esse veraces, magnanimos, integros, atque extra invidiam & adulationem positos. 4) Severum & iratum scriptum contra M. Sim. *Leunclii* Epigrammata. 568. Libellum istum habet pro famoso, non tantum quia marium & feminarum honestarum famam impie violat, sed & episcopum halensem *Albertum*, hominem mendacem, laudibus effert. Ceterum petit, ut, quisquis turpissimum libellum possidet, Vulcano eum consecret. 5) Præfatio in Consilium delectorum Cardinalium & Prælatorum, iussu PAVLI III. P. R. de Reformatione ecclesiæ. 569. Id hac fini scriptum esse credit, ne opus videatur esse Concilio; eandemque ob causam editam fuisse Reformationem Curia romana. 6) Consilium ad virum probum, cuius uxor ab alio fuit compressa. 570. Monstrat difficultates, iuxta Ius canonicum, & Iudicium Protestantium, suadetque, ut eam, si veniam petierit, cum melioris promissione vitæ, retineat, eique ignoscat. 7) Præfatio in libellum, quid Papa in comitiis noriberg. a Car. Maieft. & Statibus Imperii, causæ lutheranæ ergo, desideraverit & expetiverit. 571. Papistas ait se ornare nostris phanis, atque ex libris nostris mutuari, quæ ad rem suam colorandam faciant; præ se etiam ferre reformationem Curia & Ecclesiæ romana, atque annatas nomen ferre thesauri contra Turcas colligendi; sed hæc omnibus subesse fraudes. 8) Præfatio in III. Symbola. 572. Apostolicum videl. Athanasianum, & Ambrosio-Augustinianum. Sic testari voluit Lutherus, se facere cum orthodoxa ecclesiâ; non vero cum falsa & gloriabunda, quæ multum idololatriæ, iuxta præclaras hæc confessiones, subintroduxit. Vide *Lutheri* præfat. germ. in prophetas.

Tomo VII.

Adhuc A. 1538. 1) Instructio Visitatorum ecclesiæ ad pastores in Electoratu saxonico. p. I. Cum præfatione *Lutheri*, in qua monstrat utilitatem eiusmodi visitationum. Ipse etiam est auctor huius Instructionis, dum ea, quæ visitatores IV. Ioannes *von der Plannitz*, Hieron. *Schurf*, Asmus *von Haubitz*, & Phil. *Melanchthon* observarunt, & vel abroganda, vel ad usum transferenda iudicant,

runt, collegit, & in usum pastorum edidit. Tractantur autem sequentia capita: de doctrina, X. praeceptis, vera christiana oratione, calamitatibus, sacramento baptismi, sacramento corp. & sanguinis Christi, vera christiana confessione peccatorum, de humana constitutione ecclesiastica, re matrimoniali, libero arbitrio, christiana libertate, Turcorum gente, quotidianis in ecclesia exercitiis, vera christiana excommunicatione, constitutione superintendentium, & scholis primæ, secundæ, & tertiæ classis. 2) Commendatio alicuius athiopis. 21. Vt locupletiores ei succurrant manu liberali: nam Deum nos tentare eiusmodi exteris, & interdum non nullos eorum meliores fieri iis, qui sibi orthodoxi videntur, sicut habemus exempla in decimo leproforum, & centurione capernaumitico. 3) Explicatio dicti *Gal.* I, 4. p. 22. 4) Praefatio in Iusti *Menti* librum, quomodo singuli christiani erga doctrinam, siue bona siue mala sit, se gerere debeant. 30. In illa autem docetur, nunquam in christianitate esse quietem a sectis, hæresibus, falsis fratribus, aliaque diaboli progenie: & talia Deum permittere, ut respiciamus & honoremus verbum suum, non homines, aut humana. 5) Epistola contra Sabbatarios. 31. Qui contendebant, circumcisionem esse continuandam, Messiam nondum venisse, iudaicam legem durare æternum debere, atque ab omnibus gentibus recipiendam. 6) Explicatio capituli XIV. XV. & XVI. *Iohannis*. 42. Pro concione facta.

A. 1539. 1) Consolatoria ad virum nobilem de morte ~~no-~~ris. 217. Deum non odisse eum, quia ipse Deum non odit: debere igitur sic admittere virgam Dei, ut tamen de paterno eius amore nullus dubitet, mediisque in doloribus paci Dei, quæ omnem superat rationem, concedat locum. 2) De concilio & ecclesia. 218. Ait, Papam huc usque fucum fecisse Imperatori promissione concilii: neque enim serio id velle dare, & liberum quidem, sed tale, in quo ne hilum quidem recedat a receptis dogmatibus & ritibus. Et sic porro agit de auctoritate scriptorum, & Patribus ecclesiæ profectorum, de traditione Concilii apostolici *Act.* 15, 28. 29. de IV. conciliis oecumenicis, de *Nestorii* & *Eutychæ* sententia, & de eo, quid sit Concilium. 3) *Lutheri* & aliquot *theologorum vvitteberg.* Iudicia de defensione, si evangelici Principes ab aliis Imperii Principibus, aut ipso etiam Imperatore, evangelii causa,

caussa, armis lacefferentur. 276. Resistendum esse Principibus, ut latronibus & homicidis, Imperatori autem, non ut tali, sed ut instructo, quo Papa abutitur. 4) Contra *Antinomiam*. 286. Qui cum Io. Agricola, suo capite, legem Decalogi ex Ecclesia in Curiam relegatum ibant. *Lutherus* negat se cum illis facere, & Agricola, ad ipsius desiderium, præscribit formulam recantationis. 5) Positiones *alicuius antinomii*, cum earum refutatione, sive VI. disp. *Lutheri*. 290. Ad hunc relatæ annum, quia sectæ huius in præsentente Tomo, atque hoc tempore, primum facta est mentio. 6) Relatio de Io. Islebii [sive Agricola] falsa doctrina & turpi factum responsione ad vanas eius querelas. 299. Per turpe autem factum intelligitur eius dolus, quo Io. Lustrium induxit ad imprimendum Postillam suam, mentiens, Lutherum eam censuisse, & adprobasse. 7) Præfatio in Io. Sirelli Explicationem euangelii *Luc.* 19, 41-48. de Ierusalem everfione. 304. Mundum adeo perversum esse, & in dies fieri peiorem, ut plane necessarium sit, divinæ exempla ultionis hominibus proponere & inculcare, si forte eorum intuitu perterriti ad penitentiam se velint convertere. Quod nisi fiat, vereri se, ne Germaniæ aliquando idem eveniat, quod Ierusalem. 8) Explicatio *psalmi CX.* de regno Christi, facta pro concione, & excepta editaque a Casp. *Crucigero*. 305. 9) Consilium ad *Henricum*, Ducem Sax. de Missis privatis. 314. Eas, quia sunt idololatricæ; esse abolendas; monachis autem tamisper permitti posse, ut horas cantent, sibi que ipsis sermones habeant. 10) Contra Cardinalem *ALBERTVM*, episcopum magdeburgensem. 314. Quo scripto defendit Io. *Schenicius*, quem Cardinalis inauditum, tanquam furem, condemnavit ad supplicium patibuli, atque ita se ipsum reddidit iudicem iniustum & homicidam. 11) *Lutheri* ceterorumque *theologorum wittenberg.* Consilium ad Senatum noriberg. de communi & privata absolutione. 369. In dissidio Andr. *Osiandri* & aliorum pastorum noribergensium. Vtramque partem piam habere intentionem; & privatam quidem absolutionem esse christianam & cum solatio coniunctam, non tamen ita necessariam, quasi non possit sine illa obtineri remissio peccatorum: promissiones gratiæ esse universales, a quibus nemo se debeat, excludere: distinguendum inter prædicationem & iurisdictionem, & publica quidem peccata coerceri

in iurisdictione, reliqua omnia per ministerium verbi, & quamvis absolutionem fieri, saltem tacite, sub conditione fidei: & quia Osiander ad communem nauseat absolutionem, eum ad illam non esse cogendum, sed & eundem a condemnatione alterius partis, quæ communi absolutione utitur, abstinere debere, ceterum bonum & christianum de clave ligante iudicium insignem virum illum tulisse. 12) Consolatoria ad Io. *Manselinum* contra tentationem mortis. 371. Christum pro nobis passum & mortuum esse, ut morte sua mortem nostram absorberet, & nos, sicut ille, resurgeremus aliquando ad vitam æternam. 13) Admonitio ad consulem alicuius urbis. 372. Ut aboleat corruptelam coemeterii, atque ita tandem honos adhibeatur piis in eo dormientibus.

A. 1540. 1) Ad pastores, ut declament contra usuras. 372. Quidquid enim ultra sortem vel summam exigitur, illud usura esse, & quidem illicitam ac perniciosam, nisi eluas penitentia. 2) Epistola ad Io. *Fridericum*, Elect. Sax. ut mandato instruat legatos Hagenoviam. 390. Huius videlicet tenoris, ne possint aut debeant recedere ab eo, quod nuper Smalcaldia fuit conclusum. 3) Prefatio in Confessionem Roberti *Barnesii*, angli, quam edidit, cum ad rogam duceretur. 391. Ad hoc autem supplicium condemnatus fuit ab *Henrico* IX. Rege Britann. quia noluit consentire in eius repudium: quæ causa etiam Thomæ *Moro*, & Io. *Fischori*, episcopo roffeni, capitalis fuit. 4) Extractum e scripto *Lutheri* ad Principem aliquem. 392. Quem rogat, sit ecclesiæ & scholarum curam gerat, quo evangelium sine impedimento propagari possit.

A. 1541. 1) Consolatoria ad Frid. *Myconium*, qui diu laboraverat phthisi. 392. Mortem piorum non esse mortem, sed dulcem somnum; interim se optare, ut Deus Myconium servet, se autem, tanquam enervatum & inutilem, hinc migrare iubeat. Quæ epistola Myconius adeo fuit erectus & confortatus, ut post eam sexennium viveret, atque ecclesiæ Christi serviret. 2) Alia ad Pastorem, multis calamitatibus expositum. 393. Mendaces atque hæreticos, vitandos: Iudas ac Demades aliquandiu propter paucos, qui in magno cœtu convertendi ac salvandi sunt, tolerandos: si vero populus impium imitatur pastorem, pulverem a pedibus excutendum, solumque vertendum esse. 3) II. Concio-
nes

nes in baptismum infantis Bernhardi, Principis anhaltini *Joannis* filii, *Matth.* 3, 13-17. 4) Contra *Harrium*, Ducem Brunsvic. quem *Hans West* vocat. 406. Opponit hoc scriptum alii Henrici Ducis, in quo ille Electorem Saxoniam, Lutherum, eiusque socios convicio hæreticorum & seditiosorum oneravit, & doctrinam evangelicam evertere laboravit. Agitur hic inter alia de ecclesia, atque initio motuum lutheranorum: quod quidem adscribendum *Alberto* Card. & Elect. moguntino, qui, ut pallium redimere posset, Tetzeliū ablegavit ad prædicandum & vendendum indulgentias pro pecunia. 5) Præfatio in Casp. *Guerellii* concionem. 431. Iubet nomen suum, ceu exosum & invisum, deleri, sicubi illo in libello appareat, docens præterea, Conciliorum traditiones non esse verbo Dei equiparandas, multo minus preferendas. 6) Præfatio in Urbani *Regis* Explicationem *Psalmi* LII. contra sanguinolentos Saulitas & Dogmatas. 432. Batetur, Regium non opus habere sua præfatione, nam per se esse & doctissimum & celeberrimum; se autem ita tantum confirmare voluisse eius dicta, quibus magnum evangelii hostem, igne, laqueo, & gladio favientem, graphice describit. 7) Adhortatio ad orationem contra Turcā. 433. Hanc penam nos commoverisse peccatis nostris: multos enim, immo plurimos evangelicorum non se gratos exhibere propter evangelii lucem, sed ita vivere, quasi verbum Dei ipsis eum in finem sit datum, ut liberi sint ab observatione præceptorum divinarum; passim grassari sectas, avaritiam, usuras, iniustitiam, oppressionem tenuiorum; orandum autem esse sine dubitatione, & sine præscriptione temporis, modi ac mensuræ. 8) Epistola ad Principem aliquem de transubstantiatione. 441. Ait, se audivisse, de ea actum esse Ratisbonæ: esse autem merum Papæ commentum, nec inde faciendum articulum fidei; neque etiam ex circumgestratione, reservatione in ciborio, & elevatione; adorationem autem in sumendo per sese accidere, cum genibus flexis verum corpus & verus sanguis sumitur sine disputatione. 9) Principum aliquot Protestantium Petitio ad Lutherum. 442. Ut media proponat, quibus concordia posset fieri inter Romano-catholicos & Protestantes, postquam iam actum sit de præcipuis articulis, videl. iustificatione, (cuius doctrinam puram ipse primus reduxerit) eique annexis aliis: Cæsarem enim quam

maxime desiderare concordiam, eamque Germaniæ in perturbato hoc rerum statu, & ingruente a Turcis periculo, oppido fore utilem, præsertim cum ipse ita se declarasset *Lutherus*, si doctrina relinqueretur pura & libera; & communio sub utraque populo redderetur, tolerantiam in reliquis articulis fieri posse. Ad hanc petitionem respondet *Lutherus*, vix sibi videri conciliatos esse IV. articulos, quia in iis adversa pars mentionem faciat liberi arbitrii, atque in doctrina de iustificatione adducat, tanquam dictum probans illud *Gal. 5, 6. Fides per caritatem efficiat*: cumque retineat adhuc X. articulos, qui illos IV. evertunt, clare patere, adversarios non habere serium concordie studium: si tamen IV. illi articuli pure prædicandi permittantur, Imperatoriam Mæstetatem in Edicto suo posse hoc addere, quamvis X. articuli nec dum potuerint ad consensum reduci, sperandum tamen, fore, ut illi ex pura IV. præcipuorum prædicatione elucidari & conciliari queant.

10) III. Epp. ad Io. *Fridericum*, Elect. Sax. in quarum prima i. improbat conciliationem, quam cum nostratibus pars tentavit adversa in articulo de iustificatione, nam dictum *Gal. 5, 6.* non loqui de iustum fieri, sed de vita iustorum, diversa autem esse, *Fieri & Agere, Esse & Facere*: adversarios enim usu illius dicti hoc intendere, hominem iustificari non fide tantum, sed etiam per opera; hoc autem esse falsum, nec concedi unquam posse. 2. dissuadet iter Electoris ad Comitata ratisbonensia: in secunda librum de Reformatione ait esse Sax. Ducis, *Georgii*, sibi que valde placere, quod Philippus (*Adelambtben*) falsitates satisfactionis & Missæ tam bene ostenderit: in tertia, religionum conciliationem esse fraudem moguntinam & papisticam, nec credendum, adversarios serio rem agere, nisi aperte confiteantur, sese enormiter excessisse, Papamque, qui inde a XX. annis multos pios homines ob evangelii confessionem suppliciis affecit, aut affici permisit, graviter peccasse; Confessionem cum Apologia mittendas esse Ratisbonam, & per legatos offerendas Cæsari, hac cum declaratione, non posse nos salva inde recedere conscientia. 11) Epistola ad oratorem aliquem aulicum, de ministris ecclesiæ contributione ad bellum turcicum minime gravandis. 448. Idem enim esse, ac si contributio exigeretur ab ipsis bonis ecclesiasticis; ministros quippe ecclesiarum nihil habere proprii.

Tomo IIX.

A. 1542. 1) Exemplum consecrationis veri christiani episcopi. p. 1. In episcopo naumburgensi, quem, Capitulo electionem evangelici recusante, ecclesia illius loci elegit, & Protestantibus antistitibus consecrandum dedit. Vbi pariter ad tres hasce objectiones respondet: 1. esse contra liberam Capituli electionem. 2. membra Capituli, sine latione iuris inrandi conscientiaque sua alii, quam ab ipsis electo, fidem polliceri non posse. 3. nefas esse consecrari ab hæreticis. 2) Fr. Richardi, dominicani, Confutatio Alcorani, in germanicum translata a Lutero. II. Alicubi autem observante G. Calixto, idque in Bibliandrina Collectione scriptor, alcoranico. P. II. p. 83. quam ex eius bibliotheca accepi, sua manu adnotante, tantum in epitomen contraxit Lutherus. 3) Præfatio in Franciscanorum Eulenspiegel & Alcoranum 38. Quem librum vocat *Librum conformitatum*, eoque comprehenduntur *Legendæ Franciscæ*, (quales etiam dantur *Benedicti*) quarum tenebris & fabulis omnimodis obscurata & decepta fuerunt mentes hominum. Improbatur autem, illos tantopere commendari & incutari non tantum populo, sed etiam clericis & monachis, addens, si *Franciscum & Benedictum* salvi facti sunt, de quo quidem nolit dubitare, nec nobis desperandum esse; Papam autem cum verbo Dei tam ægre posse conciliari, quam Christum cum Beliale. 4) Admonitio ad pacem, tempore tumultus wurzeniani, ad Io. Fridericum Electorem, & Adauricum Ducem Saxoniz. 40. Beatos esse pacificos, damnandos autem vindieta & belli cupidos; se ad illius concessurum partes, qui invasionem patitur ab altero, eique, qui patitur, eiusque militibus absolutionem peccatorum impertiturum; quicumque autem sub truculento Martis mancipio militant, aufugere debere, animamque servare suam, & implacabilem atque insanum Principem relinquere solum. 5) Præfatio in Io. Spangenbergi Postillam. 43. Christum dominum nostrum, esse mysterium; non omnes, qui hodie scribunt, esse puros; Scripturam S. præcipue pastoribus & doctoribus, diligenter esse legendam, meditandam, docendam, & vita exprimendam. 6) Iudicia de mulieribus in puerperio morientibus, baptismo infantum ab alia persona, quam ordinario ministro ecclesiæ peracto, & infantibus exposititiis, de

quibus non constat, sintne baptizati, nec ne. 44. Mulieres illas mori in vocatione sua, adeoque beatis adscribendas, si in fide moriantur: infantem, cuius membrum aliquod ex utero prominet, nedum integrum adhuc in utero hærentem, non esse baptizandum: in casu necessitatis licitum esse baptismum, etiam a muliere factum, modo testes aliqui adfint; deinde autem infantem, si supervivit, in ædem sacram perferendum, atque a ministro ecclesiæ, confirmationis ergo; consecrandum, sed sine usu exorcismi: expositum infantem, de cuius baptismo non liqueat, baptizandum, etiam illum, qui a matre, omni hominum consortio in & post partum destituta, baptizatus est. 7) Consolatio mulierum, infantes mortuos enixarum. 46. Dei voluntatem nostra longe meliorem esse, earumque vota ac desideria pro infantum baptismo a Deo recipi precum instar precum, nec dubium, eos ad salutem pervenire: multa enim Deum facere intuitu fidei & voti seu deprecationis ætternæ, sicut doceat exemplum viduæ nainiticæ, *Luc. 7, 19.* & regii illius ministri *Io. 4, 50.* 8) Consolatoria ad *Io. Cellarii* viduam. 48. Eius malum non esse omnium maximum, & si vel maxime cunctorum hominum mala in unum possent conferri cumulum, illa tamen longissime superari a passione Christi, pro nobis facta: hinc igitur petendum solatium, Christum enim infinitis modis præstare maritis, coniugibus, liberis, & quibus aliis cunque, quæ nobis cara & iucunda sint. 9) Consolatoria pro eo, cui facultates suæ sunt ablatae. 48. Patientem non esse solum, qui affligitur: respiciendum esse *Iobum*, qui omnibus fuit privatus bonis, & bonum tamen vidit exitum: debere eum curas suas reicere in Dominum, cui ipse sit curæ cordique: omnes nostras calamitates nihil esse respectu passionis Christi, easque leviores fore, si nos fide & patientia essemus fortiores.

A. 1543. 1) De iudæis, eorumque mendaciis. 49. Scriptus est hic tractatus propterea, quod iudæi non cessarent allicere christianos ad suam religionem; hortatur igitur auctor, ut hæc ab illis sibi caueant. Habetque IV. libros sive partes: prima continet iudæorum gloriationes, se esse semen Abraham. 2. sibi a Deo commendatam circumcisionem. 3. datamque legem. 4. se possedisse terram Canaan, ac tenuisse urbem Ierusalem cum templo: in secunda probatur, Messiam venisse, ex *Gen. 49, 10.* 2. *Sam. (Reg.) 23, 1.* & seqq.

seqq. *Ier.* 33, 14. & seqq. *Hagg.* 2, 7-10. *Dan.* 9, 24-26. tertia compellit eorum convicia & blasphemias contra Christum, appellando eum magum & diaboli instrumentum, Iesu, id est, ter centum & sedecim, spurium, conceptum fuisse in matris impuritate, matrem vero eius *Harlam*, id est, sterquilinum: in quarta agitur de discrimine Messiae christiani & iudaici, & quid utraque gens a suo expectet petatque Messia. Refutantur autem eorum & gloriationes, & convicia, & falsae dictorum sacrorum interpretationes.

2) Consolatoria ad uxorem aliquam, cui ex impatientia & ira malum excidit verbum, seu dira imprecatio, cuius causam nunc tentatur, metuitque, ne diaboli, quem aliis imprecata fuerat, mancipium esse debeat. 106. Diaboli inspirationi non esse credendum, quippe qui sit mendacissimus, sed verbo Dei, quod docet, Christum propterea esse mortuum, ut omnes eos, qui sub potestate diaboli sunt, liberaret, atque hoc verbum per absolutionem annunciare ministros ecclesiae: hisce igitur credendum esse, diabolum vero eum suis suggestionibus propellendum.

3) Dehortatoria ad nobiles quosdam, ne pastorem suum, quem ob vitiorum taxationem odio prosequuntur, virum aliqui pure docentem, pieque viventem, a munere suo dimittant. 106. Munus enim hoc non esse hominum, sed Christi; Christum igitur persequi, qui persequatur eius ministrum, eumque bene meritum, nec tantum facere iniuriam homini innocenti, sed maximum etiam inferre damnum ecclesiae, privando eam fidei doctore, in cuius locum non facile quispiam sit concessurus: se se nolle eos impii huius propositi causa excommunicare, at ipsosmet se iam excommunicasse; resipiscere igitur debere, pastorem sibi reconciliare, eidemque libertatem relinquere docendi, redarguendi, consolandi, sicut ipsum decet ratione muneris.

4) De Schem hamphoras, & genealogia Christi, *Matth.* 1, 1-17. p. 108. Illud esse Iesum ex meritis litteris; hanc autem ostendere, Iesum nostram fuisse e familia Davidis, quia mater eius ex eadem prouenerit.

5) Praefatio in Wencesl. *Linckii* Annotationes in V. libros Moysi. 135. Moysen esse abyssum omnis sapientiae: non esse modum librorum, nec bonorum tamen librorum dari superabundantiam; atque his annumerandas. *Linckii* Annotationes.

6) De ultimis verbis Davidis. 2. *Sam.* (*Reg.*) 23, 1-7. p. 137. Quibus articulus de S. Trinitate,

&

& differentia trium personarum, item de divinitate & humanitate Christi præclare exponitur. Lutherus autem verba illa interpretatur non secundum versionem iam datam, sed suo in præsentis iudicio; sic enim profertur p. 138. 157. & 170. 7) Epistola ad omnes pastores ephoriz wittebergenfis. 170. Ut populum hortarentur ad pœnitentiam & preces, Turcis ingruentibus. Etiam si non sit finis vitiorum, ne inter ipsos quidem euangelicos, pastores tamen non desistere debere a prædicatione pœnitentiæ, & adhortatione ad vitam sanctam Deoque placentem. Zelo ardens, in hæc tandem erumpit verba: *Qui non vult respicere ac fieri melior in Dei nomine, is fiat, si ita vult, peior in nomine diaboli.* 8) Iudicium de cærimoniis & excommunicatione. 171. Illarum renovatio improbatur, huius autem reductio, si fieri posset, præbatur, & utilis censetur, oppressio autem & excoꝛiatio miserorum subditorum omnibus damnatur modis, & liberatio a Deo expetitur. 9) Dehortatio ad studiosos wittebergenses. 172. Ut sibi caueant a meretricibus infectis & inficientibus: diabolum eas ablegasse Wittebergam, ut studiosam corrumpere inventum: hic autem esse ecclesiam & scholam christianam, ubi discendum verbum Dei, virtutes, & castitas: stultos iuvenes nihil velle pati, sed quamvis uestionem meretricia consuetudine curare velle, cum potius deberent obviam ire desiderii carnis, iisque resistere: singulos vitare debere turpissimas istas veneres, Deumque ut probam sibi det uxorem rogare; nihilominus satis fore negotii. 10) Deprecatoria ad ministrum aulicum pro paupere vidua & orphanis defuncti alicuius sacerdotis. 172. Ut commendet eam suo Principi, tantisper alendam, donec transire possit ad secundas nuptias. Viduabus pastorum egenis iure meritoque tertiam aut quartam redditum, quibus viri fruebantur, dandam esse partem; sed mundum tam esse pravam, ut eos malit ad se rapere. 11) Consolatoria ad Wolsig. *Heinzium*, quem uxor fecit viduum. 146. Vitam hanc miseris esse mancipatam, ut discamus, quam parva sint omnes illæ respectu miseræ & damnationis æternæ, a qua liberati sumus per Christum; hunc fore & mansurum nostrum, si omnia prætereant, nosque hinc migrare oporteat. 12) Iudicium & brevis responsio ad Casp. *Schönerckfeldii* litteras cum libello aliquo. 146. Ipsum in Silesia incendium excitasse contra sacramentum, mox fuisse eutychismo, nihilque in-

intelligere, sed insanum esse stultum, atque a diabolo obsessum, eundemque cacodemonem libellos ex eo eructare & evomere, tandemque vover, ut Dominus eum, fatanam, increpet, eiusque, & Sacramentariorum, atque Eutychianorum spiritus sit in perditionem.

A. 1544. 1^a) Brevis confessio de s. œna. 147. Qua se declarat, tantum abesse, ut faciat cum Sacramentariis, quorum nomine comprehendit *Carolstadium*, *Zwinglium*, *Oecolampadium*, *Schvuenckfeldium*, ut eos, tanquam sectarios, sacramenti hostes, & hæreticos condemnet, deque salute *Zwinglii*, ut sacramenti hostis, ethnicorumque aliquot servatoris, fere dubitet. Recenset etiam varias verborum Christi, *Hoc est corpus meum*, expositiones, videlicet 1. *Carolstadii*, Hic *indet* corpus meum; 2. *Zwinglii*, Hoc *significat* corpus meum; 3. *Oecolampadii*, Hoc est *signum* corporis mei; 4. *Schvuenckfeldii*, Corpus meum, quod pro vobis traditur, *est hoc*, puta, cibus spiritualis; Io. *Campani*, Hic panis est corpus *per se*, five corpus ex pane; aliorum, Id, *quod pro vobis traditur*, est corpus meum; aliorum, Hoc est *memorialis* corporis mei; & rursus aliorum, Nulla hic opus est disputatione, *Cuius liberum est ea de re statuere, quidquid libuerit*; non enim hic tradi aiunt caput aliquod fidei.

2) Consolatoria ad Hieron. Paumgartneri, carceri inclusi, uxorem. 183. Deum suos, inter quos omnino sit eius maritus, vir præstans fide Christi, quam & confessione & operibus expresserit, non deferere; tristitiam in gaudium conversum iri; nostram passionem longe minorem esse passione Christi, quæ nobis in omni calamitate possit esse solatio. 3) Concio in epistolam festi SS. angelorum, *Apocal. 12, 7-12.* p. 184. De SS. angelis. 4) Præfatio in librum Iusti *Mensi* de spiritu Anabaptistarum. 190. Atque hunc tam potenter refutasse hæresin Anabaptistarum, ut, si vacca rationem haberet, fateri cogeretur, omnia esse vera, & nihil subesse falsi. 5) Consolatoria ad Georg. *Spalatinum*, tristitia & mœrore spiritus oppressum. 191. Eo, quod pastori alicui matrimonium concessisset cum defunctæ suæ uxoris nouerca. Dicit igitur scriptor, si vel maxime sit in culpa *Spalatinus*, eum tamen non propterea eo usque mœrore indulgere debere, ut sibi mortem attrahat; Christum non esse fictum & pictum, exiguum & puerilem servatorem, qui tollat minora tantum peccata, sed magnum, excellen-

tem ac potentissimum servatorem, qui summa, maxima & damna-
bilissima peccata condonare & auferre valet, dum eorum modo
te poeniteat: eumque venisse in mundum, ut opera diaboli, ad
quæ pertinet animi tristitia, dissolvat ac destruat. 6) Consola-
toria ad pastorem aliquem, infirmitate corporis laborantem, atque
a malis & improbis hominibus vexatum. 193. Malorum persecutio-
nes esse mercedem fidelitatis ac diligentiae in munere ecclesiastico
præstitæ: transeundum esse per gloriam & dedecus, per convicia
& laudes, per odium & amorem, per amicos & inimicos, usque
dum veniamus in cæleste illud regnum, paratum nobis ab initio
mundi. 7) Concio in *Luc. 14, 1-11*. p. 194. Cum præfatione
Casp. *Crucigeri*, qui concionem hanc edididit. Habita autem fuit
in ade nova, quæ ad sacra inibi peragenda debebat consecrari.
8) Consolatoria ad viduam aliquam, super mariti obitu. 203.
Eam se solari debere, 1. quod ille pie obiverit, atque in numero
sit beatorum. 2. voluntatem Dei, juxta quam ille decesserit,
omnium esse optimam. 9) Alia ad pios parentes, quorum filius
studiis addictus in academia obiit. 204. Eos, postquam modice
doluerint & ploraverint, erigere se debere gaudio, Deoque gra-
tias agere, qui tam pium, tamque beatum filio indulserit exitum:
eum iam bene stare, & adeptum esse, quod nos inter tot ac tan-
tas ærumnas atque afflictiones sectamur: ipsos impensas suas
optime collocasse, mittentes eum in scholam cælestem, omnique
felicitate repletam.

A. 1545. 1) Alia ad Principem, ob M. Georg. *Helti*, mini-
stri, consilarii & olim præceptoris sui ex hac vita discessum. 204.
Acceptandam esse Dei voluntatem, qua ille abductus sit ex his
terris, ut probaretur fides, spes & caritas nostra, atque ut in vir-
tutibus istis magis magisque proficeremus: Deum maiora posse
dare, quam quæ auferat. 2) Italicum scriptum mendax de mor-
te Lutheri. 206. 3) Præfatio in librum, cui titulus, Papæ fides
erga FRIDERICVM Barbarossam. 207. Videlicet HADRIANI
IV. & ALEXANDRI III. qui pessime tractarint laudatissimum
Imperatorem illum; & quidem contra ALEXANDRVM III.
quem credit pedem imposuisse cervici augustissimi, eamque com-
pressisse, magnas iras gerit, durumque facinus acerbissimis per-
stringit verbis. 4) Contra papatum, a diabolo institutum. 208.
Hoc

Hoc scriptum formatum fuit contra duo PAVLI III. ad Imp. CARO-
LVM V. Brevia, quibus Imperatori ius indicendi vel nationale
concilium competere negat pernegatque; hoc enim esse præcipuum
Pontificis romani. Contrarium igitur adfirmat *Lutherus*, docens
pariter, Concilium esse supra Pontificem: quid sit *liberum, chri-
stianum, & germanicum Concilium*: Papas sæpe insultasse Imperato-
ribus: hisce omnino ius esse, non nullos eligere ac denomina-
re ad concilium: Papam non esse caput christianitatis, nec supra
Concilia, Imperatores & Angelos; nec habere immunitatem, ut
nequeat a Concilio iudicari & deponi; nec Imperium romanum
ad Germanos transfuisse, sed id eos accepisse a Carolo M.
atque Imperatoribus Cptanis. 5) Epistola ad *Io. Fridericum
Elect. Sax. & Philippum Landgrav. Hass.* 248. Ne captum *Henri-
cum* Ducem Brunsv. ac Luneb. dimittant: spem enim decollasse,
ad frugem ut redeat. 6) Præfatio in *Io. Frederi* Dialogum, in
honorem coniugum, contra *Sebast. Franckium* scriptum. 255. Se
Sebast. Franckium indignum iudicasse, contra quem scriberet;
scripsisse autem hanc præfationem in adversarii honorem libelli:
illum esse fanaticum, spiritatum, sacramentarium, & mu-
neris ecclesiastici osorem. 7) Concio in *Io. 5, 39. Scrutamini scriptu-
ras.* 258. Habita Halæ Saxonum. 8) Consolatoria ad tentatum
de prædestinatione. 263. Hanc scrutationem esse illicitam & pro-
hibitam, intuendum autem Christum, eumque amandum, ve-
nerandum, imitandum; nam extra eum omnia esse terri-
bilia, in ipso autem summam pacem & lætitiā, quæ mærorem
prædestinationis facile dispellat. 9) Concio in *Luc. 19, 41.* 48.
p. 264. De summa coecitate & ingrato animo pravi mundi, qui
clementissimam Dei visitationem non agnoscit, sed in peccatis suis
æternum vult perire.

A. 1546. 1) II. conciones, una de Christi baptismo, *Matth.*
3, 13-17. altera de conversione Sauli, contra monachos, *Act.* 9, 1-19.
Habita Halæ Saxonum, paullo ante eius obitum. 2) Concio
in *Rom.* 12, 3-6. p. 281. Wittebergæ in secunda post Epiphaniā
dominica habita, eaque ultima. 3) IV. Conciones, recitatæ Isle-
biæ, paullo ante eius mortem. 285. videlicet 1. in dominica IV.
post Epiphaniā, *Matth.* 8, 23-27. 2. in festo oblationis Iesu in
templo, *Luc.* 2, 22-32. 3. in dominica V. post Epiphaniā,
M m m 2 *Matth.*

Matth. 13, 24-30. & 4. in feria S. Matthiae, Matth. 11, 25-30. 4) Explicatio multorum insignium dictorum scripturæ S. 309. A Lutheri Bibliis patronorum & amicorum inscripta. 5) Enchiridion, sive Catechismus parvus. 345. 6) Conciones sacrae, collectae a *Luthero*. 355. 7) Aliquot iudicia & consolatoria, quæ sine die repertæ sunt: 1. Magistratum non habere potestatem, falsos doctores & hæreticos, nisi seditiosi sint, gladio alioue supplicio percutiendi. 2. amentes & phœneticos a diabolo quidem vexari, sed propterea non esse damnationis reos. 3. eos, qui expositi sunt incredulitati ac desperationi, non debere solos manere, sed consortium hominum quærere, deque psalmis & dictis consolatoriis loqui; debere etiam esse certos, graves istas & tristes cogitationes non esse ipsorum proprias, sed inspiratas a satana; non debere illis inhærere, sed missas facere; debere credere, quodvis verbum solatii, quod audiant a viro pio ac probato, esse Dei verbum, cui firmiter credi possit; debere rogare alios, ut pro se orent Deum optimum maximum, ac credere, per preces auxilium se impetraturos; denique, si non tam facile recedit tentatio, debere eam patienter ferre, & magis magisque resistere insultibus satanae, donec ex *ps. 129, 2.* possint cantare: *Multum me affecerunt angustiae, at tamen non praevaluerunt mihi.* 4. Concordatum Stetinensium cum Canonicis sese non improbare, Canonicos tamen teneri cum reliquis civibus onera ferre communia; neque Cæsarem eos eximere posse, cum Deus velit dari Magistratui, quod eius est; itaque Canonicos primum amice monendos esse, debitum solum ut præstent; sin, auctoritate Magistratus adigendos ad officium subditorum. 5. Viros nobiles debere contentos esse eiusmodi pastoribus, qui verbum Dei pure docent, & legitime administrant sacramenta, etiamsi non sint exquisita eruditione præditi: si velint habere memos *Augustinos & Ambrosios*, ipsos sibi eos comparare debere, cogitantes, etiam Principem contentum esse oportere, si in tota nobilitate sua tres sint, quibus eximia concedi possint munera. 6. Valde ingratos ubivis esse homines pro divini dono verbi, eiusque ministros contemnere. 7. Sponsalia liberorum, sub potestate patria hærentium, clandestina, minime esse probanda cum Ictis sive Consistorio wittebergenfi, sed omnino damnanda, tanquam opera diaboli, turpissimamque erga Deum & parentes inobedientiam, e
papatu

papatu originem habentem. 8) Propositiones contra theologos Iovanienses. 380. In germanicum idioma translata a Casp. Crucigero. Vide *Apolog.* libri Concord. p. 281. 9) Iusti Iona & Mich. Celis Relatio de obitu D. Mart. Lutheri. 383. Qui contigit Islebiam d. 18. Febr. sive nocte hanc diem præcedente, circa horam quartam. Islebiam autem hoc tempore venerat, invitatus a Comitibus mansfeldensibus, ut discordias inter ipsos componeret. Vide *Seckendorf*, Lutheran. l. 4. p. 2598. 10) Epitaphium Lutheri. 388. Rhytmice. Atque ita iam absolvimus prolixam & laboriosam IIX. istorum ienensium Tomorum recensionem, quæ tamen lectoribus ut utilis, ita & grata, spero, futura est, quoniam in epitome hic traditur, quidquid in vastis illis Tomis, singulisque eorum partibus comprehensum, & latius propositum est.

Tomo I. ad hircum lipsiensem, At ipse Thomas *Rhadinus* illius id est, *Emserum*, p. 360. b. Tu præter multas improbas epistolas, tertium contra me librum scripsisti, Thomæ Rhadini; & ne quis venenosum cor tuum cognosceret, Roma imprimendum curasti.

T. II. 151. b. Etiam hodie Magistratum oportet adulteros supplicio mortis afficere.

Adulteria puniri, Ius ipsum naturæ præcipit; an autem mortis, aliave pœna afficiendi sint delinquentes, id vero dependet a determinatione legislatorum in qualibet Rep. Vt adeo a legibus penalis moseis ad omnium aliarum Rerumpubl. leges pœnales apodictice concludi non possit. Hier. *Brückner* Decif. iur. matrimon. T. II. 270.

Pag. 152. Si non vult uxor, veniat ancilla.

Non hic loquitur de adulterii aut fornicationis crimine, quasi illud sit permissum, sed de legitima causa divortii. Io.

P. 290. b. in Rituali baptismi:
Quidquid ei ab Adamo anna-
tum, atque ipse addidit.

Ibid. Auf daß er mit allen glau-
bigen *deiner* verheißung ewi-
ges *lebens* zu erlangen würdig
werde.

T. V. 160. b. *Recantatio purgatorii*,
per D. M. L.

T. VI. 532. b. *Scriptor ille*, qui
Acta concilii (constantiensis)
germanice descripsit, additis
multorum insignium figuris,
enique libido fuisse male scriben-
di de Husso.

Ibid, Sacerdos aliquis *sepe obruse*
Husso, quærens, an vellet pec-
catorum facere confessionem,

Iod, Beck disp. de Coniugal.
debiri præstat. p. 14.

Hæc verba, atque etiam ipse ad-
didit, includenda erant *pa-*
rentibus, quia non nisi ad ad-
ultos pertinent. Christian.
Chemnitius in Brevis instruct.
fut. ministri eccl. 215. Melch.
Zeidler disp. de Peccato actuali
infantum p. 72.

Verba illa vel sic pronuncianda:
Deine verheißung ewiges *le-*
bens zu erlangen würdig wer-
de; vel sequente modo: Auf
daß er mit allen gläubigen
deiner verheißung, ewiges *le-*
ben zu erlangen, würdig wer-
de. *Zeidler* l. c. p. 76.

Io. Wilh. *Petersen* Aet. euangel.
p. 27. putat, *titulum ipsum non*
esse factum a Luthero, sed ab
editore.

Est ille *Vlricus de Reichenthal*, eius-
que liber in publicum prodit
A. 1483. An autem ab histori-
ci officio recedere maluerit,
quam vera narrare, *non liquet.*

Ille *vocatus fuit* ad hoc officium,
& quidem ab ipso Reichen-
thalio, iussu & auctoritate su-
prioris alicuius, fortasse *Lu-*
dovici, Comitæ palatini ad
Rhenum. p. 247.

T. IX. 340. b. *De ubiquitate seu omnipresens Christi non est disputandum.* Aliter hic se res habet; neque etiam Scholastici hic loquuntur de ubiquitate, sed simplicem de corporali Christi presentia sensum retinent.

Nimirum in doctrina de veritate presentia Christi in S. Communioni ubi potissimum respicienda & consideranda est Domini institutio. *Calvinus, Harmon. p. 17.*

Timoth. Kirchner, thuringus, distinguendus a Conr. Kirchero, Concordant. biblicar. auctore, mira habuit fata, sedemque saepius mutavit, & mutare coactus fuit: primum enim ludidachwichiensis fuit moderator, deinde pastor modo Magnæ Furæ, modo dachwichiensis, modo herbalebiensis in Thuringia, modo amfortensis in archiepiscopatu magdeburgensi, modo ienensis. Paulo post, accepta Ienæ laurea doctorali, constitutus ibidem fuit professor theologiæ: inde autem pulsus, accepit ephoriam generalem wolffenbüttelensem, floruitque quam maxima sapientissimi Principis IVLII gratia, sed ea, ob tractatum de Disciplina editum, amissa, gandersheimensi inspectione & lectionibus in pædagogio contentum esse oportuit. Reverso autem serenissimi Ducis favore, pædagogii illius Helmstadium translati director & professor, transmutatoque pædagogio in academiam, primus eius vicerektor & theologiæ professor declaratus fuit. Reperiuntur etiam litteræ, a laudatissimo illo Principe A. 1776. Gandersheimii scriptæ, in quibus etiam vocat consiliarium suum ecclesiasticum, & superintendentem generalissimum, sicut in patentibus, sub initium muneris wolffenbüttelani, appellaverat theologum excellentem celeberrimumque, & *Solmscher* parem. Quantacunque vero hæc erat gratia, ea tamen denuo excidit, cum liberius adversus consuram Principis alicuius, in monasterio hursburgensi factam, locutus esset: dimissus autem ab hero suo, cum familia Erfurtum migravit, indeque post aliquod temporis spatium Heidelbergam vocatus fuit ad professionem theologiæ primariam obeundam, quam etiam ornavit, donec post obitum LVDOVICI, Electoris deponeretur. Post tot mutationes, vocatus concessit Vixariam, ibique administravit munus superintendentis generalis, inconstantis vitæ finem expertus A. 1787. æt. 54. ex negotio Formulæ concordiæ, Colloquio qued-

quedlinburgensi. Enchiridion theologicum, & Thesaurus explicatio-
rum ex operibus Lutheri, ut Gebh. Theodor. *Adion* Monument.
Iul. p. 4. scribit, notissimus. Vide I. G. *Leuckfeld*. in *Antiqq. ganders-*
heim. p. 324. & seqq. & *Lex. ant. hist.* T. III. 256.

LXXXIV

Tomi II. Operum LVTHERII *germanorum* Impressi Is-
lebiæ A. 1564. 1565. recusi Lipsiæ A. 1603. Contineri in hisce scripta,
quæ neque in wittebergensibus, neque in ienensibus tomis repe-
riuntur, titulus quidem adfirmat, sed præter veritatem: multa
enim in illis reperiæ. Eli. *Brick* in *Narrat. de Lutheri scriptis* p.
2738. In Bibliotheca Schraderiana Pt. I. A. 1603. non nemo refert,
quædam illata esse, quæ non sint Lutheri, & nostrorum quos-
dam tangi & perstringi, saltem recte. Et I. quidem Tomo, cui
præmissa est epistola dedicatoria Io. *Aurifabri*, & præfatio, in qua-
rum utraque dicitur, scripta Lutheri posteriora præstare priori-
bus, atque adeo inter tomos hosce posteriorem priori, continen-
tur scripta ab A. 1556. usque ad A. 1530. Nimirum

A. 1516. 1) Præfatio in librum, qui inscribitur *Theologia reu-*
sonica. 2) Alia in librum, *Quid sit verus homo*.

A. 1518. 1) Brevis narratio, quid contigerit doctrinæ Luthe-
ri hoc ipso anno. 2) Relatio de eo, quod ipsi contigit hoc anno
in comitiis augustanis.

A. 1519. 1) Sermo de digna præparatione ad S. cœnam. 2)
Admonitio, quomodo passio Christi sic meditando. 3) Historia de
disputatione lipsica.

A. 1520. 1) De libertate christiana. 2) Epistola ad FRI-
DERICVM Electorem. 3) Sermo de duplici iustitia, in *Phil.*
2. 5. 6. 4) Explicatio *Decalogi*. 5) Quid contigerit Lutheri do-
ctrinæ hoc anno. 6) Historia de structo vitæ Lutheri pericu-
lo. 7) De patrocinio, Luthero a nobilibus lato. 8) Silvestri
de Schaumburg epistola ad Lutherum. 9) Fran. *de Sickingen* epi-
stola ad eundem.

A. 1521. 1) Sermo in Epiphania Domini habitus. 2) Quo-
modo homino rite in fidem christianam sit baptizandus. 3) So-
lartum & Consilium, pastori alicui datum, quomodo is se in offi-
cio suo gerere debeat. 4) Sermo habitus *Refurti*, in itinere

WOR-

wormatiensi. 5) Explicatio pericopes euangel. de X. leprosis, Luc. 17, 11-19. 6) Historia de eo, quod contigit Luthero Wormatiz. 7) Seria precatio, fusa Wormatiz. 8) Quid Luthero eiusque doctrinæ contigerit. A. 1521. 9) Passionale Christi & antichristi, cum figuris ligno incisus a Luca *Cranach*, seniore.

A. 1522. 1) Explicatio 2. *Tim.* 3, 1-9. de papatu. 2) Iudicium de monasteriis & votis monasticis. 3) Contra furiosum decretum theologorum parisi. 4) Apologia Phil. *Melanchthonis*, ab ipso Luthero traducta in linguam teutonicam. 5) VIII. sermones, habiti post reditum ex pathmo. 6) Explicatio spiritualis numerorum VII. XII. & LXXXIV. 7) Sermo de cruce & calamitate. 8) Sermo de peccato, iustitia & iudicio, in *Ioh.* 16, 8. 9) Deprecatio pro piscatore quodam. 10) Sermo de potestate Petri, in *Matth.* 16, 18. 11) Prefatio in epist. ad *Rom.* primam Phil. *Melanchthonis* explicationem. 12) Deprecatio pro M. Wolfig. Stein. 13) Prefatio in libros *Wesseli* groningensis. 14) Sermo in dominica XIII. post Trinit. de s. cruce & reliquiis. 15) Sermo de præstantia doctrinæ *Iohannis* baptistæ. 16) Alius de Mariæ & omnium sanctorum cultu. 17) Epistola ad Ioannem Baronem de Schwarzenberg. 18) Articuli præcipui, per quos hæc entis christiani fuere seducti. 19) Sermo in dominica post ascensionis festum. 20) Alius in festo ascensionis. 21) Alius in feria Pentecostes.

A. 1523. 1) Epistola ad Comitem mansfeldensem, *Albertum*. 2) Sermo in dominica post Epiphaniam. 3) Caesarum decretum de negotio lutherano, promulgatum Noribergæ. 4) Actus degradationis & combustionis trium equitum & martyrum ordinis S. Augustini, factus Bruxellis. 5) Christi Indulgentia. 6) Sermones aliquot, in dominica Miseric. Domini, in domin. Cantate, in festo Ascensionis, de duplicis generis hominibus, in 4. & 5. dominica post Trinitatis, & in 8. post Trin. de potestate, quam SS. euangelia habent super concilia. 7) Epistola ad Canonicos wittebergenfes. 8) Alia ad omnes christianos, qui sunt Wormatiz. 9) Alia ad Carolum, Ducem Sabaudiz. 10) Testimonium Gregorio *Morgensfero* dresdensi datum de natalibus legitimis. 11) Alia ad Michaellem de Born de pastore seditioso. 12) Alia ad Senatum olfuitiensem de eodem. 13) Alia ad monialem nobilem, quæ fidem matrimonialem dedit filio alicuius ci-

vis. 14.) Scriptum ad Canonicos wittebergenses, quomodo cultus divinum in ecclesia sua cathedrali instituire debeant. 15.) Quid Luthero ejusque doctrinae contigerit A. 1522. & 1523.

A. 1524. 1) Sermo in dominica Invocavit. 2) Quinam veri & nobilissimi sint libri N. T. 3) Epistola consolatoria ad Lambertum Thorn, qui propter evangelium in carcerem erat coniectus. 4) Epistola ad Ioh. de Schwarzenberg. 5) Praefatio in explicationem Psalterii per Ioh. Bugenhagenum. 6) Alia in aliquot psalmorum latinam explicationem, germanice versa a M. Steph. Rodt. 7) Alia in Ioh. Walseri Cantiones sacras quatuor vocum. 8) In Friderici, Ducis Saxoniae, epistola ad Lutherum de fenore, vom Zinsgeld. 9) Iudicium Lutheri & Phil. Mel. quid de fenore non ex Mose, sed e legibus civilibus sit iudicandum. 10) Sermo in XI. domin. post Trinit. de hypocrita, & peccatore penitente. 11) Iudicium de coacto matrimonio. 12) Sermo in XII. domin. post Trinit. de Regno Dei. 13) Epistola ad Catharinam Schüziam. 14) Iudicium de abstinentia a coniugio in favorem familiae suae pauperis. 15) Testimonium de matrimonio Ioh. Aurei. 16) Historia de Luthero ejusque doctrina hoc anno.

A. 1525. 1) Praefatio in explicationem pericoparum epistolarum & evangelicarum. 2) Sermo in dictum Gen. 3, 15. 3) Sermo in Gen. 22, 18. 4) Alius de coniugio. 5) Epistola ad Io. Rüel, cancellarium mansfeldicum. 6) Alia ad Leon. Koppium, civem torgensem. 7) Alia ad Senatum & pastorem domitzschensem. 8) Sermo in dom. XIX. post Trinit. in Matth. 9, 1-8.

A. 1526. 1) Sermo in Pf. 12. de divitiis, honore & voluptate, quomodo iusti hisce utantur, impii abutantur. 2) Alius de sacramento eucharistiae, contra Sacramentarios. 3) Delineatio papatus, ejusque membrorum. In qua agitur de variis ordinibus sacris, eorumque figurae pariter representantur. 4) Epistola ad Io. Fridericum Dncem Sax. de votis monasticis. 5) Sermo in festo Trinitatis, Job. 3, 1-15. 6) Iudicium de casu quodam matrimoniali. Qui tamen non exprimitur. 7) Epistola ad Io. Rüel. 8) Alia ad Georg. Mohr, pastorem in Born. 9) Alia ad Phil. Gluenspies de christiana libertate. 10) Praefatio legenda ante celebrationem s. coenae. 11) Epistola ad Thomam Neuhagen. 12) Iudicium de abductione uxoris alicuius. 13) Aliud de spon-

salibus

salibus sine consensu matris initis. 14) De moguntina confederatione circa debellandum Electorem Saxoniz & extirpandam religionem lutheranam. 15) Titulus libelli contra fœdus sive propositum illud moguntinum. 16) Iudicium de eo, quod agendum est Electori Saxon. circa illam moguntinam confederationem. 17) Aliud. 18) *Lutheri, Melancthonis & Johannis Pommerani* de Landgravii Replicâ circa moguntinam confederationem iudicium. 19) Historia de Luthero eiusque doctrina A. 1525. & 1526. 19) Sermones in capita 18. Exodi. Explicatio autem capitulis 19. & 20. exstat in Tomo IV. operum ienens. germ. Ceterorum quoque capitum explicationem habebat Georg. Buchholzer, præpositus berolinensis, in sua bibliotheca, sed A. 1564. ipso ægro tante, furto subrepta fuit. 20) Epistola ad IOANNEM EL. Sax. de pœna adulteri. 21) Alia ad eund. de constituendo novo pastore in ecclesia schweinizensi, sed & ab ipsis illis atendo. 22) Alia ad christianos reutlingenses. 23) Lectio aut sermo contra fanaticos, & de officio magistratus politici, ex 1. Tim. 1, 18. 19. 20.

A. 1527. 1) FERDINANDI, Regis Hung. & Boh. Mandatum contra Lutherum. 2) Sermo Lutheri in dom. I. post Epiphan. 3) Alius de fructu & virtute ascensionis Christi, in *M.* 68, 19. 4) Præfatio in explicationem Ecclesiastæ Io. Brenz. 5) Alia in suam ipsius Postillam. 6) Epistola consolatoria ad *Elm.* sabetam Agricola. 7) Iudicium de secundis nuptiis deserti. 8) Epistola ad D. Ioh. Ruel. 9) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1528. 1) Præfatio in libellum Iusti Menii, qto doctrinæ D. Com. Klingii de missa refutatur. 2) Iudicium de sponsalibus contractis circa consensum parentis. 3) Aliud de sponsalibus in tertio gradu. 4) Epistola consolatoria de prædestinatione. 5) Nova fabula Æsopi de leone & asino. 6) Ducis Saxoniz Apologia de confederatione moguntina. 7) Lutheri epistola ad Wenceslaum Linck. 8) *Georgii* D. S. ad Lutherum epistola. 9) Huius Responsoria. 10) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1529. 1) Sermones in caput 18. & 19. ac partem capitis 20. *Ioannis* de passione Domini. 2) Præfatio in explicationem epistolæ ad Coloss. autore Phil. Mel. 3) Alia in librum *Casp.*

Huberini de Ira Dei. 4) Alia in moribundi informationem per Thomam *Venatorium*. 5) Epistola ad Ioseph. Levinum Metzsch in Mila de duplici religione sub uno eodemque Magistratu. 6) Epistola ad Nicol. Hausmannum, pastorem zwickauensem. 7) 2. epistolæ ad Albertum, Comitem mansfeldicum. 8) Sermones in aliquot capita Deuteronomii, nempe 1. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Vbi in explicatione VII. capitis p. 529. exstat relatio Lutheri de itinere ipsius marpurgensi & colloquio ibi habito, facta pro suggestu. 9) Explicatio *cantici* Moïsi, *Deut.* 32. 10) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

Tomo II. ab A. 1530. usque ad 38. exclusive. Et quidem A. 1530. 1) Epistola ad Ioh. Levinum Metzsch. 2) Consolatoria ad Iusti Lonæ uxorem. 3) Epistolæ ad Wolffg. Wibelium. 4) Intercessio pro quodam paupere. 5) Epistola ad Catharinam de Bora, uxorem suam. 6) Præfatio in explicationem Amosi Brentianam. 6) Epistola ad Lazarum Spenglerum, syndicum noribergensem. 7) Alia ad IOANNEM, El. Sax. 8) Brevis explicatio aliquot *psalmorum*, videl. primi & seqq. usque ad 25tum inclusive. 9) Brevis explicatio aliorum *psalmorum* a M. Vito *Dietricho* collecta, nimirum 29. 42. 45. 51. 55. 81. 128. 132. 137. 147. 148. 10. Explicatio *psalmi* 23. 24. & 25ti. 11) Sermo in *ps.* 26. post obitum FRIDERICI, El. Sax. 12) Iudicium de Missa privata. 13) Epistola ad IOANNEM El. Saxon. de electione Regis Romanorum. 14) De electione Regis Rom. quod & olim illa usitata fuerit, Scriptum Phil. *Melanchthonii*. 15) Historia de electione Regis Rom. facta Coloniz. 16) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1531. 1) Epistola ad uxorem Matthæi Zellii. 2) Alia ad civem quendam noribergensem. 3) Alia ad IOHANNEM, El. Saxon. 4) Citatio in causa matrimoniali. 5) Sermo in *Tit.* 2. 12. 6) Sermones in caput 6. 7. & 8. *Ioannis*.

A. 1532. 1) Præfatio in XXII. sermones Brentii, cum Turca vellet irrumpere in Germaniam. 2) Epistola ad Valentinum Hausmannum. 3) Alia ad eund. 4) Electorum moguntini & palatini Tentatio pacis inter Protestantes & Catholicos in conventu schwinfurtensi: & alia huc pertinentia. 5) Similis pacificatio tentata Noribergæ. 6) Cæsareum mandatum de pace religiosa, sanctum

etiam Ratisbonæ. 7) Iudicium Lutheri de bonis ecclesiasticis. 8) Aliud de sequestratione. 9) Epistola ad Valentinum Hausmannum. 10) Alia ad IO. FRIDERICVM EL. Sax. de mitiganda executione in causa matrimoniali. 11) Alia adobilem quendam, qui amiserat gratiam Principis. 12) Vaticinium post obitum, Electoris Sax. IOANNIS. 13) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno, & superiore.

A. 1533. 1) Epistola ad Senatum bremensem. 2) Scripta varia, cum Papa & Imperatore, tum Electoris Saxonie, Lutheri & theologorum vvitteberg. de futuro concilio. 3) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1534. 1) Epistola ad D. Ioh. Ruel. 2) Alia ad Gabriel Zwilling. 3) Iudicium de recipiendis euangelii causa subditis, horum Magistratum, & in quantum IO. FRIDERICVS, EL. Sax. eiusque Considerati facere possint fœdes cum Civitatibus imperialibus. 4) Consilium & iudicium de colloquio bafilico, (marpurgenfi) quo mittendus erat Phil. Melancthon. 5) Scriptum contra Sacramentarios. 6) Aliud contra Wolfig. Schepfer, sumum Lutheri, sub nomine rviann, quibus ille captandus erat deditus, formatum. 7) Informatio de remediis contra timiditatem & alias tentationes in corporis infirmitate. 8) Solatium in agone mortis. 9) Epistola adobilem quendam, qui Principis sui gratia excidit. 10) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1535. 1) Explicatio capitis 36. & 37. prophete Esaiæ. 2) Iusti Iana & Lutheri iudicium de coniugio cum defunctæ uxoris sorore, eaque iam stuprata. 3) Epistola ad Gabr. Zwilling. 4) Theologorum vvittebergensium iudicium de casu defensionis. 5) Aliud Lutheri & Phil. Melancthonis infirmis casu. 6) Epistola ad IO. FRIDERICVM EL. Sax. a postq. FRANCISCVS Rex Gall. Phil. Melancthonem ad se vocaverat. 7) Alia ad eund. de Concilio. 8) Consolatoria ad amicum, filio privatum. 9) Actio inter Electorem Sax. IO. FRIDERICVM, & Legatum pontificis Pet. Paul. Vangermetum, circa concilium. Et alia huc pertinentia. 10) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1536. 1) Deliberatio siue Iudicium Theologor. vvitteberg. de peccatis electorum. 2) Theses Lutheri de potestate Concilii 3)

Epistola ad Anton. Rudolphum Weinmeister, in qua rogat, ut consensum suum filii proposito matrimoniali præbere velit. 4) Concordia *theologorum wittenberg.* & *pastorum civitatum superioris Germanie* de cœna Domini, & aliis articulis. 5) Articuli huius Concordiæ. 6) Lutheri epistola ad Senatum ratibonensem. 7) Alia ad Albertum, Comitem mansfeldicum. 8) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno.

A. 1537. 1) Epistola ad Senatum insonsem. 2) *Theologorum, qui Smalcaldia convenerant*, epistola ad Sæctus Imperii ibidem collectos, de constituendis & alendis ministris ecclesiæ & præceptoribus scholasticis. 3) Lutheri sermo in Symbolum apostolicum. 4) Epistola ad uxorem suam de tnebo suo in urbe Smalcaldia. 5) Chartis ludentium Questiones ad Concilium mantuanum. Scriptum hoc est satiricum. 6) Epistola ad pastorem grimensem. 7) Historia de Luthero eiusque doctrina hoc anno. 8) Imperatoris CAROLI V. & papæ PAULI III. nec non *Statuum protestantium* negotiationes de Concilio: cum Excerpto Recessus Imperii noribergensis de A. 1534. circa idem. 9) Lutheri sermones in caput. & 2. *Joannis* evangelistæ. 10) Præfatio in Apologiam Balth. Menii contra Conr. Kling. 11) Epistola ad *Landgravam*, Princip. anhalt. qua ipsum in fide confirmat. 12) Alia ad nobilem, cuius filius aut stupratum, cui fidem coniugalem dedit, debet ducere, aut, ipsa absoluta, per omnem vitam castitas manere. 13) Descriptio vite æulicz, carminice. Huic tomo itidem præmissa est Ioannis *Aurifabri* præfatio, siue epistola ad Imp. MAXIMILIANVM dedicataria, in qua agit de officio christiani magistratus circa sacra, constantia Electoris Saxonie, & multiplici fructu pietatis magistratus politici. Extant etiam sub initium huiusdem tomi aliquot scripta, in priorem referenda, & quidem ad annum 1523. Lutheri sermo in Pentecoste: ad annum 1528. epistola ad amicum, & Nova lipsiensis contra M. *Hafenberg* & *Martinum*, adversarios coniugii Lutheri ad annum 1529. Confessio fidei Lutheri, Præfatio in librum, qui inscribitur *Enchiridion* pro informatione adolescentum, & IOAN. NIS, Elect. Sax. protestat. cur non potuerit consentire Recessui Imperii spirensi. Et hæc de Lutheri operibus sufficiant: ubi hoc notandum, omnia Lutheri opera german. recusa fuisse Akenburgi A. 1661. cura D. Jo. Christfriedi *Segstarii*, volum. VII. in fol.

In quibus nihil desideratis eorum, quæ vel in ienensibus, vel witebergenfibus, vel islebiens. habentur. Vide tamen *El. Frickium* de Lutheri scriptis p. 273. Laudantur et utilis indices, productionem scriptorum Lutheri haud paucorum, antea nunquam excusorum, & seriem annorum, iuxta quam omnes Lutheri libri sunt dispositi. Altenburgenses tomus excepit unus *balensis*, a L. G. Zedlers A. 1702. in fol. editus, cum præfatione I. F. Budei. Atque hic tomus germanica quædam continet antea non impressa, inter quæ etiam sunt Epistolæ quædam. Posterea notandum, editum esse à Sigism. Sæus freiburgiensi Elenchus seu Catalogum scriptorum Lutheri omnium, in quo indicatur, quo tomus & folio singula cum germanica, tum latina reperiantur. De variis tomorum Lutheri witebergenfium & ienensium editionibus vide Seb. Niemanns scriptum germanicum, cui titulus, *Id. Keddens Verlegens alte luth. pen.*

LXXXV.

D. Mart. LUTHERI Colloquia mensalia, oder Tischreden. Lipsiæ 1700. Collecta primum a M. Anton. *Lauterbach*, postea in locos communes digesta, & ex aliorum doctorum virorum collectaneis aucta per Jo. Aurifabrum. Nostra hæc ultima editio cum prioribus melioribus collata est. De variis editionibus huius libri informabit te Ad. *Rechenberg* disp. de Colloq. mensal. Lutheri, §. 8. Præmittuntur Præfationes *Stangwealdi* & *Aurifabri*, cum *Lutheri* contra primam editionem protestatione, & iudiciis ac testimoniis theologorum quorundam de istis Colloquiis. Inter alia narrat Aurifaber, Lauterbachium, seque ipsam multa ex ore Lutheri dicta annotasse, reliqua vero hausta esse ex collectaneis Viti *Dietrichi*, Hier. *Besoldi*, Jo. *Schlaginhauffii*, Jo. *Matthesii*, G. *Röreris*, Jo. *Scalpii*, & Jac. *Wiberti*. Quamvis autem non inutilis sit hic liber, & de multis articulis fidei aliisque rebus informatio inde peti queat, observandum tamen, id quod annotat. I. Ern. *Gerbardus* in dedicat. Patrologiæ paternæ a. 4. & *Morhof* in Polyh. l. 1. c. 16. n. 64. multa in symposiacis colloquiis ioco fuisse prolata, minime propalanda, neque hunc librum a Luthero vel editum, vel approbatum fuisse. Ceterum de eo consulendi sunt *Porta* in *Erinner.* an fromme Prediger, quæ Pastoralis præfigitur, D. Io. Ger.

Gerhard disp. scol. T. II. 1049. *Kruse Meth. disp. 112.* Mart. Baur in Fortpflanz. evangeli. wahrh. 107. auctor: Appenzel ad Epist. Lutheri ad Theol. nürnberg. B 2. *Hochstetler in L. Reg. XI, 1: p. 701.* *Kochberg disp. de Colloq. mensal. Lutheri, Spew. Gewiss. rüge über Schelguigii Itinerar. antipistif. 4. Mof. prefat. in Calamburiana §. 6. El. Fries in Append. Lutheran. Sechendoct. 2732. & Polanus Syntagm. theol. T. I. 292.*

Pag. 45. b. Liber Iobi est quasi argumentum *fabula*, sicut comœdia agitur, qua personæ invicem colloquentes introducuntur.

Nimirum *fabula* interdum historiz notionem gerit. Atque ita etiam hic sumitur; siquidem Lutherus mox subiungit: Existimare se, librum Iobi esse *veram historiam*. Phil. Carst Animadvers. in Gelium 465.

Ibid. Possibile est, Salomonem composuisse librum Iobi.

Alii Mof. tribuunt, alii propheta eisdem in captivitate babylo-nica, ut huius miseriam Iobi calamitatibus describeret. *Placc. de pfoudon. 982. Reap- pto prolegom. in Iobum §. 2. H. Von der Harde program. in Aben Esra, A. 1712. p. 64.*

P. 47. De libro Salomonis, Ecclesiastes dicto, sicbat Lutherus: Hic liber debere esse plenior, multa desunt, nimis leviter equitat, sicut ego met, cum adhuc essem in monasterio.

Sed hæc verba non esse intelligenda de Ecclesiaste Salomonis, verum de libro Sapientie & Siracidis, patet ex sequentibus, ubi ait: librum istum esse scriptum, Regum, Principum & Magistratum per-terrefaciendorum causa, esseque bonum & utilem librum eo, quod præclaras contineat doctrinas, qui regimen domesticum geri debeat. Quorum prius sane libro Sapientie, posterius Ecclesiastico seu

seu Siracensis libro competit.
 Ut adeo *abstrahatur verbum*
erraverit, hos libros cum Ec-
 clesiaste confundens, non au-
 tem Lutherus. El. Frick in
 Append. Lutheran. Seden-
 dorf. p. 2733.

LXXXVI.

Oper. Phil. MELANCHTHONIS Partes seu T. IV. A. 1562-1577.
 Wittebergæ editi cura & studio Casp. Penceri, qui & singulis To-
 mis Præfationes seu epistolas dedicatorias præfixit, in quarum pri-
 ma agit de varia Ecclesiæ fortuna & facie inde ab initio mundi
 usque ad sua tempora, deque causis edendi iunctim scripta Me-
 lanchthonis; in secunda de necessaria mutatione dogmatum fal-
 forum, quæ fuerant in papatu, deque fine recudendi scripta
 Philippi. *Non autem, inquit, recudimus universa. Nam & quæ an-
 te tricesimum annum scripsit, ipse supprimi atque aboleri voluit, quod
 involuntaria essent & involabata, & in illis, quæ post annum tricesimum
 ex intervallo sæpe repetivit, deletum adhiberi voluit, non quod aliqua
 inesset posterioribus dissimilitudo rerum, cum ubique recitet eandem doctri-
 nam verbis paucis iisdem, sed quod alia aliis maturiora esse iudicaret; in
 tertia de norma iudicii, qua diiudicandæ sint controversiæ dogma-
 tum, & de iudiciorum auctoritate, valeant ne sententiæ propter
 auctoritatem vel potentiam pronunciantium, aut numerum suf-
 fragantium, an vero propter testimonia prophetica & apostolica; in
 quarta de iis, quæ in Comitibus Imperii decreto consensuque Or-
 dinum a theologis quodam quasi conflictu disputationum agitata
 fuerunt atque tractata, ad controversias religionis vel componen-
 das, vel leniendas publicæ pacis causa, donec de iisdem legitima
 Synodus, ex auctoritate verbi divini, decerneret.*

In Prima vero Parte continetur 1) Catechesis. Quam Phi-
 lippus in Præfatiuncula tenue scriptum appellat. 2) Augustanæ
 confessionis editio prima, quæ exhibita est CAROLO V. Imp.
 A. 1530. Refertur autem hæc inter opera æque Philippi ac Luthe-
 ri

Part I, in fol.

O o o

ri

ri, quia Philippus eam ex Lutheri Art. XVII. concinnavit. *Placc.* de Anon. p. 15. 3) Aug. conf. editio postrema, quæ repetita est A. 1538. ante Colloquia wormatiense & ratisbonense, h. e. Apologia aug. confessionis. De qua *Luther.* in Colloq. mensal. 473. 4) Confessio doctrinæ saxonicarum ecclesiarum, scripta A. 1551. ut exhiberetur Synodo tridentinæ. 5) Locorum communium seu Hypotyposium theologicarum postrema editio, absoluta A. 1545. Prima est de anno 1521. secunda de A. 1522. tertia de A. 1523. *Lutherus* in ep. ad *Erasmum* T. II. opp. lat. p. 457. libellum hunc vocat invictum, suoque iudicio non solum immortalitate, sed canone quoque ecclesiastico dignum. Vide etiam eiusdem Colloq. mensal. p. 37. & 712. *Philippi* præfat. in Tom. III. operum, *Hutter.* LL. theol. p. 9. eiusdemque Concord. concordem 95. *Die Hauptverschiedung* 264. 266. *Kösig.* Caf. conscient. 581. Quid autem sint *Loci communes*, docet *Sixtus* senensis Biblioth. S. p. 191. Atque hi Loci *Phil. Melancthonis* in italicam translati linguam sub nomine di Messer Filippo di Terra nera, Romanque missi, per annum integrum emebantur & legebantur magno cum adplausu, pluraque eorum exempla petebantur Venetiis; sed postquam innotuit esse *Melancthonis*, suppressa & combusta fuerunt, velut memoratur in *Scaligeranis* p. 342. Quibus adde *Placc.* de pseudon. 58. & *Morhof.* Polyh. T. I. 87. Eandem fortunam expertus est etiam *Lutheri* Catechismus: nam cum sine eius nomine in Italiam delatus esset, pro libro valde pio habitus fuit, teste *Baxtero* in *Abnegat.* sui c. 50. Vide *Placc.* de Anon. 89. 6) Examen theologicum, traditum Wittebergæ A. 1554. De quo iterum vide *Hutter.* Concord. concord. 95. & Io. Conr. *Dürrium* Isag. in LL. normal. noriberg. 119. 7) De controversia *Stancari.* A. 1553. *Dür.* 154. 8) Definitiones appellationum, in doctrina Ecclesiæ usitatarum. *Dür.* 134. 9) Responsiones ad articulos Inquisitionis bayaricæ. *Dür.* 139. Et hæc fuerunt cygnea quasi canticio *Philippi*, quas etiam vocavit Testamentum suum, quippe scriptæ A. 1559. 10) Enarratio Symboli nicæni prior, editæ A. 1550.

In Secunda 1) Epitome renovatæ ecclesiasticæ doctrinæ. A. 1523. 2) Ratio brevius sacramentorum concionum tractandarum. 3) De

De officiis concionatoris. 4) Brevis ratio discenda theologia. 5) *Didymi Faventini* adversus *Thomam Placentinum* oratio pro Luthero. A. 1521. Quæ quidem a non nullis Erasmo; ipsomet teste in Epp. p. 407. fuit tributa, cum tamen sit *Adelanchensis*: Placentinus vero est *Thomas Rhadinus*, ord. Prædicatorum, auctor orationis ad populum & Principes, Remæ contra Lutherum habitæ, ut refert *Seckendorf*. in *Histox. lutheran. germanica* p. 223. Qui Rhadinus istam Philippi declamationem, stili elegantia in primis commendabilem, alia excepit simili, sed sine responsione sive Lutheri, sive Philippi dimissus. 6) Adversus parisiensium theologastrorum decretum Apologia pro Luthero. A. 1521. 7) Responsio ad scriptum quorundam delectorum a clero secundario Coloniz Agrippinz; scripta Bonnz. A. 1543. 8) De ecclesia, & auctoritate verbi Dei. 9) Doctrina de penitentia, repetita. A. 1549. 10) Defensio coniugii sacerdotum, missa ad Regem Angliæ. Rationibus hisce utitur, quia 1. oportet episcopum unius uxoris maritum esse. 1. *Tim.* 3, 2. *Tis.* 1, 7. 2. vitandæ scortationis causa, suam unusquisque habeat uxorem, 1. *Cor.* 7, 2. 3. prohibitio coniugii est doctrina dæmoniorum, 1. *Tim.* 4, 3. 4. apostolorum tempore, & diu post, in græca & latina ecclesia fuerunt sacerdotes mariti. 5. naturalia, in quibus etiam est appetitio maris ad feminam, sunt immutabilia, nec prohiberi legibus humanis possunt. 11) Scripta quædam de usu integri sacramenti, & missa theatra, de potestate Pontificis & Episcoporum, & aliis controversiis. Collecta opera & studio *Casp. Crucigeri*, partim A. 1540. in conventu smalcaldienfi, partim anno sequente in conventu ratisbonensi. 12) Scriptum contra *Schurvenckfeldium*, propositum a theologo in conventu smalcaldienfi A. 1537. 13) Testimonia de eucharistia non administranda, nisi adsint, quibus ea distribuatur. Ratisbonæ A. 1541. 14) Annotata *Casp. Crucigeri*, Ratisbonæ anno prædicto, ad refutandas præstigias sophismatum *Eccil.* 15) Enarratio Symboli nicæni postrema, absoluta A. 1557. 16) Commentarius in Genesin. Est inter prima auctoris scripta, coeptus videlicet anno 1523. Vide *Philippi* præfat. Tomo III. præmissam. 17) Argumentura in *Esaïam* prophetam. 18) In *Ieremiam*. 19) In *Thro-*

nos Ieremia. 20) *Commentarius in Danielum.* A. 1543. 21) *Argumentum concionum Haggai.* 22) *Commentarius in Zachariam*, dictatus. A. 1553. 23) *Explicationes in initium Malachia*, traditæ A. 1553. 24) *Commentarii in psalmos*, scripti A. 1553. 54. & 55. 25) *Enarratio psalmi 51. & aliorum*, coepta A. 1552. 26) *Enarratio psalmi 110 - 116. nec non 118.* scripta A. 1542. & sequente, publiceque proposita a Casp. *Crucigero.* 27) *Explicatio Proverborum Salom.* dictata A. 1555. 28) *Enarratio Ecclesiasta.* 29) *Argumentum eiusd. libri* repetitur Wittebergæ A. 1534.

In Tertia, post epistolam Philippi de suis studiis, consiliis & affectione erga Ecclesiam & Remp. in qua censuram instituit scriptorum suorum, 1) *Enarratio euangeliorum dominicalium.* 2) *Breves commentarii in Matthæum*, scripti A. 1540. in gratiam Sebast. *Froschelti*, quos hic postea invito Melanchthone edidit. 3) Casp. *Crucigeri* *Enarratio in euangelium Iohannis.* A. 1546. In idem & Philippus orsus est lucubrationem, sed, ut ipse fateatur in præfat. huius Tomi, valde tenuem. 4) In epist. Pauli *ad Rom.* A. 1520. Atque hunc laborem recognovit A. 1524. & sequente, immo & anno 1532. In huius enarratione, ut & in LL. theologicis collegit doctrinam ecclesiarum nostrarum. Vide ipsummet in epistola modo allegata, A. iiij.

In Quarta, (cui præmittitur dedicatio Casp. *Penceri*, complectens historiam Augustanæ confessionis, & inde secutorum colloquiorum) 1) *Dispositio orationis in epistola Pauli ad Romanos*, cum epistola dedicatoria ad Hermannum Comitem Novæ Aquilæ, in qua de oratione & stilo S. Pauli disserit. A. 1530. 2) *Enarratio epistolæ ad Rom.* edita A. 1556. cum epistola dedicatoria ad Vlr. *Mordisium*, in qua testatur, sæpe se epistolam isthanc auditoribus suis proposuisse, quia notum sit, eam continere præcipuam partem sapientiæ, quæ propria est ecclesiæ. 3) *Comment. in 1. epistolam ad Corinth. & posterioris capita tria priora.* Mutilus hic labor redditus fuit per luem pestiferam, quæ anno 1552. auctorem coëgit Torgam secedere. Et conscripsit eum Philippus pro Paulo *Ebero*, ut hic eum privatim auditoribus dictaret suis: sicut

sicut hic ipse refert in ep. dedicat. Commentario præmissa, in qua inter alia dicit, *Melanchthonem* secreto rogatum consilium a Principe Electore, sub cuius ditione natus erat, paucula scripsisse de cena Domini, magis ut rixas suaderet quoquo modo sopiri & dirimi, quam ut de ipsa controversia pronunciaret. In illa pagella ad unum scripta, secreto scripta, non in hoc scripta, ut vulgaretur, & tamen contra voluntatem auctoris publicata, factam esse mentionem *Elubusi*, ita ut summis in ecclesia & antiquissimis scriptoribus postponeretur. In fine eiusd. commentarii exhibetur epitaphium Philippi, conditum a D. Io. *Maiore*. 4) Enarratio *epistola ad Colossenses*, prælecta A. 1556. 5) Item *epistola* 1. ad *Timoth.* & 2. *capitulum secunda*, scripta & dictata A. 1550. & 11. 6) Propositiones & dispp. cum *epistola* *Iac. Eisenbergii*, & *Mart. Luiberti*. 7) *Alia wormatiensis*. 8) *Ratisbonensis*. 9) *Smalcaldensis*. 10) *Apologia Protestantium*, seu causæ, quare & amplexi sint, & retinendam ducant doctrinam Aug. confess. & quare iniquis iudiciis, collectis in Synodo tridentina, non sit assentiendum. 11) Scripta exhibita in colloquio wormatiensi. 12) Responsio ad criminationem *Scaphylli*. A. 1558. & nota, scripti contra *Osiandrisum* mentionem fieri a *Camerozio* in Vita Melanchthon. p. 354. non vero hic. 13) Consilium de moderanda controversia in articulis religionis præcipuis, scriptum ad FRANCISCVM Gall. Regem A. 1556. cum *Regis* *epistola*, qua invitat Philippum, ut ocius in Galliam veniat, & de unione doctrinarum cum selectis aliquot doctoribus apud se coram differat. Subiuncta etiam est responsoria Philippi, qua se excusat, quod hoc tempore venire non possit. Hoc consilium extat etiam in Consiliis Philippi theologicis P. I. 218. Sed Elector Sax. noluit concedere, ut Philippus iret in Galliam: eiusque rationes commemorat *Seckendorf* in Hist. luther. 1456. Et sorbonici doctores dissuadebant regi actionem cum hæreticis. *Id.* 1459. & *Sadojore* Biblioth. crit. P. I. 448. Vbi notandum, Regis Galliarum legatum, qui cum Philippo locutus est, literasque ab eo retulit, non vocari *Vocant*, uti p. 823. extat, sed *Vocant*. 14) *Epistola* ad Senatum venetum, quem rogat & obtestatur, operam det, quo cives sui, apud quos *Serveti* libellus circumfertur, fugiant, abiciant, ex-

crentur impium alius errorem. 15.) Epistola ad Henricum VHE Angliæ Regem, scripta A. 1539. in qua deprecatur asperitatem Decreti regii, quod supplicia minatur. presentibus doctrinam Protestantium.

Philippus, cognomine *Schwarzerde*, quod ipse postea mutavit in græcam vocem *Melancthon*, natus Bætz in Palatinatu ad Rhenum, elegantiores litteras, philosophiam & theologiam Wittebergæ per plures annos cum omnium admiratione & insigni fructu docuit, & apud externos, etiam religionis adversarios, propter singularem eruditionem, moderationem, inque rebus agendis dexteritatem bene audiit, Rilo usque plano, liquido, nec suis destituto elegantis, tandemque obiit A. 1560. æt. 63. Prodiit liber Gortici A. 1540. 4. cui titulus: Testimonium a Luthero aliisque Philippo data. Talia quoque extant apud *Magnum* p. 581. & *Blount*, 615. Ceterum de Philippo eiusque scriptis vide *Hæckeri* Prologomena in LL. theol. c. 2. *Selaecker*, apud Pipping. in Arcanis biblioth. thom. lipf. 323. *Meysser*, de Academ. III. *Dörri*, Hag. in libb. norm. norib. 31. 63. 92. *Fech* Supplem. hist. eccl. sec. XVI. 54. *Hopp*, program. ad orat. Schelguigii p. 40. *Casch*, apud Rollium Dec. I. Memor. philof. 457. *Fursten*, de iure suprem. Princip. 140. *Marhof*, Polyhist. T. I. 196. 243. *Schwarzfisch*, de Merit. German. circa lã. gr. §. 7. *Wiel*, in Via reg. 299. *Sadolet*, in Branti Epp. p. 290. *Bainbray*, apud Cren. Anamadvers. P. VI. 218. quid? ipsum Philippum, qui in præfat. Partis. III. Opp. sic loquitur: *Meas sententias fuisse moderatas & consilia oppositorum ad communem concordiam accommodata, multi norunt, Sed tamen idem nolim ambiguis & fucosis moderationibus restitui errores & confirmari scitiam nostra suffragatione. Queratur concordia salutaris Ecclesia, non ut ille, qui conditiones, flexiloquas Antiocho scripserat, ut dimidium navium ei relinqueretur, postea dissolis navibus acervum dimidium reliquit.* Ios. Hallus refert in Dursi prodromo p. 275. Lutheri lari inscriptum fuisse: Res & verba *Philippus*; Res sine verbis *Lutherus*; Verba sine re *Erasmus*. Imago Philippi singulis eius tomis præmissa est, sicut Lutheri operibus ipsius ienenfisibus latinis. Utamque ego possideo antichristiana Lucæ Kranachii manu in tabulis

tabulis cretatis pictam, abayoque meo ab ipso Philippo donatam. Verba, quæ Melancthon sua manu de sacramento corporis & sanguinis Christi in libellum D. Io. Maioris dominica palmarum A. 1560. paulo ante mortem scripsit, hæc dicuntur esse: *Verum corpus & verus sanguis Christi exhibentur, in pane & poculo. Quæstio ita oritur, quæ modo Christus posset esse corporaliter in sacramento, cum idem corpus non posset esse simul in diversis locis?* Resp. Christus dixit se affuturum. Ergo verò adest in sacramento, & corporaliter. Nec querenda est alia ratio. Verbum ita sonat. Ergo necesse est ita fieri. Quod vero ad corpus attinet, Christus, quando vult, potest esse ubiqueque vult. Quare alia iam ratio sit corporis, & nostris. De ubiqueque: n. n. est disputandum in hac controversia; nec Scholastici dicunt de hac ubiqueque, sed recitant simplicem sententiam de corporali presentia Christi. Deitas neque corpus neque sanguinem habet, & est coniuncta humanitati Christi, & hæc coniunctissima divinitati: & sunt deitas & humanitas in Christo inseparabiles. Ergo Christi corpus & sanguis in sacramento eiusque altaris sunt ubique, iuxta hæc verba. Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus. & Est nobiscum usque ad consummationem

seculi.

MENDA SIC TOLLANTVR.

Pag.	lin.	
12	12	Cranmers
25	21	dederit
36	26	Teckmannus
91	2	Montfeyssent
132	19	Episcopi antiocheni
161	7	usque ad lineam 21. deleantur omnia.
201	20	Litueli
321	2	Simonis
330	10	fulestani
	19	lusitanus
360	22	Reharsellus

Cetera Lectoris humanitati relinquuntur.

INDEX

INDEX AVCTORVM

Quorum scripta hic recensentur, quive operam in his
adhibuerunt suam.

A <i>Braban.</i> , <i>Aben Esra</i>	2	<i>Arian</i> Bened. <i>al. Abuncaput</i> 4.6.286	
<i>Asciatolus</i> Zenob. 91.93.144.		<i>Arnobius</i> , <i>afen</i> 169. <i>junior</i> 71.72.170	
<i>Adelmann</i> Conr.	405	<i>Arnoldi</i> Mich.	245. 247. 254
<i>Ader</i> Guil.	291. 335	<i>Asterius</i> , <i>amafenus</i>	229. 235
<i>Adolphus</i> , <i>ep. merseburg.</i>	386	<i>Athanasius</i>	93. 99
<i>Adrianus</i> <i>græcus</i> 282. 327. <i>Pont.</i>		<i>Athenagoras</i>	62. 63. 65
<i>rom. VI.</i>	388. 402. 414. 418	<i>Achius</i> <i>Ios.</i>	20. 28
<i>Africanus</i> . <i>v. kalidis</i>		<i>Aubertus</i> <i>Io.</i>	137. 158
<i>Agellius</i> <i>Ant.</i>	138	<i>Augustinian</i> <i>vetitbergerensis</i>	385
<i>Agobardus</i>	165. 173	<i>Augustinus</i> , <i>hippon.</i> 195. 199. 200.	
<i>Albaphtanus</i> <i>Gabr.</i>	73. 74. 76. 154	203. 227. <i>cambrensis</i> <i>hibernus</i>	
<i>Albericus</i> , <i>Card. & Elect. mogunt.</i>		207.	
386. 407. 421.		<i>Amisfeld</i> <i>Io.</i>	464. 470. 471
<i>Alcuinus</i>	208. 225	<i>Baal</i> <i>hacturim</i>	3
<i>Algerus</i> <i>leod.</i>	208	<i>Baduillus</i> <i>Claud.</i>	14. 16. 278
<i>Allacius</i> <i>Leo</i>	284. 329	<i>Baldwinus</i> <i>Frant.</i>	73. 168. 175
<i>Amadeus</i> , <i>lausannensis.</i>	229. 325	<i>Bargabas</i>	44. 51
<i>Amama</i> <i>Sixtin.</i> 279. 295. 297. 298.		<i>Barthelemy</i> <i>o. Obadias.</i>	
300		<i>Basilus</i> <i>magnus.</i>	101. 104. 371
<i>Ambrosius</i> , <i>eamaldul.</i> 103. 124. 132.		<i>Baudartius</i> <i>Wilh.</i>	36
<i>mediolan.</i>	184. 191. 225	<i>Baynus</i> <i>Rud. o</i>	278. 319
<i>Amsdorf</i> <i>Nicol.</i>	404. 406	<i>Beda</i>	201. 221
<i>Anastasiu</i> , <i>bibliothecar.</i> 117. 120. 199		<i>Ben. Sira</i>	287. 318
<i>Andreas</i> , <i>archiep. cæsar.</i>	129. 136	<i>Benedict</i> <i>Eric.</i>	123
<i>Anianus</i> , <i>celedensis</i> <i>diac.</i>	126. 133	<i>Bernardus</i> , <i>abb. claravall.</i> 238. 242.	
<i>Ausbertus</i>	224	<i>abb. Bonæ vallis</i> 242. <i>brixian.</i>	
<i>Ausbelmus</i>	189. 222	<i>121. Bartholom.</i>	387.
<i>Antonius</i> <i>Theodor. v. Pelstann.</i>		<i>Bétramus</i> <i>Bonav. Corn.</i> 285. 286.	
<i>Apollinaris</i> , <i>senior</i>	107	331	
<i>Arcerius</i> <i>Io.</i>	76	<i>Beroldus</i> <i>Xyft.</i>	175. 179
<i>Arctas</i>	136	<i>Berregius</i> <i>Guil.</i>	45. 49
<i>Argyropilus</i>	102. 106	<i>Beumler</i> <i>Mar.</i>	143
		<i>Beurer</i>	

INDEX

<i>Beza</i> Io. Jacol. 109. 113	410. 411. 414. 419. 434. Dux
<i>Beza</i> Theodor. 14. 16	mannsterberg. 434
<i>Biblia</i> ebr. & chald. in græca	<i>Carlstadius</i> Amst. 406. 410. 428.
6. latina 8. 17. hispan. 12. itali-	429
ca 23. german. 24. saxon. idi-	<i>Carstadius</i> Christoph. 190. 295.
om. 28. vinarientia 30. belgi-	297. 334
ca Statuum General. 36	<i>Casaubonus</i> H. 278. 322
<i>Bildae</i> Beat. in Rhemans.	<i>Cassander</i> Georg. 377. 381
<i>Billius</i> Jac. 62. 68. 69. 70. 106. 109.	<i>Cassianus</i> Io. 297
124. 151.	<i>Castellio</i> Sebast. 18. 19. 277. 278. 299
<i>Le Blanc</i> Lud. 345	<i>Celins</i> Mich. 462
<i>Bogermanus</i> Io. 36	<i>Cellarus</i> Mart. v. <i>Borrbans</i> .
<i>Borrbans</i> Mart. 343. 344	<i>De la Cerda</i> Io. Lud. 354. 362
<i>Brerewood</i> Edovard. 286. 332	<i>Chatardus</i> Io. 107
<i>Brixius</i> Germ. 122	<i>Cherus</i> Io. 122. 130
<i>Brunellus</i> Pomp. vel Hieron. 131	<i>Christopherson</i> Io. 70. 143
<i>Bucerus</i> Gerl. 36	<i>Chrysologus</i> Petrus 225. 229. 231. 232
<i>Bugenbagen</i> Io. 23. 426. 467	<i>Chrysostomus</i> Ioannes 104. 121. 129.
<i>Bullinger</i> Henr. 348	225. 282. 370
<i>Burgensis</i> 8. 10. 289	<i>Clytrius</i> Dav. 274. 275
<i>Burpo</i> Io. 283. 328	<i>Clarins</i> Hnd. 277. 278. 299. 316
<i>Buxerf</i> Io. 1. 4. 41. filius 41	<i>Clauser</i> Conr. 63. 67
<i>Celestius</i> , pelagianus 199. Pont.	<i>Clauius</i> I. Pont. rom. 45. 46. 52.
rom. 206	VII. 388. 389. 402. 421. alexan-
<i>Calecanus</i> 385. 405	drin. 77. 78. Clementina 46.
<i>Calvinus</i> Io. 341	Clementina Epitome 47. Cla-
<i>Camerarius</i> Io. n. 143	mentis Martyrium 47
<i>Camero</i> Io. 278. 323	<i>Clericus</i> Io. 44. 45. 56. 356. 358. 359.
<i>Caninus</i> Angelus 292. 326	360. 363. 369. 376.
<i>Canones</i> apostolici 45	<i>Clichtovius</i> Iod. 357. 141
<i>Canterus</i> Theodor. 76. 165. 174	<i>Climacus</i> Io. 351
<i>Capereus</i> Io. 36	<i>Cleppenburg</i> Io. 293. 337
<i>Capuo</i> v. <i>Renchlinus</i> .	<i>Coccinus</i> Io. 247. 252
<i>Cappellus</i> Jac. 278. 323. Ludov.	<i>Codarens</i> Phil. 278. 281
279. 280. 292. 303. 323	<i>Collecta ecclesiastica</i> 377
<i>Caraffa</i> Alph. 142	<i>Colomescus</i> Paul. 45. 56
<i>Carolus</i> V. Imp. 387. 401. 408. 409	<i>Combesis</i> Fran. 105
	Ppp
	Cm.

INDEX

Compellinus Hier.	76	Erceps fve Eckius Io.	385. 399. 400.
Commodianus	166. 171	Erceps fve Eckius Io.	402. 406. 407.
Concordia biblica	A. 41	Erceps fve Eckius Io.	408
Constantinus fve Constantius, presb.		Elfenberg Jac.	477
antioch. 129. 132. magnus, Imp.		Elgerfma Rup.	433
445.		Ellas, cretenfis metropolita	106.
Constitutiones apostolicae	45	109.	
Corderius Balth.	83	Elmenberff Goverh.	165. 174
Cornellii Pet.	38	Emmels Vbho.	36
Cornelius, Pont. rom.	167	Emser Hier.	385
Cotelerius Io. Bapt. 44. 45. 46. 48.		Enodius Magnus Felix	165. 173
49. 56.		Ephraim, Cherfont archieps	47
Crispinus Io.	244	Epiphanius, ep. salamin.	119. 177.
Critici sacri	277	scholasticus	147.
Erecius Io.	351. 352	Epplius Ottomar.	243
Cruciger Casp. 390. 395. 399. 404.		Eradius, presbyter	225
234. 458. 465. 475. 476		Erasmus Desider. 102. 122. 123. 124.	
Cumanus Pet.	285. 331	130. 134. 392. 203. 204. 206. 278.	
Curander Abel	303	290. 302. 319. 343. 359. 385. 387.	
Cyprianus Cencil.	164. 171	403.	
Cyrrillus, alexandr.	137. 139. 147	Esius Guil.	270. 271
Damasenus Io.	150	Exelius Balth.	128. 132
Damasus	195. 196. 199. 200	Enripides	369
Dammann. Sebast.	36	Eusebius Pamphili 89. 90. 91. 192.	
Dantenberger Io.	29	208. 369. vercellenf.	225
Dietericus Vitus	28. 29	Eustathius, antioch. episc.	284. 329.
de Dien Lud.	293	sebastenus 103. 104. 106	
Dilherr Io. Mich.	31. 32	Eustebius	146
Dionysius, areopagita	113	Euthymius. v. Zygabenus.	
Dodwell Henr.	164	Faber Jac. stapuk. 49. 51. 172. 257.	
Doring Matth.	8. 10	256. 271. Nicol. 292. 336	
Donatus Bernardin.	92. 93	Fagus Paul. II. 12. 245. 247. 278.	
Drufius Io. 278. 279. 286. 287. 288.		289. 299	
297. 298. 300. 303. 318		Fastidius	222
Ducans Fronto 69. 102. III. 121.		Fastidiosus	233
122. 124. 125. 131		Fabentinus Didym.	475
Eberhardus	222	Fankelins Herna.	36
		Fell	

<i>Fell. Io.</i>	210. 211. 212. 213.	<i>Gillebertus</i> , abbas	241
<i>Ferdinandus</i> Imp.	467	<i>Gillem Pet.</i>	143
<i>Ferrandus</i> , diaconus	133. 234	<i>Glasius</i> Sal.	31. 32
<i>Ferrarius</i> Ambr.	84	<i>Glossa ordinaria</i>	8
<i>Fernandus</i> Fran.	69. 72	<i>Gomarus</i> Fran.	36
<i>Franciscus</i> Iul.	169. 176	<i>Gouldmann</i> Fran.	277
<i>Elacius</i> Matth. Burg.	272	<i>Grappylus</i> Lac.	126. 134
<i>Forsterius</i> Fran.	278. 279. 319	<i>Grati. Ios.</i>	21
<i>Franciscus</i> Gall. Rex	477	<i>Gothofredus</i> Lac.	281. 125
<i>Frider. Io.</i>	395	<i>Gregorius</i> Io. 289. 334. nazianz. 102.	
<i>Fridericus</i> Marq.	290. 335	103. 104. 108. meocasar. 107. nyf.	
<i>Fridericus</i> , El. Saxoni.	385. 386. 387.	senus 102. III. 112. magnus 225	
399. 401. 406. 407. 408. 409.		<i>Greiser</i> Lac.	III. 126. 135
413. 414. 420.		<i>Gronovius</i> Lac.	169
<i>Fredericus</i> Io.	400	<i>Grorius</i> Hugo 277. 278. 279. 280.	
<i>Fredericus</i> Libert.	257	281. 284. 302. 316.	
<i>Fridericus</i>	224	<i>Gualterius</i> Rudolph.	344
<i>Regentius</i> , ruspensis	227. 228. 229.	<i>Gualterius</i> Otto	278. 303. 311
232. 234.		<i>Gualterius</i> Dionys.	113
<i>Fullenius</i> Bern.	36	<i>Gualdo</i> carmelita	222. 240
<i>Fuller</i> Nic.	289. 333	<i>Guillelmus</i> , abbas S. Theodoric.	242
<i>Gabriel</i> Io. Bapt.	143	<i>Guifm</i> Guil.	245. 246
<i>Galenus</i> Claud.	363	<i>Gualter</i> Nic.	299
<i>Garnerius</i> Io.	143. 146. 147. 148	<i>Halloix</i> Pet.	49
<i>Gaza</i> Theodor.	121. 131. 360	<i>De la Hays</i> Io.	165. 174
<i>Gelder</i> Goodf.	36	<i>Heinrich</i> Dan.	77. 78
<i>Gelenius</i> Sig.	126	<i>Helvicus</i> Christoph. 282. 283. 284.	
<i>Gendredus</i> Gib.	84. 89. 107	328.	
<i>Gennadius</i> , mag.	306	<i>Henricus</i> am. Dux Brunsv. ac Lu-	
<i>Gentilis</i> Scip. 281. Alberic. 279. 280.		neb. 412.	
325.		<i>Heraldm</i> Desid.	165. 174
<i>Georgius</i> , trapezunt. v. Trapezantinus		<i>Herold</i> Io.	371. 376
Dux Saxoni. 406. 409. 412. 423.		<i>Hermas</i>	44. 52
432. 440. 467.		<i>Hermas</i>	64. 66
<i>Gethardus</i> Io.	31. 32	<i>Hervetus</i> Gent. 87. 142. 143. 144	
<i>Gethardus</i> Io.	31. 32	<i>Phyficius</i> , hierosolymit.	182. 327
<i>Gethardus</i> Conr.	62. 64. 66	<i>Flyden</i> Io.	154

INDEX

<i>Hierocles, nicomed.</i>	91	<i>Hieron, pelusiot.</i>	84. 131
<i>Hieronymus, fridon.</i> 118. 192. 202.		<i>Iheron.</i>	365
369.		<i>Index Matth.</i>	399
<i>Hierotartianus Iola</i>	117	<i>Italianus, ep. eclanenf.</i>	150
<i>Hilarius, pictav.</i> 130. 133. 225. 226.		<i>Iulius, africanus</i>	282
lat. 378. 381		<i>Iunius Patric.</i>	49. 55
<i>Himmel Io.</i>	92	<i>Iustinianus Augustin.</i>	272. 340
<i>Hoeschelius Dav.</i> 76. 122. 278. 281.		<i>Iustinus, martyr.</i>	58. 65
301. 319.		<i>Karler Andr.</i>	31. 32
<i>Hommium Fest.</i>	36	<i>Kirebner Timoth.</i>	421. 463
<i>Honorius, augustodun.</i> 222. 378. 381		<i>Klobitius Wilh.</i>	291. 335
<i>Horius Nic.</i>	428	<i>Koatchbush Norton.</i>	209. 340
<i>Hospinianus Rod.</i>	349	<i>Kremer Io.</i>	379
<i>Hofius Matth.</i>	283. 291. 329.	<i>Kymen Io.</i>	445
<i>Housing Henr.</i>	245. 246. 251	<i>Labbeus Phil.</i>	312
<i>Hustius Pet. Dan.</i> 79. 82. 296. 297.		<i>LaBantius L. Cecil.</i>	175. 179
339.		<i>Lærtius</i>	371
<i>Hugo, de S. Victore</i>	208. 221	<i>Leopoldus Io.</i>	39
<i>Hunfredus Laur.</i>	199. 141	<i>Lang Io.</i>	86
<i>Huf Io.</i>	444	<i>Lankisch Frid.</i>	43
<i>De Hatten Vlr.</i>	386. 387	<i>Laufeldus Pet.</i>	62. 69. 113
<i>Jacob, Ascheris fil.</i>	3	<i>A. Lapide Corn.</i>	252. 269
<i>Jansenius Corn. gandav.</i> 257. 259.		<i>Latemus Iod.</i>	36
260. iprensis 259.		<i>Laytonus Steph.</i>	9
<i>Jarshi</i>	2	<i>Leander de S. Martino</i>	2. 10
<i>Ignatius</i>	48. 49. 52	<i>L' Empereur Constant.</i> 246. 247.	
<i>Insulanus Guil.</i>	374. 377	252.	
<i>Ioannes, ep. CPTan. v. Chrysostomus:</i>		<i>Leo magnus</i> 146. 186. 229. 230. 257.	
<i>Damasceus: Nestor: Climacus:</i>		<i>decimus</i> 385. 386. 399. 401. 407.	
<i>antiochen.</i> 147. <i>abbas fescamp.</i>		<i>Leontius, byzantinus.</i>	62. 67
<i>221. episc. misenensis</i> 407. 413.		<i>Leopardus Paul.</i>	363. 376
<i>Elect. Saxon.</i> 433. 434. <i>Io. Frid.</i>		<i>Lequien Mich.</i>	353
<i>Dux Sax.</i> 466.		<i>Leunclavius, sive Leventclavius Io. III.</i>	
<i>Jonas Iust.</i> 390. 391. 394. 426. 441.		112. 113	
469.		<i>Leusdenius Io.</i>	245. 247. 254
<i>Jons Io.</i>	10	<i>Libanion</i>	103. 360
<i>Irenæus, ingdun.</i>	69. 72	<i>Liborius, Pont. rom.</i>	23
		<i>Lilium</i>	

INDEX

<i>Lilium Guil.</i>	360. 377	<i>Münster Hugo</i>	44. 57	
<i>Van der Linden Io. Antonid.</i>	294.	<i>Münster Io.</i>	433	
339		<i>Münster Barth. pater</i>	152	
<i>Lindfölm Augustin.</i>	110	<i>Mercator Marius</i>	147. 158	
<i>Liranns</i>	8. 9	<i>Mercator Io.</i>	154. 161	
<i>Livestius Ed.</i>	278. 301. 319	<i>Methodius</i>	113. 115	
<i>Livestius Io.</i>	124. 152	<i>Martin Feder.</i>	143	
<i>Lonicerus Io.</i>	110. III. 391	<i>Mithridates</i>	165. 168. 169	
<i>Lubberti Sibr.</i>	36	<i>Mithridates</i>	245. 249	
<i>Lucis Fran.</i>	9. 10. 290	<i>Montanus Fran.</i>	293. 339	
<i>Lucianus, martyr.</i>	232. 317. ethn.	<i>Montanus Richard.</i>	91. 95. 106	
<i>Lucius 360.</i>		<i>Moravian Phil.</i>	110. III. 4. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.	
<i>Lydius Mart.</i>	373. 377	<i>Morrellus Feder.</i>	164. 69. 106. 107	
<i>Matthiæ Io.</i>	245. 250. 285	<i>Moschus Cypri.</i>	293. 339. Mardenus	
<i>Matthæ Io.</i>	477		295. 340.	
<i>Maldonatus Io.</i>	266. 268	<i>De Moles Sim.</i>	289. 334. 383	
<i>De Malermi Nicol.</i>	23. 24	<i>Münster Seb.</i>	277. 299. 302. 315	
<i>Manusius Ald. senior</i>	151. 153	<i>Münster, Thomaz fil.</i>	423	
<i>Marinarius Vincent.</i>	110	<i>Musam Io.</i>	271	
<i>Martianus Augustin.</i>	101. 111. 141	<i>Musculus Wolfg.</i>	99. 101. 139. 349.	
<i>De S. Maria Paulus. v. Bingenfis.</i>			350	
<i>De S. Martino Leander</i>	8	<i>Nannius Pet.</i>	62. 68. 93. 124. 125	
<i>Masius Andr.</i>	278. 297. 298. 300. 327	<i>Nebriensis Ant.</i>	286. 333	
<i>Matthias, anabaptista</i>	379	<i>Nestora Io.</i>	112. 118. 131.	
<i>Maximilianus II. Imper.</i>	385. 399	<i>Nesphorus, patr. CPTan.</i>	282. 326	
<i>Maximianus</i>	19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.			
<i>Maximus CPTanus</i>	98. 113. 114. 115.	<i>Obadiah, Bartenora</i>	245. 250	
116. 146. 186. taurinensis 225. 229.		<i>Obsequius Vincent.</i>	392. 395	
231		<i>Oecanus</i>	194	
<i>Melanchthon Phil.</i>	383. 385. 386. 387.	<i>Oculampadius Io.</i>	110. 138. 139. 141.	
388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395.			151. 371	
400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407.		<i>Oselius Ian.</i>	165. 178	
468. 469. 473. 478.		<i>Olearius Io.</i>	271. 276	

附录五

Robot.

INDEX

Robertus Fran.	376	Nichtingius Ion.	378
Rod. Steph.	466	Nicholaus ecclesia	38
Roland Jac.	36	Sophronius	369
de la Roque Matth.	91	Span Laurent.	392
Rorarius Georg.	391. 404	Spencer Io.	393
Rosdialovinus Wencesl.	406	Sperdus Paul.	424
Roshardus Mich.	284. 349	Strangwald Andr.	424
Rufinus	46. 88. 168. 194. 199	Staelus Achill.	425. 434
Sa Emman.	256	Statius Generalium Biblia	36
Saadias	3	Staupicus Io.	406
Salmafus Claud.	154. 161	Stephanus Rob. 14. 15. 299.	Henr.
Sandius Casp.	361	64. 280. 303. 325. 368	
Savilius Henr.	121. 131	Sturmachius Godesfrid.	164. 175
Scaliger Ios. Iust.	279. 332	Strabus	8
Seattergood Ant.	277	Stunica Didac. Lopez	290. 33
de Schaumburg Silv.	464	Sulake	225. 340
Schickardus Guil.	284	Tatianus	64. 66
Schmid Erasim.	39. 46. 42	Tschmannus Arn.	36
Schottus Andr.	423	Terullianus Q. Septim. Florens	
Schurf Hier.	413	154. 159	
Scultetus Abr.	220. 221. 302. 324	Tezel Io.	224. 292. 404. 408
Seehofer Arfac.	419	Theodorus byzantinus	76
Seiler Raph.	64. 69	Theodoretus, Cyri episc.	104. 142.
Seldenus Io.	358. 359. 361	Thomomys	
Selencus, manich.	200	Theodorus, daphnopolis	146. ma-
Silvester Nicol.	273. 274	gister. 128. mopsvestenus	147
LXX. Interpretas	7	Theologi colonienfes	386. 400. ni-
Severianus	127	golstadienfes	419 loyanienfes
Sheringham Rob.	244. 251	386. 389. 400. parisienfes	387.
de Sickingen Fran.	464	402. 411. Smalcaldia collecti	
Syannus Laurent.	110. m. 112	446. 470. wittebergenfes	443.
Simon, metaphraftes	112. 115	469	
Simler Ios.	346	Theophilus, antiochenus	63. 65.
Sirmondus Jac. 107. 143. 143. 148.		alexandrinus 194. Io.	139. 141
171. 173		Theophylactus, Bulgar. archiep.	98.
Sind. v. Sulaka.	2. 1. 1	39. 40. 369	
Slovoge Paul.	31	Thysius Ant.	36

Tib.